

FOKUS14

Ungas fritid och organisering

FOKUS14

Ungas fritid och organisering

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2014

ISSN 1651-2855 ISBN 978-91-85933-83-9

projektledare **Oscar Svensson** • *textredigering* **Ingrid Bohlin** • *grafisk form* **Christián Serrano**
foto kapitel **Colourbox.com** • *foto inlaga* **Scandinav.se** • *tryckeri* **Taberg Media Group AB**

Distribution

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)

adress **Box 17801, 118 94 Stockholm** • *tfn* **08-566 219 00** • *fax* **08-566 219 98**

webbplats **www.mucf.se** • *e-post* **info@mucf.se**

Förord

Fritid är en viktig del i många ungas liv och vi är glada att åter ha fått fördjupa oss i ungas möjlighet till fritid och organisering. Det främsta syftet med rapporten är att besvara de frågor som regeringen genom uppdraget har ställt utifrån målen för ungdomspolitik. När vi tagit fram rapporten har vi samtidigt försökt att möta de kunskapsbehov vi ser hos andra aktörer, inte minst på lokal nivå.

Det har varit ett händelserikt år med många förändringar som har betydelse för den framtida utvecklingen av både ungdomspolitik och det studerade området. Riksdagen har antagit både en ny ungdomspolitik och en ny politik på folkbildningens område. Ungdomsstyrelsen har ersatts av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor som markerar vår resa mot ett breddat och fördjupat uppdrag.

Det har också varit valår och den nya regeringen har genom olika departement redan aviserat flera satsningar som berör det studerade området. Vår förhoppning är att rapporten ska bidra till en förnyad och fördjupad diskussion om de frågor som den behandlar i de processer som nu pågår både nationellt och lokalt, allt med syfte att skapa bättre levnadsvillkor för unga.

Rapporten *Fokus14 – ungas fritid och organisering* har tagits fram av Oscar Svensson, projektledare, Fabian Sjö, Cecilia Narby, Sara Ström och Berit Israelsson i samarbete med Susanne Zander och Pontus Ekstedt. Gerhard Holmgren har tillsammans med flera andra kollegor varit ett viktigt bollplank under arbetet. Sara de Haas med flera har bistått med underlag kring det bidrag som myndigheten fördelar till barn- och ungdomsorganisationer.

En viktig del av studien är den enkät som vi har riktat till landets samtliga kommuner. Vi vill tacka de kommuner som har besvarat den, Sveriges Kommuner och Landsting samt LSU – Sveriges ungdomsorganisationer för ett gott samarbete. Flera forskare har anlåtats för att fördjupa analysen inom delar av uppdraget. Forskarna står för innehåll och slutsatser i sina artiklar. Vi vill rikta ett stort tack till Ulf Blomdahl, sociolog, Stig Elofsson, doktor i statistik och docent i socialt arbete vid Stockholms universitet, båda grundare av forskningsprojektet Ung livsstil, och deras medförfattare Linda Léngheden, sociolog och genusvetare, Magnus Åkeson folkhälsovetare, Lisa Kings, doktor i sociologi och lektor vid Södertörns högskola samt Simon Lindgren, professor i sociologi vid Umeå universitet.

En annan viktig del är de fallstudier som vi har genomfört i Landskrona, Lycksele och Stockholms stad, särskilt i stadsdelen Spånga–Tensta. Vi vill rikta ett speciellt tack till de trettioåriga unga som vi har intervjuat på dessa orter samt till de politiker, tjänstemän och verksamma inom olika sektorer som vi har diskuterat frågorna med.

Vi vill även tacka de samrådsaktörer som har deltagit aktivt i arbetet: Arvsfondsdelegationens kansli, LSU – Sveriges ungdomsorganisationer, Folkbildningsrådet, Handisam/Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för kulturanalys, Nätverket unga för tillgänglighet, RFSL Ungdom, Riksidrottsförbundet, Statens kulturråd, Statens medicineråd, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges Musik- och Kulturskoleråd samt de många andra aktörer som vi har fört dialog med om idéer, kunskapsläge, utvecklingsområden och förslag.

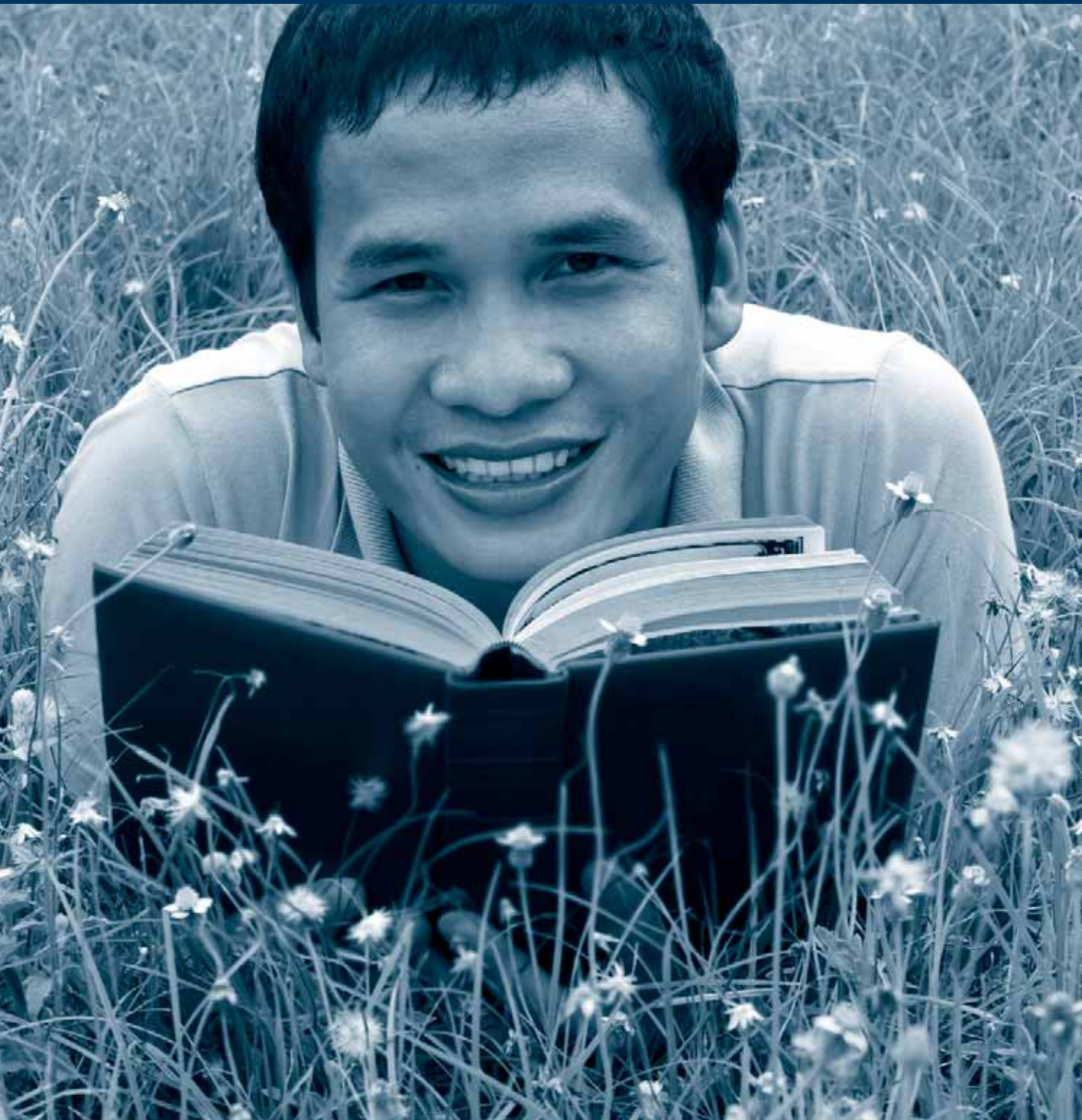
Eva Theisz, vikarierande generaldirektör,
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

INNEHÅLL

7	SAMMANFATTNING
23	KAPITEL 1 UPPDRAGET OCH POLITISKA MÅL
35	KAPITEL 2 INITIATIV FÖR ANALYS, UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERING
59	KAPITEL 3 UNGAS AKTIVITETER OCH ORGANISERING
105	KAPITEL 4 FÖRDJUPNINGSSTUDIER
106	Fördjupning A: Segrar föreningslivet? – en studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga
130	Fördjupning B: Statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer
152	Fördjupning C: Ungas livsstil i låg- och högstatusområden – en studie i åldersgruppen 13–16 år
176	Fördjupning D: Förortens organisationer och kampen för förnyelse
190	Fördjupning E: Aktiviteter och organisering bland unga på internet
201	KAPITEL 5 LOKALA VILLKOR FÖR UNGAS FRITID OCH ORGANISERING
233	KAPITEL 6 FALLSTUDIER I TRE KOMMUNER
234	Lycksele
241	Landskrona
246	Spånga-Tensta (Stockholm)
255	Tendenser från kommunbesöken

259	KAPITEL 7	
		INITIATIV FÖR ATT ÖKA UNGAS MÖJLIGHETER PÅ FRITIDEN
287	KAPITEL 8	
		UNGDOMSARBETE I EU
305	KAPITEL 9	
		DISKUSSION OCH FÖRSLAG
335	BILAGA	
335		Regeringsuppdrag
336		Kommunenkät
354	REFERENSER	
372	NOTER	

SAMMANFATTNING

Sammanfattning

Politiska mål och uppdragets genomförande

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har på regeringens uppdrag genomfört en tematisk analys av ungas fritid och organisering. I uppdraget ingår att lägga förslag inom identifierade utvecklingsområden.

Ungas fritid och organisering berörs av en rad nationella politikområden som idrotts-, kultur- och folkbildningspolitiken, men även av barnrättspolitik, politiken för det civila samhället, funktionshinderspolitik, jämställdhetspolitik, folkhälsopolitik och socialpolitik. Det finns tydliga beröringspunkter mellan dessa, bland annat att målen ska gälla *alla* som berörs av politiken och att lika möjligheter ska förverkligas i olika avseenden.

Med ungas fritid menar vi den tid som ligger utanför skola och arbete. De många nationella politikområden som berör detta område visar tydligt det värde den fria tidens aktiviteter har för unga själva och för samhället.

Analysen är gjord med utgångspunkt i ungdomspolitikerna och ska gälla unga kvinnors och unga mäns fritid och organisering med fokus på möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå. Vi har särskilt fokuserat på lokala villkor och det arbete som genomförs av kommuner och föreningsliv och fördjupar oss i möjligheter och hinder. Analysen belyser särskilt situationen för unga kvinnor och unga män, homo- och bisexuella unga, unga transpersoner, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden.

Målet för den nationella ungdomspolitikerna är sedan mitten av 2014 att *alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen*. De gamla målen är att *alla ungdomar ska ha verklig tillgång till välfärd och att alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande*. Enligt den nya politiken bör alla statliga beslut och insatser som rör unga mellan 13 och 25 år ha ett ungdomsperspektiv som innebär att unga bör

- betraktas som en mångfald individer
- stödjas att bli självständiga
- ha möjlighet att vara delaktiga och ha inflytande.

(prop. 2013/14:191)

För att beskriva ungas erfarenheter används våra nationella undersökningar från 2012 och 2013 samt Luppundersökningen från 39 kommuner 2012 och 2013. För att beskriva kommunernas arbete har vi även bitt alla kommuner att besvara en enkät. Utifrån våra fallstudier i Lycksele, Landskrona och Stockholm ger vi en fördjupad bild av lokala möjligheter och utmaningar. Vi har besökt fritidsverksamheter och intervjuat kommunpolitiker, tjänstemän, ledare för ungas fritid samt ett trettiotal unga. Kunskapen fördjupas i särskilda studier som på uppdrag av oss har tagits fram av ett antal forskare.

Vi ger också en beskrivning av nationella och lokala initiativ för att utveckla analyser, uppföljningar och utvärderingar och har sammanställt erfarenheter från pågående och avslutade statliga initiativ inom området under de senaste tio åren. För att ge perspektiv på den svenska situationen ges också en beskrivning av ungdomsarbete i Europa.

Initiativ för analys, uppföljning och utvärdering

För att beskriva analys, uppföljning och utvärdering inom de olika politikområdena har vi fokuserat på kunskap och data som tas fram regelbundet samt kompletterat med nationella och lokala initiativ.

Under de senaste åren har det vuxit fram *statliga indikator- och uppföljningssystem* inom en rad politikområden. Vi ser dock att det finns få indikatorer som berör ungas organisering och aktiviteter på fritiden. Det finns ett behov av att utveckla nya indikatorer för att bättre kunna spegla ungas situation och följa utvecklingen över tid.

De *statliga indikatorsystemen* innehåller i begränsad utsträckning statistik som är nedbrytbar på kommunal nivå, även om ett utvecklingsarbete pågår. Samtidigt finns flera *studier och nyckeltal som kommuner använder sig av för att studera ungas situation och verksamheter, där det finns möjligheter till kommunala jämförelser.*

För att jämföra ungas erfarenheter finns flera enkätundersökningar där det även går att följa förändringar över tid. Sedan 2003 har 160 kommuner, och vissa stadsdelar och regioner, genomfört enkäten Lupp. Forskningsprojektet Ung livsstil har funnits sedan 1984 och har genomfört enkätundersökningar riktade till barn och unga upprepade gånger i ett tiotal kommuner.

I *Kommun- och landstingsdatabasen (Kolada)* finns flera nyckeltal för kostnader och deltagande i kultur- och fritidsaktiviteter på kommunal nivå. Sveriges Kommuner och Landsting har också gjort en översyn av kommunalt nedbrytbar statistik inom områdena kultur och fritid, samt genomför regelbundet studier av anläggningar inom kultur, idrott och fritid. Tidigare erfarenheter visar på flera utmaningar i att göra jämförelser mellan kommuner. Verksamheter

och aktiviteter definieras och organiseras på olika sätt och det finns olika redovisningsprinciper.

Utifrån genomgången ser vi några utvecklingsområden:

- *Det saknas en nationell helhetsbild av ungas fritid där olika delar av fritiden finns belysta och även kan kopplas samman med övriga delar av livet.* De nationella enkätundersökningar som genomförs möjliggör allt mindre av sådana analyser på grund av allt färre frågor. Den övriga kunskap som finns är spridd mellan olika politikområden och verksamheter. Den nationella uppföljningen är som mest utbyggd kring föreningsidrotten. Kunskapen om musik- och kulturskolor, folkbibliotek, studieförbund, barn- och ungdomsorganisationer och ungas mötesplatser finns hos olika aktörer.

- *Det saknas nationell statistik över ungas öppna mötesplatser och delvis över landets musik- och kulturskolor.* Det finns flera olika aktörer som utvecklar kunskap kring ungas öppna mötesplatser, men det saknas grundläggande data på nationell nivå inom området. Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) tar fram statistik inom sitt område, men mer kan göras för att underlätta analys och uppföljning inom området.

- *Det görs ingen regelbunden uppföljning av ungdomsorganisationernas villkor.*

- *Det finns begränsningar i möjligheten att spegla mångfalden bland unga.* Oftast finns könsuppdelad statistik för indikatorer, verksamhetsstatistik och enkäter. Vi möter dock i många fall svårigheter redan i att urskilja ungdomsgruppen 13–25 år. Mer sällan finns kunskap utifrån andra indelningsgrunder som socioekonomi, födelse- och bostadsområde, nyanlända, funktionsnedsättning, boendeområde respektive homo- och bisexuella samt transpersoner.

Ungas aktiviteter och organisering

De nationella enkäter som genomförts till unga visar dels på fritidens betydelse, dels på betydande skillnader mellan olika delar av ungdomsgruppen.

- Fritiden har stor betydelse för unga i åldern 16–29 år, där var sjätte uppger att fritiden är det som ger livet mest mening (2013).
- Hälften av unga i åldern 16–29 år tycker att de har lagom mycket fritid. Det är vanligare bland tjejer än bland killar att uppge att de har för lite fritid (2013).
- Det är vanligare i vissa delar av ungdomsgruppen, 16–25 år, att ha avstått från att besöka en fritidsverksamhet på grund av rädsla för att bli dåligt bemött. Detta uppger 17 procent av tjejerna och 12 procent av killarna. Andelarna är särskilt höga bland unga med funktionsnedsättning (29 procent) och bland unga som inte identifierar sig som heterosexuella (30 procent) (2012).
- Unga som inte identifierar sig som heterosexuella i åldern 16–25 år är i mindre grad aktiva inom föreningsidrotten (27 procent idrottar i förening minst varje vecka jämfört med 37 procent bland unga heterosexuella) (2012).
- En lägre andel unga i åldern 16–25 år med funktionsnedsättning idrottar eller motionerar i förening eller oorganiserat minst varje vecka (68 procent) jämfört med unga utan funktionsnedsättning (79 procent) (2012).

Luppsvar från 39 kommuner (2012–2013) visar på följande tendenser i de studerade kommunerna för unga i åldern 13–19 år:

- En stor andel unga (70 procent) tycker att det finns mycket att göra på fritiden. En något större andel tjejer än killar tycker dock att det finns för lite att göra på fritiden.
- Idrott intar en särställning bland ungas fritidsaktiviteter. Det är 80 procent av tjejer och killar i åldern 13–19 år som idrottar eller motionerar inom förening eller oorganiserat minst varje vecka. Tjejer ägnar sig i större utsträckning än killar åt kulturutövande.
- Nästan hälften är medlem i en idrottsförening.
- Hela 40 procent av unga i åldern 13–19 år är inte medlem i någon förening. Det är särskilt vanligt att inte vara medlem i någon förening alls bland utrikes födda, nyanlända och bland unga med funktionsnedsättning.
- Var åttonde avstår aktiviteter på grund av bristande ekonomi. En högre andel killar än tjejer är lågaktiva på sin fritid, och en högre andel killar med funktionsnedsättning är lågaktiva jämfört med killar utan funktionsnedsättning.
- Unga nyanlända tycker i större utsträckning än andra att de har för mycket fritid. Även unga med funktionsnedsättning tycker i större utsträckning än övriga grupper att de har för mycket fritid. Vi ser också att en större andel utrikes födda killar svarar att det finns för lite att göra på fritiden jämfört med inrikes födda killar. En lägre andel utrikes födda tjejer idrottar jämfört med inrikes födda tjejer, och det är också vanligare bland utrikes födda tjejer att vara inaktiva på sin fritid.

Fördjupningsstudier

I fem studier berättar vi om ungas föreningsliv, fritidsaktiviteter och organisering i socioekonomiskt utsatta områden samt om ungas aktiviteter på internet kopplat till frågorna i uppdraget. Här sammanfattar vi resultaten från studierna.

Fördjupning A – Segrar föreningslivet?

Ulf Blomdahl, Stig Elofsson, Magnus Åkesson och Linda Lengheden

På uppdrag av myndigheten har forskningsprojektet Ung Livsstil studerat hur ungas föreningsliv har förändrats de senaste 30 åren utifrån enkätsvar från 89 000 unga i årskurs 4–6 och 7–9 i grundskolan samt från gymnasieelever i elva kommuner från 1980-talet fram till idag. Där mönstren är likartade i samtliga kommuner ökar sannolikheten för att utvecklingen är densamma i övriga landet. Utifrån resultaten tecknas en bild av att föreningslivet befinner sig i en tillbakagångsfas:

- *Föreningslivet i Sverige når en allt mindre andel barn och unga i åldern 10–19 år, det gäller särskilt de äldre i åldersgruppen.*
- *Barn och unga är med i allt färre föreningar.*
- *Andelen barn och unga med förtroendeuppdrag har minskat under trettioårsperioden i samtliga kommuner.*
- *Idrottsrörelsen har historiskt sett stått för den största delen av ungas föreningsliv och tendensen tilltar.*

- *Unga, framförallt i gymnasiet, har sedan 1980-talet och framåt blivit allt sämre på att skilja på föreningar och kommersiella och kommunala verksamheter.*

- *Det finns få nya former av organisering eller aktiviteter i materialet under perioden 2008–2014. I några fall går det att notera att gymnasieelever uppger att de deltar i en aktions- eller kulturgrupp.*

Forskarna menar att förklaringen till ett minskat intresse för föreningsmedlemskap finns i allt fler konkurrerande aktiviteter. Andelen unga som säger sig vara mycket intresserade av att vara med i en förening har minskat. Individualisering och önskan om högre frihetsgrader i fritidsaktiviteter är förklaringar som lyfts. Även nätaktiviteterna tar en allt större plats i ungas liv. Det finns också tydliga tecken på att unga som börjar tidigt med en fritidsaktivitet också slutar tidigare på grund av att de tröttnar. De som slutar säger i allt större utsträckning att de vill pröva nya aktiviteter (med högre frihetsgrader) eller att de vill ta det lugnt.

Andelen unga med förtroendeuppdrag sjunker snabbare än andelen unga medlemmar i en förening. Möjliga förklaringar kan även här vara ökad individualisering, sökande av frihetsgrader och en allt otydligare skillnad mellan föreningsliv och kommersiellt drivna aktiviteter.

Fördjupning B

– Statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

Staten ger bland annat stöd till föreningslivet inom ungdoms-, idrotts-, kultur- och folkbildningspolitiken. Syftet med statens stöd till barn- och ungdomsorganisationer är både att bidra till en meningsfull fritid och till demokratiskolning. När vi analyserar statsbidraget till barn- och ungdomsorganisationer och övriga statliga stöd mellan 1994 och 2014 ser vi att:

- *Barns och ungas aktivitet inom föreningsidrotten har sjunkit sedan 2004. Huvudsakligen genom minskad aktivitet bland unga i åldern 17–20 år (främst bland tjejer).*
- *De statliga bidragen till barn- och ungdomsorganisationer och till barn- och ungdomsidrotten fördubblades mellan slutet av 1990-talet och 2010, men har under de senaste åren legat på en fast nivå.*
- *Antalet barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag har ökat till rekordnivåer de två senaste åren (över 100 organisationer).*
- *Antalet bidragsgrundande medlemmar inom barn- och ungdomsorganisationerna har varierat kraftigt, men har legat på en hög nivå de senaste åren (över 630 000 medlemmar).*
- *Det finns en betydande kontinuitet bland de barn- och ungdomsorganisationer som får statliga bidrag.*

- *Exempel på nya organisationer och intresseområden de senaste tio åren ser vi främst genom att spelkulturen har vuxit sig starkare med allt fler medlemmar. Studentorganisationer får i allt högre grad stöd via statsbidraget sedan sloandet av kårobligatoriet. De organisationer som har tillkommit sedan 2004 har i flera fall funnits sedan tidigare eller är utbrytningar från befintliga organisationer. Genom sänkta krav på minsta antal medlemmar har ytterligare organisationer kunnat få stöd.*

- *Medlemsantalet ökar och minskar inom olika organisationstyper. Religiösa organisationer engagerade flest medlemmar i början av perioden, en plats som sedan 2010 har övertagits av hobbyorganisationer.*

- *Förändringar i regelverken har fått genomslag i bidragsfördelningen. Tidigare fanns ett krav på medlemsavgift för att räknas som bidragsgrundande medlem. Efter att det slopades 2004 ser vi större svängningar i medlemsantal inom organisationerna. Kraven för minsta antal medlemmar har sänkts och då har ytterligare organisationer tillkommit, exempelvis sådana som företräder personer med funktionsnedsättning.*

- *Barn- och ungdomsorganisationer står för ungefär en tredjedel av de projekt som fått stöd genom projektbidraget för att stödja ungas självständiga organisering och inflytande under 2011–2013.*

- *Bland unga i åldern 16–25 år som var aktiva i föreningslivet 2010 uppgav 20 procent att de ville ha mer inflytande i föreningen. Resterande del var nöjda eller ville inte påverka.*

Fördjupning C – Ungas livsstil i låg- och högstatusområden

Stig Elofsson, Ulf Blomdahl, Linda Lengheden och Magnus Åkesson
Forskningsprojektet Ung livsstil har genomfört en analys av ungas aktiviteter på fritiden i 20 bostadsområden med olika medelinkomst (i studien kallade *låg- och högstatusområden*). Undersökningen bygger på enkätsvar från högstadieelever. Nästan hälften av de unga i lågstatusområdena kommer från familjer med små eller ganska små resurser jämfört med knappt 10 procent i högstatusområdena. I lågstatusområdena har nästan 60 procent utländsk bakgrund eller är födda utomlands, jämfört med 10 procent i högstatusområdena.

De fritidsaktiviteter som studeras har valts ut mot bakgrund av att de utgör en betydande del av kommunernas budget inom området. Studien visar på flera tydliga skillnader i ungas villkor på fritiden beroende på bostadsort. Det finns skillnader i hur väl olika verksamheter når ut till unga i olika bostadsområden. I lågstatusområdena skattas livskvaliteten lägre, deltagande i fysiska aktiviteter är lägre samtidigt som det är vanligare att äta onyttig mat. Vi ser också mer markerade könsskillnader i lågstatusområdena:

- *Det är mindre vanligt att vara med i en förening i lågstatusområden, särskilt bland tjejer. Det är dock vanligare bland tjejer i lågstatusområden att ha uppdrag i föreningars styrelser jämfört med bland tjejer i högstatusområden.*
- *Det är mindre vanligt att delta i musik- och kulturskolan i lågstatusområden.*
- *Det är vanligare att besöka en fritidsgård eller ett bibliotek i lågstatusområden.*

- *I lågstatusområdena är det vanligare att aldrig delta i en förening eller en kulturskola – aktiviteter med angivna tider och tydliga krav på deltagande som ofta är avgiftsbelagda.*

- Skillnaderna i aktivitetsnivå mellan områdena minskar om *fritidsgårdar, bibliotek och simhallar* också räknas med – aktiviteter med större möjligheter att komma och gå som man vill och ofta mindre styrd och förplanerad verksamhet, och sällan avgiftsbelagda.

- Utomstående från samtliga fem nämnda verksamheter är 49 procent av tjejerna och 42 procent av killarna i lågstatusområden, jämfört med 31 och 33 procent i högstatusområdena, oavsett social bakgrund.

- *Det lägre deltagandet i lågstatusområdena beror inte på lägre intresse för att delta.*

- *Det är något vanligare bland unga i lågstatusområden att vilja att kommunen satsar på fritidsgårdar. Unga i högstatusområden, och killar i lågstatusområden, vill i högre grad att kommunen satsar på idrott.*

Studien visar också på tydliga generella skillnader utifrån kön, socioekonomiska förutsättningar och födelseland:

- *Det är mindre vanligt bland tjejer än bland killar att trivas bra med sin fritidssituation.*

- *Det är betydligt vanligare att unga från familjer med begränsade materiella resurser, än att unga från familjer med bättre materiella resurser, vill delta i en idrottsförening eller i kulturskolan, men inte gör det.*

- *Det är vanligare att unga med utländsk bakgrund och utrikes födda, än att unga med svensk bakgrund och inrikes födda, vill delta i en idrottsförening eller i kulturskolan, men inte gör det.*

Fördjupning D

– Förtortens organisationer och kampen för förnyelse

Lisa Kings

Sociologen Lisa Kings har analyserat nya former för ungas organisering i marginaliserade bostadsområden. Organisationerna kan ses som kritik av och en reaktion mot ekonomisk ojämlikhet som förtydligas genom boendesegregation och urban fattigdom som sammanfaller med etniska skiljelinjer. I artikeln analyseras organisationers framväxt i relation till det övriga civila samhället genom exemplen *Megafoonen* i Stockholm och *Hassela Ungdomsrörelse* i Malmö.

- Civilsamhällets relation till staten har förändrats under de senaste årtiondena genom nya relationer mellan stat, civilsamhälle och marknad med ett ökat fokus på välgörenhet och en allmän professionalisering.

- Folkkrörelsernas roll har förändrats och delar av civilsamhället går från idébärare till utförare. Den tidigare folkkrörelsemodellen var uppbyggd kring ideellt arbete, icke-professionell inriktning, demokratiskt styrda organisationer och geografisk sammanlänkning mellan lokal, regional och nationell nivå.

- *Hassela Ungdomsrörelse* kan ses som en förnyelse av en etablerad organisation (Hassela Solidaritet), och ungdomsrörelsen ser fortfarande Hassela som ett stöd i det fortsatta arbetet. *Me-*

gafonen har utvecklats i kontrast till det etablerade civilsamhället. Det dialogarbete som staden initierade vid Järvalyftet ansågs inte tillräckligt, och organisationen började ett utåtriktat arbete med kritik mot urbanpolitiken och särskilt mot Järvalyftet.

- Båda organisationerna återanvänder metoder från klassiska sociala rörelser: Organisering sker av och för medlemmarna och med självutveckling och folkbildning för att vara en politisk röst. Hassela Ungdomsrörelse vill vara en motreaktion till ett allt mer segregerat samhälle och särskilt socioekonomiska skillnader och rasifieringsprocesser i staden. Detta genom ledord som engagemang, relation, förbildskap och solidaritet. Megafonen vill engagera unga i förorten genom att arbeta för social rättvisa och mot rasism, sexism och klassförtryck.
- Bakom organisationernas uppkomst ligger sociala förändringar och den polariserade staden tillsammans med organisatoriska förändringar och omförhandling av det traditionella folkrörelsekontraktet. Organisationerna har använt förorten som en gemensam grund för sitt förändringsarbete.
- Även om de nya rörelserna är en relativt liten del av föreningslivet som helhet är det tydligt att de har satt spår inte minst i samhällsdebatten. Det handlar bland annat om hur den sociala verkligheten ska beskrivas och vilka initiativ och lösningar som är lämpliga för att möta olika utmaningar.
- Megafonen har i den offentliga debatten öppnat en kanal för röster som sällan blir hörda och Hassela Ungdomsrörelse visar genom det interna arbetet på hur nya röster kan påverka

etablerade rörelser. Forskaren konstaterar att om de politiska målen är att skapa ett mer varierat civilsamhälle som når fler människor så bör förnyelsearbete inom och mellan organisationer prioriteras högt inom politiken.

Fördjupning E

– Aktiviteter och organisering bland unga på internet

Simon Lindgren

Sociologen Simon Lindgren har gjort en översikt av forskning om ungas intresseområden, aktiviteter och organisering på nätet. Trösklarna för att kunna delta och uttrycka sig har sänkts genom de nya digitala medierna. Den tidigare uppdelningen mellan producent och konsument har ersatts av en deltagarkultur, där allt fler unga interagerar via nya medier och enligt nya regler.

Mycket av den forskning som har bedrivits om ungas organisering på nätet är kopplad till de förväntningar som har förknippats med nätet när det gäller formeringen av en ny typ av offentlighet eller civilt samhälle.

Internets utveckling har inneburit lika dramatiska sociala och kulturella förändringar som teknologiska och ekonomiska omvälvningar. Villkoren för ungas organisering har också förändrats. Digitala och sociala medier gör det möjligt att knyta an till andra unga på nya sätt. Onlinenätverk används ofta som en förstärkning av redan befintliga sociala relationer. Nätet kan också föra samman individer som delar nischade specialintressen.

Forskningen visar på flera motsatta tendenser:

- Vissa lyfter att unga har blivit mindre engagerade i det civila samhället och har lägre intresse av och mindre kunskap i sociala och politiska frågor.

- Andra menar att ungas politiska engagemang numera oftare tar sig uttryck i specifika kampanjer eller avgränsade frågor och att unga organiserar sig i lösa och decentraliserade nätverk som baseras på icke-traditionella former av kommunikation, då de känner sig främmande inför mer konventionella politiska forum. Det kan också handla om att makthavare ignorerar viktiga ungdomsfrågor samtidigt som de har svårt att hitta bra sätt att kommunicera med unga.

Det finns även motstridiga perspektiv på de nya digitala mediernas roll för ungas organisering:

- Vissa menar att nätanvändningen hotar att urvattna engagemanget och trivialisera det offentliga samtalet.

- Andra ser nätet som själva lösningen på frågan om unga människors ointresse av att delta i det civila samhället, där nätets nätverkande medborgarskap präglas av inkludering, deltagande, aktivitet och kreativitet.

Den digitala organiseringen bland unga följer också andra mönster än den traditionella organiseringen. Unga samlas kring gemensamma intressen eller en gemensam strävan, så kallade affinitetsutrymmen, snarare än på basis av exempelvis klass och kön. Forskaren menar att det är en minoritet av unga som använder nätet för engagemang och organisering i någon civilsamhällelig bemärkelse och att vi därför måste vara försiktiga med att utropa spontan organisering i lösa nätverk online som ett fullgott alternativ till offlineorganisering.

De som organiserar sig på nätet är i regel samma individer som är aktiva offline. Man bör därför inte generalisera unga medieanvändare som aktiva publiker utan att ta informationshällets strukturerade maktrelationer i beaktande.

Det finns en digital klyfta mellan dem som har tillgång till digitala verktyg och plattformar, och den rätta kunskapen för att använda dem, och de som inte har det. Vid analys av sociala och kulturella mönster är det viktigt att komma ihåg att olika faktorer som klass och etnicitet kan spela en stor roll för hur tillgång och färdigheter är strukturerade och fördelade.

Lindgren efterfrågar mer kunskap om hur föreningsliv och intresseorganisationer använder digitala och sociala medel i sitt arbete, och om hur staten, landstingen och kommunerna kan arbeta för att möta digitaliseringens utmaningar.

Lokala villkor för ungas fritid och organisering

Vi genomförde våren 2014 en enkät till landets kommuner i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting och Sveriges ungdomsorganisationer (LSU). Drygt tre fjärdedelar (78 procent) av landets kommuner besvarade enkäten som bland annat visar att:

- Kommunerna har en relativt positiv bild av i vilken utsträckning det lokala fritidsutbudet svarar mot ungas efterfrågan generellt, men detta gäller i lägre grad för unga hbt-personer, unga i socioekonomiskt utsatta områden, unga nyanlända och unga med funktionsnedsättning.
- Organisatoriskt är det vanligast att de olika fritidsområdena är placerade under kultur- och/eller fritidsnämnden. Musik- och kulturskolor är dock oftare placerade under utbildningsnämnden.
- Nära sju av tio kommuner har formaliserade strategiska samarbeten med andra kommuner eller på regional nivå för att öka ungas möjligheter till en god fritid.
- De vanligaste fritidsområdena där kommunerna har uppföljningsbara mål är folkbibliotek, öppna mötesplatser (som fritidsgårdar och ungdomens hus) samt idrott. Minst andel kommuner har mål för studieförbund.
- Det är vanligast att kommunerna har ett kulturpolitiskt program, det finns i hälften av kommunerna. Barn- eller ungdomspolitiska handlingsprogram finns i 36 procent av kommunerna. Unga hbt-personer är den grupp som kommuner i minst utsträckning har mål eller insatser för.

- Över hälften av kommunerna anger att deras fritidsgårdar uteslutande drivs av kommunen i egen regi. De flesta kommunerna uppger att antalet verksamhetsställen varit oförändrat under den senaste mandatperioden, oavsett regi. De vanligaste sätten att stärka fritidsverksamheten på är att unga ges inflytande över verksamheten, att verksamheten följs upp och utvärderas samt att personalen ges kompetensutveckling eller vidareutbildning.

- Det vanligaste kommunala stödet till ungdomsorganisationerna är föreningsbidrag för drift eller verksamhet, följt av stöd till lokaler eller anläggningar. Kommunerna ger i snitt 50 ungdomsorganisationer bidrag. Det kommunala föreningsbidraget är ofta utformat som det lokala aktivitetsstödet, LOK-stödet. Drygt fyra av tio kommuner har ett särskilt stöd för ungdomsorganisationerna, oftast med syfte att ge förutsättningar för en meningsfull fritid och stärka ungdomsverksamheten. Drygt hälften av kommunerna har krav på att organisationen ska ha en viss andel unga medlemmar.

- En dryg fjärdedel av kommunerna anger att de har erfarenhet av nya organisationsformer bland unga. Knappt två tredjedelar av kommunerna bedömer sin förmåga att möta ungas efterfrågan på att organisera sig som ganska bra eller mycket bra.

- Bland andra stöd till ungas organisering är det vanligt att ge projektinriktade småskaliga arrangörsstipendier (som ”en snabb slant”), vilket två tredjedelar har gjort den senaste mandatperioden. Tre av tio kommuner har gett förlustgarantier för arrangemang som riktar sig till unga. Stöd liknande en ”fritidscheck” är ovanligt. Drygt fyra av tio kommuner har en särskild tjänst med uppdrag att stötta ungas egen organisering.

Fallstudier i tre kommuner

Under besöken i Lycksele, Landskrona och stadsdelen Spånga-Tensta i Stockholm såg vi följande tendenser:

- Fritidsfrågorna organiseras på olika sätt, men gemensamt för orterna är att frågorna är uppdelade mellan flera nämnder och förvaltningar. Detta anses försvåra möjligheten till ett övergripande arbete med helhetsperspektiv på ungas fritid. De intervjuade beskriver att vilken nämnd och förvaltning frågorna sorteras under (exempelvis socialtjänst eller fritidsförvaltning) påverkar vilken inriktning fritidsverksamheten tar.
- Kommunföreträdarna betonar vikten av att ha politiska mål för sin verksamhet. En avsaknad av mål riskerar att drabba verksamheten hårdare vid nedskärningar. Målen upplevs även underlätta prioriteringar. Att större delen av fritidsområdet inte är lagstadgat anses av tjänstemän från samtliga kommuner ge arbetet med fritidens aktiviteter låg status, vilket försvårar arbetet.
- I kommunerna finns ofta ett brett utbud av fritidsaktiviteter för unga. Det finns utmaningar i att öka ungas kännedom om utbudet, men även exempel på att kommunernas utbud inte svarar mot ungas efterfrågan.
- I samtliga kommuner beskrivs hur privatekonomin begränsar ungas möjlighet till en god fritid. För unga i familjer med sämre ekonomiska förutsättningar kan fritiden begränsas av svårigheter att betala medlemskap eller utrustning. Ett annat hinder är den tidsbrist som unga vi intervjuat upplever på grund av att skolarbetet tar så stor del av fritiden. För unga som är arbetslösa och inte går i skola blir, enligt vuxna som möter dessa unga i sin yrkesroll, hindret ett annat då de i sin sysslöshet

inte har något att vara ”ledig från”. Detta kan bidra till att man inte aktiverar sig på fritiden. I Tensta upplever unga även otryggheten i området som en hindrande faktor.

- I socioekonomiskt utsatta områden i Landskrona och Tensta beskrivs de boende ofta ha låg föreningsvana, vilket försvårar möjligheten för unga att delta i föreningslivet. Utöver de ekonomiska begränsningarna för fritid i områdena begränsas möjligheterna även av bristande tillgång till lämpliga lokaler.
- I de socioekonomiskt utsatta områdena beskrivs även hur en del tjejer har begränsade möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Det kan handla om att tjejerna förväntas ta ett större ansvar i hemmet eller en ovilja från föräldrarna att låta tjejer på egen hand delta i fritidsaktiviteter. Tjejer kan uppleva vissa begränsningar i sin fritid även på andra områden. Enligt kommunernas uppskattningar av hur fritidens resurser fördelas läggs ungefär lika stora resurser på tjejers som på killars fritidsaktiviteter.
- Kommunerna har i regel liten kunskap om och saknar strategiska planer för gruppen *unga hbt-personer*. I kommunerna finns det särskilda verksamheter för *unga med funktionsnedsättning*. För *unga nyanlända* uppges att möjligheten till fritidsaktiviteter ofta går via spontanidrott, fritidsgårdar och parklekar. Bland de utmaningar som kommunerna anger finns begränsade möjligheter till ledsagare på fritiden för unga med funktionsnedsättning och att en del unga nyanlända inte känner till begreppet fritid och saknar föreningsvana. Sett till *ålder* är kommunernas intryck att kunskapen om och insatserna till gruppen yngre unga är bättre än till gruppen unga vuxna.

Initiativ för att öka ungas möjligheter på fritiden

Vi har i huvudsak kartlagt statliga initiativ som syftar till att öka ungas möjligheter till fritidsaktiviteter och organisering under de senaste tio åren. Vi fokuserar särskilt på de ungdomsgrupper som lyfts fram i uppdraget, det vill säga unga kvinnor och unga män, unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden. Genomgången visar på följande tendenser:

- En majoritet av satsningarna har varit inriktade på att *rekrytera och behålla unga, snarare än på att öka inflytandet* för de unga som finns i verksamheten. Att vi medvetet tittat på initiativ som syftar till att nå underrepresenterade grupper är sannolikt en bidragande orsak till detta.
- Fler initiativ är inriktade på att *skapa möjligheter till fritid för särskilda grupper av unga* än för unga generellt. Detta kan bero på att initiativen ofta kommer ur ett identifierat underskott av medlemmar och fritidsmöjligheter för just vissa grupper av unga.
- Flera statliga satsningar rör *ungas fritid i allmänhet, kulturområdet och idrottsområdet. Statens satsningar har mer sällan berört öppna mötesplatser, musik- och kulturskolor samt bibliotek.*
- Att arbeta med *ekonomiska bidrag* eller stöd för att öka ungas möjligheter på fritiden har varit en relativt vanlig metod. *Antidiskriminering* (i arbetet med tillgänglighet), *normkritik och jämställdhetsperspektiv* eller *jämställdhetsintegrering* har använts i några fall. Det tycks dock finnas få satsningar som har ett *intersektionellt perspektiv*.

• *De flesta statliga satsningarna har på något sätt utvärderats eller återrapporterats.* Det går dock att fundera på hur utvärderingsresultat och erfarenheter från satsningar kan tillvaratas och användas för en mer kunskapsbaserad utveckling av ungas fritid.

• Vissa satsningar har varit fokuserade på att *inkludera underrepresenterade grupper* i befintliga verksamheter, medan andra arbetat med *särorganisering*. Ett exempel på hur båda perspektiven kan samexistera är jämställdhetsintegreringen som ska genomsyra all verksamhet samtidigt som det genomförs särskilda satsningar på olika områden.

• Flera satsningar kombinerar ambitioner om fritidsaktivitetens *egenvärde* för individen med ambitioner om någon form av *mervärde/samhällsnytta*.

• *Många satsningar är tidsbegränsade.* Om syftet med insatsen är att rekrytera nya unga till verksamheten kan ett mer kortsiktigt projekt verka effektivt, men för att öka ungas delaktighet i verksamheten tycks det vara viktigt med ett långsiktigt arbete.

Europeiska perspektiv på ungdomsarbete

Ungdomsarbetet inom EU:s ungdomspolitiska arbete är en relativt ny företeelse som fått en plats på den politiska agendan bland annat i och med den ekonomiska krisen. Inom ramen för EU:s ungdomspolitiska ramverk utgör ungdomsarbetet ett eget sektorsövergripande område samtidigt som det finns integrerat inom de handlingsområden (utbildning, sysselsättning, hälsa, delaktighet, frivilligarbete, social integration, kultur och ungdomar i världen) som medlemsländerna identifierat som viktiga för att nå målen. EU:s ungdomspolitiska ramverk 2010–2018 har två övergripande mål:

- Skapa fler och lika möjligheter inom utbildning och på arbetsmarknaden.
- Främja aktivt medborgarskap, social delaktighet och solidaritet.

Ungdomsarbete som det förstås på EU-nivå inbegriper många former av arbete kring unga och spänner över en rad politiska fält och olika delar av ungas liv. På EU-nivå ses ungdomsarbetet som en resurs för att på olika sätt möta de komplexa livssituationer som kan uppstå i ungas vuxenblivande. I och med att ungdomsarbetet lyfts fram på den politiska agendan ökar kraven och förväntningarna på ungdomsarbetare och verksamheter, både vad gäller resultat och kvalitet. Utifrån detta utvecklas olika kvalitetsverktyg för ungdomsarbete som bättre kan beskriva resultat, utveckla verksamhet och validera den kompetens som ungdomsarbete bidrar med.

För att stärka utbytet mellan medlemsstaterna i dessa frågor finns det också initiativ på EU-nivå. Det ungdomspolitiska arbetet genomförs enligt en treårscykel där några handlingsområden prioriteras särskilt. Prioriteringen grundar sig på den gemensamma uppföljning av insatser i respektive medlemsland och inom EU som sker vart tredje år.

På EU-nivå lyfter man fram hur ungdomsarbetet står inför flera utmaningar som vi känner igen från diskussioner i Sverige:

- Möta prioriteringar som policyer och finansieringssystem som styr mot insatser för specifika målgrupper och specifika syften och samtidigt vara nytänkande.
- Möta unga utifrån deras individuella behov och intressen.
- Bevara kärnan av de principer som är grunden och det unika med ungdomsarbete.

Vi ser hur diskussionen om ungdomsarbete behöver konkretiseras för att det ska bli tydligare vad som behöver utvecklas och vad vi kan lära av varandra genom erfarenhetsutbyten mellan medlemsländerna. Här finns intressanta exempel på avgränsade initiativ för att skapa ett lärande kring kvalitetsutveckling för ungdomsarbete i olika länder, i rapporten beskrivs arbetet i Estland och på Irland.

Diskussion och förslag

Många unga värderar fritiden högt och är aktiva i olika fritidsaktiviteter. Unga själva tycker att det är viktigt att aktiviteterna är roliga och ger möjligheter att lära sig nya saker. Inom olika politikområden betonas fritidsaktiviteternas egenvärden ofta tillsammans med olika samhällsvärden. Bland samhällsvärdena finns att stärka unga att bli självständiga individer, ge demokratisk skolning och stärka deras delaktighet och etablering i samhället, bidra till bildning samt främja en god folkhälsa.

Vår undersökning visar tydliga skillnader bland unga, i hur mycket fritid de har och i vilken utsträckning de är aktiva på sin fritid. För många grupper – som unga med begränsade ekonomiska resurser, utrikes födda tjejer, nyanlända, unga hbt-personer och unga med funktionsnedsättning – ser vi att mycket arbete återstår innan det går att säga att vi når målen om goda levnadsvillkor för alla inom den fria tidens område.

Vi ser exempel på att såväl ekonomiska hinder som det bemötande unga får inom fritidsverksamheter kan begränsa deltagandet i olika aktiviteter. Det sistnämnda gäller inte minst unga hbt-personer och unga med funktionsnedsättning. Andra hinder handlar om begränsad tid för fritidsaktiviteter samt begränsad kännedom om och erfarenhet av fritids- och föreningsutbudet. Det kan också vara normer i hemmet eller i fritidsaktiviteterna som gör att unga inte deltar.

De statliga satsningar som har gjorts för att öka ungas möjligheter på fritiden har ofta syftat till att öka deltagandet bland underrepresenterade grupper. Vi ser att mer behöver göras för att förverkliga de ambitioner som har ställts upp inom dessa satsningar.

Flera studier pekar på minskad föreningsaktivitet bland unga under de senaste årtiondena. Det gäller både medlemskap och att ta sig an förtroendeuppdrag. Några av de förklaringar som har lyfts fram finns i en ökad individualisering i samhället samtidigt som vi ser att konkurrensen mellan olika aktiviteter ökat och även tendenser mot att verksamheterna riktas mot allt yngre individer. Här finns flera utmaningar framöver, både för det civila samhällets aktörer och för det offentliga att stödja och erbjuda aktiviteter och organisationsformer som svarar mot ungas behov och efterfrågan. Till det ska också läggas de skillnader vi ser i vilken utsträckning olika verksamheter och aktiviteter når ut till olika delar av ungdomsgruppen.

Tillväxten av nya intresseområden och former av organisering har främst skett bland dator-, roll- och konfliktspelsföreningar sedan början av 2000-talet. Vi ser också hur nätet tar en allt större del av ungas liv samtidigt som vår kunskap fortfarande är relativt begränsad kring detta. Inte minst för mer positiva dimensioner som möjligheter till aktiviteter och organisering.

Vi ser behov av att utveckla uppföljningen av nationellt och lokalt uppsatta mål inom de studerade områdena. Bland annat finns behov av en återkommande nationell uppföljning av ungas fritids- och föreningsvanor för att skapa bättre förståelse för relationen mellan olika aktiviteter och verksamheter. Regeringen har aviserat statliga initiativ för att utveckla bibliotekens samt musik- och kulturskolornas verksamheter. Våra resultat pekar på att en motsvarande diskussion även bör föras kring öppna mötesplatser för unga. Allt detta för att stärka politikens förutsättningar att säkra kvaliteten i verksamheterna och i slutändan stärka möjligheterna till goda levnadsvillkor för alla unga inom de områden som vi har studerat.

Vi lägger följande förslag inom de områden som vi anser behöver förstärkas. Staten bör

- genomföra återkommande studier av villkoren för ungas fritids- och föreningsvanor.
- stödja utvecklingen av lokala policyer för att förbättra ungas villkor på fritiden.
- höja ungas kunskap och stärka deras ingångar till föreningslivet genom metodmaterial för skolan.
- stärka arbetet för unga homo- och bisexuellas samt unga transpersoners fritid genom utbildning, stimulansmedel och uppföljning.
- stärka arbetet för en god fritid för unga med funktionsnedsättning genom utbildning och utredning.
- utveckla föreningslivets och fritidsaktiviteternas roll i nyanländas samhällsetablering.
- stimulera ungas egen organisering genom pilotsatsning på kommunalt nätverk och statligt småskaligt stipendiestöd.

KAPITEL 1

Uppdraget och politiska mål

En stor del av ungas liv levs på den fria tiden utanför skola och arbete. Under 2014 har vi haft regeringens uppdrag att genomföra en tematisk analys om unga kvinnors och unga mäns fritid och organisering. Särskilt fokus ska läggas på unga kvinnors och unga mäns möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå (se bilaga 1). De tematiska studierna i rapportserien *Fokus* är en del av uppföljningen av den nationella ungdomspolitiken (se kapitel 2).

Vår analys utgår från ungdomspolitiken. Efter som en rad andra politikområden berörs av uppdraget presenteras även mål inom några av dem. Genomgången är viktig för att förstå politikens inriktning och ambitionsnivå. Målen är också vägledande i de förslag vi lägger för att utveckla förutsättningarna att förverkliga målen. Vi avslutar kapitlet med en avgränsning av uppdraget och en beskrivning av hur vi har gått tillväga.

Ungdomspolitikens utveckling och mål

Från fritidspolitik till ungdomspolitik

Den nationella ungdomspolitiken växte fram under 1950-talet med en tydlig inriktning mot ungas fritid, och mot relationen mellan staten och ungdomsorganisationerna (prop. 2004/05:2). Statens ungdomsråd bildades 1959 för att administrera kontakten mellan dessa två världar. Rådet fick myndighetsstatus under 1970-talet och politiken var inriktad på att främja verksamheter för barn och unga på fritids- och kulturpolitikens område.

Under 1980-talet påbörjades en breddning av ungdomspolitiken med ökat intresse för uppväxtvillkor, inflytande och delaktighet. Den första ungdomspolitiska propositionen lades fram 1994 (prop. 1993/94:135) och Statens ungdomsråd ersattes av Ungdomsstyrelsen. Detta har följts av ytterligare propositioner 1999 (prop. 1998/99:115), 2004 (prop. 2004/05:2) och 2014 (prop. 2013/14:191).

Fritidens område har med andra ord hela tiden funnits med i ungdomspolitiken, inte minst genom stödet till ungdomsorganisationerna. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, och tidigare Ungdomsstyrelsen, har också i uppdrag att verka för förnyelse och utveckling av ungas fritids- och föreningsverksamheter (SFS 2014:73). Myndigheten har tidigare haft liknande uppdrag, till exempel att verka för förnyelse av ungdomsverksamheten i kommunerna och i föreningslivet (SFS 2000:257), verka för förnyelse och utveckling av ungas fritids- och föreningsverksamheter och för insatser som främjar ungdomsverksamheter som bedrivs i kommunerna och i föreningslivet (SFS 2005:569).

Under de senaste tio åren har ungdomspolitiken utgått från propositionen *Makt att bestämma – rätt till välfärd* (prop. 2004/05:2) och regeringens skrivelse *En strategi för ungdomspolitiken* (skr. 2009/10:53).

Från 2008 till juni 2014 var den nationella ungdomspolitikens övergripande mål.

Alla ungdomar ska ha:

- verklig tillgång till välfärd.
- verklig tillgång till inflytande.

(skr. 2009/10:53)

Betoningen av *alla* unga kan kopplas till utredningsuppdragets fokus på möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå. Ungdomspolitikerna är sektorsövergripande, vilket innebär att målen förverkligas genom arbete inom en rad olika politikområden, och ska då även utgå från de mål som finns inom dessa områden. Analys, samordning och redovisning inom politikområdet har under denna tid samlats under huvudområdena utbildning och lärande, arbete och försörjning, hälsa och utsatthet, inflytande och representation samt kultur och fritid (skr. 2009/10:53).

En ny ungdomspolitik 2014

Den nya ungdomspolitiska propositionen *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande* slår fast ett nytt mål, antaget av riksdagen i juni 2014:

- Alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen.

(prop. 2013/14:191)

Målet gäller inte enbart för ungdomspolitikerna utan för alla politikområden som rör unga. Det är också tänkt att relatera till målen för barnrättspolitikerna och det europeiska samarbetet kring unga (prop. 2013/14:191).

Det slås också fast att alla statliga beslut och insatser som rör unga mellan 13 och 25 år bör ha ett ungdomsperspektiv. Detta innebär att unga bör:

- betraktas som en mångfald individer
- stödjas att bli självständiga
- ha möjlighet att vara delaktiga och ha inflytande.

(prop. 2013/14:191)

I propositionen betonas vikten av ett sektorsövergripande arbete på flera sätt. Samtidigt bör ungdomspolitikerna omfatta vissa frågor som är särskilt riktade till unga, bland annat inflytande, delaktighet, organisering, fritidsverksamhet samt sexuella och reproduktiva rättigheter.

Vår analys inriktar sig på att bedöma situationen för unga idag. För att kunna göra detta krävs också vissa jämförelser över tid. Inom flera av politikområdena som berör frågorna har målen legat fast under åtminstone några år. Vid halvårsskiftet 2014 fick vi dock både en ny ungdomspolitik och en ny folkbildningspolitik (prop. 2013/14:191 och prop. 2013/14:172). Rapportens resultat diskuteras i förhållande till de nya såväl som de tidigare målen för ungdomspolitikerna.

Nya uppgifter för vår myndighet

Med propositionen tecknas också uppgiften för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor framöver. Det handlar bland annat om att utveckla kunskap om insatser och metoder som kan förbättra ungas levnadsvillkor, makt och inflytande och tillgängliggöra den kunskapen för kommuner, landsting och myndigheter. Detta gäller framför allt områden där myndigheten har ett särskilt sektorsansvar som för ungas fritid, delaktighet, inflytande och organisering. Myndigheten bör verka för att främja alla ungas:

- förutsättningar för delaktighet och inflytande
- förutsättningar för organisering
- förutsättningar för fritidsverksamhet
- deltagande i EU-programmet Erasmus+.

(prop. 2013/14:191)

Rapporten *Fokus14* blir ett viktigt bidrag för att formulera det fortsatta arbetet för myndigheten kopplat till ungas fritid och organisering vilket vi återkommer till i kapitel 9.

Fritid och organisering inom flera politikområden

För att kunna förstå de olika logiker som finns kopplade till ungas fritid och organisering krävs en genomgång av fler politikområden. Politikens genomförande och de uppföljningar som har gjorts inom dessa områden berörs dock i rapportens övriga kapitel. Det kan vara problematiskt att göra analyser som kombinerar flera politikområden och fortfarande skapa en begriplig och överblickbar analys. Vi har valt att lyfta in andra politikområden i de fall vi har velat ge perspektiv på frågorna och den kunskap som finns hos de aktörer som har ansvar för uppföljning inom dem.

Flera mål med inriktning mot ungas möjligheter

Landets kommuner har en central roll när det gäller ungas aktiviteter på fritiden. Ibland beskrivs området också som relativt oreglerat från nationell nivå, med undantag från bibliotekslagen. Samtidigt kan konstateras att det finns flera nationella politikområden som berör ungas fritid och organisering. Idrottspolitiken, kulturpolitiken och folkbildningspolitiken är tre centrala sådana områden (tabell 1.1). Till det kan läggas områden som har en ännu starkare betoning på att vara tvärssektoriell, alltså förverkligas tillsammans och genom andra politikområden. Vi har valt att lyfta fram barnrättspolitiken, politiken för det civila samhället, funktionshinderspolitiken jämställdhetspolitiken och folkhälsopolitiken.

Uppställningen är något förenklad då även idrottspolitik, kulturpolitik och folkbildningspolitik kan ha tvärssektoriella inslag. I kapitel 4 beskriver vi också statens syften med sin bidragsgivning inom några av politikområdena i en fördjupningsstudie. Presentationen skulle kunna utökas till att innefatta ytterligare sfärer som friluftspolitiken, demokratipolitiken och integrationspolitiken. Även socialpolitiken har en betydande roll för inriktning på politiken inom fritidens område, inte minst historiskt (se Olsson 2008). Här nöjer vi oss dock med en kortare översikt, men kopplar i den övriga rapporten till de områden där det är relevant.

Flera likheter mellan målen

Inom flera av politikområdena betonas att målen ska gälla *alla* som berörs av politikområdet. Marginalisering och vilka hinder och möjligheter som finns för olika delar av ungdomsgruppen inom dessa områden blir därför en helt central fråga. Flera av de tvärssektoriella områdena som ungdomspolitiken, barnrättspolitiken, funktionshinderspolitiken och jämställdhetspolitiken syftar också till att *förverkliga lika möjligheter* i olika avseenden.

Vi ser också att samtidigt som verksamheternas *egenvärde* betonas, lyfts deras betydelse för samhällsutvecklingen, eller *samhällsnytta*, fram i flera fall.

Vilken roll staten har gentemot andra offentliga aktörer, och aktörer inom det civila samhället, skiljer sig åt mellan politikområdena. Dessa resonemang utvecklar vi i vår fördjupning i syften och mål för bidragsgivningen inom några politikområden i kapitel 4.

Tabell 1.1 Sammanställning av mål och syften inom politikområden som rör ungas fritid och organisering

Idrottspolitik*	Kulturpolitik	Folkbildningspolitik
<ul style="list-style-type: none"> • Strävan att uppmuntra och ge möjligheter till barns, ungdomars och vuxnas motion och idrott i syfte att främja en god folkhälsa. • En fri och självständig idrottsrörelse byggd på ideellt engagemang, med en bred verksamhet som värnar god etik, ger lika förutsättningar för flickor och pojkar, kvinnor och män, arbetar för integration samt värnar om demokratisk utveckling och delaktighet. • Kommersiell underhållningsidrott, med möjlighet till förströelse, glädje och tillväxt på arbetsmarknaden. (prop. 2008/09:126) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling (prop. 2009/10:3). <p>För att uppnå målen ska bland annat barns och ungas rätt till kultur särskilt uppmärksammas, och allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor ska främjas (prop. 2009/10:3).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället (prop. 2013/14:172).

Uppdragets genomförande

Vår tolkning av uppdraget presenteras här tillsammans med exempel på hur vi har gått tillväga. Framst ska vi svara på regeringens frågor, men vi vill också att analysen ska kunna bidra till kunskapsutvecklingen på både nationell och kommunal nivå. I presentationen varvar vi vår tolkning av uppdraget med att presentera de metoder och underlag vi har arbetat med. Området är omfattande och kräver sammanställningar från olika kunskapskällor.

Som en del av arbetet har vi haft samråd med Arvsfondsdelegationens kansli, LSU-Sveriges ungdomsorganisationer, Folkbildningsrådet, Handisam/Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för kulturanalys, Nätverket unga för

tillgänglighet, RFSL Ungdom, Riksidrottsförbundet, Statens kulturråd, Statens medieråd, Sveriges Kommuner och Landsting samt Sveriges Musik- och Kulturskoleråd.

Möjligheter, organiserade aktiviteter och egen organisering

Enligt uppdraget ska analysen gälla unga kvinnors och unga mäns fritid och organisering med fokus på möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå (bilaga 1). När vi använder begreppet ungas fritid menar vi den tid och de aktiviteter unga ägnar sig åt utanför skoltid och arbetstid (se Nilsson 1998 för en längre diskussion). Ungas *möjligheter på fritiden* menar vi måste studeras utifrån

Tvärsektoriella områden

Ungdomspolitik	<ul style="list-style-type: none"> • Alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191). <p>Från 2008 till juni 2014:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Alla ungdomar ska ha verklig tillgång till välfärd. • Alla ungdomar ska ha verklig tillgång till inflytande (skr. 2009/10:53).
Barnrättspolitik	<ul style="list-style-type: none"> • Barn och unga (upp till 18 år) ska respekteras och ges möjlighet till trygghet och utveckling, samt delaktighet och inflytande (prop. 2009/10:232). <p>Barnkonventionen är en viktig utgångspunkt för arbetet, som artikel 15 om barnets rätt till föreningsfrihet, och artikel 31 om rätt till vila, fritid, lek och rekreation anpassad till barnets ålder med frihet att fritt delta i kultur- och konstnärslivet, samt statens erkännande av rätten att fullt ut delta och i detta och tillhandahålla lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt rekreations- och fritidsverksamhet (Utrikesdepartementet 2006, s. 48).</p>
Politiken för det civila samhället	<ul style="list-style-type: none"> • Villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin ska förbättras. Det ska göras i dialog med det civila samhällets organisationer genom att: <ul style="list-style-type: none"> – Utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga utifrån engagemang och vilja att påverka den egna livssituationen och samhället i stort, – Stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden både som röstbärare och opinionsbärare och med en mångfald verksamheter, – Fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället (prop. 2009/10:55).
Funktionshinderspolitik	<p>Grunden är att personer med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter och rättigheter som andra medborgare, vilket uttrycks genom de tre målen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • En samhällsgemenskap med mångfald som grund, • Att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet, • Jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning (prop. 1999/2000:79). <p>Förenta nationernas (FN) konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är en viktig utgångspunkt för arbetet, och handlar om att undanröja hinder för att de mänskliga rättigheterna ska förverkligas för personer med funktionsnedsättning (Ds 2008:23)</p>
Jämställdhetspolitik	<ul style="list-style-type: none"> • Kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. (prop. 2005/06:155), och de fyra inriktningsmålen: <ul style="list-style-type: none"> – Jämn fördelning av makt och inflytande – Ekonomisk jämställdhet – En jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet – Mäns våld mot kvinnor ska upphöra
Folkhälsopolitik	<ul style="list-style-type: none"> • Skapa samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen (prop. 2008/09:1). Förverkligandet vilar på fem byggstenar: <ul style="list-style-type: none"> – Start – barns och ungas uppväxtvillkor – Stöd – för att underlätta hälsosamma val – Skydd – ett effektivt och säkert skydd mot hälsohot – Samverkan – det gemensamma ansvaret för en god hälsa – Stärkt kunskapsstyrning – för ett effektivare folkhälsoarbete (skr. 2011/12:166).

* Målen har förkortats för överskådlighet

i vilken mån unga har förutsättningar att delta och är aktiva i olika aktiviteter, och även utifrån kvaliteten i de aktiviteter som unga ägnar sig åt. I vilken mån unga är inaktiva eller gör väldigt lite respektive är högaktiva på sin fritid kan ge indikationer på hinder som kan finnas för deltagande och delaktighet. För att spegla ungas vanor, erfarenheter och åsikter använder vi oss främst av olika enkätundersökningar.

Vi ska belysa både *organiserade fritidsaktiviteter* och *egen organisering*. Vi analyserar organiserade fritidsaktiviteter genom verksamhetsstatistik och enkätundersökningar. Därmed berörs en rad områden som kan sorteras in under rubriker som idrott, kultur, folkbildning och föreningsliv. Ungas egen organisering kan ske i olika former. Ungdomsorganisationer är en del tillsammans med organisationer utan åldersavgränsningar samt andra typer av nätverk och sammanslutningar. Vi gör även en fördjupning kring statens bidrag till barn- och ungdomsorganisationer samt inom idrotts-, kultur- och folkbildningsområdet.

Nationella och kommunala enkäter till unga

För att beskriva ungas situation används myndighetens Ungdomsenkät och Attityd- och värderingsstudie som innehåller flera frågor om ungas fritid och organisering. Ungdomsenkäten genomförs vart tredje år, nästa gång 2015. Den riktar sig till ett slumpmässigt urval av unga i åldern 16–25 år. Attityd- och värderingsstudien genomförs vart femte år och har de flesta åren riktas till unga 16–29 år samt vuxna 35–74 år (se Ungdomsstyrelsen 2013a, b för detaljerade beskrivningar).

För att kunna beskriva villkoren för unga 13–15 år och andra grupper som unga nyanlända använder vi oss också för första gången sedan 2006 av det material som hämtas in genom en-

kätsystemet *Lokal uppföljning av ungdomspolitik*. Genom det har kommuner runtom i landet riktat enkäter till unga lokalt. Undersökningen har funnits sedan 2003. Arbetet sker i samarbete mellan kommunerna och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Utgångspunkten är att få ett brett grepp om ungas situation lokalt.¹

Till skillnad från nämnda undersökningar bygger Lupp inte på ett slumpmässigt urval av individer. Undersökningen utgår från kommunernas frivilliga deltagande och en del har genomfört enkäten riktad till samtliga årskurser på högstadiet respektive gymnasiet, medan andra fokuserat på årskurs 8 och gymnasiets år 2. Dessa utmaningar gör att det inte går att generalisera resultaten till riket som helhet. Däremot visar resultaten hur det ser ut bland unga i vissa åldrar i de aktuella kommunerna, samt relationen mellan dem i svaren på olika frågor. Våra analyser kan också tjäna som inspiration och jämförelsematerial för kommunerna i deras analysarbete av Lupp-resultatet.

Det finns tre delvis olika enkäter för unga: 13–16 år (högstadiet), 16–19 år (gymnasiet) samt 19–25 år. Under perioden 2003–2013 har knappt 196 000 individer besvarat någon av enkäterna, och över 160 kommuner eller stadsdelar har deltagit minst en gång.

För vår analys har vi slagit samman resultat från åren 2012 och 2013. Eftersom svarsfrekvensen vanligtvis är låg i Lupp-undersökningar riktade till unga i åldern 19–25 år ingår endast svar från unga i åldern 13–16 år (högstadiet) och 16–19 år (gymnasiet) i vår analys. Vi har uteslutit de undersökningar som har en svarsfrekvens under 70 procent, och inkluderar endast svar från kommungrupper med tillräckligt många svar för att möjliggöra analyser utifrån kön och ålder (se kapitel 3).

Utifrån dessa avgränsningar innefattar vårt material svar från drygt 20 000 unga i åldern 13–19 år.

Vi redovisar vårt material som helhet, men också uppdelat utifrån den kommungruppsindelning som Sveriges Kommuner och Landsting har tagit fram. Utifrån antalet svaranden i olika kommungrupper har vi valt att analysera större städer, förorter till storstäder, varuproducerande kommuner, samt glesbefolkade kommuner och glesbygdskommuner. Analyserna inkluderar bakgrundvariablerna ursprung (född i Sverige eller inte), om personen är nyanländ till Sverige eller inte (bott i Sverige tre år eller kortare tid) och eventuell funktionsnedsättning. För gymnasieungdomar inkluderas även föräldrarnas högsta utbildning. I den utsträckning det är möjligt redovisas resultaten separat för tjejer och för killar. Analyserna presenteras i kapitel 3.

Kommunenkät om lokala villkor

Eftersom det saknas en god överblick av kommunala mål, styrning, organisering och uppföljning inom området har vi lagt särskild vikt vid att kartlägga dessa förutsättningar. Det kan bidra till både analys av nuläget och framtida utvecklingsarbete. Av utrymmesskäl har den kommunala nivån prioriterats, medan den regionala bland annat lyfts fram när det gäller utvecklingsarbete i samverkan mellan olika aktörer.

Vår enkät till landets kommuner innehåller frågor om förekomst och erfarenheter av olika delar kopplade till området (se bilaga). I några frågor har enkätmottagarna också fått bedöma hur väl det lokala utbudet och arbetet svarar mot ungas efterfrågan. Enkäten utformades i samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting och LSU – Sveriges ungdomsorganisationer.

Frågorna är uppdelade i följande områden:

- Politisk organisering och förvaltningsorganisering
- Mål och uppföljning
- Särskilda mål, uppföljning och verksamheter för vissa unga
- Den öppna fritidsverksamheten (fritidsgårdar och ungdomens hus)
- Kommunalt stöd till ungdomsorganisationer
- Ytterligare kommunalt stöd för ungas fritidsaktiviteter
- Övergripande bedömning av arbetet med ungas fritid.

Den del som rör kommunalt stöd till ungdomsorganisationer är en utveckling av en enkätundersökning som LSU genomförde 2011 och presenterade i rapporten *Med vilket syfte?* (LSU 2012).

Vår enkät skickades till landets kommuner i slutet av maj 2014. Materialinsamlingen avbröts två veckor in i augusti. Av landets kommuner har 226 besvarat enkäten, en svarsfrekvens på 78 procent. I landets tre största städer skickades de frågor som gällde bidrag till ungdomsorganisationer istället till stadsdelsnivån. I Stockholm svarade 13 av 14 förvaltningar, i Göteborg samtliga 10 förvaltningar och i Malmö 4 av 5 förvaltningar.

I kapitel 5 kopplas resultaten från enkäten samman med andra studier som rör lokala villkor för ungas fritid och organisering, inte minst det material som vi har fått av de deltagare som vi samrått med inför utredningen.

Fallstudier i tre kommuner om lokala diskussioner

För att fånga lokala behov och utmaningar har vi genomfört studier i tre kommuner. Där har vi genomfört intervjuer med unga, personal i olika verksamheter, föreningsaktiva personer samt tjänstemän och politiker. I vårt urval har vi strävat efter kommuner av olika storlek, att minst två av dem skulle ha ett uttalat socioekonomiskt utsatt område samt att minst två av dem skulle ha genomfört undersökningen Lupp under de senaste åren. Det sistnämnda kriteriet har använts så att vi också ska kunna belysa hur kommuner arbetar med analyser inom området.

Resultaten presenteras i kapitel 6 och bör ses som exempel på hur det kan se ut, vilka utmaningar som kommunerna står inför och vilka lösningar de har inom området. Vi har valt att besöka Stockholms stad (898 000 invånare, drygt 130 000 i åldern 13–25 år) med fördjupning i Spånga och Tensta, Landskrona (43 000 invånare, knappt 6 900 i åldern 13–25 år) samt Lycksele (12 000 invånare, knappt 2 000 i åldern 13–25 år).

Nya intresseområden

I uppdraget står även att i den mån det finns *nya intresseområden och nya former av organisering, nätverk och samverkan* bland unga och mellan ungdomsorganisationer så ska det beskrivas. Nya intresseområden och former tolkar vi som sådant som inte har beskrivits i någon större utsträckning i tidigare undersökningar eller sådant som har varit på tillväxt under de senaste fem till tio åren. Detta fångas in genom enkätundersökningar riktade till unga där de själva får beskriva vad de ägnar sig åt, och de fördjupande studier som vi har initierat kring aktiviteter på nätet, föreningslivets utveckling samt fritid, engagemang och organisering i socioekonomiskt utsatta områden. Utifrån frågor

och studier riktade till offentliga aktörer och ungdomsorganisationer diskuterar vi i vilken mån de stöd och aktiviteter som det offentliga dels möter sådana nya former med, dels har förmåga att svara mot och stödja dem på olika sätt i relation till sådant som sedan tidigare är väl etablerat inom området.

Nationella och lokala analyser, uppföljningar och utvärderingar

En beskrivning ska ges av nationella och lokala initiativ för att utveckla *analyser, uppföljningar och utvärderingar* av ungas fritid och organisering. Vi fokuserar på system och metoder som finns inom ramen för de uppföljningssystem som finns inom politikområdena, kompletterat med nationella och lokala initiativ som vi har kommit i kontakt med genom litteraturstudier och dialog med våra samrådsaktörer (se kapitel 2). Beskrivningen ger både en bild av utvecklingsområden och kan ge inspiration till aktörer som vill vidareutveckla dessa delar av sitt arbete.

Fem fördjupningsstudier

Inom uppdraget finns flera områden där det saknas tidigare kunskap och där våra undersökningar inte räcker till. Därför har vi låtit forskare ta fram fördjupande artiklar och vi har gjort en fördjupning i stödet till barn- och ungdomsorganisationer.

Två artiklar har tagits fram inom forskningsprojektet *Ung livsstil*. Ulf Blomdahl och Stig Elofsson grundade arbetet för trettio år sedan. Stig Elofsson är doktor i statistik och docent i socialt arbete vid Stockholms universitet, Ulf Blomdahl är sociolog. Blomdahl och Elofsson är huvudförfattare till respektive artikel. De är också medförfattare till varandras texter tillsammans med Linda Lengheden, sociolog och genusvetare samt Magnus Åkesson, folk-

hälsovetare. Analyserna utgår från enkätundersökningen Ung livsstil som riktar sig till unga i grundskola och gymnasieskola. Precis som i analysen utifrån Lupp-enkäten bör noteras att undersökningarna är genomförda i ett begränsat urval av kommuner.

Den första studien rör *föreningslivets utveckling under de senaste 30 åren*. Här studeras både medlemskap och förtroendeuppdrag i föreningar. I den andra studien analyseras skillnader i *ungas aktiviteter och önskemål i socioekonomiskt utsatta respektive privilegierade bostadsområden*. Här beskrivs ungas aktiviteter och önskemål på fritiden i olika bostadsområden.

Lisa Kings, doktor i sociologi och lektor vid Södertörns högskola, har studerat utmärkande drag i *ungas egen organisering och engagemang i socioekonomiskt utsatta områden*. Detta kopplar bland annat till uppdragets frågor om nya former av engagemang och situationen för unga i socioekonomiskt utsatta områden.

Simon Lindgren, professor i sociologi vid Umeå universitet har gjort en forskningsöversikt om *ungas aktiviteter och organisering på internet*. Vår kunskap inom detta område är begränsad och studien kan ge vägledning i viktiga frågor att fortsätta studera inom detta område i ett svenskt sammanhang. Fördjupningsstudierna presenteras i kapitel 4.

Initiativ för ökade möjligheter

För att kunna lägga förslag behöver vi känna till viktiga satsningar som redan pågår eller har genomförts för att öka ungas möjligheter på fritiden. I kapitel 7 studerar vi främst statliga initiativ under de senaste tio åren. Analysen riktar särskilt mot initiativ för att öka möjligheterna att påbörja eller fortsätta att delta i olika aktiviteter samt initiativ för att öka möjligheterna att påverka aktiviteternas innehåll och inriktning.

Genomgången kan fungera som inspirerande exempel för aktörer som vill inleda eller vidareutveckla sitt arbete. Det ger också en indikation på vilka områden som hittills har bedömts kräva särskilda åtgärder.

Jämställdhetsintegrering, antidiskriminering samt olika delar av ungdomsgruppen

Metoder som rör jämställdhetsintegrering och antidiskriminering inom andra områden, exempelvis skolan, ska beaktas i uppdragets genomförande. Vidare så ska situationen belysas för unga kvinnor och unga män, homo- och bisexuella unga, unga transpersoner, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden. Metoder för jämställdhetsintegrering och antidiskriminering tar vi bland annat upp i kapitel 7 om initiativ för att öka ungas möjligheter.

Situationen för unga tjejer och unga killar speglas bland annat genom enkätundersökningarna till unga och till kommunerna. I den mån det är möjligt används detta även för övriga delar av ungdomsgruppen som nämns i uppdraget, men ibland är möjligheterna begränsade. Ungdomsstyrelsen har sedan tidigare gjort särskilda analyser om jämställdhet bland unga (2013a), situationen för unga med funktionsnedsättning (2012a) och hälsan bland unga hbt-personer (2010, 2012b). Vi samlar och bygger vidare på denna kunskap i årets rapport. Det bör också tilläggas att möjligheterna är begränsade att statistiskt beskriva skillnader mellan unga med olika funktionsnedsättningar och mellan homo- och bisexuella respektive transpersoner. I statistiska undersökningar klumpas grupperna ofta samman för att överhuvudtaget kunna ge en övergripande statistisk bild av deras situation.

Dock kan detta skymma viktiga skillnader inom grupperna, där fördjupande kvalitativa studier är viktiga för att kunna spegla levnadsvillkoren fullt ut.

Särskilda ansträngningar har gjorts för att öka vår kunskap om situationen för unga nyanlända och unga i socioekonomiskt utsatta områden eftersom det finns relativt begränsad kunskap om fritid och organisering utifrån sådana perspektiv.

När det gäller nyanlända definieras på olika sätt inom skilda verksamheter och undersökningar (se Bunar 2010). De definitioner som finns är ofta kopplade till olika samhällsinsatser eller personers kunskaper. För att operationalisera har vi i våra undersökningar varit tvungna att istället välja tidsperioder som enkätbesvararna kan förhålla sig till. Genom Lupp-undersökningen kan vi göra analyser av de som själva uppger att de har bott i Sverige mellan 0 och 3 år. Sveriges Kommuner och Landsting (2010) använder en övre gräns där nyanlända elever bland annat definieras utifrån att de som längst får ha varit i Sverige i fyra år. I enkäten till kommunerna definierade vi nyanlända som de som har varit bosatta i Sverige under kortare tid än 5 år. I kapitel 7 har vi låtit de definitioner som har funnits inom olika satsningar varit vägledande.

Ungdomsarbete inom EU och exempel från andra länder

Enligt uppdraget ska även det arbete som sker inom EU kring lokalt ungdomsarbete beaktas i arbetet. Om möjligt ska information inhämtas om goda exempel på lokalt ungdomsarbete från andra länder. Detta ger perspektiv på det arbete som sker i Sverige i kapitel 8. En betydande avgränsning har gjorts genom en kort beskrivning av ungdomspolitikerna i EU med starkt fokus på det kvalitetsarbete som pågår kring ungdomsarbete (youth work). Vi har valt att lyfta fram ex-

empel från några länder med utgångspunkt i vad vi kan lära av varandra. För en diskussion kring stödet till ungdomsorganisationer har vi riktat in oss på våra grannländer.

Diskussion och förslag

Rapporten avslutas med en diskussion där resultaten från studiens olika delar kopplas samman med utgångspunkt i uppdraget och målen inom olika politikområden. Vi relaterar också till aviserade förslag från nuvarande regering. I diskussionen fokuserar vi på utvecklingsområden som leder fram till den sista delen av vårt uppdrag: att lägga förslag som rör de områden som behöver förbättras. Utöver resultaten från vår studie så har dialog med samrådsparter och andra berörda aktörer varit viktiga i urval och utformning av förslag.

Enligt den nya ungdomspolitikerna bör också konsekvensanalyser för olika ålderskategorier och kön göras så långt det är möjligt (prop. 2013/14:191), vilket vi också har gjort. Våra förslag riktas till regeringen och rör alltså statens arbete inom området.

KAPITEL 2

Initiativ för analys, uppföljning och utvärdering

I detta kapitel beskriver vi nationella och lokala initiativ för att utveckla analyser, uppföljningar och utvärderingar av ungas fritid och organisering. Syftet är att ge en överblick av olika system för att kunna ringa in utvecklingsområden i den offentliga kunskapsproduktionen. I kapitlets avslutning diskuterar vi hur arbetet kan utvecklas framöver.

Uppföljningssystem och återkommande undersökningar

Kunskapen om ungas fritid och organisering är utspridd mellan många olika politikområden och forskningsfält. Vi har avgränsat oss till ett antal system och initiativ för politikens genomförande och uppföljning på nationell och lokal nivå. Främst beskriver vi återkommande undersökningar, men i vissa fall även särskilda undersökningar. Resultat från dessa initiativ återges i andra delar av rapporten.

I första delen presenteras statliga uppföljnings- och indikatorsystem. I den andra delen initiativ som syftar till att göra jämförelser mellan olika kommuner och verksamheter inom dem. Sådana jämförelser är en central del i att kunna spegla och utveckla det lokala arbetet och ger underlag för regionala och nationella analyser. Genomgången fokuserar på jämförbarhet och på hur väl initiativen fångar in de områden som berörs av vår studie. Vi återkommer till dessa frågor i kapitlets avslutning.

Olika sätt att följa och analysera

Före genomgången behöver vi tydliggöra några begrepp för att kunna skilja mellan olika former av analyser och analysverktyg. I detta kapitel beskriver vi initiativ som innebär möjligheter att återkommande bedöma olika verksamheter eller projekt. I vissa fall har myndigheter regeringens uppdrag att följa arbetet inom ett område. I andra fall har andra aktörer tagit egna initiativ utifrån ett behov av systematiserad kunskap inom ett område.

Uppföljning och utvärdering

Utvärdering handlar om att på ett systematiskt sätt bedöma värdet eller resultatet av något (jfr Statskontoret 2014). *Uppföljning* innebär systematisk och återkommande insamling av information för att kontinuerligt kontrollera genomförandet av något (Karlsson 1999). Exempel på uppföljning är de statistiska indikatorer som finns inom ungdomspolitik och flera andra politikområden (Ungdomsstyrelsen 2013a). Inom ungdomspolitik finns också ett *uppföljningssystem* som bygger på dessa indikatorer och en fördjupad analys av dem vart tredje år, tillsammans med årliga tematiska studier och en attityd- och värderingsstudie som genomförs vart femte år (prop. 2013/14:191).

Nyckeltal – följa verksamheter och ekonomi

Nyckeltal är ett annat sätt att följa politikens resultat och trender i samhället. Rådet för främjande av kommunala analyser (Törnvall & Norrlid 2007) skriver att *nyckeltal* skapar en bild av läge, mål och resultat för verksamheter och ekonomi. Nyckeltalen ska förtydliga bilden av verksamheten för politiker och tjänstemän på olika nivåer, och även för medborgarna. De är ett verktyg för styrning och uppföljning.

Indikatorsystem – mäta målpuffyllelse

Under de senaste tio åren har *indikatorsystem* byggts upp inom flera nationella politikområden för att kunna följa upp och utvärdera utvecklingen. Bland annat inom tvärsektoriella områden som ungdomspolitik, folkhälsopolitik, barnrättspolitik, jämställdhetspolitik, funktionshinderspolitik och integrationspolitik.

Det handlar både om att följa utvecklingen och att nå ökad kunskap inom området. Indikatorerna är ofta en del av ett större *uppföljningssystem*. Det är vanligt att myndigheter har i uppdrag att göra fördjupade analyser parallellt med indikatorsystem. Detta gäller inom ungdomspolitiken, funktionshinderspolitiken och folkhälsopolitiken, men inte inom jämställdhetspolitiken och barnrättspolitikerna (Statskontoret 2013).

Skillnaden mellan *indikatorer* och *nyckeltal* är att med indikatorer sätts det som mäts i tydlig relation till ett mål (se Myndigheten för kulturanalys 2012). I en genomgång av indikatorsystem från olika politikområden och exempel från andra länder inom kulturområdet har konstaterats att det som ofta benämns som indikatorer i själva verket är nyckeltal (Myndigheten för

kulturanalys 2012). Indikatorer som kan knytas till politikens mål och därigenom uppfyllelse bedöms vara mindre vanligt.

I en jämförelse mellan de uppföljningssystem som utvecklats inom ungdomspolitiken, folkhälsopolitiken och barnrättspolitikerna har Statskontoret (2010) konstaterat att regeringen är den primära målgruppen för systemen, men att även kommunerna är en viktig målgrupp. Det finns också en trend där indikatorsystem i allt större utsträckning förläggs till en webbplats och att tillgången till data på kommunnivå ofta lyfts fram som viktig av både regeringen och myndigheterna (se Statskontoret 2013).

Sammanställning av initiativen

Vi går först igenom statliga uppföljnings- och indikatorsystem med fokus på i vilken mån ungas fritid och organisering finns belysta i dessa. Sådana system har byggts upp inom flera politikområden (tabell 2.1).

Vi fokuserar främst på de politikområden vi avgränsade oss till i kapitel 1. I några fall beskrivs initiativ från icke-statliga aktörer. Därefter går vi igenom initiativ som rör kommunal nivå. Dels beskrivs övergripande studier och nyckeltal, dels uppföljning och analys inom särskilda verksamhetsområden.

Tabell 2.1 Sammanställning av initiativ för analys, uppföljning och utvärdering kopplad till ungas fritid och organisering

<p>Statliga indikator- och uppföljnings-system</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ungdomspolitikens uppföljningssystem • Uppföljning av statens stöd till idrotten • Kulturpolitiken – indikatorsystem under utveckling • Folkbildningspolitiken – ett nytt system för utvärdering • Barnrättspolitik – indikatorssystemet Max18 • Politiken för det civila samhället – kunskapsportal • Funktionshinderspolitik – uppföljning av statens och kommunernas arbete • Jämställdhetspolitik – system under utveckling • Folkhälsopolitik – ett stort antal indikatorer
<p>Kommunala verksamheter – övergripande studier och nyckeltal</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lokal uppföljning av ungdomspolitik Lupp • Analys av ungas fritid – forskningsprojektet Ung livsstil • Utveckling av kommunjämförelser: Jämförelseprojektet 2007–2010 • Statistikdatabasen • Kommun- och landstingsdatabasen (KOLADA) • Sveriges Kommuner och Landstings anläggningsenkät • Aktivitetskort på nätet • Kommunrankningar
<p>Analys och uppföljning inom verksamhetsområden på lokal nivå</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Föreningsidrott • Musik- och kulturskolor • Studieförbund • Folkbibliotek • Ungdomsorganisationer • Ungas mötesplatser <ul style="list-style-type: none"> – Fritidsforum – KEKS-nätverket – Kunskapscentrum för fritidsledarskap – Nackanätverket – Stärkande av förebyggande och främjande ungdomsverksamhet 2006–2008 – Kunskapsutveckling i dialog (KID) – regionala kunskapsnoder för möte mellan forskning och praktik

Statliga indikator- och uppföljningssystem

I detta avsnitt tar vi upp centrala indikatorsystem som rör ungas fritid, kompletterat med omfattande och återkommande undersökningar. Den vägledande frågan är hur väl olika delar av ungas fritid och organisering finns belysta. Frågan bör inte tolkas som att mer detaljerad information alltid är att föredra. Det handlar om att ha rätt information, och om att ha information över tid, för att kunna fatta välgrundade politiska beslut baserade på kunskap och kunna följa upp målen inom politikområdet.

Ungdomspolitikens uppföljningssystem

– behov av utvecklade indikatorer

Ungdomspolitikens uppföljningssystem byggdes upp under 2000-talet och innehöll fram till 2013 knappt 90 indikatorer. Det pågår ett arbete för att utveckla uppföljningen genom att ha färre men mer relevanta indikatorer (Ungdomsstyrelsen 2014, Statskontoret 2010).

Fram till 2010 fanns det fem indikatorer inom området kultur och fritid:

- deltagande i folkrörelser och föreningar
- andel motionsutövare
- andel som tränar eller tävlar i idrott
- besöks- och läsvanor
- eget kulturutövande.

De två sistnämnda indikatorerna är hämtade från de fördjupade ULF-undersökningar som SCB genomför vart åttonde år (Ungdomsstyrelsen 2013a). Ett viktigt underlag för myndighetens arbete med att följa utvecklingen är också Ungdomsenkäten som genomförs vart tredje år, nästa gång 2015 (se kapitel 1).

Ungdomsstyrelsen har under flera års tid lyft fram behovet av utvecklade indikatorer för att följa området kultur och fritid. Myndigheten har också föreslagit en återkommande enkät för att kunna följa upp ungas fritidsvanor. Den bör belysa både eget utövande och hur unga tar del av olika aktiviteter på sin fritid (Ungdomsstyrelsen 2013b). Bakgrunden är att ULF-undersökningarna och liknande enkäter innehåller allt färre fördjupande frågor inom det aktuella området. Myndigheten har också betonat att de uppgifter som samlas in av olika aktörer liknar varandra och att de istället i större utsträckning borde komplettera varandra.

Ungdomsstyrelsen föreslog också justerade indikatorer våren 2014, med reservation för ytterligare utvecklingsbehov (Ungdomsstyrelsen 2014). Förslaget innehåller fyra indikatorer, där eget kulturutövande inte längre ingår. Att indikatorsystemet belyser allt färre delar av ungas fritid bör ses mot bakgrund av att de regelbundna undersökningar som görs innehåller allt färre frågor som belyser området, och att ULF-undersökningens tematiska fördjupningar genomförs så sällan som vart åttonde år.

Det ungdomspolitiska uppföljningssystemet består, vid sidan av indikatorsystemet och regelbundna analyser av indikatorerna, av årliga tematiska studier i serien Fokus och en regelbundet återkommande attityd- och värderingsstudie. Denna modell består med den nya ungdomspolitiken. Regeringen lyfter också fram kommuner och landsting som viktiga målgrupper vid sidan av staten för uppföljningen inom området (prop. 2013/14:191). Området fritid berörs återkommande i attityd- och värderingsstudierna och har belysts utifrån flera perspektiv i de tematiska analyserna (Ungdomsstyrelsen 2006, 2010, 2012, 2013b). Myndigheten har också genomfört flera särskilda studier inom området (Ungdomsstyrelsen 2008b, 2011).

Ungdomspolitikerna och bidragsgivningen till ungdomsorganisationer har också analyserats i flera omgångar (se SOU 2009:29, Statskontoret 2010, Utbildningsdepartementet 2013). Ett utvecklingsarbete pågår för att på ett bättre sätt kunna följa upp resultat och effekter av organisations- och projektbidrag som administreras av oss (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014). En fördjupad analys av stödet till ungdomsorganisationer presenteras i kapitel 4.

Uppföljning av statens stöd till idrotten

Utvecklingen inom idrottens område följs upp på flera sätt. Centrum för idrottsforskning har sedan 2009 haft i uppdrag att följa statens stöd till idrotten (prop. 2008/09:126). Detta sker genom ett indikatorsystem, tematiska fördjupande studier samt att de ska initiera, samordna och stödja forskning inom idrottsområdet. Riksidrottsförbundet har statens uppdrag att återrapportera hur statsbidraget inom området har fördelats och använts. De genomför också uppföljningar och studier inom området. Det kan också tilläggas att statens stöd till idrotten har utretts och granskats i flera omgångar (se Riksrevisionen 2004, SOU 1998:76, SOU 2008:59).

Indikatorsystemet innehåller tjugotvå indikatorer fördelade mellan fem målområden:

- Idrotten som folkrörelse.
- Idrottens betydelse för folkhälsan.
- Alla tjejeers och killars, kvinnors och mäns lika förutsättningar till deltagande.
- Skolning i demokrati, ansvarstagande och etik.
- Idrottens internationella konkurrenskraft.

(Centrum för idrottsforskning 2014)

Flera indikatorer ligger nära centrala frågor för vår studie där unga också kan urskiljas, till exempel aktivitetsnivån inom barn- och ungdomsidrotten, barns och ungas deltagande i föreningsidrott, tillgång till anläggningar, kostnader för idrottsutövande, ungas uppdrag som ledare och specialidrott i gymnasieskolan.

Centrum för idrottsforskning (CIF) har under de senaste åren öronmärkt medel för forskning om elitidrott, om barn- och ungdomsidrott samt om homo- och bisexuellas samt transpersoners idrottsutövande (Centrum för idrottsforskning 2013a, 2014). Vidare har de initierat en satsning på temat hälsa och prestation 2014–2016 med inriktning på barn- och ungdomsidrott. De tematiska studierna har under de senaste åren handlat om insatser för att få unga att fortsätta idrotta, möjligheter för unga idrottare med osynliga funktionsnedsättningar och etik inom idrottens område (Centrum för idrottsforskning 2013b, 2014).

I ett pågående uppdrag ska de analysera i vilken utsträckning idrottsrörelsen gör det möjligt för alla att utöva idrott och motion. Fokus ligger på i vilken mån olika delar av befolkningen nås utifrån exempelvis ålder, kön, sexuell läggning, socioekonomiska förhållanden, geografisk hemvist, funktionsnedsättning och utländsk bakgrund. En del handlar om hur medlems- och träningsavgifter fastställs. De ska också sprida goda exempel på metoder och arbetssätt som bidrar till att fler kan utöva idrott och motion. Arbetet ska redovisas i maj 2015 (Kulturdepartementet 2013a).

Riksidrottsförbundet stödjer, leder och företräder idrottsrörelsen och har också en viktig roll för kunskapsutveckling, analys och uppföljning inom området. De har regeringens uppdrag att återrapportera hur statsbidraget har fördelats och använts. Instruktionen är att återrapporteringen bör ha en kvantitativ inriktning och så

långt som möjligt bör inkludera kön och ålder som indelningsgrund. De tar också fram en rad andra kunskapsunderlag. Det rör allt från undersökningar om kommunernas idrottsstöd och utvärdering av områden som barn- och ungdomsidrott till forskningsstöd (www.rf.se).

Kulturpolitiken – indikatorsystem under utveckling

Myndigheten för kulturanalys inrättades 2011 med särskilt uppdrag att utvärdera och analysera effekter inom kulturpolitikens område. De har på regeringens uppdrag tagit fram underlag för ett indikatorsystem för kulturpolitikens utveckling (Myndigheten för kulturanalys 2012). Utgångspunkten tas i system inom andra politikområden tillsammans med indikatorer och index som har utvecklats för kulturen i andra länder. En utmaning är att ta fram ett begränsat antal relevanta indikatorer som kan belysa flera aspekter av kulturpolitikens genomförande.

Myndigheten arbetar nu med att utveckla kulturvaneundersökningar som ska innehålla en särskild redovisning av barns och ungas kulturvanor. De ska även utveckla kvalitativa och kvantitativa indikatorer på kulturområdet (Kulturdepartementet 2013b, prop. 2013/14:1). Uppdraget ska redovisas 15 maj 2015.

Kulturrådet har tidigare haft ansvar för flera av de uppgifter som nu har övergått till Myndigheten för kulturanalys. Idag redovisar Kulturrådet uppgifter kopplade till de stöd och bidrag de administrerar (se Sveriges Kommuner och Lands-ting 2014a).

Folkbildningspolitiken

– ett nytt system för utvärdering

Styrningen av folkbildningen förändrades i början av 1990-talet genom att staten övergick från omfattande reglering till att istället fastställa syften med bidraget. Det är en viktig bakgrund till rollfördelningen där uppföljning och utvärdering sker på flera nivåer: av stat och kommun, av folkbildningsrådet samt av folkhögskolor och studieförbund.

Det har gjorts tre stora statliga utvärderingar de senaste tjugo åren (se SOU 1996:159, SOU 2004:30, SOU 2012:72). Riksrevisionen (2011) har också genomfört en granskning av stödet till studieförbunden med utgångspunkt i uppföljning och utvärdering av bidragsgivningen.

Genom den nya folkbildningspropositionen (prop. 2013/14:172) införs en mer löpande statlig utvärdering. Denna inleds med att Statskontoret får i uppdrag att göra en första samlad värdering. I det arbetet ska Myndigheten för kulturanalys och Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering bistå med underlag. Det ses av regeringen som en fördel att utvärderingen görs av oberoende aktörer. Samtidigt understryks vikten av samarbete med befintliga aktörer inom folkbildningen.

Regeringen har också lyft fram att myndigheter som utvärderar folkbildningen bör skapa modeller för att mäta förändring över tid, exempelvis genom indikatorer. I förarbetena föreslogs områdena samhällsnytta, individutveckling, socialt kapital samt kulturell delaktighet för en sådan uppföljning. I vilken utsträckning unga kommer att bli föremål för särskilda studier återstår att se, men de kan möjligen få en tydligare roll i och med att målet för folkbildningspolitiken nu uttryckligare även täcker unga (prop. 2013/14:172). Det nya målet för ungdomspolitikerna ska också gälla alla statliga beslut och insatser, vilket vi beskrev i kapitel 1.

Vidare föreslås att Folkbildningsrådet bör få ett förtydligt uppföljningsansvar som förbättrar möjligheten att följa upp resultat av statens arbete inom området (prop. 2013/14:172).

Folkbildningsrådet har omfattande statistik om verksamheten inom folkbildningens område. De har också vissa förvaltningsuppgifter på uppdrag av staten och ska bland annat kontinuerligt följa upp och utvärdera verksamheten utifrån syftena med statsbidraget (SFS1991:997). De redovisar årligen i en samlad bedömning hur statsbidraget bidragit till att uppnå syftena (Folkbildningsrådet 2014a). Det kan också nämnas att de gjort analyser kring de nya modeller för statsbidrag som har införts för studieförbund och folkhögskolor (se Folkbildningsrådet 2013a). De publicerar också en rad egna analyser och studier inom sitt område. Några resultat från dem beskrivs mer ingående i kapitel 5. Det finns också flera andra aktörer och forskarmiljöer som studerar området (se SOU 2012:72).

Barnrättspolitikern – indikatorsystemet Max18

Indikatorsystemet för barnrättspolitikern lanserades 2012 efter flera års utvecklingsarbete och heter *Max18*. Det finns tillgängligt på Barnombudsmannens webbplats. Drygt femtio indikatorer är indelade i sju huvudområden: ekonomi, hälsa, utbildning, trygghet, delaktighet samt stöd och skydd. Indikatorer som direkt rör aktiviteter på fritiden och organisering finns i kategorin delaktighet:

- barn som följer nyheter varje dag
- barn som läser böcker varje dag
- elever inom musik- eller kulturskola
- barn som besökt kulturaktiviteter
- barn som deltar i idrottsaktiviteter
- barn som deltar i föreningsliv.

(www.barnombudsmannen.se)

Det finns flera indikatorer som beskriver ungas villkor i skolan, till exempel trygghet, relation till andra elever och personal och personalens kompetens. Det finns inga motsvarande indikatorer inom den fria tidens område. Barnombudsmannen initierar också egna studier inom olika områden och vart femte år rapporterar Sverige till FN:s kommitté för barnets rättigheter om hur vi lever upp till barnkonventionen (Barnombudsmannen 2011, Socialdepartementet 2012).

Politiken för det civila samhället – kunskapsportal

Politiken för det civila samhället täcker in ett mycket omfattande område av verksamheter, organisationer och aktiviteter. Vår myndighet har i uppdrag att samla och förmedla kunskap om det civila samhället och dess villkor.

Den främsta målgruppen för detta arbete är offentliga tjänstemän på nationell, regional och lokal nivå. Kunskapsförmedlingen sker på flera olika sätt. Den största satsningen är en webbaserad kunskapsportal som samlar forskning om det civila samhället inom ett stort antal politikområden. Portalen är under uppbyggnad. Myndigheten har också fått i uppdrag av regeringen att fördela forskningsmedel inom området.

Vi genomför också årligen uppföljningar kring hur det civila samhällets organisationer själva uppfattar sina villkor att bedriva sin verksamhet och att utgöra en del av demokratin. (Ungdomsstyrelsen 2013c). Vi har använt sexton indikatorer som rör föreningslivets villkor i relation till principerna dialog, självständighet och oberoende samt långsiktighet (Ungdomsstyrelsen 2013c). Flera av dem rör relationen till staten, regionerna och kommunerna i form av regelverk, stöd och styrning. På sikt kan det utifrån dessa initiativ utvecklas indikatorer för uppföljning av politikområdet. Även Statistiska centralbyrån (2012a) har ett uppdrag av regeringen att redovisa statistik, främst ekonomisk, inom området.

Funktionshinderspolitik – uppföljning av statens och kommunernas arbete

Även inom funktionshinderspolitiken har det byggts upp system för att följa upp politikens genomförande. Den samlade uppföljningen genomförs av Myndigheten för delaktighet som bildades 2014 genom en sammanslagning av uppgifter som Handisam och Hjälpmedelsinstitutet tidigare har administrerat.

Med regeringens strategi för funktionshinderspolitiken 2011–2016 utvecklades ett uppföljningssystem som berör en rad politikområden. Områdena folkhälsa, idrott och kultur berör tydligt områdena för vår studie. I vissa fall är barn eller unga urskiljbara i statistiken (Myndigheten för delaktighet 2014a). Det finns flera utmaningar i arbetet med att sammanställa kunskap som kan belysa ungas villkor inom området (se Ungdomsstyrelsen 2012).

Myndigheten för delaktighet (2014b) följer också utvecklingen i statliga myndigheters arbete. En uppföljning av kommunala verksamheter har utvecklats genom enkäter till landets kommuner. Dessa belyser bland annat områdena kultur, idrott, transport och fysisk tillgänglighet. Resultaten från undersökningarna presenteras på en särskild webbplats med möjligheter till jämförelser (www.kollalaget.mfd.se), och är även en del av uppföljningen som presenteras över statens arbete i rapportserien *Hur är läget?* (Myndigheten för delaktighet 2014a).

Jämställdhetspolitik – uppföljning under utveckling

Inom jämställdhetspolitiken pågår ett arbete med att bygga upp ett uppföljningssystem (Ds 2013:37). En del av detta är att Statistiska centralbyrån sedan 2012 redovisar omkring 90 indikatorer på jämställdhetsportalen (www.scb.se/

jamstallldhet). De är sorterade efter politikområdets fyra inriktningsmål.

Några indikatorer har beröringspunkter med ungas fritid och organisering som deltagande i medborgerliga aktiviteter (aktiva i politiskt parti eller facklig organisation), oro (trygghet och otrygghet vid utevistelse eller att välja en annan väg eller ett annat färd sätt). Ungdomsstyrelsen (2013b) har föreslagit att uppföljningen av jämställdhetspolitiken utvecklas så att barns och ungas villkor speglas på ett bättre sätt än idag. En stor del av indikatorerna rör vuxna och inte unga i grundskole- och gymnasieålder.

Folkhälsopolitik – ett stort antal indikatorer

Inom folkhälsopolitiken finns omkring 120 indikatorer (Statskontoret 2013) där några belyser villkoren för barn och unga. Kring barns och ungas uppväxtvillkor finns bland annat uppgifter om barnfattigdom som indirekt kan kopplas till ungas möjligheter på fritiden (www.folkhalsoinstitutet.se). Inom de områden som handlar om delaktighet och inflytande i samhället samt fysisk aktivitet är ungdomsgruppen inte urskiljbar. En utmaning kan vara att Folkhälsoenkäten har en särskilt låg svarsfrekvens bland unga, omkring 33 procent för unga i åldern 16–29 år (Statistiska centralbyrån 2012b).

Statskontoret (2013) har i en granskning konstaterat att folkhälsopolitiken skulle behöva förtydligade delmål samt färre och mer relevanta indikatorer för att ge en bra uppföljning inom området.

Det finns även andra politikområden som skulle kunna lyftas in i detta sammanhang som demokratipolitik och den urbana utvecklingspolitiken. Kopplat till uppdragets skrivningar kring nyanlända kan vi dock avsluta med att lyfta fram att Statistiska centralbyrån har i upp-

drag av regeringen att redovisa registerstatistik inom integrationsområdet för att kunna spegla utvecklingen på nationell och lokal nivå. Uppgifterna rör inte området fritid och organisering direkt utan finns inom områdena arbetsmarknad, demografi, transfereringar, inkomst, boende, utbildning, hälsa och valdeltagande (www.scb.se).

Samlad bild av den nationella uppföljningen

Genomgången visar att ungas fritid och organisering berörs av flera olika uppföljnings- och indikatorsystem. Dessa system är uppdelade på flera olika aktörer. Dock är det tydligt att det finns stora begränsningar. Både inom ungdomspolitikerna och inom barnrättspolitiken finns få indikatorer som berör ungas aktiviteter på fritiden. Nya indikatorer behöver utvecklas framöver för att det ska vara möjligt följa utvecklingen över tid.

Arbetet med den nya ungdomspolitikerna bör syfta till att all offentlig verksamhet som berör unga bör ha ett ungdomsperspektiv och bedrivs utifrån kunskap om ungas villkor och behov (prop. 2013/14:191). I propositionen betonas också att indikatorsystemet bör utvecklas för att kunna följa upp det övergripande målet på alla samhällsnivåer, från kommunal och regional nivå till nationell och EU-nivå. Flera aktörer, inklusive Ungdomsstyrelsen, har också påpekat att indikatorer inom ungdomspolitikerna, i den mån det är möjligt, bör göras nedbrytbara på kommunal nivå (Ungdomsstyrelsen 2014). Sådana ambitioner finns redan för indikatorerna inom folkhälsopolitiken och barnrättspolitiken (se Statskontoret 2010). Vi anser att det är betydelsefullt både för att kunna analysera lokala skillnader från ett nationellt perspektiv och för det lokala utvecklingsarbetet. De möjligheter och utmaningar som finns kring det blir tydliga i följande avsnitt.

Kommunala verksamheter – övergripande studier och nyckeltal

De statliga indikatorsystemen innehåller i begränsad utsträckning statistik som är nedbrytbar på kommunal nivå. I detta avsnitt beskriver vi initiativ för att jämföra situationen för unga och även verksamheter för dem på kommun- och landstingsnivå. Vår genomgång fokuserar på initiativ från ideella och offentliga aktörer. I vissa fall är de förenade med kostnader för de som vill använda analysverktygen. Utöver detta finns också kommersiella initiativ för kultur- och fritidsvaneundersökningar (se www.utvarderingsringen.se).

Lokal uppföljning av ungdomspolitikerna – Lupp

Lokal uppföljning av ungdomspolitikerna (Lupp) är ett verktyg för kommuner, stadsdelar och regioner att inhämta kunskap om ungas situation, erfarenheter och synpunkter. Underlaget används som ett led i att skapa en lokal ungdomspolitik.

Verktyget innehåller tre enkäter riktade till grupperna 13–16 år, 16–19 år samt 19–25 år. Frågorna skiljer sig i några fall åt beroende på att unga befinner sig i olika livssituationer. Områden som berörs rör många delar av ungas liv: fritid, skola, politik, samhälle, inflytande, trygghet, hälsa, ekonomi, arbete och framtid.

Ungdomsstyrelsen utvecklade arbetet i början av 2000-talet tillsammans med ett antal kommuner. Sedan 2003 har 160 kommuner, 4 stads/kommundelar, 2 län samt 2 regioner genomfört Lupp. Av dessa kommuner har 60 procent gjort Lupp flera gånger. Nästan 200 000 unga mellan 13 och 25 år har någon gång besvarat en Lupp-enkät.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor tillhandahåller och administrerar enkäterna och levererar resultaten efter avslutad insamling. De som har beställt materialet svarar själva för insamling av enkäter och för analysen.

Forskningsprojektet Ung livsstil om ungas fritid

Forskningsprojektet Ung livsstil är ett samarbete mellan idrotts- och kulturförvaltningarna i Stockholms stad och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet. Arbetet initierades 1984. Barns och ungas fritidsvanor och preferenser har legat i fokus sedan dess.

En viktig utgångspunkt är de enkätundersökningar som har genomförts upprepade gånger i ett tiotal kommuner. Frågorna handlar om hur mycket tid som ägnas åt olika aktiviteter och vad elever anser är viktigt inom olika delar av fritiden. En mer detaljerad metodbeskrivning finns i de två fördjupningsstudier som Ung livsstil har skrivit till vår rapport (se Elofsson, Blomdahl, Åkesson & Lengheden 2014).

De har genomfört en lång rad analyser inom allt från utvärdering och utveckling av mötesplatser och fritidsgårdar till användning och preferenser kring anläggningar och aktiviteter. Särskilda undersökningar har gjorts i det som idag är sarskola och gymnasiesarskola (se Blomdahl & Elofsson 2011). Studier har också rört vad som utmärker de som är inaktiva på sin fritid och i vilken mån finansieringen inom fritidsområdet tillfaller olika delar av ungdomsgruppen utifrån kön, socioekonomi och födelseland (se www.stockholm.se/idrott/forskning). Studierna beställs av och används i utvecklingsarbetet hos de kommuner som deltar i samarbetet.

Stockholms stad har även utvecklat Stockholmsenkäten som har använts av en stor del av länets kommuner, men som innehåller få frågor om fritiden (Länsstyrelsen i Stockholms län 2010).

Jämförelseprojektet 2007–2010 – kommunal analys

Jämförelseprojektet pågick 2007–2010 med syftet att skapa bättre kvalitetsmått i det lokala utvecklingsarbetet. Projektet var ett samarbete mellan Finansdepartementet, Sveriges Kommuner och Landsting och Rådet för främjande av kommunala analyser (RKA). Sammanslaget medverkade drygt 190 kommuner i 28 nätverk (www.skl.se). Arbetet med kvalitetsutveckling har sedan fortsatt genom *Kommunens Kvalitet i Korshet*, där kommuner kan pröva kvalitet och effektivitet i arbete (se Sveriges Kommuner och Landsting 2014b).

I rapporten *Inga resultat – ingen kunskap* (Sveriges Kommuner och Landsting & Rådet för främjande av kommunala analyser 2010) samlades erfarenheterna av att använda kvalitetsmått i styrning och uppföljning. Inom området kultur och fritid beskrev och jämförde nätverken främst det kommunala utbudet.

Fem nätverk med fritidsinriktning

Några reflektioner och modeller från de nätverk som utvecklade arbetet kring fritidsverksamheter tas upp här (se Kvalitetsnätverk Bergslagen 2009, Kvalitetsnätverket gränslös 2007, Nätverket framgångsrik tillväxt 2008, Nätverket Ystad-Österlen 2009 och Nätverket väl mätt 2009).

De fem nätverken omfattade 42 kommuner. De varierade betydligt i antal deltagande kommuner och kommunstorlek, från *Nätverket Ystad-Österlen* som bestod av två kommuner från sydöstra Skåne, via *Kvalitetsnätverk Bergslagen* med tjugo kommuner, till *Nätverket väl mätt* som omfattade de större kommunerna Eskilstuna, Gotland, Gävle, Jönköping, Linköping, Norrköping, Västerås och Örebro.

Arbetet var olika omfattande och jämförelser utarbetades för följande områden (uppställningen inleds med de mest förekommande områdena):

- kostnader och budget
- stöd till föreningar
- styrning och mål
- kommunens informationsgivning och möjlighet att boka lokaler
- aktivitetsutbud för unga
- brukarundersökningar och brukarinflytande
- typfallsjämförelser
- anläggningar, som driftsformer och tillgänglighet
- avgifter.

Flera utmaningar med att göra jämförelser

Flera av nätverken lyfte fram betydande utmaningar i arbetet med att hitta jämförbara uppgifter från skilda kommuner. De främsta skälen var olika sätt att definiera/organisera verksamheter och aktiviteter samt skilda redovisningsprinciper.

Kvalitetsnätverket gränslös (2007) fokuserade på hur medborgarna värderar kvalitet i den kommunala verksamheten och verksamheten sett ur ett ekonomiskt perspektiv. De studerade bland annat bidrag till föreningar med verksamheter för barn och unga. Systemen var relativt lika konstruerade i de fem kommunerna. Dock fanns betydande variationer i hur mycket stöd som gavs till olika typer av föreningar. Föreningarnas anläggningar och lokaler hade betydligt större påverkan på bidragets storlek jämfört med deltagaraktiviteter.

Nätverket framgångsrik tillväxt (2008) jämförde frågor om barns och ungas fritid. Jämförelserna gällde styrning och verktyg för inflytande, information via webben, utbud för barn och unga, stöd till föreningar, avgifter samt

ungas önskemål och erfarenheter. De försökte göra tillförlitliga jämförelser av kommunernas fritidsutbud i relation till bokförda kostnader per invånare, detta var dock svårt på grund av skilda redovisningsprinciper. En annan erfarenhet var också en mycket låg svarsfrekvens (18 procent) på den webbenkät som riktades till ett slumpmässigt urval av unga i åldern 13–18 år i de olika kommunerna.

Nätverket Ystad-Österlen (2009) tog bland annat upp den kommunala kultur- och fritidsverksamheten. De gjorde jämförelser av utbud, ägande- och driftsformer, föreningsbidrag, kommunal information samt resultatet av en enkät ställd genom kommunernas webbplatser. Särskilda jämförelser gjordes av musik- och kulturskolor samt fritidsgårdar. I det senare fallet jämfördes antalet öppna timmar i veckan och om det var helgöppet. Frågor om inflytande berördes också i form av dialog och gårdsråd. De lyfte fram behov av utvecklade definitioner för att kunna göra jämförelser, särskilt inom kulturområdet och för kulturanläggningar.

Kvalitetsnätverk Bergslagen (2009) analyserade frågor om kultur-, fritids- och föreningsliv. De analyserade styrning och ledning, resurser och samverkan, informationsgivning, föreningsstöd, resultat samt en brukarundersökning. En av erfarenheterna var svårigheter att kvalitetssäkra uppgifterna från olika kommuner. Organisationsformerna skilde sig åt. Många begrepp och verksamheter definierades också på olika sätt. Mer gemensamma utgångspunkter för resursfördelning och uppföljning skulle krävas för att möjliggöra goda jämförelser.

I *Nätverket väl mätt* (2009) studerades kostnader, anläggningar och driftsformer, SCB:s medborgarundersökning, aktiviteter för unga i åldern 7–20 år, föreningsbidrag, kommunal information samt utvecklingsområden. En åter-

kommande erfarenhet var svårigheter med olika definitioner och avgränsningar som krävs för att skapa god jämförbarhet. Exempelvis beskrevs föreningsstöd kopplat till bidrag och hyror som svåra att jämföra eftersom reglerna ser olika ut i kommunerna, bland annat för subventioner av anläggningar. En större stabilitet i de frågor som kommunerna själva ställer i undersökningar riktade till sina invånare lyftes som utvecklingsområde. Endast 20 procent av frågorna var lika över tid och mellan deltagande kommuner. Nätverket efterlyste också en gemensam kultur- och fritidsvaneundersökning, med fördel genomförd i samarbete med SCB (Nätverket väl mätt 2009). De efterlyste också nationella öppna jämförelser på fritidens område, vilket leder oss till nästa avsnitt.

Statistikdatabasen

I Statistiska centralbyråns *Statistikdatabasen* finns uppgifter om kostnader för kommunala verksamheter. Statistiken finns bland annat samlad under rubrikerna kultur och fritid samt offentlig ekonomi och under det räkenskapsammandrag för kommuner och landsting.

Kommun- och landstingsdatabasen (KOLADA)

Genom *Kommun- och landstingsdatabasen (Kolada)* tillgängliggörs data om kommuner och landsting. Den innehåller mer än 3 000 nyckeltal inom olika politikområden, däribland kultur, fritid och folkhälsa. Statistiken hämtas från statistikan-svariga myndigheter och andra källor som kommuner och landsting (www.kolada.se). Syftet är att stödja mål- och resultatstyrning inom förvaltningen.

Genom projektet *Barn och unga här, nu och framåt* ville Sveriges Kommuner och Landsting (2013) utveckla ett helhetsperspektiv på barn- och ungdomspolitiska frågor. Kopplat till detta finns

indikatorer samlade i Kolada under rubriken Barn och unga i fokus. I dessa finns olika åldersavgränsningar. Ofta berörs både barn och unga.

Inget av nyckeltalen på regional nivå berör denna studie. Av de 20 indikatorerna på kommunal nivå kan två direkt kopplas till ungas fritid och organisering:

- Deltagartillfällen i idrottsföreningar, antal/inv. 7–20 år.
- Elever som deltar i musik- eller kulturskola som andel av invånare, 7–15 år.

Det finns också en rad variabler inom de kommunala områdena fritid och kultur som berör barn och unga. Inom kulturen finns följande:

- Kostnader, nettokostnader samt intäkter för kultur- och musikskola, kronor/invånare.
- Kostnad musik- och kulturskola, kronor/invånare, 7–15 år.
- Elever som deltar i musik- och kulturskola som andel av invånare, 7–15 år, procent.
- Aktiviteter i kommunala bibliotek för barn och unga, antal/1 000 invånare, 0–20 år.

Inom fritidsområdet finns bland annat följande nyckeltal:

- Kostnader, nettokostnader samt intäkter för fritidsgårdar, kronor/invånare.
- Deltagartillfällen i idrottsföreningar, antal/invånare, 7–20 år (samt 0–12 år, 13–16 år, 17–20 år).
- Idrottsföreningar med flickdominerad/pojkdominerad/varken pojk- eller flickdominerad verksamhet, andel (procent).
- Idrottsföreningar med Lok-stöd, antal/10 000 invånare.

Uppgifter som är sorterade gemensamt under rubriken kultur och fritid är:

- Månadsavlönad personal, kommunalt anställda fritidsledare, antal.
- Årsarbetare, kommunalt anställda fritidsledare.

Utöver detta finns en rad uppgifter om verksamheter inom kultur och fritid som påverkar såväl barn och unga som vuxna (se Sveriges Kommuner & Landsting 2014a). Det kan tilläggas att det samarbete som finns kring öppna jämförelser mellan Sveriges Kommuner och Landsting och flera myndigheter hittills inte har berört kultur- och fritidsområdet (Sveriges Kommuner och Landsting 2014b).

Sveriges Kommuner och Landsting (2014a) har i rapporten *Kultur- och fritidsstatistik* gjort en genomgång av den statistikproduktion som centrala organisationer står för, och i vilken mån materialet går att bryta ned på kommunnivå. Genomgången är inte specifikt inriktad på unga, men ger en god överblick av området. Uppgifter om anpassning för funktionsnedsatta och statistik på individnivå om vanor och attityder var två utvecklingsområden de lyfte fram utifrån kartläggningen.

Studie av anläggningar för kultur, idrott och fritid

Enkätundersökningar om kommunala idrotts- och fritidsanläggningar har genomförts sedan 1980-talet av Kommunförbundet och Sveriges Kommuner och Landsting. Från och med 2010 är även kulturanläggningar inkluderade i undersökningen. I rapporten *Anläggningar för kultur, idrott och fritid 2010* (Sveriges Kommuner & Landsting 2011) presenteras 2010 års undersökning och vissa jämförelser med tidigare undersökningar. Under 2014 genomförs undersökningen igen och vissa av resultaten kommer att redovisas som nyckeltal i Kolada. Enkäten rör bland annat idrottsanläggningar, fritidsgårdar och kulturanläggningar som bibliotek, museer och kulturhus.

Aktivitetskort på nätet i ett trettiotal kommuner

Aktivitetskort på nätet (ApN) introducerades av Umeå kommun 2006. Systemet används av föreningar för att göra närvarorapportering kopplat till kommunens aktivitetsbidrag. Idag finns ett samarbete mellan ett 30-tal kommuner runt om i landet som använder systemet (Umeå kommun 2007, www.umea.se).

Utöver att förenkla rapporteringen både för föreningarna och kommunen och minska administrationen ger det också möjlighet att enklare göra olika typer av analyser. En genomgång i Umeå har bland annat visat att pojkar varit överrepresenterade när det gäller bidragsberättigade närvarotillfällen, en stark könssegregation inom olika aktiviteter och skillnad i aktivitetsnivå mellan olika stads- och kommundelar (Umeå kommun 2012).

I Lycksele kommun har de kopplat samman aktivitetskort med ett geografiskt informationssystem (jämGIS). Systemet gör det möjligt att följa personers besöks- och rörelsemönster på en karta (www.jamstall.nu/praktiska-exempel/kultur-och-fritid). Materialet har även kopplats till ekonomisystemet som möjliggör analyser av resursfördelning (Lycksele kommun 2013). Det finns även exempel på budgetanalyser utifrån kön inom kulturens och fritidens område från andra kommuner (se Sveriges Kommuner och Landsting 2010).

Ett pågående forskningsprojekt i idrottspedagogik vid Umeå universitet analyserar aktivitetskort på nätet och kommunalt stöd. Arbetet sker i samarbete med Riksidrottsförbundet, Haninge kommun, Kalmar kommun, Kungsbacka kommun och Umeå kommun (www.pedag.umu.se).

Att ranka kommuner

Det finns även andra initiativ för att driva på utvecklingen inom ungdomspolitiken och ungas fritid och organisering. Det reser frågor som om variablerna är relevanta, hur väl de speglar det som mäts och hur de vägs samman. Berörs de mest relevanta delarna av ungas liv? Här går det att anlägga olika perspektiv beroende på utgångspunkt och intresse. Flera ungdomsorganisationer ifrågasatte exempelvis hur tidskriften Fokus rankade deras verksamhet, då de till skillnad från föreningsidrotten, inte fanns representerade (Gunnarsson, Prentell, Sjöström, König 2013).

Ungdomsstyrelsen arbetade under 15 års tid med att årligen utse *Årets ungdomskommun*. Syftet var att uppmärksamma kommuner med ett aktivt arbete för att förbättra ungas levnadsvillkor. Kommunerna fick ansöka om utmärkelsen. Myndigheten gjorde därefter en samlad bedömning av deras arbete. Det avvecklades 2010, bland annat utifrån att kommuner inte sällan har ett välutvecklat arbete kring unga inom delar av sin verksamhet, men inte alltid för kommunen som helhet.

Ett annat exempel är *Ungdomskommunrankningen* som KFUK-KFUM (2013) genomförde 2011–2013. Kommunerna rankades genom en sammanvägning av 12 nyckeltal över hur mycket de satsar på områden som rör barn och unga. Ungdomens nykterhetsförbund (2013) har presenterat undersökningen *Ungas uteliv 2013*. Här rankades kommunerna utifrån en enkät med frågor om ungas inflytande i beslut på fritidens område, nyktra mötesplatser och insatser vid högtider med hög alkoholkonsumtion. Lärarförbundet (2014) har även rankat kommuner utifrån villkoren för musik- och kulturskolans resurser, avgifter och andel elever i frivillig verksamhet.

Samlad bild av övergripande studier och nyckeltal

Genomgången visar på flera intressanta initiativ för att åstadkomma jämförelser mellan olika kommuner. Ungas erfarenheter samlas genom enkätundersökningar som Lupp och Ung livsstil. Undersökningarna har funnits under en längre tid. Det kan finnas flera olika skäl att förändra enkätfrågorna för att bättre fånga ungas situation idag, men det bör vägas mot möjligheterna att göra jämförelser bakåt i tiden.

De nyckeltal som görs tillgängliga via Kolada ger kommuner och andra möjlighet att göra jämförelser inom en rad viktiga områden för ungas fritid. I framtiden kan det vara intressant att studera i vilken mån de används och hur kommunerna ser på dem.

Jämförelseprojektet pekade på att en rad utmaningar med att göra jämförelser mellan olika kommuner. Inte minst handlar det om olika definitioner och om skilda uppföljnings- och budgetsystem. Dessa erfarenheter är viktiga att ha med sig framöver. Det kan också saknas tillräckliga uppgifter för att kunna få en ordentlig helhetsbild av kommunens stöd och arbete kring ungas fritid.

I Norrköping har initiativ tagits för att analysera kommunens bidrag till fritids- och kulturverksamheter samt subvention av anläggningar för föreningsdriven idrottsverksamhet och organiserad kulturverksamhet. Detta omfattar drygt en tredjedel av det stöd som fördelas. Analyserna innehåller alltså inte sådant som folkbibliotek, kulturskola och museer, men även det kan bli aktuellt framöver (Norrköpings kommun 2013a, b).

Värmdö och Lund har tagit initiativ för att göra lokala intersektionella analyser utifrån kommunala data. Eftersom uppgifter främst finns utifrån juridiskt kön och inte utifrån andra variabler som födelse-land, socioekonomi, funktionsnedsättning

och för homo- och bisexuella samt transpersoner har det hittills stannat vid jämställdhetsanalyser (Klerby & Ortiz 2013, Lundqvist, Klerby & Ortiz 2014 & Lunds kommun 2013).

Analys och uppföljning inom olika verksamhetsområden på lokal nivå

För att ytterligare fördjupa bilden av analyser, uppföljningar och utvärderingar går vi i detta avsnitt igenom några viktiga verksamhetsområden för ungas fritid och organisering på den lokala nivån. De som tar fram kunskapen verkar på olika nivåer – kommunal, regional och nationell – och är såväl offentliga aktörer som aktörer inom det civila samhället. I flera fall finns statistik på kommunal nivå eller statistik som bygger på material från landets kommuner. Vad vet vi om utvecklingen inom områdena föreningsidrott, musik- och kulturskolor, folkbibliotek, studieförbund, ungdomsorganisationer och mötesplatser för unga?

Föreningsidrott – flera uppföljningar

Som vi konstaterat tar Riksidrottsförbundet fram uppgifter för återrapportering av bidragsgivningen till föreningsidrotten som de publicerar på webbplatsen www.svenskidrott.se. Vi lyfter fram några exempel på återkommande analyser.

En samlad bild av idrotten i samhället ges i rapporten *Idrotten i siffror* (Riksidrottsförbundet 2013), där barn och unga i flera fall är urskiljbara. Barn och unga definieras i den senaste uppföljningen vara i åldern 6–25 år (undergrupperna 6–12 år, 13–18 år samt 19–25 år). Uppgifterna rör motion, populära aktiviteter, medlemmar och personer med ledaruppdrag i föreningar samt lokalt aktivitetsstöd, en sammanställning som har funnits sedan 1990-talet.

Riksidrottsförbundet har varje år sedan 1997 tillsammans med SCB genomfört flera undersökningar om folkets idrotts- och motionsvanor. De har även med frågor om ungas idrottande i undersökningen Ungdomsbarometern. Det är en öppen webbenkät, vilket begränsar möjligheten att generalisera resultaten (se Sveriges Kommuner och Landsting 2014a).

De har även tagit fram kartläggningar av kommunernas idrottsstöd 2010–2014 (Riksidrottsförbundet 2012, www.rf.se). Undersökningen utgår från en enkät till kommunerna som rör: stöd till idrotten, föreningsbidrag, lokalt aktivitetsstöd, idrottsanläggningar och framtida stöd. I den senaste undersökningen 2014 svarade 92 procent av kommunerna.

Musik- och kulturskolor – arbete för nationell strategi

Statistik om landets musik- och kulturskolor inhämtas årligen av Sveriges musik- och kulturskoleråd (SMoK). Rådet etablerades utifrån ett behov av regionalt och nationellt utvecklings- och uppföljningsarbete. En större del av landets musik- och kulturskolor är medlemmar i rådet (www.smok.se).

I den senaste undersökningen beskrivs antal skolor, huvudman, elever/deltagare (i ämneskurser, projekt och övriga aktiviteter), ämnesutbud och deltagare i olika ämnen utifrån kön, terminsavgift, budget, vilken kommunal nämnd som ansvarar för verksamheten samt vilka kommuner som saknar skolformen (Sveriges musik- och kulturskoleråd 2014). Uppgifterna har med några undantag samlats in årligen sedan 1997.

Rådet har tagit fram egna strategidokument och material för att driva på utvecklingen (se Gårdare & Sandh 2011) och den dokumentation som kommit ur det framåtblickande projektet Kulturskola 2030 som är ett samarbetsprojekt med Sveriges Kommuner och Landsting. De

samlar också internationella strategier samt forskning och uppsatser som rör musik- och kulturskolan på sin webbplats www.smok.se.

Sveriges musik- och kulturskoleråd arbetar sedan 2013 för att få till stånd en nationell strategi för barns och ungas kulturutövande. Syftet är att göra en likvärdig musik- och kulturskola möjlig över hela landet. De förordar en forskningsbaserad verksamhetsutveckling och att bilda ett nationellt kunskapscentrum för statistik, samordning och kvalitetsutveckling (Sveriges musik- och kulturskoleråd 2013). De lyfter också fram att det inte har gjorts någon nationell utvärdering av kulturskolan på 60 år och att det saknas samlad forskning inom området.

Folkbibliotek – planer, enkäter och verksamhetsstatistik

Folkbibliotek ska ägna barn och unga särskild uppmärksamhet för att stimulera språkutveckling och läsning, till exempel genom anpassad litteratur (bibliotekslag 2013:801). I bibliotekslagen finns särskilt prioriterade grupper: personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska.

Statistik om folkbiblioteken har sammanställts under mer än 50 år. Uppgifterna tillhör Sveriges officiella statistik och sedan 2011 är Kungliga biblioteket statistikansvarig myndighet. Insamling sker genom en enkät riktad till samtliga folkbibliotek med offentlig finansiering. Enkäten besvaras med mycket få undantag. Den berör en rad aspekter av kommunernas verksamhet, dock inte unga specifikt (Kungliga biblioteket 2012a).

Kungliga biblioteket följer upp utformning och användning av biblioteksplaner som kommuner och landsting ska upprätta i enlighet med bibliotekslagen. Kravet att kommuner och

landsting ska ha en politiskt antagen biblioteksplan infördes 2005. De har gjort en uppföljning kring barn och unga *Barnen i planerna 2012* (Kungliga biblioteket 2012b). Utifrån analysen går det dock inte att utläsa i vilken mån insatser exempelvis riktas till yngre barn eller till den äldre ungdomsgruppen (19–25 år). Utifrån den information staten samlar in presenterar Svensk biblioteks förening separata rapporter för län och kommuner (se exempelvis Svensk biblioteks förening 2013)

Studieförbund – lokala uppgifter och kommunenkät

Folkbildningsrådet samlar statistik som rör studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet. Mot bakgrund av vårt uppdrag fokuserar vi här på studieförbunden.

En sammanfattande bild ges i den årligt återkommande skriften *Fakta om folkbildning* (Folkbildningsrådet 2014b) och i rapporteringen av statsbidraget. Storleken på lokala och regionala bidrag finns sammanställda i rapporten *Kommunernas och landstingens/regionernas bidrag till studieförbund* (Folkbildningsrådet 2013b). Uppgifterna samlas in av länsbildningsförbunden och i den senaste rapporten finns jämförelser som sträcker sig mellan 1992 och 2013. Den visar att staten står för en allt större andel av de totala offentliga bidragen till studieförbunden. Kommunernas andel minskar betydligt och landstingens andel minskar något. Riksrevisionens granskning (2011) av statens stöd till studieförbunden innehöll också en enkätundersökning riktad till kommunerna kring deras styrning av studieförbundens verksamhet.

Ungdomsorganisationer – organisationernas och kommunernas bilder

Statsbidraget till ungdomsorganisationer har undersökts och reviderats flera gånger. Det finns inga löpande uppföljningar av villkoren för ungdomsorganisationer på lokal nivå. Dock finns flera initiativ för att sammanställa och kartlägga lokala villkor.

LSU – Sveriges ungdomsorganisationer (2012) har genomfört en enkätundersökning riktad till landets kommuner kring deras stöd till ungdomsorganisationer. Andra organisationer har tidigare studerat hur deras föreningar upplever relationen till kommunen (Sverok 2012, Sverok & Vi unga 2013). Sverok har även samlat länkar till de bidragsregler som gäller i landets kommuner (se <http://www.sverok.se/forening/bidrag/>).

Ersta Sköndal högskola och Mittuniversitetet genomför också en enkätundersökning riktad till föreningar om föreningslivets roll i kommunen under 2014. Därutöver finns det kartläggningar och analyser av stöd till föreningsliv och ungdomsorganisationer som enskilda kommuner gör (som inom jämförelseprojektet som nämndes tidigare i kapitlet).

Ungas mötesplatser – skilda initiativ för kunskapsutveckling

Flera olika nätverk och organisationer arbetar för kunskapsutveckling kopplade till mötesplatser för unga. Dessa initiativ skiljer sig åt bland annat utifrån om det är kommunen centralt, verksamhetsställen eller enskilda medarbetare i verksamheter som deltar och är medlemmar i samarbetet. Det finns också betydande skillnader i vilken mån arbetet möjliggör jämförelser mellan kommunerna och i vilken utsträckning de kan bidra till en nationell kunskapsutveckling inom området.

Torbjörn Forkby, docent i socialt arbete, har genomfört en inventering av internationell forskning om ungas mötesplatser 1990 till 2010 (Forkby 2010). Sökningarna gav 171 relevanta artiklar där drygt hälften kom från USA, följt av Storbritannien och Kanada. Sex artiklar kom från Sverige. Genomgången visade att forskningen i hög grad har haft ett förebyggande och inte ett främjande perspektiv som utgångspunkt. Närstudier av arbetet vid fritidsgårdar efterlystes och det finns några exempel på det. Nämnas kan *Fritidsgården – dess besökare och framtid* (Blomdahl & Claeson 1989), *Inordnande eller utvidgande – om delaktighetens villkor på fyra fritidsgårdar* (Andersson, Lindberg, Agdur & Forkby 2012) samt en pågående omfattande observationsstudie inom projektet Ung livsstil.

Fritidsforum

I Fritidsforum är dels föreningar som bedriver öppen fritidsverksamhet, dels ungdomsföreningar med fokus på öppen fritidsverksamhet medlemmar. De arbetar bland annat genom att bygga nätverk och erbjuda utbildningar för sina medlemmar samt för aktörer som arbetar med frågorna.

Fritidsforum har vid flera tillfällen genomfört en enkätstudie riktad till fritidsgårdar (de senaste genomförda 2009, 2011 och 2014). Enkäten berör frågor som huvudmannaskap, målgrupp, inriktning, öppethållande, ledare, samverkansaktörer, inflytande, stöd till unga, engagemang i internationella sammanhang samt utvecklingsområden. Fritidsforum har också via sina medlemmar skickat ut enkäter riktade till unga besökare. Det gör det svårt att kontrollera bortfallet och svaren bör tolkas med stor försiktighet.

KEKS-nätverket

Keks, Kvalitet och kompetens i samverkan, är ett nätverk för utveckling av öppen ungdomsverksamhet. Nätverket har funnits sedan 2005. I dagsläget finns ett fyrtiotal medlemmar i form av kommunala förvaltningar med ansvar för fritidsgårdar, ungdomens hus, ungdomsprojekt och liknande. Keks finansieras via medlemsavgifter som dels består av en fast summa, dels av en summa relaterad till antalet unga i kommunen/stadsdelen.

Keks har fem verktyg för att dokumentera och följa upp verksamheten:

- *Loggboken* är ett webbaserat verktyg för dokumentation och reflektion inom verksamhetsställena. Det har funnits sedan 2011 och innehåller även en manual som underlättar en enhetlig rapportering. Den statistik som samlas in ger könsuppdelade uppgifter över antal besökare, antal deltagare i planerad öppen verksamhet och gruppverksamhet, antal deltagare som producerar verksamhet för sig själva eller andra samt antal som deltar i ungdomsproducerad verksamhet. Det finns också statistik över antal timmar i öppen verksamhet, i gruppverksamhet samt i ungdomsproducerad verksamhet (ej könsuppdelad). Materialet finns i en databas där medlemmar kan gå in och analysera sin egen verksamhet.

- *Mötesplatsenkäten* har ett fyrtiotal frågor till besökare. Områden som berörs är trygghet och trivsel, utbud och tillgänglighet samt bemötande och delaktighet. Den innehåller flera bakgrundsfrågor som deltagarens kön, årskurs och eventuell funktionsnedsättning. Enkäten genomfördes av 161 verksamhetsställen 2013 (med svar från 7 000 besökare). Det finns också ett stödmaterial för tolkning, diskussion och reflektion.

- *Gruppenkäten* innehåller ett tjugotal frågor om gruppaktiviteter. Frågorna gäller på vilket sätt de har deltagit och upplevelsen av delaktighet. I denna enkät finns några av mötesplatsenkätens bakgrundsfrågor (www.keks.se).

- *ELD (Experience, Learning, Description)* är en metod för att synliggöra ungdomars icke-formella lärande och dokumentera det i form av ett kompetensbrev. KEKS har utbildad drygt 150 ungdomsarbetare i metoden och användandet kan också kopplas till Loggboken.

- *Nyckeltal* med personal- och verksamhetskostnader, verksamhetstid och liknande samlas årligen in och räknas om till kostnad per besök/deltagare, per verksamhetstimme samt antal verksamhetstimmar per personaltimme.

Varje år sammanställs resultat av mötesplatsenkäten, genomförda gruppenkäter samt nyckeltalen till en samlad resultatredovisning för medlemsförvaltningen som helhet och för de olika verksamhetsställena. Där finns index och jämförelsetal. Tillsammans med dokumentationen i loggboken ligger det till grund för analys, reflektion och formulerande av nya delmål för det kommande året. Analysen ligger också till grund för den kompetens- och metodutveckling som beslutas och genomförs gemensamt i KEKS regi.²

Kunskapscentrum för fritidsledarskap
Kunskapscentrum för fritidsledarskap (KC) arbetar med forskning, utvecklingsprojekt och kompetensutveckling kring öppen fritidsverksamhet. De arbetar även för utveckling och utvärdering av metoder inom öppen fritidsverksamhet. Centret finns vid Skarpnäcks folkhögskola och deras fritidsledarutbildning. Ett tiotal

kommuner deltar i arbetet (varav flera ingår i Ung livsstilsundersökningen).

Arbetet pågår sedan 2004 och omfattar bland annat utvecklingsprojekt kring metoder, analys och uppföljning samt erfarenhetsutbyten och seminarier. Dokumentation om arbetet finns tillgänglig för de som deltar (www.fritidsledarskap.se). I materialet finns en handledning för utveckling och utvärdering, en utbildning i observationsstudier (se Ungdomsstyrelsen 2007a) samt diskussionsmaterial för främjande förhållningssätt.³

Nackanätverket

Nackanätverket är ett samarbete mellan kommunerna Nacka, Tyresö, Haninge, Mjölby, Jönköping samt Gotland. Nätverket bildades 1999 ur en gemensam erfarenhet av svårigheter att beskriva och mäta inom den öppna fritidsverksamheten. De har bland annat tagit fram exempel på hur kommunerna kan utreda behovet av öppen fritidsverksamhet, resursfördelning mellan verksamheter samt uppföljning (enkundersökning, fokusgrupper och nyckeltal) (Sass 2008, Ungdomsstyrelsen 2007a). Dock finns det begränsat med uppdaterad skriftlig dokumentation från detta arbete.⁴

Förebyggande och främjande ungdomsverksamhet 2006–2008

Mellan 2006 och 2008 hade Ungdomsstyrelsen i uppdrag att ge stöd till och genomföra aktiviteter i syfte att stärka förebyggande och främjande insatser för unga i riskmiljöer. Arbetet sammanfattas i slutrapporten *Insatser för unga i riskmiljöer* (Ungdomsstyrelsen 2008a). Mer än hälften av landets kommuner deltog på något sätt tillsammans med ett stort antal ideella föreningar i 229 projekt. De beviljades sammanlagt 113 miljoner kronor inom följande områden:

- Stöd för kompetens- och kvalitetsutveckling – 132 projekt.
- Stöd till utveckling av drogfria mötesplatser – 42 projekt.
- Stöd till ideella organisationers ungdomsverksamhet – 55 projekt.

Det har diskuterats om satsningen i praktiken främst blev på öppna mötesplatser eller på en bredare utveckling av ungdomspolitiken (Kassman 2008). En stor del av projekten hade den förstnämnda inriktningen.

Här lyfter vi särskilt fram de delar som handlar om att stödja analys, uppföljning och utvärdering. Tidigt i satsningen publicerades flera rapporter kring detta.

Rapporten *Systematiskt kvalitetsarbete i öppen verksamhet* (Ungdomsstyrelsen 2007a) skulle inspirera att påbörja och utveckla kvalitetsarbete inom den förebyggande och främjande sektorn. Tips gavs om allt från mål och styrning till uppföljning och utvärdering. Det gällde exempelvis utformning av enkätfrågor och genomförande av intervjuer för att inhämta erfarenheter och åsikter från unga samt att arbeta med observatörer i verksamheten. Exempel gavs från Keks, Nackanätverket och Kunskapscentrum för fritidsledarskap.

Rapporten *Framgångens hemlighet* (Ungdomsstyrelsen 2007b) syftade till att stödja utveckling och utvärdering av olika arbetssätt och metoder. Det togs också fram en kartläggning av internationell forskning om preventionsinsatser och samhällsekonomiska effekter (Ungdomsstyrelsen 2007c). Vid den tiden konstaterades att det fanns lite forskning kring effekter av förebyggande insatser och ännu mindre om samhällsekonomiska effekter. Det genomfördes också pilotprojekt i sex kommuner med ambition att mäta samhällsekonomiska effekter där en forskargrupp kopplades till arbetet.

I antologin *Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken* lyfte myndigheten fram fem utvecklingsområden:

- systematiskt kvalitetsarbete om uppdrag, mål, målgrupp och uppföljning
- kunskap om breddad roll för mötesplatser
- kunskap om äldre ungdomars fritidsbehov och besök på mötesplatser
- kunskap om olika professioners arbetssätt
- forskning och utveckling av det främjande arbets- och förhållningssättet.

(Ungdomsstyrelsen 2008b)

Den positiva utvecklingen inom uppföljningsarbetet beskrevs behöva uppmuntran. Mot satsningens slut genomfördes också en idékonferens om kunskap och forskning. Där efterlystes bland annat ökad kunskap om:

- målgruppen för förebyggande och främjande arbete
- metoder och arbetssätt kopplade till förebyggande respektive främjande arbete
- kompetensbehov bland personal kring hinder och möjligheter för samverkan inom området
- framgångsfaktorer och hinder i det praktiska fritidsarbetet
- beslutsfattarens villkor, kunskap och beslutsunderlag kopplade till den fria tidens arena.

(Ungdomsstyrelsen 2008a)

En utvärdering av hela satsningen genomfördes av Anders Kassman, lektor och sociolog vid Ersta Sköndal högskola. Den enkät som skickades ut besvarades av mindre än hälften av projekten och bör tolkas med försiktighet (Kassman 2008). Några tendenser var att projekt för kompetens- och kvalitetsutveckling främst hade arbetat med fritidsgårdarnas verksamheter. Projektet hade utvecklat och använt olika metoder som att ta fram kunskap. Bland dessa fanns kunskapsöversikter, beskrivningar av metoder och arbetssätt, enkäter och intervjuer med unga, kartläggningar av utbud och förbättrad dokumentationsverksamhet. I några fall hade också specifika åtgärder utvärderats. Bland projekt med huvudsaklig inriktning på att utveckla ideella organisationers verksamhet var det mindre vanligt med utveckling av uppföljning som en del av projektet.

En övergripande bedömning i utvärderingen var att inriktningen mot kvalitetsutveckling inte präglade genomförandet lika starkt som det var tänkt från början:

”Flera av Ungdomsstyrelsens skrifter har en ganska tydlig inriktning mot metoder för kunskapsbaserad och kvalitetsstyrning. De handlar om utvärderingar med experimentell uppläggning, innehåller systematiska kunskapsöversikter och liknande som ofta förknippas med evidens- eller kunskapsbaserad. Även det pilotprojekt för att mäta effekter av förebyggande och främjande arbete som fortfarande pågår tycks inspirerat av dessa tankar. Men enkätresultaten präglas mer av de många mindre projekten som bedrivs och de tycks mer ha inriktats på nätverksbyggande, samverkan och deltagande i olika kurser.”

(Kassman 2008, s. 67)

Bland projektföreträdarna fanns resonemang om kunskapsbaserat arbete som ett sätt att skapa legitimitet. Detta bedömdes vara viktigt inom fritidens område eftersom det i hög grad saknas lagar som styr verksamheten. Kunskap och argument blir än viktigare när villkoren för arbetet vilar på frivillighet och samarbete. Vid en förfrågan 2008 hade mycket få projekt utvärderingar att uppvisa. Eftersom satsningen avslutades hastigt och materialet är omfattande har det inte gjorts någon samlad studie utifrån dessa utvärderingar.

Kunskapsutveckling i dialog (KiD)

När satsningen på förebyggande och främjande avslutades upplevde flera aktörer behov av ett fortsatt arbete. Kunskapsutveckling i dialog (KiD) är ett nätverk som sedan 2008 har haft stöd från Ungdomsstyrelsen genom bidrag för att stödja ungas organisering. Nätverket drivs av Fritidsledarskolorna och samarbetet har genom åren skett i något skiftande konstellationer. Inledningsvis formades en samordningsgrupp med representanter från Fritidsledarskolorna, Fritidsforum och Ungdomsstyrelsen samt forskare från Malmö högskola, Luleå tekniska universitet och FoU Väst/Göteborgsregionen.

Genom åren har en dialog förts mellan de aktörer som ingår i nätverket (Oddner 2013 & Persson 2014). Flera konferenser har anordnats för praktiker, tjänstemän, politiker och forskare där *Ungas mötesplatser* har varit återkommande.

Flera rapporter har tagits fram kopplade till nätverket. De har berört ungas upplevelser och önskemål kring mötesplatser (Lindström 2010), entreprenörskap på mötesplatser (Lindström 2011), kommunal policy kopplad till öppen fritidsverksamhet (Lagergren & Persson 2011) samt tidigare nämnda forskningsöversikt över studier om ungas mötesplatser 1990–2010 (Forkby 2010).

Sedan 2014 har arbetet letts av Fritidsledarskolorna, Fritidsforum och Sveriges Kommuner och Landsting. Syftet är att stimulera forskning och åstadkomma ett närmande mellan forskning och praktik tillsammans med lokala kunskapsnoder (Kunskapsutveckling i dialog 2014). Ett arbete har också inletts för att inventera möjliga finansieringskällor för en fortsatt verksamhet.

Slutsatser och identifierade utvecklingsområden

I kapitlet har vi beskrivit nationella och lokala initiativ som har tagits för att utveckla analyser, uppföljningar och utvärderingar av ungas fritid och organisering. På den statliga nivån har flera uppföljnings- och indikatorsystem byggts upp inom olika politikområden. Det finns flera initiativ till övergripande studier för att jämföra ungas villkor, till exempel Lupp och Ung livsstil som speglar de lokala villkoren samt den nationella Ungdomsenkäten som innehåller liknande frågor.

Kommunernas verksamheter fångas bland annat genom nyckeltal i kommun- och landstingsdatabasen Kolada. Till detta kan läggas analys och uppföljning inom områdena föreningsidrott, musik- och kulturskolor, studieförbund, folkbibliotek, ungdomsorganisationer och ungas mötesplatser.

Kapitlet aktualiserar flera frågor. Vilken roll bör staten och andra aktörer ha för kunskapsutveckling inom detta fält? Mäter vi det som är mest intressant eller främst det vi har möjlighet att mäta? Finns det områden där det idag saknas kunskap och som bör utvecklas? De två första frågorna återkommer vi till i kapitel 9. Här kan vi lyfta fram de utvecklingsområden och luckor vi ser i den kunskap som tas fram idag:

- *Det saknas en nationell helhetsbild av ungas fritid* där olika delar av fritiden finns belysta och även kan kopplas samman med övriga delar av livet. Kunskapen är spridd mellan olika politik-områden. Barnrättspolitikens och ungdomspolitikens indikatorer berör i begränsad utsträckning ungas fritid och organisering. Nationella enkätstudier som berör olika delar av människors liv innehåller allt färre fördjupande frågor inom fritidens områden (till exempel ULF-undersökningen och Ungdomsenkäten). Ungdomsstyrelsen har tidigare lagt förslag om återkommande fördjupande nationella enkätstudier riktade till unga för att få bättre kunskap inom området. Det saknas också en helhetssyn på ungas fritid och organisering utifrån de offentliga verksamheternas perspektiv.
- *Det saknas en nationell bild av ungas öppna mötesplatser och delvis av landets musik- och kulturskolor.* Inom övriga områden finns nationella aktörer som arbetar med uppföljning. Kring öppna mötesplatser finns flera initiativ, men med varierande kvalitet och uppföljning av verksamheternas omfattning (förekomst, öppettider och driftsformer), inriktning av det faktiska arbetet och hur den kommunala styrningen ser ut. SMoK gör viss uppföljning av musik- och kulturskolornas verksamheter, men efterlyser en nationell strategi och utredning inom sitt fält.
- *Det görs ingen regelbunden uppföljning av ungdomsorganisationernas villkor.* Det finns flera statliga utredningar som har analyserat de nationella bidragsreglerna, men utöver det finns inga regelbundna studier. Relationen mellan organisationerna och landets kommuner har tidigare undersökts av organisationerna själva (genom undersökningar riktade till både ungdomsorganisationer och kommuner). I denna utredning utvecklas delar av detta främst utifrån kommunernas perspektiv.
- *Det finns begränsningar i möjligheten att spegla mångfalden bland unga.* Oftast finns könsuppdelad statistik för indikatorer, verksamhetsstatistik och enkäter. Vi möter dock i många fall svårigheter redan i att urskilja ungdomsgruppen 13–25 år och ännu oftare när det gäller finare åldersindelningar än så. Mer sällan finns kunskap utifrån andra indelningsgrunder som socioekonomi, födelse-land, nyanlända, funktionsnedsättning, boendeområde respektive homo- och bisexuella samt transpersoner. Dessa bakgrundsfaktorer är möjliga att analysera i vissa enkäter. För flera mindre delar av ungdomsgruppen är det inte heller möjligt att regelbundet samla kvantitativa data som är tillförlitliga, men det finns flera exempel på intressanta kvalitativa studier som vi berör i övriga delar av vår rapport.

KAPITEL 3

Ungas aktiviteter och organisering

Syftet med detta kapitel är att ge en statistisk belysning av ungas fritid utifrån enkäter som unga besvarat. Inledningsvis beskriver vi hur mycket fritid unga upplever att de har, om de tycker att de har tillräckligt mycket att göra på sin fritid, vad de gör på sin fritid samt vilka föreningar de är medlemmar i. Resultaten sätts i en del fall i relation till relevant verksamhetsstatistik.

Först beskriver vi mönster som kan generaliseras till hela landet. För att fördjupa bilden har vi sedan gjort en särskild analys av enkätsvar från unga i 39 kommuner. Denna kan visa på tendenser i de undersökta kommunerna, men inte för landet som helhet. Utredningsuppdraget har stark betoning på vilka möjligheter unga har på fritiden och vilka möjligheter de har till organisering. Därför har vi också gjort fördjupade analyser av unga som är lågaktiva på sin fritid enligt kommunstudien. Detta kan bland annat ge indikationer på olika hinder för att delta i olika fritidsaktiviteter.

Nationella undersökningar

Vi inleder kapitlet med att lyfta fram några tendenser i de nationella undersökningar som vi har genomfört de senaste åren. Dessa tendenser fördjupas sedan genom kommunundersökningarna. Ungdomsenkäten riktar sig till unga i åldern 16–25 år (Ungdomsstyrelsen 2013a) och attityd- och värderingsstudien till unga i åldern 16–29 år samt till en äldre jämförelsegrupp (Ungdomsstyrelsen 2013b). Undersökningarna riktar sig till ett slumpmässigt urval av indivi-

der på nationell nivå. Dessa studier är alltså till skillnad från kommunundersökningarna generaliserbara till att gälla riket som helhet.

Unga värderar fritiden högt, särskilt killar

Den senaste attityd- och värderingsstudien (Ungdomsstyrelsen 2013b) rapporterar att unga i åldern 16–29 år värderar fritiden högt, något som gällt under de senaste tio till femton åren. Fritiden ger livet mest mening enligt 15 procent av de svarande under 30 år. Bland killarna är andelen tydligt högre (21 procent) jämfört med bland tjejerna (8 procent). Skillnaden är också stor mellan inrikes födda (16 procent) och utrikes födda (7 procent). Bland unga vars föräldrar har högst grundskoleutbildning är andelen 6 procent, vilket är signifikant lägre jämfört med andelen bland unga vars föräldrar har gymnasieutbildning (15 procent) eller högskoleutbildning (16 procent).

Vanligare att tjejer har för lite fritid

Bland unga i åldern 16–29 år uppgav 50 procent 2013 att de hade lagom med fritid, 38 procent uppgav att de hade för lite fritid och 12 procent uppgav att de hade för mycket fritid (Ungdomsstyrelsen 2013b).

Bland unga 16–29 år finns mycket tydliga skillnader mellan tjejer och killar. Andelen som svarar att de har *för lite fritid* är genomgående större bland tjejerna (tabell 3.1). Bland

Tabell 3.1 Hur mycket fritid har du? Efter kön, 16–29 år, 2013. Procent

	16–19 år		20–24 år		25–29 år	
	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar	Tjejer
För mycket fritid	18,2	11,2	17,5	11,7	8,2	4,9
Lagom med fritid	61,3	49,9	51,3	47,6	51,8	42,7
För lite fritid	20,6	38,9	31,2	40,7	40,0	52,4

Källa: Ungdomsstyrelsen, Attityd- och värderingsstudien 2013.

16–19-åringarna är andelen nästan dubbelt så stor bland tjejerna (39 procent) som bland killarna (21 procent). Samma mönster men med mindre skillnader finner vi även i de äldre åldersgrupperna. Bland 20–24-åringarna är andelen 41 procent bland tjejer och 31 procent bland killar och bland 25–29-åringarna är andelen 52 procent bland tjejer och 40 procent bland killar.

Att ha för mycket fritid

Det är inte särskilt vanligt att tycka att man har *för mycket fritid*. Detta är dock vanligare bland killar (14 procent) jämfört med bland tjejer (9 procent) i åldern 16–29 år. Den tydligaste skillnaden är den betydligt högre andelen med för mycket fritid bland de arbetslösa (56 procent) jämfört med bland de som studerar (10 procent) eller arbetar (5 procent). Därtill är andelen större bland unga som bor utanför storstadsregioner och universitets- och högskoleorter (14 procent) jämfört med bland unga som bor i storstadsregioner (10 procent).

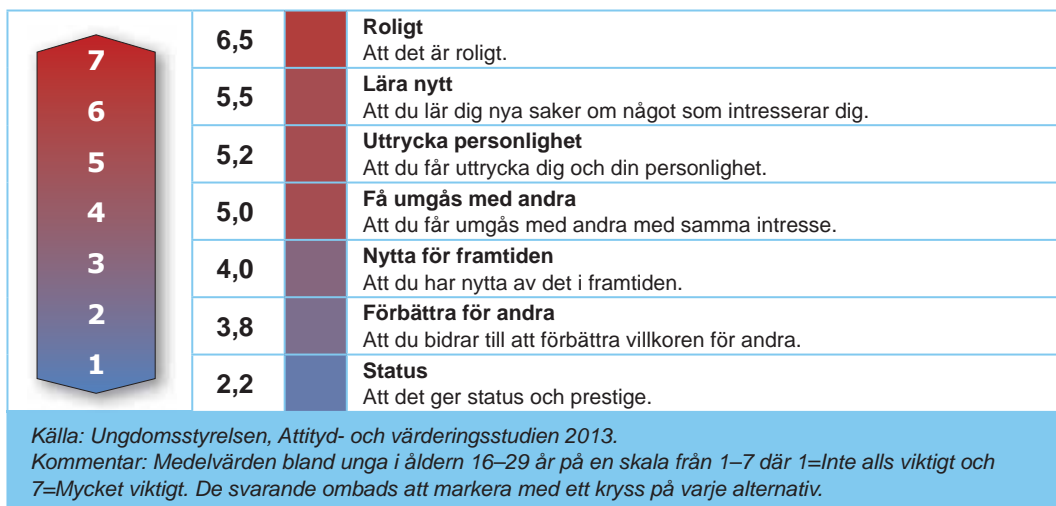
Killar i åldern 16–19 år och 20–24 år är de grupper där *andelen som upplever sig ha för mycket fritid* är störst. Bland de under 25 år är de med för mycket fritid 18 procent bland killarna och 11 procent bland tjejerna. Att ha för mycket fritid kan exempelvis tyda på ett begränsat lokalt fritidsutbud, vilket vi återkommer till längre fram.

Viktigt att ha roligt och att lära sig nytt

Det vi väljer att göra på vår fritid kan svara mot olika behov och önskemål. I attityd- och värderingsstudien (Ungdomsstyrelsen 2013b) ställs frågan om viktiga egenskaper för det man gör på fritiden.

Den viktigaste egenskapen bland unga i åldern 16–29 år 2013 är att det är *roligt* (figur 3.1). Det svarsalternativet placerar sig högst oavsett ålder eller kön hos den som svarar (Ungdomsstyrelsen 2013b). När man jämför kvinnor och män i samma ålder är medelvärdet bland kvinnorna högre och skillnaden är statistiskt säker i gruppen 25–29 år.

Den näst viktigaste egenskapen för fritiden är att man *lärt sig nya saker* om något som intresserar en själv. Att få *uttrycka sin personlighet* på sin fritid är genomgående viktigare för tjejer och kvinnor jämfört med för killar och män, oavsett åldersgrupp. Att *få umgås med andra* på sin fritid är något viktigare för både tjejer och killar i åldern 16–19 år än för de äldre åldersgrupperna. Att *ha nytta av det man gör på sin fritid i framtiden* är också vanligare bland yngre där samma åldersgrupp värdesätter nyttodimensionen av sin fritid högre än andra.

Figur 3.1 Hur viktiga är följande egenskaper för det du gör på din fritid? Medelvärde.

Män i samtliga åldersgrupper värdesätter i större utsträckning att fritiden ger *status och prestige* jämfört med kvinnor i samma ålder. De yngsta killarna, 16–19-åringarna, har det högsta medelvärdet bland killar (2,8) på en skala 1–7 (där 1 motsvarar inte alls viktigt och 7 motsvarar mycket viktigt). Bland tjejer och unga kvinnor är medelvärdet också något högre (2,4) än för vuxna kvinnor.

En jämförelse mellan 2013 och 2002 visar på små förändringar. Det är 2013 en något högre andel som har svarat att det är viktigt att få uttrycka sin personlighet. Egenskaperna att få umgås med andra och att det ger status och prestige verkar minska något. Dessa skillnader är dock så små som 3–4 procentenheter.

Ungas fritidsaktiviteter

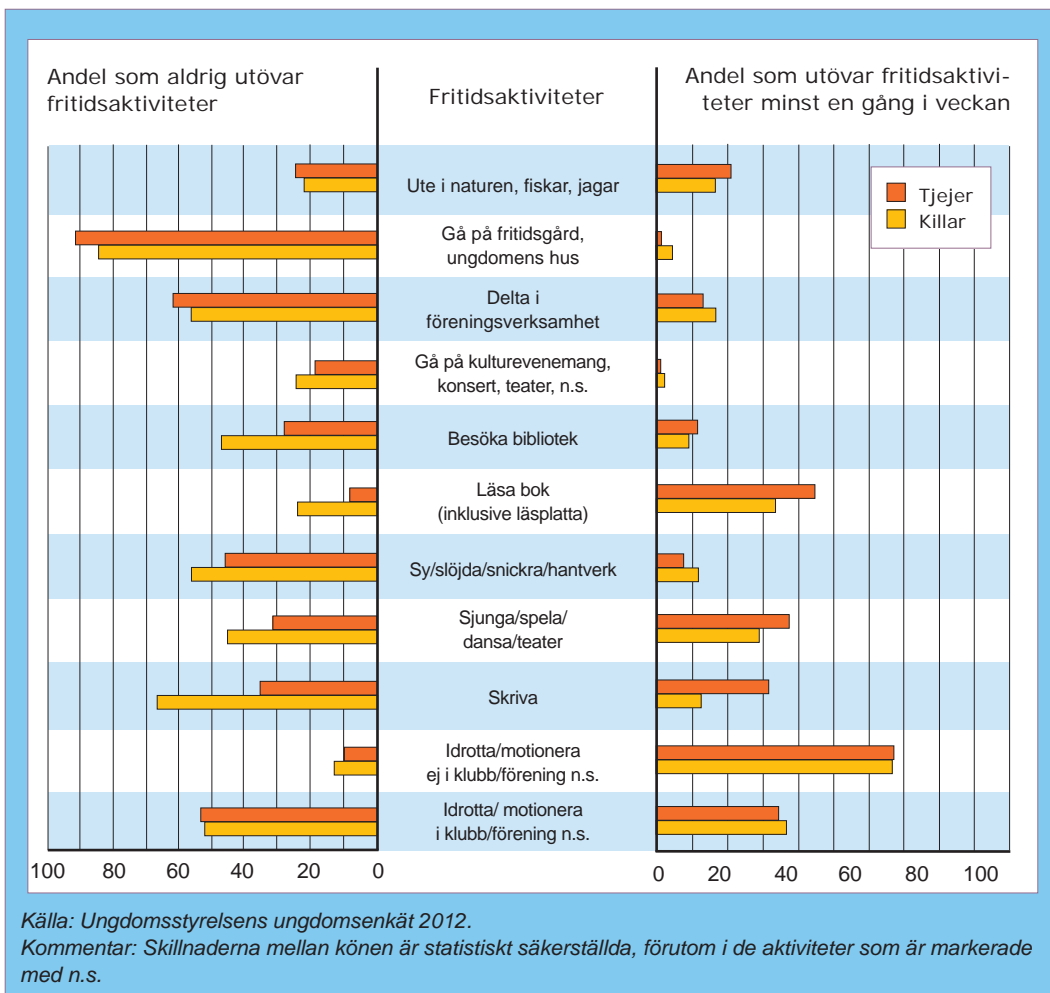
I Ungdomsenkäten 2012 ställdes frågor om vad unga i åldern 16–25 år ägnar sig åt för fritidsaktiviteter. Vi har valt att lyfta fram andelen unga som utövar respektive aktivitet *minst en gång i veckan* respektive *aldrig*.

Den aktivitet som störst andel unga i åldern 16–25 år, både tjejer och killar, uppger att de ägnar sig åt på fritiden *minst en gång i veckan* är idrott och motion utanför organiserade idrottsföreningar (67 procent) (figur 3.2). Andra aktiviteter som många unga uppger att de ägnar sig åt är idrott och motion inom idrottsföreningar, kulturaktiviteter som sång, musik, dans och teater samt läsning. Resultaten visar också att en större andel tjejer än killar ägnar sig åt att skriva eller läsa som en fritidsaktivitet.

Det finns också vissa *aktiviteter som många unga inte ägnar sig åt på fritiden*. Av de alternativ som ingår i enkäten är att gå på en fritidsgård eller ett ungdomens hus det som störst andel unga inte gör på sin fritid (92 procent av tjejerna och 86 procent av killarna gör aldrig detta). Denna arena besöks ofta av yngre, inte minst i åldern 13–15 år som inte ingår i enkätundersökningen,

och uppgifterna behöver kompletteras med lokal statistik för att fullt ut visa betydelsen av denna arena för unga (Ungdomsstyrelsen 2011).

Vidare uppgav 61 procent av tjejerna och 57 procent av killarna 2012 att de aldrig deltar i föreningsverksamhet. Var fjärde kille, 25 procent, och var tionde tjej, 9 procent, läser aldrig en bok på sin fritid (figur 3.2). Utöver att avstå från att

Figur 3.2 Hur ofta gör du följande saker på din fritid? Efter kön, 16–25 år, 2012. Procent.

besöka en mötesplats på fritiden av rädsla för att bli dåligt bemött vet vi lite om varför unga väljer bort vissa fritidsaktiviteter. Vid alla aktiviteter är skillnaderna mellan tjejer och killar signifikanta, förutom för att aldrig vara ute i naturen och att aldrig idrotta eller motionera utanför föreningsidrotten, där det inte finns någon statistiskt säkerställd skillnad mellan tjejer och killar.

I kommunstudien, längre fram i detta kapitel, gör vi en fördjupad analys kring unga som är lågaktiva på sin fritid.

Dåligt bemötande ett hinder på fritiden för många unga

I den nationella undersökningen Ungdomsenkäten har vi undersökt hur vanligt det är bland unga i åldern 16–25 år att ha avstått från att besöka en fritidsverksamhet (till exempel en fritidsgård, idrottsförening eller annan föreningsverksamhet) på grund av rädsla att bli dåligt bemött. Av samtliga unga är det 15 procent som uppger detta. Vi ser tydliga skillnader för några av de undergrupper som vi har studerat:

- Det är vanligare bland tjejer där 17 procent har avstått, men även 12 procent av killarna uppger detta (Ungdomsstyrelsen 2013a).
- Det är en betydligt större andel bland *unga med funktionsnedsättning* (29 procent) som uppger detta än bland övriga unga (12 procent) (Ungdomsstyrelsen 2012b).
- Det är betydligt större andel bland *unga som är bi- eller homosexuella samt de som är osäkra på sin sexuella läggning* som uppger detta (30 procent) jämfört med bland heterosexuella unga (13 procent).

De som har avstått från en fritidsverksamhet någon gång fick frågan om vad orsaken varit till varför de var rädda att bli dåligt bemötta eller behandlade. De kunde uppge flera anledningar, och svaren kan ge vissa indikationer på vilka typer av hinder som finns även om de sammantaget pekar på att bemötandet generellt behöver utvecklas.

De största *skillnaderna mellan könen* var att tjejer oftare uppger att de avstått på grund av rädsla att bli dåligt bemött eller dåligt behandlad på grund av sitt utseende (46 procent av tjejerna och 30 procent av killarna), samt på grund av sitt kön (10 procent av tjejerna och 1 procent av killarna).

Bland *unga med funktionsnedsättning* var kategorin *annat* den absolut vanligaste anledningen till att ha avstått (vilket 65 procent uppger). Näst vanligast var att avstå på grund av rädsla att bli dåligt bemött på grund av sitt utseende (vilket 40 procent angav). Vidare uppger 11 procent att de var rädda för att bli dåligt bemötta på grund av utländsk bakgrund. Andelen som angav just funktionsnedsättning var 7,8 procent. Vad som ryms under kategorin *annat* vet vi inte, men det kan finnas begränsningar i exempelvis pedagogik och tillgång till färdtjänst eller assistans (se Ungdomsstyrelsen 2012a). I ungdomsenkäten 2012 angav även en signifikant större andel (3,4 procent) unga funktionsnedsatta än övriga (1,3 procent) att de hade blivit mobbade eller utfrysta i samband med idrottsutövande.

Ser vi till *unga bi- eller homosexuella samt unga som är osäkra på sin sexuella läggning* så var de vanligaste orsakerna till att avstå från att besöka en fritidsaktivitet av rädsla för att bli dåligt bemött: på grund av utseende (61 procent), annat (50 procent), sexuell läggning (28 procent) och kön (16 procent). Vi ser också tecken på att *unga bi- eller homosexuella samt unga som är*

osäkra på sin sexuella läggning i ungdomsenkäten 2012 i högre grad angav att de hade blivit mobbade eller utfrysta i samband med idrottsutövande, 4,5 procent jämfört med 1,3 procent bland heterosexuella unga. Men skillnaden är inte statistiskt säkerställd, vilket kan bero på ett för litet urval.

Föreningsmedlemskap varierar betydligt mellan unga

I attityd- och värderingsstudien infogades en fråga om föreningsmedlemskap 2013. Bland unga i åldern 16–29 år var det 54 procent som uppgav att de var medlemmar i en förening eller organisation. Andelen föreningsmedlemmar är tydligt större bland inrikes födda tjejer och killar (56 procent) jämfört med utrikes födda tjejer (32 procent) och utrikes födda killar (43 procent).

Andelen föreningsmedlemmar är tydligt mindre bland unga som är arbetslösa (37 procent) än bland de som studerar (56 procent) eller arbetar (55 procent). Andelen unga som är föreningsmedlemmar ökar i takt med föräldrarnas utbildningsnivå. Den är minst bland unga vars föräldrar har grundskoleutbildning (40 procent), något större bland de vars föräldrar har gymnasieutbildning (53 procent) och störst bland de vars föräldrar har högskoleutbildning (59 procent). Frågan om föreningsmedlemskap infogades i attityd- och värderingsstudien 2013 vilket gör att vi inte kan göra jämförelser över tid.

Flera tecken på minskad föreningsaktivitet

Indikatoruppföljningen för ungdomspolitiken har tidigare visat på att deltagande i föreningsmöten har sjunkit markant sedan mitten av 1990-talet (Ungdomsstyrelsen 2013c). Uppgifterna bygger på Statistiska centralbyråns ULF-undersökning. Åren 1994/1995 hade 51 procent av unga i åldern 16–25 år varit på möte i en förening, ett samfund eller liknande under de senaste 12 månaderna. Motsvarande andel vid den senaste mätningen 2010/2011 var 38 procent (Ungdomsstyrelsen 2013c). Motsvarande andelar i gruppen 35–74 år var en minskning från 62 till 52 procent.

I kapitel 4 ges en beskrivning av föreningsmedlemskap bland barn och unga under de senaste 30 åren. Där finns också en längre diskussion om olika sätt att mäta föreningsmedlemskap. I forskningsprojektet Ung livsstil har unga själva fått skriva vilka föreningar de är medlemmar i. Den undersökningen visar tydligt att unga i allt mindre utsträckning är medlemmar i föreningar i de kommuner som deltar i forskningsprojektet. Andelen som har förtroendeuppdrag i föreningar har minskat i ännu snabbare takt. I studien diskuteras möjliga förklaringar till tendenserna och vi återkommer även till dessa frågor i kapitel 9.

Det finns också rapporter som inte ger en lika entydig bild. Svedberg, von Essen och Jegermalm (2010) visar att andelen som är ideellt engagerade i föreningsarbete är ganska konstant över tid. Men att det har skett stora förändringar mellan olika grupper under perioden 1992 till 2009. Andelen unga män som engagerar sig ideellt har minskat, medan andelen kvinnor inte har förändrats särskilt mycket. I detta sammanhang är det också viktigt att notera att andelen bland de allra yngsta (16–18 år) är fortsatt hög, 56 procent av dem engagerar sig ideellt.

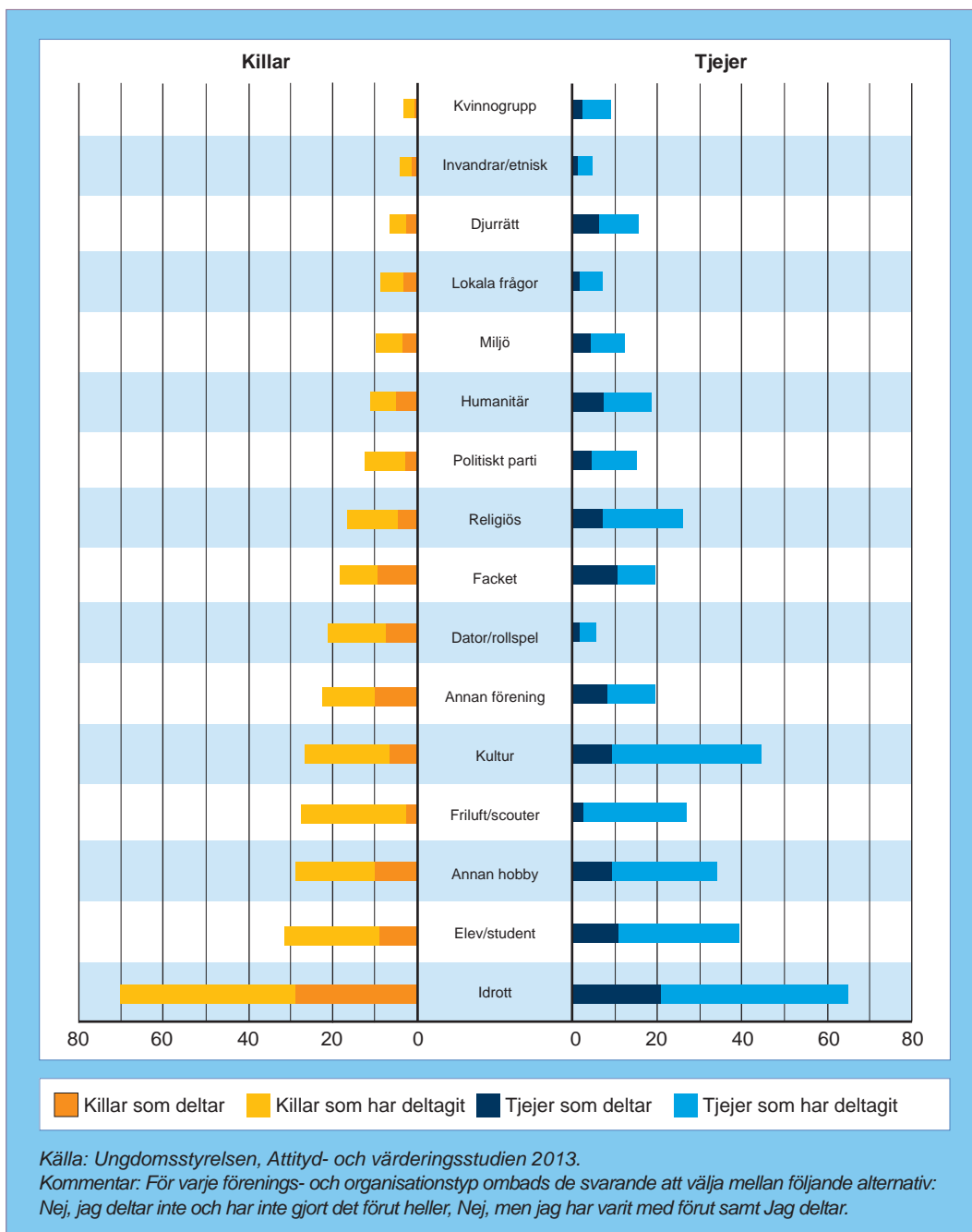

foto: Jørgen Wiklund

Studien *Segrar föreningslivet?* (se kapitel 4) visar att idrottsrörelsens dominans i ungas föreningsmedlemskap har ökat över tid i samtliga kommuner som studerades. Samtidigt har andelen unga som är medlem i någon slags förening minskat oavsett kommunstorlek under perioden 1985–2013.

I vår attityd- och värderingsstudie ställs frågor om att ha deltagit i möten eller aktiviteter i olika föreningstyper. Om vi jämför mellan 2002 och 2013 ser vi relativt få förändringar för unga 16–29 år. Dock ser vi en minskning inom idrottsföreningar (från 75 procent till 67 procent), elev- och studentföreningar (från 43 procent till 35 procent) och inom kultur-, mu-

sik-, dans-, film- och teaterföreningar (från 39 procent till 35 procent). Det som ökar tydligt är dator-, roll- och konfliktspelelsföreningar (från 7 procent till 14 procent). Där har datorspelning också tillförts till kategorin under perioden.

Figur 3.3 Andel som deltar eller har deltagit i möten eller aktiviteter i föreningar eller organisationer, efter kön, 16–29 år, 2013. Procent.

Vanligast att ha deltagit i idrottsförening

Den vanligaste föreningsaktiviteten bland både killar och tjejer i åldern 16–29 år är att delta eller ha deltagit i aktiviteter i en idrottsförening (figur 3.3). Andelen är större bland killar (70 procent) jämfört med bland tjejer (65 procent).

En större andel killar än tjejer deltar i eller har deltagit i följande aktiviteter: *idrottsförening* (70 procent bland killarna och 65 procent bland tjejerna), *dator-, roll- och konfliktspelesförening* (21 procent bland killarna och 6 procent bland tjejerna) samt *intressegrupp eller aktionsgrupp för lokala frågor* (9 procent bland killarna och 7 procent bland tjejerna).

En större andel tjejer än killar deltar i eller har deltagit i flera av de andra aktiviteterna som *kultur-, musik-, dans-, film- eller teaterförening* (45 procent bland tjejerna och 26 procent bland killarna), *elev- eller studentförening* (40 procent bland tjejerna och 32 procent bland killarna), *annan hobbyförening* (34 procent bland tjejerna och 29 procent bland killarna), *grupp eller förening inom kyrkan eller annat religiöst samfund* (26 procent bland tjejerna och 16 procent bland killarna) samt *humanitär hjälporganisation eller frivilligt socialt arbete* (19 procent bland tjejerna och 11 procent bland killarna).

En större andel inrikes födda jämfört med utrikes födda har deltagit i aktiviteter i en *idrottsförening*. I motsats till detta har en större andel bland utrikes födda deltagit i aktiviteter i ett *politiskt parti*, en *humanitär hjälporganisation*, en *miljögrupp eller -organisation*, en *invandrarförening* eller en *kvinnogrupp*. En högre andel som bor i en storstadsregion har deltagit i aktiviteter i ett *politiskt parti*, en *miljögrupp eller -organisation*, en *förening för djurens rättigheter*, en *kvinnogrupp* eller en *invandrarförening*.

Ungas inflytande i föreningslivet

Föreningslivet har flera roller, exempelvis att erbjuda en meningsfull fritid och att vara en demokratiskola. I föreningar kan unga få en inblick i demokratiska beslutsprocesser och en möjlighet att påverka beslut. I Ungdomsstyrelsens *Fokus 10 – en analys av ungas inflytande* (2010a) beskrivs bland annat inflytande i föreningslivet. I rapporten framkommer att hälften av alla unga som är med i någon förening är nöjda med det inflytande de har, 21 procent vill ha mer inflytande medan de övriga säger att de inte vill påverka föreningens verksamhet.

Ungdomsstyrelsens Ungdomsenkät 2009 visade att det var vanligast bland unga i åldern 16–25 år att ha förtroendeuppdrag i idrottsföreningar eller klubbar (4 procent) och i skol- eller studentförening (3 procent) (Ungdomsstyrelsen 2010a).

Studien *Segrar föreningslivet?* (kapitel 4) visar att under den studerade perioden 2008–2014 hade en mycket liten andel unga i högstadiet och gymnasiet styrelseuppdrag i föreningslivet i de studerade kommunerna (1 respektive 2 procent). Andelen som har uppdrag som tränare eller ledare inom idrott och motion är större (6 respektive 11 procent). Andelen tjejer är högre än andelen killar både när det gäller styrelseuppdrag och uppdrag som ledare eller tränare. I de undersökta kommunerna har andelen som har styrelseuppdrag minskat över tid.

foto: Agnetha Tihlert

Unga som inte identifierar sig som heterosexuella

Analysen av Ungdomsenkäten 2012 visar på stora skillnader mellan *unga heterosexuella och unga bi- eller homosexuella samt unga som är osäkra på sin sexuella läggning*. När det gäller den vanligaste fritidssysselsättningen bland unga, idrotta och motionera, ser vi betydande skillnader. Det är en lägre andel hbt-personer i åldern 16–25 år som idrottar i förening minst varje vecka (27 procent) jämfört med unga heterosexuella (37 procent). På motsvarande sätt är det en större andel hbt-personer som aldrig idrottar eller motionerar i förening (64 procent) jämfört med unga heterosexuella (53 procent).

Som vi konstaterade tidigare i kapitlet är det 30 procent inom denna grupp som avstått från fritidsaktiviteter av rädsla för att bli dåligt bemött, vilket är mer än dubbelt så vanligt som bland övriga unga (13 procent). Det är också mer än tre gånger så vanligt att ha blivit mobbad eller utfrys i samband med idrottsutövande (4,5 procent jämfört med 1,3 procent bland heterosexuella unga). Det är också mindre vanligt att

besöka idrottsevenemang. Vi har tidigare konstaterat att bi- och homosexuella tjejer är överrepresenterade inom kulturens område (Ungdomsstyrelsen 2011).

Ungdomsstyrelsen (2010b) har tidigare konstaterat en betydligt sämre hälsosituation och högre grad av utsatthet bland unga hbt-personer än bland unga heterosexuella. Det är också vanligare att känna sig otrygg i offentliga rum, vilket skapar begränsningar i vad man vill och kan göra på fritiden. I anslutning till det lyfte också behovet av hälsofrämjande fritidsaktiviteter fram. Genom intervjuer ges en fördjupad bild av unga hbtq-personers fritid i rapporten *Om unga hbtq-personer – fritid* (Ungdomsstyrelsen 2012b). Flera av informanterna uttrycker att de under perioder känt sig passiva och inte orkat ta initiativ till meningsfulla aktiviteter. Av de 22 ungdomarna berättar 19 att bristen på välmående aktivt påverkat deras fritidsliv.

Hbtq-fritidsgårdar och RFSL:s ungdomsträffar är viktiga arenor där unga hbtq-personer kan träffa andra att identifiera sig med. Det finns ett behov av att kunna tala öppet om sin livs-

foto: Thomas Adolfsen

situation och att kunna vara personlig utan att bli ifrågasatt. Flera av de unga hbtq-personerna tar upp problem med omklädningsrum och sju transungdomar berättar att de helt undviker situationer där de kan komma att behöva exponera sina kroppar. Detta måste anses som extremt begränsande för gruppen. Under de senaste åren har regeringen arbetat för att utveckla öppna mötesplatser för unga, vilket vi beskriver mer i kapitel 7.

Unga med funktionsnedsättning

Ungdomsstyrelsen (2012a) gjorde i den tematiska uppföljningen *Fokus 12 – levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning* nedslag i ungdomspolitikens olika områden. Det finns en betydande heterogenitet bland dessa unga, precis som bland unga hbt-personer. Den kunskap som finns är också ofta uppdelad utifrån olika aktiviteter eller typ av funktionsnedsättning.

Utifrån Ungdomsenkäten 2012 kunde vi dock konstatera att unga med funktionsnedsättning i regel deltar i fritidsaktiviteter i mindre utsträckning än övriga unga i åldern 16–25 år. Andelen

med funktionsnedsättning som idrottar antingen i eller utanför en förening minst varje vecka är 68 procent jämfört med 79 procent bland övriga unga. Andelen som aldrig idrottar på fritiden är 15 procent jämfört med 5,8 procent. Vi såg liknande mönster när vi analyserade Statistiska centralbyråns *Undersökningen av levnadsvillkåren 2008–2011*. Andelen som praktiskt taget aldrig motionerade bland unga med funktionsnedsättning i åldern 16–29 år var 17,6 procent jämfört med 8,7 procent bland övriga. Den lägre graden av aktivitet har även konstaterats i flera andra studier (se Ungdomsstyrelsen 2012a).

För att få en fördjupad bild av andra delar av ungdomsgruppen som 13–15-åringar och ny-anlända måste vi istället vända oss till kommunernas analyser av Luppenkäterna. I kapitel 5 återkommer vi också till hur landets kommuner arbetar med fritiden för olika delar av ungdomsgruppen.

Enkätundersökning i 39 kommuner

De nationella studierna har kompletterats med en fördjupning genom de Luppundersökningar som ett självselekerat urval av kommuner valt att genomföra. Kommunenkäterna innehåller vissa uppgifter som inte finns i de nationella undersökningarna. Till skillnad från de nationella studierna ger det möjlighet att göra statistiska analyser för gruppen *unga i åldern 13–15 år och unga nyanlända*.⁵ Där ställs också en fråga om hur mycket unga anser att det finns att göra på fritiden.

I fördjupningen har vi gjort en analys av olika kommungrupper. En viktig utgångspunkt är de frågor om olika fritidsaktiviteter som också ställs i ungdomsenkäten. Kommunstudien bygger inte på ett slumpmässigt urval av unga utan är en studie som fokuserar på vissa kommungrupper och skillnader mellan dem. Resultaten kan därför inte generaliseras till att gälla riket i stort.

Undersökningsdesign och avgränsningar

Det studerade materialet omfattar svar från 20 116 unga i åldern 13–19 år i 39 kommuner. I åldern 13–15 år är det 13 326 individer och i åldern 16–19 år är det 6 788 (se kapitel 1). Endast kommuner där svarsfrekvensen är minst 70 procent inkluderas i analyserna.

De kommuner som ingick i Lupp 2012 och 2013 delades in i kommungrupper enligt Sveriges Kommuner och Landstings klassificering (Sveriges Kommuner och Landsting 2010). Alla kommungrupper utom storstäder finns representerade i materialet. Följande kommungrupper inkluderas i analyserna: större städer, förorter till storstäder, varuproducerande kommuner,

glesbygdskommuner och glesbefolkade kommuner. De två sista har slagits ihop till en kategori. Övriga kommungrupper representeras av så få svaranden när antalet bryts ned på ålder och kön att statistiska analyser inte blir meningsfulla. De har därför uteslutits från analyserna.⁶ Åldersfördelningen skiljer sig något åt mellan kommungrupperna där det finns en högre andel barn och unga i förortskommunerna, där även andelen utrikes födda är högre än i de andra kommungrupperna.⁷

Fritidsaktiviteter

I Luppenkäten ställs en rad frågor om fritid. I detta kapitel redovisas statistik som bygger på flera av dessa frågor.

En stor del av frågorna i Luppenkäten handlar om vad unga gör på sin fritid och hur ofta de gör det (*varje dag, varje vecka, varje månad, varje år eller aldrig*)⁸:

- idrottar/motionerar i klubb eller förening
- idrottar/motionerar men inte klubb eller förening
- skriver, till exempel poesi, dagbok, bloggar
- sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/spelar teater/gör bild, till exempel målar, tecknar, foto, film
- syr/slöjdar/snickrar/annat, till exempel textilarbete eller annat hantverk
- läser böcker (även läsplatta)
- besöker bibliotek
- går på konsert/teater/dansuppvisning/museum/utställning/bio
- deltar aktivt i föreningsverksamhet, till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande
- går på ungdomens hus/fritidsgård eller liknande
- är ute i naturen/fiskar/jagar
- besöker ett sportevenemang.

Skillnader mellan kommuner och olika grupper av unga

Analyserna är begränsade till följande fyra kommungrupper⁹

1. större städer
2. förortskommuner till storstäder
3. varuproducerande kommuner
4. glesbefolkade och glesbygdskommuner.¹⁰

I den utsträckning det är möjligt redovisas resultaten uppdelat på kön, högstadium respektive gymnasium, kommungrupp, utrikes födda, nyanlända (bott i Sverige under de senaste 0–3 åren) samt funktionsnedsättning.

Frågan om funktionsnedsättning bör tolkas med försiktighet eftersom unga enbart har fått kryssa i om de har en funktionsnedsättning, vi vet dock inte vilken eller i vilken mån det påverkar deras livssituation (se Ungdomsstyrelsen 2012a). I enkäten ingår ingen fråga som gör det möjligt att analysera situationen för unga hbt-personer.

Kommunanalysen täcker socioekonomiskt utsatta områden, men de studeras inte separat. En fördjupandestudie om socioekonomiskt utsatta områden finns i kapitel 4.

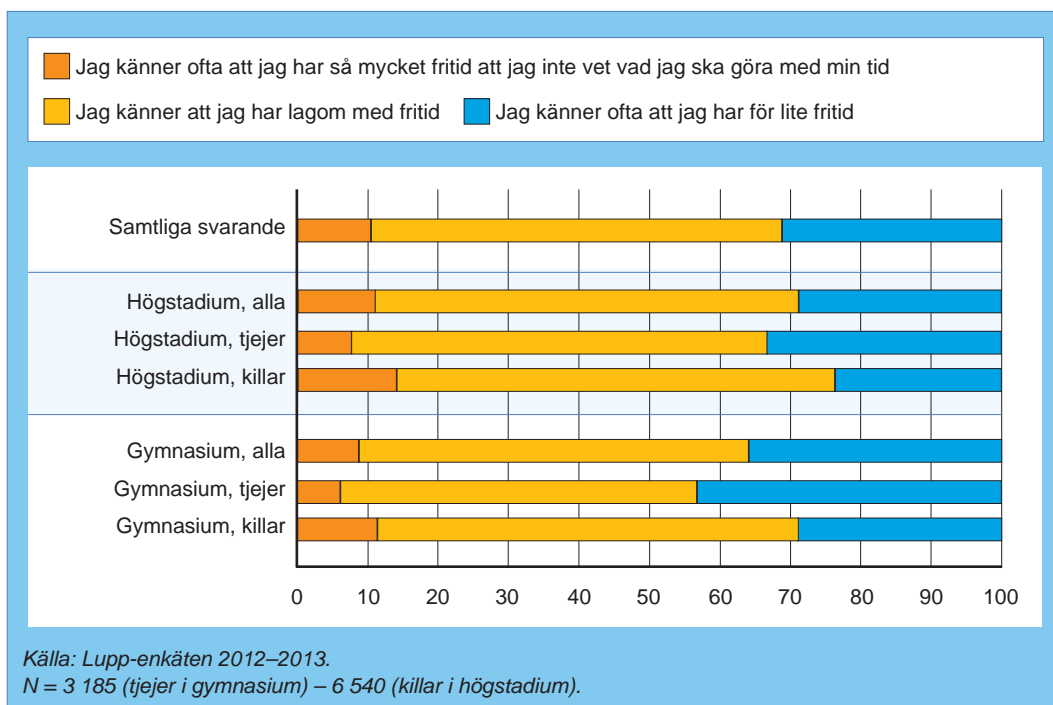
Hur mycket fritid har unga i kommunerna?

Hur mycket fritid upplever unga att de har? Att uppleva att man har för mycket fritid kan vara ett tecken på att man har svårt att fylla fritiden med meningsfulla sysselsättningar. Det kan till exempel bero på att man har ett kompisnätverk som inte är tillräckligt stort eller att utbudet av sysselsättningar upplevs som otillräckligt. Det kan också vara ett tecken på att man inte känner till vilka aktiviteter som finns. Att tycka att man har för lite fritid kan vara tecken på att man har väldigt många olika fritidsintressen eller ett tecken på att skolarbetet eller att hjälpa till hemma tar mycket tid. Tidigare i detta kapitel beskrev vi dessa frågor utifrån nationella enkäter. Analysen i denna del gör att vi får mer kunskap om situationen för unga i åldern 13–15 år.

Vanligare att tjejer har för lite fritid

I de kommuner vi studerar tycker de allra flesta att de har lagom mycket fritid (figur 3.4). I hela gruppen 13–19 år svarar 59 procent att de har lagom mycket fritid. En större andel tycker att de har för lite fritid jämfört med andelen som tycker att de har för mycket fritid. En större andel tjejer än killar tycker att de har för lite fritid. Dessa resultat överensstämmer väl med de riksrepresentativa resultaten från 2012 års ungdomsenkät (Ungdomsstyrelsen 2013a) och 2013 års attityd- och värderingsstudie (Ungdomsstyrelsen 2013b).

Det är också en större andel killar än tjejer som svarar att de har för mycket fritid. Samma mönster återfinns i både högstadiet och gymnasiet i de studerade kommunerna. I gymnasiet är det en större andel som svarar att de har för lite fritid jämfört med i högstadiet. Det gäller både tjejer och killar. För tjejer i gymnasiet är resul-

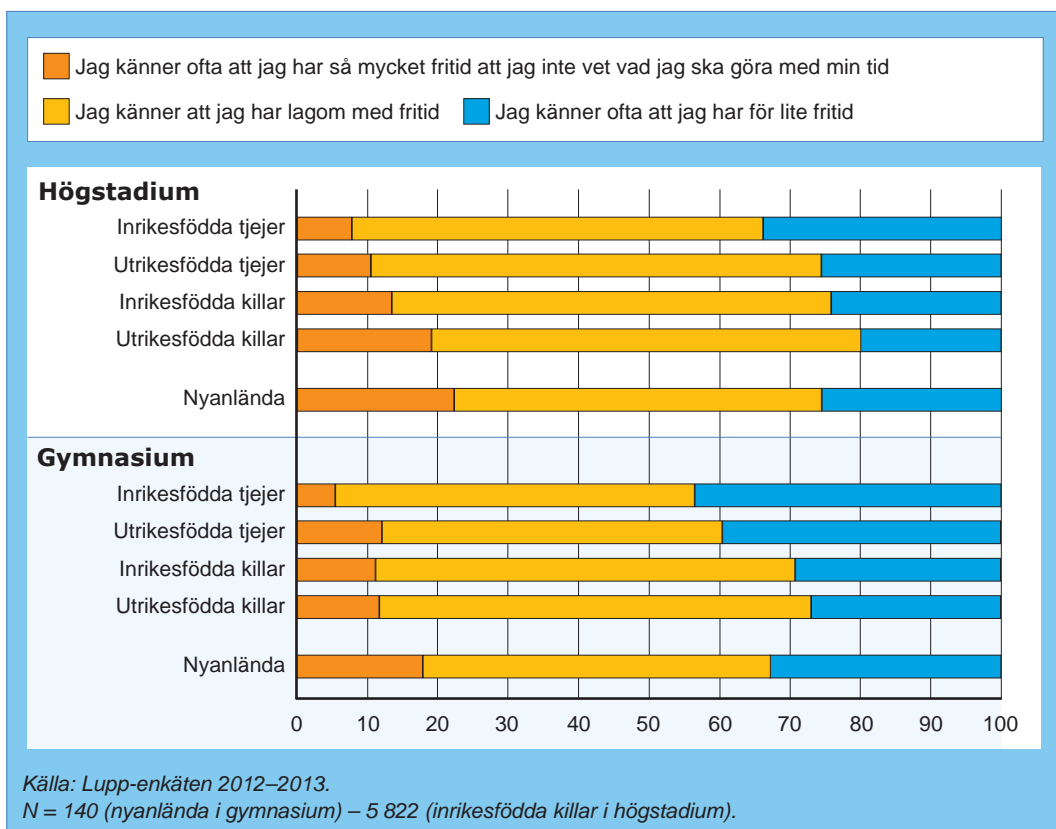

Figur 3.4 Hur mycket fritid har du? Efter kön, högskola och gymnasium, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

taten i linje med Ungdomsenkäten 2012 och Attityd- och värderingsstudien 2013. Bland killar i gymnasiet är det en något lägre andel som svarar att de har för mycket fritid och en högre andel som svarar att de har för lite fritid jämfört med dessa undersökningar (Ungdomsstyrelsen 2013a; 2013b).

Här kan vi också se till ungas övriga livssituation. Upplevs skolarbetet, eller livet i stort, som stressigt är det också rimligt att tro att man upplever att man inte har särskilt mycket fritid. Enligt undersökningar av Skolverket uppges tjejer och killar i årskurs 4–6 i stort sett samma stressnivåer, men skillnaderna ökar sedan under högskolastadiet och gymnasiet. Tjejer i gymnasieskolan är de som känner sig allra mest stressade

i skolan. Skolverket noterar att andelen tjejer med höga krav på sig själva ökat kontinuerligt vid varje undersökning sedan 2003. Undersökningen från 2012 visar att redan i årskurs 4–6 uppges en dryg fjärdedel (26 procent) av tjejerna att de ställer för höga krav på sig själva. Motsvarande andel bland killarna är 14 procent (Skolverket 2013). På gymnasiet uppges 55 procent av tjejerna att de ofta är stressade över sina egna krav på att prestera väl i skolan, jämfört med 33 procent av killarna. I gymnasiet är det betydligt vanligare att elever på studieförberedande program känner sig stressade i skolan och har höga förväntningar på sig själva.

Figur 3.5 Hur mycket fritid har du? Efter kön, högstadium, gymnasium och bakgrund, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Små skillnader mellan kommuner

Hur de unga i undersökningen svarat skiljer sig lite mellan de olika kommuntyperna (se figur 3.16 i kapitlets bilaga). Den enda förhållandevis tydliga skillnaden är att andelen som svarar att de har för lite fritid är något högre i större städer. Detta gäller dock endast i högstadiet. I 2013 års attityd- och värderingsstudie (Ungdomsstyrelsen 2013b) är andelen som svarar att de har för mycket fritid högre bland unga som bor utanför storstadsregionerna och universitets- och högskoleorterna jämfört med bland unga som bor i storstadsregionerna. Detta resultat gäller dock för åldersgruppen 16–29 år.

För lite fritid bland tjejer i gymnasiet

En lägre andel utrikes födda tjejer på högstadiet svarar att de har för lite fritid jämfört med inrikes födda tjejer och en lägre andel utrikes födda killar på högstadiet svarar att de har för lite fritid jämfört med inrikes födda killar (figur 3.5) i de kommuner som ingår i undersökningen. Motsvarande skillnad i gymnasiet är inte statistiskt säkerställd.

Det är också en högre andel bland utrikes födda tjejer i högstadiet och gymnasiet och killar på högstadiet som svarar att de har för mycket fritid. Som diskuterades ovan kan för lite respek-

tive för mycket fritid vara tecken på olika slags problem. I detta sammanhang är en viktig fråga om unga utrikes födda känner till utbudet av fritidsaktiviteter i samma utsträckning som unga födda i Sverige. I attityd- och värderingsstudien från 2013 fanns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan utrikes och inrikes födda i åldern 16–19 år när de svarade på mycket fritid de tycker att de har.

I Lupp materialet har vi dessutom möjlighet att särskilt studera unga nyanlända. Bland nyanlända i både högstadiet och gymnasiet är det en högre andel som svarar att de har för mycket fritid jämfört med icke-nyanlända (jämförelsegruppen inkluderar både utrikes och inrikes födda). Det är också en lägre andel bland nyanlända i högstadiet som svarar att de har lagom mycket fritid. Materialet är för litet för att belysa ytterligare skillnader mellan de olika undergrupperna av nyanlända (kön, kommungrupp etcetera).

För mycket fritid vanligare bland unga med funktionsnedsättning

Analysen av Ungdomsenkäten 2012 visar att en dubbelt så stor andel bland unga med funktionsnedsättning upplever att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra av den (20 procent respektive 10 procent) (Ungdomsstyrelsen 2012a). Ungdomsenkäten är riksrepresentativ och omfattar gruppen 16–25 år.

Ser vi till svaren från de 39 kommunerna är det en högre andel bland dem med funktionsnedsättning på högstadiet, både tjejer och killar, som svarar att de har för mycket fritid jämfört med dem som inte har någon funktionsnedsättning (se figur 3.17 i kapitlets bilaga). Detsamma gäller också för killar i gymnasiet, men inte för tjejer. Skillnaderna är mellan 2 procentenheter (tjejer på gymnasiet) och nästan 4 procentenheter (killar på gymnasiet).

Bland högstadielever är det också en lägre andel tjejer med funktionsnedsättning som tycker att de har lagom mycket att göra på fritiden jämfört med tjejer utan funktionsnedsättning, och en högre andel killar med funktionsnedsättning som tycker att de har för mycket att göra jämfört med killar utan funktionsnedsättning.

En förklaring till skillnaderna utifrån funktionsnedsättning kan vara begränsningar i tillgång till ledsagare och assistans. Sådana begränsningar är viktiga att lyfta fram vid sidan av de möjligheter som finns inom föreningslivet (jfr Blomdahl & Elofsson 2011).

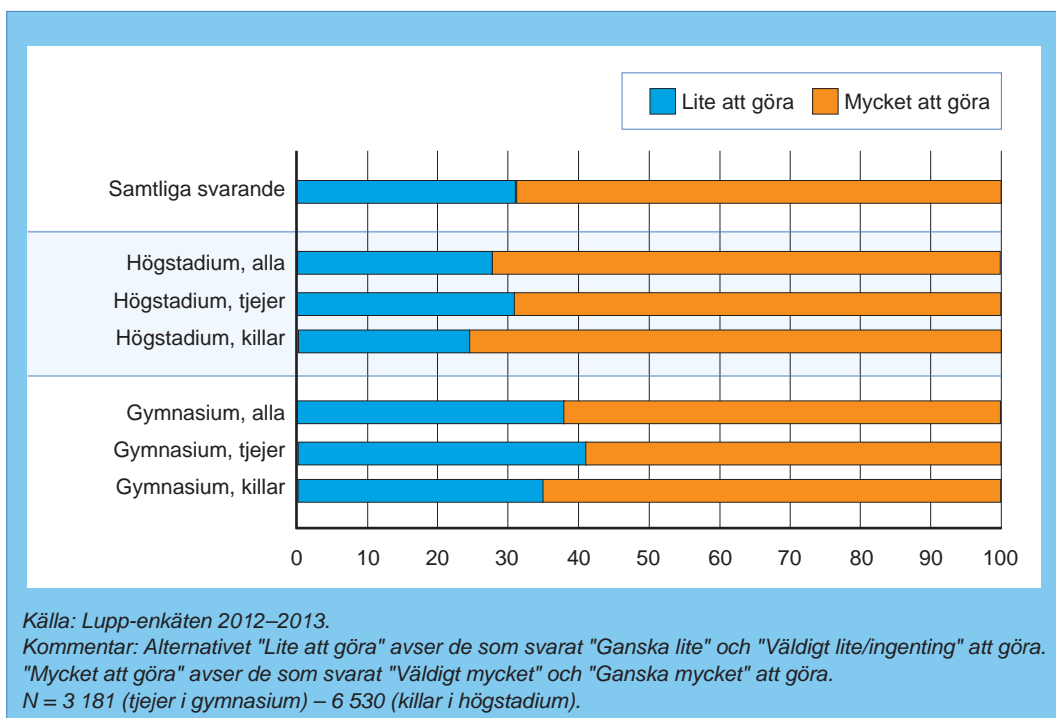
Ungas syn på vad det finns att göra på fritiden

Hur mycket tycker då unga att det finns att göra på fritiden? Frågan kan både säga något om hur unga ser på det lokala fritidsutbudet, men också om vilka förväntningar de har på det utbudet. Den kan också ge indikationer på om några delar av ungdomsgruppen upplever att det lokala utbudet inte svarar mot deras önskemål, en fråga som vi har ställt till landets kommuner (se kapitel 5).

Stor andel tycker att det finns mycket att göra på fritiden

Bland unga i åldern 13–19 år tycker den största andelen (70 procent i hela gruppen) att det finns mycket att göra på fritiden (figur 3.6). Andelen som tycker att det finns lite att göra är högre i gymnasiet jämfört med i högstadiet.

En större andel tjejer än killar svarar att det finns för lite att göra på fritiden. Detta mönster ser vi både i högstadiet och i gymnasiet. Unga killar svarar alltså samtidigt att de har för mycket fritid och att det finns mycket att göra på fritiden.

Figur 3.6 Hur mycket finns det att göra på fritiden? Efter kön, högstadium och gymnasium, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Enligt *Fokus 06 – en analys av ungas kultur och fritid* (Ungdomsstyrelsen 2006) varierar andelen unga som säger att det finns mycket att göra på fritiden mellan 75 procent (högstadiel elever i Lupp) och 62 procent (gymnasieelever i Lupp). *Arenor för alla* (Ungdomsstyrelsen 2005) rapporterar att 42 procent bland 16-åriga tjejer och 58 procent bland jämnåriga killar tycker att det finns tillräckligt eller mer än tillräckligt att göra på fritiden. Även denna rapport baseras på ett urval av kommuner. Enligt *Fokus 06* (Ungdomsstyrelsen 2006) finns det också ett starkt samband mellan grad av aktivitet på fritiden och hur mycket man tycker att det finns att göra på fritiden: de unga som är mest aktiva på sin fritid är också de som är minst benägna att tycka att det finns för lite att göra.

En rimlig fråga – eftersom minst en fjärdedel av gruppen unga tycker att det finns ganska eller väldigt lite att göra på fritiden – är *vad* de saknar i fritidsutbudet. I en av artiklarna i kapitel 4 beskrivs att unga i lågstatusområden prioriterar satsningar på idrott lägre och satsningar på fritidsgårdar högre än unga i högstatusområden. I Stockholm prioriterar unga i lågstatusområden satsningar på bibliotek och bland tjejer prioriteras även satsningar på Dansens hus högre än i motsvarande grupp i högstatusområden. Ser vi till idrottsanläggningar prioriteras basketplaner och simhallar högre samt bland tjejer även bowlinghallar i lågstatusområden.

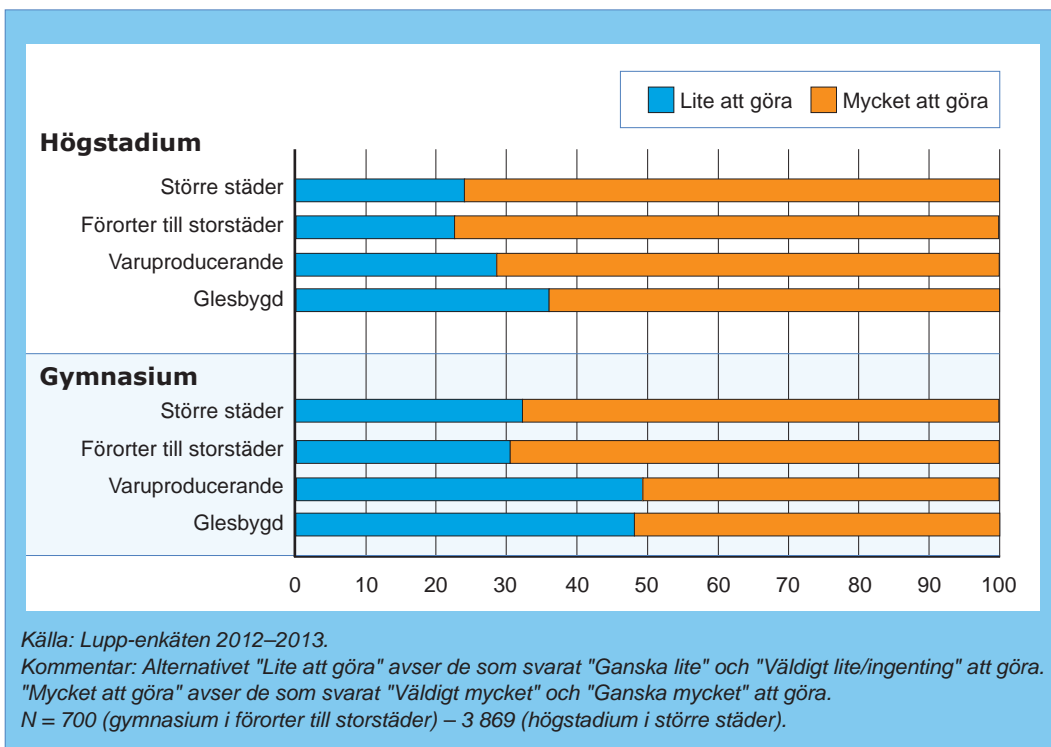
Fokus 06 (Ungdomsstyrelsen 2006) rapporterar att unga saknar ungdoms- och fritidsgårdar, mer att göra, caféer, mötesplatser, badhus, ute-ställen, diskotek, skejtboardanläggningar, shopping, dans och idrottsaktiviteter. Enligt resultaten i *Arenor för alla* (Ungdomsstyrelsen 2005) vill 16-åringar ha pop-, rock- och hiphopkonserter, disco och dansklubbar, filmvisningar/filmfestivaler, dans samt replokaler. Bland idrottsaktiviteter var simhall, gym och bowlinghall de mest efterfrågade bland tjejerna medan killarna främst önskade satsningar på simhall, motorsportbana, sporthall, ishall, gym, fotbollsplan och bowlinghall.

Mindre att göra i glesbygd, särskilt i gymnasieåldern

Det är större andelar i varuproducerande kommuner och i glesbefolkade kommuner samt glesbygdskommuner som svarar att det finns lite att göra på fritiden (figur 3.7).

Följaktligen är det också mindre andelar i dessa kommungrupper som svarar att det finns mycket att göra på fritiden. Mönstret gäller för både högstadiet och gymnasiet.

Myndigheten konstaterade i en rapport 2006 att en högre andel unga i glesbygdskommuner är missnöjda med utbudet av fritidsaktiviteter (Ungdomsstyrelsen 2006). I kommuner som har låg tätortsgrad saknar de unga idrottsaktiviteter, medan unga som bor i storstäder vill ha mötes-

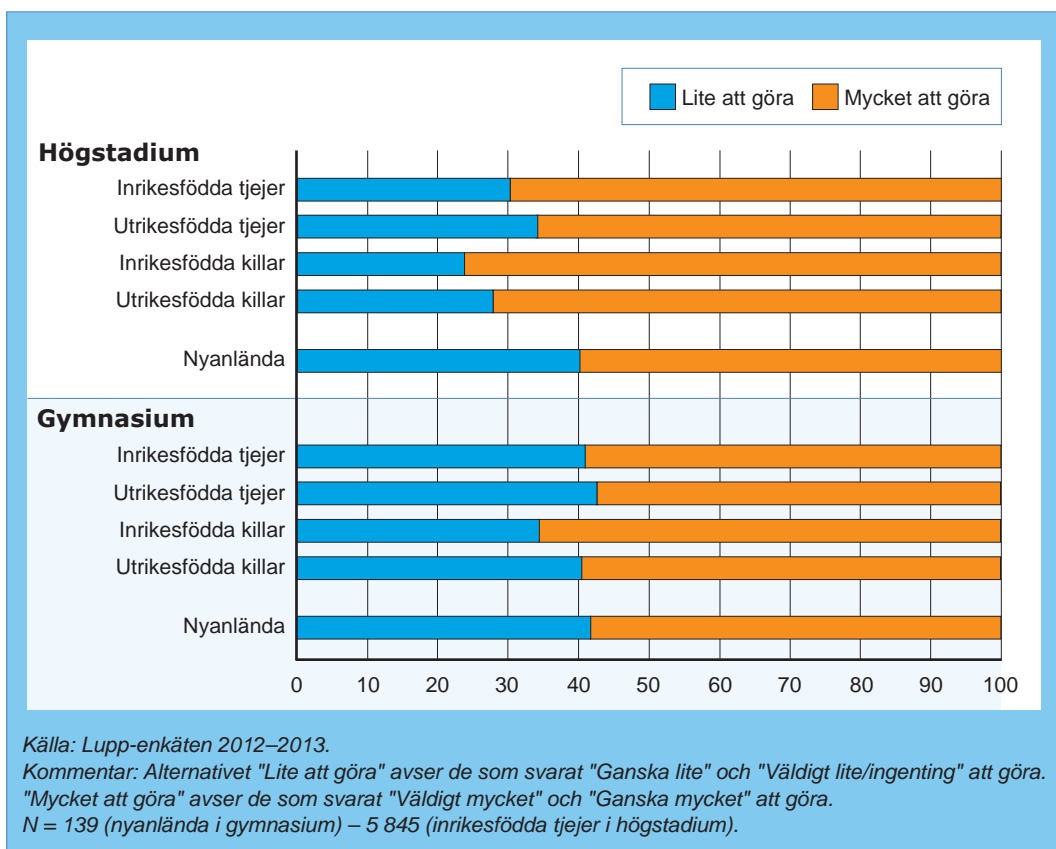
Figur 3.7 Hur mycket finns det att göra på fritiden? Efter högstadium, gymnasium och kommungrupp, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

platser. Dessutom är andelen unga som svarar att det finns för lite att göra på fritiden lägre ju högre medelinkomst kommuninvånarna har (Ungdomsstyrelsen 2006). Även *Arenor för alla* (Ungdomsstyrelsen 2005) redovisar skillnader mellan kommuner. Till exempel var kulturella aktiviteter i högre grad efterfrågade i Stockholm.

I den riksrepresentativa attityd- och värderingsstudien från 2013 fanns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan storstadsområden, universitets- och högskoleorter och övriga kommuner i värderingen av hur mycket det finns att göra på fritiden.

Mindre att göra för utrikes födda killar och nyanlända

I de kommuner som ingår i undersökningen är det en större andel utrikes födda killar som svarar att det finns lite att göra på fritiden jämfört med inrikes födda killar (figur 3.8). Detta gäller i både högstadiet och gymnasiet. Vi ser en liknande tendens bland tjejer, men dessa skillnader är inte statistiskt säkerställda. På högstadiet är det en större andel bland nyanlända som svarar att det finns ganska lite eller väldigt lite att göra jämfört med bland dem som inte är nyanlända (inklusive inrikes födda).

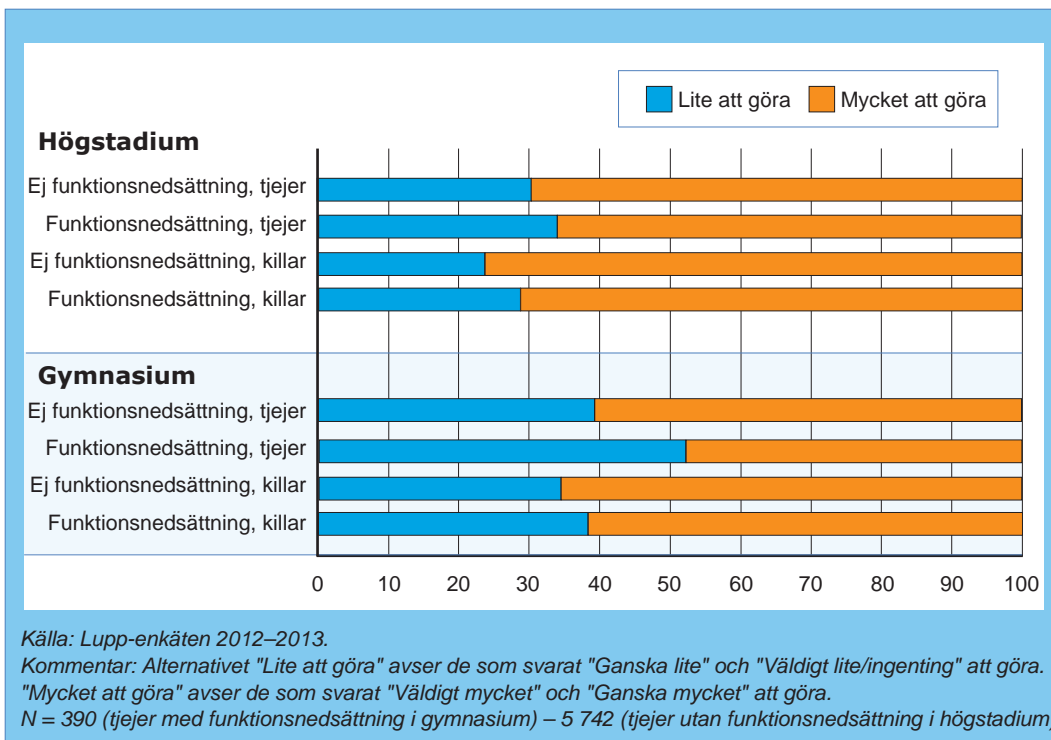
Figur 3.8 Hur mycket finns det att göra på fritiden? Efter kön, högstadium, gymnasium och bakgrund, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Analysen baserade på attityd- och värderingsstudien 2013 (Ungdomsstyrelsen 2013b) visar inte på några skillnader utifrån födelse land när de unga bedömer hur mycket som finns att göra på fritiden. Till skillnad från denna rapport pekar *Fokus 06* (Ungdomsstyrelsen 2006) på konsekventa skillnader: en högre andel unga som är utrikes födda eller har utländsk bakgrund svarar att det finns för lite att göra på fritiden. Även denna analys baseras på Lupp-materialet. En möjlig orsak till att resultaten skiljer sig åt kan vara skillnaden i åldersspann där attityd- och värderingsstudien undersöker gruppen 16–29 år och Lupp gruppen 13–19 år.

Mindre att göra för tjejer med funktionsnedsättning

Bland unga med funktionsnedsättning är det, i de undersökta kommunerna, en större andel tjejer i gymnasiet som svarar att de har för lite att göra på fritiden jämfört med tjejer utan funktionsnedsättning (figur 3.9). Skillnaden är 13 procentenheter, vilket måste betraktas som en stor skillnad.

Det är också en högre andel killar i högstadium med funktionsnedsättning som svarar att det finns ganska lite att göra på fritiden jämfört med killar utan funktionsnedsättning. Vi återkommer till kommunernas arbete på detta område i kapitel 5. Dessa resultat kan ställas i relation till en undersökning som Myndigheten för delaktighet har genomfört i 188 kommuner (www.mfd.se). Den

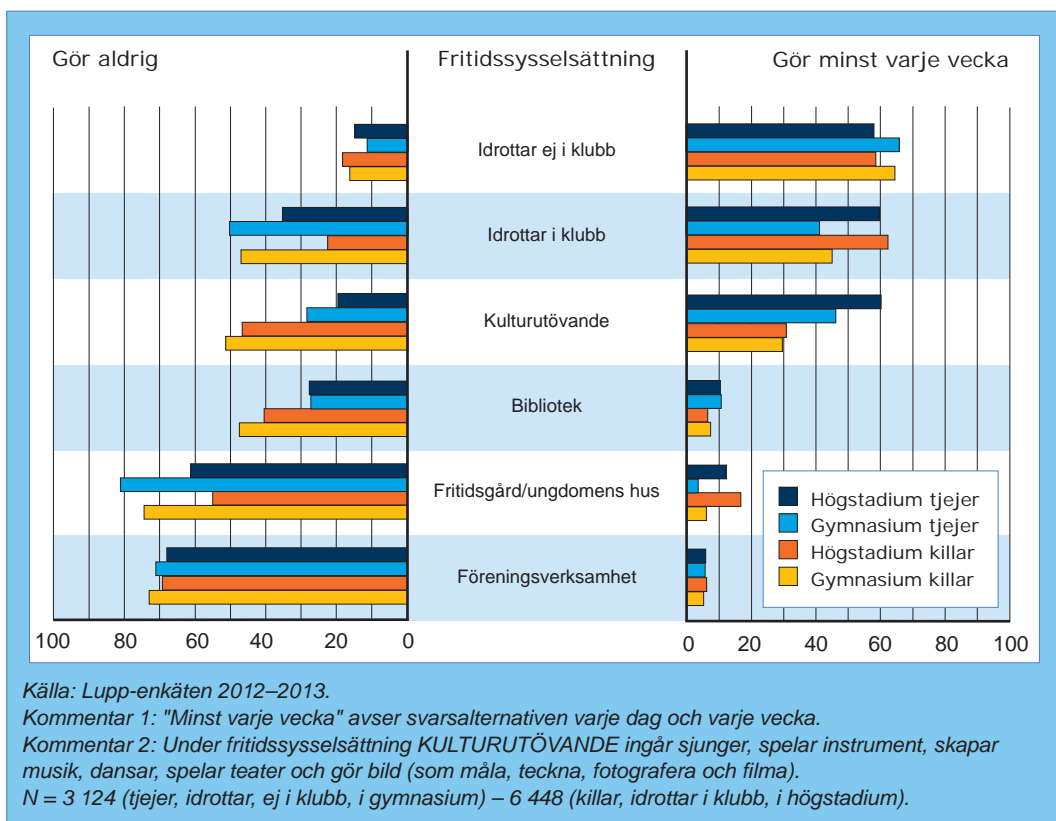
Figur 3.9 Hur mycket finns det att göra på fritiden? Efter kön, högstadium, gymnasium och funktionsnedsättning, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

visar att den genomsnittliga poängen för tillgänglighet och delaktighet i idrott utifrån ett funktionshindersperspektiv är 13 poäng av 39 möjliga. I arbete på strukturell nivå är den genomsnittliga poängen 3,2 av maximalt 12. Motsvarande resultat för kultur är 12 poäng av 36 möjliga för tillgänglighet och delaktighet, och 3 poäng av 9 möjliga för övergripande strukturellt arbete.

Ungas fritidsaktiviteter

Idrott och motion är de vanligaste aktiviteterna bland unga. I figur 3.10 redovisas vad unga i de studerade kommunerna gör på sin fritid. Resultaten bygger på frågorna om fritidssystemställningar som beskrevs ovan. Vi har valt att

analysera de aktiviteter som särskilt anknyter till kommunala verksamheter lokalt: idrottar i klubb eller förening, idrottar men inte i klubb eller förening, sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/spelar teater/gör bild¹¹ (i fortsättningen benämnt *kulturutövande*) besöker bibliotek, besöker fritidsgård/ungdomens hus och deltar aktivt i föreningsverksamhet. För varje aktivitet redovisas andelen som svarar att man utför aktiviteten minst varje vecka, och andelen som svarar att man aldrig utför aktiviteten. Aktiviteterna är rangordnade i en fallande skala utifrån hur stor andel av hela gruppen som utför aktiviteten minst varje vecka. Det är 29 procent av alla unga i åldern 13–19 år som utför minst

Figur 3.10 Grad av sysselsättning på fritiden efter kön, högstadium och gymnasium, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

en av dessa aktiviteter minst varje vecka, och det är knappt 3 procent som aldrig utför någon av dessa aktiviteter.

Enligt figur 3.10 är att idrotta eller motionera men inte i klubb den vanligaste fritidsaktiviteten bland unga i åldern 13–19 år i de kommuner vi studerar. Sedan följer att idrotta eller motionera men i klubb och kulturövande. Det är 80 procent av tjejer och killar i åldern 13–19 år som idrottar eller motionerar inom förening eller oorganiserat minst varje vecka i de kommuner vi studerar. De minst vanliga fritidsaktiviteterna är att delta aktivt i föreningsarbete, att gå på fritidsgård/ungdomens hus och att besöka bibliotek.

Även den riksrepresentativa Ungdomsenkäten 2012 visar att idrott intar en särställning bland ungas fritidsaktiviteter. Drygt 70 procent av tjejerna och killarna i åldern 16–25 år idrottar eller motionerar minst varje vecka i klubb eller oorganiserat. Att idrotten intar en särställning bland ungas fritidsaktiviteter bekräftas också av fördjupningsstudien *Segrar föreningslivet?* i kapitel 4. Utöver de aktiviteter vi har studerat här ser vi också att även internet- och mobilanvändning och att lyssna på musik vanliga fritidsakti-

viteter bland unga tjejer och unga killar i både låg- och högstatusområden (fördjupningsstudie C i kapitel 4).

Genuskodning i fritidsaktiviteter

Det finns vissa variationer mellan könen och mellan högstadium och gymnasium i de kommuner vi undersökt. De vanligaste fritidsaktiviteterna bland tjejer på högstadiet är kulturutövande, att idrotta i klubb och att idrotta men inte i klubb. Skillnaderna mellan dessa tre aktiviteter är dock inte statistiskt säkerställda. De tre minst vanliga aktiviteterna är aktivt föreningsarbete, att besöka bibliotek och att gå på fritidsgård/ungdomens hus.

Bland killar på högstadiet är de vanligaste aktiviteterna att idrotta i klubb, att idrotta men inte i klubb och kulturutövande. De tre minst vanliga aktiviteterna är desamma som bland jämnåriga tjejer: aktivt föreningsarbete, att gå på fritidsgård/ungdomens hus och att besöka bibliotek.

Bland tjejer på gymnasiet är de tre mest populära fritidsaktiviteterna, av dem som inkluderas i denna analys, att idrotta men inte i klubb, kulturutövande och att idrotta i klubb. De tre minst

Tabell 3.2 De vanligaste aktiviteterna för tjejer respektive killar i högstadiet.

Tjejer	Killar
• Kulturutövande	• Idrottar i klubb
• Idrottar i klubb	• Idrottar ej i klubb
• Idrottar ej i klubb	• Kulturutövande
• Fritidsgård/ungdomens hus	• Fritidsgård/ungdomens hus
• Bibliotek	• Bibliotek
• Föreningsarbete	• Föreningsarbete

Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.

Kommentar: Under fritidssysselsättning KULTURUTÖVANDE ingår sjunger, spelar instrument, skapar musik, dansar, spelar teater och gör bild (som måla, teckna, fotografera och filma).

vanliga aktiviteterna är att gå på fritidsgård/ungdomens hus, att delta aktivt i föreningsarbete och att besöka bibliotek.

I de kommuner vi undersöker är de tre vanligaste fritidsaktiviteterna bland killar på gymnasiet att idrotta men inte i klubb, att idrotta i klubb och kulturutövande. Att delta aktivt i föreningsarbete, att gå på fritidsgård/ungdomens hus och att besöka bibliotek är de tre minst vanliga fritidsaktiviteterna bland killar på gymnasiet.

En större andel bland tjejer på högstadiet är kulturutövare, idrottar i klubb och går på fritidsgård/ungdomens hus jämfört med bland tjejer på gymnasiet. Andelen som aldrig deltar aktivt i föreningsarbete är högre bland tjejer på gymnasiet än bland tjejer på högstadiet.

Andelen killar som idrottar i klubb är större på högstadiet jämfört med på gymnasiet och andelen som idrottar men inte i klubb är större på gymnasiet än på högstadiet. På högstadiet är andelen killar som går på fritidsgård/ungdomens hus högre än på gymnasiet. Andelen killar som aldrig utövar kultur och som aldrig går på bibliotek är högre på gymnasiet jämfört med på högstadiet. Slutligen är andelen killar som ald-

rig deltar aktivt i föreningsarbete högre på gymnasiet än på högstadiet.

I *Fokus13* (Ungdomsstyrelsen 2013a) analyserades riksrepresentativa data från Ungdomsenkäten 2012. Den vanligaste aktiviteten bland unga i åldern 16–29 år var att idrotta eller motionera i eller utanför förening. Skillnaderna mellan tjejer och killar var dock inte signifikanta. Resultaten visar också att en större andel tjejer än killar ägnar sig åt att skriva eller läsa som en fritidsaktivitet. Av tjejerna är det 61 procent och av killarna är det 57 procent som svarar att de aldrig deltar i föreningsverksamhet.

Även rapporten *När var hur – om ungas kultur* (Ungdomsstyrelsen 2011) kunde visa på stark könskodning i kulturutövande. Enligt resultaten är slöjdande, bildskapande och skrivande aktiviteter där tjejer dominerar. Resultatet är viktigt att sätta i relation till att de största offentligt finansierade arenorna för kulturutövande är musik- och kulturskolor, studieförbund och öppna mötesplatser för unga. Musik- och kulturskolor har en stark överrepresentation av tjejer, medan det omvända ofta är fallet för besökare av öppna mötesplatser.

Tabell 3.3 De vanligaste aktiviteterna för tjejer respektive killar i gymnasiet.

Tjejer	Killar
• Idrott ej i klubb	• Idrottar ej i klubb
• Kulturutövande	• Idrottar i klubb
• Idrottar i klubb	• Kulturutövande
• Bibliotek	• Bibliotek
• Föreningsarbete	• Fritidsgård/ungdomens hus
• Fritidsgård/ungdomens hus	• Föreningsarbete

*Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.
Kommentar: Under fritidssysselsättning KULTURUTÖVANDE ingår sjunger, spelar instrument, skapar musik, dansar, spelar teater och gör bild (som måla, teckna, fotografera och filma).*

Små skillnader i aktiviteter utifrån kommungrupper

Vi ser få skillnader i aktiviteter när vi ser till de olika kommungrupperna (se figur 3.18 och 3.19 i kapitlets bilaga). I högstadiet är det en lägre andel som idrottar i en förening eller klubb i varuproducerande kommuner (58 procent) och i glesbygds- samt glesbefolkade kommuner (57 procent) jämfört med i större städer (66 procent) och förorter till storstäder (62 procent).

I linje med detta är det också en lägre andel i de större städerna som aldrig idrottar i förening jämfört med i de andra kommuntyperna. En förklaring kan vara variationer i utbud och tillgänglighet. I *Arenor för alla* (Ungdomsstyrelsen 2005) beskrevs att organiserad idrott utanför förening var vanligare i Stockholm city än i övriga områden. Riksidrottsförbundet (2014) har bland annat lyft fram en växande brist på idrottsanläggningar i landets storstäder och att barn och unga riskerar att få en allt längre resväg till aktiviteter.

Bland unga på högstadiet är det en högre andel i de större städerna som går på fritidsgård/ungdomens hus minst varje vecka (16 procent) jämfört med i förorter till storstäder (11 procent) och i varuproducerande kommuner (13 procent). Det är också en högre andel i glesbygds- och glesbefolkade kommuner (18 procent) som går på fritidsgård/ungdomens hus minst varje vecka jämfört med i förorter till storstäder och varuproducerande kommuner.

Bland unga på gymnasiet är det en högre andel i de större städerna som går på fritidsgård/ungdomens hus minst varje vecka jämfört med i förorter till storstäder, och det är en lägre andel som aldrig går på fritidsgård/ungdomens hus. Det är också en högre andel i förorterna till storstäderna som aldrig går på fritidsgård/ungdomens

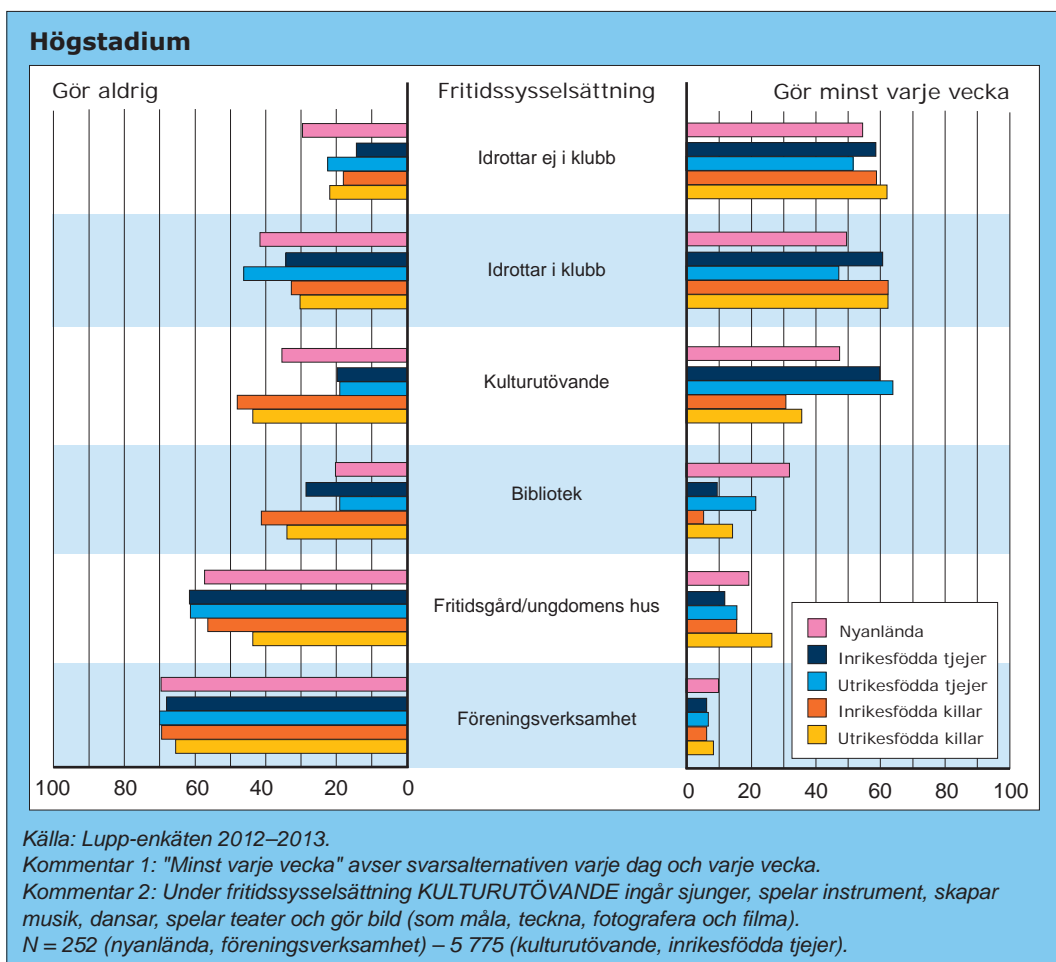
hus jämfört med i varuproducerande kommuner, i glesbygdskommuner och i glesbefolkade kommuner. Detta kan vara en återspeglning av utbud och tillgänglighet men också av alternativ till fritidsgårdar och ungdomens hus.

Idrott mindre vanligt bland utrikes födda tjejer

I de kommuner vi studerar är det utrikes födda tjejer mindre aktiva idrottsutövare än övriga. Det gäller både i klubb och utanför klubb och i både högstadiet och gymnasiet (figur 3.11 och 3.12). Det är högre andelar utrikes födda tjejer och killar som går på bibliotek minst varje vecka jämfört med tjejer och killar födda i Sverige. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet. Bland utrikes födda killar är det också vanligare att gå på fritidsgård/ungdomens hus. Dessa resultat går i linje med fördjupningsstudie C i kapitel 4.

Bland nyanlända är det en högre andel som går på bibliotek minst varje vecka jämfört med bland icke-nyanlända, och en lägre andel som aldrig går på bibliotek. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet. Det är också, i de kommuner vi studerar, en lägre andel nyanlända högstadielever som idrottar i förening minst varje vecka. Andelen som aldrig idrottar i förening är högre bland nyanlända, i både högstadiet och gymnasiet.

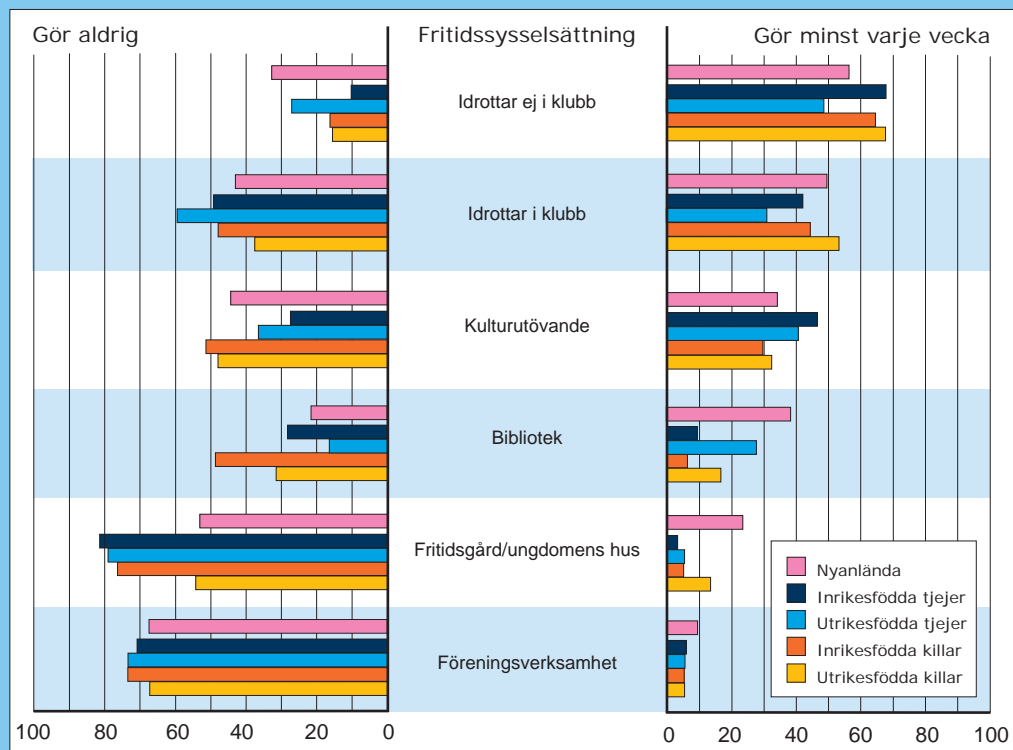
Dessa resultat är i linje med resultaten i en rapport av Riksidrottsförbundet (2010). Den visar att 41 procent av unga med utländsk bakgrund idrottar i en förening jämfört med 50 procent av unga med svensk bakgrund. Skillnaden mellan killarna i de olika grupperna är mycket liten medan 47 procent av tjejerna med svensk bakgrund idrottar i en förening jämfört med 31 procent av tjejerna med utländsk bakgrund.

Figur 3.11 Grad av sysselsättning på fritiden efter kön, högstadium och bakgrund, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Enligt fördjupning C i kapitel 4 är det vanligare bland unga som kommer från familjer med begränsade materiella resurser eller har utländsk bakgrund att vilja delta i organiserad idrott men inte gör det. Det är också vanligare bland tjejer med utländsk bakgrund än bland killar.

Gymnasium

Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.

Kommentar 1: "Minst varje vecka" avser svarsalternativen varje dag och varje vecka.

Kommentar 2: Under fritidssysselsättning KULTURUTÖVANDE ingår sjunger, spelar instrument, skapar musik, dansar, spelar teater och gör bild (som måla, teckna, fotografera och filma).

N = 127 (nyanlända, föreningsverksamhet) – 3 125 (inrikesfödda killar, idrottar i klubb).

Figur 3.12 Grad av sysselsättning på fritiden efter kön, gymnasium och bakgrund, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

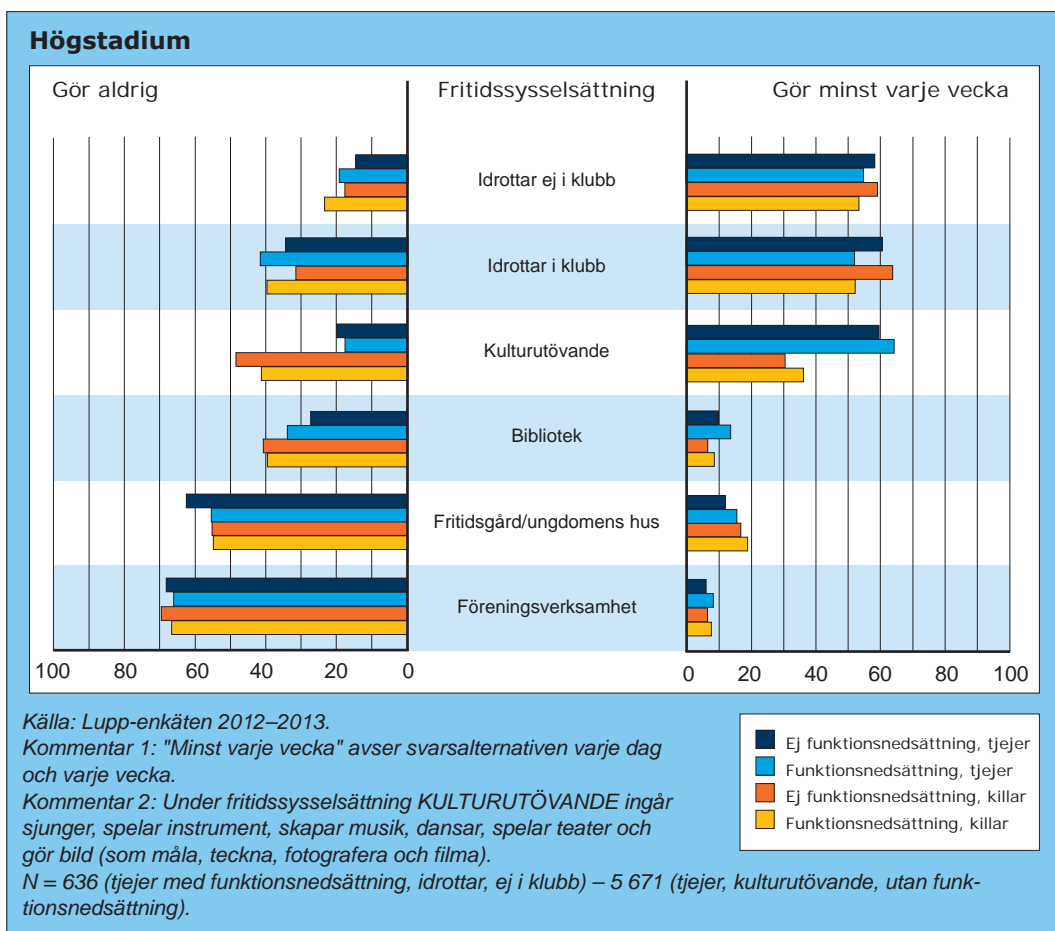
Idrott mindre vanligt bland unga med funktionsnedsättning

Det är en lägre andel bland tjejer och killar med funktionsnedsättning som idrottar i förening eller klubb minst varje vecka jämfört med tjejer och killar utan funktionsnedsättning i de kommuner vi studerar. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet (figur 3.13 och 3.14).

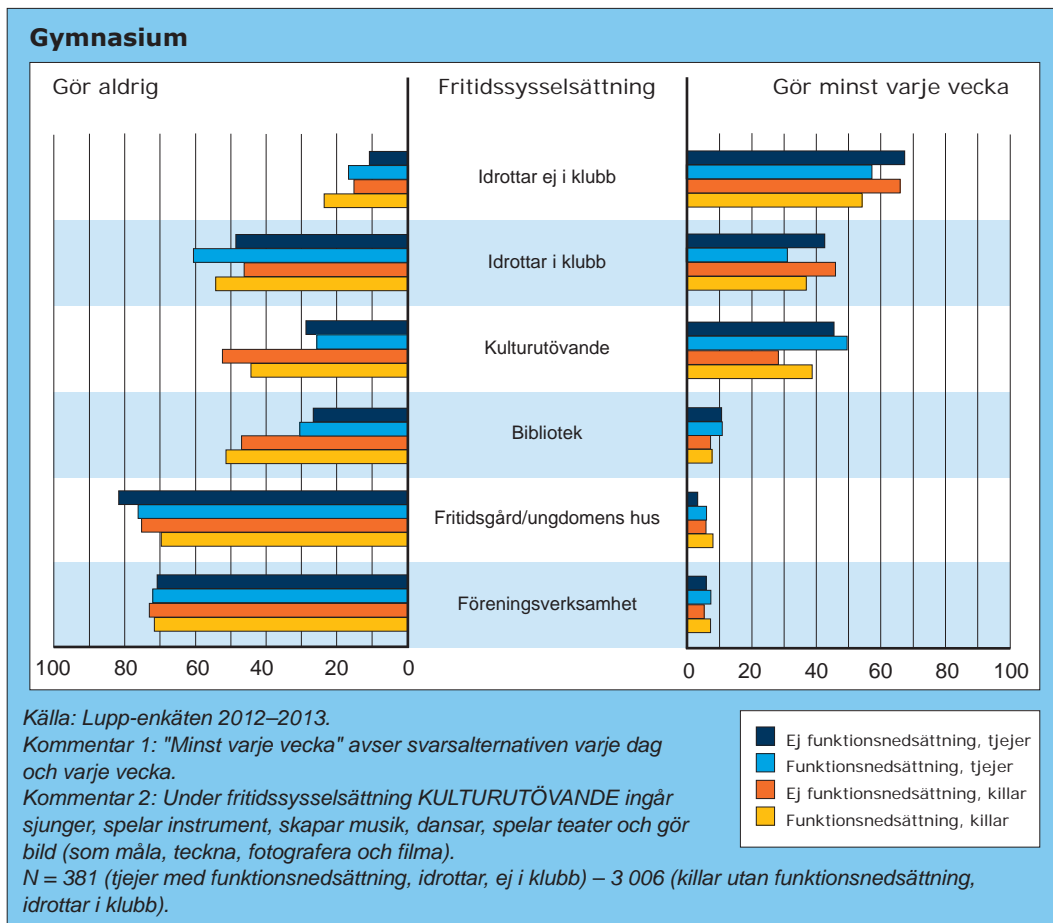
Dessutom är det en lägre andel killar med funktionsnedsättning som idrottar utanför föreningar och klubbar minst varje vecka. Det gäl-

ler i både högstadiet och gymnasiet. En högre andel tjejer och killar på högstadiet och killar i gymnasiet som har funktionsnedsättning idrottar aldrig utanför föreningar. Det gäller också för idrott i föreningar och för funktionsnedsatta killar i gymnasiet.

Bland tjejer på högstadiet som har en funktionsnedsättning är det en högre andel som går på bibliotek minst varje vecka, och en lägre andel som aldrig går på bibliotek. Det är också en lägre andel tjejer med funktionsnedsättning på

Figur 3.13 Grad av sysselsättning på fritiden efter kön, högstadium och funktionsnedsättning, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Figur 3.14 Grad av sysselsättning på fritiden efter kön, gymnasium och funktionsnedsättning, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

högstadiet som aldrig går på fritidsgård/ungdomens hus jämfört med tjejer utan funktionsnedsättning.

Det är en högre andel killar med funktionsnedsättning som utövar kultur minst varje vecka jämfört med killar utan funktionsnedsättning, och en lägre andel utan funktionsnedsättning som aldrig sjunger. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet.

Analyser av den riksrepresentativa Ungdomsenkäten 2012 visar att unga med funktionsnedsättning idrottar eller motionerar i mindre ut-

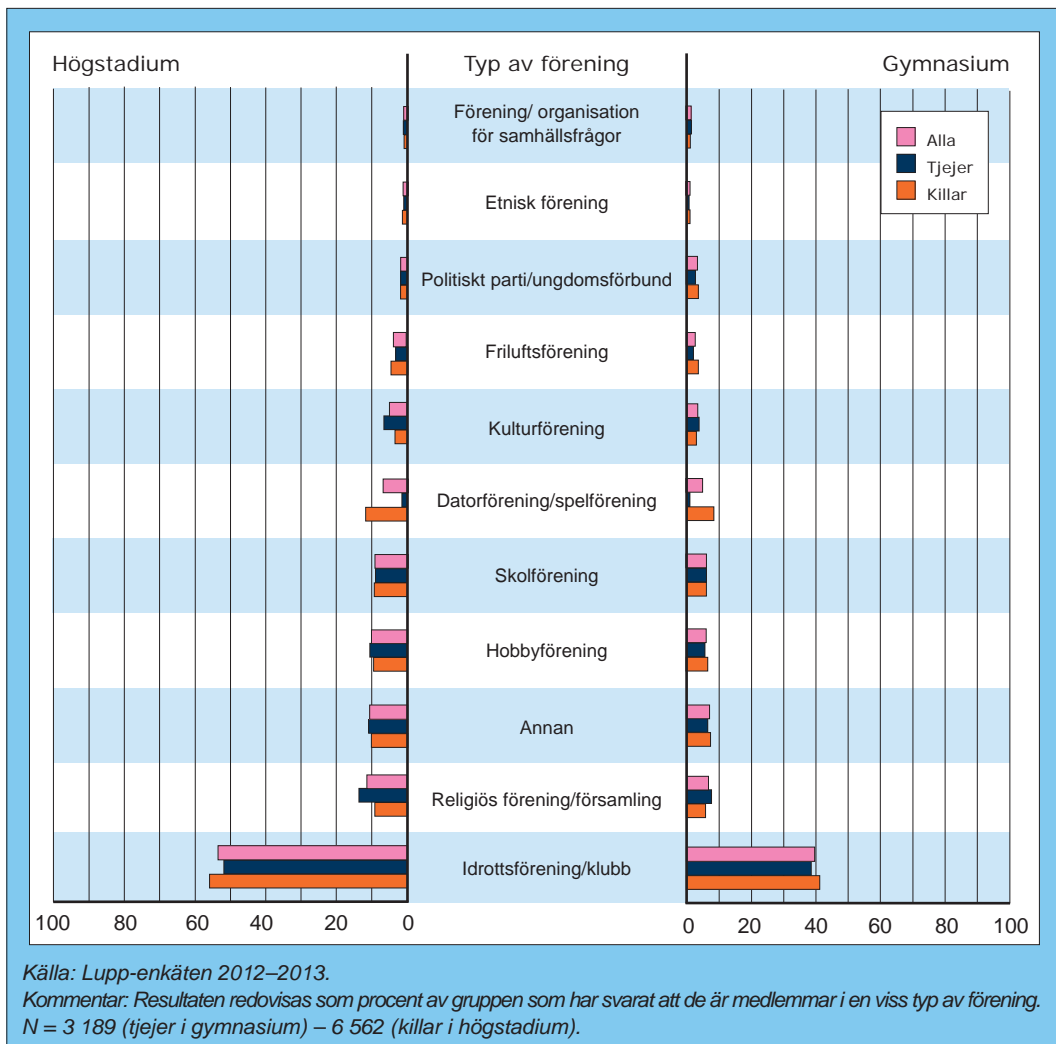
sträckning än unga utan funktionsnedsättning (Ungdomsstyrelsen 2012a). Detta gäller såväl idrottande i en klubb eller förening som oorganiserat idrottande utanför en förening. Ungefär en fjärdedel, 26 procent, av unga med funktionsnedsättning i åldern 16–25 år föreningsidrottar minst varje vecka jämfört med 38 procent bland dem utan funktionsnedsättning. Det är betydligt vanligare att idrotta utanför en förening eller klubb, 58 respektive 69 procent gör det bland unga med respektive utan funktionsnedsättning. Detta bekräftar alltså de resultat vi presenterat här.

Enligt Fokus12 (Ungdomsstyrelsen 2012a) är skillnaderna i kulturutövande mellan unga med och utan funktionsnedsättning ganska små. Att tjejer i större utsträckning är aktiva kulturutövare än killar gäller dock även inom gruppen funktionsnedsatta.

Ungas föreningsaktiviteter

Vanligast att vara medlem i en idrottsförening

En annan dimension av fritid är att vara medlem i föreningar av olika slag. I de kommuner vi studerar och bland de olika typer av föreningsmedlemskap som våra frågor gäller¹² är medlemskap i idrottsföreningar eller klubbar den överlägset vanligaste typen av föreningsmedlemskap bland

Figur 3.15 Medlemskap i föreningar efter kön, högstadium och gymnasium, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

unga i åldern 13–19 år. Enligt figur 3.15 är närmare hälften (49 procent) av alla i åldern 13–19 år medlem i en idrottsförening eller klubb.

Det kan jämföras med studien *Segrar föreningslivet?* (kapitel 4) som rapporterar att 47 procent av unga i högstadiet är medlem i en idrottsförening och 33 procent av unga i gymnasiet. Den typ av förening som kommer på andra plats i kommunstudien är religiösa föreningar eller församlingar. Av alla i åldern 13–19 år svarar 10 procent att de är medlemmar i en sådan förening.

På tredje plats kommer svarsalternativet *annan* som uppgetts av 9 procent. Vilka föreningar som detta svarsalternativ representerar går inte att svara på utifrån Luppenkäten.

Den föreningstyp som har den lägsta andelen medlemmar i åldersgruppen 16–19 år är etniska föreningar, följt av föreningar för samhällsfrågor och politiska partier inklusive ungdomsförbund. Resterande föreningar (hobbyföreningar, skolföreningar, datorföreningar, kulturföreningar och friluftsföreningar) har alla mindre än 10 procent av hela gruppen 13–19 år som medlemmar.

Som jämförelse visar studien *Segrar föreningslivet?* att 11 procent i högstadiet och 13 procent i gymnasiet är medlemmar i andra föreningar än idrottsföreningar. Motsvarande här är 37 procent för högstadiet och 27 procent för gymnasiet. En förklaring till skillnaderna kan vara att unga själva har fått uppges typ av förening i deras enkäter.

I *Segrar föreningslivet?* diskuteras ungas bild av vad som är en förening. Studien konstaterar att unga ofta tror att till exempel kommersiella gym, aerobics och danskurser är föreningar. I studien har individuella bedömningar gjorts av varje svar. Det har resulterat i att författarna och kultur- och fritidsförvaltningarna strukit allt

som inte är förening enligt deras egen och de bidragsgivande myndigheternas och kommunernas definition. I Luppenkäten ställs frågan utifrån fasta svarsalternativ, vilket kan vara en orsak till skillnaderna i resultat (se *Segrar föreningslivet?* i kapitel 4 för en längre metoddiskussion).

Att religiösa föreningar, hobbyorganisationer och övriga föreningar hamnar högt i rangordningen efter idrottsföreningar stämmer väl överens med redovisningen av antal bidragsgrundande medlemmar i barn- och ungdomsorganisationer (se fördjupning B i kapitel 4).

Vanligare att inte vara med i förening bland utrikes födda, nyanlända och funktionsnedsatta

Totalt sett är 40 procent av unga i åldern 13–19 år i de kommuner vi studerar inte medlemmar i någon förening alls. Det är inga betydande skillnader mellan tjejer (41 procent) och killar (39 procent). Dock är det betydligt vanligare att inte vara medlem i någon förening alls inom följande grupper:

- utrikes födda (51 procent jämfört med 39 procent bland inrikes födda)
- nyanlända (60 procent jämfört med 40 procent av icke-nyanlända)
- unga med funktionsnedsättning (47 procent jämfört med 39 procent bland unga utan funktionsnedsättning).

När vi fördjupar oss bland utrikes födda så ser vi att det är bland tjejer som andelen som inte är aktiva i en förening är särskilt stor (61 procent jämfört med 42 procent bland utrikes födda killar). Motsvarande uppgifter för inrikes födda är

39 procent för båda könen. Liknande mönster finns för nyanlända där andelen är 70 procent bland nyanlända tjejer och 52 procent bland nyanlända killar. Detta att jämföra med 41 respektive 44 procent bland icke nyanlända. Här ser vi även en tydlig skillnad bland killar från de olika grupperna.

Variationer i föreningsmedlemskap utifrån kön och ålder

Bland de olika föreningstyper vi studerar och i vårt urval av kommuner har idrottsföreningar den högsta andelen medlemmar bland både tjejer och killar och oavsett om de går i högstadiet eller i gymnasiet. Men i övrigt finns det ganska tydliga skillnader.

Bland tjejer har religiösa föreningar och kategorin annat den högsta andelen medlemmar efter idrottsföreningar. Det gäller i både grundskola och gymnasium. De tre föreningstyper som har den lägsta andelen medlemmar bland tjejer i högstadiet är politiska föreningar, etniska föreningar och samhällsföreningar. Mönstret bland tjejer i gymnasiet är snarlikt: de tre bottenplaceringarna innehas av datorföreningar, etniska föreningar och samhällsföreningar.

Bland killar har datorföreningar och kategorin annat den högsta andelen medlemmar efter idrottsföreningar både i högstadiet och i gymnasiet bland de föreningstyper vi studerar. I högstadiet har politiska föreningar, etniska föreningar och samhällsföreningar den minsta andelen medlemmar bland killar. De tre föreningstyperna med minst andel medlemmar bland killar i gymnasiet är friluftsföreningar, etniska föreningar och samhällsföreningar.

I högstadiet är det en större andel killar än tjejer som är medlemmar i en idrottsförening.

Motsvarande skillnad i gymnasiet är inte statistiskt säkerställd. Generellt är det en mindre andel som är medlemmar i en förening i gymnasiet jämfört med i högstadiet. Det gäller dock inte politiska partier. Fortsättningsvis diskuteras skillnader utifrån kommungrupper, födelseland och funktionsnedsättning.

Små skillnader mellan kommungrupper

Skillnaderna mellan de olika kommungrupperna är förhållandevis små. I större städer är en något högre andel i högstadiet medlemmar i en idrottsförening, och i glesbefolkade kommuner och glesbygdskommuner är en lägre andel medlemmar i religiösa föreningar eller församlingar och i kulturföreningar. Det är också en högre andel som är medlemmar i friluftsföreningar i varuproducerande kommuner. För gymnasiet finns inga statistiskt säkerställda skillnader mellan de olika kommungrupperna.

Enligt attityd- och värderingsstudien från 2013 är unga i åldern 16–29 år som bor i universitets- eller högskoleorter i något i större utsträckning föreningsmedlemmar än unga som bor i storstadsregioner eller i övriga boenderegioner, vilket skulle kunna förklaras med medlemskap i studentföreningar och överrepresentation av socioekonomiska grupper med föreningsvana (Ungdomsstyrelsen 2013b).

Även *Arenor för alla* (Ungdomsstyrelsen 2005) rapporterar skillnader utifrån boendeort. Till exempel var en tredjedel av 16-åringarna i Stockholm Syd (Vårby, Flemingsberg och Tumba) och hälften av 16-åringarna i Luleå medlemmar i en idrottsförening. Det var också vanligare att vara medlem i en filmklubb, musik- eller sångförening eller ett politiskt parti i Stockholm city jämfört med i övriga områden.

Mindre andel utrikes födda tjejer medlemmar i idrottsföreningar

Det är en mindre andel utrikes födda tjejer som är medlemmar i idrottsföreningar i både högstadiet och gymnasiet i de studerade kommunerna jämfört med övriga unga.

I högstadiet är det en större andel utrikes födda tjejer och killar som är medlemmar i etniska föreningar än inrikes födda tjejer och killar. Det är också en större andel utrikes födda tjejer i högstadiet som är medlemmar i datorföreningar jämfört med andelen inrikes födda tjejer.

I gymnasiet är det en större andel inrikes födda tjejer som är medlemmar i skolföreningar, religiösa föreningar och föreningar i kategorin annat än utrikes födda tjejer. Det är också en större andel inrikes födda killar som är medlemmar i en kulturförening än utrikes födda killar.

I högstadiet är det en större andel nyanlända som är medlemmar i föreningar för samhällsfrågor, etniska föreningar, politiska partier och religiösa föreningar och en lägre andel som är medlemmar i idrottsföreningar jämfört med övriga. Ett rimligt antagande är att medlemskap i etniska och religiösa föreningar återspeglar kulturell och språklig bakgrund. I gymnasiet är det istället en mindre andel nyanlända som är medlemmar i datorföreningar och idrottsföreningar.

Enligt studien *Segrar föreningslivet?* (se kapitel 4) är både killar och tjejer med utländsk bakgrund i lägre grad med i föreningar än inrikes födda tjejer och killar. Det gäller både idrottsföreningar och föreningar totalt. Sambanden mellan deltagande och social bakgrund är starkare för idrottsföreningar jämfört med för andra typer av föreningar. Även attityd- och värderingsstudien rapporterar att en lägre andel unga som är utrikes födda, än unga som är inrikes födda, är medlemmar i föreningar. Detta resultat är riksrepresentativt och gäller åldersgruppen 16–29 år (Ungdomsstyrelsen 2013b).

Mindre andel unga med funktionsnedsättning medlemmar i idrottsförening

En lägre andel tjejer och killar med funktionsnedsättning är medlemmar i en idrottsförening än tjejer och killar utan funktionsnedsättning. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet i de kommuner som ingår i undersökningen.

I högstadiet är det en större andel tjejer med funktionsnedsättning som svarar att de är medlemmar i politiska partier, datorföreningar och föreningar i kategorin annat jämfört med tjejer utan funktionsnedsättning. Bland killar med funktionsnedsättning är det en större andel som är medlemmar i datorföreningar och hobbyföreningar jämfört med killar utan funktionsnedsättning. I gymnasiet finns inga skillnader i föreningsmedlemskap förutom i idrottsföreningar som diskuterades ovan.

I ULF-undersökningen (2008–2011) fick respondenterna svara på om de var med i en förening, utöver politiskt parti, fackförening och företagarorganisation. Unge med funktionsnedsättning var med i en sådan förening i mindre utsträckning än övriga, 44 procent jämfört med 49 procent (Ungdomsstyrelsen 2012a).

En förklaring till den mer komplexa bild som ges av kommunanalysen i detta kapitel kan vara att föreningstyperna särredovisas. Medlemskap i idrottsföreningar intar en särställning bland unga och får därmed en stark påverkan på andelen unga som är medlemmar i en förening totalt sett.

Lågaktiva unga

Efter en beskrivning av hur mycket fritid unga har och vad de gör på sin fritid övergår vi nu till en mer djupgående analys. Vi undersöker om och hur olika faktorer samvarierar med att vara lågaktiv på sin fritid. I den tidigare analysen fokuserade vi på fritidsaktiviteter som var relevanta ur ett kommunalt perspektiv. I dessa analyser kommer vi istället att fokusera på aktiviteter som kräver eget och aktivt utövande eller deltagande.

Definition av lågaktiva

Eftersom vi vill analysera gruppen som är lågaktiv på sin fritid använder vi enbart frågor som handlar om att aktivt delta i eller utföra fritidsaktiviteter (andel som inte utför eller deltar i dessa aktiviteter minst varje vecka inom parentes):

- idrottar/motionerar i klubb eller förening (45 procent)
- idrottar/motionerar men inte i klubb eller förening (40 procent)
- skriver (till exempel poesi, dagbok, bloggar) (83 procent)
- sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/spelar teater/gör bild (till exempel målar, tecknar, foto, film) (57 procent)
- syr/slöjdar/snickrar/annat textilarbete eller annat hantverk (80 procent)
- deltar aktivt i föreningsverksamhet (till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande) (94 procent).

Som exempel betraktas *skriver* (till exempel poesi, dagbok, bloggar) som att aktivt utföra en aktivitet medan att läsa eller gå på bibliotek här inte kategoriseras som ett aktivt utövande.¹³ På samma sätt är kulturövande ett aktivt utövande, medan att gå på konsert inte är det.¹⁴

Större andel lågaktiva bland killar och på gymnasiet

Drygt 10 procent av hela gruppen 13–19 år är lågaktiva på sin fritid. De deltar alltså inte i någon av de studerade aktiviteterna minst en gång i veckan. Det är vanligare att vara lågaktiv bland unga i gymnasiet, och generellt även bland killar. En större andel tjejer i gymnasiet är lågaktiva jämfört med tjejer i högstadiet. Samma mönster gäller bland killarna (tabell 3.4).

Inga skillnader mellan olika kommungrupper

Det finns inte några statistiskt säkerställda skillnader mellan de olika kommungrupperna för andelen som är inaktiv på sin fritid.

Tabell 3.4 Lågaktiv fritid. Efter kön, högstadium, gymnasium, kommungrupp, bakgrund, funktionsnedsättning. 13–19 år, 2012–2013. Procent

	Högstadium	Gymnasium
Kön		
Tjejer	6,1	9,6
Killar	11,7	14,2
Alla	9,1	12,0
Kommuntyp		
Större städer	8,7	12,4
Förorter till storstäder	8,2	11,3
Varuproducerande	9,6	11,8
Glesbygd	10,1	11,7
Bakgrund		
Inrikes födda tjejer	5,8	8,5
Utrikes födda tjejer	9,4	19,9
Inrikes födda killar	11,6	14,1
Utrikes födda killar	9,9	12,1
Nyanlända	13,9	21,3
Funktionsnedsättning		
Funktionsnedsättning tjejer	6,2	11,8
Ej funktionsnedsättning tjejer	6,1	9,0
Funktionsnedsättning killar	16,6	18,1
Ej funktionsnedsättning killar	10,9	13,4

Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.

Kommentar: Lågaktiv är den som inte utför någon av dessa aktiviteter varje dag eller varje vecka: idrottar/motionerar i klubb eller förening, idrottar/motionerar men inte i klubb eller förening, skriver (till exempel, poesi, dagbok, bloggar), sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/ spelar teater/gör bild (till exempel målar, tecknar, foto, film), syr/slöjdar/snickrar/annat textilarbete eller annat hantverk, deltar aktivt i föreningsverksamhet (till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande).

N = 6 775 (gymnasium) – 13 218 (högstadium).

Vanligare med lågaktiv fritid bland utrikes födda tjejer

En större andel utrikes födda tjejer är inaktiva på sin fritid jämfört med andelen inrikes födda tjejer. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet. Bland utrikes födda tjejer som går på gymnasiet är en större andel inaktiva jämfört med bland utrikes födda killar. Motsvarande skillnad i högstadiet är inte signifikant. Inte heller är resultatet för nyanlända signifikanta. Som vi beskriver i kapitel 7 finns det andra studier som visar att barn till utrikes födda föräldrar i större utsträckning har en lågaktiv fritid med lägre deltagande i organiserade fritidsaktiviteter än andra barn (Statistiska centralbyrån 2009).

Stor andel lågaktiva bland killar med funktionsnedsättning

Bland killar är det en större andel bland dem som har en funktionsnedsättning som också är inaktiva på sin fritid. Skillnaderna är signifikanta både för högstadiet och för gymnasiet. Det är också en större andel bland killar med funktionsnedsättning som är inaktiva på sin fritid jämfört med bland tjejer med funktionsnedsättning. Det gäller i både högstadiet och gymnasiet.

Blomdahl och Elofsson (2011) rapporterar att unga i särskolan i mycket mindre utsträckning än andra unga är med i en idrottsförening (till exempel 18 procent av eleverna i gymnasieskolan jämfört med 34 procent av eleverna i gymnasiet). Särskoleeleverna har också en mindre bredd i sina idrottsvanor än andra ungdomar. Slutligen är det också könsskillnaderna markerade: skillnaden mellan tjejer och killar i särskolan är större än skillnaden mellan tjejer och killar som inte går i särskola.

Analys av betydelsen av olika bakgrundsfaktorer i kommunerna

I en multivariat analys studerar vi hur följande faktorer samvarierar med att vara lågaktiv på fritiden: vilken typ av kommun man bor i¹⁵, om man är född i Sverige eller inte, hur länge man bott i Sverige¹⁶ och om man har en funktionsnedsättning¹⁷. Bland gymnasieungdomar studerar vi också sambanden mellan att vara lågaktiv och föräldrarnas högsta utbildning¹⁸. Vi undersöker också hur olika faktorer som kan beskrivas som resurser eller brist på resurser samvarierar med lågaktiv fritid: ekonomi, självskattad hälsa samt vilja och upplevd möjlighet att föra fram sina åsikter till dem som bestämmer.

Var åttonde avstår aktiviteter på grund av bristande ekonomi

I de kommuner som undersökningen omfattar är det drygt 12 procent i gruppen 13–19 år som svarar att de antingen inte haft råd att följa med på aktiviteter eller att det finns fritidsaktiviteter de skulle vilja vara med på men inte kan av ekonomiska skäl (tabell 3.5). En större andel tjejer än killar svarar att ekonomin påverkar deras fritid. Denna skillnad finns både i högstadiet och i gymnasiet och andelarna som uppger att ekonomin begränsar deras fritid är högre i gymnasiet jämfört med i högstadiet. Det gäller både killar och tjejer (se kapitel 7).

Totalt svarar 8 procent att de har en dålig hälsa. Det är också en större andel tjejer än killar som svarar att de har en dålig självskattad hälsa, det gäller i både högstadiet och gymnasiet. Detta kan jämföras med 2013 års attityd- och värderingsstudie där till exempel 40 procent i gruppen

Tabell 3.5 Lågaktiv fritid. Efter kön, högstadium och gymnasium, 13–19 år, 2012–2013. Procent

	Inte råd att följa med kompisar på aktivitet	Avstår aktiviteter av ekonomiska skäl	Låg självskattad hälsa	Kan påverka beslutsfattare i kommunen	Vill vara med och påverka frågor i kommunen
Alla	12,8	12,3	7,5	17,0	40,2
Högstadium					
Tjejer	10,9	12,1	7,6	16,3	43,7
Killar	7,1	9,7	5,0	18,1	36,1
Gymnasium					
Tjejer	22,2	15,8	11,8	16,6	44,2
Killar	16,8	12,5	6,8	16,6	37,6

Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.

Kommentar: Frågeformuleringarna och svarsalternativen är:

- Har det hänt att du inte kunnat följa med dina kompisar på något för att du inte haft råd? Tänk på hur det har varit det senaste halvåret. Svarsalternativen är ja, flera gånger, ja en gång har kodats som 1, och nej har kodats som 0.
 - Finns det något som du skulle vilja göra på din fritid, som många andra i din ålder gör, men som du inte kan vara med på för att du/din familj inte har råd? Svarsalternativen var nej och ja.
 - Hur bedömer du din hälsa, om du ser tillbaka på det senaste halvåret? Svarsalternativen var mycket bra, ganska bra, varken bra eller dålig, ganska dålig och mycket dålig. De två sista svarsalternativen har kodats som 1 och övriga som 0.
 - Hur stor möjlighet tror du att du själv har att föra fram dina åsikter till dem som bestämmer i kommunen? Svarsalternativen var mycket stora möjligheter, ganska stora möjligheter, ganska små möjligheter, mycket små möjligheter/inga möjligheter, och vet inte. De två första svarsalternativen har kodats som 1 och de övriga tre svarsalternativen har kodats som 0.
 - Vill du vara med och påverka i frågor som rör den kommun där du bor? Svarsalternativen var ja och nej.
- N = 3 127 (tjejer, självskattad hälsa i gymnasium) – 6 506 (killar, avstår aktiviteter av ekonomiska skäl i högstadium).

16–29 år svarar att de känt sig stressade varje dag eller flera gånger i veckan det senaste halvåret och 23 procent svarar att de haft svårt att somna.

Över 40 procent säger att de vill vara med och påverka beslut, men bara 17 procent svarar att de kan påverka beslutsfattare. I högstadiet är det en något större andel killar än tjejer som säger att de kan påverka beslutsfattare men den skill-

naden kvarstår inte i gymnasiet. En större andel tjejer än killar i gymnasiet svarar att de vill vara med och påverka. I 2013 års attityd- och värderingsstudie (Ungdomsstyrelsen 2013b) bedömde unga i åldern 16–29 år sina möjligheter att föra fram sina egna åsikter till dem som bestämmer i samhället som ganska små. Genomsnittet låg tydligt under skalans mittpunkt.

Lågaktiv fritid och möjliga orsaker

Vi övergår nu till de multivariata analyserna.¹⁹ Analysen innebär förenklat att sannolikheten för en lågaktiv fritid har testats. Tabell 3.6 visar bland annat att sannolikheten att ha en lågaktiv

fritid för tjejer i högstadiet är 1,76 gånger så stor för utrikes födda som för inrikes födda.

I tabellen redovisas resultaten för en basmodell där samtliga kontrollvariabler är inkluderade (analysen är alltså konstanthållen för dessa variabler).

Tabell 3.6 Logistisk regression lågaktiv fritid. Efter kön, högstadium, gymnasium, kommungrupp, utbildningsnivå, bakgrund och funktionsnedsättning. 13–19 år, 2012–2013. Oddskvoter

	Högstadium		Gymnasium	
	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar
Kommuntyp				
Större städer (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Förorter till storstäder	0,98	0,91	1,21	0,90
Varuproducerande	0,93	1,26**	0,79	0,99
Glesbefolkade och glesbygd	0,85	1,39***	0,77	1,03
Föräldrars högsta utbildning				
Grundskola (ref)			1,00	1,00
Gymnasium			0,69	0,43***
Högskola eller universitet			0,45***	0,23***
Vet ej			1,13	0,63**
Bakgrund				
Född i Sverige (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Inte född i Sverige	1,76***	0,94	2,22***	0,86
Nyanländ				
Bott i Sverige mer än 3 år (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Bott i Sverige mindre än 3 år	0,85	0,68	1,65	0,41*
Funktionsnedsättning				
Nej (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	1,04	1,63***	1,27	1,29**
Konstant	0,06***	0,11***	0,14***	0,39***

Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.

* $<0,10$ ** $<0,05$ *** $<0,01$

Kommentar: Lågaktiv är den som inte utför någon av dessa aktiviteter varje dag eller varje vecka: idrottar/motionerar i klubb eller förening, idrottar/motionerar men inte i klubb eller förening, skriver (till exempel, poesi, dagbok, bloggar), sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/ spelar teater/gör bild (till exempel målar, tecknar, foto, film), syr/slöjdar/snickrar/annat textilarbete eller annat hantverk, deltar aktivt i föreningsverksamhet (till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande).

N = 3 122 (tjejer i gymnasium) – 6 335 (killar i högstadium).

Utrikes födda tjejer har oftare lågaktiv fritid

Tjejer som är födda utanför Sverige har ett markant högre odds för att vara lågaktiva på sin fritid jämfört med tjejer födda i Sverige. Motsvarande mönster återfinns inte bland killarna.

Studerar man istället hur länge man bott i Sverige framträder ett annat mönster. Nyanlända killar som går i gymnasiet har en lägre oddskvot för att vara lågaktiva jämfört med andra killar. Bland tjejer finns inte motsvarande mönster.

Killar med funktionsnedsättning har oftare lågaktiv fritid

Vi har också inkluderat funktionsnedsättning i analysen. Enligt resultaten har killar som svarar att de har en funktionsnedsättning högre odds för att vara inaktiva på sin fritid jämfört med killar som svarar att de inte har en funktionsnedsättning. Detta gäller i både högstadiet och gymnasiet.

Högtbildade föräldrar minskar risken för lågaktiv fritid

I analyserna av unga som går i gymnasiet kan vi också inkludera föräldrarnas högsta utbildningsnivå i analysen. Resultaten visar att i de kommuner vi studerar har de som har föräldrar med högskole- eller universitetsutbildning ett lägre odds för att vara lågaktiva på sin fritid jämfört med unga som har föräldrar med högst grundskoleutbildning. Detta gäller både tjejer och killar.

Små skillnader mellan kommungrupperna

Det finns få skillnader mellan de olika kommungrupperna. De statistiskt säkerställda skillnader som finns gäller killar som går i högstadiet. Killar som bor i en varuproducerande kommun har en lägre oddskvot för att vara lågaktiva på sin fritid jämfört med killar som bor i större städer. Likaså har killar som bor i glesbygds- eller glesbefolkade kommuner en högre oddskvot för att vara lågaktiva jämfört med killar som bor i större städer. En rimlig förklaring till det senare resultatet är skillnader i utbud och tillgänglighet.

Tjejer lågaktiva på grund av begränsade ekonomiska resurser

Vilken betydelse har då olika resurser för lågaktivitet? Tjejer i högstadiet som svarar att de inte kunnat följa med sina kompisar på aktiviteter för att de inte haft råd har en oddskvot på 1,52 för att vara lågaktiva på sin fritid (tabell 3.7). För denna grupp finns det alltså ett samband mellan ekonomiska förutsättningar och hur aktiv fritiden är. Motsvarande resultat finns inte för övriga grupper.

Resultaten av analysen visar också att både killar och tjejer som går i högstadiet och som har svarat att det finns saker som de skulle vilja göra på sin fritid, men som de inte kan för att de själva eller familjen inte har råd, har högre oddskvoter än de som inte svarat så för att vara lågaktiva på sin fritid. Oddskvoten är högre för tjejer (1,92) än den är för killar (1,31). Bland unga som går i gymnasiet finns inga skillnader.

**Tabell 3.7 Logistisk regression lågaktiv fritid och resurser efter kön, högsta-
di-um och gymnasium, 13-19 år, 2012-2013. Oddskvoter**

	Högstadium		Gymnasium	
	Tjejer	Killar	Tjejer	Killar
Inte haft råd att följa med				
Nej (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	1,52**	1,06	0,94	1,15
Vill men har inte råd				
Nej (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	1,92***	1,34***	1,02	1,19
Låg självskattad hälsa				
Nej (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	3,20***	3,26***	2,16***	2,66***
Möjlighet att föra fram åsikter				
Nej (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	0,74**	0,63***	0,62***	0,66***
Vill vara med och påverka				
Nej (ref)	1,00	1,00	1,00	1,00
Ja	0,67***	0,57***	0,65***	0,78**

*Källa: Lupp-enkäten 2012-2013.
* < 0,10 ** < 0,05 *** < 0,01*

*Kommentar: Lågaktiv är den som inte utför någon av dessa aktiviteter varje dag eller varje vecka: idrottar/motionerar i klubb eller förening, idrottar/motionerar men inte i klubb eller förening, skriver (till exempel, poesi, dagbok, bloggar), sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/ spelar teater/gör bild (till exempel målar, tecknar, foto, film), syr/slöjdar/snickrar/annat textilarbete eller annat hantverk, deltar aktivt i föreningsverksamhet (till exempel styrelsearbete, arrangerar aktiviteter eller liknande).
N = 3 062 (tjejer i gymnasium, självskattad hälsa) – 6 305 (tjejer i högstadium, vill men har inte råd).*

Samband låg självskattad hälsa och inaktiv fritid

Den tredje analysen fokuserar på självskattad hälsa. Det är genomgående så att unga som rapporterar en låg självskattad hälsa har en högre oddskvot för att vara inaktiva på sin fritid. Det gäller för både tjejer och killar, och för både unga på högstadiet och unga på gymnasiet. Oddskvoterna är något högre för unga på högstadiet än för unga på gymnasiet, dock är de inte direkt jämförbara.

Unga som vill påverka har lägre risk för inaktiv fritid

De två avslutande analyserna fokuserar på den självupplevda möjligheten att föra fram åsikter till de som bestämmer samt viljan att vara med och påverka. Att uppleva att man kan föra fram åsikter och att vilja vara med och påverka betraktas här som resurser och hypotesen är att resursstarka individer också har en aktiv fritid.

Resultaten visar också att unga som upplever att de har mycket stora eller stora möjligheter

att föra fram sina åsikter eller som vill vara med och påverka har lägre oddskvoter för att vara inaktiva jämfört med andra unga. Detta resultat återfinns för både tjejer och killar och för både grundskola och gymnasium.

Unga som inte deltar i någon verksamhet

Sammanfattningsvis är en högre andel killar än tjejer lågaktiva på sin fritid, och andelen är högre i gymnasiet jämfört med i grundskolan. En högre andel utrikes födda tjejer är lågaktiva jämfört med utrikes födda killar. Den multivariata analysen visar att nyanlända killar har en lägre oddskvot för att vara lågaktiva än killar som inte är nyanlända. Oddskvoten är också högre bland killar med funktionsnedsättning jämfört med bland killar utan funktionsnedsättning. Tjejer är lågaktiva av ekonomiska skäl, och det finns ett starkt samband mellan lågaktiv fritid och låg självskattad hälsa. Unga som vill påverka de som fattar beslut har en lägre risk för lågaktiv fritid.

Avslutande diskussion

De flesta unga tycker att de har lagom mycket fritid. Det gäller både nationella studier och vår fördjupning i 39 kommuner. Det finns dock betydande skillnader i ungas värdering av hur mycket fritid de har, hur mycket som finns att göra på fritiden, vilka fritidssysselsättningar man ägnar sig åt och om man är medlem i föreningar. Vi avslutar kapitlet med att summera några av de tydligaste tendenserna.

Kön

En högre andel tjejer än killar svarar att de har för lite fritid. Det gäller både nationella undersökningar och kommunstudien. Unga killar svarar samtidigt att de har för mycket fritid och att det finns mycket att göra på fritiden. Detta är en paradox som har flera olika tänkbara förklaringar. Utbudet av fritidsaktiviteter kanske inte motsvarar önskemålen, eller olika fritidsaktiviteter kanske krockar med varandra. Ytterligare en tänkbar förklaring är att ett litet eget inflytande över fritiden leder till ett lågt intresse och engagemang i det som arrangeras.

Både nationella studier och kommunundersökningen visar att idrotta i en klubb eller en förening intar en särställning bland fritidsaktiviteterna hos både tjejer och killar. Dock visar kommunstudien att kulturutövande är den fritidsaktivitet som lockar den största andelen tjejer på högstadiet. Aktivt föreningsarbete hör till de tre minst vanliga fritidsaktiviteterna oavsett kön och ålder. Jämfört med övriga föreningstyper är det vanligast att vara medlem i en idrottsförening bland både tjejer och killar. Killar är dock i högre grad medlemmar i idrottsföreningar än tjejer. En högre andel killar än tjejer är också lågaktiva på sin fritid, och en högre andel tjejer än killar svarar att ekonomin begränsar fritiden.

Unga hbt-personer

Vi ser en lägre grad av aktivitet på fritiden bland unga som inte identifierar sig som heterosexuella och även en högre grad av hinder och utsatthet för dem. Det är en lägre andel bland *unga bi- eller homosexuella samt unga som är osäkra på sin sexuella läggning* i åldern 16–25 år som idrottar i en förening minst varje vecka (27 procent) jämfört med unga heterosexuella (37 procent). Det är mer än dubbelt så vanligt att ha avstått från att besöka fritidsaktiviteter av rädsla för att bli dåligt bemött jämfört med bland övriga unga. Vidare är det mer än tre gånger så vanligt att ha blivit mobbad eller utfrys i samband med idrottsutövande. Här finns fortfarande stora utmaningar för samhället när det gäller att säkra goda levnadsvillkor för alla unga.

Unga med funktionsnedsättning

Vi ser liknande mönster även för unga med funktionsnedsättning när vi gör analyser för dem som helhet jämfört med för den övriga ungdomsgruppen. Vi ser generellt en lägre aktivitet i fritidsaktiviteter, inte minst inom idrottens område. Gruppen som aldrig idrottar på sin fritid bland unga med funktionsnedsättning i åldern 16–25 år är nästan tre gånger så stor som bland övriga unga i samma åldersgrupp.

Vi ser också att tjejer och killar på högstadiet och killar på gymnasiet som har funktionsnedsättning i större utsträckning än övriga svarar att de har för mycket fritid. Det gäller både nationella undersökningar och kommunundersökningen. Det är också en större andel tjejer i gymnasiet och killar i högstadiet med funktionsnedsättning som tycker att de har för lite att göra på fritiden än tjejer och killar utan funktionsnedsättning. En lägre andel tjejer och killar med funktionsnedsättning idrottar i klubb eller förening minst varje vecka än motsvarande

grupper utan funktionsnedsättning. Mönstret är detsamma för medlemskap i idrottsföreningar. Det är också en högre andel killar med funktionsnedsättning än utan funktionsnedsättning som är lågaktiva på sin fritid oavsett ålder.

Det är mer än dubbelt så vanligt i gruppen med funktionsnedsättning att ha undvikit att besöka en fritidsverksamhet av rädsla för att bli dåligt bemött jämfört med i gruppen övriga unga. Vidare är det mer än tre gånger så vanligt för dessa unga att ha blivit mobbade eller utfrys i samband med idrottsutövande. Även inom detta område finns tydliga signaler om behov av ett förstärkt arbete (se kapitel 9).

Kommungrupper

Skillnaderna mellan de olika kommungrupperna är inte särskilt tydliga. Några intressanta resultat finns dock. Andelen som säger att de har för lite fritid är högre i de större städerna. Likaså visar data som är nationellt representativt att andelen som tycker att de har för mycket fritid är högre utanför storstadsregionerna och universitets- och högskoleorterna. Kommunstudien visar att det är högre andelar som tycker att det finns för lite att göra på fritiden i varuproducerande kommuner samt i glesbygds- och glesbefolkade kommuner. Bland högstadieelever är det en lägre andel i varuproducerande kommuner som idrottar i förening jämfört med i större städer och i förorter till storstäder. I linje med detta är det också en något större andel i de större städerna som är medlemmar i en idrottsförening. Det finns tidigare studier som visat att lång resväg och resekostnader oftare är ett hinder i landsbygd, medan höga deltagaravgifter oftare är ett hinder i städer (Riksidrottsförbundet 2009).

Utrikes födda och nyanlända

I de kommuner som vi studerat är det en lägre andel utrikes födda än inrikes födda som tycker att de har för lite fritid och en större andel utrikes födda än inrikes födda som tycker att de har för mycket fritid. Bland nyanlända är det en högre andel än bland de som inte är nyanlända som svarar att de har för mycket fritid oavsett ålder, och en lägre andel i högstadiet än i gymnasiet som svarar att de har lagom mycket fritid.

Det är en lägre andel utrikes födda än inrikes födda som idrottar i klubb minst varje vecka och en lägre andel som är medlemmar i en idrottsförening. I motsats till detta är det en högre andel utrikes födda och nyanlända som minst varje vecka besöker ett bibliotek. Det är också en större andel utrikes födda tjejer än inrikes födda tjejer som är lågaktiva på sin fritid. Motsvarande mönster finns inte hos killarna.

Ekonomi och självskattad hälsa som hinder för fritid

Ekonomi utgör ett hinder för ungas fritid bland framför allt högstadieelever. Bland gymnasieelever finns det också ett samband mellan lågaktiv fritid och föräldrarnas utbildningsnivå: ju högre utbildningsnivå, desto lägre risk för en lågaktiv fritid.

Detta kan jämföras med att unga i lågstatusområden, speciellt tjejer, i genomsnitt är mindre nöjda med sin fritidssituation jämfört med unga i högstatusområden (se fördjupning C i kapitel 4). Resultaten visar också att det finns ett starkt samband mellan att vara lågaktiv på sin fritid och att ha en låg självskattad hälsa och att hälsa och livskvalitet är lägre i socioekonomiskt utsatta områden, och i dessa områden finns också ett tydligt lägre deltagande i fritidsaktiviteter.

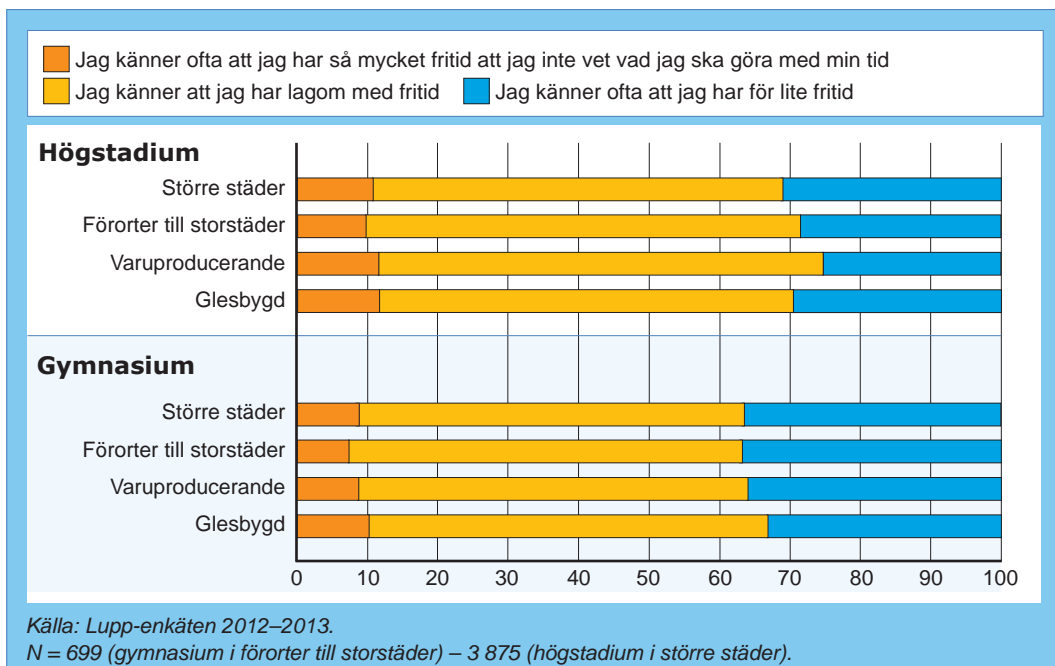
Andra hinder för ungas fritid

Utifrån kommungruppsanalysen verkar en rimlig slutsats vara att påverkan av kön, födelseland och funktionsnedsättning är större än påverkan av kommungrupp i hur man upplever sin fritid (hur mycket fritid man har, hur mycket som finns att göra, vilka fritidsaktiviteter man är aktiv i, föreningsaktivitet och att vara lågaktiv på sin fritid). En möjlig slutsats är också att det inte är det lokala utbudet av fritidsaktiviteter som utgör hinder för ungas fritid, utan att utbudet antingen inte är tillgängligt eller inte upplevs vara tillgängligt i samma utsträckning för alla grupper.

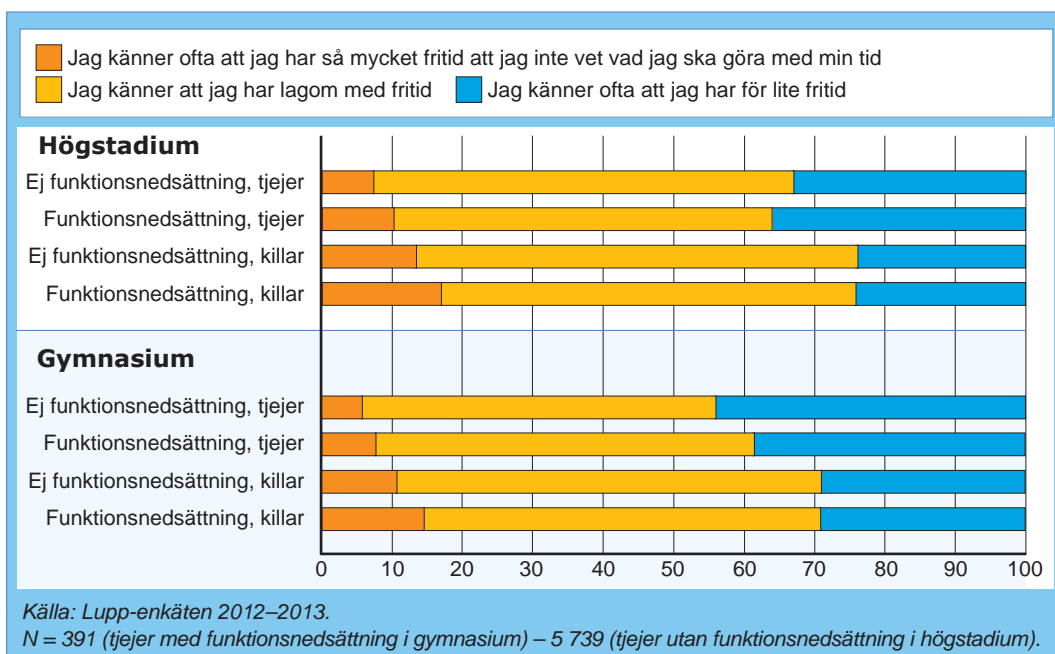
Samtidigt ser vi i vår enkätundersökning, riktad till kommuner stora skillnader i vilken utsträckning det lokala fritidsutbudet bedöms svara mot efterfrågan bland olika delar av ungdomsgruppen (se kapitel 5). En annan förklaring är att utbudet helt enkelt inte är känt i samma utsträckning av alla grupper, vilket vi ser exempel på vid våra kommunbesök (se kapitel 6).

En stor del av detta kapitel har ägnats åt på vilket sätt unga deltar i olika fritidsaktiviteter. Vi har sedan tidigare konstaterat att omkring hälften av unga som är med i någon förening är nöjda med det inflytande de har, medan omkring en femtedel vill ha mer inflytande. Utöver det finns en grupp som inte vill påverka föreningens verksamhet. Vi ser också att relativt få unga har styrelseuppdrag i föreningslivet, men det är något vanligare att ha tränaruppdrag och liknande inom föreningsidrotten. Utöver det ser vi att den nationella uppföljningen av ungas inflytande inom föreningslivet kan utvecklas, vilket vi tidigare har föreslagit (se Ungdomsstyrelsen 2010a).

Vi går nu vidare till studier om ungas föreningsaktiviteter de senaste 30 åren, statsbidrag till ungdomsorganisationer, fritidsaktiviteter i hög- och lågstatusområden samt nya former av organisationer och aktiviteter – särskilt i socioekonomiskt utsatta områden och på internet.

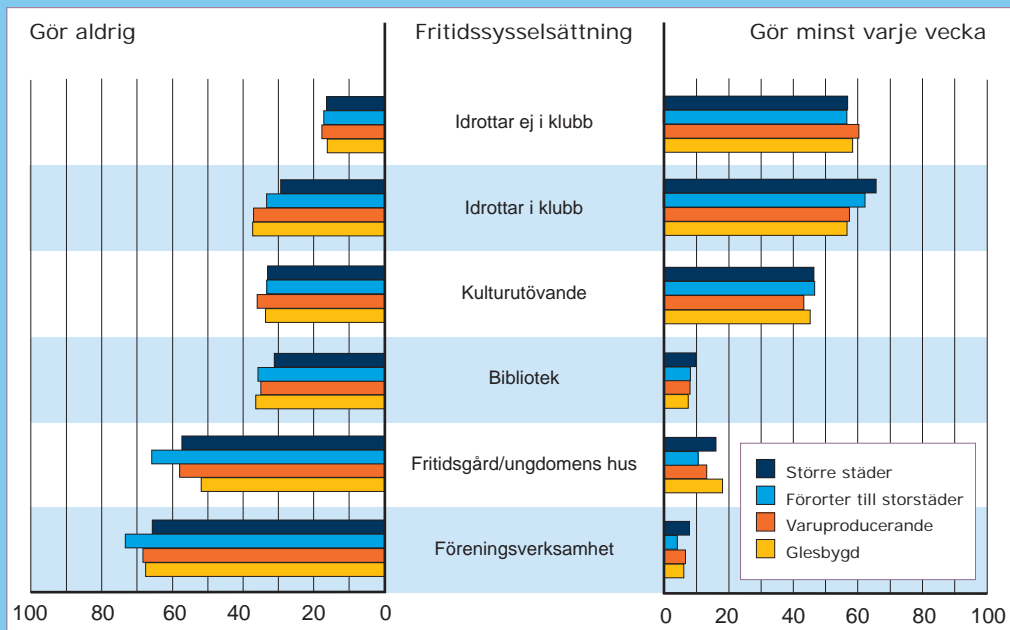

Figur 3.16 Hur mycket fritid har du? Efter högstadium, gymnasium och kommungrupp, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Figur 3.17 Hur mycket fritid har du? Efter kön, högstadium, gymnasium och funktionsnedsättning, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Högstadium

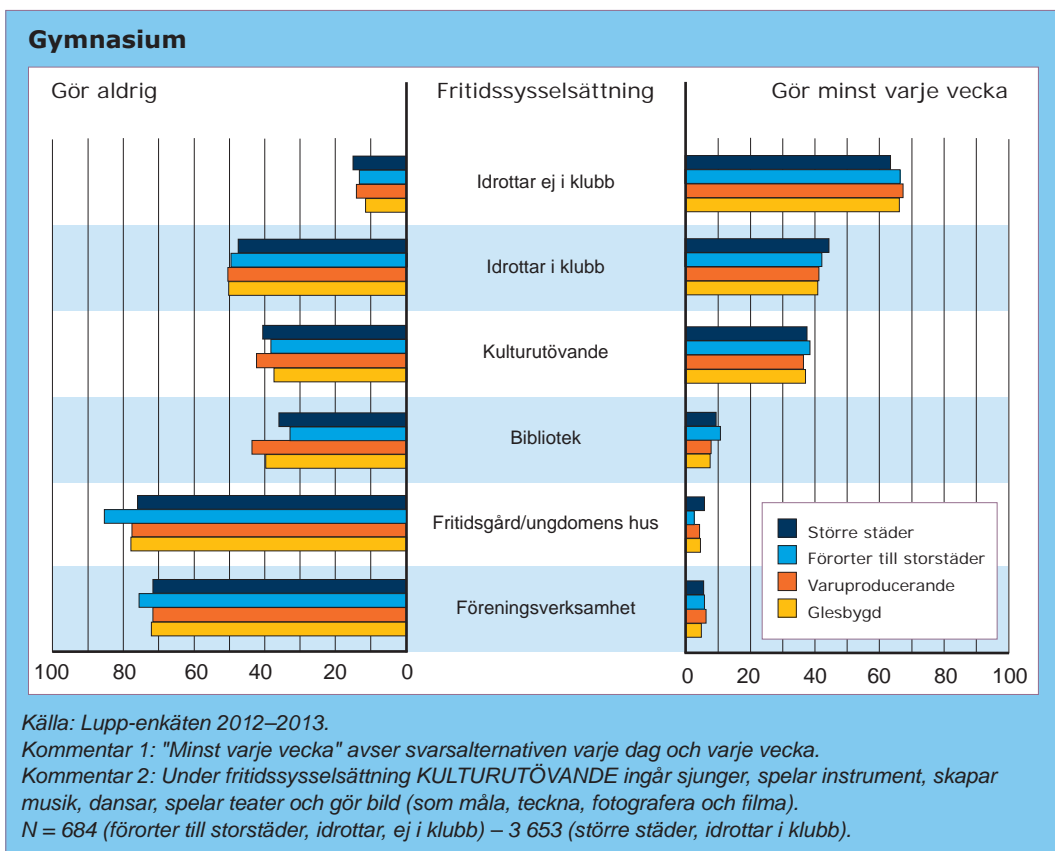
Källa: Lupp-enkäten 2012–2013.

Kommentar 1: "Minst varje vecka" avser svarsalternativen varje dag och varje vecka.

Kommentar 2: Under fritidssysselsättning KULTURUTÖVANDE ingår sjunger, spelar instrument, skapar musik, dansar, spelar teater och gör bild (som måla, teckna, fotografera och filma).

N = 2 894 (varuproducerande kommuner, idrottar, ej i klubb) – 3 827 (Större städer, idrottar, ej i klubb).

Figur 3.18 Grad av sysselsättning på fritiden efter högstadium och kommungrupp, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

Figur 3.19 Grad av sysselsättning på fritiden efter gymnasium och kommungrupp, 13–19 år, 2012–2013. Procent.

KAPITEL 4

Fördjupningsstudier

Vi låtit ta fram fem fördjupningsstudier. I *Segrar föreningslivet?* ger forskningsprojektet Ung livsstil en bild av ungas aktiviteter i föreningar under de senaste 30 åren. Författarna visar på minskat föreningsdeltagande bland barn och unga i åldern 10–19 år och att andelen som har olika former av uppdrag minskar i ännu högre takt. Det finns också betydande skillnader mellan olika delar av ungdomsgruppen när det gäller att vara föreningsaktiv. I artikeln diskuteras möjliga förklaringar till dessa tendenser.

I *Bidragsgivning till barn- och ungdomsorganisationer* försöker vi upptäcka mönster i ungas organisering, främst utifrån statens bidrag till barn- och ungdomsorganisationer de senaste 20 åren. Antalet organisationer med bidrag har ökat under de senaste åren. Det totala antalet bidragsgrundande medlemmar har dock varierat kraftigt genom åren, men ligger nu på en relativt hög nivå. Inom föreningsidrotten finns en tydlig nedgång i antalet deltagartillfällen sedan mitten av 00-talet, vilket främst handlar om minskad aktivitet bland unga i åldern 17–20 år, främst bland tjejer.

Det finns relativt begränsad kunskap och forskning om ungas fritid och organisering i socioekonomiskt utsatta områden. I *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden* konstateras lägre aktivitetsnivåer i föreningslivet i dessa områden. Vi ser lägre aktivitet i framför allt föreningar och musik- och kulturskolan. Istället är det

vanligare att besöka en fritidsgård eller ett bibliotek bland unga i dessa områden. Fördjupningsstudien visar också tydligt att barn och unga från familjer med mindre resurser i betydligt lägre grad än övriga är med i idrottsföreningar och musik- och kulturskolan. Detta gäller även unga med utländsk bakgrund och utrikes födda.

I *Förortens organisationer och kampen för förnyelse* studeras några nya former av organisationer i dessa områden. Ekonomisk ojämlikhet som korsas med segregation mellan inrikes och utrikes födda i olika stadsdelar är en bakgrund till dessa rörelsers uppkomst. Det finns också förändringsprocesser inom det civila samhället och i dess relation till staten. I studien visas olika exempel på hur organisationerna kan växa fram som en utveckling av befintliga organisationer i det civila samhället, eller mer i opposition mot befintliga organisationer. Samtidigt finns gemensamma drag i att återanvända metoder från klassiska sociala rörelser i frågor som organisationerna önskar påverka.

Avslutningsvis ges en bild av forskningsläget kring ungas intresseområden och nätverk på nätet i artikeln *Analys av intresseområden samt nya former av organisering och nätverk bland unga på internet*. Här växer nya former fram, men våra kunskaper är fortfarande ganska begränsade om vilken betydelse de har för unga och för samhället i stort.

Fördjupning A

Segrar föreningslivet?

– en studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga

Ulf Blomdahl, Stig Elofsson, Magnus Åkesson & Linda Lengheden

Inledning

Staten, landstingen och kommunerna önskar genom sitt ekonomiska stöd till föreningslivet i Sverige att många barn och unga ska få en bra fritid och en god hälsa, känna delaktighet och uppleva inflytande.²⁰

Politiska mål för stöd till föreningslivet

Regeringen formulerar sig bland annat på följande sätt när det gäller stödet till Riksidrottsförbundet:

”Mål och syfte med statsbidraget är att ge möjligheter för flickor och pojkar, kvinnor och män att motionera och idrotta för att främja en god folkhälsa, att stödja en fri och självständig idrottsrörelse samt att ge flickor och pojkar, kvinnor och män positiva upplevelser av idrott som underhållning”.

(prop. 2013/14:1, s. 184)

I idrottsstödsutredningen från 2008 pekar man på ett flertal ställen på att ett centralt ideal är att verksamheten i en folkrörelse ska vara öppen för alla oavsett kön, ålder, socioekonomisk bakgrund och härkomst.²¹ Som ett av målen och syftena i statens idrottspolitik anges också att *”göra det möjligt för alla människor att utöva idrott och motion”*.²²

Riksidrottsförbundet har som värdegrund att alla har rätt att vara med utifrån sina förutsättningar:

”Alla som vill, oavsett nationalitet, etniskt ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska och psykiska förutsättningar, får vara med i föreningsdriven idrottsverksamhet.”

(Riksidrottsförbundet 2009, s. 12)

Riksidrottsförbundet skriver också i idéprogrammet *Idrotten vill* att barn och ungdomar ska garanteras inflytande.²³

Som komplement till statens stöd till idrottsrörelsen och övrigt föreningsliv stöttar även kommunerna det lokala föreningslivet genom bland annat ekonomiska bidrag och anläggningar. Kommunerna stöttar föreningslivet av flera

olika anledningar men ofta förekommer motiveringar om att deltagande i föreningar stärker folkhälsan, ökar delaktigheten, är en arena för integration och ger demokratisk skolning.

I Stockholms stads idrottspolitiska program står det bland annat att staden ska ge praktiskt och ekonomiskt stöd till föreningar som bedriver eller vill starta verksamhet för barn och unga samt för personer med funktionsnedsättning. Motivet till detta stöd menar Stockholms stad bland annat är för att *”Föreningslivet har en stor och betydande roll i folkhälsoarbetet...”* (Stockholms stad 2013, s. 8) Vidare står att läsa i programmet att när det gäller idrott och motion så prioriterar Stockholms stad särskilt de invånare som idag inte idrottar eller motionerar regelbundet med särskilt fokus på äldre ungdomar och framförallt tjejer, tjejer med utländsk bakgrund, personer med funktionsnedsättning samt barn och unga med lägre socioekonomisk bakgrund än genomsnittet.²⁴

Begränsad kunskap om föreningslivet

I vilken grad som föreningslivet som helhet når upp till dessa mål saknas det heltäckande utvärderingar om. Relevanta studier om hur stor andel barn och unga som deltar i det föreningsliv som det offentliga ger stöd till saknas också trots att det finns en aktiv diskussion om hur det går för föreningslivet.

Inom forskningen diskuteras en ”flykt” från folkrörelser, att ungas kulturskapande sker utanför etablerade organisationer, samt en tydligt märkbar avmattning.²⁵

Syfte och frågor

Syftet med den här korta forskningsartikeln är att undersöka:

- Hur stor andel barn och unga som är med i en förening i dag och hur förändringen ser ut över tid.
- Vilka barn och unga som deltar.
- I vilken grad unga har uppdrag i föreningar och hur förändringar ser ut över tid.

Historiken Jan Lindroth brukar i sina föreläsningar diskutera och analysera föreningslivets utveckling i de fyra faserna:

1. startfas
2. tillväxtfas
3. mättnadsfas
4. tillbakagångsfas.

Frågan är då om föreningslivet för barn och unga befinner sig i en tillväxtfas, mättnadsfas eller i en tillbakagångsfas?

Undersökningen

Undersökningsgrupp

89 000 unga i 11 kommuner

Materialet som används i analyserna har hämtats från undersökningar sedan 1984 om Ung livsstil i mellanstadiet, högstadiet och gymnasiet.²⁶ Studierna har genomförts av oss i Ung livsstil i samarbete med kultur- och fritidsförvaltningarna (eller motsvarande) i form av enkäter som eleverna fyllt i under lektionstid i skolan. Vid genomförandet har vi eller personal från kultur- och fritidsförvaltningarna varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. Urvalet av orter kan närmast ses som ett tillgänglighetsurval då det omfattar kommuner som valt att vara med i undersökningarna. Samtliga undersökningar har som mål att studera barns och ungas deltagande i föreningslivet och ungas övriga livssituation. I samtliga enkäter ingår vid sidan av detta frågor som gäller elevernas sociodemografiska och sociala bakgrund, deras skolsituation och hälsa.

Undersökningarna som den här studien bygger på är genomförda i Stockholm (897 700 invånare), Linköping (150 200), Norrköping (133 749), Helsingborg (132 989), Jönköping (130 798), Huddinge (102 557), Haninge (80 932), Täby (66 292), Kalmar (63 887), Lidingö (45 178) och Sävsjö (10 969). Studierna är genomförda i tillväxtkommuner med undantag av Sävsjö som tillhör de kommuner mellan 5 000 och 10 000 invånare som förlorat invånare under perioden 1990–2010.²⁷ Antalet barn och unga i åldern 7–19 år har också ökat i samtliga kommuner från det första undersökningstillfället till det senaste. Undantaget från detta är Sävsjö.

Urval och generaliserbarhet

Urvalet av elever har genomförts som ett vägt klusterurval där klassen utgör urvalsenhet, vägt efter antal elever i klassen. I studierna ingår på 1980-talet 8 256 elever, på 1990-talet 19 136, under åren 2000–2007 ingår 26 891 elever och från 2008 och framåt ingår 34 584 elever.

Sammanlagt bygger den här artikeln på uppgifter från 88 867 barn och ungdomar. Urvalsramen innefattar uppgifter om skola, klassbeteckning och antal elever i klassen. På gymnasiet ingår även uppgifter om program samt antal killar och tjejer i varje klass. I urvalet ingår ett lika stort urval av elever i varje årskurs på alla tre stadierna. Vi har genomfört ett sannolikhetsurval för att få en god geografisk spridning över skolor (och därmed även olika typer av bostadsområden) samtidigt som hänsyn har tagits till skolornas storlek. Både kommunala skolor och friskolor ingår i urvalet. På gymnasiet har vi även eftersträvat en fördelning i urvalet mellan studieförberedande samt yrkesförberedande program (via stratifiering) som stämmer med den som gäller för kommunen i sin helhet.

Det externa bortfallet, det vill säga de elever som var frånvarande vid den aktuella lektionen, varierar något men uppgår i genomsnitt i mellanstadiet till cirka 10 procent, i högstadiet till cirka 15 procent och i gymnasiet till cirka 20 procent.

Vi kommer i den här artikeln i huvudsak att redovisa resultaten kommun för kommun. En av fördelarna med det redovisnings sättet är att vi till exempel kan se om riktningen i förändringen i föreningsvanor över tid utvecklats åt samma håll i alla våra undersökningskommuner.

Den här undersökningen bygger på studier i 11 kommuner. Det är alltså inte en riksrepresentativ undersökning. Kan då resultaten generaliseras till övriga kommuner när det gäller utveckling av andelen medlemmar i förening över tid? Om resultaten utvecklas likartat i de 11 kommunerna kan man troligtvis anta att det gäller för Sverige i dess

helhet. Om dessutom utvecklingen i antalet aktivitetstillfällen inom RF-idrotten och antalet medlemmar i ungdomsorganisationerna går åt samma håll som det vi noterar i de 11 kommunerna stärks slutsatsen att resultaten går att generalisera till hela Sverige.

Att mäta medlemskap och aktivitet i förening

I alla våra studier sedan 1984 har vi ställt följande fråga till barn och unga:

Är du medlem i några föreningar, klubbar och kyrkor?

(Om du är osäker på om det är en förening du är med i, skriv ändå upp den här)

Ja Nej

Om Ja, vilken/vilka föreningar/klubbar eller kyrkor är du med i? Vad sysslar ni med för aktiviteter? Hur aktiv är du?

Förening/ klubb/ kyrka	Aktivitet/ idrottsgren	Hur många gånger under de senaste 4 veckorna har du deltagit i din/dina föreningars verksamhet? (tränat, tävlat, gått på möten, besökt klubblokalen och så vidare)
1.		
2.		

Med förening avses i den här skriften en demokratiskt uppbyggd organisation. Exempel på en sådan organisation kan vara en scoutförening eller en bordtennisförening. Ofta är denna lokala förening ansluten till ett förbund, till exempel scoutförbundet eller svenska bordtennisförbundet. Det är alltså de föreningar som kan få eller får ekonomiskt stöd från det offentliga som vi undersöker i den här artikeln.

Färre unga medvetna om vad en förening är

Elevernas svar i varje enkät har granskats av oss och av anställd personal på fritidsförvaltningar eller motsvarande. En allmän tendens är att ungdomar i alla stadier, men framför allt i gymnasiet, i allt högre grad sedan 1984 inte vet vad som är en idrottsförening eller förening överhuvudtaget. Eleverna upplever i allt högre grad att kommersiella eller kommunala gym är idrottsföreningar liksom att företagens utbud av olika former av aerobics och studieförbundens danskurser med mera är föreningar. Många barn och unga tror också att Kulturskolan är en förening. Vi och de anställda vid kultur- och fritidsförvaltningarna har strukit allt som inte är förening enligt vår och de bidragsgivande myndigheternas och kommunernas definition. Det är framför allt eleverna i storstäderna som i allt lägre grad vet vad som är en förening.

Ofta överskattas föreningsdeltagande i enkäter

Läsaren bör observera att vi och flertalet andra forskare och utredare hanterar begreppet förening på skilda sätt.²⁸ Övriga forskare låter barn och unga själva bestämma vad som är en förening. Det innebär självklart att de redovisar en högre andel unga i föreningslivet än vad vi gör. Bland gymnasieelever i Stockholmsområdet kan skillnaden vara så stor som omkring 15 procentenheter.

Det flesta forskare låtsas inte heller om att de redovisar en kraftig överskattning av andelen ungdomar i föreningslivet totalt och i en idrottsförening. Statistiska centralbyrån, SCB, uttrycker dock i klartext att de inte undersöker organisationsformen förening. De skriver:

”I ULF mäts också barnens föreningsaktiviteter, vilket även inbegriper föreningsliknande aktiviteter, eftersom det ibland kan vara svårt för en förälder att avgöra om en viss fritidsaktivitet sker inom ramen för någon förening eller ej. Härigenom kan vi anta att föreningsaktiviteterna överskattas något. Speciellt gäller detta i storstäderna, eftersom utbudet av olika verksamheter som kan anta en förenings karaktär är störst här”.

(SCB 1993, s. 125–126)

Idrottsforskaren Per Nilsson påpekar att han låter ungdomar själva avgöra vad som är en förening. Han skriver:

”Medlemskap i idrottsförening behöver t.ex. inte uteslutande avse föreningar inom Riksidrottsförbundets regi (även om det naturligtvis i detta sammanhang ligger närmast till hands). Istället blir det ungdomarna själva som får avgöra hur deras aktiviteter, i det här fallet medlemskap i skilda föreningar och organisationer, ska benämnas och klassificeras”.

(Nilsson 1998, s. 116)

Att flertalet forskare och utredare liksom SCB väljer att undersöka föreningsliknande former, trots att de vill undersöka föreningsliv, beror troligen på att det kostar för mycket tid och pengar att avgöra om det ungdomarna uppger är förening eller inte. SCB liksom flertalet andra nöjer sig därför med att fråga ungdomarna om de är med i olika typer av föreningar, till exempel är du med i en idrottsförening? Ungdomarna (eller deras föräldrar) uppmanas sedan att ”kryssa” ja eller nej på frågan. Ovanstående studier är alltså inte användbara för att göra utsagor om just hur

många som är med i föreningslivet totalt, i en idrottsförening och i övrigt föreningsliv. Istället har de sitt värde i att de undersöker kulturformen föreningsliknande verksamhet. Det ligger utanför den här skriftens syfte att presentera hur andelen barn och unga som deltar i föreningsliknande verksamhet har utvecklats över tid.

En fråga är om andelen medlemmar i föreningar kan ha underskattats därför att barn och unga inte vet att de är med i en förening då de sysslar med föreningsaktiviteter. Detta verkar generellt knappast troligt för dem över tio år. För säkerhets skull har vi ändå gått igenom varje enkät för att se om barn och unga i den öppna frågan om *”viktigaste fritidsintresse”* uppgett något som kan vara en förening trots att de inte skrivit upp att de är med i någon förening i föreningsfrågan. Om de i frågan om viktigaste fritidsintresse till exempel har skrivit *”fotboll i min klubb”*, har vi ändrat deras nej i föreningsfrågan till ja. Detta har dock skett i mindre än 50 fall i studierna under perioden 2008–2014. I denna studie ingår 34 584 barn och unga.

Föreningsdeltagande i register respektive enkäter

En ytterligare fråga som måste ställas är hur väl barns och ungas svar stämmer när vi jämför registerdata med svaren i enkäter? När det gäller deltagande i Kulturskolan kan svaren i enkäter jämföras med registerdata. Det är ungefär fyra procentenheter färre som i våra studier anger att de är med i Kulturskolan än vad Kulturskolans register visar. Denna skillnad kan dock till stor del förstås. Om barnet före ifyllande av enkäten slutat i Kulturskolan svarar det att det inte är med. Samtidigt är de registrerade som deltagare i Kulturskolans elevregister. Samma gäller för föreningarna. När ett barn slutar i sin pingisförening efter till exempel onsdagsträningen är

barnet inte längre med i föreningen när det på torsdagen fyller i enkäten.

Sverok (Sveriges roll- och konfliktspeleförbund) skiljer sig en hel del från övrigt föreningsliv. Hur är det då med överensställningen mellan medlemskap i Sverok och svaren i våra enkäter? Det är färre som är medlemmar när vi jämför svaren i våra enkäter med Sveroks redovisningar till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Detta kan delvis förklaras på samma sätt som för både övriga föreningslivet och Kulturskolan. Den dag ungdomar har slutat är de nästa dag inte med när de besvarar våra enkäter. Vi är dock tveksamma om detta kan förklara hela differensen mellan Sveroks egen medlemsredovisning och svaren till oss. Det kan också eventuellt vara så att kopplingen mellan medlemskap i Sverok och att sitta hemma i grupp och spela är så vag att vissa ungdomar inte har uppfattat att de är med i Sverok. Om vi utgår från Sveroks siffror är cirka en (1) procentenhet mer med i övrigt föreningsliv än vad vi redovisar.

I den här artikeln arbetar vi med medlemmar i huvudkategorierna:

- idrottsföreningar
- övriga föreningar
- föreningslivet som helhet (förening totalt).

Till kategorin *Övriga föreningar* förs:

- friluftsföreningar, scouter, politiska organisationer, frikyrkan, nykterhetsföreningar, handikappföreningar, invandrarorganisationer, elevorganisationer, försvarsorganisationer, djurföreningar och patientföreningar (till exempel allergiförbundet)
- *annan förening praktisk* (till exempel dataföreningar och schack)
- *annan förening idé* (till exempel Unga Örnar, Vi Unga, fredsorganisationer, Amnesty)
- *annan förening kulturell* (till exempel musikföreningar, körföreningar, film- och fotoföreningar).

Våra studier visar att det finns ett mycket starkt samband mellan medlemskap i förening och aktivitet i förening bland barn och unga.²⁹

Vad har hänt i samhället i stort under de senaste 30 åren?

Vilka viktiga samhällsliga förändringar har då skett under de 30 år vi undersöker föreningslivets utveckling? Inom utrymmet för den här forskningsartikeln kan vi självklart bara behandla några stycken av de förändringar som berör fritidsområdet.

Den franske sociologen Emil Durkheim formulerade redan i början av 1900-talet hypotesen om att såväl arbetslivet som det sociala livet i framtiden skulle *differentieras*.³⁰ År 1930 fanns det 18 specialidrottsförbund inom RF. År 1960 hade antalet förbund ökat till 36. Idag, 2014, är 70 specialidrottsförbund medlemmar i RF. Även inom specialidrottsförbunden har det i många fall blivit fler stilar och grenar. Inom ramen för Sverok växer också antal stilar. Vi ser även inom gymverksamheten, gruppträningen och dansen att antalet stilar har vuxit enormt. I Stockholmsområdet finns i dag minst 15 olika gymkedjor med omkring 150 gym. Antalet olika typer av skolor, daghem och fritidshem har också ökat drastiskt sedan 1985. Dessutom kan konstateras att antalet tevekanaler, musikstilar, liksom olika spelkategorier inom datavärlden, också har ökat.

De flesta forskare är överens om att vi under perioden har haft en utveckling mot och ytterligare kommer att få en högre grad av *individualisering*. Kairos Future beskriver detta på följande sätt:

”I dag sker en övergång från kollektiva värderingar till ett samhälle där individen står i centrum. Det egna självförverkligandet blir allt viktigare och mycket tid och energi går åt till det egna livsprojektet”.

(Kairos Future 2011, s. 5)

Författaren till skriften från Kairos Future menar också att detta kommer att medföra att färre vill ta på sig uppdraget att ta ansvar för helheten, det vill säga att sitta i föreningarnas styrelse. Vi ser även att individualiseringen sker inom lagidrotterna. Egna namn på matchtröjorna är vanligare allt längre ner i åldrarna liksom namn på fotbollsskorna i de högre divisionerna. Varje spelare har också sin egen unika målgest! De enskilda spelarna blir också allt mer varor på den internationella spelmarknaden.

En rad forskare hävdar att i takt med att produktiviteten höjs (vi tillverkar mer per tidsenhet) i näringslivet strävar vi efter att få uppleva allt mer per tidsenhet även på fritidens område.³¹ Vi benämner det här *marginalnyttan av tid*. I en rad olika idrotter kan vi se exempel på detta. Vi har fått sprint i längdåkning och orientering. Bordtennisen spelar nu varje set enbart till 11 istället för som tidigare till 21. De flesta möten är kortare i dag än tidigare inom ungdomsorganisationerna.³² Som tränare vet vi dessutom att ungdomar allt mer blir uttråkade om varje träningsmoment pågår för länge.

En annan viktig utveckling under de senaste 30 åren är att barn börjar i allt tidigare ålder i nästan all organiserad verksamhet på fritidsområdet. Vi kallar denna utveckling för *barnifiering*.³³ I dag är det snarare regel än undantag att både föreningslivet och de kommersiella aktörerna har ett utbud för barn i 4- och 5-årsåldern.³⁴ Orsaken till barnifiering ska troligtvis sökas utifrån bland annat olika aktörers upplevelse av konkurrens. Ett annat viktigt skäl kan vara en allt starkare tro från föräldrar och föreningsliv om att en allt tidigare start i olika fritidsaktiviteter ska leda till att barn som tonåringar och sedan som vuxna ska bli allt mer aktiva både inom idrott och kultur. Vi benämner denna tro och handling *socialisationshypotes*.

Mot denna hypotes kan då ställas en *knapphetshypotes*. Börjar barn i organiserad verksamhet vid väldigt unga år kommer de också att sluta i allt tidigare tonår eller redan i mellanstadiet. De söker

alltså i tonåren det de hade knappt om när de var barn, det vill säga fri tid från allt av vuxna organiserad fritid. Ungdomar i våra studier säger också att den viktigaste orsaken till att de slutar i föreningslivet är att de tröttnade. Detta kallar vi *mättnadshypotes*.³⁶

En rad forskare, bland annat Tomas Furth, tyckte sig redan på 1990-talet kunna se att framtidens människa i allt högre grad kommer att söka sig till verksamheter som innehållsmässigt innehåller många *frihetsgrader*.³⁷ Att en del ungdomar söker sig till gymverksamheter istället för till idrottsföreningar skulle kunna vara ett exempel på sökande efter fler frihetsgrader. Gå på gym kan unga göra, i motsats till deltagande i föreningslivet, när de vill, hur ofta de vill och dessutom kan de välja vilka övningar de önskar.

Erik Herngren menar också i sin skrift om framtidens förening 2020 att vi har en utveckling mot att rågången mellan marknadens aktörer och idéburna aktörer blir allt mindre markerad.³⁸ Vi lägger till att den skillnaden har blivit allt mindre sedan åtminstone 2000. Vi benämner denna utveckling *marknadsfiering av fritidsverksamheter*.³⁹ Marknaden arrangerar en rad olika fritidsverksamheter, till exempel gym, olika danskurser och gruppträningar. Kolloverksamheter arrangeras av kommuner, föreningar och marknadens aktörer. En del föreningar försöker också, i konkurrens med privata företag, vinna en del av de upphandlingar som kommunen gör. Vi ser också när vi frågar ungdomar om "*vilka föreningar de är med i*" att de allt mindre kan se skillnaden mellan att betala medlemskap i en förening och att betala ett medlemskort hos ett gymföretag. Vi kan också notera att föräldrar kan köpa sig fria från att hjälpa till i vissa föreningar.

En mycket tydlig förändring under vår 30-åriga undersökningsperiod är datorernas, internets och mobilernas intåg i varje barns och ungdoms liv.

Vi har till och med sedan sex år tillbaka slutat fråga barn och unga om de har egna datorer och mobiler eftersom över 95 procent hade det redan då. Under 2000-talet har de sociala sajterna och olika typer av dataspel blivit allt vanligare på nätet. Vi kallar detta *nätifiering av ungas fritid*. En av effekterna av nätifieringen är att unga i allt större utsträckning använder sin tid till aktiviteter på nätet. Unga på högstadiet i till exempel Täby 2013 sysslar i genomsnitt omkring 28 timmar⁴⁰ varje vecka med att antingen spela onlinespel/Playstation/Wii, surfa på internet, olika aktiviteter på Facebook/Twitter/Instagram, spela/prata i mobilen eller "*messa*".⁴¹ Nätanvändningen ska ställas mot att de läser läxor 5 timmar i veckan och idrottar eller motionerar 5 timmar. Bland högstadieelever i Stockholm har nätanvändningen också ökat med 5 timmar sedan 2004. Att spela spel på nätet är också i dag det tredje viktigaste fritidsintresset (öppen fråga) för killar. En annan effekt av nätifieringen är att kommunikation mellan ungdomar, även inom vissa delar av föreningslivet, kan ske *platsobundet*.⁴² Detta är kanske tydligast inom ramen för Sveroks digitala spel.

Viktigt att notera är att Sveriges befolkning i dag i motsats till för 30 år sedan i allt större utsträckning består av människor som antingen själva är födda utomlands eller har föräldrar som är födda utomlands.⁴³ En rad forskare menar att de i lägre grad är bärare av både preferenser för och egna erfarenheter av organiserade fritidsverksamhet, till exempel föreningsliv, jämfört med de unga som liksom deras föräldrar är födda i Sverige.⁴⁴ Arnstberg och Herlitz hävdar att många med utländsk bakgrund är bärare av en fritidskultur som är mer inriktad på samvaro än på deltagande i organiserade fritidsaktiviteter.⁴⁵

Hur många når föreningslivet i dag?

Hur många barn och unga är då medlemmar i en förening? I tabell 4A.1 visar vi hur många som är med i en förening totalt, i en idrottsförening och i övrigt föreningsliv.⁴⁶ Efter namnet på varje kommun redovisas inom parantes vilket år studien genomfördes.

Minskad aktivitet med ökad ålder

Vi ser att andelen medlemmar i *förening totalt* minskar med ålder. I mellanstadiet varierar andelen mellan 54 och 77 procent, i högstadiet mellan 44 och 65 procent och i gymnasiet mellan 29 och 56 procent. *Med i en förening, när resultaten i samtliga kommuner läggs ihop, är i mellanstadiet 66 procent, i högstadiet 53 procent och i gymnasiet 42 procent.* Det kan också konstateras att killar är med i förening totalt i något större utsträckning än tjejer. Observeras ska dock att tjejer i någon kommun i alla tre stadierna är med i en förening i lika hög eller högre grad än killar. Minst skillnader mellan killar och tjejer kan noteras i gymnasiet.

I mellanstadiet är mellan 49 och 71 procent med i *idrottsförening*, i högstadiet mellan 38 och 60 procent och gymnasiet mellan 26 och 50 procent. *Med i en idrottsförening, när resultaten i samtliga kommuner läggs ihop, är i mellanstadiet 61 procent, i högstadiet 47 procent och i gymnasiet 33 procent.* De små barnen står också för en större del av det lokala aktivitetsstödet än ungdomar i högstadiet och speciellt ungdomar i gymnasiet.⁴⁷ Det kan också konstateras att killar är med i en idrottsförening i större eller något större utsträckning än tjejer. Observeras ska dock att tjejer i någon kommun i högstadiet och gymnasiet är med i en idrottsförening i lika hög eller högre grad än killar. Minst skillnader mellan killar och tjejer kan noteras i gymnasiet. Tjejer är med i övrigt föreningsliv i något större utsträckning än killar.

I det sammanslagna undersökningsmaterialet är 11 procent av både mellanstadieeleverna och högstadieeleverna med i det övriga föreningslivet. Motsvarande andel som är med i det övriga föreningslivet i gymnasiet är 13 procent. När det gäller hur många som är med i *övrigt föreningsliv* är det stora variationer mellan i vilken grad barn och unga är med i olika kommuner.

Socioekonomi och utländsk bakgrund har stor betydelse

De flesta kommuner, Riksidrottsförbundet och många andra organisationer har som mål att nå unga med olika sociala förhållanden i ungefär samma grad. Våra och en rad andra studier, till exempel Bengt Larssons, visar att barn och unga i de högre socioekonomiska grupperna är klart överrepresenterade i både föreningar totalt och idrottsföreningar.⁴⁸ När resultaten i samtliga kommuner läggs ihop i studierna 2008–2014 är till exempel 61 procent av tjejerna i socioekonomisk grupp ett med i en idrottsförening i högstadiet. Motsvarande siffror för tjejerna i socioekonomisk grupp två är 51 procent, grupp tre 45 procent, grupp fyra 24 procent och grupp fem 14 procent.⁴⁹

Det är tjejer i de lägsta socioekonomiska grupperna som i minst utsträckning är med i en idrottsförening. Studierna visar också att de barn och unga som bor med båda sina föräldrar är mest med i både förening totalt och idrottsföreningar.⁵⁰ Av våra undersökningar framgår också, även efter kontroll för social bakgrund, att både killar och tjejer med utländsk bakgrund i lägre grad är med i föreningar totalt och i idrottsföreningar än killar och tjejer med svensk bakgrund.⁵¹

Tjejer med utländsk bakgrund är medlemmar i lägre grad än killar med utländsk bakgrund. Bland yngre tonårstjejer som har svensk bakgrund är 52 procent med i en idrottsförening. Motsvarande andel bland tjejer med utländsk bakgrund är 22 procent och bland utrikes födda tjejer 11 procent.

Tabell 4A.1 Andel barn och ungdomar som är med i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar efter stadium, kön och undersökningsår. Procent

	Förening totalt			Idrottsförening			Övriga föreningar		
	Killar	Tjejer	Totalt	Killar	Tjejer	Totalt	Killar	Tjejer	Totalt
Mellanstadiet									
Sävsjö (2014)	77	78	77	74	68	71	19	33	26
Jönköping (2012)	78	73	76	70	61	66	24	28	25
Täby (2013)	74	73	73	71	68	69	7	10	8
Huddinge (2009)	70	62	65	68	56	62	6	9	8
Linköping (2013)	67	62	65	63	55	59	10	13	11
Stockholm (2014)	74	56	65	71	50	61	12	13	12
Helsingborg (2012)	71	56	64	68	54	62	5	5	5
Haninge (2012)	58	50	54	56	43	49	3	11	7
Totalt	71	61	66	67	54	61	10	12	11
Högstadiet									
Sävsjö	57	75	65	48	45	47	14	45	28
Lidingö (2011)	67	60	64	64	55	60	6	10	8
Jönköping	61	58	59	54	44	49	14	24	19
Kalmar (2013)	61	56	59	57	49	53	7	11	9
Norrköping (2009)	60	57	59	52	45	48	14	18	16
Täby (2013)	63	50	56	56	44	49	14	13	14
Linköping	52	53	52	48	47	47	8	12	10
Stockholm	52	43	47	47	34	41	9	14	11
Helsingborg	51	42	46	50	40	45	2	4	3
Huddinge	48	42	45	46	40	43	3	5	4
Haninge	40	48	44	38	39	38	4	10	7
Totalt	56	51	53	51	43	47	9	13	11
Gymnasiet									
Lidingö	62	49	56	56	44	50	11	10	11
Täby	41	51	46	34	36	35	12	24	18
Norrköping	45	47	46	37	44	35	10	19	15
Jönköping	43	41	42	34	27	31	15	21	18
Helsingborg	43	41	42	38	36	37	6	9	7
Linköping	38	40	39	26	27	27	17	18	17
Huddinge	40	28	35	37	24	31	5	5	5
Haninge	32	27	29	30	23	26	4	4	4
Totalt	43	40	42	36	30	33	11	15	13
Källa: Ung livsstil. N = 34 584.									

Sambanden med social bakgrund är generellt svagare för övrigt föreningsliv än för idrottsföreningar. De barn och unga som bor med båda föräldrarna är mest med, men bilden är inte en-

tydig.⁵² Barn och unga vars föräldrar har små ekonomiska resurser är med i lägre grad liksom utrikes födda och unga med utländsk bakgrund.

Hur går det för olika typer av föreningar i dag?

I förra avsnittet visade vi hur många barn och unga föreningslivet totalt, idrottsföreningar och övrigt föreningsliv når. Hur dominant är då idrottsrörelsen?

Idrottsrörelsen dominerar föreningslivet

I mellanstadiet står RF-idrotten bland killar för 91 procent och bland tjejer för 84 procent av alla medlemskap i föreningar. Motsvarande siffror i högstadiet är 87 procent respektive 80 procent. Bland gymnasieelever står RF-idrotten bland killar för 75 procent och bland tjejer för 65 procent av alla medlemskap i föreningar. Bland killar i alla tre stadierna står lagidrotterna för fler medlemskap än de individuella idrotterna. Det motsatta förhållandet råder bland tjejer.

Idrottsrörelsens dominans har ökat över tid i alla våra kommuner i Ung livsstil. Av alla medlemskap i förening 1985 bland högstadieelever i Stockholm

stod idrottsrörelsen för 68 procent. I dag är motsvarande siffra 79 procent. I mellanstadiet i Stockholm stod idrottsrörelsen 1985 för 77 procent av alla medlemskap och 2013 hade siffran ökat till 85 procent. I Norrköping stod RF-idrotten för 61 procent av alla medlemskap i högstadiet 1985 och 2008/2009 var siffran 74 procent.

Övrigt föreningsliv har i våra studier sedan 1984 delats in i 14 olika föreningskategorier. Följande av dessa når inte 1 procent av vare sig mellanstadiebarnen eller eleverna i högstadiet eller gymnasiet: supporterklubb i idrott, friluftsförening, nykterhetsorganisation, invandrarorganisation, handikapporganisation, elevorganisation, *annan förening praktisk* (till exempel schack, dataföreningar), *annan förening idé* (till exempel fredsrörelsen, Amnesty, Unga Örnar), försvarsorganisationer, djurföreningar och intresseorganisationer (till exempel allergiförbundet). De politiska ungdomsförbunden når tillsammans heller inte 1 procent av unga i högstadiet. I gymnasiet når de politiska ungdomsförbunden 1,5 procent.

Tabell 4A.2 Andel barn och ungdomar som är medlemmar i scoutföreningar, frikyrkan och i annan förening kulturell i studierna 2008–2014 efter kön och stadium. Procent

	Scouter	Frikyrka	Annan förening kulturell
Mellanstadiet			
Killar	4,3	3,0	3,4
Tjejer	3,9	5,7	3,9
Högstadiet			
Killar	2,0	4,4	2,2
Tjejer	1,7	8,0	2,6
Gymnasiet			
Killar	1,0	5,3	1,5
Tjejer	1,0	9,9	2,0
Källa: Ung livsstil. N = 34 584.			

Frikyrkan, scouterna och *annan förening kulturell* (till exempel musikföreningar, film- och fotoföreningar, föreningar för körsång, rollspelsföreningar) når i alla tre stadierna eller i minst två av stadierna 2 procent eller fler barn och unga. I tabell 4A.2 visas hur många killar respektive tjejer i de olika stadierna som är med i dessa föreningar.

Vi ser att både andelen killar och andelen tjejer i scoutföreningar och *annan förening kulturell* sjunker från mellanstadiet till gymnasiet när det gäller medlemskap. Frikyrkan avviker från detta mönster. Det är i gymnasiet som både killar och tjejer är med i störst utsträckning. Tjejer är med i frikyrkan i högre grad än killar. Andelen medlemmar i en frikyrka är högst i det småländska bibelbältet, det vill säga Sävsjö och Jönköping.

Segrar föreningslivet över tid?

Är det så att fler eller färre är medlemmar i förening totalt, i idrottsförening och i övriga föreningar i dag än tidigare? Vi väljer här först att i detalj redovisa tre olika typer av kommuner. Stockholm väljer vi av det skälet att det är landets största kommun och att studier har genomförts där fem gånger sedan 1985.⁵³ Jönköping för att de sedan 1994 har genomfört studier vart tredje år.⁵⁴ Resultaten i Sävsjö redovisar vi separat för att det är en liten kommun i ett icke tillväxtområde.

Färre medlemmar oavsett kommunstorlek

I tabell 4A.3 visar vi andelen i förening över tid i Stockholms stad.⁵⁵

I mellanstadiet var det störst andel medlemmar i föreningar totalt och i idrottsföreningar 2004. Andelen mellanstadieelever i övrigt föreningsliv var störst 1985. Störst andel högstadieung-

Tabell 4A.3 Andel barn och ungdomar som är med i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar i Stockholm från 1985 till 2013/2014 efter undersökningsår och stadium. Procent

	1985	1991/1992	1998	2004	2013/2014
Förening totalt					
Mellanstadiet	67	63	65	70	65
Högstadiet	68	57	55	52	47
Idrottsförening					
Mellanstadiet	52	54	58	65	61
Högstadiet	57	48	49	47	41
Övrigt föreningsliv					
Mellanstadiet	27	Uppgift saknas	12	11	12
Högstadiet	23		10	10	11

Källa: Ung livsstil.
N = 27 841.

domar var med i förening totalt, idrottsförening och övrigt föreningsliv för 30 år sedan. I tabell 4A.4 visar vi föreningslivets utveckling från 1994 i Jönköping.

Andelen barn och ungdomar som är med i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar är mindre i dag i Jönköping än tidigare. Föreningslivet i Jönköping nådde sin topp på 1990-talet.

Studien på Småländska höglandet i Sävsjö har genomförts bland högstadieelever 1993, 2004 och 2014. Andelen medlemmar i en förening totalt har minskat från 80 procent 1993 till 69 procent 2004 och till 65 procent 2014. År 1993 var 67 procent av högstadieeleverna med i en idrottsförening, 2004 var det 57 procent och 2014 var det 47 procent. Andelen medlemmar i övrigt föreningsliv i högstadiet har vid de olika undersökningstillfällena varit 29, 21 och 28 procent.

Låt oss nu i tabell 4A.5 visa hur utvecklingen för föreningslivet har varit i alla undersökta kommuner och stadsdelar i Ung livsstil.⁵⁶

Vi ser att andelen *mellanstadiebarn* som är medlemmar i förening totalt, i idrottsförening och i övrig förening, ganska oberoende av vilket år studierna startade, har minskat något i de flesta kommunerna. I *högstadiet* har andelen i förening totalt och i *annan förening* minskat ganska mycket. Andelen högstadieungdomar i idrottsförening har också minskat. Detta gäller både bland killar och bland tjejer. I *gymnasiet* är, när vi jämför med studierna på 1990-talet, tillbakagången störst för förening totalt och idrottsförening.

Har också antalet medlemskap minskat per ungdom över tid? Antalet medlemskap ska ses som ett kompletterande mått till andelen ungdomar som är med. I högstadiet i till exempel Stockholm 1985 var antalet medlemskap per ungdom 1,05 och i Norrköping 1,10. Motsva-

Tabell 4A.4 Andel barn och ungdomar i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar i Jönköping från 1994 till 2012 efter undersökningsår och stadium. Procent

	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Förening totalt							
Mellanstadiet	81	82	78	79	77	70	76
Högstadiet	73	72	69	68	67	59	59
Gymnasiet	71	62	57	61	51	47	42
Idrottsförening							
Mellanstadiet	70	69	67	71	65	60	66
Högstadiet	57	58	58	57	56	49	49
Gymnasiet	52	43	42	44	38	35	31
Övrigt föreningsliv							
Mellanstadiet	32	25	19	18	22	19	19
Högstadiet	28	25	19	18	22	19	19
Gymnasiet	32	29	20	23	19	16	18
<i>Källa: Ung livsstil. N = 16 268.</i>							

Tabell 4A.5 Andel medlemmar i förening totalt, idrottsförening och övriga föreningar över tid. Procent

	Förening totalt		Idrottsförening		Övriga föreningar	
	%	+/- %	%	+/- %	%	+/- %

Mellanstadiet

Gubbängen (1984–2013)	80–72	-8	73–69	-4	12–6	-6
Farsta (1985–2012)	73–56	-17	64–51	-13	20–6	-14
Stockholm (1985–2014)	67–65	-2	52–61	+9	27–12	-15
Jönköping (1994–2012)	81–76	-5	70–66	-4	32–25	-7
Sävsjö (1993–2014)	88–77	-11	67–71	+4	40–26	-14
Haninge (1998–2012)	67–54	-16	60–49	-11	12–7	-5
Huddinge (1998–2009)	59–65	+6	56–62	+6	6–8	+2
Helsingborg (2000–2012) *	61–64	+3	56–62 **	+6	10–5	-5
(Linköping) (2009–2013)	71–65	-6	67–59	-8	20–11	-9

Högstadiet

Farsta (1985–2012) ***	64–42	-22	55–38	-17	22–6	-16
Gubbängen (1984–2013)	67–52	-15	58–48	-10	15–5	-10
Stockholm (1985–2014)	68–47	-21	57–41	-16	23–11	-12
Norrköping (1985–2008)	72–59	-13	57–48	-9	30–16	-14
Kalmar (1992–2013)	69–59	-10	54–53	-1	26–9	-17
Linköping (1992–2013)	65–52	-13	52–47	-5	10–10	0
Sävsjö (1993–2014)	80–65	-15	67–47	-20	29–28	-1
Jönköping (1994–2012)	73–59	-14	57–49	-8	28–19	-9
Haninge (1998–2012)	62–44	-18	54–38	-16	9–7	-2
Huddinge (1998–2009)	52–45	-7	46–43	-3	10–4	-6
Helsingborg (2000–2012)	59–46	-13	51–45	-6	13–3	-10
Lidingö (2003–2011)	68–64	-4	60–60	0	16–8	-8

Gymnasiet

Jönköping (1994–2012)	71–42	-29	52–31	-21	31–18	-14
Haninge (1998–2012)	46–29	-17	40–26	-14	9–4	-5
Huddinge (1998–2009)	52–35	-17	45–31	-14	11–5	-6
Helsingborg (2000–2012)	51–42	-9	40–37	-3	19–7	-12
Lidingö (2007–2011) ****	50–56	+6	41–50	+9	15–11	-4
Linköping (2009–2013)	48–39	-9	36–27	-9	18–17	-1

Källa: Ung livsstil.

N = 88 867.

* År 2003 och 2006 var dock 71 procent av mellanstadieeleverna i Helsingborg med i en förening. 2009 var det 69 procent som var medlemmar. Jämför med dessa två åren är det 7 procentenheter mindre mellanstadieelever som är med i en förening 2012.

** I Helsingborg 2009 var 66 procent av mellanstadieeleverna medlemmar i en idrottsförening.

***I Bertil Dambergs studie i Farsta 1977 var 63 procent av högstadiieleverna medlemmar i en förening. År 2012 var 42 procent med i en förening. I mellanstadiet var 76 procent med 1977. År 2012 är det 56 procent. Se Damberg, B, 1979, Farstaprojektet – för samverkan i närsamhället, s. 27.

**** Andelen i förening totalt och i idrottsförening ökar alltså på Lidingö i gymnasiet mellan 2007 och 2011. Huvudorsaken till denna ökning ska sökas i att ungdomar på de två gymnasierna startade var sin klubb i amerikansk fotboll. Dessa idrottsklubbar avvecklades dock när två gymnasierna slogs ihop till ett 2012. Det är alltså mycket osäkert hur stor andel av gymnasieungdomarna som är med i en förening 2014.

rande siffror i Stockholm 2013 var 0,62 och i Norrköping 2008/2009 var motsvarande siffror 0,76. Även i våra övriga kommuner har antalet medlemskap per ungdom minskat över tid.⁵⁷ Antalet medlemskap bland dem som är med i föreningar har också minskat både bland killar och bland tjejer. I till exempel Jönköping har antalet medlemskap bland ungdomar i gymnasiet minskat från 1,57 år 1994 till 1,37 år 2012.

Föreningslivet når en allt mindre andel unga

Vi ser alltså sammanfattningsvis att föreningslivet i Sverige inte når lika stor andel barn och unga i åldern 10–19 år som det gjort tidigare och att barn och unga i mindre utsträckning är med i flera föreningar. Barn och unga som är med i en idrottsförening är också i dag med i färre idrottsföreningar. Ju äldre vår undersökningsgrupp är, inom gruppen 10–19 år, i desto högre grad gäller detta.

Centrum för idrottsforskning visar också i sin utvärdering att aktivitetsnivån inom barn- och ungdomsidrotten har sjunkit. Så här står det i deras utvärdering:

”En av huvudnyheterna i 2012 års uppföljning av statens stöd till idrotten är att aktivitetsnivån inom barn- och ungdomsidrotten har minskat sedan år 2008. Denna uppgift baseras på analyser av det statliga lokala aktivitetsstödet till idrottsverksamhet (LOK-stödet). Jämförelser med befolkningsstatistik indikerar att nedgången inte enbart går att förklara med hänvisning till olika ungdomskullars storlek. Jämförelsen mellan idrotter visar dessutom att minskningen rör samtliga stora barn- och ungdomsidrotter. Därtill är nedgången störst bland äldre ungdomar och hos tjejer”.

(Centrum för idrottsforskning 2013, s. 35–36)⁵⁸

Studier i Ung livsstil visar att andelen medlemmar har minskat mer i de individuella idrotterna som grupp än i lagidrotterna som grupp. Mynigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågors statistik om barn- och ungdomsorganisationer (ej idrottsföreningar) tyder på en minskning av antalet medlemmar i bidragsberättigande ålder (6–25 år). År 1994/1995 var antalet medlemskap 697 851, år 2014 är det 631 762. *Sammantaget visar resultatens att föreningslivet totalt, idrottsföreningar och övriga föreningar är i en tillbakagångsfas i barn- och ungdomsgruppen.*

Hur går det då för de 14 föreningskategorierna över tid? Här måste vi undersöka kommun för kommun. Det sammanslagna materialet 1985, 1992, 1998 eller i början av 2000-talet och 2008–2014 består ju delvis av olika kommuner. Ingen av de 14 föreningskategorierna ökar i flera kommuner i minst ett stadium. Detta oberoende av vilket startår vi har i de olika kommunerna. Den samlade bilden är istället att de 14 föreningskategorierna antingen är i en mättnadsfas eller i en tillbakagångsfas.

Kan man då i den öppna frågan i studierna 2008–2014, om vilka föreningar/organisationer/klubbar/kyrkor ungdomar är med i, observera någon ny typ av förening i huvuddelen eller åtminstone i två av kommunerna i Ung livsstil. Svaret på frågan är nej, både inom idrotten och i övrigt föreningsliv. Under 1980- och 1990-talen kunde vi däremot notera föreningar som växte starkt, till exempel innebandy, golf och fotboll för tjejer och rollspelsföreningar. Vi kan heller inte i den öppna frågan om viktigaste fritidsintresse notera något sådant. Dock kan vi i några få fall se att framförallt gymnasieelever uppger sig delta i någon aktionsgrupp eller kulturgrupp. Inte i något fall kan vi när samtliga kommuner studeras tillsammans se någon ny föreningsform som kommer upp till åtminstone 1 procent av de unga.

Hur många unga har eller har tidigare haft uppdrag i föreningslivet?

Staten, landstingen och kommunerna ger ekonomiska bidrag till föreningslivet, bland annat för att ge unga inflytande och skolning i demokrati. Vi har sedan första studien i bland annat Stockholm och Norrköping för 30 år sedan undersökt i vilken grad ungdomar i högstadiet har olika typer av uppdrag i föreningslivet.

Få unga har föreningsuppdrag – och de blir allt färre

I tabell 4A.6 visar vi andelen unga i högstadiet och i gymnasiet som har olika typer av uppdrag⁵⁹ i de sammanslagna undersökningarna från 2008 till 2014.

En väldigt liten andel svenska tonåringar har styrelseuppdrag i föreningslivet. Det är även en liten andel unga som har uppdrag i en arbetsgrupp/kommitté. Däremot är det en större andel unga, framför allt äldre tonåringar, som har uppdrag som tränare eller ledare. Tjejer har uppdrag i större utsträckning än killar.

Låt oss då undersöka vad som har hänt med uppdragen i föreningslivet över tid. Här kan vi inte jämföra totalsiffror i det sammanslagna materialet 1985 och under perioderna 2008–2014. Orsaken till detta är att det delvis är olika kommuner som ingår i studien vid olika tidsperioder. I tabell 4A.7 visar vi hur andelen med olika uppdrag har utvecklats över tid i Jönköping.

Vi ser att andelen äldre tonåringar som har styrelseuppdrag eller uppdrag i en arbetsgrupp eller en kommitté har minskat kontinuerligt i Jönköping över tid. Det gäller även bland yngre tonåringar i Jönköping (tabellen visas inte här). Andelen ungdomar i gymnasiet som är ledare eller tränare har också minskat.

Även i övriga kommuner har andelen som har styrelseuppdrag och är medlem i en arbetsgrupp eller kommitté minskat.⁶⁰ I Stockholm var det 4 procent av högstadieleverna som 1985 hade styrelseuppdrag. År 2013 var det 1 procent som hade styrelseuppdrag. Andelen som hade uppdrag i en arbetsgrupp eller en kommitté var 2 procent både 1985 och 2013.

Tabell 4A.6 Andel unga som har styrelseuppdrag, uppdrag i arbetsgrupp/kommitté eller är ledare/tränare i studierna 2008–2014 efter stadium och kön. Procent

	Killar	Tjejer	Totalt
Högstadiet			
Styrelse	1	2	1
Arbetsgrupp/kommitte	2	3	2
Ledare/tränare	4	7	6
Gymnasiet			
Styrelse	2	3	2
Arbetsgrupp/kommitte	3	4	3
Ledare/tränare	9	13	11
<i>Källa: Ung livsstil. N = 27 463.</i>			

Tabell 4A.7 Andel av alla gymnasieungdomar i Jönköping som har styrelseuppdrag, uppdrag i arbetsgrupp/kommitté eller är ledare/tränare efter undersökningsår. Procent

	1994	1997	2000	2003	2006	2009	2012
Styrelse	11	11	8	5	4	3	4
Arbetsgrupp/kommitté	8	5	6	4	3	3	3
Ledare/tränare	16	13	10	10	12	8	8

*Källa: Ung livsstil.
N = 5 364.*

Även om vi enbart undersöker de som är med i någon form av förening minskar andelen som har något av dessa tre uppdrag i samtliga våra undersökningskommuner. År 1994 var det till exempel 16 procent av de föreningsanslutna gymnasieeleverna i Jönköping som hade styrelseuppdrag. År 2012 var det 9 procent. I Stockholm var det 5,4 procent av högstadieleverna som 1985 var med i en förening och hade styrelseuppdrag, 2013 var det 3,6 procent. Andelen som har uppdrag minskar både i idrottsföreningar och i övrigt föreningsliv.

foto: Leif Johansson

Sammanfattning och diskussion

Syftet med den här forskningsartikeln är att undersöka:

- Hur stor andel av barn och unga som är med i en förening i dag och hur förändringen ser ut över tid.
- Vilka barn och unga som deltar.
- I vilken grad unga har uppdrag i förening och hur förändringen ser ut över tid.

Underlaget för presentationen är de 88 867 barn och ungdomar som har deltagit i våra studier i 11 kommuner sedan starten 1984.⁶¹ Bortfallen i studierna är i mellanstadiet omkring 10 procent, i högstadiet omkring 15 procent och i gymnasiet omkring 20 procent.

Betydande skillnader mellan unga

I den här artikeln visar vi att omkring 66 procent av mellanstadiebarnen, 53 procent av högstadieungdomarna och 42 procent av gymnasieungdomarna är med i en förening i våra undersökningar 2008–2014. Variationen mellan kommunerna och i kommunerna är stor. Killar är med i förening i något större utsträckning än tjejer i mellanstadiet och i högstadiet.

Omkring 61 procent är med i en idrottsförening i mellanstadiet, 47 procent i högstadiet och 33 procent i gymnasiet. Killar är även här med i större utsträckning än tjejer. I övrigt föreningsliv är omkring 11 procent med i både mellanstadiet och högstadiet och i gymnasiet är 13 procent med. Tjejer är med i övrigt föreningsliv i något större utsträckning än killar. Av alla medlemskap i förening står idrottsrörelsen för 88 procent i mellanstadiet, 83 procent i högstadiet och 72 procent i gymnasiet.

Föreningslivet i dess helhet och idrottsrörelsen når i störst utsträckning barn och unga som bor med båda sina föräldrar, tillhör högre socioekonomiska grupper och är, liksom sina föräldrar, födda i Sverige. Även efter kontroll för social bakgrund är utrikes födda och unga med utländsk bakgrund underrepresenterade i förening totalt, idrottsförening och övrigt föreningsliv. Den sociala bakgrunden har mindre betydelse för deltagande i övriga föreningar än för deltagande i en idrottsförening.

Inte i något fall kan vi när samtliga kommuner studeras, varken under perioden 2000–2007 eller under perioden 2008–2014, se någon ny föreningsform som når åtminstone 1 procent av de unga i flera kommuner.

Få unga har förtroendeuppdrag

Ser vi till undersökningarna under perioden 2008–2014 är andelen ungdomar i gymnasiet som har styrelseuppdrag 2 procent, 3 procent har uppdrag i en arbetsgrupp eller en kommitté och 11 procent är ledare eller tränare. Motsvarande siffror i högstadiet är 1, 2 och 6 procent. Vi ser att andelen ungdomar som har uppdrag i en styrelse, eller sitter i en arbetsgrupp eller en kommitté i föreningslivet, har minskat med hälften eller mer. Detta gäller även när man tar hänsyn till att en mindre andel är med i föreningar.

Minskat föreningsdeltagande

Andelen barn och unga i åldern 10–19 år som är med i förening totalt, idrottsförening och övrigt föreningsliv har minskat. Dessa resultat förstärks av att antalet aktivitetstillfällen (LOK-stödet) har minskat inom RF-idrotten sedan 2004 och att antalet medlemmar i ungdomsorganisationerna minskat sedan 1993/1994 även efter hänsyn till befolkningsförändringar. Inom

ramen för övrigt föreningsliv har de 14 föreningskategorierna vi undersökt antingen stått stilla sedan 1990-talet eller gått tillbaka när det gäller andelen medlemmar. *Föreningslivet i Sverige tycks alltså vara i en tillbakagångsfas, eller för vissa av de 14 föreningskategorierna, i en mättnadsfas.*

Resultaten i den här forskningsartikeln ger anledning till en rad frågor som kan kopplas till de samhällsförändringar som vi nämnde inledningsvis. Tyvärr ger det givna utrymmet enbart möjlighet att kortfattat analysera och diskutera några av resultaten.⁶²

Låt oss börja med varför föreningslivet når en större andel barn än framför allt äldre tonåringar. Det är först viktigt att notera att detta även gäller för Kulturskolan och för besök på bibliotek. *Socialisationshypotesen* får alltså ett begränsat stöd. I slutet av mellanstadiet säger barnen i allt större utsträckning att de tröttnat på sin förening eller sina föreningar och på till exempel Kulturskolan. *Mättnadshypotesen får alltså stöd.* Ungdomarna som slutar säger också i större utsträckning än tidigare att de vill pröva nya aktiviteter eller saker på fritiden. Aktiviteter som innehåller fler *frihetsgrader*. Barn och unga säger också i större utsträckning än tidigare att de vill ta det lugnt. Det verkar alltså som om de i allt tidigare åldrar är mätta på att delta i organiserade verksamheter på fritiden. *Knappshypotesen* får med åren allt starkare stöd.

Till denna förklaring ska läggas, åtminstone för idrottsföreningar, att den bredd mellan egenvärden eller kulvärden och investeringsvärden som erbjuds de små i takt med stigande ålder allt mer inriktats på investeringsvärde eller det sociologen Mats Trondman benämner *idrottens interna kärnlogik*.⁶³ Investeringsvärdena eller idrottens kärnlogik svarar då dåligt mot de många ungdomarnas önskemål om kulvärden.⁶⁴

Hur ska man då förklara att killar är med i förening totalt och idrottsförening i större utsträckning än tjejer och att tjejer är med i övrigt föreningsliv i något högre grad än killar? Orsaken till att killar är mer med i förening totalt ska förstås utifrån att de i högre grad är med i en idrottsförening. Frågan blir då varför killar är överrepresenterade i idrottsföreningar och tjejer i övriga föreningar? Svaret på de två frågorna ska sökas i hur killar och tjejer skapar genus i förhållande till utbudet i de två olika föreningskategorierna.

Vi ser i våra studier att killar i högre grad än tjejer vill att kommunerna ska satsa på idrottsföreningar och idrottsanläggningar. Dessutom visar våra resultat att killar i högre grad än tjejer anger att deras viktigaste fritidsintresse är idrott inom ramen för en idrottsförening. RF-idrotten med dess innehåll svarar alltså i dag mer mot killars sätt att skapa sitt kön än tjejers. När killar skapar kön verkar det fortfarande vara viktigare, än det är för tjejer, att bli sedda via en idrottstävling, att få konkurrera med kroppen och kanske möjlighet att få ”goda inkomster” via någon RF-idrott.⁶⁵

Varför är tjejer överrepresenterade i övrigt föreningsliv? Vid en närmare granskning av övrigt föreningsliv visar det sig att det bara är i frikyrka och kulturell förening som tjejer i signifikant större utsträckning är med än killar. Hur ska vi då förstå detta? Låt oss först konstatera att tjejer i högre grad än killar även vill börja i en kulturförening eller i en frikyrka. Dessutom vill tjejer i mycket högre grad än killar att kommunerna ska satsa på kultur. Kulturföreningar och kyrklig verksamhet svarar alltså bättre i dag mot tjejers preferenser än mot killars. Orsaker till detta ska troligtvis sökas i att tjejer i kulturella verksamheter och delvis även i kyrkliga sammanhang i högre grad än killar kan söka svar på frågor om relationer, andlighet, kärlek och vuxenblivande. Frågor som är centrala för tjejer i genusskapandet.⁶⁶

I kulturen finns också de estetiska former som i högre grad är viktiga för tjejer i sitt identitetskapande än för killar. Yvonne Maria Werner påpekar i sin studie om kyrka och religion att många kvinnor har sökt sig till frikyrkan för att de där får och skapar sig utrymme för omtanke om och arbete för medmänniskor.⁶⁷ Alla våra studier visar att tonårstjejer i högre grad än killar tycker att det sociala och medmänskliga engagemanget för andra är viktigt (till exempel att vara stöd för någon kompis). Frikyrkan ger tjejer utrymme för detta.

*Undersökningarna visar att barn och unga i de högre socioekonomiska grupperna i högre grad än barn och unga i de lägsta socioekonomiska grupperna är med i förening totalt, i idrottsförening och i övrig förening.*⁶⁸ Orsakerna till detta ska sökas i att barn och unga i de högre socioekonomiska grupperna i högre grad stimuleras till att delta i både föreningar och Kulturskolan (föräldrarna har själva i större utsträckning varit med och tycker dessutom att det är viktigt).

Dessutom har barnen i de högre socioekonomiska grupperna i högre grad än i de lägre också stimulerats till och erövat den långsiktighetskod som krävs för att delta i skolliknande fritidsaktiviteter som föreningar och Kulturskolan.

Den tredje orsaken till att barn och unga i de högre socioekonomiska grupperna är överrepresenterade, speciellt inom RF-idrotten, ska sökas i de allt högre kostnaderna (medlemsavgifter, träningsavgifter, avgifter för tävlingar, avgifter för träningsläger och så vidare) som krävs för att få delta.⁶⁹

Vi har också visat att utrikes födda unga och unga med utländsk bakgrund, i mindre grad är med i förening totalt, idrottsförening och övrig förening även efter kontroll för social bakgrund. Detta gäller både för killar och för tjejer. Tjejer med utländsk bakgrund är med i minst ut-

sträckning. Orsakerna till att unga med utländsk bakgrund är med i lägre grad ska troligtvis sökas i att föräldrarna inte bär på erfarenheter från föreningsliknande verksamhet, att de bor i områden med ett relativt lågt föreningsutbud och att ungdomarna själva tycker att öppna verksamheter (till exempel fritidsgårdar och bibliotek) är minst lika viktiga att delta i som föreningar.⁷⁰ Den motionsform som tjejer med utländsk bakgrund helst vill utöva, dans, erbjuds i liten utsträckning via föreningar, och deras låga deltagande kan delvis bero på detta.⁷¹

Idrotten en allt större del av föreningslivet

Vår studie visar att trots att både idrottsföreningar och övriga föreningar förlorar medlemmar så blir allt mer av föreningsverksamheten idrott. Hur ska detta förstås? Vi ser att satsningar på idrottsföreningar och idrottsanläggningar rangordnas högst och satsningar på övrigt föreningsliv lägst av unga själva i samtliga våra studier.⁷² Andelen som rangordnar satsningar på övrigt föreningsliv som högst har också minskat över tid. Vi kan också se att andelen som rangordnar satsningar på övrigt föreningsliv lägst ökat över tid. Unga i alla våra kommuner säger också att deras föräldrar tycker det är viktigare att de är med i en idrottsförening än i övrigt föreningsliv.⁷³ Vi ser också att unga i allt lägre grad säger att de vill börja i många av de föreningar som vi klassificerat som övrigt föreningsliv. Det svagare stödet för övrigt föreningsliv i förhållande till idrottsföreningar ska sökas i att idrotten får mycket uppmärksamhet i medierna, att unga kan drömma om att bli proffs inom tävlingsidrotten samt att alla vet att idrott och motion är viktigt för hälsan. Det är troligtvis också så att för barn i mellanstadiet har en del av det övriga föreningslivets innehåll och metodik tagits över av skola, fritidsklubbar och fritidsgårdar.

Föreningslivet i en tillbakagångsfas

Rubriken för den här artikeln är *Segrar föreningslivet?* Svaret på frågan är alltså nej i gruppen 10–19 år. *Föreningslivet totalt, idrottsföreningar och övrigt föreningsliv är i en tillbakagångsfas.* Det gäller även för huvuddelen av de 14 olika föreningskategorier som ingår i övriga föreningar och både för lagidrott och för individuell idrott. Vad kan huvudorsakerna till detta vara?

Tre förslag brukar komma upp som förklaring till föreningslivets tillbakagång:

- För det första att läxorna tar mycket tid i dag och allt längre tid vid en jämförelse med 1990-talet och början av 2000-talet. Inget i våra studier talar för detta. Även i en av de kommuner där eleverna har mycket höga betyg, Täby, läser 72 procent av högstadieläxorna läxor mindre än 4 timmar i veckan. Inget i de övriga kommunerna visar att tonåringar läser mer läxor nu än för 10 år sedan.
- Det andra antagandet bygger på att föreningslivet tankemässigt reduceras till ishockey och fotboll. Orsaken till minskningen skulle då vara utslagning. Enligt ungdomarna själva är det både för 15 år sedan och i dag omkring tre procent av dem som är med i en idrottsförening och ingen i övrigt föreningsliv som säger att det beror på att ledarna eller tränarna säger att de inte platsade längre.
- Det tredje förslaget till att andelen barn och unga som är med i föreningslivet minskar är en ökad andel barn och unga med utländsk bakgrund. Att de har föräldrar med mindre erfarenhet av och preferens för föreningsliv. Även detta har marginellt stöd i vår forskning. Andelen barn och unga som liksom sina föräldrar är

födda i Sverige är också i mindre utsträckning än tidigare med i föreningar.

Frågan kvarstår alltså varför andelen barn och unga som är med i en förening minskar?

Minskat intresse för föreningsmedlemskap

Parallellt med att färre är med i en förening är det också färre som säger att de vill vara med i en förening. I till exempel Norrköping 1985 var det 35 procent som var *mycket intresserade*⁷⁴ av att vara med i en förening. År 2009 var motsvarande siffra 23 procent. I Stockholm 1985 var motsvarande siffra bland ungdomar i högstadiet 26 procent. I dag är det 14 procent som säger att de är mycket intresserade i högstadiet. Förening som attraktiv struktur tappar alltså mark. Knyter vi an till individualiseringen kan vi tänka oss att det som är i kollektiv form attraherar mindre eller att kollektiva strukturer (till exempel förening) som innehåller fler frihetsgrader attraherar mer. Inom ramen för idrottsförening får denna tanke inte stöd. De individuella idrotterna som grupp går tillbaka mer än lagidrotterna.

Frågan är då om fritidsmöjligheterna utanför föreningslivet ger större möjligheter att svara mot de viktiga samhällsförändringarna, till exempel differentiering, individualisering, marginalnytta av tid och sökande efter fler frihetsgrader. Vi vet att när föreningslivet stod på sin topp i ungdomsgrupperna, det vill säga på 1980- och 1990-talet hade föreningslivet inte konkurrens av vare sig alternativa organiserade idrottsformer (till exempel gym och gruppträning) eller nätifieringen. Idag sysslar ungdomar i högstadiet i genomsnitt ungefär 28 timmar i veckan med näaktiviteter. Läxläsningen tar ungefär 5 timmar och RF-idrotten ungefär 7 timmar i veckan för medlemmarna.

Låt oss först diskutera konkurrensen som RF-idrotten har fått från gymkulturen. Vi kan se att samtidigt som andelen unga som går på gym har ökat så har andelen unga minskat i idrottsföreningar. Andelen högstadieelever som går på gym (minst 1 gång de senaste 4 veckorna) har i Stockholm ökat från 16 procent 2004 till 32 procent 2013. Vad är det då i gymkulturen som gör att en hel del äldre ungdomar föredrar den framför RF-idrotten? Vi ser att gymkulturen i högre grad svarar mot sökande efter frihetsgrader. Till gymmen kan tonåringar från 15 år gå när de vill, hur ofta de vill och de kan dessutom välja hur länge de vill utföra sin aktivitet. De kan också hoppa över några månaders träning för att sedan återvända till gymmet. Till gymmet kan de också ta med sig en kompis som aldrig tränat. Det mesta av detta i motsats till vad som utmärker deltagande i en RF-idrott.

Är det då så att lika många unga regelbundet deltar i organiserade motionsaktiviteter (idrottsförening, dans, gruppträning och gym) som för till exempel tio år sedan? Har de bara bytt ut idrottsföreningar mot gruppträningar, dans och gym? Svaret på frågan är nej! Andelen högstadieungdomar och gymnasiungdomar som deltar i dessa motionsaktiviteter har minskat totalt när vi ställer krav på regelbundet deltagande (2 gånger i veckan).⁷⁵ Vi ser också att andelen unga som deltar i förening totalt, Kulturskolan, fritidsgård, bibliotek och simhall, har minskat både i högstadiet och i gymnasiet i Stockholms stad.⁷⁶ Detta bör troligtvis förstås utifrån att unga, i takt med att de börjat i en rad aktiviteter i mycket tidig ålder, tröttnat och antingen bara vill vara eller söka sig till aktiviteter där de kan delta då och då. *Knapphetshypotesen* verkar på det här området också få stöd.

Nästa fråga är varför deltagande i nätkulturen attraherar mer än både idrottsföreningar och övriga föreningar? Svaret ska troligtvis sökas i att den svarar mot större möjlighet att söka sin unika stil (till exempel spela olika typer av data-spel), genom differentiering, individualisering, marginalnyttan av tid samt sökande efter maximala frihetsgrader. Dessutom svarar nätet mot möjligheter att kommunicera med gamla kompisar, nya kompisar och att söka både gamla och nya kompisar. Kompisar är ju tjejers viktigaste fritidsintresse och killars näst viktigare fritidsintresse. Orsakerna till föreningslivets tillbakagång ska sammanfattningsvis, så långt vi kan förstå, ses dels utifrån knapphetshypotesen, dels utifrån att aktiviteter utanför föreningslivet i större utsträckning ger möjligheter till differentiering, individualisering, marginalnytta av tid (du kan byta innehåll så snabbt du vill) och att det där finns fler frihetsgrader.

Utmärkande för föreningslivet är också att vi inte i svaren från barn och unga finner något starkt växande under 2000-talet. Detta ska ställas mot att många specialidrotter och ungdomsorganisationer startades under perioden från andra världskrigets slut till åtminstone 1980-talet och att många idrotter och en hel del ungdomsorganisationer under denna period befann sig en tillväxtfas. Detta ska också ställas mot att vi så sent som på 1990-talet kunde se den starka tillväxten av barn och unga i till exempel innebandy, fotboll för tjejer/kvinnor, golf och rollspelsföreningar. I Stockholm var innebandy 1991 den nionde största idrotten bland ungdomar i högstadiet. År 1998 hade innebandy blivit den näst största RF-idrotten. Har då inte föreningslivet svarat mot differentiering och andra viktiga samhällsförändringar? På ett plan har både RF-idrotten och ungdomsorganisationerna gjort det. Antalet RF-förbund har ökat, antal stilar

och tävlingsgrenar inom många specialidrottsförbund har ökat och antalet ungdomsorganisationer har också ökat. Ungdomar har alltså inom ramen blivit allt mer unika. Trots detta finner vi inte något starkt växande. Frågan är återigen varför? Ett svar skulle kunna vara att inget stort och nytt kommer att växa inom ramen för föreningslivet beroende på att allt fler ägnar sig åt ett litet specialintresse i det krympande föreningslivet eller i någon föreningsliknande verksamhet.

Den initierade läsaren frågar sig dock om inte Sverok växt så mycket att den formen bör ses som utmärkande för det nya inom föreningslivet. Inom Sveroks ram kan unga välja många olika typer av aktiviteter, de kan vara unika i sin inriktning, snabbt välja spelformer, börja i vilken ålder de vill, utföra aktiviteten när de önskar, utföra aktiviteten själv eller tillsammans med andra på nätet eller träffa andra i en lokal.⁷⁷ Dessutom är det extremt lätt att bilda en förening inom Sverok. Inte heller kräver Sverok att de som är med ska betala någon medlemsavgift. Att Sverok står för något nytt när det gäller att delta i en förening är uppenbart.⁷⁸ Det bör dock noteras att ganska få av ungdomarna i våra enkäter svarar att de är med i en aktivitet som ryms inom Sveroks ramar.⁷⁹

Hur ska vi tolka detta? För det första är det nog så att ungdomar själva upplever att de varit med i Sverok för en speciell aktivitet under en kort period. När de får frågan om vilka föreningar de är med i upplever de inte att de är med i Sverok.⁸⁰ Så gör unga också när de slutat i till exempel Kulturskolan.⁸¹ Slutade den unge igår i Kulturskolan svarar de när den får enkäten idag att de inte är med. Det utmärkande för Sverok är att skillnaden mellan formellt medlemskap och upplevt är extra stort.

Det andra troliga skälet till att Sveroks siffror är högre än våra är troligtvis att ett antal unga varit med i en aktivitet inom ramen för Sverok utan att veta att de var med i en föreningsaktivitet. Utmärkande för det nya är kanske att relationen mellan föreningsformen och aktiviteten är svagare än tidigare. Vi ser ju likartade fenomen mellan att som ung vara med i en studiecirkel i musik (den egna rockgruppen repar) och den ideologiska anknytningen till studieförbundet. Kommer vi inte i framtiden att se någon kollektiv form av organisering som växer starkt både i den delen av ungdomskulturen som är föreningsformen och den som är i någon föreningsliknande form? Svaret är att sannolikheten är mindre i framtiden än på 1990-talet.

Minskat intresse för förtroendeuppdrag

Staten, landstingen och kommunerna önskar genom sitt ekonomiska stöd till föreningslivet i Sverige att många barn och unga därigenom ska få möjlighet till delaktighet och inflytande. *Vi ser att mycket få unga har inflytande och delaktighet via uppdrag i styrelser, arbetsgrupper eller kommittéer. Andelen har dessutom minskat sedan 1980- och 1990-talen.* Något fler har inflytande via ledaruppdrag eller tränaruppdrag.

Vad är då orsakerna till att så få har centrala uppdrag och att även detta har minskat över tid? En orsak är att färre är med i föreningar. Detta kan dock bara förklara en mindre del av minskningen. Orsakerna till detta ska troligtvis sökas utifrån bland annat individualiseringen, marginalnyttan av tid, sökandet av frihetsgrader och den mindre åtskillnaden mellan föreningsliv och marknadens utbud. Den tilltagande individualiseringen och de egna livsprojekten gör att nyttan av att ha centrala uppdrag för unga upplevs så liten att man tackar nej. Marginal-

nyttan av tid gör att individen vill ha snabbare belöningar än vad ett styrelseuppdrag oftast kan ge. Sökande efter frihetsgrader gör att ett kontinuerligt uppdrag ses som hindrande för det egna livsprojektet. Den allt mindre skillnaden mellan föreningarnas och marknadens aktiviteter gör att även föreningar ses som en serviceinrättning. Frågan varför ska jag ta ansvar här när jag inte behöver göra det på ett gym eller i ett företags kulturutbud ställs av ganska många och även en del ungdomar som vi själva är tränare för.

Avslutning

Segrar föreningslivet är rubriken för den här forskningsartikeln. Svaret på frågan är nej! När det är konstaterat ska vi inte glömma att föreningslivet attraherar väldigt många barn i mellanstadiet, många ungdomar i högstadiet och en hel del ungdomar i gymnasiet.

Fördjupning B

Statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer

I denna artikel ger vi framför allt en överblick av statens bidragsgivning till unga inom ramen för ungdomspolitiken. Syftet är att ge en övergripande bild av vilka typer av organisationer och föreningar som har fått stöd under de senaste årtiondena och antalet medlemmar som de har engagerat. Indirekt blir det också en beskrivning av några av de sammanhang som unga organiserar sig i.

Som vi återkommer till ger det dock ingen uttömmande beskrivning av ungas engagemang och organisering. Det har också legat utanför uppdraget att göra en problematiserad granskning och analys av statsbidraget. Den typen av granskningar bör med fördel också göras av externa aktörer då myndigheten själv är med och utformar delar av villkoren för bidragsgivningen. Vi beskriver dock en del förändringar i regelverken och vilka möjliga konsekvenser dessa har fått för ungas organisering.

Vi inleder med att beskriva bidragsgivningen inom några andra politikområden. Inriktningen på den statliga bidragsgivningen inom områdena har setts över vid flera tillfällen, då exempelvis frågor om organisering och viktigare principer har analyserats, (se SOU 2008:59, SOU 2009:29, SOU 2010:11, SOU 2012:72). Avslutningsvis diskuterar vi kring mönster och trender inom den statliga bidragsgivningen där även exempel från övriga Norden lyfts in för att ge perspektiv. Detta kan också ses i ljuset av den genomgång av kommunala bidrag till ungdomsorganisationer som vi beskriver i kapitel 5.

Bidragsgivning inom olika politikområden

Tidigare analyser har bland annat handlat om relationen mellan staten och det civila samhället. En studie har visat att organisationer inom idrott och folkbildning tillhör dem som ställs i fokus för diskussionen inom sina politikområden, medan civilsamhällesaktörer oftare ställs i marginalen inom andra (Wijkström, Einarsson & Larsson 2004). Sedan dess har en politik för det civila samhället utformats (prop. 2009/10:55) och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har fått en roll som stödjande aktör inom området.

I en kunskapsöversikt om effekter och metoder för statliga bidrag till ideella organisationer konstaterades för några år sedan att kunskapen om just effekter av olika statsbidrag är låg (Danielson, Zetterberg & Amnå 2009). Den forskning som då fanns beskrevs i hög grad vara inriktad på utvecklingen inom den civila sektorn och på statens styrning genom bidrag. Det handlade om spänningen mellan att staten bör stödja men inte styra ideella organisationer som de självständiga aktörer de borde vara kontra statens krav på resultatredovisning. I översikten beskrivs kraven på resultatstyrning ha ökat från och med slutet av 1980-talet och genom 1990-talet. Därefter har krav på resultatstyrning minskat under 2000-talet inom statlig bidragsgivning.

Mål, syften och styrning

I vår genomgång ger vi exempel på denna utveckling i stödet till folkbildningens organisationer och statens stöd till idrotten. Det har allt tydligare betonats att staten ska upprätta mål för bidragsgivningen, men att organisationerna själva ska formulera mål och inriktning för sin verksamhet (se SOU 2008:59, prop. 2008/09:126, SOU 2012:72, prop. 2013/14:172). Detta aktualiserar bland annat den diskussion som förs i kapitel 5 om att direktiv och styrning från andra aktörer, som kommuner, kan få ökad betydelse och även påverka hur de statliga bidragen kommer till användning. En potentiell fördel kan

vara att styrningen då i högre grad utgår från lokala behov. En möjlig nackdel är omvänt att likvärdighet och ungas tillgång till olika fritidsaktiviteter kan begränsas utifrån lokala prioriteringar.

Inom idrotten och folkbildningen är det inte heller myndigheter som fördelar bidragen utan istället Folkbildningsrådet respektive Riksidrottsförbundet. Liknande lösningar har diskuterats för statsbidrag till ungdomsorganisationerna, men har avvisats då regeringen bland annat bedömt att motsvarande strukturer saknas inom det området (se SOU 2009:29).

Tabell 4B.1 Mål och syften för bidragsgivning inom olika politikområden

Statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer	Ungdomspolitik (Utbildningsdepartementet)	<ul style="list-style-type: none"> • stödja barns och ungas självständiga organisering och inflytande i samhället.
Statens stöd till idrotten	Idrottspolitik (Kulturdepartementet)	<ul style="list-style-type: none"> • bidra till att utveckla barns och ungas (7–25 år) intresse och benägenhet för motion och idrott • bedriva verksamhet ur ett barnrättsperspektiv, bland annat genom att öka barns och ungas inflytande och ansvar för sitt idrottande • göra det möjligt för alla att utöva idrott och motion • bidra till att väcka livslångt intresse för motion • ge tjejer och killar, kvinnor och män lika förutsättningar att delta i idrottsverksamhet • utveckla samverkan mellan idrottsverksamhet, skola och andra som bedriver arbete för att främja fysisk aktivitet och goda motionsvanor • främja integration och god etik • aktivt motverka dopning inom idrotten (SFS 1999:1177, 4 §).
Statens stöd till folkbildningens organisationer	Folkbildningspolitik (Utbildningsdepartementet)	<ul style="list-style-type: none"> • stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin • bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen • bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället • bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet (prop. 2013/14:172).

Kommentar: statens stöd inom kulturområdet finns inom flera olika bidrag och beskrivs därför enbart i texten.

Som vi såg i kapitel 1 finns flera likheter mellan olika politikområden när det gäller att alla ska ges goda möjligheter inom respektive område. Detta ser vi också uttryck för i syftena bakom bidragen inom olika politikområden (tabell 4B.1). Det går dock att se vissa variationer. Ungdomsstyrelsen (2010) har tidigare lyft fram att statens stöd till idrottsföreningars ungdomsverksamhet i hög grad motiveras utifrån verksamhetens innehåll (utveckla intresse och benägenhet att idrotta och motionera), medan stödet till ungdomsorganisationer tydligare kopplas till demokratiskolning eller ”medborgarfostran”.

För ungdomsorganisationerna finns också en tydligare inriktning mot ungas egen organisering genom krav på autonomi från vuxenverksamhet. I rapporten beskrivs ungdomsorganisationernas verksamhet tydligare fylla två roller, dels vara en demokratiskola, dels erbjuda en meningsfull fritid, medan det förstnämnda inte gäller lika tydligt för idrottsföreningar. Dock går det att nyansera dessa skillnader. Inom idrotten finns mål som syftar till integration och god etik. Centrum för idrottsforskning har i sin uppföljning inom idrottens områden indikatorer även inom området *skolning i demokrati, ansvarstagande och etik*, mot bakgrund av de övergripande syften som finns för idrottspolitik (Centrum för idrottsforskning 2014).

Stöden finns också under olika departement och de idrottspolitiska frågorna kommer sannolikt att flyttas till Socialdepartementet 2015.

Vi ser även syften inom de kommunala bidragen till ungdomsorganisationer som både handlar om att skapa en meningsfull fritid och om mer demokratifrämjande ambitioner (se kapitel 5). Inom folkbildningens område är demokrati-främjande tydligt formulerat som syfte.

Ser vi till målen så finns det också skillnader i vilken mån olika marginaliserade grupper lyfts

fram särskilt i målen. Det finns ibland också med i förordningar och andra regelverk som styr hur fördelningen av bidraget ska gå till i praktiken. Definitionerna av barn och unga har också blivit alltmer lika mellan ungdomspolitikens och idrottspolitikens områden då bidragen idag omfattar personer från 6–7-årsåldern och upp till 25 år. Ungdomsstyrelsen (2011) har sedan tidigare konstaterat att ungdomsgruppen ofta är svår att urskilja inom kulturens område, tillsammans med en tendens inom kulturområdet att ofta definiera ungdomsgruppen som barn och unga upp till 18 år.

Bidrag till barn- och ungdomsorganisationer

Bidrag till barn- och ungdomsorganisationer har länge varit en viktig del i ungdomspolitik. Med den ungdomspolitiska propositionen 1994 blev bidraget målrelaterat (prop. 1993/94:135). Det innebar en prövning i bidragsgivningen om verksamheten i organisationerna bidrog till att målen uppfylldes. Bidragets syfte var att främja barns och ungas demokratiska fostran, jämställdhet mellan könen, jämlikhet mellan olika ungdomsgrupper, ge barn och unga en meningsfull fritid samt engagera fler unga i föreningslivet (SOU 2009:29).

Reglernas utformning och tillämpning har förändrats över åren. Gränsdragningarna har från tid till annan också varit omdiskuterade, kanske inte minst eftersom de på ett tydligt sätt väcker grundläggande frågor kring mötet mellan staten och det civila samhällets organisationer (jfr SOU 2009:29). Den utredning som genomfördes 2009 förordade att kopplingen mellan mål och bidragsgivning borde bli ännu tydligare. Syftet med bidraget till ungdomsorganisationer är idag att stödja barns och ungas självständiga organisering och inflytande i samhället (SFS 2011:65).

En närmare genomgång av statens bidrag till ungdomsorganisationerna finns längre fram i denna artikel och kommunernas bidragsgivning beskrivs i kapitel 5.

Bidrag inom idrottsområdet

I den idrottspolitiska propositionen från slutet av 1990-talet slogs fast att staten som bidragsgivare inte ska ställa upp mål för idrottens verksamhet. Idrottsrörelsen bestämmer själv målen med sin verksamhet. Staten anger istället mål, syften och riktlinjer för sin bidragsgivning till idrotten (prop. 2008/09:126). Idrottsrörelsens paraplyorganisation Riksidrottsförbundet har en central roll i att administrera och fördela statens idrottsstöd.

Syftena med statsbidraget är att stödja verksamhet som:

- bidrar till att utveckla barns och ungas (7–25 år) intresse och benägenhet för motion och idrott
- bedrivs ur ett barnrättsperspektiv, bland annat genom att öka barns och ungas inflytande och ansvar för sitt idrottande
- gör det möjligt för alla att utöva idrott och motion
- bidrar till att väcka livslångt intresse för motion
- syftar till att ge tjejer och killar, kvinnor och män lika förutsättningar att delta i idrottsverksamhet
- utvecklar samverkan mellan idrottsverksamhet, skola och andra som bedriver arbete för att främja fysisk aktivitet och goda motionsvanor
- främjar integration och god etik
- aktivt motverkar dopning inom idrotten.

(SFS 1999:1177, 4 §)

Utifrån dessa syften får statsbidrag lämnas för att

- utveckla intresse för idrott bland barn och unga med funktionsnedsättning
- utveckla kvaliteten i barn- och ungdomsverksamhet utifrån ett barnrättsperspektiv och övrig idrottsverksamhet för att främja god etik, ökat deltagande, ideellt engagemang, jämställdhet och integration
- möjliggöra deltagande i internationella tävlingar
- skapa bättre möjligheter för elitsatsande unga att kombinera idrottsutövning med utbildning vid riksidrottsgymnasier
- aktivt motverka dopning inom idrotten. (SFS 1999:1177, 5 §)

Genom propositionen 2009 utökades statens mål och syfte med att statsbidrag för barn och unga ska lämnas till verksamhet som drivs ur ett barnrättsperspektiv och att stöd även kan ges för att stärka idrottsutövares internationella konkurrenskraft (prop. 2008/09:126).

Den senaste uppföljningen av statens stöd till idrotten visar bland annat att aktivitetsnivån inom barn- och ungdomsidrotten har minskat de senaste åren. Mätningen görs genom det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödet), som är riktat till lokala och ideella ungdomsorganisationer. Bidrag ges för sammankomster och deltagartillfällen. Fram till och med 2013 räknades barn och unga i åldern 7–20 år samt ledare i åldern 13–20 år som bidragsgrundande. Inom handikappidrotten finns ingen övre åldersgräns.

Mellan 2004 och 2012 sjönk antalet deltagartillfällen med nästan 10 procent och antalet sammankomster med drygt 15 procent (Centrum för idrottsforskning 2014). Andelen unga i åldern

7–20 år sjönk med drygt 5 procent mellan dessa år, vilket endast förklarar en del av nedgången. Den minskade nedgången beror främst på minskad aktivitet bland unga i åldern 17–20 år, och då främst bland tjejer. Centrum för idrottsforskning understryker dock att minskningen måste ses i relation till att den har skett från höga aktivitetsnivåer, inte minst ur ett europeiskt perspektiv.

Statens stöd till idrotten omfattade drygt 1,8 miljarder kronor 2013. De största delarna är organisationsstöd till Riksidrottsförbundet med medlemsförbund samt idrottens lokala statliga aktivitetsstöd (LOK-stödet) som riktas till barn- och ungdomsverksamhet (1,1 miljarder kronor), idrottslyftet (0,5 miljarder kronor) och verksamhetsstöd till Studieförbundet Sisu Idrottsutbildarna (161 miljoner kronor). Statens stöd till idrotten ökade betydligt mellan 2000 och 2008 (från 687 till 1 982 miljoner kronor), och har därefter stabiliserats på en något lägre nivå, och med en fast summa sedan 2011. Som vi återkommer till längre fram i artikeln ser vi en liknande trend för statens bidrag till barn- och ungdomsorganisationerna.

Det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödet) inom idrottsområdet diskuteras vidare i kapitel 5 och idrottslyftet i kapitel 7.

Bidrag inom kulturområdet

Till det kulturpolitiska målet finns tillägg om barns och ungas rätt till kultur och främjande av allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor (prop. 2009/10:3, se kapitel 1).

Inom kulturområdet finns en rad bidrag som riktar sig till det civila samhället i form av verksamhetsbidrag, bidrag till lokaler samt främjande- och arrangörsbidrag (se SOU 2009:16).

Det har inom ramen för denna studie inte varit möjligt att sammanställa en uttömmande genomgång av dessa. Dock ser vi att den kulturpolitiska prioriteringen av barn och unga har fått genomslag i form av synlighet och medvetenhet i verksamheterna och i en del av den uppföljning som sker. Det märks bland annat i Kulturrådets årsredovisning och i den uppföljning som har gjorts av hur kulturinstitutionerna arbetat med frågorna (Ekbäck 2014).

En av de större reformerna inom området har varit kultursamverkansmodellen som delvis har flyttat fördelningen av statsbidrag från nationell till regional nivå. Inom kultursamverkansmodellen fördelas bland annat regionala utvecklingsbidrag. De beviljade bidragen omfattade 45 miljoner kronor 2013. Av dem bedömdes nästan hälften ha barn och unga bland de viktigaste prioriteringsgrunderna. En dryg fjärdedel, 27 procent, bedömdes gå till projekt med inriktning på barn och unga. När det gäller övriga bidrag görs bedömningen i Kulturrådets årsredovisning att 37 procent av samtliga beslutade direkta bidrag 2013 kom barn och unga till del (Kulturrådet 2014).

En annan statlig satsning för unga inom kulturområdet är *Skapande skola*. Eftersom den främst har inriktning mot insatser på skoltid faller den utanför ramen för denna undersökning. Det kan ändå tilläggas att syftet är att kulturella och konstnärliga uttryck ska integreras i förskoleklasser och i årskurserna 1–9. Eleverna ska även erbjudas möjlighet till eget skapande genom tillgång till professionell kulturverksamhets alla uttrycksformer (SFS 2007:1436). Myndigheten för kulturanalys (2013) har också utvärderat arbetet.

Bidrag till folkbildningen

Den statliga styrningen av folkbildningen genomgick en betydande förändring 1991, från omfattande reglering till målstyrning. Den statliga politiken skulle därefter enbart slå fast syftena med bidragsgivningen, medan målen för verksamheterna skulle beslutas av folkbildningens aktörer. Med propositionen i mitten av 00-talet slopades också statlig styrning av prioriterade målgrupper. Relevanta målgrupper skulle framöver identifieras av folkbildningen själva (prop. 2005/06:192).

Att lyfta fram särskilda målgrupper beskrivs kunna bidra till att verksamhetskulturer utvecklas där vissa grupper utpekade som svaga samtidigt som snabba samhällsförändringar kan göra att förändringar behöver göras. Istället beskrivs sju verksamhetsområden som i särskilt hög grad är motiv för statens stöd till folkbildningen. Även dessa områden slopades med propositionen 2014, bland annat mot bakgrund av att de ansågs täckas av de fyra syftena med bidraget till folkbildningens organisationer (prop. 2013/14:172). Syftena med statsbidraget är att det ska

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang för att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet.

(prop. 2013/14:172)

Statens stöd till barn- och ungdomsorganisationer

Det finns ingen heltäckande statistik över vilka barn- och ungdomsorganisationer som finns i Sverige på nationell, regional och lokal nivå. I det här avsnittet utgår vi från det statliga organisationsbidraget till barn- och ungdomsorganisationer. Bidraget kan spåras tillbaka till mitten av 1950-talet (Ungdomsstyrelsen 1999). Den bild som ges är alltså inte en uttömmande bild av landets barn- och ungdomsorganisationer, och inte heller av barns och ungas deltagande i det civila samhället. Exempelvis har vi inte uppgifter om medlemmar i regionala och lokala föreningar som inte är anslutna till nationella bidragsberättigade organisationer (jfr Sveriges ungdomsorganisationer 2012).⁸²

Vi redogör här för hur utvecklingen sett ut under en 20-årsperiod, från 1994 till 2014. Dels beskriver vi trender över samtliga år, dels gör vi vissa fördjupningar i åren 1994/95, 2004 och 2014. Med de begränsningar i materialet som vi strax återkommer till bör dock förändringar över tid tolkas med försiktighet. Vi utgår från följande frågor:

- Vilka typer av barn- och ungdomsorganisationer har fått statsbidrag?
- Hur många bidragsgrundande barn och unga har de organiserat?
- Hur har bilden förändrats under perioden gällande antal organisationer inom olika organisationstyper och dessa gruppers respektive medlemsantal?

En ungefärlig bild på grund av skiftande regler och underlag

Det finns flera svagheter i dataunderlaget som gör att vi endast kan ge en ungefärlig bild av antalet medlemmar i barn- och ungdomsorganisationerna som helhet. Statistiken bygger på antalet *bidragsgrundande medlemmar*, inte på det totala antalet. Definitionen av bidragsgrundande medlem är förordningsstyrd. Den har varierat över tid, liksom andra villkor för att vara berättigad till statsbidrag. Enskilda årsjämförelser är svåra att göra också för att statistiken har förts på lite olika sätt genom åren.⁸³ Vi kan inte med säkerhet veta vad ett förändrat antal organisationer som beviljas bidraget beror på. Möjliga förklaringar kan bland annat vara förändrade regler, myndighetens förmåga att nå ut med information, organisationers benägenhet att söka bidrag samt andra trender inom föreningslivet som att sökande organisationer slagits ihop eller knoppats av.

I vår beskrivning av medlemsutvecklingen under perioden redovisas inte uppgifter om könsfördelning. Det beror på att myndigheten inte efterfrågade den uppgiften under flera av de studerade åren. Uppgiften har alltså inte varit obligatorisk att rapportera in de senaste åren. Det har gjort att en del organisationer avstått från att rapportera, och att det finns en osäkerhet i de uppgifter som har rapporterats in. Det material vi ändå har tyder på att könsfördelningen legat inom spannet 40–60 procent mellan killar och tjejer under den studerade perioden.

Vi har inte heller uppgifter om medlemmarnas fördelning inom åldersspannet 6–25 år. Myndigheten arbetar nu för att förbättra rutinerna för att säkerställa uppgifterna om medlemmarnas kön och ålder.

Förändrade bidragsregler under perioden 1994–2014

Tre olika förordningar har reglerat fördelningen av bidraget till barn- och ungdomsorganisationer under perioden, en för respektive nedslagsår. Det kan också tilläggas att reglernas utformning har setts över flera gånger (se SOU 2009:29). Nedan beskriver vi några viktigare förändringar.

Vid periodens början, 1994/95, trädde den första förordningen i kraft (SFS 1994:641) med följande krav:

- Minst 3 000 bidragsgrundande medlemmar (7–25 år) och lokalföreningar i minst hälften av landstingen (vilket då innebar 10 stycken).⁸⁴
 - Minst 60 procent av organisationens totala medlemstal ska vara bidragsgrundande medlemmar, vilka bland annat skulle ha betalat en medlemsavgift.
 - Enbart medlemmar som hade gjort ett aktivt val att gå med i just barn- och ungdomsorganisationen kunde räknas som bidragsgrundande.⁸⁵
 - Barn- och ungdomsorganisationen ska vara självständig (vara en egen juridisk person, ett krav som ställdes för första gången).
- Nästa förordning (SFS 2001:1060) tillämpades för första gången inför bidragsåret 2004 och innebar bland annat:
- Kravet på att medlemmar ska ha betalat en medlemsavgift för att räknas som bidragsgrundade slopas. Ett aktivt ställningstagande för ett medlemskap kunde fortsättningsvis manifesteras genom en medlemsavgift, men också på annat sätt.
 - Organisationer fick möjlighet att söka organisationsbidrag beroende på sin storlek, med olika kravnivåer på medlemsantal.⁸⁶

Nuvarande förordning (SFS 2011:65) tillämpades för första gången inför bidragsåret 2013, vilket bland annat innebar:

- Bidragsgrundande medlemmar räknas som individer i åldern 6–25 år istället för som tidigare 7–25 år.
- Ett nytt krav om minst 1 000 medlemmar i åldern 6–25 år och medlemsföreningar i minst fem län.⁸⁷
- Utöver att organisationen ska ha minst 60 procent barn- och ungdomsmedlemmar måste varje medlem också vara med i en lokal förening inom organisationen med minst 60 procent bidragsgrundande medlemmar.

Under samtliga år har myndigheten haft möjlighet att göra vissa undantag från bidragsreglerna. Undantagen har i regel gällt tillfälligt för att förordningsförändringar inte ska påverka vissa organisationer alltför starkt.⁸⁸

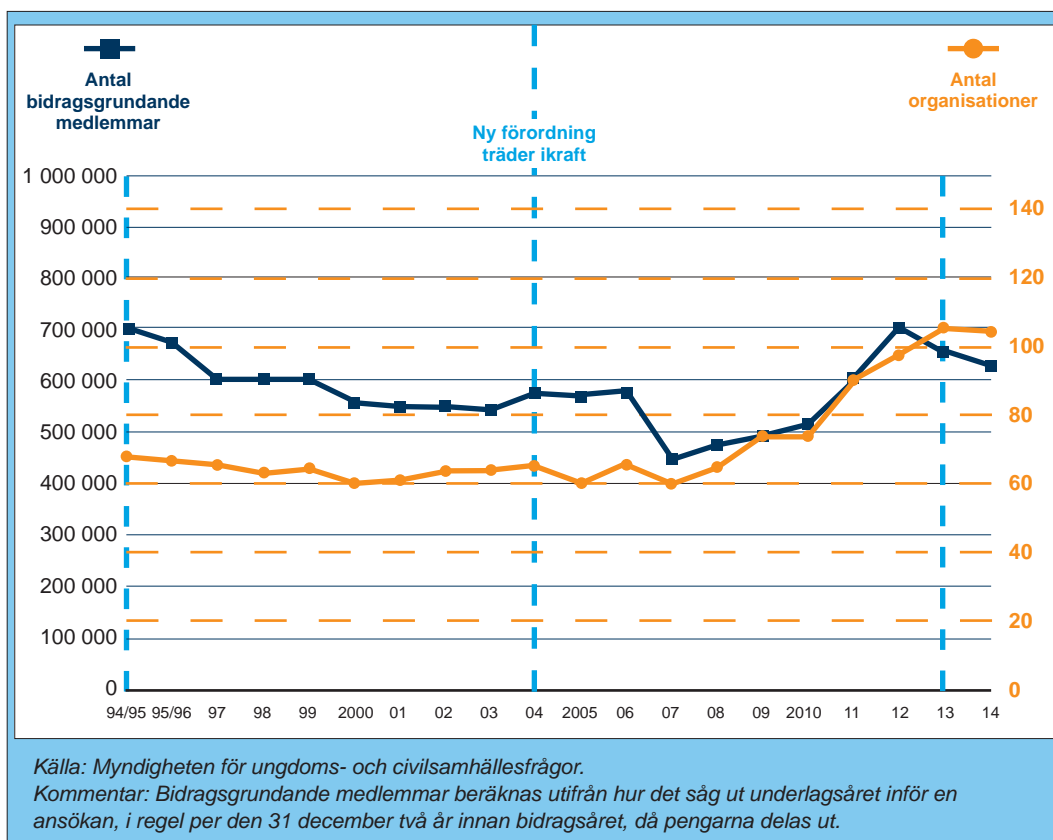
Allt fler organisationer med statligt bidrag

Antalet barn- och ungdomsorganisationer som får statsbidrag har blivit allt fler under de senaste åren. Sett till de senaste 20 åren tog ett rekordstort antal organisationer emot statsbidrag de två senaste åren (102 organisationer 2014). Fram till 2008 fick omkring 60–70 organisationer bidrag varje år. Sedan dess har antalet stigit till över 100 (figur 4B.1). Eftersom vårt material är begränsat går det inte att med säkerhet säga att detta beror på en ökad differentiering bland ungdomsorganisationerna. Inom exempelvis idrottens område finns tydliga fragmenteringstrender där det över tid har vuxit fram allt fler specialförbund, stilar och grenar, och det finns liknande tendenser exempelvis inom organisationer som Sverok (se fördjupningsstudie A).

Antalet bidragsberättigade medlemmar 2014 var 632 000. Under de senaste 20 åren har antalet varierat mellan drygt 450 000 och 700 000.

foto: Anne Dillner

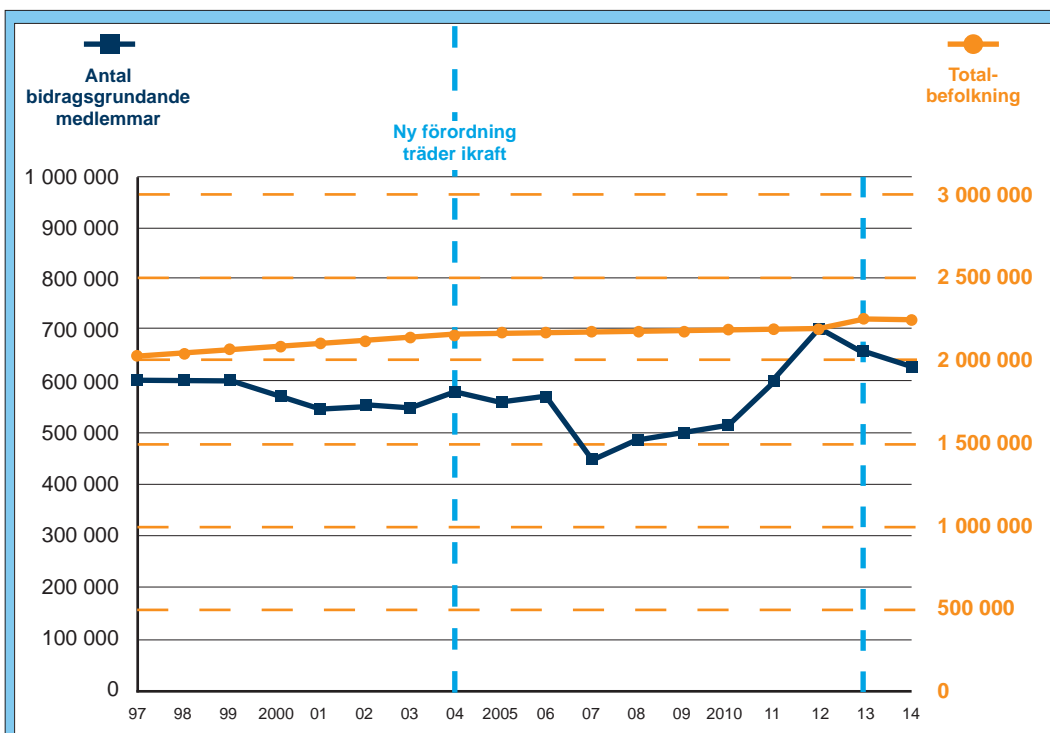

Figur 4B.1 Antal bidragsgrundande medlemmar i barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag, samt antal organisationer bidragsår 1994/95–2014.

Andelen bidragsberättigade medlemskap följer inte demografiska förändringar

För att få en uppfattning om hur stor andel av ungdomsgruppen som faktiskt är med i en förening måste vi använda oss av enkätstudier (i kapitel 3 såg vi exempelvis att 54 procent av unga i åldern 16–29 år uppgav att de var medlemmar i en förening eller organisation 2013). För att ändå se om ungdomsgruppens storlek påverkar antalet bidragsberättigade medlemskap i barn- och ungdomsorganisationerna har

vi sammanställt en jämförelse med befolkningsutvecklingen (figur 4B.2). Variationerna vi ser i medlemskap kan inte förklaras med demografiska förändringar. Sedan 2013 har även 6-åringar räknats som bidragsgrundande, men trots det så ser vi en viss minskning i antalet bidragsgrundande medlemmar.

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Kommentar: Bidragsgrundande medlemmar beräknas utifrån hur det såg ut underlagsåret inför en ansökan, i regel per den 31 december två år innan bidragsåret, då pengarna delas ut (exempelvis vilar bidragsåret 2014 på antal medlemmar 2012). I tabellen redovisas utifrån bidragsår. Andel bidragsberättigade medlemskap har därför beräknats utifrån medlemskap 2014 och antal barn och unga i folkbokföringen 2012. För åren 1994/95 och 1995/96 går ej att göra jämförelser då bidragsåret sträckte sig över årsskiftet. Från bidragsår 2013 har andelar beräknas totalbefolkningen för gruppen 6–25 år, tidigare åren gruppen 7–25 år. Observera att en person kan vara medlem i flera organisationer (och även i flera medlemsföreningar till en organisation), vilket gör att enskilda individer då räknas med flera gånger i statistiken.

Figur 4B.2 Antal bidragsberättigade medlemskap i barn- och ungdomsorganisationer relaterat till samtliga barn och unga 6/7–25 bidragsåren 1997–2014.

Tabell 4B.2 Organisationsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer bidragsår 1994/95, 2004 och 2014. Miljoner kronor

	1994/95	2004	2014
Organisationsbidrag	86	73	72
Organisationsbidrag till lokal nivå, tidigare från AB Svenska Spel	–	105	140
Totalt	86	178	212

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Ökat anslag till barn- och ungdomsorganisationer

Det totala beloppet som fördelats som organisationsbidrag till barn- och ungdomsorganisationerna har ökat jämfört med för 20 år sedan (tabell 4B.2).

År 1999 började delar av överskottet från AB Svenska Spel att tillfalla barn- och ungdomsorganisationerna som fick organisationsbidrag, påslaget utgjorde en procentuell ökning av statsbidraget. Andelen var öronmärkt för att stödja lokala verksamheter. Även idag fördelas pengar som är särskilt avsatta för att stödja barn- och ungdomsorganisationers medlemsföreningar på lokal nivå, dock är den delen av bidraget inte längre är kopplad till AB Svenska Spel. Den totala summan pengar till lokal nivå som tillföll organisationerna ökade kraftigt under de första åren. Sedan kunde summan variera.

År 2011 fastställdes summan för att få till ett stabilt och förutsägbart bidrag (prop. 2009/10:1). Den har sedan dess legat på 140 miljoner kronor, en ungefär dubbelt så stor summa som den som inte är öronmärkt. Inför regelförändringen lyfte

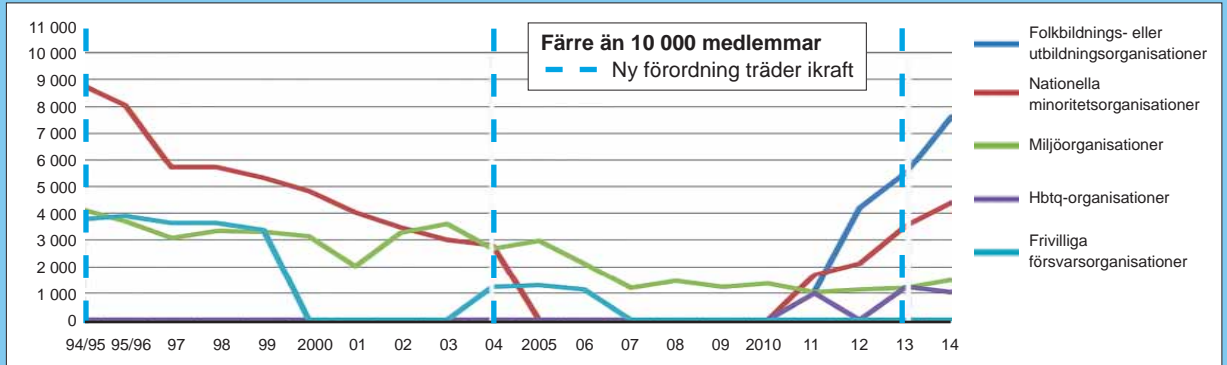
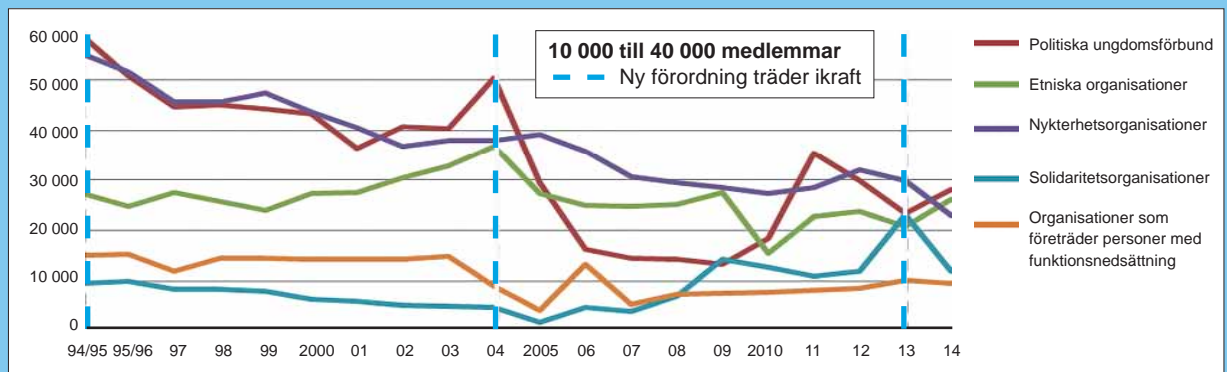
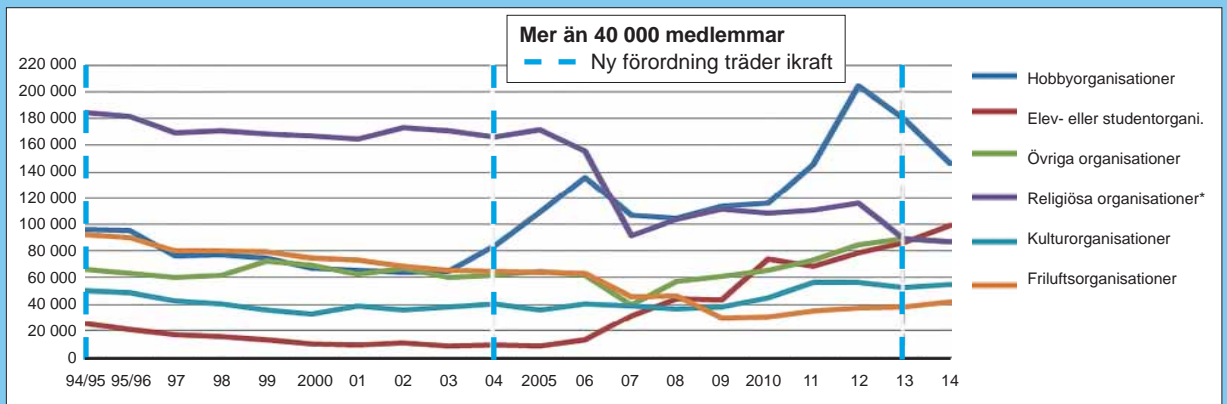
Ungdomsstyrelsen (2009) fram att en sådan reglering möjligen kunde göra att överskottet som fördelas till barn- och ungdomsorganisationer i praktiken skulle kunna komma att minska.

Olika typer av barn- och ungdomsorganisationer

Under perioden 1994/95–2014 har 127 barn- och ungdomsorganisationer någon gång tagit emot statsbidrag. För att skapa en överblick över hur utvecklingen har sett ut har vi sorterat dessa i 16 organisationstyper. Indelningen har gjorts utifrån organisationens syfte. Eftersom en och samma organisation kan ha flera syften har det i några fall varit svårt att placera organisationer i endast en kategori.

De övriga organisationerna motsvarar 17 procent av det totala antalet organisationer 2014.⁸⁹ Resultaten av uppdelningen bör tolkas med viss försiktighet. Med det ger det ändå en överblick av hur statens stöd till barn- och ungdomsorganisationer har sett ut under dessa år utifrån antal bidragsgrundande medlemmar.

• Elev- och studentorganisationer	• Miljöorganisationer
• Etniska organisationer	• Nationella minoritetsorganisationer
• Folkbildnings- eller utbildningsorganisationer	• Organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning
• Friluftorganisationer	• Nykterhetsorganisationer eller liknande
• Frivilliga försvarsorganisationer	• Politiska ungdomsförbund
• Hbtq-organisationer	• Religiösa organisationer
• Hobbyorganisationer	• Solidaritetsorganisationer
• Kulturorganisationer	• Övriga organisationer

Källa: Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor.

Kommentar: Bidragsgrundande medlemmar beräknas utifrån hur det såg ut underlagsåret inför en ansökan, som är två år innan bidragsåret. * Statistiken innehåller också uppgifter om antalet medlemmar i några religiösa organisationer med dispens från ett av kraven som styr bidragsgrundande medlemskap (kravet på självständighet gentemot moderorganisationen och att medlemmarna aktivt ska ha tagit ställningstagande för ett medlemskap). Sista undantaget för dem gjordes 2006.

Figur 4B.3 Typer av barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag, bidragsår 1994/95–2014, utifrån antal bidragsgrundande medlemmar per organisationstyp 2014.

Hobbyorganisationer organisera flest medlemmar

Fram till slutet av senare delen av 00-talet organiserade religiösa organisationer flest antal medlemmar. Därefter har hobbyorganisationer övertagit den platsen (figur 4B.3). Vi ser också en tydlig tillväxt bland elev- och studentorganisationer. Det kan möjligen förklaras med det slojade kårobligatoriet och därmed ökade möjligheter att ta emot statsbidrag.

Bland organisationstyper med färre än 20 000 bidragsgrundande medlemmar ser vi bland annat att en hbtq-organisation, en folkbildnings- eller utbildningsorganisation och tre solidaritetsorganisationer har tillkommit under perioden. Ser vi istället till de tio organisationer som 2014 engagerade minst antal bidragsgrundande medlemmar var åtta av dem organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning. Dessa organisationer hade mellan 33 och 662 bidragsgrundande medlemmar, vilket visar på betydelsen av de undantag som finns för denna typ av organisationer.

Kraftigare växlingar efter att medlemsavgift slopades

Vi ser också att medlemsantalet inom de olika organisationstyperna börjar variera kraftigare efter 2004 (figur 4B.3). En förändring i bidragsreglerna som kan förklara detta är att kravet på medlemsavgift slopades. Samtidigt upplevde flera organisationer att antalet bidragsgrundande medlemmar sjönk.

Vad gäller *religiösa organisationer*, *organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning* och *etniska organisationer* ser vi att en del av dem tappar i medlemsantal några år efter 2004. För religiösa organisationer var en orsak slojade undantag vad gäller kravet på ett aktivt ställningstagande för medlemskap. För

de båda andra typerna av organisationer var det istället ökade krav på självständighet från moderorganisationerna som påverkade nedgången. Bland *politiska organisationer* ser vi ett stort tapp efter 2005 då två större organisationer misstänktes för att ha rapporterat in fler medlemmar än vad som faktiskt var aktiva inom dem. Dessa återkom i systemet några år senare. Uppgången kring 2011 kan till stor del förklaras med fler medlemmar i Ung Pirat.

Allt fler medlemmar inom vissa organisationstyper

En markant medlemsökning har skett mellan 1994/95 och 2014 inom de två kategorier som idag är störst: *hobbyorganisationer* (96 000 till 147 000 medlemmar) och *elev- och studentorganisationer* (25 000 till 99 000 medlemmar).

Bland *elev- och studentorganisationerna* har fler organisationer tillkommit. Bakgrunden till den största och äldsta elev- och studentorganisationen, Sveriges Elevkårer (före detta Seco och Elevförbundet), kan spåras tillbaka till 1938. De hade över 62 000 medlemmar 2014.

Bland *hobbyorganisationerna* är det Sverok som står för störst andel av medlemsökningen. De har varit störst av alla barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag sedan 2005 när de gick om Scouterna. För 2014 rapporterade de in drygt 93 000 medlemmar.

Även dem som vi har kategoriserat som *övriga organisationer* har ökat under de senaste åren. Vi återkommer till frågan om organisationer som har tillkommit länge fram i detta kapitel.

Allt färre medlemmar i andra organisationstyper

Inom några av organisationstyperna har det totala antalet medlemmar minskat mellan 1994/95, 2004 och 2014. Mellan 1994/95 och 2014 har

- *religiösa organisationer* minskat från 184 000 till 87 000 medlemmar
- *friluftorganisationer* minskat från 92 000 till 42 000 medlemmar
- *politiska ungdomsförbund* minskat från 59 000 till 28 000 medlemmar
- *nykterhetsorganisationer eller liknande* minskat från 55 000 till 23 000 medlemmar.

Den enda miljöorganisationen har också minskat från 4 000 till 1 000 medlemmar och den frivilliga försvarsorganisation som hade 4 000 medlemmar 1994/95 får inte längre statsbidrag.

Kontinuitet och förändring i antal organisationer

Ser vi till hela perioden 1994–2014 så har 26 av 127 barn- och ungdomsorganisationer fått bidrag samtliga år. Under 2014 engagerar de drygt hälften av de bidragsberättigade medlemmarna i barn- och ungdomsorganisationerna (342 000 av totalt 632 000 medlemmar). De tre största organisationerna är Sverok, Sveriges Elevkårer samt Riksförbundet Unga Musikanter (93 000, 62 000 respektive 36 000 medlemmar).

Vidare har 30 organisationer fått bidrag minst 15 av de 20 åren (och 11 av dem har haft bidrag samtliga år förutom ett).

Om vi fördjupar oss i åren 1994/95, 2004 och 2014 kan vi se att religiösa organisationer har haft minst 13 organisationer representerade de tre åren (se tabell 4B.3). Vi ser en ökning av antalet organisationer inom bland annat kategorierna *elev- och studentorganisationer*, *kulturorganisationer*, *nationella minoritetsorganisationer* *solidaritetsorganisationer* och de som vi kategoriserar som *övriga*.

Tabell 4B.3 Antal barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag inom olika organisationstyper, bidragsår 1994/95, 2004 och 2014

	1994/95	2004	2014
Övriga organisationer	4	6	17
Religiösa organisationer	13	15	15
Organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning	9	6	10
Etniska organisationer	7	7	9
Elev- och studentorganisationer	2	2	8
Politiska ungdomsförbund	5	7	8
Hobbyorganisationer	8	5	7
Kulturorganisationer	4	4	7
Nykterhetsorganisationer eller liknande	6	6	6
Solidaritetsorganisationer	2	2	5
Friluftorganisationer	4	3	4
Nationella minoritetsorganisationer	1	1	3
Folkbildnings- eller utbildningsorganisationer	0	0	1
Hbtq-organisationer	0	0	1
Miljöorganisationer	1	1	1
Frivilliga försvarsorganisationer	1	1	0
	67	64	102

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Organisationer som inte längre får bidrag

År 2014 fick 102 organisationer bidrag. Av samtliga organisationer som har fått bidrag är det 25 som har fått bidrag någon gång sedan 1994/95 men som inte fått det 2014. Knappt hälften fick bidrag någon eller några gånger under perioden före 2000. Av de organisationer som fick bidrag någon gång efter 2000 var det flera som hade statsbidrag under endast ett eller två år.

Av de organisationer som inte längre har bidrag är den största andelen religiösa organisationer (8 stycken), följt av etniska organisationer (5 stycken) och hobbyorganisationer (4 stycken). Bland förklaringarna till att organisationerna inte längre får bidrag finns minskat medlemsantal och i något fall sammanslagning av organisationer. Tjugo av de 25 organisationerna hade färre än 5 000 bidragsgrundande medlemmar det sista året de fick bidrag.

De senaste tio åren har ett femtiotal organisationer tillkommit

En del av vårt uppdrag är att beskriva eventuella nya intresseområden eller former av organisering, nätverk och samverkan bland unga. Om vi ser till de barn- och ungdomsorganisationer som har fått stöd under perioden 2004–2014 så har det tillkommit 49 organisationer under perioden. Många av dem har kommit in i systemet de senaste åren och 43 fick bidrag från myndigheten 2014. Då hade de sammantaget 159 000 bidragsgrundande medlemmar.

Ofta har det handlat om relativt små organisationer. Av de som har tillkommit har 43 haft färre än 3 000 bidragsgrundande medlemmar det första bidragsåret. Många av dem betydligt färre än så. I en del fall har organisationerna fått bidrag vissa år, men vanligast är att ha haft det under samman-

hängande perioder. De tre största organisationerna som har tillkommit av de som fick bidrag 2014 är Studentradion i Sverige (19 000 medlemmar), Riksförbundet Goodgame (19 000 medlemmar) samt Equmenia (14 000 medlemmar).

De tillkomna organisationerna har ofta grund i andra föreningar eller organisationer

Bland de 49 organisationer som har tillkommit sedan 2004 har omkring en tredjedel funnits åtminstone sedan 1990-talet, och en del betydligt längre än så. Bland de med längst historia finns Fritidsforum som bildades 1937 och som arbetar för utveckling av ungas mötesplatser. Här finns även politiska organisationer som Liberala ungdomsförbundet och Grön Ungdom. Samarbetsorgan inom skola och högre utbildning finns i form av Sveriges Elevråd (Svea), Sveriges Ekonomiföreningars Riksorganisation och Studentradion i Sverige.

Flera av organisationerna har bildats någon gång under 2000-talet. Bland dessa finns politiska eller intresseorganisationer som Ung Pirat, jagvillhabostad.nu och Älska livet. Det finns också exempel på nationella samarbetsorgan som Sveriges ungdomsråd och Sveriges elevråd.

I en del fall är det tydligt att ungdomsorganisationerna har vuxit fram ur moderförbund. Bland dessa finns RFSL Ungdom som blev ett eget förbund 2003 efter att ha bildats som en avdelning inom RFSL. Samma år bildades även Rädda Barnens ungdomsförbund ur moderorganisationen. Ett annat exempel är Unga Humanister som bildades 2007 som fristående från Humanisterna. Flera organisationer är alltså resultat av att organisationer bildas ur och bryter sig loss från redan befintliga organisationer. I några få fall ser vi att nya organisationer är ett resultat av sammanslagningar, till exempel de tre ungdomsorganisationer som gick samman i Equmenia.

Det finns också exempel på organisationer som har tydligare inriktning på olika fritidsaktiviteter som Esport united, Riksförbundet Goodgame och Unga sportfiskares förbund. Bland organisationer med kulturinriktning finns Popkollo som bland annat arbetar med att få fler tjejer att påbörja och fullfölja ett musikintresse och Devote som arbetar med att göra dans tillgängligt för barn och unga.

Allmänna samhällstrender kan också påverka bildandet av föreningar. Bland organisationer som arbetar mot rasism finns både Ungdom mot rasism som bildades på 1990-talet och Tamam som bildades som egen förening 2008. Uppkomsten av några organisationer kan möjligen ses som en trend mot engagemang i enskilda samhällsfrågor. Jagvillhabostad.nu arbetar för att stärka ungas möjligheter på bostadsmarknaden, Mattecentrum arbetar med gratis läxhjälp sedan 2008 och Älska livet arbetar för att minska antalet aborter.

Utifrån vilka organisationer som får statsbidrag ser vi att det finns en hög grad av kontinuitet i föreningslivet, och där nya organisationer ofta har sin grund i tidigare former av organisationer eller föreningar.

Ungdomsstyrelsen gjorde i början av 00-talet en analys av organisationer som beviljades bidrag för första gången 2001 och 2002. Av ett 20-tal organisationer hade flertalet bildats under de senaste tre åren. Huvudskälen de angav var att de nya organisationerna gav samordningsvinster för lokalorganisationer, att befintliga organisationer kompletterades med nya perspektiv samt att nya områden och intressen som inte varit organiserade nu kunde tillvaratas (Ungdomsstyrelsen 2003).

Projektbidrag

Myndigheten fördelar också projektbidrag för att stödja barns och ungas självständiga organisering och inflytande i samhället. Under de tre senaste åren har antalet beviljade projektbidrag legat på en

relativt jämn nivå (32 beviljades 2013, 37 beviljades 2012 och 33 beviljades 2011). Beloppet har under de två senaste åren varit knappt 21,2 miljoner kronor sammantaget, 2011 var det knappt 15,2 miljoner kronor (Ungdomsstyrelsen 2014).

Under åren har också antalet ansökningar varit stort (85, 91 respektive 167 ansökningar 2013, 2012 respektive 2011). Reglerna för projektbidrag har också förändrats genom åren, sedan 2013 ställs bland annat krav på att mottagande organisation ska ha haft verksamhet i minst två år (SFS 2011:65).

Projektbidraget kan lämnas även till andra än barn- och ungdomsorganisationer. Under 2011–2013 fick 102 organisationer detta projektbidrag. Bland projektägarna var omkring en tredjedel *traditionella ungdomsorganisationer*, en åttondel var *kulturorganisationer* och en nästan lika stor andel var *paraplyorganisationer*. Bland paraplyorganisationerna finns LSU som har fått bidrag för fem projekt. De har bland annat stöd för projektet DEMO – *demokrati, engagemang, medmänsklighet, organisering under 2013–2016*. De övriga paraplyorganisationerna har varit Fritidsledarskolorna, Svenska Scoutrådet, Svenskt friluftsliv och Sveriges föreningar.

Ser vi till andra typer av organisationer så svarar de för vardera mindre än en tiondel av projekten. Störst bland dem är *religiösa organisationer, föreningar med social verksamhet* samt *övriga lokala föreningar*. Minst vanligt bland de organisationer som har fått projektbidrag är idrottsorganisationer, hyresgästföreningar och nationella minoritetsorganisationer som har haft ett projekt vardera under perioden. Barn- och ungdomsorganisationerna spelar alltså en betydande roll i genomförandet av projekt för att stödja barns och ungas självständiga organisering och inflytande i samhället. Samtidigt finns också flera andra aktörer inom detta område.

Avslutande diskussion

Syftet med statens stöd till barn- och ungdomsorganisationer har tydliga dimensioner av både skolning i demokrati och att bidra till en meningsfull fritid. I stödet till idrotten betonas främst att barn och unga ska erbjudas en meningsfull fritid, medan de demokratiska målen är mer tydligt formulerade inom stödet till folkbildningen. Medelstillsdelningen sker också på olika sätt inom områdena där aktörer inom det civila samhället har en central roll i fördelningen både inom idrotten och inom folkbildningen.

Det har inte varit möjligt att inom ramen för denna studie göra en fördjupad analys av bidragens effekter. Dock kan vi konstatera att bidragen når många organisationer som samlar många unga. Vårt uppdrag att återrapportera bidrag, samt att om möjligt bedöma vilka resultat och effekter bidragen har fått, har tidigare inte innefattat bidragen till barn- och ungdomsorganisationer (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014). Med den förändrade förordningen för bidragsåret 2013 har detta införts och en sådan återrapportering kommer att ske 2015.

Avslutningsvis vill vi lyfta fram några viktiga mönster och diskutera resultaten.

- *Antalet barn- och ungdomsorganisationer med statsbidrag har ökat.* Om vi ser till den senaste 20-årsperioden är antalet organisationer med bidrag rekordstort de två senaste åren (102 organisationer 2014). Fram till 2008 fick omkring 60–70 organisationer bidrag varje år.

- *Antalet bidragsgrundande medlemmar inom barn- och ungdomsorganisationerna har varierat kraftigt, men har legat på en hög nivå de senaste åren.* De senaste 20 åren har antalet bidragsgrundande medlemmar varierat mellan

drygt 450 000 och 700 000 medlemmar. Antalet har legat på en relativt hög nivå under de senaste tre åren (över 630 000 medlemmar).

- *Barns och ungas aktivitet inom föreningsidrotten har sjunkit sedan 2004.* Antalet deltagartillfällen har minskat med nästan 10 procent och antalet sammankomster med drygt 15 procent. Nedgången beror främst på minskad aktivitet bland unga i åldern 17–20 år, och då främst bland tjejer. En viss del av nedgången beror på att åldersgruppen 7–20 år minskat i befolkningen.

- *De statliga bidragen till barn- och ungdomsorganisationer och till barn- och ungdomsidrotten har mer än fördubblats sedan slutet av 1990-talet.* De bidrag som fördelas till barn- och ungdomsorganisationer har ökat från 86 miljoner kronor 1994/95 till 212 miljoner kronor 2014. Statens stöd till idrotten har ökat från 687 miljoner kronor 2000 till 1 866 kronor 2013. Under de senaste åren har tillsdelningen legat fast inom båda områdena och fördelas sedan 2011 i form av ett traditionellt statsbidrag, från att tidigare ha varit baserat på intäkter från AB Svenska Spel.

- *Det finns en betydande kontinuitet bland de barn- och ungdomsorganisationer som får statliga bidrag.* Många organisationer har haft bidrag under lång tid, och har många gånger en lång historia. Flera av de organisationer som har tillkommit i systemet är avknoppningar eller ombildningar av redan befintliga organisationer.

- *Vissa organisationstyper har ökat medan andra har minskat sitt medlemsantal.* Vi ser att religiösa organisationer engagerade flest medlemmar i början av perioden, en plats som se-

dan 2010 har övertagits av hobbyorganisationer. Elev- och studentorganisationer står också för en allt större andel av de bidragsgrundande medlemmarna, vilket bland annat kan kopplas samman med slopanDET av kårobligatoriet 2010.

- *Förändringar i regelverken har fått genomslag i bidragsfördelningen.* Tidigare fanns ett krav på att ha betalat medlemsavgift för att räknas som bidragsgrundande medlem. Efter att detta slopades 2004 ser vi större svängningar i medlemsantal inom organisationerna. Kraven för minsta antal medlemmar sänktes också och då tillkom ytterligare organisationer.

- *Projektbidraget för att stödja ungas självständiga organisering och inflytande används av olika typer av aktörer.* Ser vi till de tre senaste åren visar det sig att barn- och ungdomsorganisationer står för ungefär en tredjedel av de som bedriver projekten, men att även andra organisationer är viktiga inom detta fält. Bidraget omfattade det senaste året drygt 21 miljoner kronor.

Det finns flera uppgifter som pekar på minskad aktivitet bland unga i föreningslivet. Som vi nämnde inledningsvis så ger antalet bidragsgrundande medlemmar i barn- och ungdomsorganisationer inom det statsbidrag vi fördelar inte en uttömmande bild av ungas organisering och engagemang. Mer tillförlitliga uppgifter om ungas verkliga aktivitetsnivå kan hämtas från enkätstudier och den statistik som grundar sig på idrottens LOK-stöd. Våra egna enkätstudier visar på ett minskat deltagande i föreningsmöten (se kapitel 3). Artikeln *Segrar föreningslivet?* visar också på nedåtgående trender. Här finns en betydande utmaning för föreningslivet att ge unga möjligheter att påbörja och använda sig av aktiviteter i föreningslivet. Vi fördjupar oss mer i kapitel 7.

Idrotten står för en stor del av ungas organiserade aktiviteter och ungas egen organisering är också viktig att stimulera. I *Segrar föreningslivet?* konstateras att idrotten traditionellt stått för en stor del av föreningslivet och att denna tendens har tilltagit under de senaste 20–30 åren. Våra egna studier visar också att många unga är medlemmar i idrottsföreningar och utövare inom föreningsidrotten (kapitel 3). Att idrotta är populärt bland unga. Detta återspeglas också i den statliga medelstilledningen.

Samtidigt visar genomgången av stödet till barn- och ungdomsorganisationer på den spännvidd och mångfald som finns i ungas egen organisering. Bland de organisationstyper som rapporterar flest bidragsgrundande medlemmar finns hobbyorganisationer, elev- och studentorganisationer, religiösa organisationer, kulturorganisationer samt friluftorganisationer. Vår fördjupade analys av enkäter till 39 kommuner visar att efter idrottsföreningar och -klubbar så är de vanligaste medlemskapen i religiösa föreningar och församlingar, hobbyföreningar, skolföreningar samt dator- och spelföreningar (kapitel 3). Det ger vissa grova indikationer på att det statliga stödet når ut till flera av de typer av organisationer som unga är engagerade i. Slutsatserna ska här dock inte dras för långt. Organisationernas betydelse får inte heller reduceras till en fråga om kvantitet och medlemsantal.

Det leder vidare till en annan fråga som vi inte har belyst i detta kapitel. En del av syftet med bidraget till barn- och ungdomsorganisationer är att stärka ungas inflytande i samhället. Det ungdomspolitiska målet handlar också om att alla unga ska ha makt att forma sina liv och ha inflytande över samhällsutvecklingen. En viktig fråga i anslutning till det handlar om ungas inflytande i föreningslivet. Ungdomsstyrelsen (2010) undersökte 2009 ungas upplevelser inom

olika typer av föreningar. Bland unga i åldern 16–25 år var det hälften (49 procent) av dem som var med i en förening som var nöjda med det inflytande de hade, medan 20 procent ville ha mer inflytande och 31 procent inte ville påverka föreningens verksamhet. I kapitel 7 återkommer vi till några initiativ för att öka ungas inflytande i föreningslivet.

Enligt vårt uppdrag ska vi beskriva *nya intresseområden och nya former av organisering och samverkan bland unga och mellan ungdomsorganisationer*. Genomgången visar att det under de senaste tio åren framför allt har varit spelkulturen som har vuxit sig starkare med allt fler medlemmar och studentorganisationer har i allt högre grad fått stöd via statsbidraget. De organisationer som har tillkommit sedan 2004 har i flera fall funnits sedan tidigare eller är utbrytningar från befintliga organisationer. Det tillhör undantagen att nya organisationer uppstår genom sammanslagning av flera organisationer. I många fall har organisationer som tillkommit först fått ett så kallat särskilt bidrag som myndigheten tidigare kunde fördela till organisationer som uppnådde målen för statsbidraget men inte kraven. Genom sänkta krav på minsta antal medlemmar har ytterligare organisationer kunnat få stöd.

Förmågan att nå ut till barns och ungas egna intressen och egen organisering bör vara en ständigt närvarande fråga i diskussioner om statens stöd inom området. Detta kan kopplas till vår myndighets uppdrag att verka för förnyelse och utveckling av ungas fritids- och föreningsverksamheter (SFS 2014:73). Vår genomgång av organisationsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer visar bland annat på betydelsen av undantag och särskilda bidrag för att nå ut till inte minst organisationer som har ett mindre antal medlemmar.

Sveriges ungdomsorganisationer (2012) har tidigare lyft fram att kommunerna ofta använder villkoren för LOK-stödet i fördelningen av medel till barn- och ungdomsorganisationer, vilket innebär att fokus då inte hamnar på ungas egen organisering och att föreningarna då inte ses som en tydlig del i demokratiutvecklingen.

En sätt att lösa detta är att justera de befintliga bidragen, ett annat är att undersöka andra alternativ för att bättre nå fram till ungas intressen och initiativ. Ser vi till landets kommuner så har de bland annat försökt att utveckla alternativa sätt att fördela medel till ungas initiativ som inte rymms inom ordinarie bidragsgivning – inte minst genom de småskaliga arrangörstipendier (av typen *snabb slant*) som många använder sig av (se kapitel 5). Vi återkommer till en sådan diskussion i kapitel 9.

Bidragen i Sverige har setts över vid flera tillfällen. Det går att hitta flera paralleller till de diskussioner som har förts i våra nordiska grannländer när det gäller villkor och inriktning. En genomgång som gjordes 2007 visade att samtliga system i Norden hade som syfte att stödja barns och ungas engagemang i föreningslivet (Nordiska ministerrådet 2010). I rapporten beskrevs Sverige och Norge avvika då det har funnits tydliga politiska ambitioner om att föreningslivet utöver demokratifostran även ska vara en arena för ungas egen organisering. Danmark, Grönland och Färöarna beskrivs istället främst stödja föreningslivet för att säkra dess existens och att engagemanget har ett värde i sig. Även i Danmark och Finland är demokratifostran en del av syftet. Gemensamt för länderna är barn- och ungdomsorganisationernas självständighet att utforma sin verksamhet.

Gemensamt är också att det finns ett grundbidrag, eller strukturbidrag, som ska möjliggöra kontinuitet och självständighet för organisationerna. Danmark, Norge, Sverige och Finland hade

särskilda projektbidrag för lokalt och regionalt föreningsliv. Sverige och Norge hade även etableringsbidrag som kunde fungera som ett första steg mot att kvalificera sig för strukturbidrag. I villkoren för ländernas bidragssystem finns variationer utifrån sådant som antal medlemmar, antal lokalavdelningar, en demokratiskt uppbyggd organisation och självständighet från moderorganisationen. Åldersgränserna varierade något, där Finland avvek mest med en högsta ålder på 30 år.

I rapporten beskrivs också hur regelsystemets utformning kan påverka barn- och ungdomsorganisationernas utformning. Flera principer står här mot varandra. För att ta emot stöd krävs ofta både kunskap och kontinuitet kring administration samtidigt som kraft kan behöva läggas på utvecklingsarbete. Det sistnämnda inte minst då statsbidragen ofta pekar ut syften som barns och ungas inflytande i organisationen och självständighet gentemot moderorganisationen. De tillfrågade ungdomsförbunden lyfte själva fram hur en omfattande administration med att lämna uppgifter påverkar den egna verksamheten negativt.

Sedan genomgången har Sverige gjort en översyn (SOU 2009:29) och även vissa förändringar av statsbidraget som vi nämnde tidigare. Som vi ser i kapitel 5 ger många av Sveriges kommuner bidrag till barn- och ungdomsorganisationer. Sveriges ungdomsorganisationer har utifrån sin enkät till landets kommuner betonat vikten av att uppvärdera synen på ungdomsorganisationer i Sverige. De betonar också vikten av att kommunerna har möjlighet att utforma skilda system mot bakgrund av de stora skillnader som finns mellan olika kommuner (Sveriges ungdomsorganisationer 2012). I Danmark är det reglerat i lag att kommunerna ska stödja barns och ungas föreningsliv.⁹¹ I Folkeoplysningsloven ges vissa ramar för arbetet. I en nyutgiven antologi diskuterar forskare och föreningsaktiva ungdomsorganisationernas

betydelse för unga och det danska samhället (Tolstrup, Hansen & Risum Scheibel 2014). I Finland pågår en översyn av ungdomspolitikerna, och med det även kriterierna för stöd till ungdomsorganisationer.⁹²

Norge har bland annat inlett en process för att förenkla statens stöd till frivilligorganisationer, däribland barn- och ungdomsorganisationer. Detta genom en vägledning till de statliga aktörer och organisationer som vidareförmedlar statligt stöd (Kulturdepartementet 2014). Där gjordes också förändringar av strukturbidraget och en ny förordning kommer att träda ikraft 2015.⁹³

Det norska exemplet aktualiserar också frågan om att en och samma organisation kan vara mottagare av flera olika typer av bidrag. Med det kan de behöva förhålla sig till flera olika typer av relationer till stat, kommuner och andra aktörer där olika villkor gäller. I en rapport till framtidskommissionen har forskaren Tobias Harding (2012) skisserat möjliga utvecklingstendenser. Det statliga stödet till civilsamhället i Sverige har ofta skett genom organisationsbidrag kopplat till medlemsantal och verksamhetens storlek. Bakgrunden har varit ambitioner att försöka undvika styrning av verksamheternas innehåll. Det finns samtidigt tendenser att aktörer i civilsamhället i ökad utsträckning får offentligt stöd för att genomföra politiskt beslutad verksamhet. De exempel som ges är att det vid sidan om traditionella organisationsbidrag finns flera andra sätt att administrera offentligt stöd: servicefinansierade stöd (som inom friskolesystemet), upphandlingsmodeller, samarbeten och skatteavdragsmodeller. Det är inte osannolikt att en variation av lösningar fortsätter att utvecklas inom olika politikområden. En nackdel kan vara att olika villkor skapas mellan dessa områden, vilka kan uppfattas som orättvisa, en fördel kan vara att mångfalden i civilsamhället gynnas (Harding 2012).

Bilaga barn- och ungdomsorganisationer som har fått organisationsbidrag från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (tidigare Ungdomsstyrelsen) under perioden 1994–2014

Elev- eller studentorganisationer

Fria Moderata Studentförbundet
SESUS
Studentradion i Sverige
Sveriges Ekonomiföreningars Riksorganisation
Sveriges Elevkårer
Sveriges elevråd
Sveriges Elevråd - SVEA
Sveriges Personalvetarstuderandes Riksförbund

Etniska organisationer

Albakos Ungdomscenter
Assyriska Ungdomsförbundet
Bosnisk-Hercegovinska Ungdomsförbundet
Estniska Ungdomsförbundet
Grekiska Ungdomsförbundet
Kurdiska Ungdomsförbundet
Kurdistans studentförbund i Sverige
Serbiska Ungdomsförbundet
Serbiska Ungdomsorganisationen i Sverige
Somalisk-Svenska Ungdomsriksförbundet
Syrianska Arameiska Akademikerförbundet
Syrianska-Armeiska Ungdomsförbundet
Turkiska Ungdomsförbundet

Folkbildnings- eller utbildningsorganisationer

Mattecentrum

Friluftorganisationer

Förbundet Skog och Ungdom
Jordbrukare-ungdomens Förbund
Riksförbundet Sveriges 4H
Scouterna
Unga Sportfiskares Förbund

Frivilliga försvarsorganisationer

Unglottornas Riksorganisation

Hbtq-organisationer

RFSL Ungdom

Hobbyorganisationer

Booster riksförbund
Esport United
Riksförbundet Goodgame
Skytterörelsens Ungdomsorganisation
Sveriges Frimärksungdom
Sveriges Hundungdom
Sveriges Modellflygförbund
Sveriges Motorcyklisters Centralorganisation
Sveriges Schackförbund
Sveriges Ungdomsbridgeförbund
Sverok

Kulturorganisationer

ATR UNG
Devote
Kontakt nätet
Musik- och Kulturföreningarnas Samarbetsorganisation
Popkollo
Riksförbundet Unga Musikanter
Svenska Drillförbundet
Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur
UNGIKÖR

Miljöorganisationer

Fältbiologerna

Nationella minoritetsorganisationer

Judiska Ungdomsförbundet
Romska Ungdomsförbundet
Sverigefinska Ungdomsförbundet

Nykterhetsorganisationer eller liknande

IOGT-NTOs Juniorförbund
MHFs Ungdomsförbund
Nykterhetsrörelsens Scoutförbund
Smart Ungdom
Svenska Frisksportförbundet
Sveriges Blåbandsungdom
Ungdomens Nykterhetsförbund

Organisationer för personer med funktionsnedsättning

Dövblind Ungdom
Förbundet Ung med Psoriasis
Förbundet Unga Rörelsehindrade
Riksförbundet FUB:s Ungdomsverksamhet
Riksorganisationen Unga Reumatiker
Riksorganisationen Unga Synskadade
Svenska Celiakiungdomsförbundet
Sveriges Dövas Ungdomsförbund
Unga Allergiker
Unga Funkisar
Unga Hörselskadade

Politiska ungdomsförbund

Centerpartiets Ungdomsförbund
Grön Ungdom
Kristdemokratiska Ungdomsförbundet
Liberala ungdomsförbundet
Moderata Ungdomsförbundet
Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund
Ung Pirat
Ung Vänster

Religiösa organisationer

Bosnien-Hercegovinas Muslimska Ungdomsförbund
CREDO
EFK Ungs Bidragsspår
Equmenia
Frälsningsarméns Ungdom
Helgelseförbundets Ungdom
Islamiska Ungdomsförbundet
KFUK-KFUMs Idrottsförbund
KFUK-KFUMs Scoutförbund
KFUK-KFUMs Triangelförbund
KRIK - Kristen Idrottskontakt
Ny generation Elev- och Studentorganisation
Pingst ung
Riksförbundet Sveriges Unga Katoliker
Salt - Barn och unga i EFS
Svenska Alliansmissionens Ungdom
Svenska Baptisternas Ungdomsförbund
Svenska Kyrkans Unga
Svenska Missionsförbundets Ungdom
Sveriges Unga Muslimer
Syrisk Ortodoxa Kyrkans Ungdom
Syrisk Ortodoxa Ungdomsförbundet
Örebromissionens Ungdom

Solidaritetsorganisationer

CISV Sverige
Peace Works
Rädda Barnens Ungdomsförbund
Röda Korsets Ungdomsförbund
Tamam

Övriga organisationer

Europeiska Ungdomsparlamentet
Fritidsforum
Förbundet Aktiv Ungdom
Förbundet Unga Forskare
Förbundet Vi Unga
Föreningen Nordens Ungdomsförbund
jagvillhabostad.nu
Reacta
Sveriges Unga Aktiesparares Riksförbund
Sveriges Ungdomsråd
Ung Företagsamhet i Sverige
Ung Media Sverige
Unga Humanister
Unga KRIS-förbundet
Unga Örnars Riksförbund
Ungdom mot rasism
Ungdomsförbundet för mångfald
Utrikespolitiska förbundet i Sverige
Ålska Livet

Fördjupning C

Ungas livsstil i låg- och högstatusområden

– en studie i åldersgruppen 13–16 år

Stig Elofsson, Ulf Blomdahl, Linda Lengheden & Magnus Åkesson

Inledning

Utgångspunkt för det här avsnittet har varit regeringens uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Där efterfrågas en kartläggning av situationen för unga i socioekonomiskt utsatta områden när det gäller möjligheter att delta i organiserade fritidsaktiviteter med en speciell betoning på ett jämställdhetsperspektiv.

Låg- och högstatusområden

Vi har valt att jämföra högstadieelevers levnadsförhållanden och prioriteringar i låg- och högstatusområden i ett antal kommuner. Uppdelningen bygger i första hand på medelinkomster i de olika områdena, men har kompletterats med lokal kunskap kring deras homogenitet. I många fall sammanfaller lågstatusområdena med områden som funnits med i storstadssatsningen, lokala utvecklingsavtal (LUA) eller Urban 15.

I dessa studier har valet av stadsdelar relaterats till låg förvärvsfrekvens, långvarigt försörjningsstöd samt hög andel elever som lämnar årskurs 9 utan gymnasiebehörighet. I den senaste satsningen – Urban 15 – valdes stadsdelar ut utifrån tre socioekonomiska variabler: förvärvsfrekvens under 52 procent, långvarigt försörjningsstöd högre än 4,8 procent samt behörighet till gymnasiet lägre än 70 procent. Ar-

betsmarknadsdepartementet publicerade 2013 en uppföljning (utifrån 7 indikatorer) av de urbana utvecklingsområdena. För elever med behörighet till gymnasiet lämnar man följande sammanfattning:

”Utvecklingen över tid i URBAN 15-områdena är negativ. Andelen elever med behörighet har sjunkit med tio procentenheter under perioden 1998–2011, men utvecklingen har varit positiv i några enskilda stadsdelar. Gapet till riksgenomsnittet är stort, liksom gapet till kommungenomsnittet.

Bilden av LUA-stadsdelarna är att de också ligger under riksgenomsnittet, dock ligger de betydligt högre än URBAN 15-stadsdelarna. I hälften av LUA-områdena har andelen behöriga minskat. Det finns gap i förhållande till kommungenomsnittet i samtliga LUA-områden, dock med stor variation.”

(Arbetsmarknadsdepartementet 2013, s. 4)

Fritiden utforskad i lågstatusområden

Denna studie kan sägas vara en fortsättning på de studier Ungdomsstyrelsen gjort av skol- och arbetsmarknadssituationen i utsatta områden (Ungdomsstyrelsen 2008). En skillnad är att vi här studerar en yngre åldersgrupp (13–15 år) och att speciellt fokus läggs på ungdomarnas användning och prioritering av fritidsaktiviteter även om levnadsförhållanden i övrigt också behandlas. Det har varit svårt att finna forskning om hur levnadsförhållandena (inklusive fritids-situationen) ser ut för den studerade åldersgruppen i lågstatusområden i Sverige (eller områden med låga socioekonomiska resurser) utom i ett avseende, nämligen när det gäller skolresultat. Ett undantag är dock en analys som genomförts av andelen utomstående⁹⁴ i fritids- och kulturutbudet i Huddinge (Blomdahl & Elofsson 2012).

Unga som inte nyttjar offentligt stödd fritid

I rapporten studeras barns och ungas nyttjande av offentligt stödda fritidsverksamheter på två nivåer. Den första innefattar de som *inte* nyttjar aktiviteterna förening och kulturskola (utomstående instrumentella verksamheter). Den andra nivån innefattar de som *inte heller* nyttjar de öppna verksamheterna fritidsgård, bibliotek och simhall (utomstående totalt).

Resultaten visar att båda nivåerna är starkt kopplade till barnens och ungdomarnas sociala bakgrund och också till boendeområdets socioekonomiska status. Statistiska centralbyråns studier av levnadsvillkor för barn i åldern 10–18 år tyder också på att familjens socioekonomiska ställning respektive utländsk bakgrund har stor betydelse, även om de inte analyserar dessa faktorer tillsammans och inte heller i dessa bostadsområden (SCB 2007, 2009a, 2009b). Ser man till

de mest centrala skillnaderna i dessa studier kan unga i socioekonomiskt utsatta områden väntas ha sämre ekonomiska förutsättningar, lägre betyg och delta mindre i organiserade fritidsaktiviteter. Mot det senare ska självklart ställas att de troligen i högre grad besöker fritidsgårdar och att tjejer i dessa områden i högre grad besöker bibliotek. Detta ska vi nu undersöka mer exakt utifrån våra data.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna korta forskningsartikel är att ge en bild av hur levnadsförhållanden och preferenser skiljer sig mellan unga i lågstatusområden och unga i högstatusområden när det gäller social bakgrund, skola, fritid samt hälsa relaterat till levnadsvanor och livskvalitet.⁹⁵

Analyserna genomförs genomgående separat för killar och tjejer för att studera om könsskillnaderna är olika i låg- och högstatusområdena. Syftet kan sammanfattas i följande frågeställningar.

- Hur skiljer sig levnadsförhållanden och prioriteringar i vid mening mellan ungdomar i låg- och högstatusområden?
- I vilken utsträckning kan nyttjandet av offentligt stödd fritidsverksamhet kopplas till individuella respektive strukturella faktorer?
- Ser könsskillnader olika ut i låg- och högstatusområden?

Material och metod

Undersökningsgrupp – högstadiееlever i åtta kommuner 2008–2013

Undersökningsgruppen innefattar högstadiееlever från låg- och högstatusområden i åtta kommuner där undersökningar inom projektet Ung livsstil har genomförts under perioden 2008 till 2013. Samtliga undersökningar har haft som mål att studera barns och ungdomars levnadsförhållanden i relation till sociodemografisk och social bakgrund. Studierna har genomförts i form av enkäter som eleverna fyllt i under lektionstid i skolan. Vid genomförande har vi inom projektet Ung livsstil eller personal från kultur- och fritidsförvaltningarna varit närvarande för att kunna besvara eventuella frågor. Urvalet av orter kan ses som ett tillgänglighetsurval då

det omfattar kommuner som valt att vara med i undersökningarna. Urvalet av elever har genomförts som ett vägt klusterurval efter antal elever i klassen. Det kan alltså ses som representativt för varje kommun med god geografisk spridning av skolor (och därmed även olika typer av bostadsområden). Både kommunala skolor och friskolor ingår i urvalet.

Val av låg- och högstatusområden

Låg- och högstatusområden har för varje kommun bestämts med utgångspunkt från medelinkomsten i olika kommundelar efter diskussion med personer från respektive kultur- och fritidsförvaltning som har god kännedom om de lokala förhållandena. I många fall tillhör de utvalda lågstatusområdena miljonprogrammen, men inte alltid. Så som uppdelningen genomförts kan

Tabell 4C.1 Undersökningsgruppen. Antal unga efter kön, områdets status och kommun

Kommun Undersökningsår	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Norrköping, 2008	75	89	82	77
Huddinge, 2009	92	120	89	131
Linköping, 2010	73	104	57	117
Haninge, 2012	48	65	41	58
Helsingborg, 2012	74	113	85	143
Jönköping, 2012	140	83	124	89
Kalmar, 2013	29	134	34	112
Stockholm, 2013	233	427	225	423
Totalt	764	1 135	737	1 150
Täby, 2013	–	290	–	354
Lidingö, 2011	–	301	–	248

Källa: Ung livsstil.

indelningen ses som en relativ uppdelning mellan de två typerna av områden för varje kommun, vilket kan innebära att det finns betydande skillnader mellan låg- lika väl som högstatusområden i olika kommuner när det gäller såväl medelinkomst som andra sociala indikatorer.

I tabell 4C.1 redovisas undersökningsgruppen efter kön, områdets status och kommun. Här är det viktigt att notera att undersökningsgruppen innefattar de som bor i respektive område oberoende av om de går i en skola i detta område eller ej.

Antalet observationer varierar avsevärt mellan kommunerna, dels beroende på antalet observationer i undersökningarna, dels beroende på hur klart låg- respektive högstatusområden kan identifieras. Det senare beror självklart på hur stark segregationen är inom den aktuella kommunen. Stockholm stad dominerar i materialet och omfattar cirka en tredjedel av observationerna.

Sociodemografisk och socioekonomisk bakgrund

Uppgifter om elevernas familjesituation har hämtats från frågan *Vilka vuxna bor du med hemma?*⁹⁶ Relationen till föräldrar studeras genom frågan *Vilka personer har du förtroende för/litar du på?* där *egen förälder/föräldrar* utgör ett av flera alternativ.

Socioekonomisk bakgrund mäts genom boendeform samt tillgång till bil, båt och sommarstuga – ett mått som teoretiskt kan kopplas till Webers definition av klass, vilket i sin tur kopplas till begreppet livschanser (Weber 1983). Detta mått har använts i flera andra studier (Blomdahl 1990, Blomdahl & Elofsson 2006, Elofsson 1998, Elofsson & Karlsson 2011, Larsson 2008, Nilsson 1998). En fördel med att använda detta mått i jämförelse med till exempel föräldrars

utbildning och sysselsättning är att det interna bortfallet blir mycket begränsat. I de fall man jämfört samband blir resultaten något olika starka men går dock oftast i samma riktning. Uppgifter om sociodemografiska faktorer innefattar kön, ålder samt utländsk bakgrund (se nedan).

Som grund för beskrivningen av utländsk bakgrund används uppgifter om ungdomarna själva och deras föräldrar är födda i Sverige eller ej. Frågorna har följande formulering: *"Är du (din pappa, mamma) född i Sverige? (Nej/Ja)"* (se Blomdahl & Elofsson 2006, s. 33–34).

Med utgångspunkt från svaren på dessa tre frågor grupperas ungdomarna i fyra grupper från ungdomar utan utländsk bakgrund till ungdomar som är födda utomlands på följande sätt: Ungdomar födda i Sverige, svensk bakgrund (till exempel adoptivbarn eller de som har en förälder född utomlands), utländsk bakgrund (båda föräldrar födda utomlands, själv född i Sverige) samt utrikes född (själv och båda föräldrar födda utomlands).

Expressiva och instrumentella fritidsaktiviteter

Stödet till föreningsliv, kulturskola, fritidsgårdar, bibliotek och simhallar tar upp en mycket stor del av det offentliga stöd som ges till barns och ungas fritidsverksamhet. I tidigare undersökningar har dessa verksamheter delats upp i två grupper – *instrumentella* – innefattande förening och kulturskola respektive *expressiva* innefattande de tre övriga verksamheterna.⁹⁷ Skillnaden mellan dessa två typer är att de instrumentella är klart strukturerade med givna tider och också ofta tydliga krav på deltagande. De expressiva är däremot öppna i den mening att man kan komma och gå när man vill (inom ramen för öppettider) och att verksamheten är mindre styrd och planerad även om det i vissa

fall kan finnas planerade aktiviteter. De olika inriktningarna kan tänkas innebära olika inställningar till/förväntningar på verksamheten. De instrumentella kan ses som målinriktade, man deltar för att utveckla sig medan de expressiva mer är inriktade mot att få mer direkt tillfredsställelse.

Att mäta medlemskap i förening

Uppgifterna om ungdomarnas deltagande i föreningar har här samlats in på ett speciellt sätt eftersom ett flertal tidigare studier visat att de har oklara begrepp om vad som är en förening i traditionell mening.⁹⁸ Det är inte ovanligt att ungdomar ser kulturskola, gym eller andra kommersiella verksamheter som föreningar, vilket innebär – om man direkt utgår från elevernas egen bedömning – att andelen medlemmar överskattas med upp till 10–15 procentenheter.

För att få mer tillförlitliga uppgifter har eleverna fått ange om de är med i någon förening samt namnet på den eller de föreningar de är medlemmar i. Dessa uppgifter har sedan granskats av oss i undersökningsgruppen och personer med god kännedom om föreningslivet i den aktuella kommunen. Uppgifter om medlemskap har korrigerats utifrån denna granskning. För övriga verksamheter, där ungdomarnas deltagande undersökts, bedöms ungdomarnas svar som tillförlitliga och måtten bygger här direkt på de svar som avgetts. När det gäller kulturskolan har ungdomarna fått ange om de deltar eller ej, medan de när det gäller fritidsgård, bibliotek och simhall fått ange hur många gånger de besökt dessa verksamheter under de senaste fyra veckorna.

För att studera skillnader mellan låg- och högstatusområden, tjejer och killar samt andra bakgrundsfaktorer har flera statistiska metoder använts (se bilaga 1).

Resultat

– social bakgrund och skola

Resultaten berör den sociala bakgrunden, skolsituationen och fritiden. Analysen fördjupas kring de som inte utnyttjar offentligt stödd verksamhet på fritiden. Ungdomarnas intressen och vilja att delta i olika aktiviteter analyseras samt deras syn på vad kommunen bör prioritera när det gäller olika fritidsaktiviteter. Resonemangen breddas sedan till att gälla levnadsvillkoren i stort i de undersökta områdena.

Stora skillnader i resurser och familjeförhållanden

Som förväntat visar resultaten på stora skillnader mellan låg- och högstatusområdena när det gäller familjens materiella resurser och andel ungdomar med invandraranknytning (tabell 4C.7 i bilaga 2). I lågstatusområdena kommer nästan hälften av ungdomarna från familjer med små eller ganska små resurser mot knappt 10 procent i högstatusområdena. Skillnaderna är också mycket stora när det gäller andelen som är utrikes födda eller har en utländsk bakgrund.

I lågstatusområdena är nästan 60 procent utrikes födda eller har utländsk bakgrund och mer än 20 procent är födda utomlands. I högstatusområdena handlar det om cirka 10 procent som är födda utrikes eller har föräldrar som är det och mindre än 5 procent är födda utomlands.

Vid sidan om detta finns också skillnader i familjesituation och relation till föräldrar. *Andelen som bor med båda föräldrarna skiljer sig ej så mycket men ser man till övriga familjesituationer finns klara skillnader.* I lågstatusområdena är det ungefär lika vanligt att man bor med en ensam mamma som att man har växelvis boende. I högstatusområdena är det mindre vanligt att man bor med en ensamstående mamma och betydligt vanligare att man har växelvis boende. *Det är också mindre vanligt att ungdomar i lågstatusområdena uppger att de har*

förtroende för sina föräldrar än vad det är i högstatusområdena.

Vissa variationer i skolsituation

I enkäterna ingår ett antal frågor som tar upp ungdomarnas skolsituation. I en fråga får ungdomarna uppge hur viktigt det är att vara bra i skolan.⁹⁹ En annan fråga tar upp hur man upplever och uppfattar klimatet i klassen.¹⁰⁰ En faktoranalys¹⁰¹ visar här att dessa alternativ kan sammanfattas i tre dimensioner – *positiva element i klassklimatet*¹⁰², *negativa element i klassklimatet*¹⁰³ samt *stöd/stimulans*¹⁰⁴. Relationen till lärare och annan skolpersonal studeras via en fråga kring vilka personer man har förtroende för, där lärare, skolsköterska och kurator ingår som alternativ. Uppgifter om *skolk* hämtas från en fråga där eleverna får ange hur ofta de varit borta från skolan utan att vara sjuka eller ha annan giltig orsak.

Hur eleverna bedömer sina prestationer studeras genom att de får ange vilket betyg de fått. I detta fall varierar dock betygsskalorna mellan olika undersökningsår. Vi har här valt att endast presentera resultat för de fall där det finns en sexgradig skala från A till F.¹⁰⁵ I resultaten anges här medelbetyg för de ämnen som tagits med i frågan. Värdena har räknats om så att ett högre värde motsvarar ett högre betyg. En mer övergripande bild av hur ungdomarna upplever sin skolsituation framträder i svaren på frågan om hur man trivs i skolan.¹⁰⁶ Uppgifter kring hur ofta man läst en bok redovisas också eftersom just detta kan ha betydelse för hur man lyckas i skolan.¹⁰⁷

Ungdomarna i lågstatusområden tycker i något större utsträckning att det är viktigt att vara bra i skolan och trivs något bättre i skolan (tabell 4C.8 i bilaga 2). I bedömningen av klassklimatet är skillnaderna små, möjligen kan det dock vara värt att notera att killar i lågstatusområden ger en något mindre positiv bild av att det är lugn och ro, positiv stämning och god sammanhållning än vad killar i

högstatusområden ger. Det övergripande mönstret är att ungdomarna ger likartade bilder av klassklimatet i de två typerna av områden.

Här är det dock viktigt att komma ihåg att elevernas svar i hög grad kan påverkas av vad de förväntar sig. Bakom de likartade svaren kan dölja sig helt olika förväntningar om hur det borde vara. De observationer som två av författarna gjorde vid ifyllandet av enkäterna i Stockholm ger en helt anorlunda bild. I lågstatusområdena var det i större utsträckning stökigt och allmänt rörigt, medan det var mycket lugnare och mer kontrollerat i klasserna i högstatusområdena. Likheter i svaren tyder alltså i hög grad på att ungdomarna har olika förväntningar kring hur det bör vara i klassen.

Lägre förtroende för skolpersonal i lågstatusområden

Men det finns också en negativ sida. *Killar i lågstatusområden har i mindre utsträckning förtroende för lärare och för både killar och tjejer gäller att färre har förtroende för skolsköterska och kurator. Skolk är vanligare och eleverna gör bedömningen att de har lägre betyg.* Det senare stämmer väl med registerdata som tydligt visar att eleverna i genomsnitt har lägre betyg och mindre andel med gymnasiebehörighet i lågstatusområden.¹⁰⁸ Intressant är att en tydlig könsskillnad endast framträder i högstatusområdena – tjejerna har högre genomsnittsbetyg än killarna, medan det inte finns någon könsskillnad i lågstatusområdena.

Man kan också notera att det är mindre vanligt att läsa böcker vid sidan av läxor eller skolböcker bland ungdomarna i lågstatusområdena. Det är vanligare bland tjejer än bland killar att ha läst en bok minst tre gånger i veckan. Men det är också tydliga skillnader mellan tjejer i högstatusområden (47 procent) och tjejer i lågstatusområden (40 procent). Motsvarande uppgifter för killar är 37 respektive 27 procent. Läsandet är alltså som lägst bland killar i lågstatusområden.

Resultat – fritiden

Ungdomar i lågstatusområden och ungdomar i högstatusområden skiljer sig markant när det gäller vilken betydelse man lägger vid skola respektive fritid för att ge livet mening. I lågstatusområdena är det avsevärt fler som anger att det främst är skolan som ger livet mening, medan ungdomar i högstatusområdena i mycket större utsträckning anger att det är fritiden (tabell 4C.2).¹⁰⁹ I tabellen presenterar vi hur unga använder sig av olika fritidsaktiviteter samt hur de trivs med sin fritids-situation. Tabellen är indelad i killar och tjejer från de två typerna av områden.

Mindre nöjdhet med fritidssituationen i lågstatusområden

Generellt är ungdomarna nöjda med sin fritidssituation (se tabell 4C.2).¹¹⁰ Bland de som inte tycker att den är bra har en väldigt stor andel angett att den är ganska bra. Samtidigt ska man notera att ungdomar i lågstatusområden i genomsnitt är något mindre nöjda, speciellt framträdande blir skillnaden bland tjejer. *Detta ger vissa indikationer för att ungdomarna, och då speciellt tjejerna, i lågstatusområden kan ha sämre möjligheter att göra vad de vill.*

En tänkbar begränsning kan vara tryggheten att röra sig fritt ute på fritiden. En fråga kring om man är rädd när man är ute på fredags-, lördags- och söndagskvällarna¹¹¹ (resultaten redovisas ej) pekar på att det speciellt bland tjejerna gäller att de som bor i ett lågstatusområde i större utsträckning uppger att de aldrig är ute efter klockan 19 eller att de alltid eller ofta är rädda jämfört med tjejer i högstatusområden. För killar följer resultaten de ”traditionella” könsmonstren, killar upplever sig rädda i mycket mindre utsträckning och skillnaden är här liten mellan låg- och högstatusområden.

Mindre vanligt med föreningsmedlemskap samt deltagande i kulturskola

Det finns också stora skillnader i nyttjandet av de offentligt stödda aktiviteterna (tabell 4C.2). *Både tjejer och killar i lågstatusområdena är i betydligt mindre utsträckning med i en förening eller en kulturskola (instrumentella verksamheter) men besöker i gengäld fritidsgårdar och bibliotek (expressiva verksamheter) i större utsträckning.*

En rad tidigare studier har visat att deltagande i dessa båda typer av aktiviteter skiljer sig mellan olika grupper av unga (Blomdahl & Elofsson 2012, Elofsson 2012). Speciellt markant är att deltagande i en förening eller en kulturskola är klart kopplat till ungdomarnas resurser. Ungdomar som bor med bägge föräldrarna, kommer från familjer med större materiella resurser och har svensk bakgrund, är tydligt överrepresenterade i dessa verksamheter (Blomdahl & Elofsson 2012, Elofsson 2012).

Lägre fysisk aktivitet, sämre hälsa och livskvalitet

När det gäller livsstil, hälsa och livskvalitet är den lägre fysiska aktiviteten i lågstatusområdena mest slående. Oberoende av om man ser till den ”subjektiva” skattningen av hur fysiskt aktiv man är¹¹² eller till mer ”objektiva” mått på fysisk aktivitet¹¹³ är *ungdomar i lågstatusområdena i större utsträckning fysiskt inaktiva* – ett faktum som är viktigt att uppmärksamma (tabell 4C.2). De stora skillnaderna framträder om man ser till mer ”objektiva” skattningar. Ett skäl till detta är det låga deltagandet i idrottsföreningar. Andra former för fysisk aktivitet får liten inverkan i både låg- och högstatusområdena.

Tabell 4C.2 Ungdomarnas nyttjande av olika fritidsaktiviteter. Andel unga efter kön och områdets status. Procent

	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Vad ger livet mest mening?				
Främst skolan	33	18***	41	14***
Främst fritiden	31	56***	27	53***
Trivs bra med sin fritidsituation	72	75*	59	69***
Medlem i förening	43	59***	31	58***
Medlem i idrottsförening	39	54***	22	49***
Medlem i annan förening	8	10+	11	16**
Andel (%) av medlemmar med uppdrag i				
Styrelse	0.5	1.9	4.2	2.2
Arbetsgrupp, kommitté	3.8	3.8	6.7	8.1
Som ledare	7.7	11.1	11.8	14.2
Med i kulturskolan	6	13***	11	18***
Besökt fritidsgård minst 1/g i veckan	16	9***	10	4***
Besökt bibliotek minst 1/g i veckan	4	2**	9	2***
Besökt simhall minst 1/g i veckan	5	4	4	3
Aerobics/spinning etc. minst 1/g i veckan	3	4	3	8***
Dansskola minst 1/g i veckan	1	2	4	6
Gym minst 1/g i veckan	12	13	5	9***
Egen motion minst 1/g i veckan	17	23**	14	20***
Fysiskt aktiv minst 2 ggr/v, subjektivt	74	80**	53	72***
Fysisk aktiv, objektivt				
Med i idrottsförening	39	54***	22	49***
Plus aerobics eller dans	41	55***	25	52***
Plus gym	44	58***	26	54***
Plus egen motion	45	59***	28	55***
Ej fysiskt aktiv totalt	55	41***	72	45***
Antal timmar förra veckan (medelvärde)				
Internet och mobil	22.6	25.3	28.1	23.5*
Lyssna på musik	6.4	7.5+	10.3	10.9
Hjälpa till hemma	4.6	3.5*	5.8	3.9***
Läst läxor	3.6	4.1	4.5	5.5*

Källa: Ung livsstil.

+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$

Även utifrån den subjektiva bedömningen är man mindre fysiskt aktiv. Andelen fysiskt inaktiva oberoende av kön och områdets status är klart mycket lägre om man ser till det ”subjektiva” måttet. Det finns resultat som pekar mot att man vid denna typ av subjektiva skattningar troligen överskattar sin fysiska aktivitet. *Det är viktigt att notera att de relativa överskattningarna av andelen fysiskt aktiva tycks vara högre i lågstatusområdena än i högstatusområdena, speciellt bland tjejer.*

Det klart lägre deltagandet i idrottsföreningar blir om man ser till det ”objektiva” måttet en faktor som leder till att andelen fysiskt aktiva är klart lägre i lågstatusområdena. Ibland har man fört fram att detta skulle kompenseras av högre deltagande i andra former av fysisk aktivitet, men resultaten ger inget stöd för att så skulle vara fallet. *Genomgående gäller att deltagandet i andra former av fysisk aktivitet i lågstatusområdena är lägre eller möjligen ligger på samma nivå som i högstatusområdena. Viktigt att observera är de stora könsskillnaderna som finns i lågstatusområdena, i högstatusområdena är skillnaden liten mellan killar och tjejer.*

När det gäller matvanor framträder tydliga skillnader mellan låg- och högstatus-områdena för att äta ”onyttigt”, medan skillnaderna är små när det gäller att äta nyttigt, grönsaker och frukt. *Ungdomar i högstatusområdena har en starkare inriktning mot en mer hälsosam livsstil – de är i större utsträckning fysiskt aktiva och äter i mindre utsträckning onyttig mat. Här tycks alltså finnas en tydlig gränslinje mellan de två typerna av områden. I högstatusområdena är det vanligare att tjejer äter nyttig mat, speciellt grönsaker, medan könsskillnaderna är små i lågstatusområdena (tabell 4C.9 i bilaga 2). En större andel ungdomar i lågstatusområdena äter ofta godis och snabbmat samt dricker läsk.*

Detta kan kopplas samman med resultaten för fysisk aktivitet. En fråga som uppmärksammats

markant under de senaste decennierna då man konstaterat att fysisk aktivitet har stor betydelse för inte enbart ungdomarnas hälsa utan också för deras skolprestationer. Vi har i flera studier kunnat visa att en stor del av den fysiska aktiviteten i högstadiet sker i en idrottsförening (som i ungdomsgruppen klart dominerar ungdomarnas föreningsdeltagande). Ett av motiven för föreningsstödet, vid sidan om det demokratiska perspektivet, är tveklöst att man via stödet till idrottsföreningar främjar ungdomarnas fysiska aktivitet.

Vi ser också att ungdomar i lågstatusområdena i genomsnitt skattar sin livskvalitet lägre (tabell 4C.9 i bilaga 2). De skillnader som framträder gäller främst bland tjejer. Tjejer i lågstatusområden skattar sin hälsa och framför allt sin livskvalitet lägre än tjejer i högstatusområden. Generellt – oberoende av områdets status – skattar också tjejer sin livskvalitet avsevärt lägre än killar.

Vissa skillnader i övriga fritidsaktiviteter

Även om de här redovisade fritidsaktiviteterna från samhällets perspektiv bedöms som centrala och viktiga ska man komma ihåg att de upptar en begränsad del av vad ungdomarna ägnar sig åt på fritiden.

Användningen av mobil och internet tar stor plats i ungdomars liv (enligt deras egen skattning ägnar sig de åt detta i genomsnitt kring 20–25 timmar per vecka).¹¹⁴ Bland killar finns ingen tydlig skillnad mellan områdena, medan tjejer i lågstatusområdena i högre grad ägnar tid åt detta än tjejer i högstatusområdena. En annan aktivitet som ungdomar lägger mycket tid på är att lyssna på musik – klart mer bland tjejer än bland killar. I detta fall är skillnaderna mellan områdena liten, medan det finns skillnader för att hjälpa till hemma och att läsa läxor. Ungdomarna i lågstatusområdena hjälper i högre grad till hemma och lägger i lägre grad tid på att läsa läxor.

Tabell 4C.3 Andel utomstående – instrumentalt respektive totalt – efter kön, områdets status och kommun. Procent

Kommun Undersökningsår	Utomstående				Utomstående			
	Instrumentella verksamheter				Totalt			
	Killar		Tjejer		Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status		Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög
Norrköping, 2008	29	36	54	30**	21	32	42	26*
Huddinge, 2009	69	42***	66	46**	40	37	33	38
Linköping, 2010	44	27*	51	28**	29	17+	39	22*
Helsingborg, 2012	61	35**	74	33***	43	30+	58	29***
Jönköping, 2012	54	31**	45	25***	50	30**	40	25*
Haninge, 2012	67	43*	49	43	48	32	37	43
Kalmar, 2013	38	34	68	33***	31	26	44	29+
Stockholm, 2013	56	40***	71	36***	51	38***	63	36***
Totalt	54	37***	62	35***	42	33***	49	31***
Täby, 2013		30		37		27		32
Lidingö, 2011		28		29		24		23

Källa: Ung livsstil.
+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$

Ser man till utövandet av andra fritidsaktiviteter som huvudsakligen sker utanför hemmet (och som inte behandlats ovan) är skillnaden mellan de två typerna av områden relativt begränsad. Besök på olika kulturinstitutioner är ungefär lika lågt. Det finns alltså inga tydliga tecken på att dessa i högre grad skulle besökas mer av ungdomarna i högstatusområdena. Det finns dock ett mönster som bör uppmärksammas. Ungdomarna i lågstatusområdena har i större utsträckning besökt en kyrka/moské eller motsvarande. Ungdomar i högstatusområdena har i större utsträckning gått på ett café medan de i lågstatusområdena i större utsträckning gått på en hamburgerbar.

Större andel står utanför det offentliga fritidsutbudet i lågstatusområden

Med tanke på att andelen medlemmar i föreningar och deltagare i kulturskolan är lägre i lågstatusområdena blir självklart andelen *utomstående* i instrumentella aktiviteter i genomsnitt högre i låg- än i högstatusområden. Utomstående i instrumentella aktiviteter innefattar ungdomar som inte deltar i förening eller kulturskola, medan utomstående totalt innefattar alla som vid sidan av detta inte heller besöker en fritidsgård, ett bibliotek eller en simhall minst två gånger i veckan.¹¹⁵

Frågan är hur det ser ut när man tar med alla fem aktiviteterna. I tabell 4C.3 redovisar vi andel utomstående – för instrumentella aktiviteter

och totalt uppdelat mellan kön, områdets status och kommun. Som en jämförelse presenteras även uppgifter för Lidingö och Täby kommuner som kan ses som exempel på högstatusområden, men som inte ingår i studiegruppen. Eftersom värdena här inte kontrollerats för ungdomarnas sociala bakgrund ger detta en bild av hur skillnaderna mellan låg- och högstatusområden ser ut ”i verkligheten”.

Fritidsgårdar, bibliotek och simhallar viktiga i lågstatusområden

Andelen utomstående i instrumentella aktiviteter är klart högre i låg- än i högstatusområden (tabell 4C.3). Resultaten visar att fritidsgårdar, bibliotek och simhallar har en kompenserande inverkan, skillnaden mellan låg- och högstatusområden blir mindre när även dessa aktiviteter tas med, men fortfarande gäller att andelen utomstående i de flesta fall är högre i lågstatusområdena.¹¹⁶ De expressiva aktiviteterna kompenserar alltså långt ifrån helt även om skillnaderna mellan de båda typerna av områden minskar.

Större könsskillnader i lågstatusområden

Notabelt är att skillnaderna i båda fallen är större för tjejer än för killar. Medan könsskillnaderna är ganska begränsade i högstatusområdena, framstår alltså tjejerna i lågstatusområdena som de stora ”förlorarna”. Bakom dessa övergripande resultat döljer sig dock variationer mellan kommuner både då det gäller skillnader mellan låg- och högstatusområden och skillnader mellan kön. I de flesta fall följer dock resultaten det övergripande mönstret. Generellt gäller – både för de instrumentella aktiviteterna och totalt – att variationerna är större mellan olika lågstatusområden än mellan olika högstatusområden. Detta gäller både bland tjejer och bland killar.

Bostadsområde spelar större roll än familjebakgrund

En viktig fråga är givetvis i vilken utsträckning individuella faktorer som ungdomarnas skilda sociala bakgrund kan förklara de olikheter vi finner mellan de två typerna av områden. I bilaga 2 (tabell 4C.10) presenteras sambanden mellan andelen utomstående – både för instrumentella aktiviteter och totalt sett – och ungdomarnas sociala bakgrund samt områdets status med kontroll för kommun.

Resultaten av analysen visar att strukturella faktorer – områdets status och kommun – fortfarande spelar en väsentlig roll. Även efter kontroll för social bakgrund är det vanligare att ungdomar från lågstatusområden är utomstående både instrumentellt och totalt sett. För instrumentella aktiviteter kvarstår tydliga könsskillnader, tjejerna i lågstatusområdena är mer underrepresenterade än killarna, men ser man till utnyttandet av alla de fem aktiviteterna är områdesskillnaderna likartade för killar och tjejer.

Familjesituationen tycks främst ha betydelse för killars nyttjande, medan familjens resurser främst inverkar när man ser till de instrumentella aktiviteterna. Ser man till utomstående totalt har dessa faktorer en mer begränsad inverkan. *Ett klart lägre nyttjande av instrumentella aktiviteter framträder både bland utrikes födda tjejer och bland tjejer med utländsk bakgrund. Bland tjejer med utländsk bakgrund är också andelen utomstående totalt högre än bland tjejer med svensk bakgrund, medan det endast finns en tendens till att det skulle vara så för utrikes födda tjejer. Fritidsgård, bibliotek och simhall tycks alltså här ha en starkare kompensatorisk verkan bland utrikes födda tjejer.*

Kompensatoriska verksamheter har större betydelse i lågstatusområden

Fritidsgård, bibliotek och simhall har alltså en kompensatorisk verkan. En fråga är vilka ungdomar som fångas upp av expressiva verksamheter i högstatusområden och mellan kommuner. Vid sidan av detta spelar dock även individuella faktorer en viktig roll (tabell 4C.11 i bilaga 2). Bland både killar och tjejer finns en tydlig koppling till familjens resurser, bland killar till familjesituation och bland tjejer till utländsk bakgrund.

För det första ser vi att det främst är strukturella faktorer som inverkar på om det sker en kompensation eller ej. Kommuntillhörighet spelar en viktig roll, inte minst bland tjejer. Nota-

belt är att Stockholm som är basen i analysen allmänt ligger sämst till när det gäller kompensation både bland killar och bland tjejer. *Bland tjejer finns också en mycket tydlig skillnad mellan låg- och högstatusområden, kompensationen är klart större i lågstatusområdena. Bland killar finns ingen liknande skillnad, kompensationen är likartad i båda typerna av områden.*

Allmänt tycks individuella faktorer spela en mer marginell roll (tabell 4C.11 i bilaga 2). Detta bör ställas mot den betydelse de har för instrumentella aktiviteter. Fritidsgård, bibliotek och simhall tycks alltså i begränsad utsträckning kompensera för sämre resurser på en individuell nivå. Det finns dock ett undantag, nämligen att utrikes födda unga i större utsträckning fångas upp via dessa verksamheter än övriga grupper.

Tabell 4C.4 Tillskott från fritidsgård, i relation till områdets status och kommun efter kontroll för social bakgrund för killar respektive tjejer. Resultat från logistiska binära regressioner – oddskvoter och signifikansnivå

	Killar	Tjejer
Områdets status		***
Låg	1.14	2.81***
Hög	1.00	1.00
Kommun, år	***	***
Norrköping, 2008	3.85**	4.36***
Huddinge, 2009	5.47***	10.5***
Linköping, 2010	8.44***	6.07***
Haninge, 2012	5.73***	2.43
Helsingborg, 2012	3.78***	3.31**
Jönköping, 2012	0.88	1.62
Kalmar, 2013	4.38***	10.2***
Stockholm, 2013	1.00	1.00

*Källa: Ung livsstil.
+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$
N = 840 killar och 856 tjejer.*

Lägre deltagande beror inte på ointresse att delta

En tänkbar förklaring till att det är fler utomstående i lågstatusområdena skulle kunna vara ett lägre intresse för att nyttja de studerade aktiviteterna. *Resultaten ger inget stöd för att utomstående i lågstatusområdena skulle vara mindre intresserade av att delta i eller besöka de aktiviteter som vi studerar.* För att analysera detta närmare studeras intresset för att delta i de olika aktiviteterna minst en gång per vecka hos dem som är utomstående totalt (tabell 4C.5).¹¹⁷ Observera att i detta fall studeras idrottsförening eftersom man i de flesta enkäterna endast ställt frågan om man vill vara med i en idrottsförening och inte i en förening mer allmänt. Detta torde dock ha en mer begränsad betydelse eftersom föreningsdeltagandet i mycket hög grad domineras av idrottsföreningar.

Bland killar är intresset för att vara med i de instrumentella aktiviteterna lika högt bland dem som bor i lågstatusområdena som bland dem som bor i högstatusområdena medan intresset för att delta i de expressiva aktiviteterna är klart högre. *Bland tjejer finner vi genomgående högre*

intresse för att delta i alla aktiviteterna hos de som bor i lågstatusområden. Detta pekar alltså mot att det genomgående finns större hinder för ungdomar från lågstatusområden att delta i offentligt stödda verksamheter i den utsträckning de önskar (tabell 4C.5).

Variationer utifrån kommun, område, ekonomi och utländsk bakgrund

Frågan är var dessa hinder för att delta ligger. Uppenbart är att det finns tydliga skillnader mellan kommunerna för i vilken utsträckning man ”lyckas fånga upp” ungdomar som vill vara med i en idrottsförening eller en kulturskola (tabell 4C.12 i bilaga 2). *Områdets status spelar också stor roll utom när det gäller killars deltagande i idrottsförening. Andelen som skulle vilja delta men inte gör det är i genomsnitt högre i lågstatusområdena.*

De mer individuella faktorerna slår främst igenom för att delta i en idrottsförening. Det är vanligare att ungdomar som kommer från familjer med begränsade materiella resurser eller har utländsk bakgrund (även när hänsyn tas till familjens resurser) vill delta, men inte gör det.

Tabell 4C.5 Utomstående totalt. Andel som uppger att de vill göra olika aktiviteter (minst en gång per vecka) efter kön och områdets status. Procent

Vill delta, besöka mer än en gång i veckan	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Idrottsförening	48	45	56	44**
Kulturskola	13	8	26	13***
Besöka fritidsgård	36	27*	45	30***
Besöka bibliotek	28	15**	49	28***
Besöka simhall	53	43*	63	42***

Källa: Ung livsstil.

+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$

N (Killar) = Låg: 262–286 och Hög: 313–356. N (Tjejer) = Låg: 283–314 och Hög: 311–360. Antalet observationer varierar främst beroende på internt bortfall i frågan om man vill utöva de olika aktiviteterna.

Genomslaget för utländsk bakgrund är starkast bland tjejer, främst för utrikes födda men även för tjejer med utländsk bakgrund. När det gäller svårigheter att delta i kulturskolan tycks de individuella faktorerna ha en relativt begränsad betydelse.

Unga i lågstatusområden vill ha satsningar på fritidsgårdar

Vi breddar nu bilden och studerar skillnaderna i prioriteringar mellan låg- och högstatusområden närmare. I en särskild fråga har ungdomarna fått rangordna kommunens satsningar på fem olika fritidsområden från ett till fem, där ett anger det man tycker är viktigast att kommunen satsar på.¹¹⁸ I tabell 4C.6 redovisas andelen som rangordnat de olika alternativen efter kön och områdets status. Områdena har valts ut eftersom de uppskattningsvis utgör 80 procent av den budget som ansvariga nämnder har kopplat till kultur- och fritidsområdet.

Resultaten visar på en tydlig skillnad. *Ungdomarna i lågstatusområdena prioriterar satsningar på idrott lägre och satsningar på fritidsgårdar högre än ungdomarna i högstatusområdena.*

I två mer detaljerade frågor har ungdomarna också fått ange vad man tycker att kommunen ska satsa på under de närmaste åren när det gäller kulturverksamheter respektive idrottsanläggningar.¹¹⁹ En särskild analys har gjorts för Stockholm över de alternativ som placerats högt i någon grupp tillsammans med genomsnittligt antal verksamheter/anläggningar man prioriterat (maximalt antal är fyra). *Ungdomar i lågstatusområdena prioriterar satsningar på bibliotek och bland tjejer prioriteras även satsningar på Dansens hus högre än i motsvarande grupp i högstatusområdena* (tabell 4C.13 i bilaga 2). *Ser vi till idrottsanläggningar prioriteras basketplaner och simhallar högre samt bland tjejer även bowlinghallar.*

Tabell 4C.6 Andel som prioriterar – först av fem – kommunala satsningar på olika fritidsområden efter kön och områdets status. Procent

Prioriterar (först) satsningar på fritidsområde	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Idrott (till exempel: sim- och idrottsanläggningar och idrottsförening)	53	59*	32	40**
Fritidsgård (andra liknande träffpunkter för unga)	32	24***	39	30***
Kultur (till exempel: bibliotek, kulturskolan, teatrar, dans, utställningar, museer)	10	11	26	24+
Natur (till exempel: skötsel och underhåll av sjöar, naturområden och parkområden)	17	15**	12	14*
Föreningsverksamhet (ej idrott) (till exempel: scouter, kyrka, kulturförening)	5	6	5	4

Källa: Ung livsstil.
+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.

Vara med kompisar och idrott viktigt för unga

I en öppen fråga har ungdomarna fått ange viktigaste fritidsintresse.¹²⁰ Antalet alternativ man får ange är inte begränsat. Ser man till genomsnittligt antal alternativ finns signifikanta skillnader mellan de två typerna av områden. Både bland killar och bland tjejer har ungdomarna i lågstatusområden angett färre alternativ.

Oberoende av kön och områdets status kommer att vara med kompis samt att *idrotta* högst (tabell 4C.14 i bilaga 2).

Att vara med kompisar är något som sätts högre av tjejer och ungdomar i högstatusområden. Idrott (i och utanför förening) sätts högre av killar än av tjejer med speciellt stora könsskillnader i lågstatusområden: det finns här en tydlig skillnad mellan låg- och högstatusområden – i lågstatusområdena tar man oftare upp idrott utanför förening, i högstatusområdena tar man oftare upp idrott i förening.

I de fall ungdomarna tagit upp idrott i förening har även den aktuella idrottsgrenen kodats. En jämförelse visar att ungdomar i lågstatusområden oftare tar upp basket samt bland killar även fotboll.

Bland tjejer finns ett större intresse i högstatusområdena för att spela/sjunga medan skillnaderna i övrigt är relativt begränsade. Detta gäller till exempel för att dansa/vara med i danskurser samt att umgås med familjen som tjejer prioriterar högt.

Diskussion

Hur stämmer då resultaten med den bild som presenterades i inledningen? Ja, för det första kan man konstatera att den problematiserande bilden med lägre betyg i skolan, lägre deltagande i organiserade fritidsaktiviteter och lägre fysisk aktivitet stöds. Ungdomarna i lågstatusområdena skattar sina medelbetyg lägre, är i mindre utsträckning med i föreningar (främst då idrottsföreningar) och i kulturskolan. De nyttjar också i mindre utsträckning offentligt stödda verksamheter även om man tar med fritidsgårdar, bibliotek och simhallar. De är klart mindre fysiskt aktiva. När det gäller skolsituationen ska vi till detta också lägga att de skolkar i något större utsträckning. Men vi ska dock komma ihåg att de i större utsträckning besöker fritidsgårdar och bibliotek.

Sämre hälsosituation och mindre fysisk aktivitet i lågstatusområden

När det gäller hälsa och hälsovanor tyder de i inledningen redovisade resultaten på att hälsosituationen är något sämre i lågstatusområden om vi utgår från funna samband med socioekonomisk bakgrund och utländsk bakgrund. Trots att sociala skillnader finns slår de ännu inte igenom så starkt i denna åldersgrupp. Våra resultat ger en del indikationer på lägre hälsa och välbefinnande men skillnaderna är knappast dramatiska och långtifrån genomgående. Det är dock ett par negativa faktorer som måste uppmärksammas. Till skillnader i fysisk aktivitet kan kopplas att det är vanligare att ungdomar i lågstatusområdena äter onyttig mat. Vi ska också notera att de skattar sin livskvalitet – vilket får betraktas som en bedömning av den totala livssituationen – lägre. Till den bilden skulle vi också vilja lägga det faktum att könsskillnaderna är betydligt mer markerade i låg- än i högstatusområdena.

Skolan prioriteras högt av unga i lågstatusområden

Men är det då så att det bara är ”sämre” för ungdomarna i lågstatusområdena? Nej, så är det inte. I många fall är skillnaderna ganska små och när det gäller attityder och prioriteringar finns en hel del fall där ungdomar i lågstatusområden i större utsträckning är intresserade eller prioriterar högre.

En högre andel anser att det är skolan som främst ger livet mening och att det är mycket viktigt att vara bra i skolan. Knappast indikationer på att de tar avstånd från skolan. Det är också viktigt att notera att de inte alls beskriver skolsituationen mer negativt än ungdomar i högstatusområdena. I genomsnitt trivs man snarare något bättre och ger inte en mer negativ beskrivning av klassklimatet och det stöd/den stimulans man får.

Det finns dock några oroande indikationer. Killarna i lågstatusområdena har i mindre utsträckning förtroende för lärare och både killarna och tjejerna uppger i mindre utsträckning att de har förtroende för skolsköterska respektive kurator.¹²¹ Generellt är det viktigt att notera att ungdomarna i lågstatusområdena på intet sätt tar avstånd från skolan eller ger en negativ bild av hur det är i skolan.

Tydliga indikationer på hinder för deltagande i fritidsaktiviteter

Mot faktumet att ungdomarna i lågstatusområdena i mycket lägre grad deltar i instrumentella, skolliknande aktiviteter – förening och kulturskola – ska ställas att de i minst lika stor utsträckning eller till och med i större utsträckning (tjejer) anger att de vill delta. Här finns uppenbart barriärer/hinder, vilka de är ger data ingen information om. Här behövs närmare studier – det kan ju handla om personliga faktorer

– men från ett politiskt perspektiv är det självklart viktigt att närmare diskutera hur man kan göra föreningar och kulturskolan mer tillgängliga. Fortfarande är det även viktigt att kompensera unga i lågstatusområden genom att stödja fritidsgårdar, bibliotek och simhallar. Speciellt viktigt är det självklart – med tanke på den låga fysiska aktiviteten – att få med dem i idrottsföreningar eller att fånga in dem i andra former av fysisk aktivitet.

Större könsskillnader i lågstatusområden

Engagemanget i just fysisk aktivitet verkar vara en faktor som särskiljer ungdomar i högstatusområdena. Här kan man se en starkare betoning av detta på olika sätt (inte minst för deltagande i idrottsförening) tillsammans med att undvika onyttig mat. Det är dock viktigt att även här notera att det knappast bland ungdomar i lågstatusområdena finns ett avståndstagande från fysisk aktivitet. Även här kan det alltså handla om att bryta ned barriärer.

Den sista punkten att uppmärksamma är att könsskillnaderna är mer framträdande i låg- än i högstatusområdena. I många fall framträder tydliga könsskillnader i de förra medan skillnaden mellan tjejer och killar är små i de senare. Det är viktigt att observera att detta inte alltid handlar om en bild där tjejer i lågstatusområden är underrepresenterade eller ska ses som missgynnade även om det gäller i flera fall.

Till det ”positiva” ska räknas att tjejerna i dessa områden i högre grad anger att det är skolan som främst ger livet mening, att tillskottet från expressiva verksamheter är större och att man i högre grad vill vara med i en idrottsförening respektive i en kulturskola. Men fortfarande gäller att skillnaderna mellan tjejer och killar i lågstatusområdena domineras av att tjejerna har

ett lågt deltagande i föreningar och i kulturskolan och är i klart lägre grad fysiskt aktiva. De nyttjar också i lägre grad offentligt stödda verksamheter. Det finns också indikationer på att de i mindre utsträckning är nöjda med sin fritidssituation och att de skattar sin hälsa lägre.

Studerar man närmare hur könsskillnaderna kan kopplas till utländsk bakgrund framträder två mönster. I vissa fall – nyttjande av instrumentella verksamheter, nyttjande av offentligt stödda verksamheter, fysisk aktivitet och äta onyttigt är det främst bland ungdomar med utländsk bakgrund som skillnader finns mellan tjejer och killar. I stor utsträckning tycks alltså de könsskillnader som kan kopplas till utländsk bakgrund handla om aktiviteter på fritiden. I andra fall – attityder till skolan, prioriteringar av olika fritidsverksamheter, hälsa och livskvalitet – är könsskillnaderna mer generella och kan kopplas till områdets karaktär.

Arbeta för att stärka tjejers fritid och killars skolgång

Detta pekar mot olika former av insatser för att förstärka tjejernas situation i lågstatusområden. Ser man till fritidssidan bör kanske just tjejer med utländsk bakgrund prioriteras medan satsningar i övrigt bör inrikta sig mot att förstärka tjejernas situation mer allmänt. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att när det gäller skolan är det kanske viktigt att fokusera på killarna.

Den dubbla bakgrunden till könsskillnaden pekar mot en annan problematik när det gäller insatser som är viktig att uppmärksamma. Den situation som ungdomar i lågstatusområdena befinner sig i kan dels kopplas till deras personliga bakgrund, dels till områdets karaktär. Som visats i analyserna av resultaten har bägge dessa faktorer betydelse för hur det ser ut. Vad som betyder mest varierar. Ibland har individuella faktorer störst betydelse, ibland områdets karaktär. Här finns inget generellt svar.

Bilaga 1

Statistiska metoder

Jämförelserna mellan låg- och högstatusområdena redovisas som korstabeller med en uppdelning efter kön. Skillnader mellan de båda typerna av områden testas separat för tjejer och killar med hjälp av χ^2 -test när det handlar om nominal- eller ordinalskala (med Fishers exakta test i de fall då utfallet endast innefattar två möjliga värden) samt med t-test i de fall då utfallet är en kontinuerlig variabel eller approximativt kan behandlas som en sådan. Signifikanta skillnader markeras på fyra nivåer: + $p < 0.10$; * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$.¹²²

För att få en djupare förståelse för vilken betydelse individuella och strukturella faktorer har för nyttjande av offentligt stödda fritidsverksamheter har även binär, logistisk regression använts i dessa fall. Med individuella faktorer avses här individernas sociala bakgrund – familjesituation, familjens materiella resurser samt grad av invandraranknytning – medan de strukturella faktorerna är områdets karaktär (låg- eller högstatus) samt kommuntillhörighet.

Logistisk regression kan ses som en parallell till linjär regression som används i de fall då den beroende variabeln (utfallsvariabeln) endast antar två separata värden. Liksom för linjär regression studeras sambanden med olika variabler, det vill säga samband när hänsyn tagits till övriga oberoende variabler som ingår i analysen (efter kontroll för dessa). Detta innebär att man får en bild av vilka ”direkta” samband som finns. För varje variabel testas om det gällande sambandet är signifikant eller ej (i realiteten anges sannolikheten för att sambandet ska skilja sig från ett nollsamband). Utfallet för varje värde på enskilda variabler presenteras som oddskvoter, vilka kan sägas ange hur troligt det är att individer med det angivna värdet har det studerade utfallet (till exempel att vara utomstående) i re-

lation till hur det är för det värde som behandlas som basvärde (vilket har oddskvot = 1.00). En oddskvot över ett (1) anger att det är relativt sett troligare att individer med detta värde har det studerade utfallet än individer som har det värde som använts som bas, medan en oddskvot under ett (1) innebär att det är mindre troligt. Detta gör

det möjligt att se närmare på vilka grupper av individer (som har ett specifikt värde på den studerade variabeln) som speciellt skiljer ut sig.¹²³

I redovisning redovisas även psudoR2, vilken kan sägas ge en relativ bild av vilken betydelse de studerade oberoende variablerna har för att ”förklara” det studerade utfallet.¹²⁴

Bilaga 2: Tabeller

Tabell 4C.7 Social bakgrund. Andel unga efter kön och områdets status. Procent

	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Familjesituation, bor med	***		***	
Båda föräldrar	69	70	66	69
Ensam mamma	12	6	16	6
Ensam pappa	1	1	2	1
Ibland mamma, ibland pappa	11	19	10	19
Mamma och annan vuxen	4	3	5	4
Pappa och annan vuxen	2	1	1	0
Förtroende för föräldrar (ja)	74	80**	75	81***
Familjen resurser	***		***	
Stora	3	9	2	7
Ganska stora	15	38	11	40
Medel	35	44	38	44
Ganska små	36	7	37	7
Små	12	2	12	2
Bakgrund	***		***	
Född i Sverige	32	72	28	72
Svensk bakgrund	12	17	12	16
Utländsk bakgrund	34	8	37	8
Född utrikes	23	4	22	3

Källa: Ung livsstil.
 + = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.

Tabell 4C.8 Skolsituationen. Andel unga efter kön och områdets status. Procent

	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Mycket viktigt att vara bra i skolan	67	62	76	68*
Klassklimat				
Positiva element	2.25	2.11***	2.22	2.20
Negativa element	2.49	2.52	2.48	2.49
Stöd/stimulans	2.01	2.10	2.07	2.09
Förtroende för				
Lärare	32	38*	28	31
Skolsköterska	14	21***	12	21***
Kurator	12	16+	13	17*
Skolkat oftare än en gång per månad	12	7**	13	8**
Medelbetyg (skala A-F)	2.15	2.72***	2.14	3.02***
Trivs mycket bra eller bra i skolan	70	65**	71	65**
Läst någon bok tre gånger eller mer	27	37*	40	47**
<i>Källa: Ung livsstil.</i> + = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.				

Tabell 4C.9 Hälsa, hälsorelaterade levnadsvanor och livskvalitet efter kön och områdets status. Procent

	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Matvanor (Äter/dricker mer än tre gånger/vecka)				
Grönsaker eller rotfrukter	45	36	48	49
Frukt eller bär	29	24	30	32
Godis, chips, kakor, glass	22	7**	32	7***
Läsk/energidryck	28	9***	30	7***
Snabbmat	11	4***	20	3***
Druckit alkohol	22	27*	22	29**
Rökt eller snusat	14	16	14	14
Använt hasch eller marijuana	6.6	4.5+	3.1	1.1**
Använt sömnmedel	4.3	2.1***	2.9	4.7*
Lugnande medel	5.5	3.9+	4.9	4.7
Värktabletter 3 ggr el mer	13	14	22	32***
Skattar sin hälsa bra eller ganska bra	90	88	78	85**
Besvär (medelvärde)	3.01	3.08*	2.63	2.67
Livskvalitet (medelvärde)	8.12	8.29+	7.43	7.63*
<i>Källa: Ung livsstil.</i> + = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.				

Tabell 4C.10 Utomstående – instrumentellt respektive totalt i relation till social bakgrund och områdets status efter kön. Resultat från logistiska binära regressioner – oddskvoter och signifikansnivå.

	Utomstående		Utomstående	
	Instrumentellt		Totalt	
	Killar (a)	Tjejer (b)	Killar (c)	Tjejer (d)
Pseudo R ² (%)	9,4	16,2	7,2	9,4
Familjesituation, bor med	*		**	
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00
Ensam mamma	1.24	1.41*	1.38+	1.37+
Ensam pappa	1.86	1.19	2.59*	1.33
Ibland mamma, ibland pappa	1.44**	1.29+	1.55**	1.20
Mamma och annan vuxen	1.79*	1.59*	1.70+	1.48+
Pappa och annan vuxen	1.29	0.98	1.29	1.33
Förtroende för föräldrar (nej)	1.38*	1.12	1.28+	1.27+
Familjens resurser	**	**	+	
Stora	0.93	0.59*	0.97	0.67
Ganska stora	0.92	0.92	0.92	0.89
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	1.31+	1.38*	1.02	1.30+
Små	2.35***	1.87*	1.88**	1.18
Bakgrund		***		**
Född i Sverige	1.00	1.00	1.00	1.00
Svensk bakgrund	1.20	1.44*	1.04	1.39*
Utländsk bakgrund	1.23	1.87***	1.11	1.67**
Född utrikes	1.22	1.97***	0.90	1.37+
Områdets status	**	***	*	**
Låg	1.49**	1.98***	1.36*	1.43**
Hög	1.00	1.00	1.00	1.00
Kommun	***	**	***	***
Haninge 2012	1.40	0.95	0.88	0.88
Helsingborg 2012	0.98	1.00	0.74+	0.79
Huddinge 2009	1.41*	1.34+	0.85	0.68*
Jönköping 2012	0.91	0.56**	0.94	0.58**
Kalmar 2012	0.80	0.83	0.62**	0.51***
Linköping 2010	0.61*	0.69*	0.37***	0.51**
Norrköping 2008	0.62*	0.70+	0.52**	0.57**
Stockholm 2013–14	1.00	1.00	1.00	1.00

Källa: Ung livsstil.

N = 1919 Killar (a), 1918 Tjejer (b), 1919 Killar (c) och 1918 Tjejer (d).

+ = p < 0,10; * = p < 0,05; ** = p < 0,01; *** = p < 0,001.

Tabell 4C.11 Tillskott från expressiva aktiviteter i relation till social bakgrund och områdets status efter kön. (#). Resultat från logistiska binära regressioner – oddskvoter och signifikansnivå.

	Killar	Tjejer
Pseudo R ² (%)	19,5	22,5
Familjesituation, bor med		
Båda föräldrar	1.00	1.00
Ensam mamma	0.70	0.95
Ensam pappa	0.00	0.46
Ibland mamma, ibland pappa	0.66	1.31
Mamma och annan vuxen	1.07	1.03
Pappa och annan vuxen	1.29	0.00
Förtroende för föräldrar (nej)	1.05	0.57*
Familjens resurser		
Stora	0.92	0.27
Ganska stora	1.00	1.04
Medel	1.00	1.00
Ganska små	1.67+	0.93
Små	1.32	1.83+
Bakgrund	*	
Född i Sverige	1.00	1.00
Svensk bakgrund	1.78+	1.22
Utländsk bakgrund	1.67	1.40
Född utrikes	2.44**	2.15*
Områdets status		***
Låg	1.14	2.81***
Hög	1.00	1.00
Kommun	***	***
Haninge 2012	5.73***	2.43
Helsingborg 2012	3.78***	3.31**
Huddinge 2009	5.47***	10.5***
Jönköping 2012	0.88	1.62
Kalmar 2012	4.38***	10.2***
Linköping 2010	8.44***	6.07***
Norrköping 2008	3.85**	4.36***
Stockholm 2013-14	1.00	1.00

Källa: Ung livsstil.

N = 840 för killar och 856 för tjejer.

I analyserna kontrolleras för kommun.

+ = p<0,10; * = p<0,05; ** = p <0,01; *** = p<0,001.

Tabell 4C.12 Vill delta i idrottsförening eller kulturskola, men gör ej i relation till social bakgrund och områdets status efter kön. Resultat från logistiska binära regressioner – oddskvoter och signifikansnivå.

	Idrottsförening		Kulturskola	
	Killar (a)	Tjejer (b)	Killar (c)	Tjejer (d)
Pseudo R2(%)	11.0	22.7	41.4	28.8
Familjesituation, bor med				
Båda föräldrar	1.00	1.00	1.00	1.00
Ensam mamma	0.75	1.16	1.67	1.69
Ensam pappa	0.93	0.74	–	–
Ibland mamma, ibland pappa	1.24	1.21	2.65*	2.28*
Mamma o styvpappa	1.14	1.34	–	2.59
Pappa och annan vuxen	1.76	0.77	–	–
Förtroende för föräldrar (nej)	1.81**	1.16	0.99	1.30
Familjens resurser	**	*		
Stora	0.78	0.88	1.03	0.61
Ganska stora	0.91	0.90	1.18	1.05
Medel	1.00	1.00	1.00	1.00
Ganska små	1.47*	1.55*	2.55	1.10
Små	2.88**	2.70	3.43	1.28
Bakgrund	*	***		+
Född i Sverige	1.00	1.00	1.00	1.00
Svensk bakgrund	1.09	1.42+	1.66	1.24
Utländsk bakgrund	1.50*	2.90***	2.73	2.64*
Född utrikes	1.79*	3.38***	1.96	2.47*
Områdets status		***	**	*
Låg	1.20	1.82***	4.20**	2.13*
Hög	1.00	1.00	1.00	1.00
Kommun	**	*	*	**
Haninge 2012	0.82	0.49*	–	–
Helsingborg 2012	0.62*	0.57*	10.2*	1.09
Huddinge 2009	0.90	0.84	–	–
Jönköping 2012	0.48**	0.61*	1.37	0.87**
Kalmar 2012	0.41**	0.67+	0.39	0.64
Linköping 2010	0.49**	0.55*	0.42	0.52+
Norrköping 2008	0.75	0.90	2.40	4.25*
Stockholm 2013-14	1.00	1.00	1.00	1.00

Källa: Ung livsstil.

N = 1 234 Killar (a), 1 183 Tjejer (b), 198 Killar (c) och 378 Tjejer (d).

I analyserna kontrolleras för kommun.

+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.

Tabell 4C.13 Stockholm 2013. Andel som prioriterar satsningar på kulturverksamheter respektive idrottsanläggningar efter kön och områdes status. Procent

Vill att kommunen ska satsa pengar på	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Kulturverksamheter				
Festivaler	23	35**	47	55+
Bibliotek	34	26*	38	31+
Pop/rockkonserter	13	24***	16	29***
Kulturskola	8	13+	23	23
Dansens Hus	6	3	19	10**
Antal prioriteringar (medelvärde)	1.96	2.43***	3.07	3.14
Idrottsanläggningar				
Fotbollsplan	45	38+	14	16
Simhall	30	14***	32	19***
Utomhusgym	10	18**	10	19
Bowlingplaner	9	6	21	8***
Strandbad	6	6	10	22***
Basketplaner	12	6*	14	6*
Lokala för Yoga	2	2	6	18***
Antal prioriteringar (medelvärde)	2.99	3.35*	3.19	3.39+
<p><i>Källa: Ung livsstil.</i> + = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.</p>				

Tabell 4C.14 Viktigaste fritidsintressen. Andel unga efter kön och områdets status. Procent

	Killar		Tjejer	
	Områdets status		Områdets status	
	Låg	Hög	Låg	Hög
Vara med kompisar	36	43	51	65
Idrott utanför förening	50	34	34	28
Lagidrott	24	32	10	21
Individuell idrott	5	17	6	24
Spela TV- spel, dataspel eller liknande	23	28	6	3
Spela instrument/sjunga	5	10	12	19
Umgås med familjen	6	6	21	17
Lyssna på musik	4	5	9	11
Dansa/Danskurs	0	1	13	13
Antal alternativ (medelvärde)	2.13	2.41***	2.49	2.79***

Källa: Ung livsstil.

*+ = $p < 0,10$; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$.*

Kommentar: I tabellen presenteras andelen som uppgett olika alternativ uppdelat efter områdets status och kön. I tabellen har endast alternativ som angetts av minst tio procent i någon grupp tagits med.

Fördjupning D

Förortens organisationer och kampen för förnyelse

Lisa Kings

Inledning¹²⁵

De senaste åren har en ny form av organiseringen av unga från marginaliserade storstadsområden rönt stor uppmärksamhet. Två av de mest framträdande organisationerna i mediadebatten är *Megafonen* i Stockholm och *Pantrarna för upprustning av förorten* i Göteborg. Andra exempel på organisationer som arbetar eller har arbetat mot samma grupp är bland annat: *Orten i fokus*, *Förorternas riksdag*, *Förorten i centrum* och *Gatans röst och ansikte*. Dessa organisationer skiljer sig åt när det gäller inriktning, om det är initiativ av eller för unga, graden av professionalisering och vilken typ av resurser som är viktigast för verksamheten. Men som namnen på organisationerna antyder finns det trots deras inbördes olikheter en gemensam nämnare i idén om att platsen, direkt eller indirekt, är central för organisationernas mobilisering och verksamhet.

Ekonomisk och etnisk segregering i staden

Att förorten, eller bara orten, för dessa organisationer görs till en central utgångspunkt kan relateras till en samtida utveckling av ökad polarisering i världens storstäder (Sassen 1991, Friedmann 2002). I den allmänna och politiska debatten diskuteras detta i form av segregation och skapandet av gränser som följer klassmässiga och etniska skiljelinjer. Det tydliggörs i hur

bemedlade grupper stänger in sig själva i områden bakom synliga eller osynliga murar, medan mindre bemedlade grupper stängs ute och koncentreras till lågstatusområden. Bakgrunden till denna utveckling i Sverige brukar spåras till det sena 1990-talet, då den ekonomiska boendesegregationen ökade markant, för att sedan minska något fram till och med 2003. Därefter har den ekonomiska boendesegregationen ökat något igen (Socialstyrelsen 2010). Sammantaget, och sett i ett längre tidsperspektiv, är det dock möjligt att konstatera att den ekonomiska ojämlikheten och dess fysiska manifestering i staden genom boendesegregation följer en ökande trend (jfr Salonen 2008).

Att den urbana fattigdomen sammanfaller med etniska skiljelinjer har länge varit uppmärksammat i såväl svenska som internationella sammanhang. Även om den etniska boendesegregationen tenderar att ha stabiliserats något efter en mer dramatisk ökning under 1990-talet är majoriteten av invånarna i de marginaliserade områdena födda i ett utomeuropeiskt land eller barn till två föräldrar som är födda i ett utomeuropeiskt land. Vidare tenderar vissa invandrargrupper, från sydöstra Europa, Asien, Afrika och Latinamerika, i större utsträckning vara relativt fattiga och bosatta i marginaliserade bostadsområden (Nordström Skans & Åslund 2009, Socialstyrelsen 2010).

Denna uppdelning av olika grupper på olika platser i staden kan också leda till så kallad rumslig ojämlikhet, det vill säga ojämlikhet i tillgång till lokal välfärd och social infrastruktur (Andersen 2003). Även om det ännu inte finns några omfattande empiriska studier, är det något som diskuterats flitigt efter de senaste årens omdaningar av välfärdsproduktionen som i allt större utsträckning förlagts på marknadsmässiga eller i vissa fall civilsamhälleliga alternativ (Hort 2014). Emellertid är det möjligt att konstatera att i marginaliserade bostadsområden lever många under knappa förhållanden och med stora behov. De krav och behov som finns backas vanligen inte upp av marknadslösningar på platser som dessa då de sällan är ekonomiskt gångbara. Istället får civilsamhälleliga och ideella initiativ, med eller utan finansiering, en allt större roll att fylla (Kings 2011).

Organisationerna och det civila samhället i fokus

Mot denna bakgrund är fokus för den fortsatta texten att övergripande diskutera den senaste tidens framväxt av organisationer för unga i marginaliserade bostadsområden. Ett sätt att göra detta är att fördjupa sig i den samhällsutveckling och dess effekter, som kort beskrivits ovan, som de aktuella organisationerna vuxit fram som en kritik gentemot eller försöker hitta former för att kompensera för dess konsekvenser. Ett annat sätt, men inte för den delen inbördes utslutande, är att anlägga ett perspektiv som ser framväxten av dessa organisationer i förhållande till det övriga civila samhället. Denna text är främst koncentrerad till det senare alternativet.

För de som vill fördjupa sig i studier av den samtida polariseringen, segregationens utveckling och organiserat och oorganiserat motstånd finns en gedigen källa att ösa ur (Schierup,

Ålund & Kings 2014, Sernhede 2014). I denna text ses den samtida samhällsutvecklingen, vilken medför särskilt negativa effekter för vissa delar av staden, som en fond utifrån vilken dessa organisationer verkar. Men på vilket sätt man organiserar sig, vilka strategier man väljer och hur man definierar problem och lösningar är också relaterat till det organisatoriska landskap inom vilket man opererar.

Framväxt, möjligheter och hinder genom två exempel

Med hjälp av två illustrativa fall, *Megafonen* i Stockholm och *Hassela ungdomsrörelse* i Malmö, kommer jag särskilt att koncentrera resonemanget till ideella föreningar av och för unga med en låg grad av professionalisering. Båda organisationerna har också verksamheter som både riktar sig inåt mot medlemmarna och utåtriktade ambitioner att delta i den offentliga debatten och i förlängningen påverka samhällsutvecklingen. Ytterligare en central aspekt för urvalet av organisationer är att Hassela ungdomsrörelse har växt fram inom ramen för en traditionell folkrörelse, *Hasselarörelsen*, medan Megafonen snarare utvecklats i kontrast till det mer etablerade civilsamhället. Ambitionen med denna text är därmed inte att ge en heltäckande bild av denna typ av organisationer i Sverige, utan snarare att utifrån två skilda fall diskutera framväxten och de möjligheter och hinder som finns kopplade till respektive organisations utveckling och erfarenheter.

Civilsamhälle i förändring

Innan vi återkommer till organiseringen av och för unga i stadens marginaliserade bostadsområden behöver vi vidga perspektivet för att placera in deras framväxt i ett större sammanhang.

Nya relationer mellan stat och civilsamhälle

I forskningen om civilsamhället i Sverige har det sedan 1990-talet lyfts fram några centrala förändringstendenser. Wijkström (2012) framhåller att vi idag står inför en omvandling av civilsamhället i det övergripande svenska samhällskontraktet, vilket därmed påverkar relationerna mellan stat, civilsamhälle och marknad. Han ser denna omvandling som en medveten förändringssträvan och försöker förklara den genom liknelsen av en omförhandling av det traditionella svenska ”folkrörelsekontraktet”. Kännetecknade för detta folkrörelsekontrakt, som haft betydelse för det svenska medborgarskapet som sådant, är att i Sverige har civilsamhället traditionellt sett haft rollen som komplement till staten. Relationen mellan stat och civilsamhälle har förklarats med att Sverige är en deltagande demokrati, eller en stat som präglas av demokratisk korporativism, där civilsamhället å ena sidan agerar självständigt och å andra sidan har nära band med staten (Heckscher 1946, Rothstein 1992).

Enligt Trädgårdh (2007) utgår denna modell från idén om att staten i sig förkroppsligar universella intressen och därmed ses som en företrädare för alla medborgares – och därmed också nationens – bästa. Snarare än att ställas mot varandra har staten och civilsamhället betraktats som två åtskilda men kompletterande sfärer, djupt rotade i den svenska modellens konsensusperspektiv. Det innebär att civilsamhället fortfarande betraktas som en självständig och viktig aktör i sin egen rätt, däremot har inte den ibland gränsöverskridande relationen mellan stat och civilsamhälle setts som ett problem.

Tvärtom – uppluckringen av gränser dem emellan har setts som en förutsättning för den direkta demokratin (Trädgårdh 2007).

Folkrörelser

Ytterligare en del är just att namnet *folkrörelse* är behäftat med detta kontrakt, närmare bestämt den breda folkliga mobilisering som kännetecknar den svenska historien. Namnet kommer från att rörelserna – i motsats till överklassens politiska praktik – organiserar människor underifrån, oberoende av samhällsposition eller eventuell expertis.

Begreppet folkrörelser är den svenska versionen av vad som annars går under benämningen sociala rörelser (Olofsson 1995). Med sociala rörelser avses den specifika relationen mellan ett organiserat kollektiv och en social process: sociala rörelser binder samman sociala processer med individens/kollektivets reaktioner på desamma.

Historiskt sett har arbetarrörelsen, väckelserörelsen och nykterhetsrörelsen setts som de mest framträdande folkrörelserna, särskilt under tiden för Sveriges demokratisering. Sättet de organiserades på har präglat även civilsamhällets nyare rörelser som idrottsrörelsen och den fria vuxenutbildningen (Micheletti 1995).

Ideellt arbete, icke-professionell inriktning, demokrati och geografisk struktur

Den svenska folkrörelsemodellen kännetecknas av fyra olika, men sammanbundna, aspekter. Till att börja med är föreningslivets bas det ideella arbetet. En folkrörelse är frivillig, och föreningarna består av ideella krafter och medlemmarna är dess främsta resurser.

Den andra aspekten är att föreningarna främst inriktar sig på kultur, idrott, fritidssysselsättningar eller fackligt arbete. Det vill säga, de typer av verksamheter som generellt inte kräver anställ-

ning av yrkesprofessionella som till exempel är fallet i vissa verksamheter som bistår med social omvårdnad eller välfärdstjänster. Eftersom den offentliga sektorn i Sverige, även om den förändrats under senare år, är relativt stor har också andelen organisationer som är engagerade i välgörenhet eller välfärdsproduktion varit relativt få, ett område som i länder med andra typer av välfärdssystem står för en stor del av det civilsamhälleliga engagemanget (Wijkström & Lundström).

För det tredje omfattar folkrörelsemodellen en utåtriktad verksamhet i demokratiskt styrda organisationer. Traditionellt har organisering skett utifrån klass, ideologi och trosuppfattning, något som gjort att rörelserna setts som ideologiskt medvetna och förändringsinriktade. Staten å sin sida har sett civilsamhället som en kanal för folkligt medbestämmande, vars delaktighet i sin tur ansetts vara en form av legitimering av statens egna beslut. Civilsamhället har också betraktats som en skola för demokrati eftersom medlemmarna genom föreningslivet erbjuds att aktivera och använda sitt politiska medborgarskap (Amnå 2007).

Den fjärde och sista aspekten är folkrörelsernas geografiska struktur, de binder samman lokal, regional och nationell nivå. Att en rörelse är verksam på lokal och nationell nivå samtidigt är en av förklaringarna till att folkrörelserna lyckades mobilisera ett så stort antal medborgare. Denna modell för organisering har gjort det möjligt att föra krav och åsikter nerifrån och upp (Tranvik & Selle 2007).

Omförhandlingar av folkrörelsekontraktet

Det är detta folkrörelsekontrakt som nu genomgår en mängd mer eller mindre synliga förändringsprocesser.

Från idébärare till utförare

Detta har bland annat enligt Wijkström (2012) inneburit en ”omvänd samtalsordning” där civilsamhälleliga organisationer, som historiskt haft en idébärande, röstbärande eller åtminstone påtryckarfunktion, alltmer kommit att hamna i en utförarroll. Detta ackompanjeras också av hur system för att transformera medel till civilsamhället ser ut. Vi ser en förskjutning ”från bidrag till ersättning”, där förväntningarna från det offentliga kommit att utvecklas till att civilsamhällets organisationer ska ta på sig särskilda uppdrag eller driva verksamheter på entreprenad. Det svenska civilsamhällets tidigare så starka relation till staten, och då särskilt genom att vara delaktig i att utforma politik, har förskjutits mot att närma sig marknaden och dess premisser särskilt i form av utövare av samhällstjänster.

Välgörenhet och professionalisering

Detta gör att det av många omhuldade folkrörelsekontraktet som framhållits som relativt unikt i världen, om inte för Sverige så i alla fall för Norden, har kommit att omförhandlas i en riktning som alltmer liknar klassiska liberala välfärdsstater som USA, England och Kanada. Med andra ord ser vi ett uppsving för det tidigare i Sverige så föraktade begreppet *välgörenhet*, även om det nu är omstöpt i fräsigare förpackningar som volontärarbete eller *crowd funding* (Wijkström 2011).

Men det är inte bara civilsamhällets verksamheter och förutsättningar som förändras, utan det har även lett till en ”rationalisering” av civilsamhällesorganisationerna som sådana genom en ökad distans mellan medlemmar och ledare (Papakostas 2011). Detta kan förstås som en ökad professionalisering i civilsamhällets organisationer där ett fåtal avlönade driver organisationen medan medlemmarna i större utsträckning köper tjänster eller bidrar med månatliga bidrag, snarare än att vara aktiva i – och identifiera sig med organisationen.

Motstånd och strategier

Detta är en schematisk bild av civilsamhällets utveckling i Sverige som synliggör generella processer snarare än att fördjupa sig i olika fall eller diskutera konsekvenserna av detta för olika grupper. Det handlar också om olika små förändringar och omförhandlingar som tillsammans leder till förändringar på längre sikt. Vidare kan det också diskuteras om denna bild skulle nyanseras om det fokus på Sverige och en specifik form av organisering, det vill säga medlemsorganisationer, skulle kompletteras med andra uttryck av mobilisering och organisering i form av exempelvis fysiska och virtuella nätverk eller demonstrationer och upprop inom och bortom Sveriges gränser (jfr Kings 2011, Wennerhag 2008). Med dessa reservationer menar jag dock att det är av intresse att studera motstånd eller nya alternativa strategier i relation till den utveckling av civilsamhället som skisserats ovan och i detta fall mot bakgrund av den ökade polariseringen i städerna.

Nya utrymmen

I studier av social förändring och etablering av organisationer, har Ahrne och Papakostas (2014) använt liknelsen av ett socialt landskap. Utifrån detta perspektiv kan det sociala landskapet aldrig bli helt fullt utan förtätas och förändras genom att organisationer dör ut, gamla organisationer expanderar eller nya organisationer etableras. Det finns med andra ord alltid gläntor eller öppna utrymmen, samtidigt som nya öppningar uppenbaras i relation till sociala och organisatoriska processer som i detta fall exempelvis intensifierad segregation och omförhandlingar av det svenska folkrörelsekontraktet.

Vuxna ur eller i kontrast till ett etablerat civilsamhälle

Två exempel på detta är *Megafonen* i Stockholm och *Hassela ungdomsrörelse* i Malmö. Även om de båda är relativt nya uttryck för ungas organisering och vänder sig till liknande grupper finns det flera skillnader. Förutom att Hassela ungdomsrörelse har växt fram ur en etablerad folkrörelse, medan Megafonen snarare utvecklats i kontrast till det mer etablerade civilsamhället, har Megafonen också en något längre historia än Hassela ungdomsrörelse och deras verksamhet har kanske därför varit mer varierad. Megafonen har också en tydligare utåtriktad och kritisk profil.

Hassela ungdomsrörelse i Malmö

Hassela ungdomsrörelse startade i december 2012 som en organisation i egen regi av de unga som deltagit i ett utbildningsprojekt inom ramen för *Hasselarörelsen*. Själva Hasselarörelsen har dock en längre historia i det svenska civilsamhället där de idag utifrån förbundet *Hassela solidaritet* arbetar förebyggande mot missbruk

och kriminalitet bland unga (Hassela solidaritet 2014).

Historiskt sett är Hassela mer känt för sin behandlingsinriktade verksamhet utifrån den särskilda Hasselapedagogiken. I dagsläget bedrivs denna del av verksamheten i bolagsform och är fristående från förbundet Hassela solidaritet. Det utbildningsprojekt som är ursprunget till Hassela ungdomsrörelse heter *Hassela Movement* och finansieras under åren 2012–2014 av Europiska socialfonden. Utbildningen riktar sig till unga vuxna utan sysselsättning och omfattar en åtta veckors utbildning med en avslutande praktikdel. Efter genomförd utbildning blir deltagarna så kallade barn- och ungdomscoacher och ambitionen är att de sedan ska arbeta socialt och förebyggande med unga, exempelvis inom barnomsorgen och skol- och fritidsverksamheter samt i idrottsföreningar.

Hassela ungdomsrörelse är idag en egen förening som är knuten till förbundet Hassela solidaritet. Medlemmarna i Hassela ungdomsrörelse arbetar ideellt, men har under 2014 haft vissa projektbaserade deltidsanställningar då de genom finansiering från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor försöker att bygga upp en egen organisation och verksamhet. Genom ledorden engagemang, relation, förbildskap och solidaritet vill Hassela ungdomsrörelse vara en motreaktion till ett allt mer segregerat samhälle och särskilt socioekonomiska skillnader och rasifieringsprocesser i staden.

Utifrån detta vill de skapa en plattform för att medvetandegöra och lyfta fram centrala samhällsdiskussioner genom exempelvis workshoppar och paneldebatter. Exempelvis arrangerade de en musikfestival inför riksdagsvalet 2014 för att få unga att rösta. Det praktiska sociala arbetet har emellertid en framskjuten position i Hassela ungdomsrörelsens organisering, att möta

unga och skapa relationer ses som centralt för att nå fram. I dagsläget är framförallt arbetet med att trygghetsvandra under kvällar, nätter och vid olika arrangemang en viktig pusselbit för att möta och skapa relationer till unga.

Megafonen i Husby, Stockholm

Megafonen startades 2008 som en tidskrift i Husby i nordvästra Stockholm. Det är därifrån namnet Megafonen kommer – att fungera som en ”megafon” för människor i förorten som sällan blir hörda. Megafonen ändrade relativt snabbt inriktning och växte till att idag bestå av självständiga lokalföreningar i flera olika områden runt om i Stockholm.

Målsättningen för Megafonens arbete är att engagera unga i förorten och att arbeta för ”social rättvisa och ett samhälle fritt från rasism, sexism och klassförtryck” (Megafonen 2014). De har efter den nya inriktningen bedrivit ett lokalt arbete med olika intensitet och på olika platser som till exempel läsläsningshjälp eller medborgarbildning genom en föreläsningsserie och filmseminarier. Särskilt föreläsningsserien *Harakat* som genomförs med ekonomiskt stöd från Rädde Barnen har varit viktig för deras arbete. Lokal aktivism och evenemang har kompletterats med direkta utåtriktade verksamheter. Förutom att organisera och delta vid offentliga demonstrationer och konferenser vid exempelvis stadsfrågor bevakar de och driver opinion vid politiska och administrativa beslut på olika nivåer.

Megafonens utåtriktade verksamhet har gått från primärt lokala sakfrågor, om än symbolfrågor, till kritik mot en mer allmän politisk utveckling och stark kritik mot brist på demokrati och representation samt politiska felprioriteringar, särskilt i förortspolitiska frågor. Till exempel stödde Megafonen under 2013 nätverket

Alby är inte till salu, som drev en kampanj mot utförsäljningen av hyresrätter på Albyberget i Botkyrka kommun till en privat hyresvärd. Medlemmar från Megafonen i nordvästra Stockholm stödde Botkyrkabornas kampanj genom att delta i demonstrationer, opinionsarbete och till slut med ett försök att få till en kommunal folkomröstning genom en omfattande namninsamling. Namninsamlingen underkändes dock och trots protester såldes Albyberget, men ur kampanjen Alby är inte till salu föddes Megafonen i norra Botkyrka på initiativ från några av förgrundsgestalterna i Alby är inte till salu.

Det som emellertid gjorde att Megafonen blev uppmärksammas för den större allmänheten är att de i samband med de våldsamma oroligheterna som startade i Husby i maj 2013 organiserade en egen presskonferens. Under presskonferensen insisterade de på att se händelserna utifrån ett strukturellt perspektiv och betonade polisens övervåld i samband med händelserna. Megafonen blev en del av den mediala turbulensen i kölvattnet kring oroligheterna, och de kritiserades hårt bland annat för att de initialt inte tog aktivt avstånd från våld utan istället valde att lyfta strukturella orsaker (Schierup et al. 2014, Sernhede 2014).

Efter detta har de under en tid haft en mer tillbakadragen roll. Verksamheter pågår i de olika lokalföreningarna, men de har också koncentrerat sig på en mer inåtriktad verksamhet som kunskapsutveckling och medvetandegörande hos dess medlemmar.

Förnyelse och tradition

Att det existerar öppna utrymmen betyder dock inte att de automatiskt befolkas av organisationer likt idén om en självreglerande marknad eller föreställningar om en organisk samhällsutveckling.

”Öppna sociala rum kan därför betraktas som historiska tillfällighetsstrukturer och är som begreppet av samma dignitet som ’revolutionära situationer’ [...]. De öppnar ett spektrum av möjligheter, men kan i sig inte determinera vilka möjligheter som kommer att förverkligas och inte heller när dessa ska förverkligas.”

(Ahrne & Papakostas 2014, s. 102)

Med andra ord är dessa utrymmen nödvändiga, men i sig inte tillräckliga villkor för att bygga upp organisationer.

Möjligheter och resurser för att ta plats i landskapet

Organisationer är kombinationer av materiella och mänskliga resurser och det hör till sällsynta undantag att alla dessa finns eller görs tillgängliga i öppna utrymmen. Ofta saknas någon av delarna och för att det ska bli organisationer så måste resurser tillföras från andra delar av landskapet, vilket gör att anpassning till och expansion av gamla organisationer är den vanligaste typen av förtätning av landskapet. Det ska dock understrykas att det utrymme som historiska tillfällighetsstrukturer öppnar likväl kan ge upphov till asociala rörelser (Papakostas 2011).

När det sker en förtätning genom nyetablering eller expansion, som är fallet med de organisationer som står i fokus för denna text, är det dock ytterst sällsynt att de är helt nya både till form och innehåll utan det handlar snarare om nya kombinationer av form och innehåll. Med avseende på

Megafonen och Hassela ungdomsrörelse är det möjligt att se deras etablering och framväxt som att återupptäcka en gammal form – men med ett till viss del nytt innehåll.

Platsen konkretiserar strukturella orättvisor

Det som kan betraktas som det nya innehållet i Megafonen och Hassela ungdomsrörelse är inte per definition organisationernas innehåll i form av deras verksamheter som sådana utan snarare hur man identifierar organisationernas sociala bas. Med andra ord på vilka grunder man går samman – eller hur man identifierar det man har gemensamt. Med hänvisning till förorten eller orten är det ingen överraskning att den identitetsmässiga grunden i dessa organisationer är plats. Platsen som bas för organisering förklaras av medlemmar ur organisationerna:

”Det är ingen som inte får vara med, men vi fokuserar på unga från utsatta områden och det är där vi själva kommer ifrån. Men det är inte ett område, det är från hela Malmö och från Lund. Det är egentligen hela Skåne.”

(Hassela ungdomsrörelse, IP 1)

”När jag var ung kände jag mig stolt att komma från förorten lokalt när jag var här, men inte när jag befann mig i nya miljöer där jag inte kände mig trygg. [...] Men ju mer jag har arbetat med de här frågorna så har jag blivit mer stolt att företräda eller komma från förorten. Jag tror att det är en identitet som är viktig och skapa. Men samtidigt, alla fattar att förorten är fucked up, den är marginaliserad, vi har inte samma möjligheter och en massa problem.”

(Megafonen, IP 1)

Megafonen och Hassela ungdomsrörelse kan alltså ses som ”platsbaserade” snarare än ”platsbundna” (Massey 2005), det vill säga att platsen inte bara handlar om var organisationerna verkar eller vilka de riktar sig mot, utan förorten eller orten används här för att konkretisera levda erfarenheter av bland annat klass och rasism och skapa allianser i en annars motstridig kontext. Förorten symboliserar hur strukturella processer leder till olika former av ojämlikhet, vilka bland annat tydliggörs i den polariserade staden. Genom denna sociala bas försöker man föra in olika kategorier som klass, ras och genus under en gemensam beteckning och kan på så sätt ses som att man överskrider tidigare formers mer endimensionella grund för organisering. Detta sätt att förhålla sig till och använda plats kan liknas vid tidigare studier av kulturuttryck, till exempel hip-hop eller till viss del punk (Dahlstedt 2005, Sernhede 2006), men har här fått en tydlig organisatorisk form.

Klassiska sätt att organisera sig återanvänds

Den form som kännetecknar dessa organisationer kan närmast liknas vid återuppväckande av eller återvändande till klassiska sociala rörelser som historiskt varit framgångsrika att organisera sig i, om än i mindre skala. Det vill säga en organisering av och för de egna medlemmarna där man i verksamheten kombinerar folkbildning och självutveckling med att försöka fungera som en politisk röst. Vidare finns det också en mer eller mindre formaliserad relation mellan olika organisationer i olika städer. Även om exempelvis Megafonen och Hassela ungdomsrörelse har arbetat på olika sätt finns det såväl personliga kontakter som organisatoriska försänkningar mellan de båda. Det samma gäller även för andra organisationer, som exempelvis Pantrarna för upprustning av förorten i Göteborg och Megafonen, där de trots olikheter

ser sig själva som allierade eller olika delar av en framväxande större rörelse.

”Jag ser det som viktigt att bygga broar med andra liknande organisationer och bygga broar mellan olika områden. Här är ju Pantrarna och Hassela ungdomsrörelse intressanta och jag hoppas att vi fortsätter utveckla tigha band med dem.”

(Megafonen, IP 2)

Lokalt medlemsbaserat arbete

I relation till de tidigare beskrivna omförhandlingarna av folkrörelsekontraktet och de konkreta förändringsprocesserna i det civila samhället i stort, kan Megafonens och Hassela ungdomsrörelsens form av organisering ses som ett uttryck för en till viss del kontrasterande utveckling. I både Megafonen och Hassela ungdomsrörelse ser de exempelvis påtryckningsarbete tillsammans med lokalt och medlemsbaserat arbete som centralt. Vidare motarbetas tendensen av rationalisering inom det civila samhället – där det blir ett allt större glapp mellan de som är aktiva, som ofta är professionaliserade, och medlemmarna – genom att förespråka ideellt arbete och undvika smygande professionalisering, till exempel att inte söka långvariga projektstöd för anställningar. Det betyder inte att man konsekvent avfärdar verksamheter eller insamlingsmetoder som har sin grund i rådande utveckling och syn på civilsamhället.

I det större perspektivet arbetar dock Megafonen och Hassela ungdomsrörelse med att utifrån en organisatorisk bas skapa en direkt koppling till sina medlemmar. Detta tillsammans med en kombination av social verksamhet och utåtriktat förändringsarbete kan i stor utsträckning ses som en alternativ väg där organisationerna har byggt in ett visst motstånd mot en enkelriktad utveckling av de tendenser vi ser i civilsamhället i övrigt.

Ockuperade och skuggade utrymmen

Etableringen av Megafonen och Hassela ungdomsrörelse har emellertid inte skett friktionsfritt i ett öppet hav av möjligheter och isolerade aktörer. Utifrån perspektivet om social förändring och organisationer i det sociala landskapet bör graden eller formerna av ”öppenhet” i olika organisatoriska utrymmen problematiseras.

Initiativ utifrån med begränsad framgång

Ahrne och Papakostas (2014) menar att det finns olika varianter, som kan förstås som underkategorier, av deras användning av begreppet öppna utrymmen. I detta fall är en kombination av varianterna skuggade och ockuperade utrymmen centrala för att diskutera etableringen av Hassela ungdomsrörelse och Megafonen. Det vill säga att förorten, som den identifieras av dessa organisationer, har för både det etablerade civilsamhället och det offentliga varit ett identifierat utrymme för utveckling.

Särskilt har kombinationen av unga, utsatthet och förort länge utgjort ett recept för ovanifrån eller utifrån kommande försök till organisering och mobilisering. Redan etablerade organisationer har försökt att utifrån expandera sin verksamhet för att förnya sig eller för att nå nya eller tidigare medlemmar. Vidare har man också från det offentliga sida ovanifrån försökt uppmuntra organisering genom exempelvis ekonomiska medel till gräsrotsorganisering. Dessa olika försök till mobilisering och ökat deltagande har kritiserats för att vara en utifrån kolonialisering respektive ovanifrån disciplinering av engagemang och delaktighet i marginaliserade bostadsområden (Ålund & Rechiel 2005, Ålund, Dahlstedt & Ålund 2008). Sammantaget har emellertid det etablerade civilsamhället i liten

utsträckning lyckats skapa varaktiga sociala relationer med mångfacetterade band som gjort det möjligt att exempelvis bedriva ett mer utåtriktat påverkansarbete eller se bortom en platsbunden organisering (jfr Kings 2011).

Kampen om utrymme

Detta innebär att etableringen av Megafonen och Hassela ungdomsrörelse måste förstås i relation till etablerade organisationer och deras öppenhet respektive motstånd till etablering och expansion. Skuggade och ockuperade utrymmen kännetecknas därmed av konflikter i kampen om utrymme.

”Vid etablerade organisationers gränser kan stora projekt tillintetgöras, spridningsförlopp avslutas, agitatorer hamna i fängelse och entreprenörer i konkurs (och innovatörer på mentalsjukhus).”

(Ahrne & Papakostas 2014, s. 103)

Mot bakgrund av Megafonens och Hassela ungdomsrörelsers skilda relation till det etablerade civilsamhället synliggörs kampen om utrymmet vid olika tidpunkter i deras ännu korta historia. För Hassela startade denna process redan innan ungdomsrörelsen var påtänkt. Enligt en av grundarna för utbildningen Hassela Movement är det snarast perioden innan utbildningen kom till som den stora kampen utspelades och som sedan möjliggjorde att det fanns grogrund och vidare utrymme för att Hassela ungdomsrörelse skulle kunna bildas.

Förbundet Hassela solidaritet bytte styrelse under 2010/2011, där den tidigare styrelsen backade och mer eller mindre ställde sina platser till förfogande. Bakgrunden till styrelsebytet var bland annat interna diskussioner om verksamhetens inriktning och då särskilt bristen på praktisk förankring samt ökad distans till medlemmarna.

Efter styrelsebytet startades ett mer praktiskt förändringsarbete där styrelsen först vände sig inåt och sedan genom kritisk självvranssakan försökte återknytta till Hasselarörelsens ursprungliga grundidéer där det praktiska relationsbyggande arbetet mellan människor är en grundpelare. Om en organisation inte står inför ett direkt hot är denna typ av grundläggande förändringsprocesser relativt sällsynta, etablerade organisationernas tröghet är generell grunden för deras stabilitet samtidigt som den också är ett hinder för förändring (Ahrne & Papakostas 2014). Ett internt förändringsarbete av en organisation går sällan konfliktfritt, och så var även fallet här:

”Det har inte varit smärtfritt, absolut inte. Ungdomsrörelsen har varit smärtfri för det här skedde innan. Jag har suttit med hela vägen och det har varit en process. När ungdomsrörelsen kom till fanns det redan en öppning för detta och ingen i styrelsen tvekade en sekund.”

(Hassela Movement, IP 1)

Det var ur denna förnyelseprocess med fokus på det praktiska arbetet och vad som är eller bör vara målgruppen för organisationen som utbildningen Hassela Movement växte. De unga initiativtagarna ser det som naturligt att Hassela ungdomsrörelse är en del av Hasselarörelsen. Som en av medlemmarna uttrycker det: *”Det är självklart, det var ju här allt började”* (IP 2).

Förnyelse av en etablerad organisation

Hassela ungdomsrörelse är en egen förening, mest av praktiska skäl för att kunna driva egna projekt och ansvara för en egen budget. Medlemmarna i ungdomsrörelsen ser Hassela som ett viktigt stöd för deras framtida utveckling. Mot denna bakgrund

kan Hasselas förnyelsearbete och mer specifikt Hassela Movement ses som en möjliggörare för utvecklingen av Hassela ungdomsrörelse.

Den organisatoriska, om än inte konfliktfria, förnyelsen av Hassela har här sammanfallit med övergripande samhällsprocesser och ett behov som identifierats av de unga. På detta sätt kan en etablerad organisation såväl förnyas som expandera och på så sätt skydda samt bistå med såväl mänskliga, fysiska som ekonomiska resurser i uppbyggnaden av en ny organisation. Samtidigt finns alltid möjligheten att det skydd och de resurser som en ny organisation erhåller från en etablerad organisation i förlängningen leder till kooperering eller delning.

Organisering för lokal dialog och påverkan

Megafonens tidiga utveckling ter sig något annorlunda om än inte mindre konfliktfylld. Efter starten som en mindre tidskrift ändrade Megafonen inriktning, bland annat genom att de blev inbjudna att delta i ett dialogarbete inom ramen för det så kallade Järvalyftet. Järvalyftet startade 2007 och är ett utvecklingsprogram för att förbättra levnadsvillkoren i stadsdelarna kring Järvafältet i nordvästra Stockholm. Fokus har bland annat varit fysisk upprustning och att i dialog med medborgarna försöka starta en positiv social och ekonomisk utveckling (Stockholms kommunfullmäktige 2007).

Under Järvalyftets startfas, efter att människor i Husby uttryckt sitt missnöje med att inte varit rådfrågade i det framtida upprustningsarbetet, åtog sig Megafonen att delta i ett dialogarbete som sattes igång. I rapporten, *Att vara ung i Husby*, sammanställdes den unga delen av befolkningens synpunkter inför det kommande arbetet i området (Megafonen 2010). Dock avbröts samarbetet efter att dialogarbetet var genomfört

eftersom Megafonen inte ansåg att medborgarnas roll och påverkan i utvecklingen av Husby respekterades. De menade att allt dialogarbete, och de synpunkter och förslag som det utmynnade i, behandlades nonchalant och åsidosattes.

”Vi trodde verkligen att det här fanns en vilja att jobba annorlunda och lyssna. Sen hände det något. Efter att dem hade fått all den här samlingen av åsikter så slutade man jobba med oss. Man hade gjort sitt och dialogerna var slutförda, men man hade ingen plan för hur man skulle gå vidare. [...] Under denna tid fick vi samtidigt besked genom tidningen att vårdcentralen skulle läggas ner utan någon som helst slags dialog med människor eller information. Järvalyftet skulle ju skapa attraktiva områden med mer offentlig service och mer arbetsplatser, samtidigt lägger man ner en otroligt viktig del av Husby det gick inte ihop för oss.”

(Megafonen, IP 1)

Kritik mot lokal och nationell politik

Det var ur denna konflikt som Megafonens mer utåtriktade arbete påbörjades och då särskilt att som organisation offentligt gå ut och kritisera urbanpolitik och särskilt Järvalyftet. Det är dock värt att understryka att välja alternativet protest inte tillhör vanligheterna (Hirschman 1970). Det vill säga att efter den initiala besvikelsen inte lägga sin energi där den uppfattats som mer uppskattad, utan istället arbeta för att organisera motstånd. En viss förklaring kan finnas i att de då var en väldigt liten tät grupp av individer och att de inte hade så mycket att förlora i relation till eventuella sympatisörer, de hade inte en

fastställd idé eller verksamhet och var inte heller beroende av resurser utifrån för att driva organisationen.

Den spända relationen till Stockholmspolitiker i framförallt de styrande partierna och de lokala myndigheterna och institutionerna intensifierades ytterligare när Megafonen var en av de drivande aktörerna tillsammans med bland annat etablerade civilsamhälleliga organisationer bakom ockupationen av samlingslokalen Husby träff i januari 2012.

Husby träff är en offentlig lokal som under åren varit en samlingsplats för diverse lokalföreningar och andra sociala och kulturella evenemang. Husby träff hotades efter bristande ekonomiska medel av en flytt till mindre och enligt vissa boende betydligt sämre lokaler. Detta fick Husbybor och lokalt aktiva att reagera. Med bland annat Megafonen och nätverket Järvas framtid i täten startades nätverket *Husby kräver respekt*. Nätverket krävde förutom att Husby träff skulle få vara kvar i samma lokaler att neddragningarna i förorten skulle stoppas. Ockupationen pågick under två veckor och samlade många från området och närområdet, unga som gamla, samt från flera olika organisationstillhörigheter som den lokala pensionsorganisationen och lokalpolitiska föreningar.

Relationen till det etablerade civilsamhället

Men även om Megafonen under starten och senare har samverkat med olika etablerade ideella organisationer på både lokal och nationell nivå, finns där en skepsis mot det etablerade civilsamhället. Megafonens kamp för verkligt utrymme i relation till det etablerade civilsamhället är inte lika konfliktfylld som den var med den lokala offentliga organisationen under Järvalyftet. Men det etablerade civilsamhället ses inte heller självklart som ett stöd och skydd eller som möjliggörare likt Hassela och dess ungdomsrörelse.

”De behöver oss mer än vad vi behöver dem egentligen. Det är inte för att låta så, men dom har ju ett jättestort problem att nå ut i förorten, de ses bara som en till institution. Det är många organisationer som har det här problemet och här kommer vi in i bilden för vi har en annan kontakt med ungdomarna. Vi har den här kontakten för att vi bor där, vi träffar folk och vi hälsar på folk, men det är inte så vanligt i dom där organisationerna.”

(Megafonen, IP 3)

”Enskilda personer i gamla sociala rörelser förstår mycket väl vad vi gör och jag ser inte ner på dem, men det är nya organisationsformer rörelser som växer fram, nya sätt att tänka som de måste få upp ögonen för. Det är inte 60- och 70-talet då det var är en vit arbetarklass här. De måste kunna relatera till förorten idag och de människor som bor där.”

(Megafonen, IP 1)

Detta betyder inte att etablerade organisationer eller rörelser inte kan vara allierade, men Megafonen har så här långt betonat behovet av självständighet för att kunna utvecklas i sin egen takt och utifrån sina egna visioner. På detta sätt minskar risken för eventuell kooptering eller styrning av andra samtidigt som de också blir mer utsatta i situationer av exempelvis yttre tryck samt kräver en ständig förankring för att överleva över tid.

Diskussion

Med Megafonen och Hassela ungdomsrörelse som två illustrativa fall har jag i denna text diskuterat framväxten av en ny form av organisering som springer ur stadens marginaliserade bostadsområden.

Social förändring och omförhandling av folkrörelsekontraktet

Två aspekter ses här som viktiga för deras etablering. Den första handlar om en samtida social förändring genom den alltmer polariserade staden och dess effekter i form av nya behov och utmaningar. Den andra omfattar en organisatorisk förändring genom omförhandlingar av det traditionella folkrörelsekontraktet som har lett till ett mer serviceinriktat, professionaliserat och avpolitiserat civilsamhälle. Detta har gjort att det etablerade civilsamhället inte, oavsett om det är på grund av ovilja eller oförmåga, lyckats möta både de lokala behoven och de protester som finns i stadens marginaliserade områden. Dessa två processer verkar parallellt men har tillsammans gett upphov till, för att tala med Ahne och Papakostas (2014), en glänta eller ett socialt utrymme i det sociala landskapet. Ett annat sätt att uttrycka det på är att förorten har blivit övergiven, eller i alla fall missgynnad, av samtida samhälls- och organisationsomvandlingar.

Det är mot denna bakgrund organisationer, likt Megafonen och Hassela ungdomsrörelse, har använt sig av förorten, levd och föreställd, som en gemensam grund för arbetet för förändring. Denna förnyelse av den gemensamma utgångspunkten för organisering har också kombinerats

med en mer traditionell organisationsform genom starka band till organisationens medlemmar samt inåtriktad social verksamhet och utåtriktat förändringsarbete. Denna utveckling och etablering har dock inte skett utan kamp om än med skilda uttryck för olika organisationer.

Förnyelse och opposition till det etablerade civilsamhället

Megafonen och Hassela ungdomsrörelse skiljer sig åt i relationen till det etablerade civilsamhället. Megafonen har utvecklats som en egen organisation i kontrast till etablerade organisationer, medan Hassela ungdomsrörelse har växt fram ur en förnyelseprocess inom den etablerade Hasselarörelsen. Organisationernas skilda utveckling och relationer till det etablerade civilsamhällets organisationer skapar också olika förutsättningar i form av framtida hinder och möjligheter.

Som fortsatta förnyare och med en delad vision om att bygga upp en ny nationell rörelse är en viss autonomi nödvändig för Megafonen och Hassela ungdomsrörelse. Att behålla denna autonomi och samtidigt dra nytta av moderorganisationens skydd är för organisationer som Hassela ungdomsrörelse en spänning i sig. Automin är mindre hotad för en organisation som Megafonen, samtidigt är det en fin linje mellan autonomi och isolering. Vid överslag mot isolering kan både organisationens möjligheter till påverkan och deras inflytande begränsas. I förlängningen hotar detta också en organisations överlevnad genom exempelvis uppgivenhet och intern splittring.

Organisationerna har lyft fram marginaliserade perspektiv i samhällsdebatten

Megafonen och Hassela ungdomsrörelse har dock, oavsett om de och deras likar är marginella företeelser i det stora organisatoriska landskapet, redan bidragit till att ifrågasätta och skapa en debatt kring hur den sociala verkligheten, och dess problem och lösningar, beskrivs av etablerade civilsamhällesorganisationer. Oavsett enskilda organisationers utveckling eller avveckling har de bidragit till att identifiera en grund för organisering och synliggjort det etablerade civilsamhällets brister, detta är något som kommer att leva vidare i en eller annan form.

I det större perspektivet visar detta att det finns både möjligheter till förnyelse av och till alternativa strategier inom det samlade civilsamhället. Megafonen har bland annat genom sin aktivitet i den offentliga debatten öppnat en kanal för en röst som sällan blir hörd. Hassela ungdomsrörelse har genom det interna arbetet i Hasselarörelsen visat hur nya grupper kan göra sig hörda i etablerade organisationer och hur etablerade organisationer kan vara öppna för nya initiativ. Med målsättningen att civilsamhället ska vara mer varierat och nå en bredare grupp av människor borde förnyelsearbetet inom och mellan organisationer stå högt på dagordningen för en samtida politik, oavsett vilka grupper och platser det handlar om.

Fördjupning E

Aktiviteter och organisering bland unga på internet

Simon Lindgren

Ända sedan internets breda genombrott i mitten av 1990-talet har ett relativt omfattande forskningsintresse riktats mot hur barn och unga påverkas av att använda och relatera till digitala medier. I den här översikten ges dels en presentation av forskning om ungas aktiviteter på nätet mer generellt, dels en av ungas mer eller mindre formella organisering på nätet. Översikten bygger på sökningar efter ofta citerad litteratur på fältet i Google Scholar i kombination med författarens egen kännedom om vilka studier som har uppmärksammats mer allmänt.

Forskning om ungas aktiviteter på nätet

Idag är sociala nätverkssajter, videodelningsajter och onlinespel centrala delar i livet för många unga. Samma sak gäller för digitalt uppkopplade och bärbara prylar i form av smartphones, surfplattor och laptops. Vi förknippar förtrogenheten med, och kompetensen i att använda, digitala verktyg och plattformar så mycket med ungdomskategorin att det är svårt att tänka sig att det inte alls var särskilt länge sedan de här teknologierna inte fanns.

I den forskning som bedrivs omkring unga, nätet och sociala medier är en sammantagen insikt att även om dagens unga, precis som generatio-

nerna före dem, kämpar med vuxenblivande, identitetsarbete och självständighet, så gör de detta under nya omständigheter när det gäller kommunikation, förandet av sociala relationer, lek och spel, såväl som kreativitet och deltagande. Samtidigt genomlever de övergången mellan barndom och vuxenhet under sociala omständigheter präglade av ökade förväntningar och krav på vissa aspekter av det sociala livet.

De medier och plattformar som de har att relatera till är också i tilltagande grad kommersialiserade. Vidare leder de digitala teknologierna till en ökad synlighet och spårbarhet, och därmed ett ökande tryck på individen som kan granskas, kartläggas och spåras av medmänniskor, företag och myndigheter.

Utökade arenor för vänskapsrelationer och intressen

Ett av de mest centrala dragen i digitala och sociala medier är att de gör det möjligt för unga att knyta an till andra unga på historiskt nya sätt. Det är då ganska vanligt att onlinenätverk används som en förstärkning eller förlängning av de sociala relationer som man utvecklar i skolan, i föreningslivet, genom idrottsutövande eller andra lokalt förankrade aktiviteter. Förlängningen består i att dagens unga har en möjlig-

het att alltid vara ”på”, ständigt i kontakt med sina vänner genom att skicka textmeddelanden, chatta och på andra sätt kommunicera löpande med varandra på mobiler och datorer (Ito et al. 2008).

Ett område för forskningen har därför handlat om hur den här kontinuerliga närvaron skapar nya krav på hur kompisrelationer förhandlas och upprätthålls, något som gäller både online och offline. Det handlar om vänskapsdrivna praktiker där unga nästan uteslutande kommunicerar med dem som de redan känner i sina liv offline. Den digitala dimensionen skapar en förlängning av existerande förhållanden.

Forskningen har visat att det egentligen bara är en liten andel av ungdomarna som också använder nätet och sociala medier för att utforska intressen och hitta information som går bortom vad de har tillgång till lokalt och i skolan. Nätet har en särskild kraft när det gäller att föra samman individer som delar nischade specialintressen (Gee 2005, Wenger 1998). Det kan handla om att skriva noveller, spela onlinespel, redigera videor eller om att man är fans av samma artist (Harris & Alexander 1998, Highfield, Harrington & Bruns 2012, Ito 2012, Jenkins 2006b). De digitala plattformarna kan också innebära möjligheter att publicera och cirkulera egenproducerat innehåll till en relativt stor publik online, och därigenom kan vissa unga få en typ av synlighet och ryktbarhet online som inte var möjlig i den fördigitala tidsåldern (Boyd 2007, Lange 2008).

När det gäller könsskillnader har amerikansk forskning visat att tjejer i övre tonåren är särskilt aktiva som bloggare och på sociala nätverkssajter. En annan skillnad är att tjejer oftast använder dessa plattformar för att förstärka redan existerande vänskapsrelationer, medan det är vanligare att killar använder dem för att flirta

eller för att göra nya bekantskaper (Lenhart & Madden 2007).

Med utgångspunkt i svenska data kan man se att det inte existerar några skillnader mellan killars och tjejers medieanvändning förrän de når 10–11-årsåldern. Omkring den åldern börjar användningen bli tydligt, och traditionellt, uppdelad på kön så att tjejer söker sig till webbplatser med idoler, moden, hästar och liknande medan killar orienterar sig mot onlinespel, som ibland blir mycket tidskrävande (Findahl & Zimic 2008).

Tjejer är i högre grad aktiva och börjar tidigare än killarna att själva producera och publicera eget innehåll. I en kartläggning som gjordes för drygt fem år sedan, då man kan säga att en bloggningstrend rådde, fann man att var femte 13-årig flicka skrev på en blogg och att i 20-årsåldern bloggade mer än 50 procent varje dag (Findahl & Zimic 2008). Oavsett kön är det främst unga (under 35 år) som skapar nätets användargenererade innehåll. Generellt är användarmönstren i sociala medier starkt uppdelade efter kön, där unga ordnar sig i könshomogena och homosociala gemenskaper (Forsman 2014).

Nya former av lärande

Vare sig det handlar om vänskapsdriven eller intressedriven aktivitet på nätet, kan det konstateras att unga av idag tillägnar sig kunskap och inhämtar information på nya sätt. Här spelar utforskandet av nya intressen, och experimenterandet med digitala verktyg och plattformar en viktig roll (Baym 2010, Boyd 2014). För den typ av lärande som brukar kallas informellt eller icke-formaliserat har nätet onekligen öppnat en rad nya arenor för unga (Vadeboncoeur 2006).

Forskare som har studerat sammanhang där människor tillsammans skapar sajter, program och liknande har hävdat att sociala medier –

verktyg som bloggar, forum, nätverkssajter, mediedelningsplattformar och så vidare – har en stor potential för kollektiv problemlösning, ömsesidigt stöd och skapande av gemenskap (Benkler 2006, Gauntlett 2011, Jenkins 2006a). Hur denna nya typ av lärande fungerar kan exemplifieras av ungas aktivitet på YouTube.

YouTube är en av de sajter som varit allra mest central för den explosiva expansion av social medieaktivitet och användardriven kultur som har skett på senare år. Den startades 2005 och har ibland kallats för den mest framgångsrika webbplatsen i världen. Ofta beskrivs den i termer av den imponerande statistik som den uppvisar: Varje sekund tittas det på närmare femtio tusen YouTube-klipp runtom i världen. Den mest sedda videon ("Gangnam Style") har setts över en miljard gånger. Sjuhundra inlägg på Twitter per minut innehåller en länk till någon YouTube-video. Videor med en speltid motsvarande femhundra år betraktas varje dag, bara via Facebook.

Men vid sidan av att så många unga tittar på, och länkar till, innehåll på YouTube (Burgess & Green 2009, Jones & Schieffelin 2009, Levy 2008, Snickars & Vonderau 2009) är det kanske ännu mer intressant att sajten genererar aktiviteter som illustrerar att gränserna mellan producent och konsument luckras upp (Bruns 2007). Över hundra miljoner individer i veckan agerar på ett eller annat sätt socialt i relation till klippen (gillar, delar, kommenterar, svarar etcetera). Mer än hundra timmar videor laddas upp på YouTube varje minut. YouTube är med andra ord att betrakta som något mycket mer än bara ett videoarkiv. Sajten har en rad sociala nätverksfunktioner som gör olika typer av interaktion möjliga. Videor kan kommenteras och betygsättas, och kommentarer kan också i sin tur bedömas eller kommenteras. Forskare har me-

nat att YouTube snarare är en community än en mediekanal för att sända video (Paolillo 2008, Rotman & Preece 2010). I och med att lärande är en social aktivitet, är förstås närvaron av den här typen av socialitet avgörande för att en miljö ska kunna fungera som lärmiljö.

Man skulle kunna säga att när unga på YouTube postar, kommenterar eller på något annat sätt förhåller sig till videor, så ingår de i en form av *mediekretslopp* (Lange 2008). När något uttrycks på film, visas online och kommenteras av medlemmar av en global publik så etableras en kedja av relationer och kopplingar – ett mediekretslopp. Den typen av kopplingar kan användas för att upprätthålla och befästa sådana sociala nätverk som redan finns, men också till att skapa nya relationer. Det är genom den här sortens mediekretslopp som känslor av sammanhang och tillhörighet kan etableras i en värld som i mångt och mycket präglas av upplösningen av andra mer traditionella former av social sammanhållning. Det nya i sammanhanget är att de grupper där man känner sig sedd, betydelsefull och uppskattad – och där följaktligen gynnsamma processer för lärande och kunskapsutbyte kan sättas igång – kan vara rumsligt fragmenterade. Alltså att man inte behöver bo ens i samma del av världen som de man känner sig nära.

Men frågan är i vilken mån den här typen av positiva miljöer i själva verket uppstår. Trots allt har ju nätkultur också inslag av hårt språk (Suler 2004), distans och likgiltighet (Baron 2005), nätmobbning (Campbell 2005, Kowalski, Limber & Agatston 2008) och så kallat trollande – det vill säga beteenden som syftar till att provocera och obstruera samtal online (Bond 1999, Donath 1999, Herring et al. 2002).

Deltagarkulturer och nya färdigheter

Ofta har samhällets intresse och insatser för unga varit inriktade på åskådarkulturer, det vill säga på insatser där unga i första hand förväntas konsumera exempelvis film, musik, böcker eller scenkonst, eller där unga själva skapar kulturella produkter som sedan ska konsumeras av andra. På senare tid har tendenser i andra riktningar dykt upp, till stor del från de unga kulturanvändarna själva. Under de senaste åren pågår också en debatt där olika aktörer kritiserar åskådarkulturer. I debattboken *Deltagarkultur* (Haggren, Larsson, Nordwall & Widing 2008) betonar man exempelvis att dessa har en problematisk människosyn:

"I åskådarkulturens medier är det producentens roll att skapa suggestioner. Konsumentens roll är att ta dem till sig. Kommunikationen går bara åt ett håll: när vi tittar på konst, teater eller film är det meningen att vi ska förbli åskådare. Om vi målar om tavlorna i galleriet, spelar munspel under konserten eller klättrar upp på scenen skrikandes 'Nej, Hamlet!' bryter vi de gängse mediala överenskommelserna."

(Haggren et al. 2008, s. 14)

Bokens författare går igenom skillnader mellan åskådarkultur och deltagarkultur och för en kritisk argumentation gentemot åskådarkulturens påstått auktoritära och passiviserande karaktär. Författarna menar att mediernas spegling av kulturlivet och det offentliga samtalet saknar beredskap för att kunna förhålla sig till kulturyttringar som är deltagarstyrda, vilket är fallet för mycket av ungas aktivitet online.

I forskarsamhället har deltagarkultur som benämning på de nya mönstren lanserats med särskild kraft av den amerikanske medieforskaren Henry Jenkins. I sin bok *Konvergenskulturen* (2008) skriver han att:

"Termen deltagarkultur skiljer sig från äldre föreställningar om mediekonsumtion. Istället för att tala om medieproducenter och mediekonsumenter som två skilda grupper kan vi nu se dem som aktörer som interagerar i enlighet med nya regler som ingen av dem till fullo har grepp om."

(Jenkins 2008, s. 15)

I en sammanfattande forskningsrapport om de utmaningar som deltagarkulturerna innebär i relation till tidigare sätt att uppfatta kulturverksamheter konstaterar Jenkins och några av hans medarbetare att idag kan mer än hälften av alla unga definieras som medieproducenter i någon mening (Jenkins, Purushotma, Katherine, Weigel & Robinson 2009).

Vidare visar de på att omkring en tredjedel av alla unga som använder internet aktivt har delat med sig av saker som de har skapat. Dessa siffror speglar det amerikanska sammanhang där de aktuella forskarna är verksamma, men som indikator på en tendens är de med all sannolikhet mer allmängiltiga än så. Den här utvecklingen har enligt Jenkins att göra med att allt fler unga idag är involverade i deltagandekulturer:

"A participatory culture is a culture with relatively low barriers to artistic expression and civic engagement, strong support for creating and sharing one's creations, and some type of informal mentorship whereby what is known by the most experienced is passed along to novices. A participatory culture is also one in which members believe their contributions matter, and feel some degree of social connection with one another (at the least they care what other people think about what they have created)."

(Jenkins et al. 2009, s. 3)

Deltagandekulturerna karaktäriseras med andra ord av goda möjligheter att uttrycka sig själv och att engagera sig. De erbjuder också tillfälle till informellt lärande och till en känsla av sammanhang och meningsfullhet. Jenkins och hans medarbetare konstaterar också att allt fler forskningsresultat visar på stora potentiella fördelar med dessa kulturformer. De sägs kunna förse unga med avancerade färdigheter av olika slag, och med en medvetenhet om möjligheterna att aktivt påverka samhället. Bland de färdigheter som Jenkins tar upp (2009) finns:

- *Lek/spel* (förmågan att experimentera med sin omgivning som en form av problemlösning)
- *Självpresentation* (förmågan att anta alternativa identiteter för att improvisera och utforska vem man är)
- *Multitasking* (förmågan att läsa av sin omgivning och skifta fokus på adekvat sätt)
- *Kollektiv intelligens* (förmågan att samla och producera kunskap och utbyta erfarenheter med andra mot gemensamma mål).

Faktumet att de många unga som idag är involverade i deltagandekulturer och tar till sig dessa nya former av kompetens innebär, enligt Jenkins, en stor utmaning för samhället. Dels måste det bättre bistå unga med hjälp att vidareutveckla dessa "*new literacies*", dels måste det bättre kunna hjälpa de som ligger efter att utveckla färdigheterna. De kommer nämligen att vara oundgängliga i framtidens samhälle.

Unga uppfattas ofta som positionerade på ena sidan av en generationsklyfta (Herring 2008). *Nätgenerationen* (Tapscott 1999) eller de *digitala infödingarna* (Prensky 2001) beskrivs då som mer

hemtama med digital teknik än sina *digitala invandrare* till föräldrar (Gasser & Palfrey 2008). Det har betonats att ett sådant sätt att se på saken riskerar att *exotisera* ungas erfarenhet och att generationsretoriken osynliggör att unga människor i olika sammanhang, länder, sociala klasser etcetera har väldigt olika förutsättningar.

Samtidigt som unga ofta ses som expertanvändare och "*early adopters*" (Melitski 2003) av nya teknologier finns inte sällan en skepsis från föräldragenerationen som kan se de nya mönstren som svårbegripliga eller hotande i relation till samhälle, skola och så vidare. Till exempel, betonar Ito, Baumer, Boyd och Cody (2010) att deltagande i den digitala tidsåldern inte bara handlar om att ta del av "seriöst" och "viktigt" innehåll, utan också förmågan att del av sociala och nöjesorienterade aktiviteter online.

Risker och myter

Den förändring av medielandskapet, och samhället, som internet och sociala medier har inneburit har haft många olika följder. Vissa, som till exempel sänkta trösklar för självpublicering och deltagande, är positiva, medan andra, exempelvis ökad kommersialisering, övervakning och kontroll är mer negativa.

Beroende på vem man frågar så kommer olika sidor att sättas i fokus, och med olika värderingar (Fuchs 2008). Hos vuxengenerationen kan man till exempel identifiera en oro för barns och ungas privatliv och integritet online, till exempel på grund av föreställningen om att unga på nätet utsätter sig för risken för sexuella närmanden, eller för att det innehåll de skapar ska approprieras (utnyttjas) av kommersiella krafter (Aidman 1999, Giffen 2008). Annonsnätverk och kommersiella webbplatser sägs kunna manipulera barn och unga till att tillhandahålla personliga data som kan köpas, säljas och användas för att generera inkomster

(Montgomery & Pasnik 1999, Youn 2009). Vidare har det talats om hur den öppenhet som unga uppvisar på sajter som Facebook och YouTube kan stå i en problematisk relation i förhållande till framtida arbetsgivare, eller till barnpornnätverk och pedofiler (Gasser & Palfrey 2008, Lenhart & Madden 2007).

Även om en del av riskerna är reella under vissa omständigheter, så har vissa forskare menat att debatten har inslag av att man beskyller unga för att inte bry sig om att hålla vissa saker privata (Kornblum 2007, Moscardelli & Liston-Heyes 2005, Nussbaum 2007). I sådan kritik har man också påpekat dubbelheten i att unga beskylls för att vara oförsiktiga med sina privatliv samtidigt som en rad framväxande monitoreringsteknologier innebär att unga blir alltmer övervakade i hemmet, i skolan och i det offentliga rummet (Berson & Berson 2006).

Forskning om ungas aktiviteter på nätet i relation till föräldrarnärvaro har visat att föräldrarnas roll är större än vad man kanske kan tro. Dels finns ett samband mellan att ha högutbildade föräldrar och att ha utvecklat avancerade digitala färdigheter. Vidare är det närmare nio av tio barn i mellanstadiet i Europa som får råd av sina föräldrar om internetanvändning och säkerhet (Hasebrink & Görzig 2011).

Studier har dock visat att en ökad grad av föräldrainvolvering och vuxennärvaro inte tycks minska de risker som barn och unga utsätts för (Kerr, Stattin & Burk 2010, Law, Shapka & Olson 2010, Livingstone & Helsper 2008). Att förbjuda unga att interagera med okända personer på nätet tycks minska riskerna något, men alla andra strategier (att använda nätet tillsammans med barnen, att installera mjukvarufilter etcetera) var verkningslösa. Fördelarna med förbud måste förstås alltid vägas mot nackdelarna, till exempel att de minskar ungas frihet och handlingsutrymme samt deras möjligheter att lära sig att navigera själva.

Forskning om ungas organisering på nätet

Mycket av den forskning som har bedrivits om ungas organisering på nätet är kopplad till de förväntningar som har förknippats med nätet när det gäller formeringen av en ny typ av offentlighet eller civilt samhälle (se Dahlgren 2007). Det har talats länge om hur tilliten till politiker och det politiska systemet är ständigt sjunkande i västvärlden, och detta sägs då särskilt gälla unga (Putnam 2000, Whiteley 2009).

Å ena sidan har en hel del forskning visat att unga i mindre utsträckning är intresserade av sociala och politiska frågor, i mindre utsträckning har kunskap om sådana saker, i lägre grad litat på traditionella auktoriteter och i lägre grad än vuxna engagerar sig i det civila samhället (Ekstrom & Ostman 2013, Gibson, Nixon & Ward 2003). Särskilt stora är problemen för unga som har problem i skolan eller som kommer från arbetarklasshem (Bynner & Ashford 1994). Å andra sidan har vissa sentida studier vänt sig mot att unga i mindre utsträckning skulle vara politiskt engagerade än vuxna, och då hävdade att problemet snarare är att vuxna inte lyssnar på dem (Harris, Wyn & Younes 2010, Sloam 2013).

Ibland har ungas förhållningssätt sagts vara resultatet av apati, lathet eller narcissism, eller av att de ägnar alltför mycket energi åt förstroelser i form av underhållningsmedier och konsumtionskultur (Putnam 2000). Detta i kombination med att unga också sägs ha en svagare kritisk förmåga och vara mer sårbara för sådan påverkan (Katz 1997).

En annan förklaringsmodell är att problemet inte ligger hos unga utan hos politiker och andra makt-havare som har övergett och exkluderat unga. Detta genom att i många avseenden ignorera frågor som är viktiga för unga, samtidigt som man inte har följt med i den sociala och kulturella utvecklingen och därför har haft svårt att hitta bra sätt att kommunicera med unga. Forskning har visat att

vissa unga i hög grad kan vara engagerade i specifika kampanjer, eller avgränsade frågor, samtidigt som de känner sig främmande inför mer konventionella politiska forum (Gordon 2009, Sherrod 2006) och att deras grad av engagemang i hög grad påverkas av vilka tillfällen till deltagande som ges. Unga organiserar sig oftare i lösa och decentraliserade nätverk som baseras på icke-traditionella former av kommunikation (Bennett 2008).

Under de senaste två decennierna har diskussionen om de här frågorna allt mer kommit att handla om ungas användning av nya digitala medier. Samma tudelade perspektiv har då återkommit. Vissa har menat att nätanvändningen har hotat att urvattna ungas engagemang (Keen 2007). Argumentationen har då varit att ju mer tid unga tillbringar framför skärmar, desto mindre tid ägnar de åt sociala aktiviteter ansikte mot ansikte, något som man då har sett som en förutsättning för meningsfullt deltagande i det civila samhället.

En annan kritik har varit att nätet kan leda till en trivialisering av det offentliga samtalet, och till att individer dras till slutna grupper av likatänkande samtidigt som förhållningssättet till politik blir ytligt och orienterat mot så kallad *klicktivism* – det vill säga en form av aktivism med låga trösklar för deltagande och utan några egentliga uppoffringar (Carr 2011, White 2010).

Vid sidan av det kritiska synsättet har många förespråkare ett mer optimistiskt perspektiv enligt vilket nätet ibland till och med har setts som själva lösningen på frågan om unga människors ointresse av att delta i det civila samhället. Det nätverkade medborgarskap som nätet erbjuder har då betonats som präglad av inkludering, deltagande, aktivitet och kreativitet (Shirky 2009, Varnelis 2008). De nya digitala medierna tillhandahåller med andra ord möjligheter för marginaliserade grupper, som hamnat utanför den traditionella politiken, att mobilisera sig och göra sina röster hörda. Man har i det här sammanhanget pratat om dagens ungdoms-

mar som en *nätgeneration* (Tapscott 1999) som skapar ett nytt slags politiskt medvetande genom sin användning av nya medier.

Snarare än fördummande har nätet då setts om en bemyndigande kraft som omvandlar tidigare passiva unga till självständiga och kompetenta aktörer. Nätet präglas av relativ anonymitet, samtidighet, tillgänglighet, relativ jämlikhet och avterritorialisering som skapar en lång rad möjligheter. Och även om föreställningar om dagens unga som *digitala infödingar* – Prensky har i det fallet kritiserats för att förenkla saker och ting (Herring 2008) – så kan man inte komma ifrån att många unga i västvärlden idag har vuxit upp med internet och använder det mer intensivt, och i viss mån mer kompetent, än äldre generationer.

Delar av forskningen om ungas deltagande på nätet handlar om i vilken mån vi måste tänka om när det gäller vad som egentligen konstituerar politik, engagemang och organisering. En sida av det hela är ju att onlinenätverk kan inspirera till mer konventionell politisk aktivitet och organisering, men en annan sida är att ungas kreativa sätt att använda digitala teknologier också tänjer på gränserna för vad politik och offentlighet är.

Organisering i traditionella intresseföreningar, idrottsklubbar och så vidare har ingen direkt motsvarighet på nätet. Unga kan vara med i sådana organisationer offline, och sådana organisationer kan ha en webbnärvaro i form av en webbsida och/eller en facebookgrupp, men den specifikt digitala organiseringen bland unga följer andra mönster. Ett sätt att förstå de nya mönstren är genom begreppet *affinity space*, som har myntats av den amerikanske forskaren James Paul Gee (2005). Termen kan lite knöligt översättas som *affinitetsutrymmen* och syftar på olika arenor där affinitet (sambörighet, överensstämmelse, frändskap) spelar en avgörande roll för utrymmets existens och fortlevnad. Affinitetsutrymmen är en särskilt vanlig form av samvaro bland unga. I sådana utrymmen kommer man

samma därför att man har intressen eller någon strävan som är gemensam, snarare än på basis av etnicitet, klass, kön och så vidare. I den ofta något idealiserande beskrivningen av sådana utrymmen brukar det också betonas att nybörjare och erfarna alla delar samma utrymme, och att skapande, utbyte och distribution av kunskap är en viktig del av de gemensamma aktiviteterna. I stället för grupper, sammanslutningar, organisationer eller communityer som man tillhör eller är medlem av, menar Gee att begreppet utrymme bättre fångar hur unga människor idag relaterar till varandra.

Med det som utgångspunkt kan man gå vidare och fråga sig om de som interagerar i ett visst utrymme eventuellt också är en grupp/organisation i traditionell mening eller inte. Hur ska vi tolka piratkultur och fildelning? Fans som ställer krav på medieföretag? Protester inom spelcommunityer? Är sådant liktydigt med organisering och politik? På vilka sätt kan kommunikationsfärdigheterna och handlingsmönstren som utvecklas i mer populärkulturella sammanhang överföras till mer traditionella politiska sammanhang? Bennett (2008) och Waara, Rüdiger och Svensson (2010) skriver om sådana mönster att:

”(U)ngas samhällsintresse kanaliseras på ett annorlunda sätt idag jämfört med hur det var för trettio eller femtio år sedan. (...) Bilderna kan förefalla motsägelsefulla. Å den ena sidan oengagemang och passivitet inom föreningslivet men, å den andra sidan också engagemang och aktivitet med hjälp av kultur, interaktiva medier och spontanaktivitet. Ungas samhällsdeltagande genom virtuella kanaler motsvarar inte hur man traditionellt förväntar sig att ungas engagemang ska kanaliseras, snarare tvärtom. Icke desto mindre bedöms ungas

inflytande och delaktighet i samhället utifrån om de är engagerade i traditionella föreningar eller i andra formellt godkända sammanslutningar.”

(Waara, Rüdiger & Svensson 2010, s. 32)

En särskild kraft kan de nya organisationsformererna ha för unga som tillhör olika minoritetsgrupper. När det gäller hbtq-identiteter har bland annat Hillier och Harrison (2007) visat hur nätet kan möjliggöra byggandet av *”less limited realities than their own”*. Det har även skrivits om hur unga med funktionshinder, på det delvis kroppslösa nätet, kan hitta nya mer frigörande former för identitetsarbete och organisering, men också till hur exklusion kan förstärkas (Söderström 2009).

En viktig insikt är dock att den stora massan av unga fortfarande främst använder nätet för underhållning, skolarbete och personlig kommunikation snarare än för engagemang och organisering i någon civilsamhällelig bemärkelse. Man måste alltså vara försiktig med att utropa spontan organisering i lösa nätverk online som ett fullgott alternativ till offlineorganisering. Banaji och Buckingham (2009) menar att enligt viss forskning gör ungas organisering online ingen nämnvärd skillnad: De som organiserar sig på nätet är generellt sett samma individer som de som är aktiva offline, de gör samma saker online som de gör offline och det verkar som om nätet väldigt sällan motiverar individer som inte redan är motiverade att engagera sig. Nätet används, enligt flera studier, för politiska syften av *”the usual suspects”*, det vill säga välbärgade, högutbildade unga och de som redan är intresserade av politik. Unga från andra bakgrunder tenderar att vara mindre engagerade, såväl online som offline.

Summering: Framtida studier

Den utveckling som skett genom internets breda genombrott under de senaste decennierna har skapat en potential för individer, grupper och organisationer att vara mycket mer aktiva än tidigare i att tolka, appropriera och även producera medieinnehåll. Särskilt aktiva i detta avseende är unga. I ”nätverkssamhället” har ekonomin blivit global och digital, och kulturen har kommit att karaktäriseras av virtualitet. Fysiska platser utmanas av nätets ”flödesrum” och sådana grundläggande saker som vår tidsuppfattning omförhandlas. De sociala och kulturella förändringarna är minst lika dramatiska som de teknologiska och ekonomiska omvälvningarna. Sammantaget innebär utvecklingen förändrade villkor för ungas organisering, inte minst i ett civilsamhällesperspektiv.

Idag samexisterar en rad olika mediasystem och innehåll flyter ständigt mellan dem. Mobiltelefonen är ett bra exempel på detta, eftersom den på en och samma gång kan vara en musikspelare, en teve, en radio, en spelmaskin etcetera. En annan del av utvecklingen mot konvergens är att unga blir alltmer aktiva i sin medieanvändning. De måste aktivt välja olika former av innehåll och konstant växla mellan de olika teknikerna och plattformarna beroende på situationen. Dagens unga medieanvändare producerar också innehåll själva på sociala nätverkssajter, i forum, genom att publicera kommentarer på nyhetsorganisationers webbplatser och så vidare. Den här ökade komplexiteten kan dels beskrivas som en teknisk eller industriell process, men den handlar framförallt om en kulturell förändring.

Vidare är alltså deltagarkultur ett nyckelbegrepp, och det refererar till att trösklarna för att kunna delta och uttrycka sig sågs ha sänkts som

en följd av nya digitala medier. Istället för strikt uppdelade kategorier av producenter och konsumenter ser vi idag ett ökande antal unga ”deltagare” som interagerar via nya medier enligt nya regler. Deltagarkulturen hjälper ungdomarna att uttrycka sig själva, engagera sig och bli delaktiga i samhället, få en känsla av sammanhang och meningsfullhet, interagera och ingå i dialog med andra. Den skapar möjligheter till demokrati och kunskapsbyggande. Många forskningsresultat visar på stora potentiella fördelar med dessa kulturformer. De sägs kunna förse individer och grupper med avancerade färdigheter av olika slag, och med en medvetenhet om möjligheterna att aktivt påverka samhället.

Detta kan bland annat bestå i att skapa alternativt innehåll. Individer och grupper kan sms:a sina åsikter och reflektioner till direktsända teveprogram, chatta online med deltagare efter programmet, delta i webbforumdiskussioner och så vidare. Den här typen av expressivitet kommer till uttryck på särskilt kraftfulla sätt inom dagens sociala rörelser. Även om nätverkssamhället i stor utsträckning fortfarande formas av starka affärsintressen och väletablerade politiska aktörer så förs det också framåt av en rad mediekompetenta proteströrelser som exempelvis Greenpeace och Occupy, där unga utgör en central del av ”medlemmarna”.

Men i relation till sådana insikter är det samtidigt viktigt att också ta informationssamhällets strukturerade maktrelationer i beaktande. Under de senaste 15 åren har politiker, journalister och forskare ibland talat om en digital klyfta (*”the digital divide”*). Begreppet har använts för att beskriva och diskutera gapet mellan dem som har tillgång till digitala verktyg och plattformar, och den rätta kunskapen för att använda dem,

och de som inte har det. Insikter som dessa visar att man måste vara försiktig i att generalisera tankarna om unga medieanvändare som aktiva publikar. När man analyserar sociala och kulturella mönster måste man ständigt komma ihåg att faktorer som klass, kön, etnicitet, ålder, sexualitet, funktionshinder och så vidare kan spela en stor roll för hur tillgång och färdigheter är strukturerade och fördelade.

En central insikt inför framtida studier och analyser på detta område – som så mycket präglats av hype, mytbildning, glädjekalkyler och skräckprognoser – att man hela tiden måste studera vad unga faktiskt gör i reella och konkreta sammanhang. Huruvida möjligheterna eller riskerna med nya medier kommer i förgrunden kan variera med kontext och utfallet måste alltid förbli en empirisk fråga. Under vilka betingelser blir nätet till en kraft för unga människors deltagande, och i vilka sammanhang kommer dess plattformar och kommunikationsmönster till korta? Den existerande forskningen bär på en slående polarisering mellan optimistiska och pessimistiska perspektiv, och behovet är fortsatt stort av mer ”nätrealistiska” studier av ungas organisering i skärningspunkten mellan online och offline.

En annan reflektion är att forskning om hur mer traditionella ungdomsorganisationer har anpassat sig, förändrats, eller funnit nya vägar online är ytterst begränsad (Székely & Nagy 2011, Ward 2011). Något som framkommit i arbete som jag har gjort med att utvärdera unga deltagandeprojekt i Sverige, finansierade av Arvsfonden är att sociala medier spelar en central roll. Ett av de analyserade projekten säger till exempel att *”i dagens samhälle är vi alla publicister på ett eller annat sätt”*. Många av projekten använde också Facebook och bloggar för att informera om sin verksamhet och nå ut

till unga. Att använda sig av sociala medier var dock i vissa fall mycket effektivt och i andra fungerade det inte lika bra.

Ett projekt som bara bedrevs på nätet var bloggen *365 saker du kan göra*, som fick stor genomslagskraft. Trots framgången såg projektgruppen en problematik kring sociala medier, då de upplevde det svårt att veta om de nådde ut till rätt målgrupp eller inte med sina blogginlägg. Ytterligare andra projekt upplevde också att användning av sociala medier som Facebook för att sprida budskapet hade en bristfällig genomslagskraft, speciellt när det gällde att rekrytera till de fysiska träffarna. Vad de olika erfarenheterna beror på är förstås svårt att säga, och är sannolikt i hög grad kontextbundet.

Det vore onekligen värdefullt med mer studier som fokuserar på hur unga inom föreningsliv och intresseorganisationer använder digitala och sociala medier som ett verktyg i sitt arbete. Vilka nya utmaningar och hinder stöter man på, och vilka nya lösningar finner man? På vilka sätt upplever man att det digitala har en inverkan på de frågor eller verksamheter man arbetar med? Känner man ett tryck mot att man borde agera via dessa kanaler eller plattformar, samtidigt som man saknar avgörande kunskap eller andra resurser? Vilka hot kan det som händer i sociala medier vara mot de strävanden och mål som ett givet initiativ har? Hur kan staten, landstingen och kommunerna arbeta för att möta de utmaningar som digitaliseringen av kultur, politik och samhälle innebär för unga i offentligheten?

KAPITEL 5

Lokala villkor för ungas fritid och organisering

Kommunerna spelar en viktig roll för ungas möjligheter till fritid. De ansvarar för en stor del av fritidsutbudet, bland annat genom att stå för anläggningar, erbjuda fritidsverksamheter och stödja ungas organisering. I detta kapitel fördjupar vi oss därför i de lokala villkoren för ungas fritid och organisering.

Genomgången inleds med kommunernas egen bedömning av hur väl det lokala utbudet svarar mot ungas efterfrågan. Vi redovisar kommunernas styrning i form av politisk och förvaltningsmässig organisering samt mål och uppföljning. Olika delar av fritidsutbudet beskrivs med särskild betoning på mötesplatser för unga. Kapitellet ger även en bild av kommunernas stöd till ungas egen organisering samt vilka utvecklingsområden de ser för kommunerna och staten.

Kommunenkät och kommungrupper

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor genomförde en enkät till landets kommuner våren 2014 (se bilaga). Enkäten besvarades av 226 av landets kommuner, en svarsfrekvens på 78 procent (se kapitel 1 för en detaljerad beskrivning). Enkäten skickades till *”ansvarig för frågor som rör ungdomars fritid och organisering”*. Frågornas bredd gör att flera förvaltningar ofta varit involverade i att besvara enkäten.

Vissa frågor redovisar vi i fyra kommungrupper, modifierat utifrån Sveriges Kommuner och Landstings (SKL) tio kommungrupper (2011a). De är

- större städer (orstäder och större städer)
- kommuner i glesbygd (glesbygdskommuner och kommuner i glesbefolkad region)
- förortskommuner (förortskommuner till orstäder och förortskommuner till större städer)
- övriga kommuner (pendlingskommuner, turism- och besöksnäringkommuner, varuproducerande kommuner och kommuner i tätbefolkad region).

En bortfallsanalys visar att bortfallet fördelar sig jämnt över de olika kommungrupperna, med en liten övervikt av pendlingskommuner. Förhållandet mellan de olika kommungrupperna som besvarat enkäten är alltså liknande den i riket i sin helhet.

Frågorna som rör kommunernas öppna verksamhet i form av fritidsgårdar och ungdomens hus eller liknande har i de tre orstäderna besvarats av stadsdelarna. Enkäten har besvarats av 27 av de totalt 29 stadsdelar som finns i orstäderna.

Kommunernas förmåga att möta ungas efterfrågan

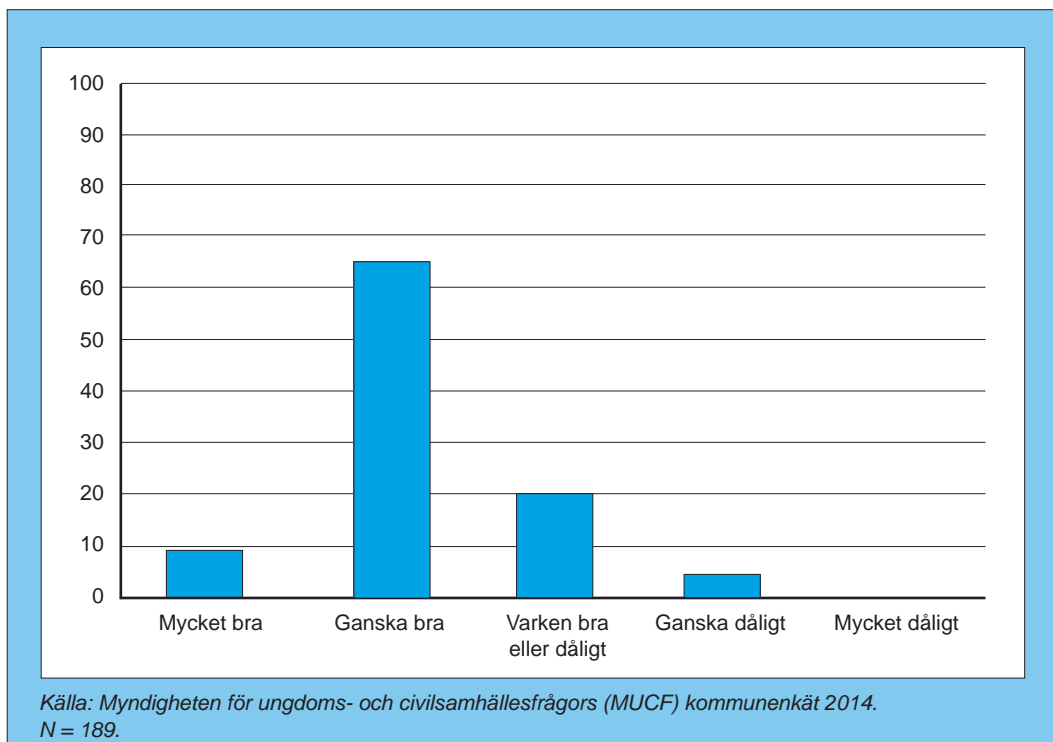
Större kommuner bedömer sig ha större förmåga

I kapitel 3 och i fördjupningsstudien om ungas fritid i låg- och högstatusområden i kapitel 4 har vi fått en bild av hur unga använder och ser på det lokala fritidsutbudet. När vi frågar kommunerna bedömer tre fjärdedelar att kommunens förmåga att ge alla unga en fritid som motsvarar deras efterfrågan är ganska eller mycket bra. Ingen kommun bedömer förmågan som mycket dålig, men 5 procent anser den vara ganska dålig (figur 5.1).

Resultatet bör tolkas med försiktighet då denna fråga har besvarats av en eller ett fåtal indivi-

der i den kommunala förvaltningen. Det gör att det kan finnas luckor i överblicken av kommunens verksamheter och förmåga. Resultatet visar ändå att kommunerna har en relativt positiv bild av i vilken utsträckning de erbjuder en fritid som unga vill ha.

En uppdelning i olika kommungrupper visar att större städer i högre grad bedömer att deras förmåga är ganska eller mycket bra, 92 procent i den gruppen har angett det. I de andra kommungrupperna är det mellan 71 och 75 procent som bedömer att förmågan är bra. De större städernas mer positiva bild jämfört med andra kommungrupper kan vara ett utslag av de större städernas större resurser, vilket kan bidra till ett bättre fritidsutbud.

Figur 5.1 Kommunernas bedömning av deras förmåga att ge alla unga en fritid som motsvarar deras efterfrågan. Procent.

Sämre utbud för vissa unga

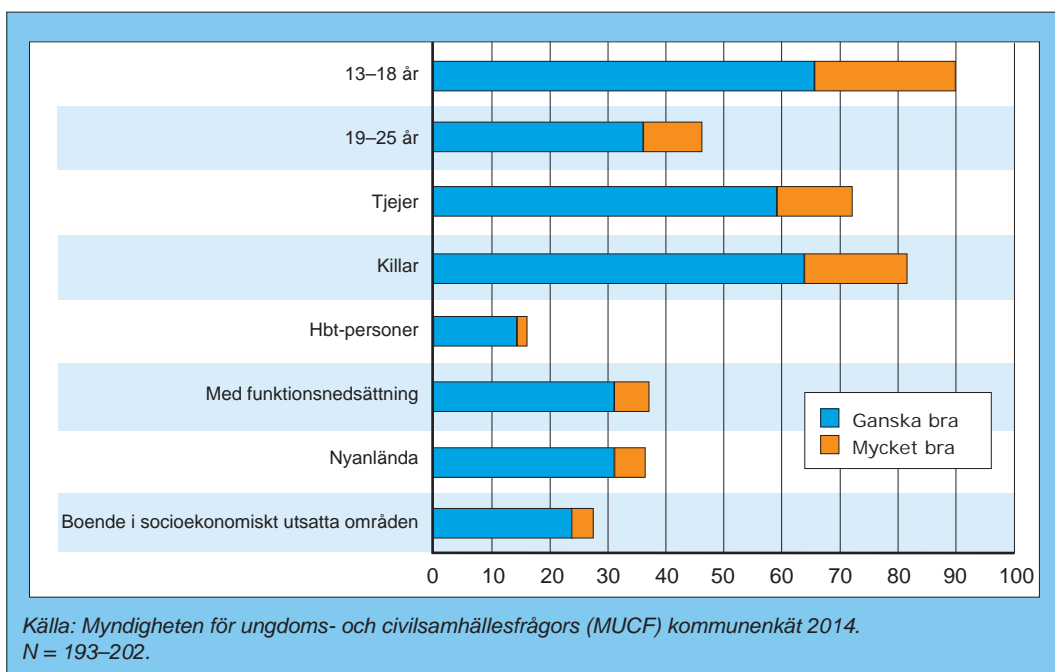
I denna rapport beskriver vi särskilt situationen för tjejer och killar, unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och ungdomar som bor i socioekonomiskt utsatta områden. När kommunerna själva bedömer hur väl det lokala fritidsutbudet svarar mot olika gruppers efterfrågan på fritid är unga 13–18-åringar den grupp som störst andel kommuner (90 procent) bedömer sig ha ett utbud för som motsvarar efterfrågan (figur 5.2).

Att unga vuxna missgynnas vid offentliga satsningar på kultur och fritid framgår bland annat i Ungdomsstyrelsens Fokus 06 (Ungdomsstyrelsen 2006). Detta visas även i kommunenkäten då andelen kommuner som uppskattar att fritidsutbudet för 19–25-åringarna är bra endast

uppgår till hälften av motsvarande andel för 13–18-åringarna.

En större andel kommuner anser sig ha ett utbud som motsvarar killars efterfrågan bra jämfört med tjejers, 82 procent jämfört med 72 procent.

Ungefär 37 procent av kommunerna bedömer sig ha ett fritidsutbud som motsvarar efterfrågan hos unga med funktionsnedsättning och unga nyanlända, 28 procent bedömer sig ha ett sådant utbud för unga boende i socioekonomiskt utsatta områden. Endast 16 procent av kommunerna anser sig dock ha ett utbud som motsvarar unga hbt-personers efterfrågan på fritid. För grupperna nyanlända, boende i socioekonomiskt utsatta områden, funktionsnedsatta och särskilt unga hbt-personer är det stora andelar som svarat *vet ej* på

Figur 5.2 Andel kommuner som bedömer att det lokala fritidsutbudet motsvarar särskilda grupper ungas efterfrågan på fritid bra eller mycket bra. Procent.

frågan. Andelen för den sistnämnda gruppen är hela 40 procent. Det kan i sig vara ett tecken på att kunskapen om villkoren för dem är begränsad.

Även om kommunernas bedömningar bör tolkas med försiktighet verkar det alltså finnas betydande skillnader mellan i vilken utsträckning kommunerna har möjlighet att tillmötesgå olika gruppers efterfrågan på fritid. De stora andelarna vet ej-svar kan tolkas som att kommunerna har bristande överblick av vad vissa grupper efterfrågar och hur väl kommunen svarar mot detta.

Vi går vidare med att beskriva hur kommunerna konkret arbetar för ungas fritid och organisering.

Styrning och organisering

Den politiska organisationen

I enkäten har kommunerna fått besvara vilken politisk nämnd som har det huvudsakliga ansvaret för fritidsområdena

- idrott
- musik- och kulturskola
- studieförbund
- fritidsgårdar och ungdomens hus
- folkbibliotek
- kulturinstitutioner
- föreningsbidrag till ungdomsorganisationer.

För samtliga områden utom för musik- och kulturskolan är det vanligast att besluten främst tas i kommunens kultur- och fritidsnämnd. Ungefär 4 av 10 kommuner anger att kultur- och fritidsnämnden har huvudansvaret. Den näst vanligaste lösningen för dessa fritidsområden är att kommunstyrelsen har huvudansvaret. Jämför vi olika kommungrupper är det främst i gruppen kommuner i glesbygd som beslut om fritidsfrågor tas i kommunstyrelsen.

Frågor om musik- och kulturskolan beslutas till största delen i barn- och utbildningsnämnder, 28 procent av kommunerna har angett det. Utbildningsnämndernas dominans som huvudansvarig över musik- och kulturskolor bekräftas även av Sveriges musik- och kulturskoleråds (SMoK) studie, där antalet kommuner med utbildningsnämnder som huvudansvariga har ökat under 2011–2013 (Sveriges musik- och kulturskoleråd 2014). Resultatet visar på musik- och kulturskolornas nära koppling till skolan, där många kulturskoleaktiviteter sker i samarbete med skolan. I en stor andel av kommunerna tas även beslut om musik- och kulturskolor i kultur- och fritidsnämnder, 24 procent av kommunerna har angett det. I frågan utgjordes de olika svarsalternativen av ett antal fasta alternativ av nämnder samt alternativet *annan nämnd*, vilket mellan 7 och 15 procent av kommunerna angav för de olika fritidsområdena.¹²⁶

I många kommuner ligger flertalet av fritidsområdena samlade under en och samma nämnd. Kultur- och fritidsnämnder är till exempel ansvariga för samtliga angivna fritidsområden i 15 procent av kommunerna. För de kommuner där fritidsfrågorna är uppdelade kan det innebära svårigheter att få en överblick och att kunna ta ett gemensamt grepp, samordna insatser och få igenom beslut om fritidsfrågorna.

I Ungdomsstyrelsens rapport *När var hur* (2011) ges andra exempel på vilka konsekvenser den politiska organisationens utformning kan få för verksamheterna. Om fritidsfrågorna ligger under flera nämnder kan det innebära att de olika fritidsområdena har olika mål att förhålla sig till och prioriteras i olika stor utsträckning. Nämndplaceringen kan också påverka inriktningen på fritidsmålen, då exempelvis en nämnd med koppling till sociala frågor kan ha en annan agenda än en ren kulturnämnd. Det kan även

finnas risker med att ha fritidsfrågor samlade under exempelvis en utbildningsnämnd, då fritidsfrågorna ofta ”väger lättare” än de mer lagstadgade utbildningsfrågorna och därför riskerar att bli marginaliserade.

Den kommunala förvaltningen

Ser vi till vilken förvaltning som har huvudansvaret för fritidsfrågorna går mönstret från kommunernas politiska organisation igen. Av de angivna förvaltningarna¹²⁷ är kultur- och fritidsförvaltningar de klart dominerande bland kommunerna för nästan samtliga fritidsområden. Mellan 41 procent och 53 procent av kommunerna har angett detta.

För musik- och kulturskolorna är det, liksom i nämndernas organisering, vanligast att barn- och utbildningsförvaltningar har huvudansvaret. Det är en förhållandevis stor andel som angett att en *annan förvaltning* har huvudansvaret. Liksom i frågan om politisk organisation är de följande fritextsvaren i många fall varianter av de fasta svarsalternativen, men det finns också exempel på andra sorters förvaltningar som bildningsförvaltningar och samhällsbyggnad. Inom områdena idrott och föreningsbidrag är olika varianter av teknik- och fritidsförvaltningar vanligt förekommande.

På samma sätt som nämndens organisering kan påverka kommunens fritidsverksamhet kan även sättet att organisera förvaltningen det. De flesta kommunerna, runt 6 av 10, har en förvaltning som innehållsmässigt är kopplad till nämnden för de olika fritidsområdena. Men det finns också undantag, till exempel kommuner med endast en stor förvaltning och flera olika nämnder (se kapitel 6).

Samverkan – vanligare i glesbygd och större städer

Ett sätt att förbättra arbetet med ungas fritid är att samverka med andra aktörer inom och utanför kommunen. Bland de svarande kommunerna har 68 procent formaliserade strategiska samarbeten med andra kommuner eller på regional nivå för att öka ungas möjligheter till en god fritid.

Ser vi till olika kommungrupper är det vanligast att kommuner i glesbygd och större städer har formaliserade strategiska samarbeten med andra kommuner eller på regional nivå. Ungefär åtta av tio i dessa kommungrupper anger att det finns ett sådant samarbete. Det är också de större städerna som bedömer att fritidsutbudet i störst utsträckning motsvarar ungas efterfrågan, vilket till viss del skulle kunna bero på en väl fungerande samverkan. Bland förortskommunerna anger 67 procent sådant samarbete, i gruppen övriga kommuner 61 procent. En förklaring till att kommuner i glesbygd tillhör dem som i störst utsträckning anger samverkan med andra kan vara att dessa kommuner i regel har en mindre organisation än större kommuner och därför kan behöva samarbeta i högre grad.

Bland de beskrivna samarbetena märks samverkan som samlar olika yrkesgrupper som chefsnätverk, nätverk för ungdomssamordnare, partnerskapet KiD och det västerbottniska nätverket UV-Net. Det ges också exempel på nätverk som bygger på vissa frågor eller områden, som förebyggande ANDT, idrott samt ungas inflytande. Några kommuner anger att de saknar formaliserade samarbeten men att de ändå ingår i nätverk. Det finns också exempel på hur två kommuner delar teknik- och fritidsnämnd med varandra. I kapitel 2 beskrivs en rad olika mellankommunala nätverk.

Samverkan kan även ske mellan kommunerna och föreningslivet. Bivald och Cardell (2013) ser den personliga relationen, ett ömsesidigt beroende mellan kommun och förening samt att verksamheterna och berörda personer redan är etablerade som framgångsfaktorer för en sådan samverkan. Som hinder för samverkan anger författarna ett för stort personberoende, ett ekonomiskt beroende där föreningarna känner att de måste visa sitt värde samt höga trösklar, bland annat på grund av att etablerade verksamheter prioriteras.

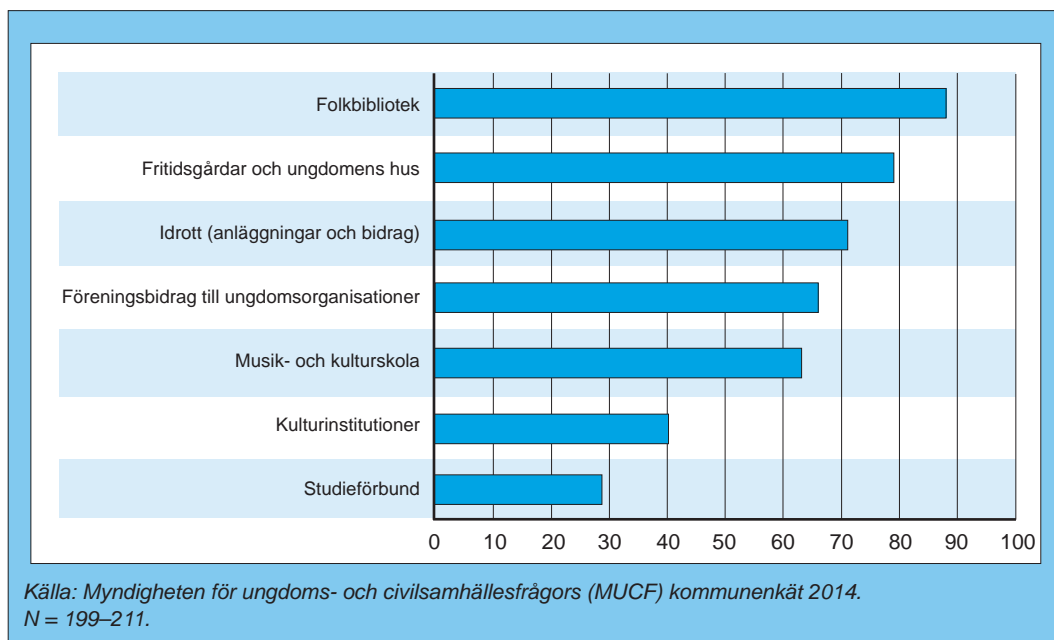
Mål och uppföljning

I arbetet med att ge unga goda förutsättningar för en bra fritid spelar uppföljningsbara mål en viktig roll. Figur 5.3 visar att de vanligaste fritidsområdena som kommunerna har uppföljningsbara mål för är folkbibliotek (88 procent),

öppen fritidsverksamhet (79 procent) och idrott (71 procent).

Att folkbiblioteken är det område som störst andel kommuner har uppföljningsbara mål för är inte så förvånande med tanke på att folkbiblioteken är den enda lagstadgade verksamheten bland kommunernas fritidsverksamheter. Kommunerna ska enligt bibliotekslagen ha planer för hur verksamheten ska bedrivas (SFS 2013:801).

Det kan dock tyckas något förvånande att den öppna fritidsverksamheten är det område som är näst vanligast att ha uppföljningsbara mål kring mot bakgrund av tidigare undersökningar. I Gunnarssons studie av den kommunala styrningen av öppna mötesplatser (2002) uppskattas till exempel att mer än hälften av landets kommuner saknar politiskt formulerade mål för öppen ungdomsverksamhet. Gunnarsson beskriver, liksom Lagergren och Persson (2011), hur

Figur 5.3 Andel kommuner med uppföljningsbara mål inom de olika fritidsområdena. Procent.

det finns brister i den kommunala styrningen av den öppna fritidsverksamheten och tydliggör samtidigt vikten av att ha kommunala politiska mål för denna verksamhet.

Det minst vanliga området att ha uppföljningsbara mål kring är studieförbunden, det anges av 29 procent av kommunerna.

I enkäten uppger en förhållandevis stor andel, cirka en fjärdedel, av kommunerna att de inte vet om det finns uppsatta mål för musik- och kulturskolor, studieförbund och kulturinstitutioner, alltså de områden som också lägst andel kommuner angett har uppföljningsbara mål. Detta kan bero på flera orsaker. Det kan vara ett tecken på vilka fritidsområden som prioriteras i kommunen, men det kan även handla om att kommunerna inte ansvarar för drift och verksamhet i lika stor utsträckning i de två sistnämnda områdena. En annan orsak kan vara svårigheten att få ”rätt” person med kunskap om de olika fritidsområdena att besvara enkäten.

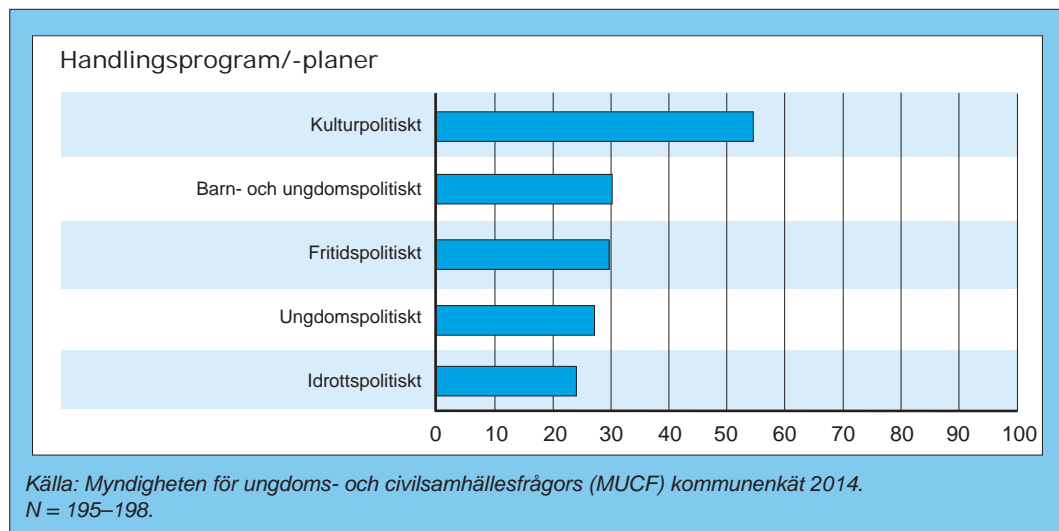
På frågan om vilken aktör som följer upp de uppsatta målen är det vanligast att de berörda

verksamheterna själva gör det. Ungefär sju av tio kommuner anger detta, medan ungefär tre av tio kommuner anger att uppföljningen görs av kommunerna centralt. Det är inte några större skillnader mellan de olika fritidsområdena. Det område som i störst utsträckning följs upp av kommunen centralt är musik- och kulturskolorna (34 procent) och i minst utsträckning kulturinstitutioner (23 procent). Mål som följs upp av en extern aktör är mycket ovanligt. Det vanligaste området är den öppna fritidsverksamheten som drygt 1 procent anger följs upp externt.

Kommunala handlingsprogram

Nära kopplat till uppsatta mål är handlingsprogram och handlingsplaner. Av de angivna handlingsprogrammen är det klart vanligast att kommunerna har ett kulturpolitiskt handlingsprogram. Över hälften (55 procent) av kommunerna anger detta (figur 5.4).

Andelen kommuner som anger att de har fritidspolitiska, idrottspolitiska, barn- och ungdomspolitiska samt ungdomspolitiska hand-

Figur 5.4 Andel kommuner med olika handlingsprogram/-planer. Procent.

lingsprogram ligger mellan 24 och 30 procent. Andelen kommuner som har antingen ett barn- och ungdomspolitiskt eller ett rent ungdomspolitiskt handlingsprogram är 36 procent.

Ungdomsstyrelsen genomförde fram till 2008 kommunenkäter som bland annat innehöll frågor om ungdomspolitiska handlingsplaner. Andelen kommuner med ungdomspolitiska handlingsplaner varierade mellan 21 och 37 procent mellan 2000 och 2008 (med 2005 som högsta notering). Mot den bakgrunden kan nivån i årets undersökning ses som relativt hög. Mätningarna under perioden 2000–2008 visade också på minskat inflytande. Andelen kommuner som uppgav att unga i stor utsträckning varit delaktiga i utformningen av mål- och strategidokument sjönk från 40 till 19 procent, medan andelen som uppgav att unga varit delaktiga i viss utsträckning ökade från 42 till 64 procent. Frågan kan också kopplas till det nya statsbidrag som syftar till att stärka ungas inflytande i den lokala demokratin (SFS 2014:1081).

I det öppna svarsalternativet över andra sorters handlingsplaner anger kommunerna till exempel olika riktlinjer för föreningsbidragen; kommunövergripande budgetmål som är direkt kopplade till barn och ungas delaktighet och inflytande; folkhälsopolitiska och drogpolitiska program; olika verksamhetsplaner; biblioteksplaner. Cirka 11 procent av kommunerna anger att de inte har någon av de angivna handlingsplanerna eller någon annan plan rörande ungas fritid och organisering. I några av dessa kommuner är dock planer på gång. Det är framför allt förortskommuner och gruppen övriga kommuner som saknar handlingsplaner.

Som nämnts är folkbiblioteken den enda fritidsverksamhet som är reglerad enligt lag. Sedan 2005 ska varje kommun och landsting ha en politiskt antagen biblioteksplan. Uppföljningen *Barnen i planerna 2012* (Kungliga biblioteket

2012) visade att 87 procent av folkbiblioteken då hade antagna biblioteksplaner. Av dem som hade en plan tog 70 procent särskilt upp barn och unga på något sätt. Folkbibliotekens publika aktiviteter för barn och unga nämns sällan i planerna. En tredjedel av kommunerna med planer delar upp barn i olika åldersgrupper, men det är inte möjligt att utläsa i vilken mån insatserna riktas till barn eller till den äldre ungdomsgruppen (19–25 år).

I flera fall kan planer vara inaktuella. I rapporten *Hinder för biblioteksplaner* (Kungliga biblioteket 2014a) konstateras att två av tre kommuner saknar en aktuell biblioteksplan. Bland de hinder som beskrivs för att ha en aktuell biblioteksplan nämns bland annat okunskap bland politiker samt begränsade befogenheter för tjänstemän i den kommunala organisationen.

Ungas kulturutövande kan också beröras av regionala planer med koppling till kultursamverkansmodellen. Modellen bygger på att regionerna tillsammans med kommunerna och i samråd med civilsamhälle och kulturskapare tar fram regionala kulturplaner som sedan bildar underlag för statens bidragsgivning till regional kulturverksamhet. I Sveriges Kommuner och Landstings kulturpolitiska positionspapper (2014 a) betonas vikten av en strukturerad dialog mellan regeringen och regionerna om hur de nationella kulturpolitiska målen och de regionala kulturplanerna möter varandra, liksom att dialogen mellan kommunala respektive regionala företrädare och folkbildningens organisationer utvecklas. I effektanalysen av kultursamverkansmodellens tre första år, *Under konstruktion* (Sveriges Kommuner och Landsting 2012b), visas bland annat hur det främst är den professionella konstnärliga verksamheten som är fokus i kulturplanerna och att medborgarperspektivet huvudsakligen lämnas åt kommuner och civil-

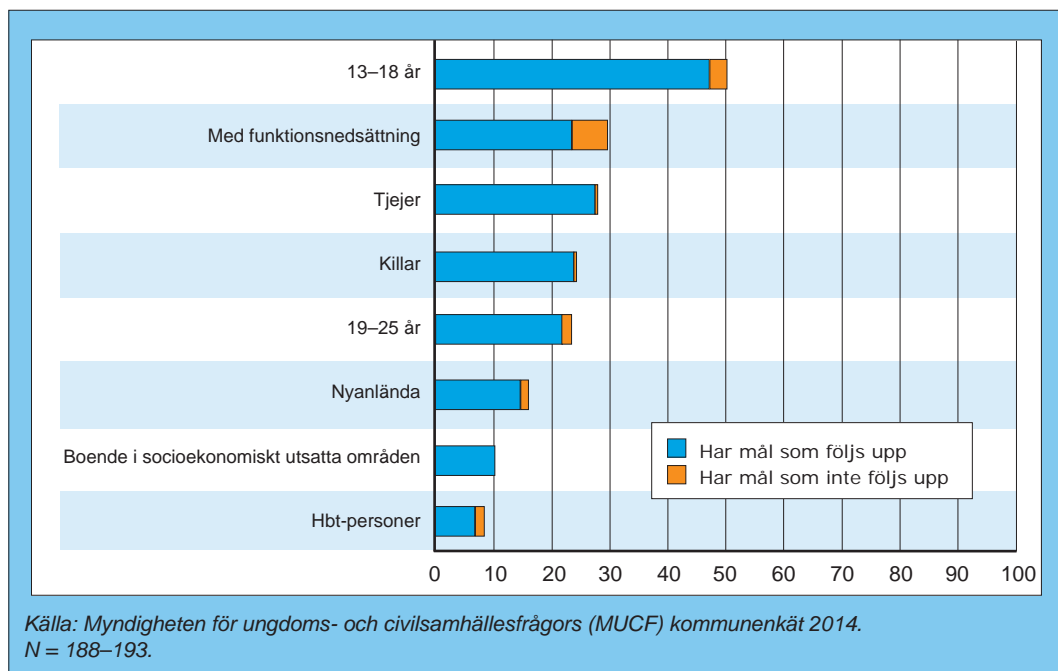
samhälle. Ett annat bidrag i effektanalysen beskriver hur kultur *för* barn och unga prioriteras genom skola och institutioner medan kultur *av* barn och unga saknar givna förutsättningar i de studerade planerna. Dessutom är barns och ungas deltagande och inflytande endast uppmärksammat i begränsad omfattning.

De idrottspolitiska handlingsprogrammen förekommer alltså i minst utsträckning enligt kommunenkäten. Vikten av idrottspolitiska mål som slår fast hur kommunen ser på den lokala idrotten betonas i Sveriges Kommuner och Landstings *Elitidrottens anläggningar* (2014b). I ett idrottspolitiskt program kan till exempel elitidrottens roll och status i kommunen sättas i ett bredare sammanhang, till exempel hur den förhåller sig till den breda idrottsrörelsen där ungdomsidrott ingår.

Mål för olika delar av ungdomsgruppen

Ungdomspolitikens mål handlar bland annat om att samhället ska utformas så att alla ungdomar kan bli delaktiga och inkluderas utifrån sina olika förutsättningar, önskemål och behov. Enligt den ungdomspolitiska propositionen är det *”centralt att alla ungdomar oberoende av kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder har samma möjligheter till utveckling”* (prop. 2013/14:191).

En grund för att arbeta med och förbättra möjligheter för vissa grupper av unga är att ha uppsatta mål. Det finns likheter mellan i vilken utsträckning kommunerna har uppsatta mål för grupperna och i vilken grad kommunerna anser att deras utbud svarar mot de olika gruppernas efterfrågan på fritid som vi berörde inledningsvis.

Figur 5.5 Andel kommuner med mål för särskilda grupper av unga. Procent.

Kommunerna har i störst utsträckning uppsatta mål för unga i åldern 13–18 år (figur 5.5). Hälften av kommunerna anger att de har sådana mål. Andelen kommuner med särskilda mål för unga vuxna i åldern 19–25 år är betydligt lägre, 23 procent anger det.

Det är förhållandevis vanligt att kommunerna har uppsatta mål för tjejer och killar. Det är något vanligare med mål för tjejer än för killar, 28 procent jämfört med 24 procent har det. Kopplingen mellan upplevd god fritid och förekomst av särskilda mål gäller även nyanlända och boende i socialt utsatta områden. Unga med funktionsnedsättning bryter dock mönstret då gruppen tillhör dem som kommunerna i störst utsträckning har mål för samtidigt som gruppens efterfrågan på fritid i förhållandevis liten utsträckning bedöms uppfyllas genom det lokala fritidsutbudet. Det är dock drygt 70 procent av kommunerna som inte har några uppsatta mål för unga med funktionsnedsättning och målen för denna grupp är i minst utsträckning uppföljningsbara. I Myndigheten för delaktighets rapport *Hur är läget 2014?* beskrivs hur kommuner som använder FN-konventionen eller som har mätbara mål är mer framgångsrika än andra

kommuner i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning (Myndigheten för delaktighet 2014).

I kommunenkäten är det minst vanligt att ha särskilda mål för unga hbt-personer, 8 procent av kommunerna anger sådana mål. Att inte ha mål för sin verksamhet kan försvåra möjligheten att skapa en god fritid och även osynliggöra vissa grupper av unga, då det blir svårare att utföra verksamheter som riktar sig till de särskilda grupperna. Detta märks även då kommunerna beskriver vilka sorts metoder de använder för att förbättra möjligheten till fritid för de olika grupperna.

Metoder för stärkt arbete kring olika delar av ungdomsgruppen

Kommunerna arbetar med särskilda metoder för de olika grupperna i varierande grad. Unga med funktionsnedsättning och unga nyanlända är de grupper som störst andel kommuner arbetar särskilt med (tabell 5.1).

Kommunerna arbetar i betydligt mindre utsträckning med särskilda metoder för unga boende i socioekonomiskt utsatta områden och

Tabell 5.1 Andel som arbetar med följande metoder för att uppnå bättre fritid för unga. Procent

	Nyanlända	Hbt-personer	Med funktionsnedsättning	Boende i socioekonomiskt utsatta bostadsområden
Särskilt riktade verksamheter eller arbetssätt	40	9	42	25
Inkluderande verksamheter	51	25	48	35
Information direkt till målgruppen	39	9	32	16
Samråd med företrädare för gruppen	33	9	39	13
Kompetensutveckling för personal	25	24	29	14
Annat	4	5	6	7
Nej, arbetar inte med någon av dessa metoder	17	55	16	42

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågors (MUCF) kommunenkät 2014. N = 169–183.

unga hbt-personer. Flera av de kommuner som svarar att de inte arbetar särskilt med boende i socioekonomiskt utsatta områden anger att de inte har sådana områden i kommunen.

Av kommunenkätens angivna metoder är inkluderande verksamheter vanligast för samtliga grupper. Särskilt riktade verksamheter kan dock vara viktiga för vissa grupper så att de ska känna sig välkomna i fritidsaktiviteten. Det kan också vara en förutsättning för att vissa grupper ska kunna delta. Ungefär fyra av tio kommuner anger sådana metoder för nyanlända och för unga med funktionsnedsättning, medan särskilt riktade verksamheter för unga hbt-personer bara finns i 9 procent av kommunerna.

Möjligheten till fritid handlar inte bara om direkta insatser vad gäller fritidsverksamheterna. För unga som upplever olika hinder att delta kan en mängd olika orsaker spela in. För unga med funktionsnedsättning kan exempelvis hur kommunens stöd är utformat enligt Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) påverka möjligheten till fritid då hjälpmedel, assistans och ledsagningsregler kan variera.¹²⁸ I Ungdomsstyrelsens *Fokus 12* visade vi att 29 procent bland unga med funktionsnedsättning avstått från att besöka eller delta i någon fritidsverksamhet (till exempel fritidsgård, idrottsförening eller annan föreningsverksamhet) på grund av rädsla för att bli dåligt bemött eller illa behandlad. Bland övriga unga var andelen 12 procent (Ungdomsstyrelsen 2012a).

Tillgängligheten spelar också en stor roll för unga funktionsnedsattas möjlighet att kunna delta i fritidsaktiviteter som andra. Enligt Myndigheten för delaktighet (MFD) uppföljning av hur kommunerna arbetar med funktionshindersfrågor har endast 16 procent av kommunerna mätbara mål för att öka tillgängligheten till och delaktigheten i idrott för personer med funktionsnedsättning. Det finns också brister i de krav på tillgänglighet som kommunerna ställer på de verksamheter de finansierar (Myndigheten för delaktighet 2014).

I Ungdomsstyrelsens ungdomsenkät från 2012 är andelen unga hbt-personer som anger att de avstått på grund av rädsla för dåligt bemötande ungefär lika stor som bland unga med funktionsnedsättning, det vill säga 3 av 10. Resultatet tyder på att det finns stora utmaningar att förändra attityder och bemötande hos vuxna som arbetar med unga på deras fritid.

Ungdomsstyrelsen (2012b) visar hur bristande kompetens bland personal och en känsla av otrygghet kan hindra unga hbt-personer från att utöva sin fritid. Faktorer som lyfts för att förbättra gruppens möjligheter till fritid är personal med hbt-kompetens och inkluderande verksamheter. Men det finns också ett stort behov av riktade mötesplatser, då unga hbt-personer kan stärka varandra i ett sammanhang där de inte ses som normbrytare.

RFSL har under 2014 gjort en kommunundersökning där resultatet visar att hbtq-frågor fortfarande är en icke-fråga i många kommuners verksamhet (RFSL 2014). Endast en fjärdedel av landets kommuner har till exempel under den senaste mandatperioden påbörjat något kompetenshöjande arbete för att bli bättre på bemötande av och service till denna grupp. Det finns dock positiva tendenser, till exempel har det skett en ökning av kommuner som i sina styr- eller plandokument nämner sexuell läggning respektive könsidentitet och könsuttryck i frågor som rör diskriminering och annan kränkande behandling inom kommunens verksamhet. I årets enkät nämnde 66 procent av landets kommuner sexuell läggning i sådana styr- eller plandokument jämfört med 34 procent 2006. Undersökningen visar också att det nästan uteslutande är större städer som har ett aktivt och mer genomgripande arbete för likabehandling av hbtq-personer i sin verksamhet.

I kapitel 7 finns ytterligare exempel på verksamheter som riktas till de ungdomsgrupper som beskrivs i detta avsnitt.

Kommunernas fritidsutbud och stöd Föreningsidrott

Förekomst och drift

Idrottsrörelsen är Sveriges största ungdomsrörelse. I Sverige finns cirka 12 000 idrottsföreningar som har barn- och ungdomsverksamhet. Det finns inga exakta siffror på hur många unga som är medlemmar i idrottsorganisationerna, men enligt SCB samlar idrottsorganisationerna cirka 800 000 medlemskap (observera att det inte rör sig om individer) i åldern 7–20 år (LSU 2013).

En viktig förutsättning för att bedriva idrott är tillgången till lokaler och anläggningar. Sveriges Kommuner och Landsting gjorde 2011 en översyn av kommunernas anläggningsbestånd för kultur, idrott och fritid. Fritidsanläggningar riktar sig inte bara till unga utan även till vuxna och barn (undantaget den öppna fritidsverksamheten), men studien ger en bild av vilka förutsättningar det finns för att utöva fritid (Sveriges Kommuner och Landsting 2011b). Undersökningen som besvarades av 270 kommuner visar att kommunerna äger en majoritet av fritidsanläggningarna och dessutom är den aktör som i störst utsträckning ansvarar för driften av dem. De vanligaste anläggningarna är fotbollsplaner och idrottshallar tillsammans med fritidsgårdar.

Svårt att mäta stödet till idrotten

Det är svårt att få en exakt bild av det kommunala stödet till idrotten eftersom det utöver bidrag även innefattar olika subventioner av exempelvis lokaler. I Sveriges Kommuner och Landstings tolkningar av SCB:s räkenskapsammandrag står idrotts- och fritidsanläggningar för nära 70 procent av kommunernas totala fritidskostnader (observera att kulturverksamhet inte är inräknat i detta) (Sveriges Kommu-

ner och Landsting 2014b). Utöver kommunernas kostnader för anläggningar utgör stöd till fritidsföreningar och allmän verksamhet inom fritidsområdet ungefär 17 procent. Resterande 15 procent är kostnader för fritidsgårdar (Sveriges Kommuner och Landsting 2014b). Inom stöd till fritidsföreningar och allmän verksamhet inom fritidsområdet ryms direkt stöd till idrottsföreningar. Den statistik som kommunerna rapporterar in till SCB för räkenskapsammandraget ger inte en helhetsbild av kostnaderna då de exempelvis inte omfattar anläggningspersonal, hyressättningar och lokalsubventioner (www.scb.se). Därför finns det enligt Sveriges Kommuner och Landsting ett behov av vidare utredning för att få en bättre helhetsbild av hur stora resurser som satsas på idrotten i form av föreningar och anläggningar.

I rapporten *Idrottens anläggningar* (Sveriges Kommuner och Landsting 2008) beskrivs hur resurserna för investeringar, drift och underhåll av idrottsanläggningar har ökat kontinuerligt över hela landet under den studerade tidsperioden mellan 1980-talet och 2000-talet med undantag för 90-talskrisen. Däremot har satsningarna inte varit jämnt fördelade mellan olika kommuner, kommunelar och inte heller mellan olika typer av idrottsanläggningar.

Svårigheterna att mäta kommunernas stöd till ungas fritid, och i synnerhet till ungas idrott, märks bland annat i de olika bilder Sveriges Kommuner och Landsting och Riksidrottsförbundet (RF) ger av situationen. Medan Sveriges Kommuner och Landstings siffror visar på en ökning av kommunernas kostnader till idrotten visar Riksidrottsförbundets årliga kommunundersökning om kommunernas stöd till idrottsföreningar att andelen kommuner som minskat sitt bidrag har ökat de senaste åren (Riksidrottsförbundet 2014a). Då kommunernas stöd till

viss del bygger på antalet idrottande unga bör man dock ha i åtanke att en förklaring till det minskade stödet kan bero på färre idrottande barn och unga samt på demografiska förändringar.

LOK-stöd och Idrottslyft

Det vanligaste föreningsbidraget till idrotten är det statliga lokal- och aktivitetsstödet, *LOK-stödet*. LOK-stöd kan sökas av alla idrottsföreningar som bedriver verksamhet för deltagare i åldern 7–25 år.

I Riksidrottsförbundets undersökning (2014a) svarade 243 av 268 kommuner att de tillhandahåller lokalt aktivitetsstöd. Under 2014 delade kommunerna i genomsnitt ut 221 kronor per kommuninvånare i den aktuella åldersgruppen. Nivån på LOK-stödet används ofta för att mäta ungas idrottsutövande. En kartläggning från Riksidrottsförbundet visar att en majoritet av idrotterna och samtliga distrikt under perioden 2004–2011 har minskat i antalet LOK-stödsberättigade sammankomster och deltagartillfällen. I kartläggningen fick idrottsförbunden ange vilka faktorer som kan vara orsak till minskningen (Riksidrottsförbundet 2014b). De tre vanligaste externa faktorerna som anges är: demografi och urbanisering; anläggningsbrist samt ökad ekonomisk utsatthet. De tre vanligaste interna faktorerna är: brist på utbildning och kunskap; brist på verksamhetsutveckling; ledarbehov.

Ett annat viktigt stöd till ungas föreningsidrottande är den statliga satsningen *Idrottslyftet*, som pågått sedan 2007 och som årligen ger 500 miljoner kronor till ungas idrottande. Satsningen syftar bland annat till att rekrytera och behålla unga i föreningsverksamhet samt till att tillgången till anläggningar och idrottsmiljöer ska öka. Idrottslyftet har lett till att olika medfi-

nansiärer i stor utsträckning bidragit till stödet. För projekt som syftar till att öka utbudet av anläggningar och idrottsmiljöer bidrog under 2013 andra finansiärer till att mer än sjufalt öka stödet från Idrottslyftet. Kommunerna är den vanligaste medfinansiären och kompletteras ofta med stöd från stiftelser/fonder, föreningarnas egna insatser samt privata aktörer (Riksidrottsförbundet 2014 b). I kapitel 7 finns en utförligare beskrivning av Idrottslyftet.

Studieförbund

Studieförbunden arrangerar studiecirkelar och kulturevenemang inom en mängd olika områden. Det finns tio studieförbund i landet. Under 2013 utgjorde unga i åldern 13–24 år 14 procent av de totalt cirka en miljon individer som deltog i studieförbundens verksamheter. Det motsvarar ungefär åldersgruppens andel av befolkningen (Folkbildningsrådet 2014).

Kommunerna stödjer studieförbunden genom generella och riktade bidrag. I en rapport från Folkbildningsrådet visas att kommunernas generella bidrag till studieförbunden nästan har halverats mellan 1992 och 2011. Per invånare har de kommunala bidragen minskat från 77,16 kr till 35,88 kr (Folkbildningsrådet 2012).

Staten står för den huvudsakliga finansieringen av folkbildningen. Kommunbidragens storlek i förhållande till statens bidrag blir allt mindre. År 1992 motsvarade kommunbidraget 55 procent av statens bidrag till studieförbunden. År 2011 var motsvarande relation 20 procent.

Totalt 16 kommuner budgeterade inte något bidrag alls till studieförbunden 2012. Nio av kommunerna som inte ger bidrag finns i Stockholms län (Folkbildningsrådet 2012).

Olika modeller för stöd

Kommunerna tillämpar olika modeller för att fördela bidrag till studieförbunden. Flera kommuner följer Folkbildningsrådets bidragsmodell, men många har utvecklat egna modeller. Enligt Riksrevisionen (2011) har cirka hälften av kommunerna lämnat den statliga modellen för fördelning av bidrag och övergått till egna fördelningsmodeller. Kommunernas villkor för bidrag är ofta tydligt operationaliserade och ställer krav på verksamhetens innehåll.

Riksrevisionens undersökning visar också att kommunernas förväntningar på studieförbundens verksamhet skiljer sig från statens förväntningar. Till exempel anser 75 procent av kommunerna att studieförbunden ska prioritera verksamhet för barn medan staten har varit tydlig med att syftet med statsbidraget är att stödja folkbildning för vuxna och ungdomar. Riksrevisionen ser en risk att kombinationen av tydliga villkor från kommunerna och avsaknaden av tydlig styrning och kvalitativa krav från staten kan medföra att genomslaget för statens syften med statsbidraget till studieförbunden riskerar att minska. Det kan också få effekten att även statens bidrag styrs mot den typen av verksamhet då studieförbunden lokalt anpassar sin verksamhet för att få det kommunala bidraget.

Kommunernas olika grad av stöd och utseende på stödet till folkbildningen innebär att förutsättningarna att bedriva bildningsverksamhet ser mycket olika ut i landets kommuner. Detta kan i sin tur påverka ungas möjlighet att delta i verksamheter i studieförbundens regi.

I skriften *SKL och folkbildningspolitiken* uttrycker Sveriges Kommuner och Landsting oro för att kontakten mellan kommunala företrädare och folkbildningens aktörer försvagas (2012a). Skriften pekar på ett antal önskvärda reformer inom folkbildningsområdet med syftet att enga-

gemanget och incitamenten för kommuner och landsting stärks. Bland annat anser Sveriges Kommuner och Landsting att de kommunala stödmodellerna bör utformas så att såväl kvalitativa som kvantitativa dimensioner av bildningsverksamhet tillvaratas.

I den nya folkbildningspropositionen *Allas kunskap – allas bildning* (prop. 2013/14:172) som beslutades under våren 2014 presenteras en ny statlig utvärderingsmodell för folkbildningen och dess effekter (se kapitel 2).

Musik- och kulturskolor

Musik- och kulturskolorna spelar en viktig roll för ungas möjlighet att utöva kultur på fritiden. Enligt Sveriges musik- och kulturskoleråds nulägesrapport 2013 deltog ungefär 208 000 barn i ämneskurser under 2013. Räknas även övrig skolverksamhet och projekt in når kulturskolorna över 400 000 barn. Kommunalt finansierade musik- och kulturskolor finns i 283 av landets 290 kommuner.

Musik är det mest populära ämnet, följt av dans och drama/teater. Men kommunerna väljer i allt större utsträckning att bredda verksamheten och inkludera fler konstformer än musik. År 2013 fanns 119 musikskolor och 164 kulturskolor. Kommunerna är som regel huvudmän för kulturskolorna men i några kommuner har studieförbund, föreningar eller stiftelser den rollen.

Kulturskolornas verksamhet styrs enbart av kommunala beslut och finansieras till stor del av kommunerna tillsammans med deltagaravgifter. Enligt Sveriges musik- och kulturskoleråd har kommunernas anslag till kulturskolorna varit stabilt, med en viss ökning under de senaste tre åren. Under 2013 var genomsnittet 209 kronor per invånare.

Terminsavgifterna varierar kraftigt mellan kommunerna. Medelavgiften är per termin 658

kronor, vilket är en viss minskning under de senaste åren. År 2013 hade 10 kommuner avgiftsfria kulturskolor, en ökning med 4 skolor jämfört med 2012. Högst terminsavgift i landet har kommuner strax norr om Stockholm, med Täby i topp på 1 700 kronor (Sveriges musik- och kulturskoleråd 2014).

Sveriges musik- och kulturskoleråds siffror för musik- och kulturskolornas kostnader bygger på enkät och ger en annorlunda bild än den som SCB visar genom räkenskapssammandragen. I denna är kommunernas genomsnittliga kostnad per invånare 292 kronor 2013 (www.kolada.se). Regeringen avser att avsätta 400 miljoner kronor 2015–2018 för att stärka den kommunala musik- och kulturskolan, bland annat för att sänka deltagaravgifterna. Dessutom föreslås en utredning för att ta fram en nationell strategi för att möjliggöra en likvärdig musik- och kulturskola över landet (prop. 2014/15:1).

Folkbibliotek

Enligt Svensk biblioteksförnings årsrapport för 2013 finns det 1 502 bemannade offentliga bibliotek i landet, borträknat skolbiblioteken (Kungliga biblioteket 2014b). Det är en total minskning med 74 stycken sedan 2010. Antalet rapporterade obemannade övriga utlåningsställen som folkbiblioteken har fortsätter dock att öka.

Rapporten visar vidare att antalet registrerade fysiska besök på biblioteken fortsätter att minska samtidigt som besök via webb ökar. Enligt Kulturrådet är nedgången i biblioteksbesök störst bland unga och särskilt bland killar (Ungdomsstyrelsen 2013).

Av folkbibliotekens 113 000 anordnade publika aktivitetstillfällen 2013 var 62 procent av aktiviteterna riktade till barn och unga. Vanligen rör det sig om olika former av läsfrämjande aktiviteter. Enligt Sveriges Kommuner och Lands-

tings anläggningsenkät finns det folkbibliotek i samtliga landets kommuner och i genomsnitt fler än fyra folkbibliotek per kommun (2011b).

Kulturinstitutioner

Kulturinstitutioner innefattar exempelvis museer, konsthallar, konserthus, teaterhus och kulturhus. Kommunen är den största ägaren av samtliga kulturanläggningar i kommunerna samtidigt som föreningarna har stor betydelse för både ägande och drift (Sveriges Kommuner och Landsting 2011b). Landsting och privata ägare är andra betydelsefulla aktörer, medan staten endast äger en marginell andel. I nästan sju av tio kommuner finns det *museer*; tre av tio är kommunalt ägda men föreningar äger 36 procent av museerna. *Konsthallar* finns i nästan hälften av kommunerna och de ägs till mer än hälften av kommunerna. Teaterhus och kulturhus finns i ungefär fyra av tio kommuner medan *konserthus* finns i 15 procent av landets kommuner.

Barns och ungas rätt till kultur är prioriterat i den nationella kulturpolitiken. Statens kulturråd har ett särskilt ansvar för statligt stöd till barn- och ungdomskulturverksamhet i hela landet. Under 2013 kom 37 procent av Kulturrådets samtliga beslutade direkta bidrag barn och unga till del. I siffrorna ingår dock inte de statliga medel som fördelats till landstingen inom kultursamverkansmodellen (Statens kulturråd 2014). På den nationella webbplatsen om barn- och ungdomskultur, www.bolla.se, finns goda exempel, aktualiteter och forskning inom området.

Det är inte bara på musik- och kulturskolor samt i övriga kulturinstitutioner som unga skapar och tar del av kultur. Ungdomsstyrelsens rapport *När var hur* (2011) tar också upp de öppna mötesplatsernas (till exempel fritidsgårdar och ungdomens hus) viktiga roll som arenor för kulturskapande.

Öppna mötesplatser

Förekomst

Med öppna mötesplatser avses de fritidsgårdar och ungdomens hus eller liknande som unga avgiftsfritt kan besöka och till stora delar välja vad de själva vill göra. Ofta väljs andra benämningar för verksamheternas utåtriktade arbete. Men för tydlighetens skull använder vi här begreppen fritidsgård och ungdomens hus.

Såväl fritidsgårdar som andra mötesplatser för unga kan dock ha både öppen verksamhet och mer eller mindre strukturerad gruppverksamhet (Ungdomsstyrelsen 2008). Generellt brukar fritidsgårdar locka till sig något yngre unga i grundskolan, medan ungdomens hus mer vänder sig till en äldre målgrupp unga. I enkätstudien har vi ställt frågor om fritidsgårdar och ungdomens hus, men den öppna fritidsverksamheten kan även ske utanför dessa lokaler i form av exempelvis uppsökande verksamhet.

I kommunenkäten får kommunerna och storstädernas stadsdelar ange hur många öppna mötesplatser de har i kommunen. Totalt anger de svarande kommunerna och stadsdelarna att de har 917 fritidsgårdar. Drygt hälften av de svarande kommunerna anger att de har ett ungdomens hus eller liknande, vilket ger totalt 113 ungdomens hus bland de svarande stadsdelarna och kommunerna. Eftersom omkring 100 kommuner inte har svarat på frågan är antalet öppna mötesplatser i landet troligen betydligt högre än så.

En jämförelse mellan de olika kommungrupperna visar att antalet fritidsgårdar följer befolkningmängden tämligen tydligt. Det är i de större städerna och i storstädernas stadsdelar som de flesta fritidsgårdarna per kommun finns.

I Sveriges Kommuner och Landstings anläggningsundersökning var det totala antalet fritidsgårdar bland de 270 svarande kommunerna 1 109 stycken (2011b). Trots undersökningens

bortfall drar de slutsatsen att trenden att antalet fritidsgårdar minskar, som pågått sedan 1990-talet, fortsätter. År 2006 uppgick det totala antalet till 1 349 stycken. Minskningen sker till störst del bland de kommunala gårdarna, men även bland de gårdar som ägs och drivs av föreningar. Samtidigt visar studier på att det finns en stor efterfrågan på öppna mötesplatser bland unga (Ungdomsstyrelsen 2006, Elofsson 2006).

Möjligheten för unga att delta i öppen fritidsverksamhet avgörs inte bara av antalet fritidsgårdar i kommunen utan även av faktorer som mötesplatsernas öppettider, bemanning och vilken sorts lokaler mötesplatserna är i. Dessa faktorer har hittills belysts i förhållandevis liten utsträckning. Ung livsstil har dock genom studier visat att resurserna till den öppna verksamheten i Stockholms stad minskat och att dessa nedskärningar har fått konsekvenser i form av kortare öppethållande, färre ledare, färre aktiviteter samt sämre och mindre lokaler att bedriva en öppen fritidsverksamhet i (Blomdahl, Elofsson & Öhman 2002). En nyare studie från Ung livsstil visar att 30 procent av de ekonomiska resurserna till öppen verksamhet i Stockholm finns kvar jämfört med 1985 med hänsyn tagen till inflationen.¹²⁹ En annan uppföljning av den öppna fritidsverksamheten i Stockholms stad visar å andra sidan på att stadens totala kostnad för den öppna fritidsverksamheten har ökat mellan 2003 och 2013 (Stockholms stad 2013).

Sammantaget kan vi konstatera att en djupare, övergripande kunskap om situationen för den öppna fritidsverksamheten i hela riket saknas.

Förändring i antal verksamhetsställen
För de flesta kommuner som svarade på kommunenkäten har antalet verksamhetsställen för den öppna fritidsverksamheten i kommunal regi eller med stöd av kommunen varit oförändrad under den senaste mandatperioden. Andelen kommuner som anger att antalet fritidsgårdar respektive ungdomens hus har varit oförändrad är 71 procent respektive 85 procent. I 13 procent av kommunerna har antalet fritidsgårdar och ungdomens hus ökat under den senaste mandatperioden. I 15 procent av kommunerna har antalet fritidsgårdar minskat. Motsvarande andel för ungdomens hus är 2 procent.

Det verkar alltså som att det är något vanligare att antalet fritidsgårdar minskar i kommunerna, medan ungdomens hus visar en mer positiv trend, då det är vanligare med en ökning i antalet verksamhetsställen.

Som skäl till att verksamhetsställena ökat anger kommunerna främst ökat behov och ökad efterfrågan. Det kan handla om nybyggnationer av stadsdelar som behöver service, men det finns också exempel på att initiativ från näringslivet bidragit till att starta fritidsgårdar. För ungdomens hus ges utöver intresse och behov även exempel på politisk styrning och att ungdomens hus ersatt fritidsgårdens verksamhet som förändrats. Som skäl till minskning av verksamhetsställen anges främst: låg efterfrågan och minskat intresse från målgruppen; ekonomiska besparingar; sammanslagningar med andra fritidsgårdar; förändrad fritidsverksamhet på grund av politiska beslut.

Kommunal drift vanligast

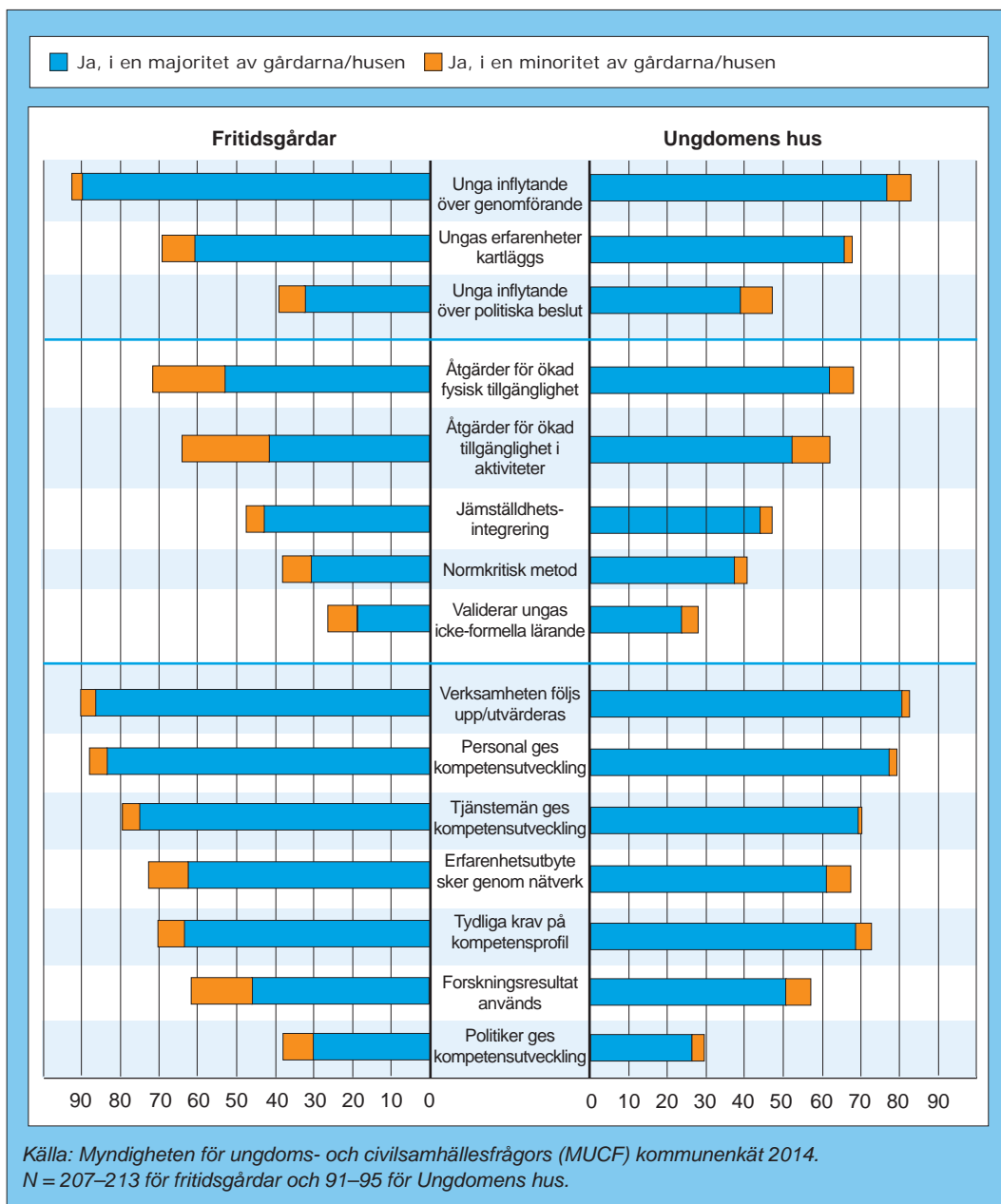
Kommunerna har fått ange hur stor andel av deras fritidsgårdar som drivs i egen regi, av ideell aktör eller genom kommersiell aktör i olika former. Över hälften (54 procent) av kommunerna anger att fritidsgårdarna uteslutande drivs av kommunen i egen regi, 8 procent av kommunerna svarar att deras fritidsgårdar inte till någon del drivs av kommunen. För ungdomens hus är det ännu vanligare att kommunerna själva driver verksamheten, 77 procent anger att ungdomens hus drivs helt i kommunens regi.

Utöver kommunens egen drift är det vanligast att fritidsgårdarna drivs av ideella aktörer genom avtal med kommunen. Bland kommunerna anger ungefär 9 procent att majoriteten av fritidsgårdarna och ungdomens hus sköts av ideella aktörer med kommunalt avtal. Kommersiella aktörer spelar enligt svaren från kommunenkäten en liten roll som aktörer inom den öppna fritidsverksamheten.

Arbetsätt för att stärka den öppna fritidsverksamheten

I enkäten fick kommunerna beskriva vilka arbetsätt de använder för att stärka den öppna fritidsverksamheten. De fick även svara på om de använde arbetsätten i en majoritet eller i en minoritet av gårdarna. Figur 5.6 visar andelen kommuner som använder de olika arbetsätten. Av de angivna alternativen var de vanligaste arbetsätten både för fritidsgårdar och för ungdomens hus att unga ges inflytande över verksamhetens genomförande, att verksamheten följs upp eller utvärderas samt att personal ges kompetensutveckling eller vidareutbildning.

De minst vanliga arbetsätten är validering av ungas icke-formella lärande, politikernas vidareutbildning samt användning av normkritiska metoder. Det är knappast förvånande att an-

Figur 5.6 Kommunernas arbetssätt för att stärka arbetet med fritidsgårdar och ungdomens hus. Procent.

delen kommuner som anger att personalen får kompetensutveckling och vidareutbildning vida överstiger andelen kommuner som anger att politikerna vidareutbildas i fritidsfrågor. Det är dock av vikt att även de styrande har kunskap om fritidsfrågorna för att genom sina beslut kunna skapa bättre möjligheter för ungas fritidsverksamheter. Att under hälften av kommunerna arbetar med jämställdhetsintegrering och att andelen som arbetar med normkritiska metoder är ännu mindre visar att det finns betydande utvecklingsområden i arbetet med att stärka den öppna fritidsverksamheten.

Kommunerna fick även utveckla sina svar. Bland dessa märks: att kommunerna ställer tydliga kompetenskrav på personalen men att det kan vara svårt att få utbildad personal att söka till småorter; att man snarare vill ha olika erfarenhet hos personalen än att ha pedagogiskt utbildad personal; att fritidsgårdar själva har ”idépengar” som de kan dela ut till projekt; att mycket av ungdomsverksamheten i kommunen sker utanför fritidsgårdarna. Vi återkommer till olika initiativ för att stärka ungas möjligheter på fritiden i kapitel 7.

Kommunens stöd till ungas egen organisering

Ungdomsorganisationer

Unga kan delta i organisationer och föreningar dels genom att vara aktiva i föreningar där vuxna också ingår, dels genom att vara med i organisationer som är till för och drivs av unga själva.

Ungdomsorganisationer kan också definieras utifrån olika aktörers krav på organisationen för att den ska vara bidragsberättigad. Vad som definierar en ungdomsorganisation kan därmed variera. I kommunenkäten syftar frågorna om ungas organisering just på organisering i ungdomsorganisationer. De nationella barn- och ungdomsorganisationerna som får statsbidrag omfattar knappt 700 000 medlemskap i åldern 6–25 år (se fördjupning B i kapitel 4). Det totala antalet medlemskap i barn- och ungdomsorganisationerna i Sverige är oklart då medlemskap i regionala och lokala barn- och ungdomsföreningar som inte är anslutna till nationella statsbidragsberättigade barn- eller ungdomsorganisationer inte räknas med i dessa siffror (LSU 2013).

Stöd

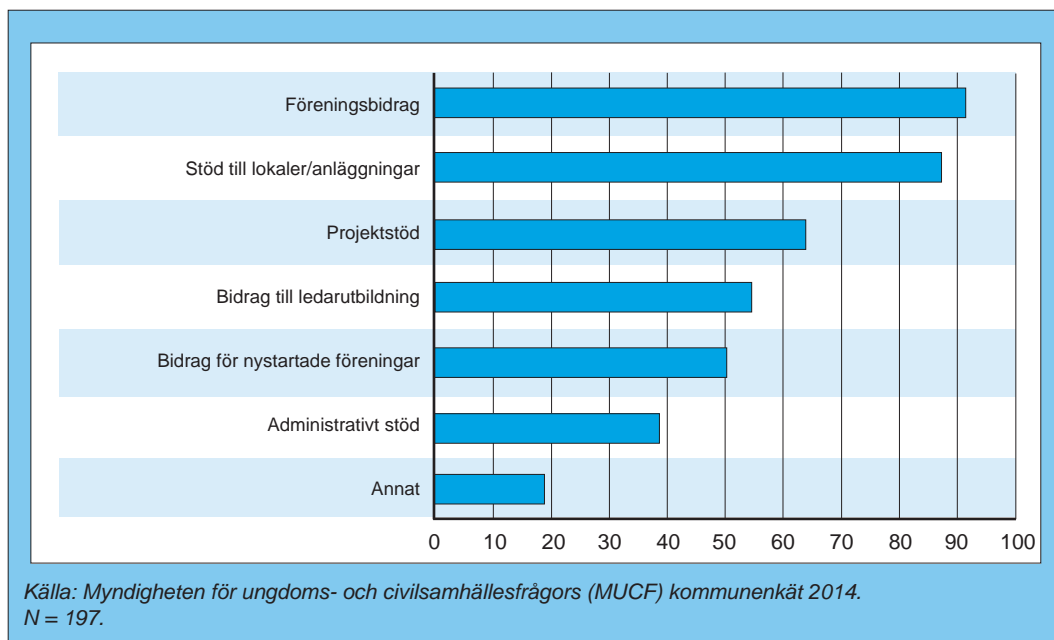
Ungas organisering kan få stöd av offentliga aktörer som stat och kommun i en mängd olika former och i enlighet med ett antal olika förordningar, lagar och riktlinjer. Att göra en heltäckande genomgång är svårt, men enligt en rapport till Regeringskansliet fick barn- och ungdomsorganisationerna 2009 dela på 281 miljoner kronor i statligt stöd (Svedberg, von Essen & Jegermalm 2009).

Från att tidigare främst ha varit en statlig uppgift flyttades delar av stödet till ungdomsorganisationer över till kommunerna 1971, då kommunerna också själva fick utveckla egna bidrags-

system. Den offentliga styrningen av stödet har också förändrats. Statens styrning har allt mer gått mot att fokusera på formen än på själva innehållet i verksamheten (LSU 2013).

Kommunernas föreningsstöd kan delas in i tre kategorier. Den första är *kontanta bidrag*, där de vanligaste är aktivitetsstöd, bidrag till ledarutbildningar och stöd till lokal- och anläggningskostnader. Den andra kategorin är olika former av *subventioner*, det vill säga föreningslivets fria eller rabatterade användning av lokaler, utrustning och material. Den tredje kategorin är olika sorters *immateriellt stöd* som kommunerna kan förmedla till föreningslivet, till exempel administrativt stöd för lokalbokningar, rådgivning och utbildningsinsatser. Till denna kategori hör även att kommunerna bistår föreningar med personal, resurser och förlustgarantier vid större evenemang och sammankomster (LSU 2013).

Figur 5.7 visar att det är vanligast att det kommunala stödet till ungdomsorganisationer går till föreningsbidrag för drift eller verksamhet, 91 procent av kommunerna anger detta. Nästan lika vanligt är stöd till lokaler eller anläggningar (nolltaxa, bidrag eller driftsstöd), vilket 87 procent angav. Minst vanligt är administrativt stöd (material, tryck, kopiering, utskick och annonsering) som 39 procent av kommunerna angav. I kategorin *annat* anger kommunerna bland annat olika investeringsbidrag, lovbidrag, utbildningar till styrelsemedlemmar och kvalitetssäkring.

Figur 5.7 Andel kommuner med olika former av stöd till ungdomsorganisationer. Procent.

Antal organisationer som får föreningsbidrag

De 174 kommuner som besvarade frågan anger att de gett stöd till sammanlagt 8 693 ungdomsorganisationer. Det ger ett snitt på 50 ungdomsorganisationer per kommun. Drygt 15 procent svarar att de inte vet hur många ungdomsorganisationer de ger stöd till. Delar man upp kommunerna i kommungrupper ser vi ett naturligt mönster. Storstäder och större städer ger bidrag till ett större antal ungdomsorganisationer, medan glesbygdskommuner och kommuner i glesbefolkade regioner har störst andel som ger bidrag till högst 25 organisationer.

Utformning av stödet

När kommunerna får svara på hur deras kommunala föreningsbidrag till ungdomsorganisationerna är utformat anger 63 procent att stödet är utformat som det lokala aktivitetsstödet, LOK-stödet. Nära hälften (49 procent) anger att ungdomsorganisationerna omfattas av det föreningsbidrag som ges till övriga organisationer och 42 procent svarar att ungdomsorganisationerna har ett specifikt stöd som enbart riktar sig till dem. Kommunerna kunde i frågan ange flera svarsalternativ.

Huruvida stödets utformning påverkar ungas möjligheter till organisering har bland annat diskuterats av LSU. I en studie från 2013 anger 74 procent av de svarande kommunerna att de använder LOK-stödets dåvarande åldersgränser på 7–20 år (LSU 2013). LSU är i rapporten kritiska till de kommuner som har utformat stödet till ungdomsorganisationer utifrån LOK-stödet, då de menar att det gör det svårare för barn- och ungdomsorganisationer att få stöd eftersom reglerna är utformade efter idrottens förutsättningar, inte bara när det gäller åldersgränser utan även hur verksamheten förväntas bedrivas.

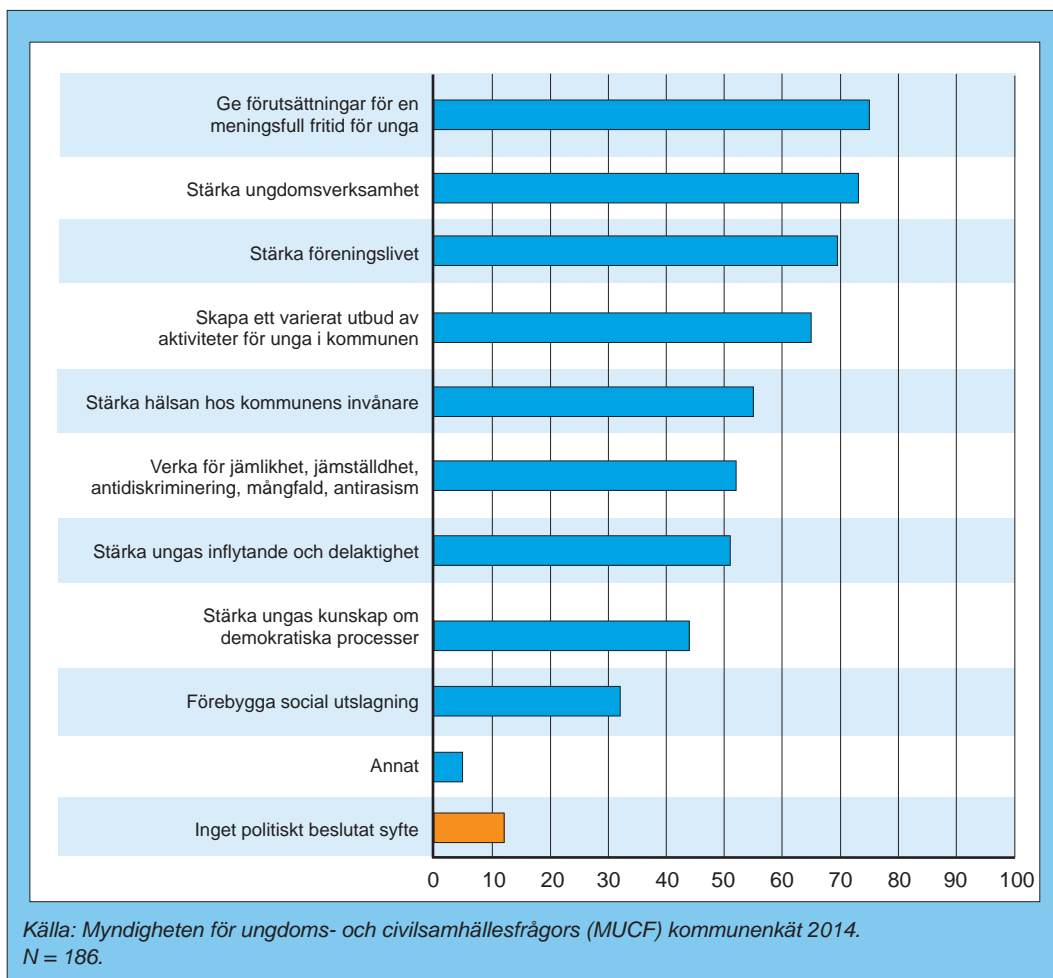
Rapporten visade också att ungdomsföreningar inte tycks vara ett etablerat begrepp i kommunerna, då flera kommuner svarat att de inte vet vad en ungdomsförening är och att de inte har någon i sin kommun. Detta anses i förlängningen riskera att skapa begränsade förutsättningar för ungas organisering i många kommuner.

Syfte med stöden

Statens organisationsstöd till ungas egen organisering styrs av det övergripande syftet att stödja barns och ungdomars självständiga organisering och inflytande i samhället (förordning 2011:65 om statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer). Enligt kommunenkäten är de tre vanligast förekommande politiskt beslutade syftena att stödet ska *”ge förutsättningar för en meningsfull fritid för unga”*, *”stärka ungdomsverksamheten”* samt *”stärka föreningslivet”* (figur 5.8).

Minst vanligt av de fasta svarsalternativen är syftet att stödet ska förebygga social utslagning. Mindre än hälften av kommunerna (44 procent) anger ungas kunskap om demokratiska processer som ett uttalat syfte, vilket kan vara värt att notera då regeringen uttrycker att en av det civila samhällets roller för unga är att fungera som en demokratiskola. I föreningar kan unga få en inblick i demokratiska beslutsprocesser och en möjlighet att påverka beslut. Nära 12 procent av kommunerna anger att de inte har något politiskt beslutat syfte med organisationsstödet.

Enkätfrågan är en vidareutveckling av den fråga som LSU 2011 ställde till kommunerna i rapporten *Med vilket syfte* (2012). I den studien fick de kommuner som svarat att de hade ett politiskt beslutat syfte med stöden själva fritt ange vilka dessa syften var, varefter LSU kategoriserade svaren.¹³⁰ En jämförelse mellan de båda undersökningarna visar att det var en betydligt större andel, 32 procent, som uppgav att de inte har något politiskt beslutat syfte med bidragen till ungdomsföreningar i LSU:s stu-

Figur 5.8 Andel kommuner som har olika politiskt beslutade syften med stödet till ungdomsorganisationer. Procent.

die jämfört med i vår kommunenkät. Bland de kommuner som angett att de hade ett politiskt syfte var det vanligaste svaret i LSU:s studie att bidragen syftar till att stärka föreningslivet, följt av att det riktar sig mot ungdomsverksamhet. Ett resultat som liknar svaren i vår enkät.

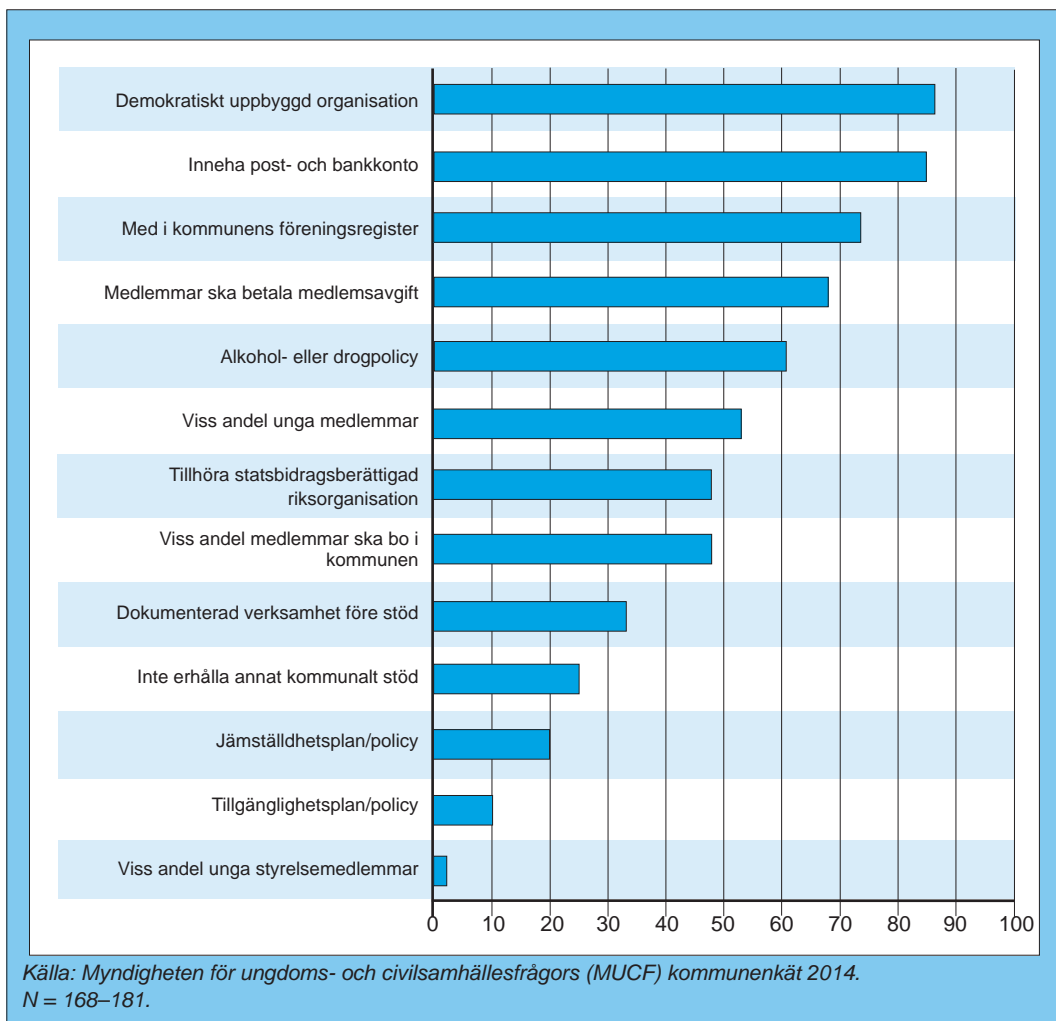
Jämfört med LSU:s enkät är alltså andelen kommuner som har ett politiskt uttalat syfte

med organisationsstödet betydligt större i vår kommunenkät. Stämmer denna tendens är det naturligtvis glädjande, men det finns fortfarande utvecklingsmöjligheter för kommunernas syften med stöden till ungdomsorganisationer. Tydliga syften kan ge kommunerna bättre förutsättningar att utforma relevanta krav på de organisationer som söker bidrag.

Krav för att få ta emot bidrag

Bidragen till ungdomsorganisationerna är för-
enade med olika krav som ser olika ut beroende
på kommun. De vanligaste kraven på organisa-
tionerna för att få bidrag är enligt kommunen-
käten att de ska vara demokratiskt uppbyggda
samt att de ska inneha ett post- eller bankkonto,
något som cirka 85 procent av kommunerna an-
gett (figur 5.9).

Minst vanligt är kravet att en viss andel i orga-
nisationens styrelse ska vara unga. Endast drygt
hälften (53 procent) av kommunerna har som
krav att en viss andel av organisationens med-
lemmar ska vara unga. I LSU:s kommunstudie
2012 var andelen som angav detta betydligt läg-
re (14 procent). Även om det finns en variation
i resultaten går det att ställa frågan om i vilken
utsträckning kommunens bidrag verkligen går

Figur 5.9 Andel kommuner med olika krav för att ge bidrag till ungdomsorganisationer. Procent.

till unga. Det kan också ställas mot de statliga kraven om att minst 60 procent av barn- och ungdomsorganisationens medlemmar ska vara i åldern 6–25 år för att få organisationsbidrag.

Långt ner i listan på vilka krav som är vanliga bland kommunerna hamnar också krav på planer eller policyer för tillgänglighet eller jämställdhet.

Bland övriga krav som kommunerna anger utöver de fasta svarsalternativen märks att organisationerna ska arbeta med barn- och ungdomspolicyer, ledarpolicyer och värdegrundsfrågor utifrån diskrimineringslagen samt i enlighet med barnkonventionen. Andra krav handlar om att organisationerna ska arbeta med ADNT-frågor och mot olika former av trakasserier.

Kommunerna har även vissa undantag från kraven. Bland dessa märks främst undantag från kravet att vara en statsbidragsberättigad organisation. Men det kan också handla om: organisationer som av ideologiska skäl inte tar ut medlemsavgift; att föreningar som tappat medlemmar kan få tid på sig för ny rekrytering; att kampsporter måste tillhöra en RF-ansluten förening; att unga bosatta i angränsande områden till en kommun kan undantas från kravet på att medlemmar ska vara bosatta i kommunen. En kommun påpekar att de har olika krav på olika bidragsnivåer för antal medlemmar och antal år som förening. En annan kommun nämner även undantag på krav för föreningar för funktionsnedsatta. I LSU:s studie studeras även i vilken utsträckning kommuner och landsting, likt staten, gör undantag för funktionshindersonsorganisationer. Rapporten visade att endast 17 procent av kommunerna gör sådana undantag.

Några av kraven fick kommunerna specificera. Av de 53 procent som angett att en viss andel av organisationens *medlemmar ska bo i kommunen* för att kunna få stöd anger en dryg fjärdedel (26

procent) att de har som krav att samtliga medlemmar ska bo i kommunen.

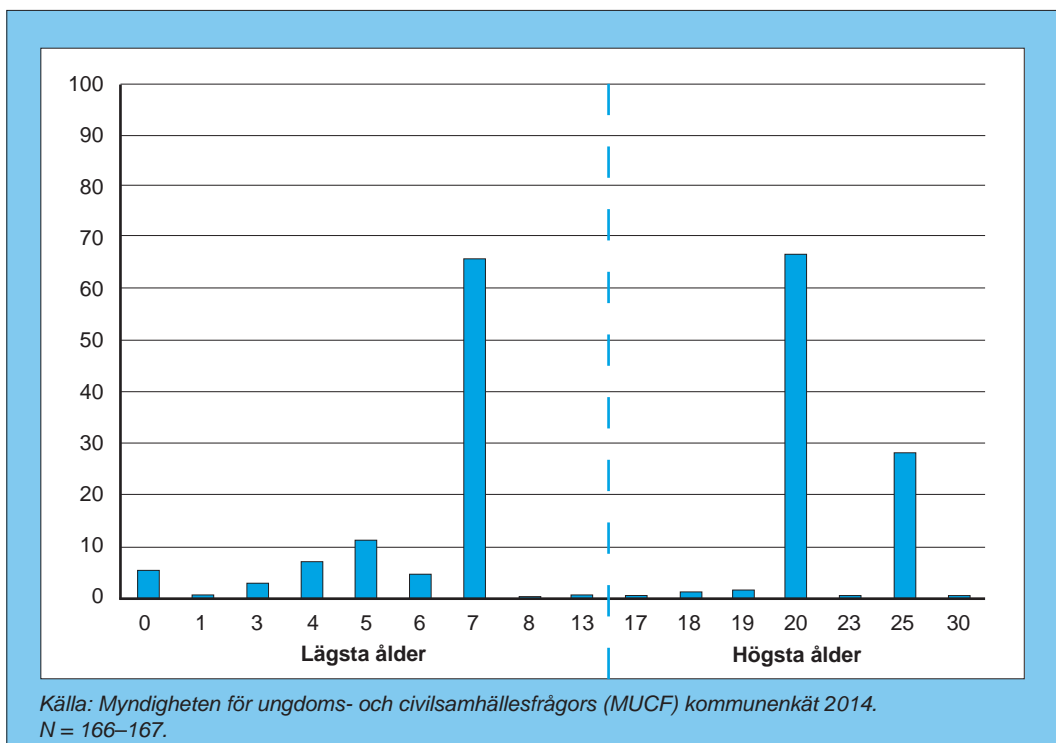
Av de kommuner som har som krav att en viss andel *medlemmar ska vara ungdomar* svarar 15 procent att samtliga medlemmar ska vara ungdomar. Det är vanligast att man har som krav att en tiondel av medlemmarna ska vara ungdomar, vilket drygt hälften av kommunerna med ungdomskrav anger.

Av kommunerna som angett att organisationerna behöver ha ett visst *antal år av dokumenterad verksamhet* för att få stöd är det klart vanligaste svaret att man ställer krav på ett års dokumentation, 93 procent av kommunerna med dokumentationskrav anger detta.

Ålder på bidragsberättigad ungdomsmedlem

Som nedre åldersgräns för att vara bidragsberättigad ungdomsmedlem är 7 år det klart vanligaste, 66 procent av kommunerna anger det (figur 5.10). Näst vanligast som lägre åldersgräns är 5 år vilket 11 procent angett. Den vanligaste högre åldersgränsen är 20 år som 67 procent av kommunerna angett. Den övre åldersgränsen för ungdomspolitik, 25 år, är näst vanligast och används av 28 procent av kommunerna. Den nedre åldergränsen för ungdomspolitik, 13 år, används endast av 1 procent av de svarande kommunerna.

Resultatet indikerar LOK-stödets påverkan på kommunernas utformning av sina stöd till ungdomsorganisationer. Enligt förordningen för statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer måste 60 procent av organisationens medlemmar vara barn eller ungdomar, det vill säga mellan 6 och 25 år. Att merparten av kommunerna har en snävare åldersgräns för sina bidrag än vad staten har för stödet till ungdomsorganisationerna riskerar att försvåra för barn och unga

Figur 5.10 Andel kommuner med lägsta respektive högsta ålder för att vara bidragsberättigad ungdomsmedlem. Procent.

att organisera sig då exempelvis unga vuxna inte omfattas att kommunens stöd.

Nya former av organisering

Under senare år har nya former av organisering bland unga vuxit fram (se Kings och Lindgrens studier i kapitel 4). För kommunerna kan det innebära stora utmaningar att få reda på och kunna ge stöd till sådana verksamheter som inte alltid passar in i de regler och krav man ställer på organisationerna för att få stöd. I kommunenkäten svarar en dryg fjärdedel (26 procent) av kommunerna att de har erfarenhet av nya organisationsformer bland unga. Kommunernas

intryck av dessa är blandade. Vissa lyfter fram svårigheterna att hitta lämpliga stödformer för verksamheterna då de inte passar in i kategorierna och inte uppfyller de uppsatta kraven för att få stöd. Andra menar att förutsättningarna är goda, inte minst genom att man via olika kortare former av projektstöd som snabba pengar, stöd till individer och startbidrag, kan stötta denna form av organisering. Det kan även handla om stöd i form av lokaler, utrustning och kompetens.

Waara, Rüdiger och Svensson (2010) menar att utformningen av statens stöd till ungdomsorganisationer följer en struktur som gynnar

medelklassen, så tillvida att föreningar behöver ha förtrogenhet med och kunskap om vilka regler som gäller i föreningsverksamhet samt hur man uttrycker sig i ansökningar och vilka nätverk man har. Liknande utmaningar kan finnas på kommunal nivå. Författarna menar att föreningar som utgår från en annan organisationsstruktur lätt faller utanför bidragssystemet oavsett om verksamhetens innehåll och målgrupp är överensstämmande med den statliga ungdomspolitikerna. Den ökade betydelsen av att ha utbildningskapital och nätverkskontakter ger medelklassungdomar ett försprång jämfört med unga som inte har dessa ingångar. Författarna ser en risk att detta kan urholka den representativa demokratins legitimitet eftersom det inte kommer att finnas tillräckligt med engagerade att rekrytera till politiska uppdrag. Utvecklingen kan också leda till att traditionella kanaler (som politiska partier och deras ungdomsförbund) för politisk kommunikation blir otillräckliga när unga vänder sig till andra forum för sitt samhällsengagemang. Därför behöver staten vara öppnare för nya organisationsstrukturer och former för ungas engagemang samt stötta de unga som befinner sig utanför makt- och påverkansfärderna.

Kontakten mellan kommunen och ungdomsorganisationerna

Spelföreningen Sverok gjorde 2012 en rapport för att belysa relationen mellan dess anslutna föreningar och kommunerna (Sverok 2012). Undersökningen visar att av de föreningar som varit i kontakt med kommunerna är merparten positivt inställda, men vissa har även upplevt omständliga eller direkt dåliga kontakter. Bäst tycks det vara för de föreningar som har en kunnig och engagerad person som stöttar dem från kommunens sida. De föreningar som inte sökt

bidrag från kommunen anger som skäl att kommunernas regler gör det svårt för föreningarna, att kommunernas bemötande har varit dåligt, att informationen om kommunens stöd har varit svårförståelig eller inte nått föreningarna samt att de stöd som Sverok har i någon mån gjort föreningarna mindre benägna att söka stöd på andra håll.

De rekommendationer som ges till kommunerna handlar om att anpassa stödformerna efter stödets syfte och den hjälp föreningarna faktiskt behöver; att ha en tillgänglig och kunnig kontaktperson samt att tillgängliggöra informationen om stöden. Det bör påpekas att rekommendationerna uppfylls i flera av landets kommuner. Bland annat visar vår enkät att drygt 40 procent av kommunerna har en särskild tjänst med uppdrag att stötta ungas egen organisering (se vidare i avsnittet om andra kommunala stöd för fritidsaktiviteter).

I en efterföljande studie som bygger på dialogträffar mellan föreningar och kommuner (Vi unga & Sverok 2013) framkommer att de viktigaste faktorerna för föreningarnas upplevelser av kommunerna är strukturer kring ekonomiskt stöd och deras bemötande.

De nya organisationsformerna ställer alltså nya krav på exempelvis flexibilitet och lyhördhet hos kommunerna, om man vill att dessa former ska få samma förutsättningar som mer traditionella organisationsformer.

Förmåga att ge organiseringsmöjligheter

Kommunerna fick i kommunenkäten bedöma sin förmåga att möta ungas efterfrågan på möjligheter att organisera sig. Det var 65 procent som bedömde kommunens förmåga till detta som ganska bra eller mycket bra, varav 13 procent ansåg att den var mycket bra. En dryg fjär-

dedel bedömde den som varken bra eller dålig och drygt 9 procent bedömde ungas möjlighet att organisera sig som ganska eller mycket dålig.

Ser vi till kommungrupperna har de större städerna i störst utsträckning en positiv bild av kommunens förmåga, 88 procent ansåg att kommunens förmåga var bra eller mycket bra. Kommuner i glesbygd följde sedan, av dem ansåg 72 procent att de hade en bra förmåga. Förortskommuner och gruppen övriga kommuner hade en något mer negativ bild, 59 procent i båda grupperna ansåg att kommunens förmåga att ge unga möjligheten att organisera sig motsvarade deras efterfrågan.

Kommunerna fick även kommentera sina svar. I dessa framgår teman som att unga har dålig kunskap och att många ungdomsaktiviteter, till exempel skejtboard, parkour och LAN, pågår i en icke-formaliserad form, mer eller mindre organiserad. Någon ser frågan om att hitta stödformer till de unga som inte är aktiva inom föreningslivet som en av framtidsfrågorna. En annan upplever att intresset från unga att organisera sig är svagt. Några kommuner beskriver att det inte är några problem med de etablerade föreningarna, men desto svårare med de oetablerade. En kommun nämner hur unga skejtare har haft behov av en skejtförening i många år, men att kommunen inte lyckats att ge dem rätt stöd för att få en sådan. Problemen anges bero på att omsättningen på unga skejtare är stor och att gruppen inte tillhör dem som vill arbeta med föreningsadministration samt att deras föräldrar generellt inte har någon föreningsvana. Andra nämner hur man har använt sig av exempelvis sms-paneler, ungdomsråd samt samverkar med SISU och andra studieförbund för att stötta föreningsbildning.

En stor del av ungas fritid sker även i oorganiserade former. Ett sätt att bemöta denna efterfrågan för kommunen är att anlägga platser för spontana fritidsaktiviteter som näridrottsplatser. I en studie av Centrum för idrottsforskning (2007) visas att en anlagd näridrottsplats främst har bidragit till att ungdomar som redan är fysiskt aktiva spontanidrottar i högre grad än tidigare, men att anläggningen generellt sett inte bidragit till ökad fysisk aktivitet i ett område med hög fysisk aktivitet i utgångsläget. Förutsättningarna för att inaktiva eller nya grupper ska börja använda anläggningen bedöms vara små. Att bedöma vad som krävs för att få till spontanidrott på näridrottsplatsen i större utsträckning kan vara svårt, men ett förslag är att kommunen i planeringsarbetet låter mindre aktiva elever och idrottslärare få komma till tals i större utsträckning.

I en annan rapport studeras i vilken utsträckning tjejer och killar använder planlagda utomhusytor för spontanidrott (Blomdahl, Elofsson & Åkesson 2012). Resultatet visar att killar starkt dominerar bland dem som använder de planlagda ytorna för spontanidrott utomhus. Killars överrepresentation är också tydligare bland dem som använder utomhusytor för spontanidrott än bland dem som är medlemmar och aktiva inom den organiserade RF-idrotten. Författarna menar att orsaken till killars starka överrepresentation i första hand ska sökas i vilka ytor och aktiviteter som finns på näridrottsplatserna och att kommunernas satsningar på den här typen av anläggningar mycket bättre svarar mot killars än mot tjejers preferenser.

Andra kommunala stöd för ungas fritidsaktiviteter

Det finns andra sätt som kommunerna kan stödja ungas fritid på än föreningsbidrag. Tabell 5.2 visar i vilken utsträckning kommunerna ger andra sorters stöd till ungas fritid och om stöden införts eller tagits bort under den senaste mandatperioden. Det vanligaste är att kommunerna ger korta projektinriktade stöd som *en snabb slant, småskaliga arrangörsstipendier* eller *lösa potter*. Två tredjedelar av kommunerna anger att man har ett sådant stöd, varav 52 procent har haft stödet under hela mandatperioden.

Drygt fyra av tio kommuner har en *särskild tjänst med uppdrag att stötta ungas egen organisering*, till exempel genom att informera om föreningsbildande och vilka stöd som finns att söka. Drygt 10 procent har infört en sådan tjänst under den senaste mandatperioden.

Cirka tre av tio kommuner har gett *förlustgarantier för arrangemang* som riktar sig till unga. En förhållandevis liten andel har använt sig av stöd liknande en *fritidscheck* som går ut på att kommunen delar ut en summa pengar som unga själva kan disponera för att finansiera sina fritidsaktiviteter. Endast cirka 5 procent har delat ut ett sådant stöd under den senaste mandatperioden.

Ungefär en tredjedel av kommunerna har angett alternativet *annat stöd*. Det kan handla om anläggningsstöd, arrangörsstöd, subventionerade taxor och stöd till unga att bilda föreningar genom föreningskunskap i grundskolans undervisning. En kommun anger att stödet *kompiskort* håller på att utvecklas. Stödet syftar till att underlätta för att få med en kompis på en aktivitet som den funktionsnedsatte vill göra genom att kompisen inte behöver betala inträde till aktiviteten.

Tabell 5.2 Andel kommuner som haft följande stöd under senaste mandatperioden. Procent

	Ja, haft stödet hela mandatperioden	Ja, stödet har införts under mandatperioden	Ja, men stödet har tagits bort under mandatperioden	Nej, inte haft stödet under mandatperioden
Snabb slant/småskaliga arrangörsstipendier/lösa potter eller liknande	52	14	2	32
Fritidscheck*	4	1	0	96
En särskild tjänst i kommunen med uppdrag att stötta ungas egen organisering	32	10	2	55
Förlustgarantier för arrangemang riktade till unga (som anordnas av föreningar eller företag)	28	3	0	69
Annat stöd	33	2	1	64

Källa: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) kommunenkät 2014.

* = Kommunal satsning, ej den statliga satsningen 2014.

N = 124–176.

När kommunerna utvecklar varför stöden har införts handlar det främst om att man vill kunna agera snabbt för att stimulera och stödja ungas egna initiativ och idéer som ligger utanför förningenslivet. Några nämner hur ungdomsråd själva fördelar en summa pengar till olika projekt.

Det är överlag en liten andel av kommunerna som anger att de haft ett stöd, men att det tagits bort under mandatperioden.

Kommunernas stöd till olika områden

Fritidsrådets bredd och variation mellan olika kommuner kan göra det svårt att få en bra överblick över hur det offentliga stödet fördelar sig över de olika områdena.

Ungdomsstyrelsen (2009) gjorde en jämförelse mellan den offentliga medelstillsdelningen till kulturverksamheter och stödet till andra fritids-

verksamheter under 2000-talet. Vi pekade då på svårigheten i att göra en sådan jämförelse, men vår grova beräkning visade att kultur för barn och unga får en större tilldelning än idrotten och att killar får en större del av stödet än tjejer inom såväl idrott som kulturområdet. Studien gällde såväl statliga som regionala och kommunala satsningar.

En hjälp för att få en bild av kommunernas satsning på de olika områdena är Statistiska centralbyråns räkenskapssammandrag av kommunernas kostnader för fritidsområdet. Denna visar att under de studerade åren, 2001–2013, står kulturverksamheterna för störst andel av kommunernas driftskostnader för fritid, men att utvecklingen går mot att idrotts- och fritidsanläggningar står för en allt större andel av kostnaderna medan kostnaderna för kulturverksamhet minskar i andel. Fritidsgårdarnas andel av

foto: Colourbox.com

kostnaderna ligger tämligen konstant, 2013 var andelen 8 procent. Utöver dessa 8 procent stod kulturverksamhet för 44 procent, idrotts- och fritidsanläggningar för 37 procent och allmän fritidsverksamhet för resterande 10 procent. Ser vi till utvecklingen i rena kostnader kan man konstatera att kommunernas kostnader under 2001–2013 har ökat för samtliga områden utom för stödet till studieförbund. Andelen av kommunens totala investeringar som går till fritid och kultur är sedan 2005 mellan 6 och 7 procent (www.scb.se).

Kommunala och statliga utvecklingsområden

Fritidsrådets komplexitet märks också när kommunerna i enkäten får ange kommunala utvecklingsområden för ungas fritid och organisering. Bland de angivna områdena kan vi urskilja några teman:

- *Mer flexibla och bättre anpassade stöd* efter dagens behov och organisationsformer, översyn av regler, högre åldersgräns för föreningsbidrag, möjlighet att stötta enskilda personer.
- *Öka ungas aktivitet*, bland annat genom stöd till oorganiserade unga, spontanaktiviteter, skapande verksamheter, engagera unga att arrangera och utveckla fritidsrådet till att handla om mer än idrott.
- *Öka samverkan och arbeta sektorsövergripande*, internt inom kommunen genom nämnder och förvaltningar, externt med föreningar och andra kommuner.
- *Öka dialogen med unga*, förbättra ungas inflytande och delaktighet. Närmare samarbete med unga vuxna som själva driver projekt.

- *Öka och sprida kunskap*, kompetensutveckla kring exempelvis normkritik, stödformer och fritidsvaneundersökningar. Fokusera på informellt lärande, utbilda moderna ungdomsledare, informera unga om hur man gör och vart man vänder sig om man vill engagera sig.

- *Förbättra och skapa fler mötesplatser*, såväl fysiska som digitala, barnkonventionscertifiera mötesplatser.

- *Insatser för särskilda grupper*, kartlägg och prioritera bättre olika gruppers behov av fritidssysselsättning, till exempel unga vuxna, tjejer, hbt-personer, unga med funktionsnedsättning och unga med utländsk bakgrund. Arbeta med normkritik för att få in fler i föreningslivet och för jämställda fritidsmiljöer.

Kommunerna fick även ange statliga utvecklingsområden. Förslagen hade flera likheter med de kommunala utvecklingsområdena. Exempel på utvecklingsområden som anges är att:

- öka stödet till fritidsområden som inte är idrott.
- öka resurserna för exempelvis jämställdhet, unga hbt-personer och integration.
- göra det enklare att få stöd till projekt genom mer flexibla stödformer och mindre administration.
- öka kunskapen och förbättra den sektorsövergripande samordningen genom nyckeltal och nätverk. Sektorsövergripande arbete mellan statliga myndigheter.

- rikta stöd till särskilda områden som idrott för unga vuxna ur ett folkhälsoperspektiv och för kulturaktiverare på fritiden motsvarande Skapande skola. Inför en statlig motsvarighet till Riksidrottsförbundet på kulturområdet som fördelar stöd.
- tydliggöra vad ungdomspolitiken ställer för krav på kommunerna.

Fritidsområdet – en utmaning för kommunerna

I detta kapitel har vi beskrivit kommunernas arbete med att ge unga förutsättningar att ha en god fritid. Bilden som framträder är att det görs en mängd insatser, men att det också finns förbättringsmöjligheter, bland annat i kommunernas arbete med mål, styrning och utbud för unga. Det bör dock återigen påpekas att den enkät som resultaten bygger på bör ses som en fingervisning och inte som kalla fakta, då möjligheten för de svarande tjänstemännen att överblicka hela fritidsområdet i kommunen kan vara begränsad.

De tjänstemän som svarat uppskattar själva att kommunerna i tämligen hög grad har ett fritidsutbud som motsvarar vad unga efterfrågar. Det finns dock grupper av unga som har betydligt sämre förutsättningar, både utifrån kommunernas egna uppskattningar och i vilken utsträckning grupperna berörs av särskilda mål eller metoder för att stärka deras fritid. Särskilt tydligt är det för gruppen unga hbt-personer. Även tidigare studier visat på gruppens sämre förutsättningar och utsatthet på fritidsområdet (Ungdomsstyrelsen 2012b). Vi ser därför ett behov av att stärka villkoren för unga hbt-personer och flera av de andra studerade grupperna genom statliga insatser.

Det är inte bara svårt att få en överblick över allt som görs i kommunerna. Kapitlet visar också på svårigheter med att mäta de olika kostnaderna för fritidsområdet, vilket till exempel kan försvåra gemensamma beslut om prioriterade områden.

Utmaningarna för kommunerna när det gäller att skapa möjligheter till en god fritid för unga består inte bara av rent organisatoriska utmaningar, då de olika fritidsområdena inte sällan ligger under flera nämnder och förvaltningar. Det handlar också om att fritiden, till skillnad från många andra kommunala ansvarsområden, inte är lagstyrd. Detta gör att det finns risk att resurserna till fritiden prioriteras i lägre grad om till exempel kommunens ekonomi försämras. Ungas möjlighet till fritid avgörs också av i vilken kommun man bor. Vi har visat att kommunerna skiljer sig åt avseende bland annat avgifter till musik- och kulturskolor, stöd till studieförbund samt krav på ungdomsorganisationer för att få stöd. I följande kapitel ska vi därför mer ingående beskriva situationen i tre kommuner i landet.

KAPITEL 6

Fallstudier i tre kommuner

I detta kapitel tittar vi på tre kommuner i landet för att fördjupa kunskapen om de lokala förutsättningarna för ungas fritid och organisering. Det är Lycksele, Landskrona och stadsdelen Spånga-Tensta i Stockholm. De representerar olika sorters kommuner utifrån befolkningsstorlek, geografiskt läge och karaktär. I Landskrona och Spånga-Tensta finns till exempel socioekonomiskt utsatta områden som vi enligt utredningsuppdraget ska studera särskilt. Tanken är att visa på likheter men också på skillnader i förutsättningar och arbetssätt för att skapa en god fritid för unga.

Vi besökte kommunerna under sommaren och hösten 2014, vilket innebär att beskrivningen nästan uteslutande avser situationen före årets riksdags- och kommunval. I kommunerna besökte vi en rad fritidsverksamheter och inter-

vjuade kommunpolitiker, tjänstemän, ledare för ungas fritid samt ett trettiotal unga i deras fritidsmiljöer. I kapitlet beskriver vi situationen främst utifrån de teman som kommunenkäten i kapitel 5 utgick från. Temana är

- organisering
- styrning och mål
- fritidsutbud och föreningsliv
- kommunens kvalitetsarbete
- olika gruppers möjlighet till fritid
- ungas egen syn på fritiden
- utmaningar och utvecklingsområden.

Kapitlet avslutas med en sammanfattning av de tendenser som vi sett i kommunerna utifrån de förutsättningar och utmaningar som beskrivs i kapitlet.

Sverigekarta över Lycksele kommun, Landskrona kommun och Spånga-Tensta stadsdel (Stockholm)

	 Lycksele kommun	12 000 invånare
	Västerbottens län	261 000 invånare
	Kommuntyp	Kommuner i glesbefolkad region
	 Spånga-Tensta stadsdel	40 000 invånare
	Stockholms stad	898 000 invånare
	Stockholms län	2 163 000 invånare
	Kommuntyp	Storstäder (stadsdel i Stockholms stad)
	 Landskrona kommun	43 000 invånare
	Skåne län	1 274 000 invånare
Kommuntyp	Kommuner i tätbefolkad region	

Källa: SCB. Folkmängd 31 december 2013 och Sveriges Kommuners och Landstings kommuntypsindelning 2011.

Lycksele

Lycksele i Västerbottens län har en befolkning på 12 000 personer, varav 8 000 bor i centralorten. Andelen unga är ungefär 15 procent, vilket ligger nära riksgenomsnittet, medan andelen äldre är högre än i riket. Kommunen har under den senaste tioårsperioden haft ett flyttningsunderskott.

Organisering, styrning och mål

Möjligheter och utmaningar med två förvaltningar

I Lycksele kommun är ansvaret för ungas fritid främst uppdelade på två förvaltningar. Merparten av fritidsfrågorna sköts av fritidsenheten som är en del av samhällsbyggnadsförvaltningen och vars politiska beslut tas av servicenämnden. Fritidsenheten ansvarar bland annat för fritidsgårdsverksamhet, ungdomsverksamhet, föreningsstöd samt förvaltning av anläggningar. Frågor som rör ungas kultur sköts av kultur- och utbildningsförvaltningen som politiskt ligger under kultur- och utbildningsnämnden. Nämnden ansvarar för bibliotek, kulturbidrag, studieförbund och musikskola.

Uppdelningen av kultur och fritid har enligt berörda tjänstemän och politiker en del nackdelar jämfört med tidigare då de båda låg under samma förvaltning. Fritidsfrågorna bedöms utgöra omkring 10 procent av servicenämndens frågor och riskerar därför att bli mindre prioriterade. Dagens organisering anses dock även ha sina fördelar då en stor del av ungas kultur är kopplad till skolan. Enligt fritidschefen finns det inget givet svar på hur man bör organisera sig. Det handlar istället om hur man arbetar och att hitta bra samarbetsformer oavsett organisering.

Organiseringen av förvaltningen i Lycksele är dock under översyn med målet att skapa en större övergripande förvaltning. En sådan sammanslagning ses som positiv, men då organiseringen av de politiska nämnderna inte kommer att förändras finns det enligt de intervjuade en risk att förändringen blir verkningslös.

Program för unga, fritid och idrottspolitik

De styrdokument som används för fritidsfrågorna är främst

- kommunfullmäktiges uppdrag inom fritidssektorn
- fritids- och idrottspolitiskt program 2014–2022
- *Dialog Unga Lycksele* som ersatt det tidigare ungdomspolitiska programmet
- kulturplanen.

Det fritidspolitiska programmet anger vision och styrande inriktningar inom fritidssektorn och ska ligga till grund för kommunens verksamhetsplanering under perioden. Barn och unga i åldern 5–25 år tillhör tillsammans med personer med funktionsnedsättning och pensionärer de prioriterade grupperna i programmet (Lycksele kommun 2014).

Dialog unga Lycksele har lagt fram förslag som kommunernas nämnder ska behandla. Bland förslagen märks ett ungdomskort med förmåner för att få fler att nyttja fritidsutbudet, att anordna en anonym chat-funktion för unga via skolhäl-san samt bättre bussförbindelser mellan byarna utanför Lycksele och centralorten under kvällar och helger (Lycksele kommun 2011).

Kulturfrågornas mål beskrivs i en kulturplan för 2012–2015. I denna lyfts bland annat musikskolans verksamhet och att barn och unga ska ges möjlighet till en kvalitativt god och varierad kulturverksamhet (Lycksele kommun 2012).

Att nämnden har valt att upprätta mål för fritidsverksamheter som inte är lagstadgade, vilket endast biblioteken är, beror på att det i ekonomiska besparingstider blir ännu viktigare att prioritera vad som ska göras och inte göras. Detta underlättas av tydliga mål.

Viktiga samarbeten mellan kommuner och i regionen

Tjänstemännen och politikerna menar att samarbetet med andra kommuner i nätverk är särskilt viktigt för små kommuner som Lycksele. Genom nätverken kan man bland annat lösa kompetensbehov. Bland de nätverk Lycksele ingår i märks UV-net, ett regionalt nätverk i Västerbotten som bland annat arbetar med att förbättra de strategiska målen för öppen fritidsverksamhet, V8 som är ett regionalt bibliotekssamarbete och regionsföreningen SFK, Sveriges fritids- och kulturcheffsförening, som leder projekt för kompetensutveckling.

Fritidschefen ser en möjlighet att de närliggande kommunerna i framtiden delar på resurser, till exempel lärare inom musikskolan, för att kunna stärka kompetensen i regionen. En annan viktig samverkan är den mellan kommunen, näringslivet och föreningslivet.

Fritidsutbud och föreningsliv

Ett varierat utbud

I Lycksele finns bland annat en musikskola, ett folkbibliotek med tillhörande skolbibliotek och fyra fritidsgårdar, varav tre ligger i centralorten. Fritidsgårdarna inne i Lycksele drivs av kommunen medan gården i samhället Kristineberg numera drivs av en ekonomisk förening sedan kommunen lagt ned verksamheten. Personalen från de olika gårdarna träffas en gång i månaden och gårdarna samarrangerar vissa aktiviteter, till exempel skolavslutningen. Det förs diskussioner om att slå ihop de tre fritidsgårdarna inne i Lycksele till en större gård, främst på grund av personal- och resursskäl.

Musikskolan i Lycksele lockar ungefär 300 elever per år. Besparingskrav har gjort att verksamheten varit tvungen att säga upp personal, men deltagaravgiften för musikskolan har legat ganska konstant de senaste åren.

Barn och unga är särskilt prioriterade i Lyckseles biblioteksverksamhet, bland annat genom ungdomsbokcirklar. Det finns också idéer om att starta ett samarbete med idrottsföreningar för att öka ungas läsande. I kapitel 7 ges exempel på statliga satsningar som syftar till att öka ungas läsande med hjälp av idrottsföreningar.

Enligt kommunens LOK-stödsämätningar är tendensen att Lyckseleungdomarnas engagemang i idrottsföreningar minskar. En annan tendens är att antalet föreningar i kommunen minskar, men att de föreningar som finns kvar istället breddar sin verksamhet. Detta är särskilt tydligt på landsbygden där utvecklingen går mot en ”byförening” som sysslar med en mängd aktiviteter. För att vända trenden att ungas engagemang minskar anser en ungdomsledare på en motorklubb att det behövs en satsning på föreningskunskap i skolans undervisning.

Ett sätt att möta ungas efterfrågan på fritid är att skapa spontanidrottsplatser. Ett ofta nämnt exempel är kommunens skejtpark. Parken lockar främst killar, men anses också vara en väg in för att aktivera unga nyanlända på deras fritid.

I Lycksele har studieförbunden ABF, Vuxenskolan, Medborgarskolan och Studiefrämjandet lokaler. I kommunen finns även Bilda och NBV. Det förekommer diskussioner om kommunens relation till studieförbunden, bland annat om förbund med lokalkontor på orten ska få ett högre bidrag.

Kommunens stöd

Föreningsbidragen i Lycksele prioriterar verksamheter för barn och unga, personer med funktionsnedsättning och pensionärer. För att vara berättigade till bidrag bör föreningar som bedriver barn- och ungdomsverksamhet bland annat ha en handlingsplan för att förebygga bruk av alkohol, droger och dopning, en ”icke-diskriminerande” miljö samt en verksamhet som är tillgänglig för alla.

Bland bidragen märks aktivitetsstöd, som ges utifrån bidragsberättigade sammankomster, och ett stimulansbidrag. En del av stimulansbidragets budget utgörs av *snabba pengar*, som syftar till att öka utbudet av fritidsaktiviteter för unga. Snabba pengar kan sökas av alla som genomför fritidsaktiviteter för unga Lyckselebor mellan 13 och 25 år, oavsett om det är en förening, en grupp eller enskilda personer. Tjänstemännen upplever dock att det är svårt att nå ut med information till unga om att stödet finns. Utöver dessa stöd ger kommunen bidrag till anställda i föreningar som bedriver verksamhet för barn och unga samt olika former av lokal- och driftsbidrag.

För kulturverksamheter ges ett *snabb slantstöd*. Även detta stöd uppges vara svårt att nå ut med information om och chefen för kultur- och utbildningsförvaltningen menar att det finns för lite tid och resurser för att arbeta med det.

Tjänstemännen ser ett problem med att kulturverksamheter eller kulturföreningar inte är berättigade att söka det ”allmänna” föreningsbidraget. Att de är hänvisade till kultur- och utbildningsnämnden för stöd anses begränsa kulturverksamheten i jämförelse med det mer neutralt utformade föreningsstödet. Kulturverksamheter bedöms även ha svårare att få lokalstöd jämfört med idrottsföreningar, bland annat på grund av att kulturen har en mindre budget att röra sig med.

Kommunens kvalitetsarbete **Undersökningar som** **underlag för förändringsarbete**

Kommunens tjänstemän använder sig av flera olika metoder för att få kunskap om fritidssituationen i Lycksele. Kommunen har i flera år använt sig av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors undersökning *Lupp*, vilken bland annat mäter hur nöjda unga Lyckselebor är med fritidsutbudet. Även Medborgarenkäten mäter denna typ av frågor. *Lupp* ligger till grund för arbetet med *Dialog unga Lycksele*. En konferens med deltagare från gruppen unga och vuxna samhällsaktörer har med utgångspunkt i resultaten lagt förslag till kommunens nämnder för att förbättra ungas levnadsvillkor.

Informanterna ser positivt på arbetet med *Dialog unga Lycksele* men menar att det även finns utmaningar i form av att det saknas en grupp unga som kontinuerligt följer utvecklingen. Enligt de intervjuade flyttar de engagerade ungdomarna eller förlorar intresset när de blir äldre.

Efter den senaste konferensen har dock grunderna till ett nytt ungdomsråd lagts.

Uppföljning och analys

I sitt analysarbete använder kommunen även JäMGIS. Metoden är en del av HÅJ-satsningen (Hållbar jämställdhet) som finansieras av Sveriges Kommuner och Landsting och mäter jämställdhet utifrån hur de ekonomiska resurserna fördelas mellan könen i fritidsverksamheten. Lycksele har fungerat som en pionjärkommun för denna metod. Det sker årliga redovisningar utifrån metoden som upplevs ge ökade möjligheter till analys och målsättning för området.

Andra metoder som används är årliga besök på fritidsgårdar och en fritidsgårdsenkät för att följa upp det fritidspolitiska programmet, aktivitetskort på nätet (ApN) som är en tjänst för att mäta bidragsgrundande närvaro för föreningar, nyckeltal för musikskolan samt ett samarbete med Centrum för regionalvetenskap (Cerum) på Umeå universitet. I kapitel 2 beskriver vi metoderna aktivitetskort på nätet och arbete med nyckeltal mer utförligt.

Möjligheten för personalen i den öppna fritidsverksamheten att få kompetensutveckling är enligt tjänstemännen eftersatt. Detta beror bland annat på att majoriteten arbetar deltid, vilket gör det svårt att få tid och resurser till exempelvis fortbildningsdagar.

Olika grupper möjlighet till fritid

Jämn resursfördelning mellan könen

Kommunen bedömer sig genom sina uppföljningssystem ha en god bild av vilka fritidsresurser som läggs på tjejer respektive killar och i vilken utsträckning de båda grupperna är aktiva inom fritidsområdet. Analysen av fritidsenhetens resursfördelning visar att denna är ganska jämn mellan könen, med en liten övervikt för killar. Det läggs lika stora resurser på tjejer som på killar i kommunens fritidsanläggningar, medan tjejer tar del av aktivitetsstöd i något större utsträckning och killar är i klar majoritet på fritidsgårdarna. Fritidsgården MB Underground har provat med vissa tjejkvällar, men utan någon större framgång. På fritidsgården Mysak är dock könsfördelningen jämn och i kommunen finns det särskilda tjejföreningar, till exempel Unique som vi beskriver mer längre fram.

Begränsad kunskap om olika grupperns möjligheter

Enligt de lokala styrdokumenterna ska unga med funktionsnedsättning vara prioriterade, men fritidschefen menar att det saknas någon med en övergripande överblick på området. Fritidsgården Mysak arrangerar aktiviteter för unga med funktionsnedsättning en gång i veckan, men då är det personal från de ungas boende som anordnar kvällen, inte den ordinarie personalen. En orsak som nämns är att personalen har bristande förmåga att möta dessa grupper. I regel bedöms fritidsgårdar ha svårt att nå unga med funktionsnedsättningar. Ett positivt exempel för möjligheten till fritid för unga med funktionsnedsättning är arbetet i ishallen med en selkonstruktion som kan stödja både unga funktionsnedsatta och

andra som vill öva konståkning. Det finns också kommunala samarbeten rörande gruppen, till exempel mellan kultur, socialtjänst, primärvård och BUP.

Kommunen har enligt tjänstemännen liten kunskap om *unga hbt-personers* möjligheter till fritid. I skolan tas frågan upp i samband med mobbning, men inom fritidsområdet är temat i regel osynligt. Detsamma gäller *unga nyanlända*. Vuxenskolans roll ses som positiv och för vissa spelar fritidsgårdarna en viktig roll. Fritidschefen menar att det för gruppen kan vara lättare att komma in i samhället via föreningsidrotten, då språkkunskaper inte är avgörande på samma sätt som inom andra aktiviteter.

De uppföljningsmetoder och verktyg som Lycksele kommun använder sig av kan mäta variabler som ålder och kön och delvis aktiviteter för unga med funktionsnedsättning. Men det finns ingen möjlighet att följa upp situationen för unga hbt-personer, unga nyanlända och *unga boende i socioekonomiskt utsatta områden*, vilket också begränsar kunskapen om grupperna.

En annan grupp som de intervjuade nämner att de har liten kunskap om är de ungdomar som flyttat till Lycksele utan sina föräldrar från andra orter för att studera. Det pågår en diskussion om hur man bäst ska fånga upp dem och erbjuda dem fritidsverksamheter.

Ekonomiska resurser påverkar möjligheterna

Flera aktörer beskriver hur ungas fritid kan begränsas av föräldrarnas ekonomiska resurser. Till exempel finns det familjer som har svårt att betala avgiften till musikskolan. Under vårt besök i Lycksele träffade vi flera verksamheter som vänder sig till unga i riskzonen och som i regel också har en svår ekonomisk situation. De olika verksamheterna beskriver hur deras arbete till stor del handlar om att bryta negativa mönster på fritiden och att hjälpa unga att försöka hitta det man är intresserad av, vilket kan vara en utmaning.

Gemensamt för dessa projekt är att de beskriver hur gruppen genom sin sysselsättning, i form av arbetslöshet, sällan upplever att de har en fritid då de inte har något att vara "fri" från, till exempel arbete eller studier. I arbetsmarknadsprojektet *Second Chance School* arbetar man därför med att schemalägga hela dygnet, inklusive ledigheten, vilket gör att den lediga tiden man har blir tydligare.

Den ideella organisationen *MOD* (Medvetna Oberoende Du) riktar sig till unga och föräldrar som på olika sätt behöver stöd. I deras verksamhet arbetar man bland annat utifrån att ha mindre hårda regler än på fritidsgårdar. Det ska finnas en vuxen att kunna prata med och som kan agera ombudsman i kontakter med exempelvis myndigheter. Mycket av arbetet går ut på att stärka de ungas förtroende för andra. Den kommunala stödverksamheten *Nya navet* arbetar bland annat med att förbättra relationen mellan de unga och deras föräldrar och samarbetar med olika myndigheter. Samarbetet underlättas genom att sekretessen mellan aktörerna har minskat då de unga har samtyckt till utbyte av information mellan berörda aktörer.

Ungas egen syn på möjligheter till fritid

Brister i utbud och information

Trots att kommunen använder sig av flera undersökningar för att få fram kunskap om hur unga har det på sin fritid och vad de efterfrågar anser flera av de unga vi intervjuat att kommunen borde göra mer för att ta reda på vad unga vill göra på fritiden. Enligt ungdomarna anser de flesta unga Lyckselebor att det finns för lite att göra, men många unga har svårt att säga vad som saknas i utbudet eftersom de inte vet vilket utbud som finns. Informationen om vilka aktiviteter som faktiskt sker i exempelvis fritidsgårdarnas regi anses bristfällig. Genom att i större utsträckning använda sig av internet, till exempel genom att samla alla aktiviteter som sker på en gemensam hemsida, skicka sms och att sätta upp ett stort antal färgglada affischer om aktiviteterna tror de unga att fritidsgårdarna lättare kan nå ut med information.

Ett annat sätt att öka kunskapen om aktiviteterna är att kommunen presenterar konkreta förslag som unga kan ta ställning till, till exempel i form av ”prova på-saker”, något som enligt kommunens tjänstemän redan görs. Det ungdomsråd som är på gång att starta kan enligt de intervjuade unga bli en väg in för att påverka politiker och tjänstemän kring vad unga vill göra.

De ekonomiska förutsättningarna är en annan faktor som de unga menar kan begränsa möjligheten att delta i fritidsverksamheter. Unga som befinner sig i en svår ekonomisk situation kan ha svårt att ha råd att exempelvis resa bort på aktiviteter eller betala dyra utrustningar. Några unga ser hinder i att besöka kommunens fritidsgårdar, då ”stammisarna” ofta tillhör ett visst kompisgäng och man därför kan känna att man inte ”passar in” då man går dit. Dessa upplevda

hinder ställer krav på fritidspersonalens kompetens för att kunna erbjuda en mötesplats som är öppen för alla.

Kommunens enkäter och samtal med unga visar att gruppen främst efterfrågar mötesplatser, särskilt en stor gemensam mötesplats. Det pågår diskussioner om att skapa en sådan mötesplats, eventuellt med hjälp av kyrkan och/eller externa privata aktörer.

Fritidsverksamhet frizon för tjejer

Den ideella föreningen Unique riktar sig enbart till tjejer. Deltagarna i Unique beskriver hur de i föreningen får vara sig själva och inte behöver ”göra sig till” som när killar deltar. De får också större utrymme att komma till tals jämfört med i skolan, där killarna tar mest plats, även när de är i stark minoritet. Verksamheten utgår från de fyra kärnvärdena självkänsla, respekt, gemenskap och glädje och de intervjuade deltagarna beskriver vikten av att skapa en ökad självkänsla, men också att få vara i en ”frizon”, fri från krav på att prestera och hur man ska vara. *”Jag är en helt annan person i klassen än vad jag är här; om jag skulle vara i skolan som jag är här skulle alla tycka att jag var konstig”*, som en deltagare uttrycker det. Deltagarna nämner även gemenskapen och medbestämmandet som viktiga delar för att de trivs på Unique.

Utmaningar och utvecklingsområden

Motsägelsefulla resultat och behov av att nå ut

När förvaltningarna analyserar fritidsutbudet utifrån resultaten i Lupp visar det sig att, bland de kommuner som gjort Lupp, är det unga i Lycksele som i störst utsträckning upplever att det finns lite att göra av det man är intresserad av på fritiden. Samtidigt visar annan statistik, som i SCB:s kommun- och landstingsdatabas KOLADA, att Lycksele i förhållande till andra kommuner i regionen lägger mer resurser på fritiden. För tjänstemännen ställer detta frågor om hur man ska tolka resultaten. De ungas upplevda brister på information om fritidsutbudet i kommunen har lett till att det förekommer diskussioner om hur man bäst når unga. Det finns ett informationsblad i Lycksele som ”alla” vuxna läser, men inte de unga. En idé är att skapa en egen ungdomssida i informationsbladet. Att i större utsträckning använda sig av sociala medier är en annan metod som diskuteras.

Ökad samordning och överblick

En viktig fråga för fritiden är de minskade ekonomiska resurser som kommunen brottas med och som försvårar kompetensförsörjning och kompetensutveckling bland fritidspersonalen. Tjänstemännen ser här en möjlighet för staten att gå in och stötta en samordningsresurs på regional nivå. De efterfrågar även ett statligt stöd för att öka tillgängligheten och för att nå vissa delar av ungdomsgruppen samt en bättre statlig samordning mellan olika myndigheter för att minska risken för liknande, parallella statliga projekt.

På den kommunala nivån lyfter informanterna bland annat mer enhetliga krav och bedömningar av olika sorters stöd till ungas fritid, till exempel mer flexibla stöd till unga som vill aktivera sig, men inte i föreningsform, och till marginaliserade unga samt att det skulle behövas någon med en bättre överblick av hela fritidsområdet för unga. Idag upplevs det som ett uppdelat och svåröverblickbart område.

Landskrona

Landskrona har cirka 43 000 invånare och ligger i västra Skåne. Av de 43 000 invånarna bor cirka 33 000 i staden Landskrona och knappt 6 900 personer är i åldern 13–25 år. Landskronas näringsliv präglas av industrisektorn. I kommunen finns industriföretag inom framförallt maskin, transportmedel, livsmedel, metall samt gummi och plast.

Organisering, styrning och mål

Behov av mer samarbete

I Landskrona ligger ansvaret för ungas fritid på tre olika förvaltningar. Fritids- och kulturförvaltningen med ansvar för idrotts- och kulturfrågor; individ- och familjeförvaltningen (verksamhetsområde främjande, sektionen fritid) med ansvar för de öppna mötesplatserna samt utbildningsförvaltningen som ansvarar för kulturskolan och där kommunens ungdomssamordnare är placerad. De tre förvaltningarna är kopplade till fyra olika nämnder: fritids- och kulturförvaltningen till fritidsnämnden och kulturnämnden, individ- och familjeförvaltningen till individ- och familjenämnden och utbildningsförvaltningen till utbildningsnämnden.

Att ansvaret är delat mellan tre förvaltningar och fyra nämnder upplevs av de tjänstemän som vi träffat inte som resultatet av ett strategiskt beslut, utan snarare något som vuxit fram mer slumpartat. Intrycket från våra intervjuer är att samverkan mellan de olika nämnderna och förvaltningarna skulle kunna förbättras och att det kan vara svårt att arbeta enhetligt när frågorna ligger på olika förvaltningar.

Förvaltningstillhörighet har betydelse för inriktning

Att ungdomssamordnaren, som arbetar mycket med delaktighetsfrågor, sitter i utbildningsförvaltningen har lett till dennes uppdrag är tätt kopplat till skolan. Tidigare har tjänsten haft ett tvärsektorielt uppdrag.

Samverkan upplevs av de flesta tjänstemän fungera relativt bra på tjänstemannanivå, men sämre på chefs- och politikernivå. Det finns också en gemensam avsiktsförklaring mellan utbildningsförvaltningen och individ- och familjeförvaltningen som ger mandat till samverkan. Att individ- och familjeförvaltningen (en socialförvaltning) ansvarar för ungas öppna mötesplatser anses av vissa tjänstemän som positivt och andra som negativt.

Det positiva beskrivs vara att det inom förvaltningen finns många andra perspektiv som är nyttiga att ha med i arbetet med ungas fritid och att man arbetar medvetet med unga, fritidsarenorna ska inte bara vara värmestugor. Andra, mer negativa röster, menar att placeringen av frågan på en socialförvaltning gör att problemen automatiskt blir i fokus. Enligt individ- och familjeförvaltningen har man dock gått från att arbeta förebyggande till att arbeta mer främjande, vilket minskar problemfokuset och också underlättar samverkan med de andra förvaltningarna.

Fördelar med tydliga mål

Fritids- och kulturförvaltningens arbete utgår från en fritidsplan och en kulturplan (Landskrona stad 2009, 2013). Fritidsnämnden arbetar nu med att formulera en ny fritidsplan och därför har inga specifika nämndmål, utöver de som gäller i anslutning till de kommungemensamma målen, tagits fram för 2014. Även kulturnämnden har under 2014 arbetat med att ta fram mål utifrån den nya kulturplanen som antogs i början av året.

Individ- och familjeförvaltningens arbete med mötesplatser har dock inga nämndmål, utan förvaltningen rapporterar det som de själva anser är viktigt. Flera av de intervjuade ser det som en risk att inte ha tydliga nämndmål att jobba utifrån. Dessutom är fritid inte ett lagstiftat område, till skillnad från andra områden inom individ- och familjeförvaltningen, vilket medför en stor risk för nedskärningar vid ekonomiska besparingar. Nämndmål för fritidsarbetet ska dock arbetas fram på initiativ av förvaltningen.

Fritidsutbud och föreningsliv Mötesplatser i olika delar av staden

Kommunen tillhandahåller tre fritidsarenor (mötesplatser) i tätorten och två i mindre orter i kommunen. Tidigare fanns endast en kommunal mötesplats men en undersökning bland kommunens högstadiel elever visade att de vill ha mötesplatser nära hemmet, vilket ledde till en förändring. Två av mötesplatserna i tätorten ligger i anslutning till en skola och arbetar mycket nära skolverksamheten. De har öppet under skoltid så att eleverna kan vara där på rasterna. Mötesplatserna i de mindre orterna har mer begränsade öppettider och ligger inte i anslutning till någon skola. Delaktighet är ett viktigt ledord i arbetet med mötesplatserna. Besökarna får själva vara med och bygga upp verksamheterna och styra innehållet.

Kulturskola och folkbildning

I Landskrona finns också en kommunfinansierad kulturskola. På kulturskolan anser man att det finns ett starkt politiskt stöd för skolan och det pågår just nu en stor utredning på utbildningsförvaltningen om kulturskolans uppdrag.

Kulturskolan erbjuder bland annat musikverksamhet, bild, teater och film. De har dessutom ”kompanjonlärare” som skolor i Landskrona kan låna in gratis till särskilda projekt. Kulturskolan anser sig dock ha låg lärartäthet jämfört med övriga kulturskolor.

Kulturskolan samverkar också mycket med studieförbundet Sensus som erbjuder cirkelverksamhet och undervisning i musik. Sensus, kulturskolan, kommunen och några ideella organisationer samverkar ofta när det gäller arrangemang och konserter. Det kommunala bidraget till Sensus har minskat de senaste åren, men samverkan med fritids- och kulturförvaltningen upplevs av Sensus som bra.

Kommunens stöd till föreningslivet

Flera av de intervjuade vittnar om att det finns starka idrottsföreningar i Landskrona. Fritids- och kulturförvaltningen arbetar mycket med frågor som rör anläggningar (både öppna och slutna) och föreningsstöd. Förvaltningen upplever sig ha en bra dialog med föreningarna och anser att man ger dem ett frikostigt ekonomiskt stöd. Man tycker sig se att föreningsstillhörigheten minskar och en förskjutning mot mer idrott på egen hand/spontanidrott. Förvaltningen vill kombinera fokus på egenidrott och föreningsliv, men de intervjuade tjänstemännen upplever att politikerna i stor utsträckning är kvar i föreningslivstänket och inte är lika intresserade av spontanidrott.

Generellt tycks de kommunala fritidsverksamheterna i stor utsträckning vilja koppla samman och relatera fritid med skola och arbete. En tjänsteman uttrycker till exempel att det är viktigt att ha ett jobb eller vara i utbildning för att fritiden ska vara viktig. Tidigare i detta avsnitt har vi beskrivit att två av de öppna mötesplatserna ligger i anslutning till och arbetar nära skolor.

Kommunens kvalitetsarbete

Undersökningar ger underlag

Uppföljning och utvärdering sker på olika sätt inom de olika förvaltningarna. Fritids- och kulturförvaltningen har genomfört kultur- och fritidsvaneundersökningar med några års mellanrum för att undersöka behovet hos medborgarna. Kommunen genomför också Lupp vartannat år. Det är ungdomssamordnaren på utbildningsförvaltningen som ansvarar för den och återkopplar resultaten till unga, berörda förvaltningar och nämnder. Inom kort ska en styrgrupp tillsättas för Lupp med representanter från de tre förvaltningar som arbetar med ungas fritid.

Uppföljning, utvärdering och dialog med unga

Individ- och familjeförvaltningen följer upp all sin verksamhet internt och Malmö högskola genomför just nu en utvärdering av arbetet med en av mötesplatserna. Förvaltningen har, som nämnts ovan, undersökt behoven av mötesplatser bland kommunens högstadieelever och låtit deras röster komma till tals genom digitala berättelser. Flera intervjupersoner lyfter som exempel att unga drivit igenom att en skejtpark byggts. I vilken utsträckning unga verkligen fått utöva inflytande i det fallet går dock isär beroende på om den intervjuade är en tjänsteman eller involverad ungdom.

Det finns utbildningskrav för personalen på mötesplatserna och både fritidspersonal och personal från kulturförvaltningen ingår i regionala nätverk för att utbyta erfarenhet med andra.

Olika gruppers möjlighet till fritid

Utbudet för unga vuxna kan utvecklas

De mötesplatser som kommunen tillhandahåller riktar sig framför allt till högstadieåldern, även om målgruppen är 13–18 år. Tidigare besökare som går i gymnasiet eller är ännu äldre kommer ibland tillbaka till mötesplatserna, men då arbetar personalen mest med att lotsa dem vidare ut i arbetslivet. Tidigare besökare har också kommit tillbaka i olika ledarfunktioner på mötesplatserna. De intervjuade tjänstemännen tycker generellt att utbudet för äldre ungdomar behöver bli bättre. Det upplevs som svårt att tillhandahålla verksamheter som riktar sig till en allt för bred grupp åldersmässigt då intressen och behov skiljer sig mycket mellan åldrarna. Det bristande fritidsutbudet för unga vuxna har även beskrivits i Ungdomsstyrelsens studier (2006, 2011).

Riktade insatser för tjejer i socioekonomiskt utsatta områden

I Landskronas mest socioekonomiskt utsatta områden har vissa insatser riktats mot tjejer för att öka deras möjlighet till fritidsaktiviteter. Bland annat genom att arbeta relationsskapande, informera föräldrar och samarbeta med ideella organisationer i området. Fritids- och kulturförvaltningen har försökt att kartlägga stödet till unga (lokaler och föreningsbidrag) ur ett jämställdhetsperspektiv. Deras slutsats är att det inte finns några tydliga könsskillnader. Sensus uppger att de framförallt når killar, medan Musik- och kulturskolan har viss övervikt av tjejer. Att nå tjejer upplevs fortfarande vara svårt inom vissa verksamheter, men aktivt arbete vid en specifik fritidsgård har gett effekt och tjejerna är nu i majoritet bland gårdens besökare.

Begränsat arbete kring unga hbt-personer

Det tycks inte finnas något strategiskt tänk kring unga hbt-personers fritid. Kommunens tjänstemän hänvisar till en ideell organisation som bedrivit ett projekt, *Uppdrag Ninjas*, där några unga valde att genomföra en Pridefestival inom ramen för projektet. Pridefestivalen fick visst ekonomiskt stöd från kommunen, men enligt projektet tog det tid att få med kommunen i arbetet. I övrigt nämns inga konkreta exempel på arbete för unga hbt-personer.

Aktiviteter för unga med funktionsnedsättning

Arbetet med fritid för unga med funktionsnedsättning har bland annat bestått i en särskild caféverksamhet på en av kommunernas mötesplatser en kväll i veckan. Tanken är dock att unga med funktionsnedsättning ska känna sig välkomna att delta i den allmänna öppna fritidsverksamheten framöver. I samtal med tjänstemän som arbetar enligt lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, och habiliteringen framkommer att fritid är en viktig beståndsdel när de arbetar med unga. De betonar också vikten av ledsagning till fritidsaktiviteter för dessa unga, vilket kommunen upplever att de är bra på att tillhandahålla. På kommunen finns också en fritidskonsulent som fungerar som länk mellan LSS-arbetet, habiliteringen och föreningslivet. Vissa idrottsföreningar har verksamheter som är riktade mot unga med funktionsnedsättning.

Hinder för unga nyanlända

Kommunen har ett relativt nystartat boende för ensamkommande flyktingbarn där samtliga boende är killar. I boendet arbetar de mycket med fritiden som en metod i integrationsarbetet. Ett hinder i arbetet har varit att många av de ensamkommande flyktingbarnen inte känner till begreppet fritid. Ett annat upplevt hinder är att det är svårt att börja med en idrott när man kommer till Sverige som ung. De flesta föreningar har inga nybörjarlag för unga vuxna. Även för dessa unga är det viktigt att någon följer med dem och visar dem till olika fritidsaktiviteter.

Begränsad ekonomi påverkar möjligheter

En aspekt som lyfts i många intervjuer är hur socioekonomi påverkar möjligheten till fritid. Det finns en stor medvetenhet bland såväl tjänstemän och ideellt aktiva som bland unga att ekonomi är ett hinder för aktiviteter på fritiden för många unga i kommunen. Därför bland annat verksamheten *Cityidrott* startat. Verksamheten finansieras till viss del av kommunen men söker också egna verksamhetsmedel och sponsring från näringslivet för att kunna bedriva sin verksamhet. Där ges barn i åldern 6–12 år chansen att prova på olika idrotter gratis. Det är en öppen verksamhet som bedrivs efter skolan och under skollov. Just nu är drygt 500 barn medlemmar. Medlemskapet kostar 50 kronor per år. Tanken är att barnen ska vilja gå vidare till någon idrottsförening efter att ha provat på en aktivitet på Cityidrott.

En upplevd utmaning är att många föreningar elitsatsar redan långt ner i åldrarna, vilket gör att det ställs höga prestationskrav tidigt och att de som inte är tillräckligt bra sällas bort. Cityidrott skulle vilja jobba även med äldre målgrupper men har i nuläget inget uppdrag kring det.

Det finns ett stort intresse bland barn att delta i verksamheten, ett intresse som ibland är svårt att möta på grund av bristande resurser. Projektledarna upplever att det skulle behöva göras mer för att locka unga med funktionsnedsättning och unga nyanlända till verksamheten.

Könsfördelningen bland deltagarna är jämn. Inom verksamheten försöker man uppmuntra barnen att göra val av aktiviteter som bryter mot etablerade stereotypa könsmonster, många barn är dock väldigt medvetna om vad de förväntas utöva för idrotter utifrån kön.

Försök att nå ut till oorganiserade unga

För oorganiserade unga finns till exempel möjligheten att söka *snabba cash* för att till exempelvis anordna ett evenemang. Flera av de intervjuade upplever dock att informationen om den här möjligheten inte når ut i tillräckligt stor utsträckning bland unga. Det gäller även för kommunens fritidsutbud i stort. Kommunen har dock tagit fram en app till smarta telefoner som innehåller information om olika fritidsaktiviteter i kommunen. I intervjuerna har det också lyfts att oorganiserade unga har svårt att nå fram till politikerna, att de framförallt lyssnar på organisationer och föreningar. Det finns också en upplevelse att unga generellt har svårt att komma till tals jämfört med äldre medborgare.

Projektet *Uppdrag Ninjas*, som nämns ovan, drivs av föreningen Jämlikt.nu. Inom projektet har unga utbildats i jämställdhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Syftet har varit att ge unga kunskaper att driva frågor vidare på sitt sätt. Projektet har engagerat unga som inte är engagerade i föreningslivet i övrigt.

Ungas egen syn på möjligheter till fritid

I intervjuer med unga, 11–18 år, framkommer hur viktigt det är med information om vilka möjligheter och vilket utbud som finns.

Aktivitetsgraden bland de unga vi träffat varierar. Några deltar i Cityidrotts verksamhet, andra i kulturskolan och några tränar på gym och träffar kompisar. Endast en person av fjorton säger sig vara medlem i en förening. Många upplever att det finns väldigt lite att göra på fritiden och känner inte till vissa av kommunens aktiviteter.

De unga vi mött resonerar mycket kring hur ekonomi kan vara ett hinder för att kunna delta, och presenterar också idéer på hur det hindret skulle kunna motverkas (till exempel gratis buskort för att ta sig till fritidsaktiviteter).

Andra hinder som lyfts är bristande tillgänglighet och könsnormer. Några efterfrågar samlingspunkter för olika intresseområden, till exempel för att utöva musik. Flera har av olika anledningar slutat med sina fritidsaktiviteter. Vanliga skäl är bristande intresse eller tidsbrist på grund av betungande skolarbete, men även ökade prestationskrav i föreningarna. Dessa anledningar känns igen i de undersökningar som individ- och familjeförvaltningen gjort bland högstadielärover om deras fritid. Några känner sig för gamla för att besöka fritidsgårdarna.

Utmaningar och utvecklingsområden

Ökade möjligheter för unga vuxna

Från tjänstemännens håll tycker man generellt att kommunens utbud möter ungas behov ganska bra, men att det skulle gå att göra mycket mer med mer resurser. Ett utvecklingsområde är dock utbudet för unga vuxna, som idag anses bristfälligt. Samordning och kommunikation mellan olika verksamheter och förvaltningar lyfts också som något som kan bli bättre.

Mer kultur, samverkan och delaktighet för unga

Ett utvecklingsområde som fritids- och kulturförvaltningen identifierat är att öka tillgången till kultur. Det finns till exempel inget estetiskt program på gymnasiet i dagsläget. På förvaltningen skulle man gärna se en liknande satsning som Cityidrott för kultur. Det finns enligt tjänstemännen på förvaltningen inte ett lika starkt föreningsliv inom kultur som inom fritid att ta hjälp av. Andra utmaningar är att stödet för samverkan inom politiken är svagt och att ungas fritid har låg status. Upplevelsen är att det pratas mycket om unga, men att det ändå sker väldigt lite politiska prioriteringar på området.

Frågor om delaktighet, att nå ut till unga med information om utbudet och socioekonomiska aspekter för en aktiv fritid är frågor som är aktuella i kommunen.

Spånga-Tensta i Stockholm

Stockholms stad med sina nästan 900 000 invånare är uppdelad i 14 stadsdelsförvaltningar. Stadsdelen Spånga-Tensta i den nordvästra delen av Stockholm har en befolkning på knappt 40 000 invånare. Andelen unga är större här än i Stockholm som helhet. Spånga-Tensta utmärks också av att de två delarna, Spånga och Tensta har betydande skillnader vad gäller invånarnas inkomst, utbildning och andel med utländsk bakgrund.

Organisering, styrning och mål

Fritidsfrågorna i Stockholm ligger dels centralt på kulturförvaltningen och fritidsförvaltningen med dess tillhörande nämnder, dels på varje stadsdel.

De centrala förvaltningarna

Den centrala kulturförvaltningen ansvarar för bland annat biblioteken, kulturskolan och folkbildningsstödet. Kulturförvaltningens verksamhet styrs av en verksamhetsplan, där barn och unga är en prioriterad grupp i budgeten för 2014. Det finns ett särskilt program för barn- och ungdomskultur i staden, *Kultur i ögonhöjd*, där mångfaldsperspektivet och att kultur ska nå alla unga i hela Stockholm lyfts fram. Målet är att barn och ungdom ska ha inflytande över och delaktighet i sitt eget kulturliv. Styrdokumentet gäller för alla stadens nämnder och bolagsstyrelser som arbetar med barn och unga (Stockholms stad 2009). Kulturförvaltningen beskriver hur det i jämförelse med skolområdet har varit svårt att förverkliga programmet inom fritidsområdet, då fritiden är ett oreglerat område och att arbetet på stadsdelsnivå tar sin utgångspunkt i socialpolitiken snarare än i ett främjande perspektiv.

I styrningen lyfts satsningar på ytterstadsområdena fram. Bland annat ska biblioteksverksamheten nå barn och unga i områden som ingår i Växtplatsprojektet. Projektet omfattar Tensta och fyra andra områden som valts ut av kulturförvaltningen och har som mål att öka den kulturella tillväxten med kulturen som motor i stadsutvecklingen.

Idrottsförvaltningen ansvarar bland annat för drift och skötsel av stadens idrottsanläggningar och ger olika bidrag och stöd. Förvaltningens arbete utgår från ett idrottspolitiskt program som antogs 2013 och som har som övergripande mål att få fler stockholmare fysiskt aktiva (Stockholms stad 2013a). Utifrån såväl jämställdhet och mångfald som ålder ska Stockholms stad erbjuda likvärdiga möjligheter för alla att vara fysiskt aktiva. Prioriterade grupper är: unga i åldern 13–20 år och då särskilt tjejer; tjejer i åldern 7–20 år med utländsk bakgrund; personer med funktionsnedsättning; barn och unga med lägre socioekonomisk bakgrund än genomsnittet.

Stadsdelen Spånga-Tensta

I stadsdelen Spånga-Tensta är fritidsområdet sedan årsskiftet organiserat under individ- och familjeomsorgen efter att tidigare ha varit placerad under ungdom och förskola. Med den nya organisationen vill man samla alla förebyggande och främjande ungdomsarbeten under samma tak. Fritidschefen upplever att den nya organisationen gör kommunikationen lättare, samlar kompetensen och innebär att man kommer närmare de barn och unga som är i riskzonen genom att ha en bättre dialog med exempelvis socialtjänsten.

Spånga-Tenstas stadsdelsnämnd och förvaltning ansvarar för fritidsgårdar, parklekar, fältarbete och visst föreningsstöd. Stadsdelens verksamhetsplan och budget hänger nära samman med Stockholms stads budget. De mål som

beslutas i kommunfullmäktige styr i kombination med de lokala målen nämndens verksamhet. Enligt stadsdelens verksamhetsplan ska barn och unga erbjudas en strukturerad och meningsfull fritid. Detta ska ske genom ett aktivt samarbete mellan egna verksamheter, entreprenörerna på fritidsgårdarna, kulturförvaltningen och det lokala föreningslivet (Stockholms stad 2013b).

Utöver de centrala delarna har den öppna fritidsverksamheten sina egna uppsatta mål som de satt upp tillsammans med förvaltningen.

Flera sorters samverkan

Fritiden i Stockholm och Spånga-Tensta omfattas av flera exempel på samverkan. Centralt kan nämnas *Föreningen Storstockholms kultur- och fritidschefer* (FSKF) som är en regional samverkansorganisation för kommunala förvaltningschefer inom kultur, idrott och fritid. I denna organisation ingår flera nätverk, till exempel *Nätverket för fritidsfrågor för barn och ungdomar* och *Nätverket för funktionshindersfrågor*. Ett regionalt arbete med unga funktionsnedsattas fritid sker även i nätverket *Fritid för alla*.

I Spånga-Tensta är nätverket *SamTidigtFörst* (Samverkan, Tidigt, Förtroendefullt och Strukturerat) tongivande. I nätverket ingår bland annat skola, socialtjänst, fritidsverksamhet och polis. De arbetar på nya sätt utifrån ett långsiktigt arbete med förbyggande åtgärder för barn och unga som far illa eller befinner sig i riskzon. *Trygg i Tensta* är ett annat förebyggande samarbete.

Det finns även ett upparbetat samarbete med det närliggande Rinkeby-Kista som har liknande förutsättningar som området Tensta i stadsdelen. Samarbetet kan till exempel handla om att arrangera lovaktiviteter tillsammans. Samverkan med Rinkeby-Kista sker ofta i form av nätverk som *Järvaandan* och *Järvalyftet*, vilka syftar till att skapa ökad trivsel och trygghet i områdena runt Järvaområdet.

Fritidsutbud och föreningsliv

I en kommun som Stockholm pågår det naturligtvis en stor mängd fritidsaktiviteter som riktar sig till unga i hela staden. Fritidsaktiviteter för unga stockholmare har beskrivits i rapporter som Blomdahl och Elofsson (2005), Elofsson (2005), Claesson Nordin (2006) och Lenefors, Svensson och Svensson (2013). I detta avsnitt väljer vi dock att främst beskriva det utbud som finns i stadsdelen Spånga-Tensta.

Fritidsgårdar i Spånga-Tensta

I Spånga-Tensta drivs samtliga fyra fritidsgårdar på entreprenad. Ad Acta Fritid driver de tre fritidsgårdarna i Spånga; Grottan, Folkan och Bromstens fritidsgård. I Tensta drivs fritidsgården i Blå huset av Stadsmissionen.

Fritidschefen beskriver hur entreprenadlösningen bygger på en politisk vilja i den tidigare sittande ledningen i stadshuset. Då möjligheterna till upphandling skulle ses över i staden kom Spånga-Tensta fram till att fritidsgårdarna, men inte parklekarna, var lämpliga att lägga ut på entreprenad.

Fritidsgården i Blå huset i Tensta har tidigare stått inför flera utmaningar. Bland annat har unga vuxna män som tidigare varit ungdomsbesökare fortsatt att besöka gården trots att de varit överåriga. Verksamheten har också lockat kriminella ungdomar som inte varit bra förebilder för de yngre besökarna. Tidigare rekryterades även personal på gården bland unga från Tensta utan någon lämplig utbildning. Förändringen som Stadsmissionen genomfört sedan de tog över verksamheten för fyra år sedan har varit mödosam och en stor del av problemen är nu borta. Men det finns fortfarande utmaningar, som bland annat möts genom höga krav på personalens kompetens och lämplighet.

Blå huset innehåller förutom fritidsgården även verksamheter som den lokala boxningsklubben och kulturskolan. Kulturskolan lockar dock få Tenstaungdomar. Stadsdelens utvecklingsstrateg anser att det beror på att kulturskolan är för traditionellt uppbyggd och inte anpassad efter vad ungdomarna efterfrågar samt att den kommunala taxan för kulturskolan inte fungerar i Tensta då många familjer inte har råd med avgiften. Kulturskolans teatergrupp lockar i stort sett bara unga från Spånga. Lösningen har blivit att förvaltningen och fritidsgården använt sig av externa aktörer som även lockar Tenstaungdomarna, till exempel musikskolan El sistema samt vissa teater- och dansgrupper.

Det finns även en föreningsdriven fritidsgård i Tensta som Föreningen *Verdandi* driver. Fritidsgården utmärks bland annat av att en stor del av besökarna är medlemmar. Som medlem har man rösträtt i frågor redan från sju års ålder. Verdandi arbetar mycket med ungdomsledare som utbildas i föreningen och som får stort ansvar i verksamheten. Ett annat utmärkande drag är att verksamheten tidigt involverar föräldrar och familjer, vilket enligt de ansvariga underlättar verksamheten. Verdandis verksamhet får föreningsbidrag av stadsdelen, men också statliga bidrag. Genom ett samarbetsavtal med den lokala hyresgästföreningen har man fått tillgång till en lokal i källaren på ett flerbostadshus.

Utmaningar för föreningslivet

Bland övrigt fritidsutbud märks bibliotek, verksamheter i Tensta konsthall, kolloverksamhet, lovaktiviteter, parklekar, spontanidrott och verksamhet genom studieförbunden.

Förutsättningarna för att delta i föreningslivet skiljer sig åt mellan unga i Spånga och unga i Tensta. Medan Spångas föreningsliv kännetecknas av föreningsvana föräldrar med ekonomiska

möjligheter att stötta ungas fritidsaktiviteter och där de unga ofta sysslar med många olika organiserade aktiviteter är föreningsvanan i Tensta i regel liten.

Fritidschefen beskriver det som att många av invånarna med utländsk bakgrund har liten kunskap om vad föreningsliv innebär och vad som förväntas av en förening för att kunna få stöd. Föreningslivet i Tensta beskrivs till stor del bestå av etniska föreningar med äldre medlemmar och inte så många ungdomsorganisationer.

Fritidschefen ser en utmaning i att förbättra möjligheten för unga att organisera sig, då familjerna inte har så mycket pengar till fritidsaktiviteter. En representant för Spånga basket beskriver hur de i föreningen har lockat många unga genom att lägga träningar direkt efter skolan så föräldrar kan hämta först efter träningen. Svaret på de utmaningar som utmärker föreningslivet i Tensta ser han i att kunna anställa en person med erfarenhet av svenskt föreningsliv och förståelse för de kulturer som finns i Tensta. Finansieringen av en sådan person i Spånga basket är möjlig då föräldrarna är beredda att betala medlemsavgifter, men i Tensta där de ekonomiska förutsättningarna är sämre och där antalet barn i familjerna är fler krävs andra lösningar. Fritidschefen menar att det skulle behövas en person i stadsdelen som enbart jobbar med att stötta föreningslivet, resurser som saknas i nuläget. Det finns också tankar på att etablera en föreningsutvecklare som sitter i respektive förening för att nå det bästa resultatet. Utvecklingsstrategen vill se att mer etablerade föreningar öppnar filialer i Tensta med erfarna ledare som har i uppgift att bygga stabila föreningar i området.

Stöd till föreningsliv och projekt

Stöd till ungas fritid och organisering delas ut dels av de centrala idrotts- och kulturförvaltningarna, dels av stadsdelen.

Idrottsförvaltningen har flera stöd till unga. *Föreningsbidraget* kan sökas av föreningar som riktar sig till barn och unga och till personer med funktionsnedsättning. Ett annat bidrag är *idrottsbonusen* som har som syfte att nå de barn och unga som är fysiskt inaktiva och som inte nås av den traditionella föreningsidrotten. Varje idrottsbonusprojekt tilldelas en kontaktperson på idrottsförvaltningen som ska stödja och följa upp satsningen tillsammans med föreningen. Idrottsförvaltningen samarbetar också med Sisu idrottsutbildarna som ska kunna fungera som ett bollplank för föreningen och som ledare i idrottsbonusprojektet.

Ett tredje bidrag är *snabb slant*, som är ett stipendium öppet för privatpersoner i åldern 13–20 år att söka, med syfte att öka ungas delaktighet inom idrottsområdet. Stipendiet är på 5 000 kronor och delas ut till ett tiotal personer. För att kvalitetssäkra projekten söks stipendiet genom någon av de 80 coacher som finns i stadsdelarna. Dessa coacher utbildas av idrottsförvaltningen.

Idrottsförvaltningen upplever att kontakten med stadsdelarna en hel del grundar sig på personliga relationer, men anser att samarbetet med ytterstaden fungerar bra. Förvaltningen beskriver vikten av att se detta stöd på ett annat sätt än andra bidrag då det bygger på ett förtroende för unga och att det kräver genuint engagemang och arbete tillsammans med dem. Det finns dock tendenser som pekar på att snabb slant-stödet kan vara på väg att avvecklas.

Ett fjärde viktigt stöd som tjänstemännen menar sällan nämns är *nolltaxan* på lokalhyror som idrottsförvaltningen har hand om.

Kulturförvaltningens motsvarighet till idrottsförvaltningens snabb slant heter *kulturstöd för unga*. Stödet har samma utformning som snabb slant såtillvida att det fördelas via coacher i stadens olika områden och kan gå till privatpersoner. Summan i kulturstöd för unga är dock högre, 10 000 kronor, och det är betydligt fler projekt som får stöd via kulturförvaltningen. Utvärderingar av stödet har visat på stor spridning i upplägg och genomslag. Skillnaderna bedöms i hög grad bero på coachernas spridning i olika områden, hur intensivt de arbetar och vilken sorts projekt det blir utifrån coachens bakgrund. Kombinationen coach och tillgängliga lokaler att genomföra saker i har varit en stor framgångsfaktor.

Spånga-Tenstas stadsdel delar också ut *föreningsbidrag* som prioriterar öppen verksamhet för barn, unga och kvinnor samt verksamhet som ökar tryggheten i Spånga-Tensta.

Kommunens kvalitetsarbete

Kvalitetsarbetet för fritidsverksamheten i Spånga-Tensta sker på flera olika nivåer. Lupp används inte i Stockholms stad, men idrottsförvaltningens Ung livsstil (se Blomdahl & Elofsson 2005, Claesson Nordin 2006) genomför studier som berör olika delar av fritidsområdet. Även Socialförvaltningens Stockholmsenkät som besvaras av elever i årskurs 9 i grundskolan och år 2 på gymnasiet innehåller frågor om fritid. Dessutom gör stadsdelen sina egna studier med teman som varierar från år till år.

En annan metod är att kollegor från andra stadsdelar besöker Spånga-Tensta och med opartiska ögon studerar hur fritidsarbetet går till. Dessutom kan antalet klagomål och nyckeltal utifrån genus och ålder samt mätningar av besök på verksamheterna ge indikationer på

kvaliteten. Enhetschefen beskriver hur beräkningarna av fritidsgårdsbesöken numera ligger ganska konstant efter fluktuationer, men menar att det finns tveksamheter i hur dessa beräkningar har gjorts tidigare. Beräkningar visade då på ett antal besök som enligt enhetschefen verkade orimliga, vilket får till följd att de nya mätningarnas resultat kan tolkas som en stor nedgång i besök. Fritidsgårdsverksamheten kvalitetssäkras även genom egna målsättningar som följs upp, i Ad Acta Fritids fall genom en loggbok. Ett annat exempel på kvalitetsarbete är de högre kraven på personalens kompetens i Blå husets fritidsgårdsverksamhet.

Olika grupper möjlighet till fritid Metoder för att stärka

funktionsnedsattas möjligheter

Möjligheten till fritid för unga med funktionsnedsättning stöds centralt i staden genom *Fritid för alla*, ett nätverk som syftar till att förbättra och informera om utbudet av idrotts- och fritidsverksamhet och kulturaktiviteter till barn och unga med funktionsnedsättning. På hemsidan fritidsnätet (www.fritidsnatet.se) samlas fritidsutbudet i Stockholms län för den som behöver extra stöd. Det pågår ett arbete med att kunna ge denna information via en app till smarta telefoner.

Vid vårt möte med *Föreningen Storstockholms kultur- och fritidschefers* nätverk för funktionshindersfrågor framkom att fritids- och kulturcheferna upplevde att frågorna inte alltid togs på riktigt allvar i kommunerna, bland annat på grund av fritidens oreglerade karaktär samt på grund av att det behövs en ökad ledsagning för att unga med funktionsnedsättning ska kunna ta del av det utbud som ändå upplevs som ganska bra i Stockholmsregionen. För unga funktions-

nedsatta över 21 år upplevdes dock utbudet som betydligt sämre.

Genom Sisu anordnar idrottsförvaltningen bemötandebildningar för ledare så att de kan ta emot personer med funktionsnedsättning bättre i verksamheterna. I den öppna fritidsverksamheten finns det inga särskilda kvällar för unga med funktionsnedsättning, men det förekommer diskussioner om att starta en grupp som har LSS-verksamheter. Verksamhetschefen på Blå huset menar dock att det finns ett motstånd då funktionsnedsättning i vissa kulturer fortfarande ses som skamfyllt.

Begränsningar i fritiden för tjejer

De intervjuade beskriver hur tjejer i Tensta kan ha begränsade möjligheter att delta i fritidsaktiviteter på grund av att invånare i området kommer från kulturer där tjejer förväntas ta hand om hemmet och där det också finns en ovilja att låta tjejer delta i fritidsaktiviteter på egen hand. För att lösa detta har fritidsgårdarna bland annat startat särskilda tjejkvällar då bara tjejer är välkomna. Det har tagits emot väl av tjejerna, men informanterna berättar också att en grupp har blivit baktalad som lesbisk av vissa män i området. Den machokultur som sägs råda i Blå huset kan också begränsa tjejers deltagande. I fördjupningsstudien över låg- och högstatusområden (kapitel 4) framkommer att tjejer i lågstatusområden i lägre grad än tjejer i högstatusområden deltar i föreningar och i kulturskolan och i lägre grad besöker offentligt stödda verksamheter som fritidsgårdar.

Utmaningar i arbetet med unga hbt-personers fritid

De rådande normerna gör det också svårt att bedriva ett uttalat arbete för att stärka unga hbt-personers möjlighet till fritid. Informanterna beskriver homosexualitet som en så laddad fråga att de snarare förordar att unga hbt-personer eller de som har frågor i ämnet vänder sig till verksamheter inne i centrala Stockholm. I centrala Stockholm finns till exempel mötesplatsen Egalia som själva beskriver sig som ”*ett fritidshäng för hbtq-ungdomar*” (www.egaliaung.se).

På en ungdomsmottagning som har fått tillgång till en lokal i Hjulstaskolan finns det dock möjlighet för unga i Spånga-Tensta att få samtala om hbt-frågor. Det finns också möjlighet att närma sig frågan genom att prata utifrån normer och allas lika värde. Fritidschefen upplever att han skulle behöva betydande hjälp utifrån om han skulle få i uppdrag att arbeta med hbt-frågor i fritidsverksamheten i Tensta.

Parklekar en ingång för nyanlända

En studie från *Individuell människohjälp* (2014) visar att många unga nyanlända i Stockholm inte vet vart de kan vända sig för att få information om föreningslivet. I Tensta finns det en stor grupp nyanlända. Det finns inga särskilt riktade verksamheter till dessa, men i parklekarna får de möjlighet att komma i kontakt med andra unga och få tips om andra fritidsaktiviteter av personalen där.

Överhuvudtaget nämns parklekarna som en viktig plats för såväl barns och ungas som äldres fritid i Tensta. Förvaltningen beskriver att de har god kännedom om de unga som inte brukar ta del av deras verksamheter. Under de senaste åren har förvaltningen satsat extra mycket på uppsökande verksamhet på torg och skolor.

Ungas egen syn på möjligheter till fritid Skola och otrygghet kan vara hinder på fritiden

Unga boende i Tensta beskriver hur det finns faktorer som begränsar deras möjligheter till fritid. En viktig orsak är tiden som behövs läggas på skolarbete i form av läxor. De unga hänvisar till att kunskapskraven har ökat och att de helt enkelt inte har så mycket tid att göra fritidsaktiviteter, särskilt inte om man även jobbar extra.

En annan faktor handlar om trygghet. En tjej som bor i Tensta beskriver att hon inte känner sig bekväm i Tensta centrum på grund av alkoholister, våld och skottlossningar. Förutom sina besök på fritidsgården Verdandi rör hon sig hellre i andra områden på fritiden. Denna bild får dock mothugg av andra intervjuade unga, som menar att våld kan förekomma på alla ställen och att det finns positiva ingredienser i området, inte minst på Verdandi där man hjälper varandra och det finns en stor trygghet och gemenskap. En viktig del i gemenskapen är att man som liten känner sig lyssnad på och att man på Verdandi träffar barn och unga samt vuxna i form av föräldrar. Dessutom erbjuds ett stort antal verksamheter.

Förtroende bland unga och föräldrar viktigt

En tjej beskriver hur det egentligen finns väldigt mycket att göra i Tensta och att det satsas mycket i området jämfört med i andra områden. Men hon menar att det inte handlar om utbudet utan om en brist på förtroende för vuxna, något som Verdandi har en lösning på då ungdomarna i stor utsträckning är ansvariga för och genomför aktiviteterna. Hon menar även att det inom Tensta finns stora klyftor, där vissa som har det bättre ställt är aktiva och åker in till city på sin

fritid, medan andra blir kvar i området och inte har några vänner utanför området. Betydelsen av skolan för umgängeskretsen och vad man gör på fritiden bekräftas av ungdomarna, då flera av dem går i gymnasiet i Spånga och därför också umgås med unga därifrån och spenderar delar av sin fritid där.

Utmaningar och utvecklingsområden

Skolan viktig i mötet mellan unga

Ungas möjligheter till fritid skiljer sig alltså mellan de båda delarna Spånga och Tensta.

Informanterna beskriver att det råder ganska täta skott mellan unga i de olika bostadsområdena. Det har förekommit projekt som syftar till att unga från de olika områdena ska mötas i större utsträckning, men stadsdelsnämndens ordförande menar att sådana projekt i regel tas emot med stor skepsis då de kommer ovanifrån, från vuxenvärlden, och att ungdomarna själva vill bestämma vem de umgås med. Skolorna spelar dock en viktig roll för att unga från de båda områdena möts även på fritiden. Flera Tenstaungdomar går i skola i Spånga, vilket gör det naturligt att fortsätta vara kvar i området, till exempel på dess fritidsgårdar.

Olika förutsättningar i Spånga och Tensta

Medan fritidsverksamheten i Spånga beskrivs som mer eller mindre "självgående" där unga nästan har för mycket att göra, beskrivs kommunens fritidsgårdar och parklekar i Tensta som de fasta punkterna i många ungas fritid. Det gör att stadsdelen får ta ett stort ansvar, som skulle behöva stödjas av ett fungerande föreningsliv. Projektutvecklaren menar att det finns en viss otydlighet om vem som har huvudansvaret då flera förenings- och aktivitetsbidrag ges från

foto: Apstolga

centrala förvaltningar i staden och då stadsdelen saknar resurser för att utveckla områdets föreningsliv.

I Tensta blir det mycket tydligt hur fritiden påverkas av en rad faktorer. En viktig del är de familjeförhållanden många unga i Tensta lever i. Hinder för en bra fritid för unga i området kan vara

- den kunskapsbrist som råder hos många utlandsfödda invånare i området om fritid i allmänhet och föreningsliv i synnerhet
- fattigdomen i många familjer som, tillsammans med många barn, gör att de har svårt att köpa utrustning eller betala medlemsavgifter
- de begränsningar som vissa tjejer upplever på sin fritid på grund av kulturella koder.

Ökad kompetens och föräldrastöd

Ett sätt att möta dessa begränsningar är att ha kompetent personal i fritidsverksamheterna. Kompetensen kan vara i form av lämplig utbildning, men också att man har en ingång i familjerna, som den mamma i området som är anställd på Blå huset och känner de ungas föräldrar och som fungerar som en garant för att inget olämpligt sker. Det är också en del av förklaringen till Verdandis framgångar, där föräldrarna tidigt introduceras i verksamheten. I utvärderingen av satsningen på engagemangsguider lyfts också vikten av dialogen med ungas föräldrar för att öka förtroendet för föreningar, ungdomsledare och samarbetspartner (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014). Erfarenheterna av satsningen på engagemangsguider beskrivs mer utförligt i kapitel 7.

Ett annat sätt att möta utmaningarna är att avsätta större resurser till familjerna i området, till

exempel familjestödjande insatser. Jämfört med i andra områden i Stockholm beskrivs stöd till familjer i svåra situationer sätts in för sent i Tensta. Enligt de intervjuade behöver föräldrarollen bland de boende stärkas.

Behov av samverkan och förändrade regler

Att fritiden i Tensta sker i ett sammanhang som enligt fritidschefen innefattar ingredienser som kriminalitet, drogförsäljning, familjeförhållanden och skolsituation innebär att samverkan mellan olika aktörer blir extra viktig. I andra områden kan fritidsförvaltningens uppdrag vara mycket mer avgränsat. Utvecklingsstrategen ser också ett behov av samverkan på statlig nivå där myndigheter och departement också är beredda att ta detta helhetsgrepp.

Det är en liten del av Tenstaungdomarna som ägnar sig åt olika former av kriminalitet, men dessa har stor effekt på förvaltningens och fritidsaktörernas arbete. Fritiden får mer av en förebyggande karaktär, vilket fritidsfrågornas organisatoriska placering under socialtjänsten är ett exempel på. De olika nätverken är också till stor del kopplade till sociala och förebyggande frågor. Kriminaliteten sprider en osäkerhet bland invånarna som påverkar ungas möjligheter till fritid i form av att invånarna upplever området som otryggt och avstår från att besöka vissa mötesplatser med dåligt rykte.

De speciella förutsättningarna i Tensta gör att förvaltningen föreslår att de regler som gäller i staden som helhet bör bli mer flexibla då förutsättningarna i olika delar av Stockholm skiljer sig åt så pass mycket.

Fritidschefen anser också att stödet *fritidspeng* som kan ges till familjer med sämre ekonomiska förutsättningar, bör ses över. Stödets nuvarande utformning är enligt chefen olyckligt då det lig-

ger på socialtjänsten. Det innebär att fattiga föräldrar drar sig för att söka stödet eftersom det kan ses som en form av socialbidrag. Att ha möjlighet att delta i en fritidsaktivitet i veckan borde istället vara en rättighet för alla barn och unga, vilket Stockholms stad kan behöva subventionera med öronmärkta pengar på ett liknande sätt som kollektivverksamheten fungerar. Fritidschefen menar att det överlag behövs mer öronmärkta pengar för fritiden, då området lätt prioriteras bort i förhållande till lagstadgade områden som äldreomsorg, förskola och försörjningsstöd.

Den centrala kulturförvaltningen ser ett behov av att stärka fritiden generellt och se till att det finns ett tydligt gemensamt uppdrag kring detta. Tron på att det blir en politisk ledning som höjer profilen för fritidspolitik eller ungdomspolitik är liten, därför blir de styrdokument som finns idag viktiga i arbetet med ungas fritid. En viktig del är att få till ett stärkt samarbete, vilket kräver utpekade samordnare och möjlighet att ställa tydliga krav. Kulturförvaltningen anser dock inte att stadsledningskontoret gör detta i tillräckligt stor utsträckning. Ett sätt att tydliggöra fritidsområdets status är att införa indikatorer som beskriver fritidssituationen i stadens styrssystem för integrerad ledning och uppföljning av verksamhet och ekonomi, ILS.

Tendenser från kommunbesöken

I detta kapitel har vi fördjupat kunskapen om ungas fritidsförutsättningar genom besök i de tre kommunerna Lycksele, Landskrona och stadsdelen Spånga-Tensta i Stockholm. Under våra besök har vi sett följande tendenser:

- Nämnd- och förvaltningsorganisationen påverkar arbetets inriktning
Fritidsfrågornas kommunala organisation ser olika ut i kommunerna. Gemensamt är dock att fritidsfrågorna är uppdelade i flera nämnder och förvaltningar, vilket anses försvåra möjligheten till ett övergripande arbete med helhetsperspektiv på ungas fritid. De intervjuade beskriver olika styrkor och utmaningar utifrån utseendet på organisationen och menar att denna även påverkar vilken inriktning fritidsverksamheten tar. I Landskrona ansvarar till exempel en socialförvaltning för ungas öppna mötesplatser, vilket vissa anser ge fritidsverksamheten en alltför förebyggande och problemfokuserad karaktär. I Spånga-Tensta ser man dock positivt på att fritidsfrågorna har slagits ihop till en enhet som tydligare har en koppling till sociala frågor.
- Mål och planer viktiga för arbetet inom icke lagstadgade områden
Kommunerna betonar vikten av att ha politiska mål för sin verksamhet. En avsaknad av mål riskerar att drabba verksamheten hårdare vid nedskärningar. Målen upplevs även underlätta prioriteringar, vilket kan vara en särskilt viktig vägledning när besparingar ska göras. Att fritidsområdet, förutom biblioteksverksamheten, inte är lagstadgad anses av tjänstemän från samtliga kommuner ge fritiden låg status jämfört med andra kommunala områden och det försvårar arbetet.

- Ett brett utbud, men svårigheter att nå ut med information

I kommunerna finns ett brett utbud av fritidsaktiviteter för unga. Det finns dock utmaningar i form av att informationen om utbudet inte når unga i tillräckligt stor utsträckning. I Lycksele anser flera unga att utbudet är för litet, men man vet heller inte vad man vill göra. Att ett lågt deltagande inte behöver bero på ett lågt intresse visas i kapitel 4. Det finns även exempel på att kommunernas utbud inte matchar ungas efterfrågan. I Tensta beskrivs till exempel kulturskolans verksamhet i stort sett bara ha lockat unga från grannområdet Spånga. När externa aktörer har gått in och arrangerat andra sorters kulturaktiviteter har Tenstaungdomarna kommit.

- Ekonomiska förutsättningar, skolarbete och sysslolöshet hinder för fritid
I samtliga kommuner beskrivs hur den ekonomiska situationen påverkar ungas möjlighet till en god fritid. För unga i familjer med sämre ekonomiska förutsättningar kan fritiden begränsas av svårigheter att betala medlemskap eller utrustning. Studier från Riksidrottsförbundet visar att deltagande i idrott har blivit allt dyrare (Riksidrottsförbundet 2009, Hjelmberg & Wahlström 2014).

I kapitel 5 beskrev vi hur kostnaderna för att delta i olika fritidsaktiviteter, till exempel musik- och kulturskolor, varierar mellan olika kommuner. Skillnaderna mellan kommunernas avgiftsnivåer påverkar unga med svaga ekonomiska resurser särskilt mycket, vilket kan innebära ett hinder för att delta i fritidsverksamheter. Ett annat hinder är den tidsbrist som unga vid intervjuat upplever på grund av att skolarbetet tar så stor del av fritiden. För unga som är ar-

betslösa och inte går i skola blir, enligt vuxna som möter dessa unga i sin yrkesroll, hindret ett annat då de i sin sysslolöshet inte har något att vara "ledig från". Detta kan bidra till att man inte aktiverar sig på fritiden. I Tensta upplever unga även otryggheten i området som en hindrande faktor.

- Utmaningar i socioekonomiskt utsatta områden

I socioekonomiskt utsatta områden i Landskrona och i Tensta beskrivs de boende ofta ha låg föreningsvana och kunskap om föreningslivet, vilket försvårar möjligheten för unga att organisera sig och delta i föreningslivet. Utöver de ekonomiska begränsningarna för fritid i områdena begränsas möjligheterna även av bristande tillgång till lämpliga lokaler. Utmaningarna bekräftas av våra undersökningar (se kapitel 4), där det framgår att det är mindre vanligt att vara med i en förening i lågstatusområden.

- Liknande resursfördelning mellan könen, men vissa tjejer upplever hinder
I de socioekonomiskt utsatta områdena beskrivs även hur vissa tjejer har begränsade möjligheter att delta i fritidsaktiviteter. Det kan handla om att tjejerna förväntas ta ett större ansvar i hemmet eller en ovilja från föräldrarna att låta tjejer på egen hand delta i fritidsaktiviteter. Tjejer kan uppleva vissa begränsningar i sin fritid även på andra områden. Därför anordnar samtliga tre kommuner särskilda tjejkvällar på fritidsgårdar. Enligt kommunernas beräkningar av hur fritidens resurser fördelas läggs ungefär lika stora resurser på tjejers som på killars fritidsaktiviteter.

- Liten kunskap och avsaknad av strukturerat arbete för unga hbt-personer

Kommunerna har i regel liten kunskap om och saknar strategiska planer för gruppen unga hbt-personer. I centrala Stockholm finns till exempel en särskild mötesplats för gruppen, men i Tensta är tjänstemännens och fritidspersonalens intryck att det är svårt att arbeta med frågan på grund av de normer som finns hos vissa i området. Beskrivningarna bekräftar de tendenser vi visade i kapitel 5, där kommunerna i minst utsträckning hade särskilda mål och arbetssätt för gruppen unga hbt-personer.

- Metoder och utmaningar för andra grupper unga

Kommunerna beskriver hur det finns särskilda verksamheter för *unga med funktionsnedsättning* och hur *unga nyanländas* möjligheter till fritid ofta går via spontanidrott, fritidsgårdar och parklekar. Utmaningarna handlar för unga med funktionsnedsättning bland annat om möjligheten till ledsagare på fritiden och för unga nyanlända om att många inte känner till begreppet fritid och därför inte vet vad det innebär. Sett till *ålder* är kommunernas intryck att kunskapen om och insatserna till yngre unga är bättre än till gruppen unga vuxna, vilket bekräftar bilden från våra tidigare studier (Ungdomsstyrelsen 2006, 2011).

- Olika förutsättningar men många likheter

De kommuner vi har besökt uppvisar skillnader i bland annat befolkningsmängd och geografisk placering. Skillnaderna skapar delvis olika förutsättningar för kommunens arbete med att erbjuda goda möjligheter för ungas fritid och organisering. Medan Lycksele i Västerbottens inland utmärks av utflyttning och av avstånd till utbud i omgivande orter har unga i stadsdelen Spånga-Tensta ett näst intill obegränsat fritidsutbud i Storstockholm. Även om förutsättningarna kan verka olika ser vi flera likheter mellan kommunerna för hur unga och kommunens tjänstemän och politiker upplever möjligheter och hinder för en god fritid.

Besöken visar också att ungas möjligheter att ta del av fritidsutbudet påverkas av faktorer som socioekonomi, föreningsvana och intresse. Därför kan skillnaderna i möjligheter mellan olika grupper av unga vara större inom kommunerna än mellan dem. Förutsättningarna för en ung person boende i Tensta kan till exempel ha fler likheter med förutsättningarna för någon som bor på Öster i Landskrona, än vad de har med förutsättningarna för en ung person i det närliggande och mer välbärgade Spånga i samma stadsdel.

För att alla unga, oavsett bakgrund och ekonomiska förutsättningar, ska ha samma möjligheter till en god fritid krävs att kommunerna är lyhörda och har god kunskap om hela ungdomsgruppen. Då ökar möjligheterna att erbjuda en verksamhet som bättre motsvarar olika gruppers efterfrågan. Även staten spelar en viktig roll i detta arbete. I följande kapitel ger vi därför exempel på statliga initiativ som syftar till att öka ungas möjligheter att delta i fritid och organisera sig.

KAPITEL 7

Initiativ för att öka ungas möjligheter på fritiden

I det här kapitlet beskriver vi pågående och avslutade insatser för att öka möjligheten till fritidsaktiviteter och organisering för unga. Syftet med detta kapitel är att ge en överblick av mer omfattande offentliga satsningar och eventuella erfarenheter från dem. Utifrån det lämnar vi förslag på hur vi kan öka ungas möjligheter till fritid och organisering och diskuterar avslutningsvis

- initiativ för att rekrytera och behålla deltagande i aktiviteter
- initiativ för att öka inflytande för de redan aktiva
- möjligheter inom olika delar av ungdomsgruppen och olika områden på fritiden
- metoder för att öka ungas möjligheter på fritiden
- tillvaratagande av utvärderingsresultat och erfarenheter
- särorganisering eller inkludering
- fritidens nytta och egenvärde
- långsiktighet och tillfälliga satsningar.

Genomförda och aviserade initiativ från den regering som tillträdde hösten 2014 berörs huvudsakligen i vår diskussion i kapitel 9.

Statliga satsningar under de senaste tio åren

Huvuddelen av kapitlet ägnas åt statliga initiativ under de senaste tio åren. Vi beskriver initiativens syften, resultat och eventuella förslag på utvecklat arbete. Varje presentation avslutas på utvecklat arbete. Varje presentation avslutas med en reflektion utifrån vårt uppdrag och den analysram som presenteras i nästa avsnitt. Ingressen riktas mot satsningar där staten har tagit initiativet och står för en betydande del av finansieringen. Ofta står andra aktörer för genomförandet och en del av finansieringen. Vi fokuserar särskilt på de grupper av unga som särskilt pekats ut i uppdraget: unga kvinnor och unga män, unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden. I och med att vi särskilt tittat på några underrepresenterade grupper kan satsningar som fokuserar på dessa unga vara överrepresenterade i redovisningen.

För att ge perspektiv på statens satsningar beskriver vi i kapitlets andra del ytterligare några pågående initiativ. Exempelen är valda med avsikt att spegla olika typer av huvudmän, målgrupper och teman inom det breda området ungas fritid och organisering.

Sätt att arbeta för ökade möjligheter

Vi ser två olika inriktningar i arbetet för att öka möjligheterna för unga på fritiden. Det är att satsa på

- rekrytering och fortsatt aktivitet
- ökad delaktighet och påverkan i aktiviteter.

Vissa initiativ tar sikte mot att arbeta med ekonomiska förutsättningar i form av avgifter, fritidscheckar eller subventioner. Andra utgår tydligare från antidiskriminering, jämställdhetsintegrering, normkritik och intersektionalitetsperspektiv. En stor del av initiativen handlar om att utveckla arbetssätt och bemötande i de verksamheter som möter unga. Andra har tydligare inslag av att stärka resurser hos unga och deras familjer. I praktiken innehåller många av de satsningar vi har studerat flera av dessa dimensioner.

Initiativ för rekrytering och fortsatt aktivitet

Initiativ för att öka möjligheterna och viljan bland unga att påbörja eller fortsätta att delta i en aktivitet kan exempelvis handla om att

- informera, stärka resurserna hos och rekrytera målgrupper som är underrepresenterade i verksamheten (inklusive att öka förmågan hos organisatörer att göra detta)
- skapa verksamheter som unga och deras familjer har råd att delta i
- skapa tillgänglig och inkluderande miljö och pedagogik i verksamheten
- skapa verksamheter som svarar mot ungas önskemål
- genomföra analyser som kan visa om olika grupper är underrepresenterade (och som ger möjlighet att upprätta uppföljningsbara mål).

foto: Marie Linnér

Initiativ för att ökat inflytande för redan aktiva

En annan form av möjligheter handlar om att kunna påverka sin egen situation samt inriktningen på verksamheten personen är aktiv inom. *Initiativ för att öka möjligheterna att påverka innehåll och inriktning* kan handla om att

- ge unga utrymme att ta sig an ledarskap och förtroendeuppdrag
- ge unga utrymme att vara med i planering, utvärdering och vidareutveckling av verksamheten.

Ekonomiska förutsättningar – avgifter för fritid slår ojämnt

En viktig faktor för möjligheter på fritiden är ekonomiska förutsättningar hos unga och deras familjer.

Statistiska centralbyråns rapport *Barns fritid* (2009) visar på en mindre aktiv fritid med lägre deltagande i organiserade fritidsaktiviteter för barn i ekonomiskt utsatta hushåll, barn till ensamstående föräldrar, barn med utlandsfödda föräldrar och barn i arbetarhushåll jämfört med andra barn (Statistiska centralbyrån 2009).

Det finns en del tidigare studier som visar på betydelsen av avgifter eller andra omkostnader för fritidsaktiviteter (se Ds 2013:70). Riksidrottsförbundet har studerat föräldrars kostnader för barns tävlingsidrottande.¹³¹ Analysen omfattade de fem största kill- och tjejdominerade idrotterna samt de idrotter som lockar flest unga med utländsk bakgrund. Ishockey och ridsport var de dyraste idrotterna med en mediankostnad på över 10 000 kronor per år. Den lägsta mediankostnaden hade gymnastik, 2 360 kronor. En jämförelse mellan 2003 och 2009 visade att kostnaden hade ökat för samtliga idrotter utom

för simning. Kostnaderna är högre för äldre än för yngre barn. Ju mindre föräldrarna tjänar, desto högre *upplever* de också kostnaderna för sina barns idrottande (Riksidrottsförbundet 2009).

Terminsavgiften i landets musik- och kulturskolor varierade mellan 0 och 1 700 kronor 2013. Medelavgiften per termin var 658 kronor och tio skolor var avgiftsfria (Sveriges musik- och kulturskoleråd 2014).¹³² Det finns lokala studier som har visat betydande skillnader i fritidsutgifter mellan olika typer av familjer (se Nätverket Framgångsrik Tillväxt 2008).

Ekonomiska förutsättningar – metoder för att utjämna kostnader för fritid

Det finns flera metoder för att möta begränsade ekonomiska resurser bland unga och deras föräldrar. Regeringen införde under 2014 en fritidspeng för barn i hushåll med försörjningsstöd (prop. 2013/14:168) som vi beskriver längre fram i kapitlet. Ett annat sätt att möjliggöra för unga att utöva idrott kan vara former av drop in- eller spontanidrottsanläggningar. Här har tidigare analyser visat att spontanidrottsanläggningar riskerar att bli kraftigt killdominerade (Blomdahl, Elofsson & Åkesson 2012). Det kan också handla om att ställa lokaler och ledare till förfogande. I kapitel 5 beskriver vi bland annat hur några kommuner subventionerar lokaler och anläggningar.

Ett antal kommuner arbetar med småskaliga arrangörsstipendier, till exempel *En snabb slant* eller *En påse pengar*, för att främja ungas deltagande och underlätta för dem att anordna arrangemang och fritidsaktiviteter (se kapitel 5). I vissa kommuner är det framför allt kopplat till kulturella evenemang medan det i vissa fall också finns för idrottsrelaterade aktiviteter. En del kommuner arbetar särskilt med att coacha och inspirera inom dessa områden.

Antidiskriminering – begränsad lagstiftning för framtiden

Arbete för att motverka diskriminering är ett annat exempel på att säkra allas goda möjligheter på framtiden. Diskrimineringslagen (SFS 2008:567) har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Med diskriminering avses direkt diskriminering, indirekt diskriminering, trakasserier, sexuella trakasserier och instruktioner att diskriminera.

Tyngdpunkten i lagen är arbetsliv och utbildning. Lagen omfattar inte föreningslivet med undantag för arbetstagarorganisationer, arbetsgivarorganisationer eller yrkesorganisationer. Lagen kan vara applicerbar på till exempel kommunens fritidsutbud i och med 2 kap. 17 § om offentligt anställda som fastslår att diskriminering är förbjuden när den som helt eller delvis omfattas av lagen (1994:260) om offentlig anställning bistår allmänheten med upplysningar, vägledning, råd eller annan sådan hjälp, eller på annat sätt i anställningen har kontakter med allmänheten.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbetar mot diskriminering och för allas lika rättigheter och möjligheter främst genom att se till att diskrimineringslagen följs. DO granskar arbetsgivare, skolor och högskolor, tar emot anmälningar, driver ärenden samt förmedlar kunskap och skapar opinion.¹³³

Inom området erbjuder också landets antidiskrimineringsbyråer stöd och hjälp till personer som upplever att de blivit diskriminerade, bland annat genom kostnadsfri juridisk rådgivning. De är fristående men samarbetar med varandra och med Diskrimineringsombudsmannen.¹³⁴ Myn-

digheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor förmedlar bidrag till antidiskrimineringsbyråer enligt förordning (2002:989) om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering.

Inspiration kan också hämtas från skolans område. År 2007 tog Skolverket fram en antidiskrimineringsstrategi, på uppdrag av regeringen. Syftet var att skapa ett fortsatt långsiktigt arbete genom Skolverket för att förebygga, motverka och åtgärda diskriminering (Skolverket 2007).

Skolverket har också tagit fram allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. De allmänna råden gäller för alla verksamheter som regleras i skollagen. I materialet finns gällande lagar och bestämmelser, allmänna råd (det vill säga rekommendationer) om hur personal och huvudmän kan och bör handla samt kommentarer som syftar till att vara ett stöd i arbetet med råden (Skolverket 2012).

Jämställdhetsintegrering som metod för att nå jämställdhet

I Sverige är jämställdhetsintegrering den huvudsakliga strategi som används för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen (skr. 2011/12:3). Strategin innebär både integrering i ordinarie verksamhet och särskilda insatser för jämställdhet. Med integrering ska jämställdhet skapas i det dagliga arbetet – i de ordinarie strukturerna för beslut, resursfördelning och normer (Ungdomsstyrelsen 2013). Under 2008–2013 drev Sveriges kommuner och landsting (SKL) *Program för hållbar jämställdhet* (HåJ) med denna inriktning, där det fanns exempel kopplade till fritid och organisering.

Normkritik och intersektionalitet för att inkludera fler

Normkritiska och intersektionella perspektiv kan synliggöra exkluderande normer i en verksamhet och hur normer interagerar och samverkar. Utifrån detta kan en mer inkluderande verksamhet skapas som ger bättre tillgång till fritid för unga.

Syftet med ett normkritiskt angreppssätt är att synliggöra privilegier och flytta fokus från det som avviker, för att i stället problematisera de sociala och kulturella normer som formar vad vi ser som normalt respektive avvikande i olika sammanhang. (Ungdomsstyrelsen 2013). Begreppet intersektionalitet syftar till att belysa samspelet mellan samhällliga maktordningar som kön, sexualitet, funktionalitet, klass, ålder och etnicitet. En intersektionell metod för att analysera ojämlikhet syftar till att hantera samspelet mellan olika former för underordning (Ungdomsstyrelsen 2013).

Sammanställning av statliga satsningar

Vi har gjort en sammanställning av statliga satsningar som gjorts de senaste tio åren för att öka ungas möjligheter på fritiden (tabell 7.1). Staten är i flera fall huvudsaklig finansör, men arbetet sker ofta genom myndigheter eller aktörer från det civila samhället. Statsbidrag till ungdomsorganisationer, statens stöd till idrotten, kulturen, folkbildningens organisationer samt statsbidrag för att stärka ungas inflytande i den lokala demokratin beskrivs istället i fördjupningsstudie B i kapitel 4. Det är dock värt att notera att de stöden budgetmässigt är betydligt större än flera av initiativen i detta kapitel.

Tabell 7.1a Sammanställning av statliga initiativ för att öka ungas möjligheter på fritiden 2004–2014

Initiativ	Period	Budget	Syfte	Aktörer	Utvärdering
PÅGÅENDE					
Fritidspeng	2014–	Max 3 000 kr per barn och tolv månadersperiod (DS 2013:70). Socialstyrelsen ska betala ut ett statsbidrag på 40,5 miljoner till kommunerna som kompensation för ökade kostnader för hösten 2014.	Öka möjligheten till deltagande i fritidsaktiviteter för barn i hushåll med försörjningsstöd	Regeringen	Nej
Idrottslyftet	2007–2015	500 miljoner kronor årligen	Stärka och utveckla världens bästa barn- och ungdomsidrott så att fler flickor och pojkar väljer att idrotta	Regeringen (genom Riksidrottsförbundet)	Ja
Allmänna arvsfondens arbete	1928–	546 miljoner kronor fördelades år 2013, 256 miljoner till projekt för unga. Totalt fördelat ur fonden till målgruppen unga 2004–2014: 1,3 miljarder kronor.	Finansiera nyskapande och utvecklande projekt för barn, unga och personer med funktionsnedsättning	Allmänna arvsfonden	Återrapportering från samtliga projekt och utvärderingar av särskilda områden görs kontinuerligt
Bidrag till friluftslivsorganisationer	2003–	Ca 28 miljoner kronor år 2014	Ge alla människor möjligheter att genom friluftsliv få naturupplevelser, välbefinnande, gemenskap och öka kunskap om naturen och miljön. Barn och unga är prioriterade.	Regeringen (genom Naturvårdsverket och Svenskt Friluftsliv)	Återrapportering av effekter av bidraget
Stöd till allmänna samlingslokaler	Investe-ringsbidra-get sedan 40-talet. Versam-hetsutveck-lingsbidrag sedan 2007.	23,4 miljoner kronor till allmänna samlingslokaler och 4,8 miljoner kronor till verksamhetsutveckling år 2014	Öka tillgängligheten och standarden på allmänna samlingslokaler, samt utveckla lokalerna för att främja ungas kultur- och fritidsverksamhet	Regeringen (genom Boverket)	Ja
Studieförbundens kulturprogram	Statligt stöd sedan 1974	Del av statsbidraget som beräknas utifrån inrapporterad verksamhet + kommunala bidrag. År 2014 uppgick Folkbildningsrådets bidrag för kulturprogram till drygt 3 miljoner kronor. ⁵	Öka tillgången till kultur, ofta med syfte att nå personer som sällan deltar i kulturevenemang (till exempel unga)	Regeringen (via Folkbildningsrådet) och kommuner	Ja
Barn- och ungdomsstrategier inom kulturinstitutionerna	2012–2014	Genomförts inom institutionernas befintliga budgetar.	Utveckla arbetet med barn och unga inom kulturinstitutionerna	Regeringen (genom 29 kulturinstitutioner)	Ja
Kulturrådets läsfrämjande aktiviteter genom bibliotek och andra verksamheter	Mitten av 1990- talet –	25 miljoner kronor år 2014 + cirka 5 miljoner kronor 2013–2014 för satsning på idrottande barn och unga.	Främja läsandet (bland annat bland barn och unga) via till exempel kommuner, skolor, bibliotek. Uppdrag om att samordna, initiera och följa upp läsfrämjande insatser utanför skolan. Särskild satsning på idrottande barn och unga.	Regeringen (genom Kulturrådet)	Satsningen på idrottande unga inom utvärderingen av jämställdhet på kulturområdet.

Tabell 7.1b Sammanställning av statliga initiativ för att öka ungas möjligheter på fritiden 2004–2014

Initiativ	Period	Budget	Syfte	Aktörer	Utvärdering
PÅGÅENDE					
Läsfrämjande aktiviteter via folkhögskolor och studieförbund	2014	30 miljoner kronor	Främja läsandet bland personer som sällan eller aldrig läser (unga är en del av målgruppen).	Regeringen (via Folkbildningsrådet)	Nej
Jämställdhet inom kultur- och medieområdet	2011–2014	Cirka 18 miljoner kronor till Svenska filminstitutet, Statens historiska museer, Statens musikverk och Statens medieråd. Medel till Kulturrådet redovisas i denna tabell inom ramen för deras läsfrämjande aktiviteter ovan.	Ökad jämställdhet inom kulturområdet	Regeringen (genom Svenska filminstitutet, Statens historiska museer och Statens musikverk samt Kulturrådet och Statens medieråd)	Ja
Förebyggande arbete mot sexuella övergrepp och kränkningar i föreningslivet	2013–2015	1 miljon kronor under 2013 respektive 2014	Kartlägga och sprida goda exempel om hur föreningslivet arbetar för att förebygga sexuella övergrepp och kränkningar.	Regeringen (via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor)	Nej
Erasmus+	2014–2020	Ca 4 miljoner euro för Ung och aktiv-delen 2014	EU:s nya program för utbildning, ungdom och sport. Flera delar av Ung och Aktiv i Europa ingår numera i Erasmus+, till exempel ungdomsutbyten, internationella ungdomsinitiativ samt utbildning och nätverksbyggande aktiviteter för personer som arbetar med ungdomar.	EU (genom Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor)	Ska återrapporteras årligen.
Överenskommelse mellan regeringen, SKL och den idéburna sektorn inom integrationsområdet	2010–	900 000 kronor årligen (betalas till SKL via MUCF)	Stimulera samverkan i arbetet med nyanlända invandrades etablering	Regeringen (i överenskommelse med SKL och den idéburna sektorn)	Återrapportering av respektive parts åtaganden. Riksrevisionens granskning 2014.
AVSLUTADE					
Handslaget	2004–2007	1 miljard kronor	Skapa bättre möjligheter för främst barn och unga att i större utsträckning idrotta	Regeringen (genom Riksidrottsförbundet)	Ja
Förebyggande och främjande	2006–2008	113 miljoner kronor har fördelats	Stärka förebyggande och främjande insatser för unga i riskmiljöer samt att utveckla drogfria mötesplatser	Regeringen (genom Ungdomsstyrelsen)	Ja, och återrapportering från Ungdomsstyrelsen
Engagemangsguider	2010–2013	39 miljoner kronor	Locka fler deltagare till civilsamhällets organisationer bland boende i områden med lägre organisationsgrad, särskilt unga och kvinnor	Regeringen (genom Ungdomsstyrelsen)	Ja
Program för hållbar jämställdhet (HåJ)	2008–2013	240 miljoner kronor har fördelats	Integrera jämställdhet som en del av det ordinarie arbetet	Regeringen i samarbete med SKL	Ja
Mötesplatser för homo- och bisexuella unga samt unga transpersoner	2011–2013	12 miljoner kronor	Skapa trygga och välkomnande mötesplatser för unga hbt-personer	Regeringen (genom Ungdomsstyrelsen)	Återrapporterats till regeringen
Ungdomsutbyten med finansiering av EU-programmet Ung och Aktiv i Europa	2007–2013	25 miljoner kronor årligen	Ge unga människor möjlighet till internationella erfarenheter, öka deras samhällsengagemang och stötta ungdomssamarbeten inom EU	EU (genom Ungdomsstyrelsen)	Årlig återrapportering till EU-kommissionen. Halvtidsutvärdering 2011. Planerad slututvärdering 2017. Externa forskningsrapporter.

Pågående statliga satsningar

Vi inleder med att beskriva pågående satsningar hösten 2014.

Fritidspeng för fritidsaktiviteter

En fritidspeng till barn i familjer med begränsade ekonomiska resurser infördes i juli 2014. Syftet är att öka möjligheten till fritidsaktiviteter för dessa barn. Som fritidsaktivitet räknas till exempel att delta i idrottsverksamhet, kulturverksamhet, friluftsliv och folkbildning. Ersättningen, som föreslås vara högst 3 000 kronor per år, lämnas endast för fritidsaktiviteter som är regelbundna och ledarledda (Ds 2013:70). Regeringen kan meddela föreskrifter om vilket belopp fritidspengen får uppgå till.¹³⁵

Barn i årskurs 4–9 vars föräldrar har försörjningsstöd ska ha rätt till ersättning från socialnämnden för kostnader i samband med att barnet deltar i fritidsaktiviteter. Ersättningen är inte behovsprövad och avviker därmed från övrig reglering om ekonomiskt bistånd.¹³⁶ Fritidspengen kan inte sökas av personer med etableringsersättning och kommer därmed inte nyanlända unga till gagn. Enligt Regeringskansliets modellberäkningar av etableringsersättning är ersättningen till en barnfamilj som deltar i insatser på heltid i normalfallet något högre än försörjningsstöd och fritidspeng sammanlagt (Ds 2013:70), vilket skulle kunna motivera denna begränsning.

Att införa en fritidspeng är ett sätt att öka möjligheten till fritid för unga med hjälp av ekonomiskt stöd. Satsningen når därmed troligen unga i socioekonomiskt utsatta områden, men alltså inte unga nyanlända. Syftet med satsningen tycks vara att rekrytera unga till en viss aktivitet eller att behålla dem i verksamheten. I kapitel 5 har vi konstaterat att det är ovanligt att kommu-

nerna arbetar med kommunala fritidscheckar. Den regering som tillträdde hösten 2014 har föreslagit att fritidspengen avskaffas och att medlen istället bör gå till att höja riksnormen för försörjningsstödet till barn i åldrarna 7–18 år (prop. 2014/15:1).

Handslaget och Idrottslyftet – satsningar på ungas idrott

Syftet med *Idrottslyftet* är att:

*”stärka och utveckla världens bästa barn- och ungdomsidrott så att fler flickor och pojkar väljer att idrotta i föreningar där verksamheten bedrivs utifrån [idrottsrörelsens idéprogram] Idrotten vill.”*¹³⁷

Regeringen har sedan starten 2007 årligen avsatt 500 miljoner kronor till satsningen. Idrottslyftet föregicks av *Handslaget* där Riksidrottsförbundet under en fyraårsperiod (2004–2007) tilldelades en miljard kronor av regeringen för särskilda satsningar på idrottens barn- och ungdomsverksamhet.

Arbetet med *Idrottslyftet* ska bidra till att några av idrottsrörelsens gemensamma mål uppnås. Målet under de första fyra åren var att öppna dörrarna för fler barn och unga att börja idrotta och att få fler unga att idrotta längre upp i åldrarna. *Mer och fler*, var Riksidrottsförbundets motto. Arbetet skulle dessutom utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv (Centrum för idrottsforskning 2012). Inför det femte året gjordes några mindre justeringar i syftet. Arbetet med att rekrytera och behålla fler medlemmar i idrottsföreningarna lyftes in tydligare (Riksidrottstyrelsen 2012).

Efter de första fyra åren utvärderades Idrottslyftet av flera olika aktörer på uppdrag av Riksidrottsförbundet.¹³⁸ Riksidrottsförbundets egen

roll har också utvärderats (Centrum för idrottsforskning 2012). En utvärdering visade att fördelningen av pengar 2007–2008 medförde att idrotter som redan lockat till sig många barn och unga fått ökade resurser för att fortsätta med det. Inga nämnvärda strategiska satsningar hade enligt utvärderarna gjorts för att öka idrottsengagemanget, varken inom underprivilegierade idrotter och grupper av människor eller med hänsyn till sociala sammanhang och geografiska områden (Wirén Åkesson & Norberg 2012).

I en utvärdering av ett antal specialidrottsförbund¹³⁹ visade det sig svårt att med säkerhet säga vilka resultat som uppnåtts i föreningarna. *Idrottslyftet* bedömdes dock ha bidragit till ökad tillgänglighet, fler utövare, att fler stannat kvar i föreningarna samt att nya aktivitetsformer (nya idrotter) hade utvecklats. Ett visst arbete hade gjorts för ökad jämställdhet, men mycket lite för ökad jämlikhet (Karp, Eliasson, Fahlén, Wickman & Löfgren 2012).

En tredje utvärdering konstaterade att jämställdhet genomgående tolkats som en tjej- och kvinnofråga inom *Idrottslyftet*. Jämställdhetsarbetet hade också i hög grad haft en kvantitativ inriktning genom könsfördelning bland aktiva, fördelning av resurser, representation bland ledare och tränare, styrelser, domare samt fördelning av träningstider samt materialfrågor. Ett normkritiskt förhållningssätt var ovanligt (Kempe-Bergman, Larsson & Redelius 2012). Jämlikhet var också ett obekant begrepp i förbunden och föreningarna. En potentiell jämlikhetsfråga som lyste med sin frånvaro enligt utvärderarna gällde homosexuellas, bisexuellas och transpersoners villkor inom idrotten (Kempe-Bergman, Larsson & Redelius 2012).

Utvärderingsrapporternas slutsatser sammanställdes och analyserades också i en separat rapport (Riksidrottsförbundet 2012). Där konstate-

ras att *Idrottslyftet* generellt har upplevts positivt av samtliga inblandade. Många tror också att det arbete som bedrivs med att utveckla barn- och ungdomsidrotten skulle stanna helt eller bedrivas i mycket långsammare takt utan extra anslag från staten. Flera utvärderingar konstaterade att föreningar definierar ”*öppna dörrar för fler*” som att alla ska vara välkomna att delta. Det har alltså inte skett något aktivt arbete med att söka upp grupper som traditionellt inte kommer till idrotten.

De flesta specialidrottsförbund och föreningar ser utveckling av den egna verksamheten och föreningen, med till exempel ökad delaktighet för unga, som ett verktyg att få barn och unga att vilja fortsätta idrotta högre upp i åren (Riksidrottsförbundet 2012). Enligt utvärderingarna verkar detta arbete också ha gett sådan effekt. Jämställdhet och jämlikhet har dock haft begränsat genomslag i utvecklingsplanerna, målen och de genomförda projekten.

Utvärderingarnas resultat har legat till grund för de nya riktlinjer som togs fram för perioden 2013–2015. I riktlinjerna anges att alla förbund ska genomföra en analys av sina verksamheter där jämställdhets- och jämlikhetsperspektiven bör framträda tydligt (Riksidrottsstyrelsen 2012). De fyra prioriterade områdena är att

- behålla ungdomar i föreningsverksamhet
- rekrytera barn och unga till föreningsverksamhet
- utveckla verksamheten så att idrotten gör som *Idrotten vill*
- öka tillgängligheten till anläggningar och idrottsmiljöer.

Under de första åren lyckades föreningarna framför allt rekrytera unga som har låg tröskel att kliva över för att börja delta. I de nya riktlinjerna poängteras därför vikten av att nå ännu fler målgrupper. Riksidrottsstyrelsen (2012) lyfter till exempel att arbetet med skolsamverkan har varit ett bra verktyg för att visa upp idrottsrörelsens utbud och för att nå de barn och unga som inte självmant kommer till föreningarnas aktiviteter. Idrottslyftet 2013–2015 kommer att utvärderas av Ramböll management.

Idrottslyftet syftar till att både rekrytera och behålla unga i verksamheterna, samt att öka ungas inflytande i form av ökade möjligheter till ledaruppdrag och liknande. Att rekrytera nya deltagare som tidigare inte idrottat kan till exempel vara unga nyanlända eller unga i socioekonomiskt utsatta områden. Jämställdhet och jämlikhet (antidiskriminering) har varit tydliga fokusområden i arbetet, men utvärderingarna från de inledande åren visar att det finns mycket kvar att utveckla inom de områdena.

Allmänna arvsfondens stöd till projekt för unga

Allmänna arvsfonden finansierar nyskapande och utvecklande projekt för barn, unga och personer med funktionsnedsättning.¹⁴⁰ År 2013 delade Allmänna arvsfonden ut nästan 546 miljoner kronor. Av de beviljade projekten var 47 procent, 178 stycken, projekt med unga (12–25 år) som målgrupp. Det vanligaste projektändamålet bland dem var *fritid/idrott*, följt av att *förebygga brott, våld och mobbning, verka för demokrati och delaktighet* samt *kultur*. Projekt för barn- och unga med funktionsnedsättning kategoriseras som projekt för personer med funktionsnedsättning (Arvsfondsdelegationen 2014). Arvsfonden har och har haft vissa riktade satsningar som särskilt går att koppla till ungas

fritid och organisering. Till exempel en satsning på barn och ungdomars kulturengagemang under perioden 2005–2008 och den pågående satsningen *Egen Kraft* som har fokus på personer med funktionshinder inom områdena arbete, fritid och skola.

Arvsfonden har konstaterat att det har varit få av samtliga projekt 2007–2013 som inte lämnade några spår efter sig. Omkring en fjärdedel bedöms leva vidare i någon form (Arvsfondsdelegationen 2014). Varje år utvärderar också oberoende forskare minst hundra beviljade projekt.¹⁴¹

Regeringen har i sin *Redovisning av fördelning av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 2013* (skr. 2013/14:240) aviserat att det finns skäl att överväga ytterligare prioritet och synlighet av insatser som riktar sig till unga, framför allt ungas fritid, organisering och inflytande i kommuner, landsting och organisationer. Allmänna arvsfondens koppling till ungas fritid och organisering skulle i och med en sådan prioritering bli ännu tydligare.

Flera av de utvärderingar som gjorts av Arvsfondsfinansierade projekt visar att flera av dem använder sig av normkritiska, intersektionella och antidiskriminerande metoder (ofta kopplade till tillgänglighet). Satsningar har också gjorts specifikt på unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning och barn och unga i socioekonomiskt utsatta områden. Ibland har projekten syftat till att skapa möjligheter för unga att ha en aktiv fritid över huvudtaget och i andra fall, som inom Arvsfondens satsning på unga och demokrati *Vi deltar!* har flera projekt också arbetat med att öka ungas inflytande i form av att leda andra unga och styrelsearbete (Bromseth 2012, Kuusela 2012, Lindgren, Åberg, Lundström & Johansson 2012, Lövgren & Sauer 2014).

Ökade möjligheter till friluftsliv

På uppdrag av regeringen fördelar organisationen Svenskt Friluftsliv årligen bidrag till de svenska friluftslivsorganisationerna. Syftet med bidragen är att ge alla människor möjlighet att genom friluftsliv få naturupplevelser, välbefinnande, gemenskap och öka sin kunskap om naturen och miljön. Ökade möjligheter till friluftsliv för barn och unga är ett prioriterat område för flera verksamheter och projekt. Ett antal projekt och organisationer har också riktat in sig på särskilda grupper, som unga i socioekonomiska utsatta områden och unga med funktionsnedsättning (Svenskt friluftsliv 2014).

Naturvårdsverket, som ansvarar för att fördela anslaget till Svenskt Friluftsliv och återrapportera effekterna till regeringen, skriver i sin rapport om 2013 att bidragen till organisationer och verksamheter har varit effektiva i förhållande till syftet och att de ger stor nytta i förhållande till bidragens storlek. Dock finns ingen särskild redovisning för barn och unga (Naturvårdsverket 2014).

Bidraget för ökade möjligheter till friluftsliv tycks framför allt handla om att rekrytera och behålla unga, både unga generellt och vissa särskilda grupper av unga. I vissa fall har det handlat om att erbjuda möjlighet till friluftsliv för personer med sämre ekonomiska förutsättningar.

Boverkets bidrag till allmänna samlingslokaler

Boverket fördelar bidrag för arbete med allmänna samlingslokaler (förordning 1996:1593). Med en allmän samlingslokal menas en lokal som hålls öppen och tillgänglig för alla och med en allsidig verksamhet, till exempel olika föreningsmöten, studieverksamhet, fritidssysselsättning och kulturell verksamhet. Inom ramen för

förordningen fördelas två bidrag. Investeringsbidraget syftar till att renovera och underhålla lokaler eller tillgänglighetsanpassa dem. Bidraget har funnits sedan 40-talet, men startade då som ett amorterings- och räntefritt lån.

Det andra bidraget som fördelas enligt samma förordning är ett utvecklingsbidrag till ungdomsverksamhet i allmänna samlingslokaler, som infördes 2007 efter ett förslag i *Betänkande av utredningen om allmänna samlingslokaler* (SOU 2003:118). Bidrag kan sökas till åtgärder för att anpassa allmänna samlingslokaler till ungas kultur- och fritidsformer. Stöd kan också lämnas för andra verksamhetsutvecklande insatser i sådana lokaler som främjar samma syfte.¹⁴²

Boverket genomför just nu en utvärdering av verksamhetsutvecklingsbidraget, på uppdrag av regeringen, som ska rapporteras i mars 2015, och en utvärdering av investeringsbidraget som beräknas vara färdig i slutet av 2014. Boverket kan konstatera att båda bidragen i nuläget är översökta. Investeringsbidraget har de senaste åren fått in ansökningar på cirka 100 miljoner kronor medan verksamhetsutvecklingsbidraget fått in ansökningar på cirka 20 miljoner kronor, vilket kan jämföras med den totala summan att fördela på 23,4 miljoner kronor till allmänna samlingslokaler och 4,8 miljoner kronor till verksamhetsutveckling 2014.¹⁴³

Bidragen kan öka ungas möjligheter till fritid i form av bättre lokaler, vilket gynnar unga generellt. Investeringsbidrag för tillgänglighetsanpassning kan också öka möjligheterna för unga med funktionsnedsättning specifikt. Via ekonomiska bidrag kan alltså ungas möjligheter på fritiden förbättras. Att erbjuda tillgängliga lokaler oavsett funktionsförmåga är också ett arbete som knyter an till antidiskriminering.

Studieförbundens kulturprogram vill tillgängliggöra kultur för fler

Under 2012 rapporterade studieförbunden drygt 320 000 kulturprogram med sammanlagt nära 18 miljoner deltagare. Såväl antalet rapporterade kulturprogram som det rapporterade antalet deltagare har ökat väsentligt sedan 1990-talet. Med ett kulturprogram menas här en öppen verksamhet i form av föreläsning, teater, sång, musik, dans, dramatisk framställning, filmvisning, tvärkulturell verksamhet eller utställning som framförs eller visas inför publik. Folkbildningsrådet har låtit kulturprogrammen utvärderas av externa forskare. Den första av utvärderingens tre delar visar att kulturprogrammen bland annat bidrar till att tillgängliggöra kultur för olika grupper i samhället och till att synliggöra studieförbundet för omvärlden (Harding, Tannå & Lejhall 2013).

Att just kulturprogrammen har ökat kan delvis bero på att principerna för fördelning av statsbidrag har ändrats under perioden. Från och med 2007 skapades större utrymme för studieförbunden att möta allmänhetens efterfrågan på kulturprogram. Då öronmärktes tio procent av statsbidraget till kulturprogram (Harding et al. 2013). År 2012 ändrades fördelningsmodellen igen så att bidraget för kulturprogram är en andel av inrapporterad verksamhet. Statsbidraget till folkbildningen består till 75 procent av ett grundbidrag. Resterande 25 procent är uppdelat mellan ett förstärkningsbidrag (för att täcka eventuella extra kostnader som kan tillkomma vid verksamheter för till exempel funktionsnedsatta) och ett verksamhetsrelaterat bidrag (Folkbildningsrådet 2011).

Studieförbundens kulturprogram avser att öka tillgången till kultur, och att alltså rekrytera och behålla deltagare. Programmen riktar sig till en generell målgrupp, men anser sig också nå fler underrepresenterade grupper.

Kulturmyndigheternas barnkulturstrategier

Under 2011 bad regeringen 29 kulturinstitutioner att formulera egna strategier för att tydliggöra mål i verksamheten med barn och unga under 2012–2014. Syftet med detta uppdrag var att

- ge institutionerna förbättrade verktyg att utifrån sina områden utveckla verksamheten
- ge regeringen bättre underlag om hur institutionerna arbetar med barn och unga
- kunna sända en tydlig politisk signal om att området är kulturpolitiskt prioriterat.

Samtliga strategier har berört frågor kring barnperspektiv, delaktighet och vikten av att låta barn och unga vara medskapande. Den uppföljning som har gjorts pekar bland annat på att institutionerna anser att strategin är ett effektivt verktyg för att tydliggöra ett mål inom ett särskilt område som också har lett till ökad reflektion och en höjd medvetenhet. En del institutioner önskar mer riktade instruktioner med hänsyn tagen till varje institution och tydligare återkoppling på strategierna (Ekbäck 2014).

Statligt finansierade kulturinstitutioner har sedan 2007 haft i uppdrag att integrera ett barnperspektiv i sina verksamheter, och i strategierna för barn- och ungdomsverksamhet har barnkonventionen fått genomslag (Socialdepartementet 2012).

Initiativet stämmer väl överens med den ungdomspolitiska propositionen som säger att all statlig verksamhet ska ha ett ungdomsperspektiv (prop. 2013/14:191).

Att arbeta med strategier för barn och unga inom olika kulturinstitutioner kan vara en del i ett arbete både för att rekrytera unga till kultur-

institutionernas verksamheter och för att behålla dem där, till exempel uttrycker flera institutioner att de vill anpassa verksamheten efter barn och ungas önskemål. Arbetet kan också vara en del i att öka ungas inflytande, till exempel låter några institutioner unga medverka i att utvärdera och vidareutveckla verksamheterna. Flera av institutionerna uttrycker ambitioner kring antidiskriminering, jämställdhet och normkritik i sina strategier.

På kulturområdet har även en del andra satsningar gjorts för barn- och unga under de senaste åren. Till exempel har Dramaten tilldelats medel för att behålla och utveckla sin satsning för barn och unga, *Unga Dramaten*, och *Talboks- och punktskriftsbiblioteket* (TPB) fick under 2011 medel för att ytterligare främja synskadade och dövblindas barn tillgång till och användning av punktskrift.

Läsfrämjande satsningar

Kulturrådet har sedan mitten av 1990-talet fördelat medel för läsfrämjande aktiviteter. Bidrag kan sökas av verksamheter som ger ut eller sprider litteratur samt verksamheter som arrangerar läsfrämjande insatser, till exempel bibliotek. De projekt som beviljats har riktat sig både till unga generellt och till specifika grupper som barn och unga i SFI-undervisning eller barn och unga med funktionsnedsättning.¹⁴⁴ Kulturrådet har cirka 10 miljoner kronor att fördela 2014.

Utöver detta bedriver Kulturrådet även andra insatser för att främja läsandet. Till exempel utses vartannat år en *läsambassadör*, en författare eller illustratör som ska sprida medvetenhet om hur viktigt det är med litteratur för unga, och Kulturrådet ger också varje år ut en katalog där ny barn- och ungdomslitteratur lyfts fram för att stimulera barn och unga till läsning.¹⁴⁵

I regleringsbrevet för 2014 fick Kulturrådet i uppdrag att ta fram ett nationellt handlingsprogram för läsfrämjande. Bakgrunden till uppdraget finns bland annat i litteraturutredningen och den efterföljande litteraturpropositionen, där det betonas att det idag saknas en samlande aktör som kan ta initiativ till, samordna och följa upp läsfrämjande insatser utanför skolan. Kulturrådet har hittills lämnat en delrapport där de lyfter vikten av samverkan mellan politikområden och myndigheter och att involvera målgrupperna och ideella organisationer i det läsfrämjande arbetet (Kulturrådet 2014).

Statens kulturråd har sedan 2013 också ett uppdrag att främja läsandet bland idrottande tjejer och killar, med särskilt fokus på killar. Bakgrunden är bland annat sjunkande läsförståelse, framför allt bland killar, och inspiration har hämtats från ett samverkansprojekt i Norge mellan biblioteken och idrottsrörelsen. Uppdraget innebär att Kulturrådet, i dialog med idrottsföreningar och region-, läns- och folkbiblioteken, tar initiativ till och finansierar olika läsfrämjande aktiviteter under 2013 och 2014. Kulturrådet har tilldelats 3 miljoner kronor för arbetet (Myndigheten för kulturanalys 2014). Under hösten 2014 tillförde regeringen ytterligare 1,9 miljoner kronor till satsningen.¹⁴⁶ Uppdraget har integrerats i den ordinarie bidragsfördelningen för att främja läsandet.

I budgetpropositionen för 2014 öronmärkte regeringen 30 miljoner kronor av folkbildningsanslaget till läsfrämjande insatser riktade mot grupper som sällan eller aldrig läser, bland annat unga. Men målgruppen är alltså inte unga specifikt. Folkbildningsrådet ska redovisa hur bidraget använts och lämna exempel på läsfrämjande verksamhet i februari 2015.¹⁴⁷

Kulturrådets läsfrämjande satsningar syftar till att locka fler unga att läsa, det vill säga ”rekrytera” fler unga till läsandet. Att jobba med biblioteken möjliggör att alla unga kan öka sitt läsande, oavsett ekonomiska förutsättningar. Arbetet med att få fler idrottande killar (och tjejer) att läsa kan bland annat handla om att jobba med existerande normer. Även folkbildningens läsfrämjande insatser har till syfte att rekrytera nya läsare. Huruvida studieförbunden och folkhögskolorna valt att använda sig av metoder som normkritik eller jämställdhetsintegrering återstår att se.

Jämställdhetsarbete på kultur- och medieområdet

Under perioden 2011–2014 har regeringen gjort ett antal satsningar för ökad jämställdhet inom kultursektorerna film, museer och musik. Pengar fördelades först till Svenska filminstitutet, Statens historiska museer och Statens musikverk. Även Statens kulturråd och Statens medieråd har senare fått medel för jämställdhets-satsningar.

Några aktiviteter har haft särskild fokus på unga. Svenska filminstitutet har tilldelats medel till ett växthusprojekt för unga kvinnliga filmskapare (15–26 år). Detta utifrån att den sneda könsfördelningen inom filmregiyrket börjar redan i unga år (Myndigheten för kulturanalys 2014).

Statens historiska museer fick medel för att ta fram underlag och utveckla metoder för en mer jämställd representation i samlingarna och arbeta fram nya sätt för jämställdhetsaspekter att få större genomslagskraft i museernas verksamheter. I arbetet inkluderades även ett hbtq-perspektiv. I en utställning om vikingar bjöds elever som arbetat med normkritik i sin historieundervisning på Rytmus gymnasieskola att komma

med synpunkter. Det ledde till att kvinnor och gränsöverskridare fick mer framträdande platser i utställningen och att kvinnors föremål och sysslor placerades mer centralt.

Myndigheten för kulturanalys har utvärderat satsningarna. De föreslår att det påbörjade arbetet följs upp och stärks genom att tydliggöra regeringens jämställdhetssträvanden också för det ordinarie arbetet inom kulturområdet. De ser behov av ett långsiktigt arbete genom uttalade mål om mätbara effekter i de ordinarie verksamheterna. Myndigheten förespråkar ett intersektionellt perspektiv i jämställdhetsarbetet framöver (Myndigheten för kulturanalys 2014).

De medel som tilldelades Statens kulturråd var till den särskilda satsningen på läsfrämjande som nämndes tidigare. Statens medieråds uppdrag gällde istället tjejers och killars internetvanor och resulterade i rapporten *Duckface/Stoneface. Sociala medier, onlinespel och bildkommunikation bland killar och tjejer i årskurs 4 och 7* (Statens medieråd 2014).

Jämställdhetsarbetet som bedrivits inom kulturområdet har dels syftat till att locka unga till olika kulturformer, till exempel få fler killar att läsa eller fler tjejer och kvinnor inom filmregiyrket, dels handlat om att skapa möjligheter till ökat inflytande för unga. I utvärderingen konstaterades att det är viktigt att arbeta med både jämställdhetsintegrering och särskilda satsningar. Vissa av aktiviteterna har också genomförts av ett normkritiskt perspektiv, men utvärderarna efterfrågar ett tydligare intersektionellt perspektiv i arbetet framöver.

Förebyggande arbete mot sexuella övergrepp och kränkningar i föreningslivet

Att öka möjligheterna till fritid för unga behöver inte bara bestå av satsningar som ger ett ökat utbud eller ökar delaktigheten. Det kan också handla om att förbättra villkoren inom en förening eller organisation. I början av 2013 fick vi uppdraget att synliggöra föreningslivets arbete för att förebygga sexuella övergrepp och kränkningar mot tjejer och killar i ledarledda barn- och ungdomsverksamheter samt att sprida metoder och initiativ tillbaka till föreningslivet (Utbildningsdepartementet 2013). Resultaten av kartläggningen har presenterats i en rapport och på webbplatsen www.granser.nu. På webbplatsen finns konkreta tips på hur föreningar kan arbeta för att förebygga sexuella övergrepp samlade. Arbetet syftar till att sänka tröskeln för föreningar och stötta dem i att initiera eller utveckla ett förebyggande arbete mot sexuella kränkningar och övergrepp.

Framgångsfaktorer för ett lyckat förebyggande arbete tycks vara att vara tydlig, öppen och att tala om frågan om sexuella kränkningar och övergrepp så konkret som möjligt, liksom att ha tydliga rutiner för såväl det förebyggande arbetet som för faktiska krissituationer. Det handlar i stor utsträckning om ett förberedande arbete. I en löpande verksamhet går det inte att förutse och därmed förebygga alla situationer som kan uppstå. Därför måste styrelse, ledare och andra nyckelfunktioner tillsammans samtala om hur kränkningar och övergrepp bäst förebyggs och hanteras i den egna verksamheten oavsett om man anser sig ha haft problem tidigare eller inte (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014a). Myndigheten ser ett vidare behov av att erbjuda barn- och ungdomsledare

kunskap om förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga utsätts för sexuella övergrepp och trakasserier samt hur man bättre kan hantera en uppkommen krissituation. Uppdraget slutrapporteras i februari 2015.

Satsningen har syftat till att skapa trygga föreningar för alla föreningsaktiva tjejer och killar.

Erasmus+ ökar möjligheter till utbyten och utveckling

Erasmus+ är EU:s program för internationellt samarbete inom utbildning, ungdom och sport 2014–2020. Det ersätter Ung och Aktiv i Europa, Erasmus Mundus, Tempus och Programmet för livslångt lärande. Erasmus+ består av

1. mobilitet (bland annat Europeisk volontärtjänst, ungdomsutbyten, kompetensutveckling för ungdomsledare, fortbildning, studiebesök, erfarenhetsutbyten)
2. projektsamarbete (partnerskap och utvecklingsprojekt mellan olika organisationer)
3. stöd för policyförändring (olika verktyg, metoder och arbetssätt för strategisk utveckling på europeisk policynivå).

Unga med sämre förutsättningar är en huvudmålgrupp för programmet. Inom ramen för programmet kan de till exempel göra europeisk volontärtjänst på fritidsgårdar och inom ungdomsorganisationer. Kommunala verksamheter, organisationer eller lokala projekt kan ta emot och skicka volontärer mellan 2 och 12 månader. En annan möjlighet är att personer som arbetar med unga kan göra seminarier, studiebesök, utbildningar eller besök på arbetsplatser. Syftet med bidraget är att utveckla organisationer

genom till exempel kompetensutveckling för personalen eller ledarna eller möten för att skapa nya nätverk.¹⁴⁸ Programmet kommer att rapporteras och utvärderas nationellt inom alla länder där programmet finns.

Erasmus+ kan främja ökade möjligheter till fritid för unga generellt, och för unga med sämre förutsättningar specifikt, och också höja kvaliteten i arbetet med unga på deras fritid.

Nyanlända – etableringsinsatser och överenskommelser

År 2010 infördes *lagen (2010:197) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare*. Den rör nyanlända i arbetsför ålder (20–64 år) som har fått uppehållstillstånd som flyktingar eller av flyktingliknande skäl samt kvotflyktingar. Även nyanlända i åldern 18–19 år, som saknar föräldrar i Sverige, omfattas av lagen liksom anhöriga till nyanlända. Det är Arbetsförmedlingen, kommunerna, länsstyrelserna, Försäkringskassan och Migrationsverket som ansvarar för etableringsinsatserna. Kommunerna ansvarar för introduktionen av nyanlända som inte omfattas av etableringslagen och för vissa områden som rör alla nyanlända, till exempel samhällsorientering, bostadsförsörjning och skola. Fritid står inte som ett uttalat ansvarsområde, men däremot ”*andra insatser för barn och ungdomar*”¹⁴⁹, vilket kan innefatta fritid.

Regeringen har ingått en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och den idéburna sektorn inom integrationsområdet, med fokus på nyanländas etablering. Fokus ligger på etablering på arbetsmarknaden och barns och ungas fritid är inte någon huvudprioritering. Det finns dock flera exempel på hur ideella och kommuner arbetar tillsammans med introduktion av nyanlända och där fritid är en viktig del, men arbetet behöver inte omfattas av överenskommelsen på integrationsområdet.

Sveriges Kommuner och Landsting (2011) har till exempel tagit fram en rapport med exempel på hur offentlig och ideell sektor kan samverka i mottagandet av nyanlända där detta område tas upp. Ett exempel är Föreningsskolan i Alingsås som anordnades av kommunen tillsammans med ett antal föreningar. I föreningsskolan fick nyanlända barn prova på olika fritidsaktiviteter samtidigt som deras föräldrar fick information om föreningslivet (Sveriges Kommuner och Landsting 2011).

En annan kommun som arbetat med möjligheten till en meningsfull fritid för nyanlända är Huddinge som samverkat med Huddinge IF, Svenska kyrkan och IFFI (Internationella föreningen för invandrarkvinnor) i projektet *KomSamman*. Det syftar till att erbjuda meningsfulla aktiviteter för barn och föräldrar tillsammans och utifrån deras önskemål.¹⁵⁰ I kapitel 6 beskriver vi hur Landskrona arbetar med fritid för ensamkommande flyktingbarn.

Medel från EU:s Flyktingfond (som i Sverige fördelas av Migrationsverket) och Integrationsfond (som fördelas av Svenska ESF-rådet) har beviljat projektmedel till verksamheter som på olika sätt arbetar med nyanlända.¹⁵¹ Det är dock inte särskilt många projekt som anknyter till unga nyanländas fritid.

Även arbetet med mottagandet av unga nyanlända tycks, i den mån det fokuserar på ungas fritid, handla om att rekrytera och behålla unga snarare än att öka redan aktiva ungas inflytande. Att jobba med de ekonomiska förutsättningarna tycks vara en metod som används för att möjliggöra nyanländas tillgång till fritidsaktiviteter. Även om staten genom engagemangsguidessatsningen (se kommande avsnitt) har gjort särskilda insatser för att stärka vägarna in i föreningslivet tyder vår redovisning på att föreningslivets betydelse skulle kunna ha en starkare roll i nyanländas etablering.

Avslutade statliga satsningar

I detta avsnitt beskriver vi statliga satsningar som har genomförts under de senaste tio åren men som nu är avslutade, eller där det är oklart om de som löper fram till 2014 får en fortsättning.

Förebyggande- och främjandesatsningen

Mellan 2006 och 2008 hade Ungdomsstyrelsen i uppdrag att genomföra aktiviteter och verksamheter i syfte att stärka förebyggande och främjande insatser för unga i riskmiljöer samt att utveckla drogfria mötesplatser. Ambitionen var att stärka kvaliteten i ungdomsarbetet och bidra till kompetensutveckling, stärka föreningslivets sociala insatser för unga samt att utveckla drogfria mötesplatser.

Ungdomsstyrelsen beviljade 113 miljoner kronor i bidrag till 229 projekt. Cirka 78 miljoner kronor fördelades till kvalitets- och kompetensutveckling, 20 miljoner kronor till ideella organisationers ungdomsverksamheter och 15 miljoner kronor till utveckling av drogfria mötesplatser för unga. Inom ramen för projektet genomförde myndigheten även konferenser och andra fortbildningsinsatser och tog fram publikationer och en forskningsöversikt om samhällsekonomiska effekter (se kapitel 2). Inom ramen för projektet utbildades 4 000 ungdomsarbetare, flera kommunala verksamheter utarbetade system för kvalitetsutveckling, initierade samverkansprojekt och tog fram kunskap (Ungdomsstyrelsen 2008).

Satsningen utvärderades av Ersta Sköndal högskola, med tyngdpunkt på genomförande då det var för tidigt för att bedöma långsiktiga effekter (Ungdomsstyrelsen 2008). Utvärderingen

pekade mot att nya metoder hade prövats för att nå unga i 15–20-årsåldern, ett stärkt arbete med kvalitetsutveckling i öppen ungdomsverksamhet, stärkt samverkan mellan kommun, föreningsliv och andra lokala aktörer samt att fler kommuner och föreningar skulle utveckla strategier och metoder för att möjliggöra ungas inflytande inom förebyggande och främjande ungdomsverksamhet. Utvärderaren menade att regeringens ursprungliga inriktning på avgränsade områden och målgrupper inte fullföljdes, utan att utvecklingsarbetet fick en bredare ungdomspolitisk inriktning (Ungdomsstyrelsen 2008). Effekterna av satsningen har inte heller utvärderats.

Ungdomsstyrelsen gav några förslag utifrån erfarenheter från satsningen. Flera förslag handlade om behov av utökad systematisk kunskap kring mål, styrning och uppföljning, ungas preferenser och behov samt arbetssätt bland professionella (se kapitel 2). I projektets slutrapport var flera av förslagen inriktade på att stärka dialogen mellan aktörer på lokal, regional och nationell nivå med fokus på metoder och arbetssätt för att bryta ungas utanförskap i olika avseenden (se Ungdomsstyrelsen 2008). Förslagen pekar bland annat mot de senare satsningarna på engagemangsguider och KID-nätverket som nämndes i kapitel 2.

Förebyggande- och främjandesatsningen syftade till att stärka och kvalitetsutveckla det främjande och förebyggande arbetet för unga i riskmiljöer. De kompetensstärkande insatser som genomfördes var många och innefattade i vissa fall perspektiv som jämställdhet och normkritik. Den del av satsningen som rörde mötesplatser specifikt var framför allt riktad till att nå äldre unga och där var ungas delaktighet en viktig komponent.

Engagemangsguider för ökat deltagande och organisering

Ungdomsstyrelsen hade under åren 2010–2013 i uppdrag av regeringen att fördela bidrag till verksamheter med engagemangsguider eller liknande metoder av uppsökande karaktär (Utbildningsdepartementet 2012). Syftet med bidraget var att locka fler deltagare till civilsamhällets organisationer bland boende i områden med lägre organisationsgrad, särskilt unga och kvinnor. Sammanlagt fördelades 39 miljoner kronor mellan 35 föreningar (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b). Vissa av föreningarna riktade sig enbart till tjejer eller kvinnor, andra till unga generellt. Några föreningar har haft alla unga som målgrupp men prioriterat tjejer. Fler projekt har också allt mer fokuserat på nyanlända och ensamkommande ungdomar (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b).

Myndigheten har för varje år lämnat en redovisning av bidragen och i september 2014 lämnades en uppföljning och utvärdering av satsningen. Utvärderingen har genomförts av en fristående utredare (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014c). Utredarens bedömning av direkta resultat är att ett stort antal projektledare, engagemangsguider, föreningsföreträdare och samverkanspartner i lokala miljöer har bedrivit projekt på ett bra sätt. Han konstaterar dock att andelen projektägare med en inriktning främst på ungdomar borde ha varit större. Majoriteten av de projektägande föreningarna har varit lokala föreningar, föreningsråd och Folkets husföreningar med en mer allmän inriktning. Myndighetens arbete bedömdes kunna utvecklas. Dels genom att på ett bättre sätt kommunicera idén och avsikten med engagemangsguider till föreningar som kan vara intresserade av att arbeta med dem. Dels behöver mer göras för att mäta förändringar som är kopplade till den betydelse som olika insatser har för målgruppen, till exempel långsiktiga effekter som ökat lärande och förbättrade kunskaper och kompetenser.

Utöver direkta resultat finns andra betydelsefulla effekter som att samverkansmöjligheterna har stärkts genom många av de lokala projekten. Kunskapen om metoder och arbetssätt bland professionella, beslutsfattare och engagerade i föreningslivet bedöms också ha ökat. Det civila samhällets betydelse och kapacitet har synliggjorts och jämställdhetsfrågorna ställts i fokus (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014c). De projekt som har slutrapporterat lyfter fram följande erfarenheter:

- Fler personer ur målgruppen har hittat en meningsfull och engagerad verksamhet tack vare den matchning som engagemangsguiderna gjort mellan deras intressen och föreningslivet.
- Dialogen med ungas föräldrar har varit viktig för att öka förtroendet för föreningar, ungdomsledare och samarbetspartner.
- Det lokala föreningslivet har insett att en ökad andel kvinnor och tjejer kan vara eftersträvt, och i en del fall utvecklat arbetssätt och anpassat sin verksamhet för att uppnå det.
- Det har bildats nya organisationer som unga själva driver och tar ansvar för.
- Utbudet av aktiviteter för målgruppen har ökat i bostadsområdet.
- Ett antal av projekten kommer att leva vidare inom organisationernas ordinarie verksamheter eller i samarbete med till exempel kommunen.
- Informationsmaterial, metodböcker och inspirationsmaterial som tagits fram kan spridas vidare efter projekttidens slut (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b).

Dock är det få projekt som faktiskt kan påvisa uppmätta resultat med ett utökat antal medlemmar i de föreningar som medverkat i projekten. Många i målgruppen och bland engagemangsguiderna lyfter dock fram att det viktigaste är det engagemang som utvecklas när man deltar som engagemangsguide, volontär eller mentor. Därefter kan det eventuellt leda till medlemskap (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b).

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor anser att projekt som engagemangsguides kan rymmas inom några av de mer permanenta bidragsformer som myndigheten administrerar. Det finns också möjlighet att fortsätta stödjande ett erfarenhetsutbyte mellan olika projekt och att stimulera fler att använda arbetssätt och metoder från satsningen inom ramen för myndighetens ordinarie arbete.

Engagemangsguidessatsningen har rekryterat nya deltagare till föreningslivet, men också arbetat med att öka inflytandet för redan aktiva i form av olika styrelse- och ledaruppdrag. Arbetet har framför allt riktat sig till vissa grupper, till exempel tjejer, kvinnor, unga i socioekonomiskt utsatta områden och nyanlända.

Program för hållbar jämställdhet (HåJ)

Under 2008–2013 drev Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) en särskild satsning kring stöd till jämställd service i kommuner, landsting och regioner: Program för hållbar jämställdhet (HåJ). Sammanlagt deltog ett 70-tal organisationer i programmet. Sveriges Kommuner och Landsting fördelade 240 miljoner kronor från regeringen till utvecklingsarbeten och andra insatser. Tanken med satsningen var att jämställdhet skulle integreras som en del i det ordinarie arbetet. De deltagande organisationerna tycker

sig se många goda effekter av programmet (Sveriges Kommuner och Landsting 2014).

Forskarnas utvärdering visade bland annat att effekter för brukare främst återfanns inom kultur och fritid, socialtjänst, barnomsorg, omsorg om äldre och funktionsnedsatta, stadsplanering och utbildning. De effekter som nämns handlar till exempel om ett förändrat bemötande, nya arbetssätt och högre kvalitet i tjänsterna (Svensson, Sjöberg, Callerstig & Lindholm 2014). Under 2014 fortsätter SKL att förmedla kunskap och erfarenheter från programmet. Vi lyfter fram ett konkret exempel från arbetet längre fram i kapitlet.

Ungdomsstyrelsens uppdrag kring tryggare mötesplatser för unga hbt-personer

I Ungdomsstyrelsens utredning *Hon hen han* (2010) identifierades behovet av trygga mötesplatser för unga homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer som identifierar sig som queer (Ungdomsstyrelsen 2010a). Myndigheten fick efter det ett nytt regeringsuppdrag att genomföra utbildningsinsatser för att stärka unga hbt-personer i fritidsverksamheter. Uppdraget, som pågick under 2011–2013, var att utbilda personal som arbetar inom fritidsverksamheter för unga i syfte att öka deras kompetens att skapa öppna och fördomsfria miljöer för unga hbt-personer. Sammanlagt deltog över 2 000 personer på de konferenser och utbildningar som myndigheten anordnade (Ungdomsstyrelsen 2014).

Myndigheten tog också fram ett antal publikationer, bland annat ett metodmaterial om tryggare mötesplatser för unga hbt-personer (2011b) samt en kvalitativ studie om unga hbtq-personers fritid (2012a). Inom uppdraget har även en film tagits fram för att visa behovet av tryggare

mötesplatser för unga hbtq-personer. Filmen var också ett sätt att lyfta fram ungas röster i utbildningarna. Ungdomsstyrelsen har också anordnat nätverksträffar för personer som arbetar inom lokala och kommunala verksamheter riktade till hbtq-ungdomar. Under hösten 2013 utlyste Ungdomsstyrelsen möjligheter för kommuner och regioner att söka stöd för att driva nätverk för ungdomsfrågor. Inom ramen för detta har Botkyrka kommun beviljats medel till ett nätverk för ungdomsfrågor med mötesplatser för unga hbtq-personer som tematiskt område (Ungdomsstyrelsen 2014).

Ungdomsstyrelsens arbete med tryggare mötesplatser för unga hbt-personer har syftat till att rekrytera en specifik grupp unga till olika mötesplatser och sedan behålla dem i verksamheten. Arbetet har haft en normkritisk inriktning.

Ung och Aktiv i Europa

Ung och Aktiv i Europa var ett av EU:s verktyg för att genomföra den gemensamma europeiska ungdomspolitikerna mellan 2007 och 2013. Programmet Ung och Aktiv i Europa gav bidrag till de som ville arbeta praktiskt med ungdomspolitik på lokal, regional, nationell och europeisk nivå. Målsättningen var bland annat att ge unga människor möjlighet till internationella erfarenheter, öka deras samhällsengagemang och stötta ungdomssamarbeten inom EU. I Sverige fanns det ungefär 25 miljoner kronor att söka varje år.

Precis som inom Erasmus+ har unga med sämre förutsättningar varit en uttalad målgrupp inom Ung och Aktiv. I Sverige valde man också på eget initiativ att särskilt prioritera unga arbetslösa. Programmet var en del av EU:s ungdomspolitiska ramverk som handlar om att olika delar av samhället ska samarbeta för att öka möjligheterna för unga i hela EU.

Från och med 2014 ersätter Erasmus+ nuvarande Ung och Aktiv i Europa, Erasmus Mundus, Tempus och Programmet för livslångt lärande. Tillsammans ska alla delar bilda ett stort program för internationellt samarbete inom utbildning, ungdom och sport. Ungdomsstyrelsen var nationellt kontor för Ung och aktiv i Europa och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor är nationellt kontor för Erasmus+. ¹⁵²

Ungdomsstyrelsen har årligen återrapporterat sitt arbete till Europeiska kommissionen. Utöver det genomfördes en delutvärdering av arbetet på Europeisk nivå 2011 och en slututvärdering ska göras 2017. Dessutom har forskare inom Raynätverket, Research based evaluation of Youth in Action program, utvärderat och analyserat effekterna för deltagare och projektledare av att delta i Ung och Aktiv i Europa. Forskningsrapporterna menar bland annat att ett deltagande i Ung och Aktiv i Europa bidrar till positiva effekter för ett aktivt medborgarskap, tolerans och social kompetens (Ungdomsstyrelsen 2012b, Fennes, Gadinger & Hagleitner 2012).

Flera projekt som drevs med bidrag från Ung och Aktiv i Europa hade anknytning till ökade möjligheter till fritid för unga generellt och för särskilda grupper av unga, till exempel unga i socioekonomiskt utsatta områden och unga hbtq-personer.

Initiativ från kommuner, landsting, näringsliv och civila samhället

I det här avsnittet redovisar vi några exempel på olika pågående initiativ som kommunerna, landstingen, näringslivet eller civilsamhället gjort för att öka ungas möjligheter till fritid. Urvalet har gjorts med avsikt att täcka in initiativ inom olika områden och för olika grupper av unga. Vi tidigare beskrivit nätverket Fritid för alla som syftar till att ge barn och unga med funktionsnedsättning tillgång till ordinarie fritidsverksamheter där förvaltningar i Stockholms stad samarbetar (se Ungdomsstyrelsen 2012c).

Sveriges ungdomsorganisationers projekt DEMO – Demokrati, engagemang, medmänsklighet, organisering

Sveriges ungdomsorganisationer, LSU, har medel från Allmänna arvsfonden för att bedriva projektet DEMO – Demokrati, engagemang, medmänsklighet, organisering under perioden 2013–2016. Syftet är att utveckla metoder för att sprida de demokratiska värderingar som präglar det unga civilsamhället i Sverige. Det sker i samarbete mellan LSU:s medlemsorganisationer, lokala föreningar, skolor och mötesplatser för unga. Arbetet ska möta ungas engagemang och underlätta för dem att gå från tanke till handling genom att förenkla vägen till organisering. Bland annat genomför man på sju olika platser runt om i landet demokratidagar på skolor där man skapar forum för organisering, lyfter fram förebilder och utvecklar digitala verktyg som inspirerar och engagerar.¹⁵³

Projektet syftar till att öka ungas delaktighet och inflytande och riktar sig framför allt till unga i socioekonomiskt utsatt områden.

Kulturskola på lika villkor – ett jämställdhetsprojekt

Ett projekt som finansierats via de jämställdhetsmedel som Statens musikverk fördelat (se avsnittet om *Jämställdhetsarbete på kulturområdet*) är *Kulturskola på lika villkor 2012–2014*. Projektet har målet att öka medvetenheten om ett genusneutralt och normkritiskt arbetssätt inom kulturskolan. Syftet är att bryta förlegade idéer om att tjejer och killar ska uttrycka sig på olika sätt. Bakgrunden var ett identifierat problem om ojämn könsfördelning inom de olika ämnena och att det tjejer och killar gör värderas olika.

Projektet använder sig av metoder för självreflekterande förändringsarbete och vill utveckla strategier som synliggör och bryter med genusordningen i den egna undervisningen. I projektet arrangeras konferenser och ett kompetensutvecklingsprogram med nationella träffar. Erfarenheterna ska sammanfattas i en handbok och spridas till musik- och kulturskolor i landet (Myndigheten för kulturanalys 2014).

Arbetet har haft både ett normkritiskt perspektiv och ett jämställdhetsperspektiv och syftar till att locka tjejer och killar till för dem nya former av kulturaktiviteter. Enligt Sveriges musik- och kulturskoleråds årsredovisningar är tjejer fortfarande överrepresenterade inom kultur- och musikskolornas verksamheter, förutom inom musik där fördelningen ligger inom 60–40 procent och medier där killar är något överrepresenterade. Jämfört med 2007, när statistiken började presenteras könsuppdelat, har också könsfördelningen i verksamheten som helhet blivit något mer ojämn. År 2007 var 58 procent av deltagarna tjejer och 42 procent killar, 2013 var motsvarande siffror 64 procent och 36 procent. Den nuvarande fördelningen verkar ganska etablerad sedan några år tillbaka.¹⁵⁴

Axxess – Projekt för nyanlända tjejer

Röda korsets Umeåkrets driver under perioden oktober 2012 till december 2014 projektet Axxess som syftar till att stärka förutsättningarna för nyanlända tjejer att ta del av fritidsaktiviteter. Projektet har finansierats av Allmänna arvsfonden och Umeå kommuns sociala investeringsfond. Syftet är att identifiera och samla metoder och goda exempel på hur verksamheter kan arbeta inkluderande med nyanlända tjejer. Målet är att befintliga verksamheter ska bli bättre på att inkludera målgruppen i sitt arbete. Flera erfarenheter påminner om de från engagemangsguidessatsningen. I projektets start inventerades behov och hinder för att kunna delta i fritidsaktiviteter. För att möta de identifierade svårigheterna har projektet erbjudit såväl egna aktiviteter som aktiviteter i samarbete med olika föreningar och fritidsgårdar.

Att kommunicera med föräldrarna har varit viktigt för att nå de tjejer som inte fått tillstånd att delta i aktiviteterna av sina föräldrar. Genom att informera föräldrarna om fritid i allmänhet och särskilda aktiviteter i synnerhet har fler tjejer fått ökade möjligheter att delta. Projektet har tagit fram ett metodmaterial som innehåller metoder, tips och checklistor (Röda korset 2014).

Bland framgångsfaktorer i inkluderingsarbetet betonas att skapa bra relationer med tjejerna så att de vågar och vill delta. Det är viktigt att låta tjejernas önskemål vara i centrum. En utmaning har varit att se till att tjejerna fortsätter att aktivera sig efter att intresset väckts. En annan utmaning är begränsad ekonomi i målgruppen, då det ofta kostar att delta i fritidsaktiviteter. Det finns också strukturella hinder, som små möjligheter för äldre ungdomar att börja en lagidrott på nybörjarnivå, vilket kan vara ett särskilt hinder för nyanlända.¹⁵⁵

Axxess-projektet har framför allt arbetat för att rekrytera unga nyanlända tjejer och sedan behålla dessa i olika verksamheter.

Jämställdhetsintegrering av boende för ensamkommande

Regionförbundet Östsam, som samlar Östergötlands tretton kommuner och landstinget, har sedan 2007 arbetat aktivt med att jämställdhetsintegrera den egna verksamheten. Detta har skett genom den tidigare nämnda satsningen Hållbar jämställdhet (HåJ).

Inom ramen för Östsams arbete har bland annat ett hvb-hem för ensamkommande barn och ungdomar jämställdhetsintegrerats. En kartläggning av tjejernas och killarnas aktiviteter på boendet visade att killars aktiviteter (framför allt fotboll) fick mer resurser än tjejernas aktiviteter och att killarna också var mer aktiva än tjejerna. Utifrån denna snedfördelning av tid och pengar fattades beslut om att varje ensamkommande barns genomförandeplan ska innehålla en behovsinventering av fritidsaktiviteter och innehålla olika prova på-aktiviteter (allt från kultur till sport och matlagning). Arbetet påbörjades våren 2013 och personalen tycker sig redan se effekter i form av att tjejer och killar gör mindre könsstereotypa val av fritidsaktiviteter. Även den egna personalen utbildas kring hur de förmedlar kön.¹⁵⁶

Målgrupp har varit nyanlända tjejer och killar och insatserna har syftat till att öka möjligheterna till fritid i form av att rekrytera unga till nya typer av fritidsaktiviteter.

Lokala och kommunala hbtq-verksamheter

Flera av de kommuner som deltagit i Ungdomsstyrelsens utbildningar av fritidspersonal har på olika sätt fortsatt sitt arbete med hbtq-frågor och normkritik. I Lidingö stad¹⁵⁷ och i Kungsbacka kommun¹⁵⁸ har hbtq-ungdomsverksamheter startats. Andra kommuner har fortsatt att kompetensutveckla sig genom att anlita RFSL lokalt eller genom den hbt-certifieringsprocess som RFSL erbjuder (Ungdomsstyrelsen 2014).

Exempel på andra kommunalt drivna mötesplatser för unga hbtq-personer är Linköpings kommuns Liquid, som riktar sig till unga hbtq-personer i åldern 12 till 19 år, och Café BFree i Karlstad som är en mötesplats för hbtq-ungdomar från 13 år och uppåt.¹⁵⁹ RFSL Stockholm driver sedan 2007 Egalia, en öppen mötesplats för hbtq-ungdomar i åldern 13–19 år. Egalia, som för tillfället finansieras med medel från Stockholms stad, har öppett två gånger i veckan och erbjuder olika aktiviteter.¹⁶⁰ RFSL Ungdom Malmö driver ett Arvsfondsfinansierat projekt, TAGGA, där kärnan är mötesplatsen HaBiTat Q. Dit kan personer mellan 13 och 20 år och som identifierar sig som hbtq eller är nyfikna på normer kring kön och sexualitet komma en kväll i veckan. Projektet anordnar också vår- och sommarkollon för unga i åldern 13–26 år.¹⁶¹

De olika mötesplatserna för unga hbtq-personer arbetar både med att rekrytera och behålla unga i verksamheten och att öka inflytandet för de som deltar. Normkritik och intersektionalitet är metoder som används i arbetet.

Mer än queer

Mer Än Queer är RFSL Ungdoms fritidsprojekt av och för hbtq-personer mellan 13 och 26 år. Bakgrunden till projektet var det behov av trygga mötesplatser för unga hbtq-personer som bland annat identifierats i rapporten *Hon hen han* (Ungdomsstyrelsen 2010a). Syftet är att skapa tryggare mötesplatser för unga hbtq-personer i form av fritidsverksamheter. Projektet bygger på tankar om empowerment, aktiviteter av unga och för unga och att unga hbtq-personer kan samlas kring ett specifikt intresse, och inte enbart för att de identifierar sig som hbtq. På de flesta platser har det handlat om att få till stånd en mötesplats för hbtq-ungdomar eftersom det fortfarande inte finns på många orter. I Stockholm där det redan finns mötesplatser har verksamheten dock fokuserat på ett särskilt område, poesi.

RFSL Ungdom bistår med utbildning och handledning. En erfarenhet är att det finns stora skillnader mellan kommunerna i förutsättningar att söka pengar för en verksamhet och att det inte alltid är tydligt hur man ska gå till väga. Vi konstaterade även i kapitel 5 att kommunrepresentanter själva bedömer att det lokala fritidsutbudet i ganska liten utsträckning svarar mot efterfrågan bland hbt-ungdomar.

Projektet är finansierat av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och löper under 2013 och 2014. Inom ramen för projektet ska metoder och inspiration samlas i en receptbok för queera fritidsaktiviteter. Boken kommer rikta sig till unga själva. RFSL Ungdom arbetar mycket med normkritik som metod och kommer att analysera hur de kan arbeta vidare med detta efter projekttidens slut.¹⁶²

Projektet syftar framför allt till att skapa fritidsaktiviteter för unga hbtq-personer, men genom ett ökat deltagande och inflytande bland unga.

Avslutande sammanfattning

Vi återvänder nu till de teman vi presenterade inledningsvis. Resonemangen bygger framför allt på genomgången av de statliga satsningarna.

Rekrytera och behålla i fokus

En majoritet av initiativen som vi lyfter i kapitlet har fokuserat på att rekrytera och behålla unga, snarare än på att öka inflytandet för de unga som finns i verksamheten. Vi har tidigare i rapporten också sett att andelen unga som har förtroendeuppdrag i föreningarnas styrelser, arbetsgrupper och kommittéer minskar (se fördjupningsstudie A i kapitel 4). Det tyder på att det kan behövas mer insatser för att öka ungas inflytande i dessa typer av forum. I några fall har satsningarna och initiativen haft som syfte att både rekrytera och behålla unga samt öka deras delaktighet i aktiviteterna, som inom *Idrottslyftet. Ökad delaktighet och inflytande* har i vissa fall framför allt varit ett medel för att nå målet att behålla unga i verksamheten.

Att fokus har legat på att rekrytera och behålla unga i verksamheten kan beror på att problemformuleringarna som ligger bakom satsningarna och initiativen i stor utsträckning handlar om att locka fler, ofta underrepresenterade grupper, snarare än att öka delaktigheten för de som redan är aktiva. Det faktum att vi medvetet har tittat på vissa underrepresenterade grupper kan också ha påverkat att många satsningar haft som mål att just rekrytera dessa unga till sina verksamheter och att de sedan fortsätter att vara aktiva där. Tendensen mot att andelen unga som har förtroendeuppdrag minskar snabbare än andelen unga som är medlemmar i förening pekar på att det framöver finns anledning att arbeta särskilt med den frågan.

Inriktning mot underrepresenterade grupper

Fler initiativ är inriktade på att skapa möjligheter till fritid för särskilda grupper av unga, snarare än för unga generellt. Initiativen kommer ofta att man för vissa grupper av unga har identifierat ett underskott av medlemmar i föreningar och sämre fritidsmöjligheter. Regeringens satsningar på en fritidspeng, engagemangsguider och mötesplatser för unga hbt-personer är exempel på arbetet med att nå unga med svaga ekonomiska resurser, utrikesfödda tjejer i områden med låg organisationsgrad respektive unga hbt-personer.

Boverkets verksamhetsutvecklingsbidrag för att anpassa allmänna samlingslokaler för barns och ungas fritid och kultur är dock ett exempel på en satsning med unga generellt som mål. De statsbidrag till ungdomsorganisationer som beskrivs i fördjupningsstudie B i kapitel 4 har också en mer generell inriktning.

Satsningar på olika områden

Av de statliga satsningar som myndigheten identifierat i arbetet med det här kapitlet rör många kulturområdet och ungas fritid i allmänhet. I och med *Handslaget* och *Idrottslyftet* har också stora satsningar gjorts på idrottsområdet. Satsningarna har mer sällan berört öppna mötesplatser, musik- och kulturskolor och bibliotek. Statens roll är ofta att stimulera och finansiera medan själva utförandet framför allt bedrivs av andra aktörer. Vilken roll staten har och bör ha inom fritidens område återkommer vi till i kapitel 9.

Många projekt som civilsamhället driver finansieras av till exempel Kulturrådet eller Allmänna arvsfonden. Regeringen har också uttryckt att de anser att det finns skäl att överväga ytterligare prioritet och synlighet i Allmänna arvsfondens bidragfördelning till insatser som

framför allt riktar sig mot ungas fritid, organisering och inflytande i kommuner, landsting och organisationer (skr. 2013/14:240).

Metoder för att öka ungas möjlighet till fritid

I inledningen av kapitlet presenterade vi olika tillvägagångssätt som kan användas i arbetet för att öka ungas möjligheter till fritid. Det handlade om att arbeta med ekonomiska förutsättningar, antidiskriminering, jämställdhetsintegrering samt normkritik och intersektionalitet.

Att arbeta med ekonomiska bidrag eller stöd för att öka ungas möjligheter på fritiden har varit en relativt vanlig metod i de satsningar som beskrivs i kapitlet. Fritidspengen som infördes sommaren 2014 är ett sådant exempel. Antidiskriminering har framför allt varit aktuellt i form av arbete med tillgänglighet för unga med funktionsnedsättning. Normkritik och jämställdhetsperspektiv eller jämställdhetsintegrering har använts i några fall, och verkar vara mer utvecklat inom kulturens än inom idrottens område.

Större fokus på att ta tillvara erfarenheterna

De flesta statliga satsningarna har på något sätt utvärderats eller återrapporterats. Flera av satsningarna är dock pågående eller har utvärderats relativt nyligen, och det är därför svårt att säga om resultaten från utvärderingen bidragit till någon förändring i arbetet eller att ett bra arbete fortsatt (till exempel de arbeten som rör jämställdhet på kulturområdet samt barn- och ungdomsstrategier på kulturinstitutioner).

I vissa fall har dock utvärderingarna lett till förändringar i arbetet, till exempel i *Idrottslyftet* som justerade sin inriktning efter det som kom fram i utvärderingen av de första fyra åren. Några satsningar har inte utvärderats utan bara

återrapporterats, som till exempel Ungdomsstyrelsens arbete med mötesplatser för unga hbt-personer. Allmänna arvsfondens projekt återrapporteras alltid och utöver det utvärderar de projekt utifrån valda teman.

Med tanke på de stora summor som satsas och satsas på ungas fritid genom de olika initiativ som beskrivits ovan går det dock att fundera ytterligare på hur utvärderingsresultat och erfarenheter från satsningar kan tas tillvara och användas för en mer kunskapsbaserad utveckling av ungas fritid. I den nya ungdomspolitiska propositionen (prop. 2013/14:191) konstateras till exempel att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor bör utveckla kunskap om insatser och metoder som kan förbättra ungas levnadsvillkor, makt och inflytande och tillgängliggöra denna kunskap för kommuner, landsting och myndigheter.

Behov av både särorganisering och integrering

Huruvida verksamheter ska vara särorganisera för vissa grupper eller snarare fokusera på att vara öppna för alla har diskuterats i många sammanhang. Enkönade sammanhang som tjej- och killgrupper är en metod som använts i många verksamheter i syfte att till exempel stärka tjejer eller i tron att tjejer och killar pratar mer öppet var för sig. Det kan dock även vara problematiskt då det innebär ett antagande om att tjejer och killar skiljer sig mer från varandra än vad individer inom grupperna gör och att alla identifierar sig som kille eller tjej.

Ungdomsstyrelsen har i sin rapport om unga hbtq-personers fritid (Ungdomsstyrelsen 2012a) lyft behovet av riktade mötesplatser för unga hbtq-personer, samtidigt som vi poängterat vikten av hbtq-kompetens i de öppna fritidsverksamheterna. De två olika metoderna utesluter inte

varandra utan kan snarast ses som komplement. Även regeringens arbete med jämställdhet har använt ett liknande tänk, jämställdhetsintegreringen ska genomsyra all verksamhet samtidigt som det genomförs särskilda satsningar på olika områden (skr. 2011/12:3). Resonemang om särorganisering eller inkludering återfinns också inom funktionshinderspolitiken, till exempel för särskolan (Ungdomsstyrelsen 2012c).

Nytta och egenvärde

Som vi såg i kapitel 1 finns det inom flera politikområden strävanden efter att alla ska ha möjlighet att delta i idrotten, kulturen, folkbildningen och så vidare. Egenvärdet av olika aktiviteter lyfts fram särskilt inom vissa områden, till exempel kulturens (se Ungdomsstyrelsen 2011a). I den här redovisningen går det också att resonera kring i vilken utsträckning initiativen är inriktade på att ge unga ökad tillgång till aktiviteterna utifrån *egenvärdet* i att exempelvis utöva en idrott eller en kulturaktivitet, i kontrast till att initiativen innehåller *mervärden* för samhället eller individen (se Ungdomsstyrelsen 2011a). Detta kan handla om demokratisk skolning, ett ökat deltagande i samhällsgemenskapen eller ökad folkhälsa. Paralleller kan också dras till kapitel 5 som visade att kommunernas stöd till ungdomsorganisationer oftast har som inriktning att bidra till en meningsfull fritid för unga (egenvärde) samtidigt som andra mer samhällsnyttiga värden också är vanliga.

Det är svårt att göra en strikt uppdelning av de satsningar som beskrivs i kapitlet. Dock har de senaste årens många läsfrämjande satsningar på fritiden skett som ett svar på fallande läsförståelse, inte minst hos killar. Satsningen har alltså syftat till något mer än att det bara har ett egenvärde för individen. Bidraget för ökade möjligheter till friluftsliv har också en nyttoaspekt och

Naturvårdsverket konstaterar att projekten ger stor nytta i förhållande till bidragens storlek. Ett annat exempel är Erasmus+ och Ung och Aktiv i Europa som haft syften som handlat om att öka ungas samhällsengagemang.

Det tycks inte vara ovanligt att de satsningar som beskrivs i detta kapitel kombinerar ambitioner om egenvärde för individen med någon form av mervärde. Flera satsningar har haft en tydlig prägel av samhällsnytta om vi ser till de syften och inriktningar de har haft.

Ambitioner om långsiktigt arbete

Att arbeta långsiktigt är något som ofta lyfts som något eftersträvansvärt eller som en framgångsfaktor. I Myndigheten för kulturanalys utvärdering av jämställdhetsarbetet på kulturområdet (2014) resonerar myndigheten kring fördelar och nackdelar med särskilda satsningar. Bland fördelarna nämns till exempel att det ökar medvetenheten och kan ge ökad kunskap bland medarbetarna. En nackdel kan dock vara att en särskild satsning skapar en skillnad mellan ordinarie verksamhet och tillfälliga projekt vilket, i det fallet, kan legitimera en könsblind kärnverksamhet (Myndigheten för kulturanalys 2014).

En risk med tillfälliga satsningar är också att de effekter som projektet medför försvinner efter att projektet avslutats. I Ungdomsstyrelsens rapport *Fokus 10* (2010b) resonerar forskaren Torbjörn Forkby om ungas delaktighet på den fria tiden och om vikten av att arbetet med ungas delaktighet integreras i den befintliga verksamheten och i den pedagogiska processen, till exempel i den vardagliga dialogen mellan unga och anställda (Ungdomsstyrelsen 2010b).

Vissa av de satsningar och initiativ som vi beskriver i det här kapitlet har ett mer långsiktigt perspektiv, men många av dem bedrivs under kortare perioder och i form av olika projekt.

Förhoppningen är ofta att olika särskilda satsningar ska övergå till befintlig verksamhet. Om syftet med insatsen är att rekrytera nya unga till verksamheten är det möjligt att ett kortsiktigt projekt kan verka effektivt, men för mer djupgående arbete med att öka ungas delaktighet i verksamheten tycks det, enligt Forkby, vara viktigt med ett långsiktigt arbete.

Svårigheter med att implementera metoder och resultat från projekt i befintliga verksamheter är inte unikt för fritidsområdet utan har behandlats i flera rapporter tidigare (se Ungdomsstyrelsen 2012d).

KAPITEL 8

Ungdomsarbete i EU

För att få perspektiv på den svenska situationen vänder vi oss nu till en del av det arbete som sker inom övriga EU. I detta kapitel ger vi en beskrivning av ungdomspolitiken på EU-nivå. I enlighet med uppdraget fokuserar vi på det kvalitetsarbete som pågår kring ungdomsarbete (youth work). Vi lyfter även fram exempel på kvalitetsarbete kopplat till ungdomsarbete i Estland och på Irland. Detta ger perspektiv både på den svenska ungdomspolitiken och på arbetet i olika verksamheter som möter unga. Vi skildrar några utvecklingsprocesser på EU-nivå och diskuterar avslutningsvis Sveriges roll i denna utveckling och vad olika länder kan lära av varandra.

Den europeiska ungdomspolitiken

I detta kapitel beskriver vi främst EU:s ungdomspolitik utifrån hur den relaterar till ”youth work”. Inom EU rymmer begreppet youth work ett mycket brett spektra av verksamheter där såväl professionella som ideellt arbetande ungdomsarbetare är verksamma. Kommissionen beskriver youth work så här:

”Ungdomsarbete omfattar en mängd sociala, kulturella, utbildande eller politiska aktiviteter som utförs av, tillsammans med och för unga människor. Det handlar om utbildning utanför skolan och om fritidsaktiviteter som hanteras av professionella eller frivilliga, personal och ungdomsledare. Det är baserat på icke-formellt lärande och frivilligt deltagande.”

(European Commission 2012, s. 8,
vår översättning)

Vi utgår från en sådan bred definition när vi använder begreppet ungdomsarbete i detta kapitel. Med reservation för viktiga skillnader mellan olika länder. Vi återkommer till en fördjupad diskussion kring detta längre fram i kapitlet.

EU:s ungdomspolitiska ramverk 2010–2018

EU:s nuvarande ungdomspolitik bygger på *Den öppna samordningsmetoden* som ger samarbetet mellan medlemsstaterna en ram för att anpassa den nationella politiken så att vissa gemensamma mål kan uppnås. Metoden innebär att medlemsländerna utvärderar varandra och att kommissionen har en övervakande roll i arbetet. Den tillämpas inom ett flertal områden för mellanstatligt samarbete som sysselsättning, social trygghet, social integration, ungdomsfrågor samt allmän och yrkesinriktad utbildning.

Samordningsmetoden grundar sig huvudsakligen på

- kartläggning och definition av gemensamma mål som ska uppnås (antagna av rådet)
- gemensamma mätmetoder (statistik, indikatorer och riktlinjer)
- riktmärkning, det vill säga jämförelser av medlemsländernas resultat och utbyte av goda lösningar (kommissionen sköter övervakningen).

EU:s ungdomspolitiska ramverk 2010–2018 är en strategi för hur arbetet ska bedrivas fram till 2018 (Europeiska rådet 2009). Den tar sin utgångspunkt i den tidigare ungdomspolitiken som utvärderades av samtliga medlemsstater

2008. Det är ministerrådet, bestående av medlemsländernas ungdomspolitiskt ansvariga ministrar, som tillsammans med kommissionen har fattat beslut om ett nytt ramverk för ungdomspolitiken i EU. Beslutet föregicks av ett omfattande arbete där Sveriges ansvariga minister, departement, myndigheter samt unga och ungdomsorganisationer var involverade på såväl nationell som internationell nivå.

Det europeiska ungdomspolitiska samarbetet är förankrat i konventionen för de mänskliga rättigheterna genom ett antal vägledande principer som bör iaktas inom alla politikområden och verksamheter som berör unga. Principerna beskriver vikten av att främja jämställdhet och bekämpa alla former av diskriminering, att hänsyn ska tas till olikheter i ungas levnadsvillkor och särskilt uppmärksamma de unga som av olika skäl kan ha färre möjligheter och slutligen, att unga ska ses som en resurs i samhället.

Ramverket gäller under perioden 2010–2018 och har två övergripande mål. De är att

- skapa fler och lika möjligheter inom utbildning och arbetsmarknad
- främja aktivt medborgarskap, social delaktighet och solidaritet (Europeiska rådet 2009).

Till de övergripande målen hör åtta handlingsområden som ska bidra till förverkligandet av målen:

- utbildning
- sysselsättning och entreprenörskap
- hälsa och välbefinnande
- delaktighet
- frivilligarbete
- social integration
- ungdomar i världen
- kreativitet och kultur (Europeiska rådet 2009).

Målen och utpekade handlingsområden stöds av ramverket som kan beskrivas som ett system för hur de ungdomspolitiska målen kan förverkligas och ge kontinuitet i arbetet. I nästa avsnitt beskriver vi de åtta handlingsområdena ytterligare samt de instrument för genomförande som är kopplade till EU-samarbetet.

Åtta handlingsområden

Flera av de åtta handlingsområdena har mål och prioriteringar inom ramen för andra samordningsmetoder och strategier (Europeiska rådet 2009). Ungdomsarbete är inte något eget handlingsområde men utifrån sin sektorsövergripande karaktär integreras och identifieras ungdomsarbetet i vart och ett av handlingsområdena. Ungdomsarbete gör sig gällande till exempel inom *utbildningsområdet*, där ett av målen är att förbättra medvetenheten och värdet av informellt lärande och inom hälsa och välbefinnande, där ett mål är att främja *hälsa och välbefinnande* genom att stödja sport och motion. *Kreativitet och kultur* är det handlingsområde som tydligast kan relateras till ungdomsarbete som det definieras i Sverige:

”Ungdomars kreativitet och innovativa förmåga bör stödjas genom bättre kvalitativ tillgång till och deltagande i kultur och kulturella uttryck från tidig ålder som främjar personligutveckling, inlärningsförmåga, interkulturell kompetens, förståelse och respekt för mångfald samt utveckling av nya flexibla färdigheter för framtida anställningsmöjligheter”

(European Commission 2011, s. 10, vår översättning).

För att se till så att ungdomsperspektivet genomsyrar samtliga åtta handlingsområden finns både specifika *initiativ* som identifierar vad som behöver göras inom området för att de övergripande målen för ungdomspolitikerna ska uppfyllas. Det finns också ett antal generella *initiativ* som gäller för samtliga handlingsområden, till exempel:

”Främja och ge stöd till unga och ungdomsorganisationers medverkan och delaktighet i beslutsfattande, genomförande och uppföljning” och ”stöd till utvecklingen av ungdomsarbete och dess värde.”

(Europeiska rådet 2009, bilaga 1, vår översättning)

De två initiativen visar hur brett ungdomsarbetet inom EU betraktas, kommuniceras och är tänkt att fungera.

Det finns ingen inbördes rangordning av de åtta handlingsområden som beskrivs ovan, men inom ramen för den treårscykel som ramverket för ungdomspolitikerna är organiserat i görs prioriteringar. EU:s prioritering av handlingsområden under perioden 2013–2015, är arbete, social inkludering samt hälsa och välbefinnande (European Commission 2012).

I Sveriges handlingsprogram 2014–2017 beaktas EU:s prioriterade handlingsområden genom att tre fokusområden ges särskild prioritet: ungas inflytande och delaktighet, ungas psykiska hälsa och ungas försörjning. Den nationella politiken och EU-arbetet kan därmed förstärka varandra (prop. 2013/14:191).

Metoder för genomförande

Kommissionen har tillsammans med medlemsländerna enats om ett antal så kallade genomförandeinstrument som stöd för specifika initiativ inom områden som berör unga och för att främja integrering av ungdomsperspektivet inom andra närbesläktade politikområden. Instrumenten betonar *vikten av att involvera samtliga aktörer i utveckling, implementering och utvärdering av specifika initiativ och verksamheter på alla nivåer*. Som aktörer nämns unga och ungdomsorganisationer, ungdomsarbetare, forskare, beslutsfattare och andra experter inom ungdomsområdet.

Genomförandeinstrumenten består av

- kunskapsuppbyggande, evidensbaserad ungdomspolitik
- ömsesidigt lärande
- lägesrapporter, spridning av resultat
- samråd och strukturerad dialog
- nyttjande av fonder och program

Ungdomspolitiskt arbete i treårscykler

Det ungdomspolitiska åtagandet är som vi nämnde ovan indelat i arbetscykler om tre år. Varje arbetscykel avslutas med en samlad så kallad Youth report som kommissionen ansvarar för. Den tas fram i samråd med en expertgrupp med representanter för relevanta politikområden och underlag från medlemsländerna. I rapporten redovisas vad som genomförts inom EU och i respektive medlemsland utifrån ramverket, de åtta handlingsområdena, genomförandeinstrumenten samt statistik om ungas levnadsvillkor. Rapporten bildar underlag för insatser under den kommande treårsperioden.

Generellt bedöms ramverket i sin helhet med de åtta handlingsområdena och genomförandeinstrumenten vara en flexibel och hållbar kon-

struktion som samlar medlemsländerna och bidrar till en vidare utveckling av ungdomspolitiken nationellt samtidigt som det finns utrymme för olikheter mellan medlemsländerna. I rapporten beskrivs en rad insatser som gjorts för att flytta fram positionerna för ungdomsarbete. I det här avsnittet beskriver vi några av de stödinsatser kring ungdomsarbete som gjorts och som EU-kommissionen redovisar i *Youth report* (European Commission 2012). Insatserna illustrerar samtidigt hur genomförandeinstrumenten används för genomförandet av själva politiken och samarbetet inom EU.

Kunskapsbyggnad och stödstrukturer

Kunskapsbyggande och evidensbaserad ungdomspolitik är viktigt för att tydliggöra hur ungdomsarbetet bidrar till bättre levnadsvillkor, för att beskriva och visa på värdet av ungdomsarbete och hur det kan tillföra ett mervärde till övriga insatser som görs inom respektive handlingsområde. Insamling av data och samlad kunskap om vad ungdomsarbetet kan bidra med inom ungdomspolitiken har väckt politikernas intresse och man ser ungdomsarbete som en viktig part i att stödja och bidra till att lösa de alltmer komplexa livssituationerna som många unga ställs inför. Ett hårdare ekonomiskt klimat har bidragit till att kunskap och evidens blir allt viktigare utifrån finansiering och resursfördelning till ungdomsarbete och ungdomsverksamheter.

Det finns idag mycket begränsad information om deltagande i olika verksamheter och aktiviteter inom olika EU-länder kopplat till ungdomsarbete. För att följa utvecklingen av det ungdomspolitiska arbetet och identifiera utvecklingsområden för ungdomspolitiken har kommissionen tillsammans med expertis utsedd av respektive medlemsland initierat och utveck-

lat ett indikatorsystem. Systemet består av 40 indikatorer och täcker samtliga åtta handlingsområden. Expertgruppen har identifierat 4–5 indikatorer inom varje handlingsområde som tillsammans bedöms kunna ge en bra bild av ungas levnadsvillkor. Merparten av indikatorerna baseras på den statistik som finns tillgänglig i Eurostat (EU:s statistikkontor).

Det finns fyra indikatorer för handlingsområdet *kultur och kreativitet*:

- Deltagit i konstnärlig aktivitet minst 1 gång i veckan de senaste 12 månaderna.
- Besökt en kulturaktivitet (konsert, arrangemang, galleri, bio med mera) de senaste 12 månaderna.
- Deltagit i en idrotts- eller kulturförenings aktivitet eller fritidsverksamhet under de senaste 12 månaderna.
- Studerar minst två främmande språk (denna indikator tillkom utifrån vikten av att lära sig språk i tidiga år).

Mycket återstår innan indikatorsystemet fungerar fullt ut, men det finns och medlemsländerna bidrar utifrån sina olika förutsättningar.

Ett annat exempel på kunskapsuppbyggande är den stödstruktur som byggts upp genom partnerskapet mellan EU och Europeiska rådet, som genom European Knowledge Centre on Youth Policy, EKCYP och National Correspondents and the Pool of European Youth Researchers, PEYR tar fram kunskap inom ungdomsområdet.

Inom EKCYP finns en rad forskare från olika länder som deltagit i konferenser och seminarier med särskilt fokus och intresse för ungdomsarbete och ungdomspolitik. Dessa har bland an-

nat sammanställt fyra volymer som ger en historisk beskrivning av ungdomsarbetets tradition, villkor och förutsättningar i olika länder. I dessa skrifter problematiseras ungdomsarbetet utifrån olika aspekter och perspektiv, till exempel professionalisering, kvalitetsarbetets vara eller icke vara, erkännande och inte minst ungdomsarbetets samhällsnytta. Utgångspunkt för skrifterna är ett antal konferenser som genomförts för *ömsesidigt lärande* där beslutsfattare, professionella ungdomsarbetare, unga och forskare deltagit.

Den första konferensen i sitt slag om ungdomsarbete är den Europeiska ungdomskonferensen som ägde rum i Ghent i Belgien 2010 och som anses som starten för att tydliggöra och stärka ungdomsarbetets roll inom ramen för EU:s ungdomspolitiska ramverk (Council of the European Union 2010).

Kommissionens expertgrupp för kvalitetssystem inom ungdomsarbete är ett ytterligare exempel på samarbetet för att öka kunskapen samt för att stödja och utveckla ungdomsarbetet. I Europa, på såväl EU-nivå som nationellt, förs en allt intensivare diskussion om vad som är kvalitet i ungdomsarbete och hur denna ska följas upp och mätas. Ett resultat av denna diskussion är att EU:s ministerråd i maj 2013 beslutade att EU-kommissionen skulle tillsätta en *Expert Group on Youth Work Quality Systems in EU Member States*.

Expertgruppen består med några få undantag av en representant från varje EU-land. Det huvudsakliga uppdraget är att "...studera system för kvalitetsarbete för ungdomsarbete i EU:s medlemsländer och undersöka hur indikatorer och ramverk kan utvecklas".¹⁶³ Gruppen påbörjade sitt arbete hösten 2013 och ska lämna en slutrapport under våren 2015. Sveriges representant och ordförande i expertgruppen är Jonas Agdur, ordförande i KEKS. Expertgruppens rapport väntas bidra med en rad praktiska exempel på olika metoder och

förslag på hur dessa kan implementeras och användas lokalt.

Exempel på *lägesrapporter* som genomförandeinstrument är den Europeiska unionens ungdomsrapport, *Youth report* (European Commission 2012). Spridning av resultat, från denna rapport liksom från andra rapporter, sker genom den öppna samordningsmetoden med egenansvar för medlemsländerna och kommissionen att tillsammans styra, driva och utvärdera processen och dess resultat.

En annan lägesrapport är forskningsrapporten *Working with young people: the value of youth work in the European union* (European Commission 2014) som fördjupar och breddar kunskapen om ungdomsarbete. Den bygger på befintlig forskning inom området, kartläggning av nationella förutsättningar, samtal med nationella aktörer i medlemsländerna samt analys av konkreta verksamhetsexempel.

Ett viktigt inslag i genomförandet och målet med det ungdomspolitiska samarbetet inom EU är ungdomsperspektivet. För att involvera unga i samhällsutveckling och beslutsfattande på EU-nivå, men även nationellt, regionalt och lokalt används den *strukturerade dialogen*. Strukturerad dialog redovisas som en framgångsrik metod för att involvera unga i beslutsfattande och för att skapa förutsättningar för *ömsesidigt lärande* mellan beslutsfattare, unga, ungdomsorganisationer och forskare som kan mötas över nationsgränser på EU-nivå men också nationellt, regionalt och lokalt. Strukturerad dialog lyfts fram som en metod som i större utsträckning bör kunna användas som verktyg i arbetet för utveckling av sektorsövergripande arbete (European Commission 2012).

EU:s program och fonder är också verktyg för implementering av ungdomspolitiken inom samtliga huvudområden (European Commission 2012) och som en del av Europa 2020-strategin.

Betoning på ungdomsarbete i EU

Startskottet för den uppmärksamhet som ungdomsarbetet har idag bland beslutsfattare inom EU och medlemsländerna var konferensen med särskilt fokus på ungdomsarbete som hölls i Ghent och som vi nämnt i tidigare avsnitt. Med Youth report 2012 (European Commission 2012) som grund beslutade ministerrådet om det fortsatta ungdomsarbetet inom EU-samarbetet. I beslutet identifieras två handlingsområden, hälsa och välbefinnande samt social inkludering som särskilt viktiga områden parallellt med att man betonar vikten av stöd och utveckling av ungdomsarbete som sektorsövergripande område.¹⁶⁴ Dokumentets innehåll koncentreras nästan helt till kvalitetsarbete inom ungdomsarbete. Ungdomsarbete ses som en potentiell kraft med förmåga att koppla samman olika handlingsområden där breda lösningar krävs för de komplexa livssituationer som många unga befinner sig i. För detta behöver ungdomsarbete i någon mån konkretiseras och beskrivas för att tydliggöra förväntningar och få erkännande som profession. Samsyn och samordning eftersträvas från EU-nivå till regional och lokal nivå genom att medlemsländerna uppmuntras till att fortsättningsvis skapa kontinuitet för och stödja ungdomsarbete med till exempel ändamålsenlig finansiering, resurser eller infrastruktur.

Betydelsen av ungdomsarbete (oavsett om det sker ideellt eller professionellt) ses som en viktig socioekonomisk tillgång eftersom det bidrar till viss ekonomisk aktivitet som erbjuder en infrastruktur som skapar ekonomiska fördelar och ökar ungas anställningsbarhet. Man menar att ungdomsarbete genom den personliga och professionella kompetens som man tillägnar sig, antingen genom att delta eller att vara ungdomsledare, gynnar arbetsmarknaden och att dessa

färdigheter och kompetenser behöver valideras för att bättre tas tillvara inom olika sektorer. Ambitionen är att ungdomsarbete ska kunna inta olika roller och på olika sätt bidra inom olika politikområden och man nämner livslångt lärande, social inkludering och anställningsbarhet som exempel.

Arbete kring ungdomsarbete inom EU

Youth work och ungdomsarbete

I en översikt av områdets historia ser vi att de europeiska länderna skiljer sig åt. I vissa länder har ungdomsarbete långa traditioner och i andra är det ett relativt nybildat fält (Taru, Coussée & Williamsson 2014). I en del länder har området en egen avlönad yrkeskategori som del av utbildningspolitiken eller socialpolitiken. I andra bedrivs arbetet i högre grad av aktörer inom det civila samhället och har därför utvecklats mer fristående från det offentliga. I praktiken finns dessa olika inslag i alla länder, men med lite varierande betoning.

Ungdomsarbete på EU-nivå beskrivs av Europeiska rådet som:

”Ungdomsarbete äger rum inom den tid som spenderas utanför skolan och inom särskilda fritidsaktiviteter. Det är baserat på icke-formella och informella lärandeprocesser och på frivilligt deltagande. Dessa aktiviteter och processer leds antingen av unga själva, i samarbete mellan unga och professionell eller frivillig personal, eller av professionell eller frivillig personal och kan utvecklas och utsättas för förändring som orsakas av olika omständigheter och skeenden.”

(Council of the European Union 2010, s. 3, vår översättning)

Ungdomsarbete, som det förstås på EU-nivå, inbegriper alltså väldigt många former av arbete kring unga och spänner över en rad politiska fält och olika delar av ungas liv:

”Ungdomsarbetets metoder och miljöer inkluderar ungdomsorganisationer, vuxenledda aktiviteter eller föreningar för unga, scouter, ungdomsrörelser, servicegrupper, militära ungdomsorganisationer, initiativ för social inkludering, sociala företag med mera ... ungdomsarbete utförs av utbildare, sociala pedagoger, experter inom personlig och social utveckling, mentorer, personer som arbetar med unga med funktionsnedsättning, verksamhetsledare för ungdomsgårdar och andra platser där unga samlas, personer som arbetar med folkhälsa, socialarbetare, fällarbetare med flera.”

(Taru, Coussée & Williamsson 2014, s. 126, vår översättning)

Den statistik som beskriver ungas fritid och organisering på EU-nivå är starkt begränsad. Det finns viss statistik över ungas deltagande i olika aktiviteter, till exempel ungdoms- och fritidsklubbar eller någon typ av ungdomsorganisation arrangerat inom en 12-månaders period. Det finns inga uppgifter om hur deltagandet är fördelat mellan olika grupper (kön, hbtq-ungdomar, socioekonomi, funktionsnedsättning med mera) och inte heller utifrån geografi som landsbygd och storstad. Den statistik som finns visar dock att det finns stora skillnader länderna emellan och att unga från 18 år och uppåt i mindre utsträckning deltar i aktiviteter och verksamheter jämfört med yngre (European Commission 2013).

Statistiken visar hur deltagandet i olika länder fördelar sig mellan olika typer av verksamheter och organisationer för unga i åldern 15–30 år. Vi lyfter här fram några olika deltagandenivåer, den lägsta och högsta samt andelen som är registrerad i Sverige i undersökningen. Tillvägagångssättet i dessa undersökningar, med begränsade bortfallsanalyser, gör att resultaten bör tolkas med försiktighet, men uppgifterna kan ändå ge vissa perspektiv.

Idrottsföreningar är mest frekventerade i nästan hela EU, vilket ansluter till idrottens stora roll inom föreningslivet som vi har konstaterat tidigare i vår rapport. I Holland är det hela 59 procent av de unga som deltar i någon *idrottsförening*, i Sverige är det 48 procent medan det endast är 15 procent i Litauen. Luxemburg har störst andel unga som deltar i fritidsklubbar och ungdomsorganisationer med 38 procent, i Sverige är det 24 procent och Cypern har minst andel med 8 procent. Irland har störst andel unga som deltar i ungdomsföreningar som bidrar till lokalsamhället, 36 procent, Sverige har 14 procent och Cypern har 5 procent.

I Luxemburg deltar 25 procent i *kulturföreningar*, i Sverige 12 procent och i Estland och Litauen deltar lägst andel med 6 procent. Deltagandet i *organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter och global rättvisa* har störst andel deltagare i Holland och Finland med 14 procent i båda länderna, i Sverige deltar 13 procent och i Estland deltar minst andel, endast 1 procent av unga deltar i sådana organisationer. Vidare har Luxemburg högst deltagande i *miljö- och klimatorganisationer* med 13 procent, Sverige har 9 procent och lägst andel deltagare har Polen med 1 procent. På Malta deltar 14 procent i *politiska organisationer*, i Sverige deltar 7 procent och lägst andel, 1 procent, deltar i Ungern.

Sammantaget är det 44 procent av unga inom EU som inte har deltagit i någon aktivitet inom dessa organisationer. Störst andel unga som inte deltar har Cypern med 67 procent. I Sverige är andelen 28 procent och minst andel unga som inte deltar har Holland med 22 procent (European Commission 2013). Trots att det finns en oro kring ungas deltagande kan man konstatera att Sverige inte på något sätt utmärker sig jämfört med övriga medlemsländer, varken då det gäller unga som deltar eller unga som inte deltar.

Förändrade villkor

En bakgrund till det ökade intresset för ungdomsarbete är den höga ungdomsarbetslösheten och frågan om att underlätta övergången till studier och arbete. Gruppen unga har drabbats hårt av de ekonomiska kriser som varit sedan 2008. I rapporten *Working with youth; the value of youth work* (European Commission 2014) beskrivs hur majoriteten av medlemsländerna har drabbats av nedskärningar av offentligt finansierat ungdomsarbete på både lokal och nationell nivå. Det har bland annat inneburit att allt fler inom sektorn använder och förlitar sig på stöd och finansiering från EU.

Prioritering av offentligt finansierad ungdomsverksamhet beskrivs också ha förändrats inom medlemsländerna. Utvecklingen går från en universell inriktning på verksamheter som riktar sig generellt till alla unga, till en allt tydligare inriktning mot särskilt utpekade målgrupper, till exempel unga som står utanför arbetsmarknad och utbildning. Konsekvensen är att organisationer och offentlig verksamhet som har en universell inriktning får allt svårare att ta del av offentliga medel (European Commission 2014).

Utifrån befintlig forskning och statistik pekar kommissionen på att framgångsrikt ungdomsarbete bidrar till att unga får möjlighet att utveck-

la färdigheter och kompetens inom en rad olika områden och att deras nätverk och deras sociala kapital stärks. Det förändrar negativt beteende och bygger positiva relationer. Där betonas, som tidigare nämnts, också att ungdomsarbete är ett sektorsövergripande område som kan bidra inom samtliga åtta handlingsområden inom EU:s ungdomspolitiska ramverk 2010–2018.

Kvalitetsmått för kompetens

Ungdomsledarens roll och status uppfattas alltmer som en egen profession men denna utveckling handlar inte enbart om formella kvalifikationer. Ideella ungdomsledare intar även de en professionell hållning i sitt arbete med unga. Ungdomsledare är ofta kvalificerade inom vissa särskilda aktiviteter som de delar med sig av och använder i sitt arbete. Även då det finns vissa belägg för att medlemsstaterna stödjer insatser för kompetensutveckling, erkännande och validering av ungdomsledares färdigheter, är det vanligast att organisationerna själva står för kompetensutveckling och utbildning av sina ungdomsledare.

För att dessa utbildningsinsatser ska tas i anspråk och göras gångbara på den reguljära arbetsmarknaden behöver förvärvade kunskaper och förvärvat kompetens valideras utifrån kvalitetskriterier som i sin tur kan kopplas till konkreta kvalifikationer. Det finns redan nu initiativ där man försöker klargöra kvalitetsmått som beskriver kompetens och färdigheter för personer som arbetar med unga. Kvalitetsmått bygger på minsta gemensamma nämnare för att fungera för olika typer av organisationer och verksamheter. Utifrån medlemsländernas egna rapporter konstateras att en ökad efterfrågan och förväntan på vad ungdomsarbete ska åstadkomma, i kombination med bristande adekvat stöd, erkännande och utbildning, kan leda till att ungdomsarbetets särart och bidrag inte behålls.

Handlingsområdena och ungdomsarbete i Europa

Handlingsområdena utbildning, social inkludering, kultur och kreativitet samt hälsa och välbefinnande är handlingsområden som tydligast kan relatera till fritidsområdet och fritids- och ungdomsledarens roll i Sverige. Följande avsnitt ger en inblick i hur dessa områden utvecklas i övriga Europa. Vi beskriver endast sådant som anknyter till ungdomsarbete.

När det gäller handlingsområdet utbildning konstateras att både kommissionen och medlemsländerna aktivt stödjer ungdomsorganisationernas roll som viktig aktör för ungas möjligheter till informellt lärande med framtidsfokus (European Commission 2012). Framför allt lyfts informellt lärande och icke-formellt lärande som ett verktyg för unga som lämnar skolan i förtid. Flertalet medlemsländer har vidtagit sådana initiativ, till exempel Österrike, Estland, Litauen och Finland. I anslutning till detta finns utveckling av system för validering av informellt- och icke-formellt lärande för att unga ska kunna dra nytta av de färdigheter som de tillägnat sig för att etablera sig på arbetsmarknaden. Många satsar också på kvalitetsarbete för ungdomsarbete. Validering av tillägnade färdigheter går i vissa länder hand i hand med detta eftersom ungdomsarbete inkluderar både avlönade ungdomsarbetare och ideellt arbetande ungdomsledare (European Commission 2012).

Inom området social inkludering har de flesta länderna insatser i form av ekonomiskt finansieringsstöd för ungdomsarbete, organisationer och projekt för att stödja lokala initiativ som särskilt vänder sig till socialt utsatta unga, till exempel informationscenter, fritidsaktiviteter efter skolan, rådgivning och bildandet av nätverk. I många av medlemsländernas rapporter poängte- ras vikten av insatser, såväl sektorövergripande

som specialutbildningar för ungdomsarbetare, ungdomsledare och unga för att utveckla interkulturell medvetenhet och kämpa mot fördomar (European Commission 2012).

Handlingsområdet hälsa och välbefinnande nämns av många medlemsländer i så måtto att man löpande har nära samarbete mellan offentlig sektor och civilsamhällets aktörer. Mycket handlar om preventionsarbete kring hiv och aids samt om att minska användningen av alkohol och droger. Men det görs även insatser för att förmedla kunskap och skapa goda levnadsvanor båda vad gäller motion och att äta bra. I Österrike arbetar de utifrån en antagen handlingsplan, *Plan för goda matvanor* där man löpande möter unga enligt metoden *Strukturerad dialog* (European Commission 2012).

Handlingsområdet kultur och kreativitet visar på ett område med många enstaka projekt, flera med fokus på entreprenörskap och inträde på arbetsmarknaden (European Commission 2012). Flera länder presenterar bredare program eller strategier för olika former av kulturutbildningar i samarbete med Kultur- eller Utbildningsdepartement, till exempel Irland, Frankrike, Litauen, Polen och Slovenien. Öppna fritidsverksamheter som kreativa miljöer nämns särskilt i den tysktalande delen av Belgien, Tjeckien, Cypern, Litauen, Luxemburg, Ungern, Slovenien och Finland. Irland ger stöd till nationella konstutbildningar som eftersträvar en standardiserad kvalitetssäkring för ungdomsarbete inom konst.

Ungdomsarbete som yrke

Flera centrala delar av sektorn ungdomsarbete i Europa beskrivs i rapporten *Working with young people – the value of youth work in the European Union* (European Commission 2014). Där träder det fram en sektor i utveckling som allt oftare är på den politiska agendan i såväl medlemsländerna som EU. Sektorn beskrivs gå i en riktning från ideellt arbete till en allt tydligare egen yrkeskategori. Ökad efterfrågan och förväntningar på vad ungdomsarbete kan bidra med för unga människor ställer ökade krav på kunskapsutveckling. För att ungdomsarbete ska kunna behålla sin särart och samtidigt möta en ökad efterfrågan och ökade krav på evidens står utvecklingen av ungdomsarbete inför ett antal utmaningar. I rapporten (European Commission 2014) sammanfattas dessa utmaningar i tre punkter:

- Möta prioriteringar i policyer och finansieringssystem som styr mot insatser för specifika målgrupper och specifika syften och samtidigt är nytänkande.
- Möta unga utifrån deras individuella behov och intressen.
- Bevara kärnan av de principer som är grunden och det unika med ungdomsarbete.

Det finns invändningar att utvecklingen gör att ungdomsarbetets egenart riskerar att gå förlorad. Samtidigt är det ökade intresset en fingervisning om att ungdomsarbetet har en alldeles särskild roll att fylla. I dagsläget beskrivs det dock finnas få länder som utarbetat ramverk för finansiering och åtaganden för att möjliggöra en nödvändig utveckling inom sektorn för ungdomsarbete. Vi återkommer till arbetet i Irland och Estland

längre fram i kapitlet som ger perspektiv på detta. I kapitel 2 beskrev vi också hur flera aktörer arbetar för olika typer av kunskapsutveckling inom området öppna verksamheter i Sverige. Några av dessa har också haft visst stöd från staten genom bidragsgivning via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och tidigare Ungdomsstyrelsen.

I kommissionens forskningsrapport identifieras behovet av stöd för ungdomsarbete som särskilt viktigt. Stöd i form av erkännande som yrke, ett specifikt kompetensområde och av det de bidrar med i unga människors liv (European Commission 2014). Författarna beskriver att grunden för ungdomsarbete handlar om att bygga relationer med unga, bland annat genom valet av olika aktiviteter (European Commission 2014). Aktiviteterna fungerar som metod för att medvetet på olika sätt stödja, motivera och entusiasmera unga.

De som arbetar med unga har ofta osäkra arbetsförhållanden, med lite eller inget erkännande för sin profession, med få utvecklingsmöjligheter i kombination med ökade krav på sektorn. Detta kan försvåra rekryteringen av personer med rätt kompetens. Det finns förbättringsförslag kring villkoren och förutsättningarna för ungdomsarbete (European Commission 2014). Bland annat olika former av nationella åtaganden som samlat understödjer de förväntningar som formuleras på verksamheten, finansiering som överensstämmer med uppdraget och förväntningarna. Därutöver rekommenderar kommissionen att kvalitetsarbetet utvecklas i syfte att tydligare formulera ungdomsarbetets särart och tydligare framhålla verksamhetens bidrag i unga människors liv (European Commission 2014).

foto: Emmy Jonsson

Kvalitetsutveckling av ungdomsarbete i andra länder

Vi avslutar detta kapitel med att lyfta fram ett par exempel på hur andra EU-länder har arbetat med ungdomsarbete, framför allt med fokus på kvalitetsutveckling. Vi har valt dessa länder främst för att de har ett tydligt formulerat arbete kring kvalitet. Arbetets organisering och inriktning skiljer sig tydligt åt, vilket illustrerar både skilda villkor mellan länder och olika angreppssätt.

Paralleller kan också dras till det kvalitetsutvecklingsarbete kring öppna mötesplatser i Sverige som vi beskriver i kapitel 2. Här finns flera olika aktörer och nätverk snarare än tydliga centrala direktiv. Detta bör bland annat förstås utifrån kommunernas självstyre och de olika prioriteringar som görs av detta område. Flera kommuner och anställda i verksamheterna har också sett behov av att utveckla sitt arbete genom aktörer som Fritidsforum, KEKS-nätverket, Kunskapscentrum för fritidsledarskap, Nackanätverket och Kunskapsutveckling i dialog (Kid). Den breda definitionen av ungdomsarbete på europeisk nivå gör att kvalitetsarbetet kan kopplas även till andra arenor som möter unga eller där unga organiserar eller anordnar verksamheter för unga – allt från navigatorcentrum inom arbetsmarknadspolitiken (se Ungdomsstyrelsen 2009a, b) till föreningar och ungdomsorganisationer.

Estland – att bygga från grunden

I Estland har ungdomsarbetet förändrats från grunden under de senaste 20 åren. Bland annat har en ny struktur och en professionalisering av ungdomsarbetet utvecklats. För att utvecklingen ska bli kontinuerlig och hållbar inom området har ungdomsarbete kommit att bli en nationell angelägenhet med lokalt ansvar och statligt engagemang.

Estlands självständighet från Sovjet 1991 har resulterat i omfattande förändringar i det ungdomspolitiska fältet. Den nya strukturen bygger på den gamla samtidigt som man låtit sig influeras av den ungdomspolitik som arbetats fram inom EU. Inom ramen för ungdomspolitiken ryms såväl utbildningsfrågor, där informell och icke formell utbildning inkluderas, ungas organisering, sport och fritid, sociala frågor, arbetsmarknadsfrågor samt ungdomsarbete. Allt är samlat under departementet för utbildning och forskning, där det finns en avdelning för ungdomsfrågor. I den senaste revideringen av regelverket för ungdomsarbete från 2010 definieras unga som personer i åldern 7–26 år och ungdomsarbete som:

*”Ungdomsarbete skapar förutsättningar som ger unga människor bättre möjligheter till en mångsidig utveckling, vid sidan om formellskolutbildning, som förvärvats inom vuxenutbildningen, frivilliga engagemanget och utanför familjen.”*¹⁶⁵

(vår översättning)

År 1999 startade Estlands centrum för ungdomsarbete (Estonian youth work centre, EYWC). Det är en administrativ myndighet som har till uppgift att utveckla och organisera ungdomsarbete inom ramen för den nationella ungdomspolitiken. År 2007 lanserade utbildnings- och forskningsdepartementet en nationell plan för *”Utveckling av kvalitativt ungdomsarbete 2008–2013”*. Ansvar för implementeringen av handlingsplanen för ungdomsarbete vilar på nationell, regional och lokal nivå.

Ansvar för ungdomsverksamheter vilar främst på landets 226 kommuner. Dessa finansieras delvis nationellt men kommunernas självstyre lämnar utrymme för omfattning och utbud samt om verksamheterna genomförs i egen regi

eller läggs ut på entreprenad eller både och. Delar av ungdomsarbetet finansieras nationellt medan vissa delar ligger på kommunerna att finansieras. Under 2011 avsattes en större summa pengar nationellt för implementering av den nationella handlingsplanen för ungdomsarbetet.¹⁶⁶

Från 2000 har antalet ungdomsverksamheter ökat markant. Vid slutet av 2012 fanns det 250 öppna verksamheter i landet. Unga erbjuds även möjligheter att utöva och utveckla sina intressen av en rad olika organisationer. Enligt ett nationellt informationssystem för utbildningar (formella och icke-formella utbildningar) fann man 137 olika skapande- och musikrelaterade program och 239 idrottsrelaterade program. Dessa ”skolor” har utvecklats utifrån de specialiserade skolor som fanns under Sovjet-tiden.

Estlands centrum för ungdomsarbete initierade och utvecklade i samarbete med andra aktörer en modell för kvalitetsbedömning av ungdomsarbete under 2010 (Youth Work Quality Assessment Modell, YWQAM). Modellen är ett verktyg för landets kommuner som utvärderar, identifierar styrkor och synliggör utvecklingsområden i ungdomsarbetet.

Kvalitetsbedömningssystemet kan beskrivas som en cykel, vilket betyder att kvalitetsutveckling och kvalitetsutvärdering utförs alternerande, enligt modellen: planera, göra, kontrollera och agera. Kvalitetsutvärderingen kan antingen göras internt eller externt. Båda metoderna har sina styrkor och svagheter varför man rekommenderar verksamheterna att kombinera de båda varianterna. Samstämmighet av resultat befäster det man gör och eventuella skillnader i resultat ger god information om vad som vidare behöver analyseras och eventuellt revideras.

Till skillnad från i Sverige har Estland formulerat en nationell vision med tillhörande mål specifikt för ungdomsarbetet. Kvaliteten ställs

mot vision och mål. För varje mål finns en rad indikatorer. Visionen är att *”ungdomsarbete ska ge varje ung person förutsättningar till egen personlig utveckling”*¹⁶⁷

Målen för ungdomsarbetet är att: *”unga ska ges möjligheter till informellt lärande, unga ska ges förutsättningar att vara delaktiga och känna tillhörighet, unga ska ha tillgång till information och rådgivning och stöd, god arbetsmiljö och ändamålsenliga lokaler som bidrar till hög kvalitet på ungdomsverksamheten”* (vår översättning).¹⁶⁸

Estlands kvalitetsutvärderingsverktyg för ungdomsarbete riktar sig främst till kommunerna. Det är de som i första hand har nytta av modellen och vinsterna med kvalitetsverktyget. Dessa är att

- systematiskt kartlägga och beskriva nuläget, något som ger insikt om vad som kan förbättras.
- återkoppla ungdomsarbetet.
- skapa insikt om vikten av ungdomsarbete.
- fastställa gemensamma normer för kvaliteten av ungdomsarbete.
- erkänna ungdomsarbete.
- utbyta erfarenheter och kunskap mellan kommuner.
- ge information och återkoppla till regeringen.

Hela processen av kvalitetsmätt och utvärdering tar 3 år att genomföra och är en plattform för ständigt pågående förbättring och utveckling.

Irland – likvärdig kvalitet med många aktörer

Ungdomsarbete på Irland har sitt ursprung i olika ideella (främst religiösa och politiska) organisationer som historiskt bedrivit verksamhet utifrån ett bildningsperspektiv med en social inkluderingsstanke.

Ungdomsarbete har sitt fokus och definieras än idag främst som informellt och icke formellt lärande och drivs fortfarande övervägande av ideella organisationer. På nationell nivå har man sedan början av 1990-talet arbetat för att kvalitetssäkra ungdomsarbete i syfte att stödja verksamheter lokalt, att eftersträva likvärdighet och att alla unga erbjuds kvalitativt bra verksamheter.

Barn- och ungdomsfrågor hanteras i huvudsak nationellt av kansliet för barn- och ungdomsfrågor (Office of the Ministry for Children and Youth Affairs, OMCYA) som är en del av departementet för barn och hälsa. Kansliet för barn- och ungdomsfrågor har särskilt ansvar för informellt lärande och för att erbjuda finansierings- och utvärderingsstöd till ungdomsverksamheter.

Målen med ungdomsarbete för Kansliet för barn- och ungdomsfrågor är att

- utveckla handlingsplaner och strategier för ungdomsarbete som utvecklar och stärker unga personers personliga och sociala utveckling.
- stödja sektorn för ungdomsarbete i att tillhandahålla ändamålsenliga verksamheter för unga och samordna befintliga insatser och initiativ för att garantera både kvaliteten i verksamheten och ansvarsfull ekonomi.

- stödja samordning av ungdomsverksamheter-
nas handlingsplaner så att de överensstämmer
med andra handlingsplaner inom Kansliet för
barn- och ungdomsfrågor. Barn- och ungdoms-
insatser ska integreras och koordineras på bästa
sätt utifrån ungas behov.
- knyta an till EU:s ungdomspolitik och imple-
menteringen av EU:s ungdomsprogram.

Det finns en rad olika nationella rådgivande kommittéer och styrelser vars arbete berör ungdomspolitik och verksamheter riktade till unga på Irland. Det finns en styrgrupp för ungdomsarbetet (The National Youth Work Advisory committee, NYWAC) vars uppgift är att fungera rådgivande i villkor, koordinering och värdering av program för ungdomsarbete och ungdomsverksamheter. Styrgruppen består av representanter från Kansliet för barn- och ungdomsfrågor, andra relevanta statliga myndigheter, the Irish Vocational Education Association (IVEA), vars medlemmar (ett 30-tal) är ansvariga för att stödja koordinering av ungdomsarbete lokalt samt för att stödja Irlands paraplyorganisation för ungdomsorganisationerna.¹⁶⁹

Även Irland har infört ett stöd- och utvecklingsverktyg för sektorn som ger organisationer och verksamheter en möjlighet att tydliggöra och formulera det egna ungdomsarbetet och som hjälper dem att utvärdera, dra slutsatser och genomföra förbättringar. Det nationella ramverket för kvalitetsarbetet för ungdomsarbete (The National Quality Standards Framework, NQSF) har sin grund i ett system för kvalitetssäkring inom flera områden, men är i detta fall anpassat till ungdomsarbete på Irland. I styrdokumentet för ungdomsarbetet från 2001 och i den nationella utvecklingsplanen för 2003–2007 förtydligas definitionen av ungdomsarbetet och dess inriktning som:

”... en utbildningsinsats/program som bygger på ungdomars frivilliga deltagande i aktiviteter som bidrar till personlig och social utveckling och som anses vara ett komplement till deras formella akademiska eller yrkesinriktade utbildning och som i första hand genomförs på ideell basis inom ungdomssektorn.”

(Government of Ireland 2001,
p. 7, vår översättning)

Samtliga ungdomsverksamheter som finansieras av kansliet för barn- och ungdomsfrågor förväntas använda verktyget. Ramverket för kvalitetsarbetet är en mängd standardmått som ska återspegla det arbete som ungdomsverksamheterna utför. Därför behöver det finnas både samstämmighet och jämförbarhet mellan pågående insatser som verksamheten erbjuder och de kärnvärden och principer som ramverket standardmått anger. Standardmått innebär att

- erbjuda ett stöd- och utvecklingsverktyg för organisationer som bedriver barn- och ungdomsverksamheter.
- etablera standardiserade villkor och bestämmelser för ungdomsarbete.
- bidra till en förbättring av ett ungdomsarbete baserat på kunskap/evidens.
- säkerställa att resurser används effektivt inom sektorn.
- skapa en plattform för utvärdering av organisationen i sin helhet.
- skapa en plattform för helhetsutvärdering för samtliga organisationers verksamheter.

Ramverket med standardmått stödjer utvecklingen av ändamålsenliga och tillåtande verksamheter som möter unga människors behov. Som grund och utgångspunkt för verksamheterna finns ett antal principer och kriterier som ska följas. Principerna handlar om individfokus, trygghetsfrämjande, lärande och utveckling, jämlikhet och inkludering samt ett kvalitativt ungdomsarbete och kontinuerlig förbättring. Till principerna hör ett antal indikatorer varav en handlar om ungas delaktighet och inflytande i verksamheten.

För att försäkra en transparens och enhetlighet för implementering behöver varje verksamhet följa de kriterier som finns i ramverket, dessa är

- ett individcentrerat förhållningssätt
- att arbetet baseras på partnerskap och samarbete
- ett lösningsfokuserat arbete
- att utmana och utveckla
- realism och medvetenhet
- fokus på förmåner och vinster som verksamheten kan bidra till.

Processen börjar med självvärdering av verksamheten för att framgångsrikt och effektivt kunna införa kvalitetsarbetet. Självvärderingen följs av en extern utvärderingsprocess som kan bekräfta och värdera kvaliteten i verksamheten.

Ramverkets kvalitetsarbete implementeras under en treårsperiod. Det första året av implementeringen består av självvärdering och en extern utvärderingsprocess. Under det andra och tredje året behöver organisationen/verksamheten fortsätta arbetet med självvärdering, och samtidigt utveckla en förbättringsplan enligt en bestämd form. En utvecklingsrapport, formuleras med stöd från den lokala yrkesutbildningskommittén (Vocational Education Committee, VEC) och själva ramverket för kvalitetsarbetet.

Yrkesutbildningskommittéerna har en nyckelroll som kontrollorgan för ungdomsarbetet på Irland och det är de lokala myndigheterna som utser dess medlemmar. År tre är cirkeln slutet och processen börjar om.

Det finns en handledning och en organisation för processen. Ett implementeringsteam som ska leda implementeringen ska inrättas och säkra att processen löper på och att utveckling sker kontinuerligt. Förutom implementeringsteamets strukturerade möten pågår utvecklingsarbetet också på individnivå. Denna parallella process gör att förändringen genomförs direkt inom det identifierade utvecklingsområdet.

Ramverket för kvalitetsarbetet är tänkt att användas som stöd för det som sker här och nu i verksamheten. Det kan också användas som ramverk eller som utgångspunkt för personalmöten, strategi- och verksamhetsplanering eller för att justera och revidera sådant som inte fungerar på ett önskvärt sätt.¹⁷⁰

Avslutande diskussion

Som vi har sett finns det höga förväntningar på vad ungdomsarbete ska åstadkomma när det gäller svåra komplexa problem på EU-nivå, en diskussion som har intensifierats i spåren av den ekonomiska krisen och ökad ungdomsarbetslöshet. Dock ser vi inte en lika tydlig diskussion i Sverige i termer av just *ungdomsarbete*. I denna avslutande diskussion gör vi några reflektioner kring den europeiska diskussionen utifrån vad olika medlemsländer kan ha att lära av varandra.

Olika sätt att definiera ungdomsarbete

När vi studerar vad som pågår med ungdomsarbetet inom ramen för EU:s ungdomspolitik är det tydligt att mycket arbete har lagts ned på att skapa en struktur för ungdomsarbetet som viktig del i den kraftsamling som görs för att unga ska kunna etablera sig som vuxna, skapa sitt liv och bidra till samhällsutvecklingen i stort.

Ungdomsarbetet benämns som ett eget område, men är också sektorsövergripande och överlappar olika politikområden. I Sverige relateras *ungdomsarbete* ofta till ungdomsverksamhet inom idrotts-, kultur- och fritidsområdet. Detta trots att flera nationella politikområden har stark relevans för ungas fritid, vilket vi gått igenom i kapitel 1.

I Sverige finns en liknande diskussion och ett liknande arbete för till exempel fritidsledaryrket och den öppna verksamhetens betydelse och bidrag till goda levnadsvillkor för unga (även om vi ser att många kommuner har mål för just öppna verksamheter, se kapitel 5). Här är den svenska diskussionen mer avgränsad än inom EU och i många andra medlemsländer. Utifrån den definition vi lyfte fram inledningsvis i detta kapitel går det att räkna in en lång rad olika verksamheter och aktiviteter av, tillsammans och med

unga. I Sverige har detta i praktiken inneburit aktörer främst kopplade till den kommunala fritidspolitikens område. Det finns kritiska röster i Sverige liksom inom EU för att ungdomsarbets sårbarhet kan gå förlorad om det inte professionaliseras och ges en egen plattform.

Arbete som sällan benämns som ungdomsarbete

I vår genomgång har det blivit tydligt att ett utbyte och gemensamt utvecklingsarbete kring ungdomsarbete mellan EU:s medlemsländer kräver en tydligare avgränsning av diskussionen. Det kan handla om att diskutera beröringspunkter mellan olika former av ungdomsarbete som bedrivs under liknande förutsättningar eller för liknande målgrupper. En möjlig ingång är att lyfta fram det som i Sverige kallas kommunala ungdomssamordnare och demokratisamordnare, en grupp vars roll är oklar men som enligt EU:s definition mycket väl faller inom gruppen ungdomsarbete (se Ungdomsstyrelsen 2009c).

En annan parallell kan dras till navigatorcentrum och liknande där olika aktörer samlas lokalt för att stödja ungas återgång till studier eller inträde på arbetsmarknaden. Här finns likheter med så kallade *one stop shops*, vilket vi tidigare har uppmärksammat genom exempel från andra europeiska länder på metoder inom arbetsmarknadsområdet (Ungdomsstyrelsen 2009b).

Vid våra kommunbesök (kapitel 6) blev det tydligt att flera öppna möteplatser också arbetar med olika former av studie- och yrkesvägledning. Dessa typer av funktioner och verksamheter arbetar utifrån samma grund som ungdomsarbete definieras inom EU, har samma ambitioner som ungdomsarbetet inom EU och står inför samma utmaningar som forskning om ungdomsarbetet lyfter fram:

- Möta prioriteringar som policyer och finansieringssystem som styr mot insatser för specifika målgrupper och specifika syften och samtidigt vara nytänkande.
- Möta unga utifrån deras individuella behov och intressen.
- Bevara kärnan av de principer som är grunden och det unika med ungdomsarbete.

Kopplat till ungas fritid och organisering

Som vi konstaterat behöver samarbeten och erfarenhetsutbyten kring ungdomsarbetet ("youth work") bli mer konkret för att det ska bli tydligt vad olika medlemsstater faktiskt kan lära av varandra. Därför ska det bli intressant att följa den expertgrupp som nu arbetar med att ta fram jämförelser kring kvalitetssystem och indikatorer för ungdomsarbete i olika länder. Detta kan bli ett bidrag till, och ge perspektiv på, det arbete kring analys och uppföljning som mer specifikt är kopplat till öppna mötesplatser som vi beskriver i kapitel 2. Med denna utblick mot övriga Europa återvänder vi till Sverige för en avslutande diskussion och förslag.

KAPITEL 9

Diskussion och förslag

I denna avslutande diskussion ger vi en samlad bedömning av uppdragets delar med utgångspunkt i det nya målet för ungdomspolitiken. Den fria tiden och ungas organisering är kontinuerliga inslag i den nationella ungdomspolitikens drygt 50-åriga historia. Det finns också flera andra nationella politikområden som formulerar sig kring ungas fria tid, samtidigt som en stor del av den offentliga politiken på området sker på kommunal nivå. I diskussionen koncentrerar vi oss på uppdragets frågor och kopplar dessa till framtida utmaningar och möjligheter för staten, kommunerna och det civila samhället.

Den fria tidens värden

Många unga värderar fritiden högt och många är också aktiva i olika typer av fritidsaktiviteter. Enligt unga själva är det viktigt att fritidsaktiviteter är roliga, att de innebär lärande av nya saker, ger utrymme att uttrycka sin personlighet och ger möjlighet att få umgås med andra. En del lyfter också fram att fritidsaktiviteterna är viktiga eftersom de kommer att ha nytta av det de gör i framtiden eller att det bidrar till att förbättra villkoren för andra.

Att utöva en idrott eller en kulturaktivitet eller att organisera sig tillsammans med andra har ett värde i sig som knyter an till flera av de dimensioner som unga själva betonar. I den ungdomspolitiska propositionen kopplas också målet med goda levnadsvillkor samman med de mänskliga rättigheterna. Individerna ska bland annat ha tillgång till fritid och kultur (prop. 2013:14:191).

Inom flera nationella politikområden betonas ofta att den fria tidens aktiviteter har ett egenvärde tillsammans med olika *samhällsnyttiga vär-*

den (se kapitel 1, jfr Ungdomsstyrelsen 2011a). Det finns också de som menar att egenvärdet är en avgörande förutsättning för eventuella nyttovärden (Loland 2014). Att unga har tillgång till fritidsaktiviteter och kan utvecklas som individer inom dem har ett värde i sig, och vi ser med allvar på hur olika delar av ungdomsgruppen har begränsade möjligheter inom området. Detta hindrar ungas möjligheter till delaktighet och inflytande i samhället och från att utvecklas och bli självständiga. Problemen med olika tillgång till fritidsaktiviteter kan också kopplas till de samhällsnyttiga värden som lyfts fram inom olika politikområden, vilket också förtydligar att frågorna är tvärssektoriella och att de bör ses ur ett brett ungdomspolitiskt perspektiv.

Statens bidrag till barn- och ungdomsorganisationer motiveras genom både ett egenvärde och skolning i demokrati. Det vanligaste syftet med kommunernas bidrag till ungdomsorganisationer är att skapa en meningsfull fritid och därmed aktiviteternas värde i sig. Men det finns också flera andra syften som att stärka ungas inflytande och delaktighet, att stärka deras kunskap om demokratiska processer eller att stärka hälsan.

Ett av flera syften i den nationella idrottspolitiken är att uppmuntra och ge möjlighet till motion och idrott för att främja en god folkhälsa. Därutöver betonas också en självständig idrottsrörelse som ger lika förutsättningar utifrån kön och arbetar för integration och värnar om demokratisk utveckling och delaktighet.

Inom kulturpolitiken betonas barns och ungas rätt till kultur när det gäller möjligheten att ta del av kulturupplevelser och kopplat till bildning och utveckling av skapande förmågor.

Folkbildningen syftar till att ge möjlighet att i gemenskap med andra öka sin kunskap, bildning och delaktighet i samhället. Människors delaktighet i samhället lyfts också fram exempelvis inom politiken för det civila samhället och inom funktionshindropolitiken.

När det gäller arbetsmarknadsetablering är nätverk och kontakter många gånger en nyckel. Att delta i föreningslivet är ett sätt att stärka sådant ”socialt kapital” (jfr Håkansson 2011). Inom politiken på EU-nivå ser vi hur ungdomsarbete och formellt och icke-formellt lärande har en framskjuten roll, bland annat för att öka ungas möjligheter att komma in på arbetsmarknaden.

Andra värden kan handla om föreningslivets betydelse för etablering i det svenska samhället. Flera har lyft fram hur idrottsrörelsen kan fungera som en mötesplats för inrikes och utrikes födda (SOU 2008:59, Riksidrottsförbundet 2010). På senare år har också en kritisk diskussion vuxit fram kring normer och makt, bland annat om behov av att rikta fokus mot majoritetssamhällets attityder, makt och agerande inom detta fält (Fundberg 2012). Det finns en stor potential på den fria tidens område för möten mellan personer med olika livserfarenheter, både för majoritetssamhället och för att etablera sig i samhället.

Detta leder oss vidare till frågan om de politiska målen uppnås inom de studerade områdena sett utifrån vårt uppdrag.

Betydande skillnader mellan unga

Både det nuvarande och de tidigare målen för ungdomspolitikerna betonar att målen gäller *alla* unga och det finns liknande skrivningar inom andra politikområden. Vi har i uppdrag att *studera ungas fritid och organisering med särskilt fokus på unga kvinnors och unga mäns möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå. Vidare att belysa situationen för unga kvinnor och unga män, unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta bostadsområden samt genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv.* Detta har vi bland annat gjort genom att i de fall det har varit möjligt studera skillnader mellan könen inom de olika grupperna av unga. Enligt vår instruktion ska vi så långt som möjligt också belysa skillnader utifrån ålder och födelseland (SFS 2014:73).

Vår undersökning visar tydliga skillnader bland unga i hur mycket fritid de har och i vilken utsträckning de är aktiva på sin fritid. För flera unga – som unga med begränsade ekonomiska resurser, utrikes födda tjejer, unga hbt-personer och unga med funktionsnedsättning – ser vi att mycket arbete återstår innan det går att säga att vi når målen om goda levnadsvillkor för alla inom den fria tidens område. De mönster vi ser kan också kopplas till ungas övriga levnadsvillkor. För att svara på vårt uppdrag lyfter vi här fram en samlad bild av de skillnader vi ser.

Ålder – fokus på de yngre och barnifiering

Den undersökta gruppen befinner sig i olika livsfaser, och det hinner hända mycket i en människas liv mellan 13 och 25 år. Vi ser att offentliga verksamheter och stora delar av föreningslivet främst når unga i grundskolan och att mer kan göras för unga vuxna.

Ungdomsstyrelsen (2006) har tidigare konstaterat att unga vuxna ofta är en grupp som inte prioriteras i offentliga satsningar på kultur och fritid. Vår enkät 2014 visar att det är dubbelt så vanligt att kommunerna gör bedömningen att det lokala fritidsutbudet svarar mot vad unga i åldern 13–18 år efterfrågar jämfört med unga i åldern 19–25 år. Det är också dubbelt så vanligt att ha mål som gäller fritiden för de yngre. Två tredjedelar av kommunerna uppger också att de har 20 år som övre åldersgräns för att vara bidragsgrundande barn- eller ungdomsmedlem, medan statens stöd sträcker sig till personer mellan 6 och 25 år. Kommunbesöken visar också att insatser ofta är riktade till den yngre delen av ungdomsgruppen.

När vi frågar unga själva är det vanligare i gymnasiet än i högstadiet att uppge att det finns för lite att göra på fritiden, vilket är särskilt tydligt i glesbygdskommuner (se kapitel 3). Andelen unga som gör väldigt lite eller inga av de vanligaste fritidsaktiviteterna är också större i gymnasiet än i högstadiet.

Inom föreningsidrotten minskar deltagandet tydligt med ökad ålder, och då särskilt för tjejer (Dartsch & Pilhlblad 2013). Vi ser också tecken på barnifiering där föreningslivet och kommersiella aktörer riktar sina aktiviteter till allt yngre barn. Ser vi till kulturpolitikens genomförande är det vanligt att avgränsa gruppen barn och unga till individer upp till 18 år (Ungdomsstyrelsen 2011a).

Kön – olika villkor och en genuskodad fritid

Studien visar på olika villkor och möjligheter på fritiden mellan könen. Det är vanligare bland tjejer än bland killar att uppge att de har för lite fritid. Detta kan påverkas av villkor inom andra delar av livet och förväntningar om vad som ska hinnas med på fritiden. Vi har sedan tidigare lyft fram betydligt högre stressnivåer bland unga tjejer, än bland unga killar, kopplat till olika delar av skolarbetet (egna krav och förväntningar, läxor och betyg), och särskilt i gymnasieåldern (Ungdomsstyrelsen 2013). Som vi konstaterade ovan minskar deltagandet i föreningsidrotten också med ökad ålder och då särskilt bland tjejer. Omvänt är det vanligare bland killar att uppleva att de har för mycket fritid.

Det är en något större andel av landets kommuner som gör bedömningen att det lokala fritidsutbudet i högre grad svarar mot killars efterfrågan än andelen som bedömer att det svarar mot tjejers efterfrågan. Det är också vanligare bland tjejer att uppge att de har avstått från att besöka en fritidsverksamhet av rädsla för att bli dåligt bemött, och de uppger oftare att det dåliga bemötandet handlar om uteseende eller kön.

Vi ser också skillnader i vilka aktiviteter som tjejer och killar deltar i. Tjejer är exempelvis ofta överrepresenterade inom musik- och kulturskolan, medan killar ofta är överrepresenterade på öppna mötesplatser (som fritidsgårdar, ungdomens hus och liknande). Det är betydligt vanligare bland tjejer att läsa och skriva på sin fritid och att delta i någon form av kulturförening. Bland killarna är det vanligare att delta inom föreningsidrotten (särskilt högre upp i åldrarna), samtidigt som vi också ser att det är vanligare bland killar att vara lågaktiv på sin fritid. Vi återkommer till de skillnader som finns i nätaktiviteter.

Unga hbt-personer

– utsatthet och begränsad fritid

I rapporten framkommer ett behov av att förstärka arbetet kring unga hbt-personers fritid.

Vi ser en lägre aktivitetsgrad inom föreningsidrotten bland unga bi- eller homosexuella samt bland unga som är osäkra på sin sexuella läggning jämfört med andra. Det är också mer än dubbelt så vanligt bland dem att ha avstått från att besöka en fritidsaktivitet av rädsla för att bli dåligt bemött. Vi ser också tendenser som pekar mot att det är vanligare att ha blivit mobbad eller utfryst i samband med idrottsutövande, men som är svåra att belägga utifrån ett begränsat statistiskt material. Ungdomsstyrelsen (2010) har tidigare visat en alarmerande hälsosituation och utsatthet för olika typer av kränkningar bland unga hbt-personer och flera intervjustudier visar på begränsningar inom fritidens område (Ungdomsstyrelsen 2012a, Darj, Piehl & Hjelte 2013).

Utifrån enkätsvaren från landets kommuner framkommer tydligt att fritiden för hbt-personer är det minst utvecklade området. Mindre än en tiondel av kommunerna har särskilda mål för dessa ungas fritid och endast en sjättedel gör bedömningen att det lokala utbudet svarar mot gruppens efterfrågan av fritidsaktiviteter. Fyra av tio kommuner uppger att de inte arbetar på några särskilda sätt för att uppnå en bättre fritid för unga hbt-personer. Även den enkätundersökning RFSL genomförde 2014 visar att arbetet kan utvecklas i många kommuner, även om det finns en positiv trend (se kapitel 5).

Våra studiebesök i kommunerna visade att det som regel fanns liten kunskap om och saknades strategiska planer för unga hbt-personer. Vid besöken har vi också blivit uppmärksammade på de olika förutsättningar som råder för att bedriva ett framgångsrikt arbete på detta område, både

när det gäller kommunstorlek och lokala maskulinitetsnormer. Det bör också tilläggas att det finns begränsad kunskap om skillnader i villkor mellan unga homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer.

Unga med funktionsnedsättning – utsatthet och begränsad fritid

Ungdomsstyrelsen (2012b) har tidigare visat hur unga med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor än andra unga. Unga med funktionsnedsättning deltar i mindre utsträckning i fritidsaktiviteter än andra unga. Andelen som aldrig idrottar på fritiden är mellan två och tre gånger så stor bland dem enligt våra enkäter, vilket går i linje med andra studier. Det är mer än dubbelt så vanligt bland unga med funktionsnedsättning att ha avstått från att besöka en fritidsverksamhet av rädsla för att bli dåligt bemött jämfört med övriga unga. Det är också betydligt vanligare att ha blivit mobbad eller utfryst i samband med idrottsutövande.

Tidigare studier visar att det är en dubbelt så stor andel bland unga med funktionsnedsättning, 16–25 år, som upplever att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra med den (Ungdomsstyrelsen 2012b), vilket kan tyda på ett begränsat utbud eller en begränsad tillgång till fritidsaktiviteter. Vår fördjupning i 39 kommuner visar att det är särskilt vanligt bland tjejer med funktionsnedsättning i gymnasieåldern att uppge att det finns lite att göra på fritiden. Det är också vanligare bland unga med funktionsnedsättning att inte vara med i någon förening alls jämfört med andra unga.

I kommunerna sträcker sig fritidsaktiviteter för flera ur denna grupp upp till 20-årsåldern. Att aktiviteter sedan försvinner kan påverka livssituationen mycket negativt, med ökad ensamhet och sämre hälsa som följd.¹⁷¹ Vi ser även flera

tecken på begränsade möjligheter att ta del av det utbud som finns. Det kan handla om hur olika kommuner tolkar rätten till ledsagning och assistans, brist av samverkan mellan kulturens och fritidens område och socialtjänstens arbete, samt elitsatsningar inom idrott som kan göra att unga med funktionsnedsättning kan få allt svårare att stanna kvar i verksamheterna.¹⁷²

Lägre aktivitet bland unga i socioekonomiskt utsatta bostadsområden

Som vi konstaterade i kapitel 1 finns det relativt få studier som belyser fritidsaktiviteter och organisering bland unga i socioekonomiskt utsatta bostadsområden. Genom fördjupningsstudien *Ungas livsstil i låg- och högstatusområden* ser vi betydande skillnader som tyder på flera hinder på fritidens område i dessa områden.

Studien visar på sämre hälsa och livskvalitet och ett tydligt lägre deltagande i fritidsaktiviteter i socioekonomiskt utsatta områden jämfört med i områden med hög medelinkomst. Det är också en lägre andel bland tjejerna i dessa områden som trivs bra med sin fritidssituation, och det är mindre vanligt att vara med i en förening, särskilt bland tjejer vid en sådan jämförelse. Det är också tydligt mindre vanligt att vara med i musik- och kulturskolan både bland tjejer och killar i dessa områden. Det lägre deltagandet i lågstatusområdena beror inte på lägre intresse av att delta, vilket tyder på att det finns andra hinder som gör att unga inte deltar i verksamheterna.

I motsats till detta är det vanligare att besöka en fritidsgård eller ett bibliotek i socioekonomiskt utsatta områden än i områden med hög medelinkomst. När unga tillfrågas vad de vill att kommunen ska satsa på så är det också vanligare bland unga i socioekonomiskt utsatta områden

att efterfråga satsningar på fritidsgårdar, medan det är vanligare att unga i högstatusområden efterfrågar satsningar på idrott (vilket är vanligt bland killar i båda typerna av bostadsområden).

Vid våra egna kommunbesök lyftes bland annat låg föreningsvana och kunskap om föreningslivet fram som utmaningar i dessa områden, tillsammans med ekonomiska begränsningar. Lisa Kings studie visar också hur flera motrörelser har vuxit fram i dessa områden, bland annat som kritik mot ekonomisk och etnisk segregering i landets storstäder.

Socioekonomiska förutsättningar som begränsar

Det är också tydligt hur ekonomiska förutsättningar och föräldrars resurser kan begränsa barns och ungas möjligheter på fritiden. Barn i hushåll med begränsad ekonomi deltar i lägre grad i organiserade fritidsaktiviteter (Statistiska centralbyrån 2009). Flera av de skillnader vi ser mellan bostadsområden är ett resultat av skilda ekonomiska förutsättningar. Studien i låg- och högstatusområden visar även ekonomins påverkan för unga oavsett bostadsområde. Det är betydligt vanligare bland barn i familjer som har begränsad ekonomi att vilja delta i en idrottsförening eller i musik- och kulturskolan, men att inte göra det. Vid samtliga kommunbesök vi genomfört har ungas begränsade ekonomiska resurser lyfts fram som ett hinder för en del unga att ta del av olika fritidsaktiviteter. Riksidrottsförbundet har också sedan tidigare visat på betydande kostnader för deltagande i olika idrotter, och som ofta ökar med stigande ålder.

Även i enkätsvaren från unga i 39 kommuner 2012–2013 ser vi tydliga samband mellan en lågaktiv fritid och begränsade ekonomiska resurser. En av åtta unga i åldern 13–19 år har avstått från fritidsaktiviteter som många andra

jämnåriga ägnar sig åt för att de själva eller familjen inte har råd. En lika stor andel uppger att de inte har haft råd att följa kompisar på aktiviteter under det senaste halvåret. Högutbildade föräldrar minskar också risken för en lågaktiv fritid. Här kan både ekonomiska resurser och föräldrars egna erfarenheter från olika fritidsaktiviteter ha betydelse. Våra nationella undersökningar 2013 visar samma mönster då andelen föreningsmedlemmar bland unga i åldern 16–29 år ökar med föräldrarnas utbildningsnivå. Andelen föreningsmedlemmar är betydligt lägre bland unga arbetslösa jämfört med bland dem som studerar eller arbetar.

Inrikes och utrikes födda samt nyanlända

Vi ser också tydliga mönster utifrån födelseland, och då främst för utrikes födda tjejer och nyanlända. Det är mindre vanligt bland utrikes födda unga i åldern 16–29 år att vara medlemmar i någon förening 2013. Bland inrikes födda tjejer och killar var 56 procent medlemmar, jämfört med 43 procent av utrikes födda killar, och 32 procent av utrikes födda tjejer. Fördjupningen *Segrar föreningslivet?* visar liknande mönster. Luppresultaten från 39 kommuner visar att andelen som har en lågaktiv fritid är också särskilt stor bland utrikes födda tjejer.

Riksidrottsförbundet har tidigare visat att unga med utländsk bakgrund idrottar i föreningar i mindre utsträckning, och att skillnaden finns bland tjejer där 47 procent med svensk bakgrund idrottar i förening jämfört med 31 procent bland tjejer med utländsk bakgrund. Studien i låg- och högstatusområden visar att det är betydligt vanligare bland utrikes födda och bland unga med utländsk bakgrund att vilja delta i en idrottsförening eller i en musik- och kulturskola, men att inte göra det jämfört med bland inrikes födda.

För *nyanlända* ser vi att omkring 37 procent av kommunerna svarar att det lokala fritidsbudgetet svarar mot efterfrågan i den gruppen, vilket är ungefär samma nivå som för unga med funktionsnedsättning. Däremot är det 14 procent som också har satt mål som följs upp för unga nyanlända i åldern 13–25 år, vilket exempelvis kan jämföras med att 23 procent av kommunerna uppger att de har den typen av mål för unga med funktionsnedsättning. Samtidigt uppger 80 procent att de använder någon form av arbetsätt för att uppnå en bättre fritid för nyanlända. Inkluderande och särskilt riktade verksamheter är de vanligaste arbetsätten.

Genom fördjupningen i Lupp-svar från 13–19-åringar i 39 kommuner 2012–2013 kan vi ge en viss bild av dem som har bott i Sverige i mindre än tre år. När det gäller att inte vara med i någon förening så är det särskilt vanligt bland nyanlända och även vanligare bland utrikes födda jämfört med bland inrikes födda.

Vissa skillnader mellan kommuner

Utöver de betydande skillnader vi ser i fördjupningsstudien mellan olika typer av bostadsområden ser vi förhållandevis lite skillnader mellan olika kommungrupper i de frågor som vi har studerat. Det kan vara ett tecken på att skillnaderna är små, men också vara en konsekvens av kommungrupperingen.

Vår fördjupning av enkätsvar från unga i 39 kommuner 2012–2013 visar att andelen unga som uppger att det finns lite att göra på fritiden är betydligt högre i glesbygd och i varuproducerande kommuner jämfört med i förorter till storstäder samt i större städer. Detta gäller särskilt för unga i gymnasieåldern. Kommunenkäten visar att det är vanligare i glesbygdskommuner, större städer samt storstäder att samarbeta med

andra kommuner eller på regional nivå jämfört med i förortskommuner. Glesbygdskommuner är de som i störst utsträckning uppger att de har den typen av samarbeten, vilket kan förklaras med ett större behov av samarbete med andra kommuner för att utveckla sina verksamheter. Det är också vanligare i glesbygd att beslut om fritidsfrågor tas av kommunstyrelsen, vilket även det kan förklaras med den mindre organisationen.

Vi ser också skillnader i kommunernas bedömning av sin förmåga att ge unga möjligheter att organisera sig (som svarar mot ungas efterfrågan). Andelen kommuner som svarar att förmågan är ganska eller mycket bra är högst i gruppen storstäder och större städer (88 procent), följt av kommuner i glesbygd, medan andelen är lägst i förortskommuner och övriga kommuner (59 procent).

Hinder och möjligheter för att delta och få inflytande

Det finns alltså betydande skillnader i ungas deltagande i fritidsaktiviteter och i föreningslivet. I detta avsnitt diskuterar vi olika typer av hinder och initiativ för att möta dessa.

Ekonomiska hinder och förutsättningar

En form av hinder handlar om *ekonomiska förutsättningar* att delta i olika aktiviteter. Barn i ekonomiskt utsatta hushåll, barn till ensamstående och barn med utlandsfödda föräldrar är mindre aktiva på sin fritid och deltar i lägre grad i organiserade fritidsaktiviteter. Delaktigheten i fritidsaktiviteter stiger som regel med föräldrarnas utbildningsnivå. Det finns stora skillnader i kostnader för idrottsaktiviteter, och kostnaderna för flera idrotter har stigit de senaste åren. Det

finns också betydande skillnader i deltagaravgifter för musik- och kulturskolor runtom i landet.

Ekonomiska resurser bland unga och deras familjer kan ses som del av en större fördelningspolitisk samhällsdiskussion. Här avgränsar vi oss till de mer riktade statliga initiativen för att öka de ekonomiska förutsättningarna att delta i fritidsaktiviteter. Under 2014 infördes en fritidspeng (högst 3 000 kronor per år) för att öka möjligheterna på fritiden för barn i årskurs 4–9 vars föräldrar har försörjningsstöd. Vi konstaterade i kapitel 7 att denna satsning inte kommer unga nyanlända till del då de har etableringsersättning. Den nuvarande regeringen har aviserat att fritidspengen avskaffas för att istället höja riksnormen för försörjningsstödet för barn i åldern 7–18 år (prop. 2014/15:1).

Vidare har regeringen aviserat en satsning på att sänka medlemsavgifterna till landets musik- och kulturskolor. Det finns all anledning att i samband med dessa förändringar studera effekterna. Vi saknar kunskaper om avgifternas betydelse för att delta i musik- och kulturskolor. Det finns skäl att bevaka i vilken utsträckning den höjda riksnormen för försörjningsstödet bidrar till att öka ungas möjligheter till fritidsaktiviteter, eller om pengarna används för att täcka andra utgifter. På kommunal nivå ser vi exempel på kostnadsfria aktiviteter, som ungas mötesplatser, drop in- eller spontanidrottsanläggningar, och i vissa fall även nolltaxa för att delta i en musik- och kulturskola.

Det kan också finnas andra hinder som vi inte har haft möjlighet att fördjupa oss i, som resvägens betydelse och kostnader för transporter i samband med att kunna delta i aktiviteter.

Vi har tidigare lyft fram tendenser att den statliga medelstilldelningen till fritiden för unga i åldern 13–25 år sannolikt i något högre grad till-

faller aktiviteter där killar är överrepresenterade (Ungdomsstyrelsen 2011a, 2013). Vi ser också exempel på kommuner som har tagit fram försök att analysera det kommunala stödet riktat till ungas fritid utifrån kön. Det bör dock tilläggas att det både på statlig och på kommunal nivå är svårt att fullt ut följa all relevant medelstildelning inom fritidens område som helhet och uppdelat på kön.

Bemötande och diskriminering

En annan typ av hinder kan vara bemötande och arbetssätt inom olika verksamheter som kan upplevas exkluderande eller diskriminerande. Detta aktualiserar också att vi ska *beakta arbete och metoder för jämställdhetsintegrering och antidiskriminering* i genomförandet av vårt uppdrag.

Tidigare i rapporten har vi konstaterat att tyngdpunkten i diskrimineringslagen ligger på utbildning och arbetsliv och i begränsad utsträckning rör föreningslivet. Arbetet för att stärka goda villkor inom föreningslivet sker på flera andra sätt än genom den typen av lagstiftning.

Som vi har konstaterat är det betydligt vanligare att unga med funktionsnedsättning och unga som inte definierar sig som heterosexuella att ha avstått från att besöka en fritidsaktivitet av rädsla för att bli dåligt bemött. Detta är också något vanligare bland tjejer än bland killar. Normkritiska metoder är ett sätt för att utveckla bemötande och pedagogik inom olika verksamheter. Det finns behov av att fortsätta det arbete som vi, och tidigare Ungdomsstyrelsen, har bedrivit för att skapa goda möjligheter på fritiden för unga hbt-personer, vilket vi återkommer till i våra förslag.

Det finns också flera andra satsningar för att stärka antingen tjejers eller killars möjligheter

kopplade till ungas aktiviteter på fritiden (jfr Ungdomsstyrelsen 2013). Vi har även ett pågående arbete som handlar om att förebygga sexuella kränkningar och övergrepp i föreningslivet, som också är en viktig del i att skapa goda villkor för unga på fritiden och där vi ser behov av fortsatt arbete. Detta genom att erbjuda ungdomsledare kunskap om förebyggande arbete och hur man bättre kan hantera en uppkommen krissituation (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014a).

Särskilda hinder för olika delar av ungdomsgruppen

Vi har sett flera exempel på hur olika normer för tjejer och killar i olika fritidsverksamheter kan begränsa fritiden på olika sätt (jfr Ungdomsstyrelsen 2013). Vid kommunbesöken framkom även hur tjejer kan förväntas ta större ansvar i hemmet, eller en motvillighet från föräldrar att låta tjejer på egen hand delta i fritidsaktiviteter. Tjejer upplever också oftare en större otrygghet i det offentliga rummet kvällstid. Här finns flera olika frågor att fortsätta arbeta med.

När det gäller fritiden för unga hbt-personer finns en rad dokumenterade hinder och utmaningar (Ungdomsstyrelsen 2012a, Darj, Piehl & Hjelte 2013). Bland dessa finns allt från kränkningar och övergrepp till bristande kompetens och bemötande och även fysisk och psykisk ohälsa hos unga själva. Flera faktorer har lyfts fram som kan främja en aktiv fritid som icke-begränsande mötesplatser, förebilder och kompetenta vuxna i verksamheter. Vår kunskap är också som lägst när det gäller unga transpersoners situation. Vi har på regeringens uppdrag genomfört utbildningsinsatser för personal som arbetar med fritidsverksamheter för unga i syfte att öka deras kompetens och skapa öppna och fördomsfria mötesplatser runtom i landet (Myn-

digheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b). Dock är det tydligt att mycket arbete återstår för att skapa en god fritid och goda levnadsvillkor för unga hbt-personer.

För unga med funktionsnedsättning ser vi förutom nämnda brister i bemötande, bland annat en tendens att utbud och aktiviteter inte finns i samma utsträckning för dem över 20 år som för dem under.¹⁷³ Även andra stöd som tillgång till ledsagning och assistans kan begränsa fritiden för delar av denna grupp unga (Ungdomsstyrelsen 2012b), och vi har tidigare bland annat föreslagit att färdtjänst och kollektivtrafik borde utredas ur ett ungdomsperspektiv.

Funktionshinderspolitiken har som inriktning att undanröja hinder i omgivningen. I vår enkät till landets kommuner uppger knappt en fjärdedel att de har mål som följs upp kopplade till fritiden för unga med funktionsnedsättning. Myndigheten för delaktighet, och tidigare Handisam, har gjort uppföljningar av statens, landstingens och kommunernas arbete för bland annat kultur och idrott. Det första området beskrevs som ett av få där uppsatta delmål hade möjlighet att realiseras fram till 2016 dit de uppsatta målen sträcker sig (Handisam 2013). Inom idrotten konstaterades dock ett stort behov av förbättrad tillgänglighet och delaktighet samt behov av en tydlig aktör med ansvar inom området. Det är också viktigt att betona att det finns en betydande heterogenitet bland unga med funktionsnedsättning och olika typer av nedsättningar och hinder (jfr Ungdomsstyrelsen 2012b). Vilka konsekvenser psykisk ohälsa har för ungas fritid är exempelvis en fråga som vi inte har haft möjlighet att fördjupa i denna studie.

För ensamkommande och nyanlända unga visar intervjuundersökningar på tre typer av hinder för att delta i föreningslivet (Individuell människohjälp 2014). Unga som anländer i

16–18-årsåldern kan ha svårt att ta plats i föreningar som då ofta är mindre omfattande, mer tidskrävande och elitinriktade. Vidare nämns begränsade ekonomiska resurser och att mottagandet från olika föreningar kan stärkas även om det finns positiva exempel. Vi ser också att fritidsaktiviteter och föreningslivets roll skulle kunna stärkas i etableringsarbetet, vilket vi återkommer till i våra förslag både utifrån allas rätt till aktiviteter som ett värde i sig, men också utifrån de samhällsvärden de kan bära med sig.

Utrikes födda är i mindre utsträckning med i föreningslivet, och det gäller framförallt unga tjejer. Möjliga förklaringar kan vara att föräldrarna saknar föreningserfarenhet, att det lokala fritidsutbudet är begränsat eller att det finns andra fritidssystemställningar de hellre föredrar. Men det kan också handla om normer i hemmet eller i fritidsaktiviteterna som gör att de inte deltar. Vårt eget arbete med satsningen på engagemangsguider visar bland annat på betydelsen av att anpassa verksamheternas innehåll och att ha en dialog med föräldrarna för att öka förtroendet för föreningar och ungdomsledare.

Regeringen har aviserat en satsning på kultur i landets miljonprogramsområden som omfattar 230 miljoner kronor under perioden 2015–2018 (prop. 2013/14:1, Kulturdepartementet 2014). Den ska bland annat främja de lokala civilsamhällesorganisationernas arbete med kulturella verksamheter. Det finns flera viktiga erfarenheter och kunskaper från tidigare arbete, som inom engagemangsguidessatsningen, att ta tillvara i det kommande arbetet (se kapitel 7). Det är också viktigt att tänka in olika typer av arenor för kulturutövande, exempelvis i föreningslivet, i skolan, i musik- och kulturskolan samt inom öppna mötesplatser (jfr Ungdomsstyrelsen 2011a).

Svårt att nå alla unga med fritidsutbudet

Våra kommunbesök visade att unga ibland har begränsad kännedom om det lokala fritidsutbudet och att kommunerna upplever svårigheter med att nå ut med sådan information. Vidare så kan både ungas och föräldrars låga föreningsvana och kunskaper om föreningslivet vara ett hinder. Kommunenkäten visar att särskilt riktad information också ibland används till specifika ungdomsgrupper. En annan typ av hinder kan handla om brist på lokaler och anläggningar.

Vi ser också skillnader i hur stor utsträckning olika verksamheter och aktiviteter engagerar olika delar av ungdomsgruppen, men det krävs fördjupade studier för att se vad som ligger bakom detta. Om vi ser till föreningsidrotten finns det inte något enkelt svar på varför unga vuxna, framförallt tjejer, lämnar föreningslivet, men att förklaringarna torde finnas både inom idrotten och i det omgivande samhället (Dartsch & Pihlblad 2013). Det handlar bland annat om förutsättningar och vilja bland barn och unga, men också om föreningarnas förutsättningar att bedriva en god verksamhet.

Fördjupningen i olika typer av bostadsområden visade tydligt att deltagandet i musik- och kulturskolan är lägre i socioekonomiskt utsatta områden. Det finns tidigare studier som pekar på att deltagandet i musik- och kulturskolan är betydligt högre bland barn och unga från familjer med högutbildade föräldrar och med större resurser (se Elofsson 2009).

I de socioekonomiskt utsatta områdena är det istället betydligt vanligare att besöka en fritidsgård eller ett bibliotek. Resultaten tyder på att det kan finnas skäl att arbeta för att öka föreningslivets och musik- och kulturskolans förmåga att nå unga i socioekonomiskt utsatta områden. Samtidigt ser vi att öppna mötes-

platser verkar ha större förmåga att nå unga i dessa områden, och är också mer efterfrågade bland unga själva. Det kan finnas olika orsaker till det. Föreningslivet och musik- och kulturskolan innebär ofta högre krav på regelbundet deltagande och är förenade med olika typer av kostnader och avgifter, medan de andra typerna av verksamheter är friare i sin form och oftare avgiftsfria. Sveriges Musik- och Kulturskoleråd har efterfrågat en nationell strategi för barns och ungas kulturutövande, med syfte att möjliggöra en likvärdig kulturskola runtom i landet. Våra resultat pekar på att en motsvarande diskussion även bör föras kring öppna mötesplatser för unga, vilket vi återkommer till i avsnittet om framtida kunskapsutveckling.

Bidragsgivningens hinder och möjligheter

En sista dimension vi vill lyfta handlar om de begränsningar som kan finnas i de offentliga stödens förmåga att nå ut till unga och ungas olika aktiviteter och engagemang.

Stora delar av de statliga stöden till barn- och ungdomsorganisationer, till föreningsidrotten och även inom folkbildningen bygger på viktiga principer om att skapa förutsägbara villkor och autonomi för föreningslivet och det civila samhällets aktörer.

I vissa fall finns överenskommelser mellan det civila samhället och det offentliga om särskilda satsningar för att nå ut till underrepresenterade grupper. Ett sådant exempel är satsningarna *Idrottslyftet* och det tidigare *Handslaget*, 500 miljoner kronor har årligen lagts på detta särskilda arbete. De utvärderingar som har gjorts visar att satsningen hittills inte har nått upp till syftena att locka fler tjejer och killar och att få de aktiva att idrotta längre upp i åldrarna samt att verka utifrån ett jämställdhets- och jämlik-

hetsperspektiv (se kapitel 7). Enligt nya riktlinjer för 2013–2015 ska samtliga förbund göra en analys utifrån de nämnda perspektiven.

Centrum för idrottsforskning (Kulturdepartementet 2013) genomför nu också en studie kring idrottsrörelsen. Särskilt fokus ska läggas på i vilken mån olika delar av befolkningen nås och där nämns ålder, kön, sexuell läggning, socioekonomi, boendeort, funktionsnedsättning samt utländsk bakgrund. Vidare nämns nivån på medlems- och träningsavgifter och goda exempel. Utredningen redovisas maj 2015. Mycket talar för att det behövs ett förändrat arbete framöver om det ska vara möjligt att nå de uppställda målen.

När vi ser till bidragsgivningen till barn- och ungdomsorganisationer så nås detta stöd av allt fler organisationer. Samtidigt är de organisationer som har tillkommit ofta avknoppningar av redan befintliga organisationer. Ser vi till kommunernas bidrag till ungdomsorganisationer så lyfter de själva fram behov av att på ett bättre sätt kunna nå ut till ungas egna intressen och nya former av organisering. Ett alternativ för att göra detta har varit de system med småskaliga stipendier som har spritt sig under de senaste 10–15 åren och som nu används av omkring två tredjedelar av landets kommuner. Detta kan vara ett sätt att utveckla det offentliga förmåga att verka för förnyelse inom ungas fritid och organisering, men det finns också flera andra exempel på hur kommuner har vidareutvecklat sin bidragsgivning (se Lunds kommun 2014, Region Gotland 2014, Sandvikens kommun 2014). Vi återkommer till denna fråga i våra förslag. Den stärkta återrapporteringen som nu har införts kring effekter av stöden till barn- och ungdomsorganisationer kan också framöver skapa en bättre bild av eventuella framtida utvecklingsbehov.

Vi kan avsluta med att konstatera att statens satsningar i stor utsträckning har inriktat sig på att rekrytera unga till olika aktiviteter. Det har varit mindre vanligt med initiativ för att stärka inflytandet bland de unga som redan är aktiva i olika verksamheter, även om det också finns sådana exempel. Vi har i tidigare studier konstaterat att omkring en femtedel av de som var aktiva i föreningar önskar mer inflytande inom dem, samtidigt som många är nöjda med den påverkan de har eller inte vill påverka (se kapitel 3). Minskningen av andelen unga som har förtroendeuppdrag inom föreningslivet är ett tecken på att det kan finnas skäl att stärka denna dimension i det framtida arbetet.

Samhällstrender och förändrade villkor

I rapporten lyfter vi fram förändringstrender som är viktiga för att bedöma framtida utmaningar inom området, och hur olika aktörer arbetar för att möta dem.

Flera tecken på minskad föreningsaktivitet

Vi ser flera tecken på minskad föreningsaktivitet bland unga under de senaste 20 åren när det gäller medlemskap och deltagande i olika typer av aktiviteter. Statistiska centralbyråns ULF-undersökning visar att andelen unga i åldern 16–25 år som har varit på ett föreningsmöte under det senaste året har minskat från drygt 50 procent i mitten av 1990-talet till strax under 40 procent i början av 2010-talet.

I fördjupningsstudien *Segrar föreningslivet?* konstateras att medlemskap i föreningar har minskat över tid bland barn och unga i åldern 10–19 år. Det blir också allt mindre vanligt att vara med i flera föreningar. Tendenserna är sär-

skilt tydliga bland de äldre i detta åldersspann. Centrum för idrottsforskning har också noterat att aktivitetsnivån har minskat inom barn- och ungdomsidrotten sedan 2008 och då särskilt bland unga i åldern 17–20 år och då främst bland tjejer (Centrum för idrottsforskning 2014, Dartsch & Pihlblad 2013).

Studien visar också att det är relativt få unga som har uppdrag i föreningslivet (i styrelser, arbetsgrupper eller kommittéer) och att denna andel har minskat över tid, till och med i snabbare takt än att vara medlem i en förening. Dock är det något vanligare att vara tränare eller att på olika sätt hjälpa till inom föreningsidrotten.

I studien diskuteras möjliga förklaringar bakom tillbakagången som landar i att individualiseringen och en önskan om ökade frihetsgrader troligen spelar roll här och tar sig uttryck genom ett minskat intresse för föreningsaktiviteter.

Detta kan ställas mot studier om aktiviteter i föreningslivet utifrån andra undersökningar och definitioner. Det finns studier som lyfter fram att befolkningens insatser i föreningslivet snarast kan beskrivas som större än någonsin (se Svedberg, von Essen & Jegermalm 2010). Även de konstaterar en nedgång från 1992 till 2009 i omfattning av frivilligt arbete bland unga män i åldern 16–29 år. Samtidigt betonar de att andelen i åldern 16–18 år som gör insatser inom föreningslivet är mycket hög. De beskriver också hur föreningslivet troligen ur ett historiskt perspektiv upplevde rekordhöga nivåer under 1990-talet, vilket bör vägas in i tolkningen av olika studier. Samtidigt kan konstateras att urvalet av unga i åldern 16–29 år består av ett betydligt lägre antal individer än urvalet i exempelvis vår egen attityd- och värderingsstudie, vilket gör att resultaten bör tolkas med försiktighet. Det går också att diskutera olika sätt att mäta föreningsaktivitet (se kapitel 4).

Med detta sagt ser vi ändå flera tecken på att ungas engagemang i föreningslivet minskar, och även kunskapen om föreningslivet. För att möta dessa trender kan vi bland annat vända oss till skolans demokratiuppdrag när det gäller att stärka ungas kunskaper och vägar in i föreningslivet, vilket vi återkommer till i våra förslag. Vi ger också förslag som handlar om att på ett bättre sätt nå fram till unga som inte är aktiva i traditionella former av organisering.

Trender i samhället och i föreningslivet

I studien *Segrar föreningslivet?* tecknas flera trender både för samhället och specifikt för föreningslivet. Flera av dem handlar om att individen och det egna livsprojektet i allt högre grad ställs i centrum. Det finns samhällsförändringar som pekar på ökad *individualisering* med allt större betoning på självförverkligande och allt mindre på kollektiva strävanden.

Andra trender inom föreningslivet är en *diferentiering* med fler och specialiserade aktiviteter att välja mellan, och att aktiviteter med många *frihetsgrader* (till exempel lägre krav på regelbundet deltagande) blir allt mer populära. Det finns också en strävan om att vilja uppleva allt mer inom en begränsad tid. I kontrast mot tidigare argumentation om vikten av att etablera livslånga vanor i tidig ålder finns det tecken på att de som börjar tidigt i en aktivitet också slutar tidigt.

I artikeln beskrivs också en *marknadsfiering* eller kommersialisering av den fria tidens aktiviteter. Det finns en tilltagande konkurrens mellan olika aktiviteter i ungas liv och även bland olika anordnare, där exempelvis ökad verksamhet bland kommersiella aktörer också förändrar villkoren för verksamheter i offentlig regi. Unga verkar också ha allt svårare att skilja mellan ak-

tiviteter som drivs kommersiellt, de som drivs i offentlig regi och de som drivs i föreningsregi. I artikeln beskrivs också en trend med *barnifiering* där aktiviteter påbörjas i allt lägre ålder och verksamheter riktar sig till allt yngre. Här ser vi en betydande risk att den redan tydliga tendensen att inte prioritera unga i åldern 19–25 år riskerar att förstärkas än mer framöver. Det konstateras också att föreningsidrotten traditionellt har utgjort en stor del av ungas föreningsliv och denna position verkar ha förstärkts under de senaste åren. *Nätifiering* av ungas liv nämndes också, vilket vi återkommer till längre fram i diskussionen när det gäller nya former av organisering.

Trender och arbete inför framtiden

Resonemangen kring de tecknade trenderna kan fördjupas genom några exempel på hur olika aktörer resonerar kring framtiden inom sina respektive fält. Vi ser här att barnifieringen är en fråga som inte har lyfts fram så tydligt i dessa.

Under rubriken *Framtidens förening* initierade Riksidrottsförbundet ett utvecklingsarbete 2011 med sikte på 2025. De utmaningar som tecknades handlade om en åldrande och mer heterogen befolkning, individualisering, kommersialisering, professionalisering och nya sätt att kommunicera (som via nätet). Riksidrottsförbundet har också lyft fram hur föreningarna främst är beroende av ideellt arbete i kombination med avgifter, men att det offentliga stödet är helt avgörande för att hålla både arbetsinsatser och ekonomiska bidrag från föräldrar på en rimlig nivå. De beskriver hur det statliga bidraget legat på samma nivå sedan 2009 och att kommunernas totala bidrag minskat (det finns dock betydande variationer mellan kommuner). Även

Idrottslyftet är ett tydligt försök att på ett bättre sätt nå ut till icke föreningsaktiva barn och unga.

Folkbildningen möter också flera av de tecknade trenderna (se även kapitel 5). En utmaning handlar om att kommunala bidrag till folkbildningen har minskat betydligt sedan början av 1990-talet (SOU 2012:72). Konkurrens från privata utbildningsanordnare är en annan. Det finns också här tendenser till kommersialisering, exempelvis upprättar en del studieförbund företag. Som vi såg i kapitel 5 så skiljer sig också kommunernas villkor för stöd till studieförbunden från statens där de förstnämnda i mycket högre grad ställer krav på verksamheter för barn, medan staten betonar verksamhet för unga och vuxna. I *Folkbildningens vägval och vilja* (Folkbildningsrådet 2013) tecknas studieförbundens och folkhögskolornas roll idag och i framtiden. Där betonas bland annat kunskapens och bildningens egenvärde, folkbildningens frihet och frivillighet samt deltagande och samhällsengagemang genom folkbildningen. Folkbildningen beskrivs som en viktig kraft för att möta samhällstrender som specialisering och fragmentisering, både för att förstå samhällsförändringarna och för att skapa gemenskap och djupare dialog. Där tecknas också utmaningar i form av segregation, nätifiering, minskad läsning, men också folkbildningens betydelse inom till exempel kulturens område.

Vi kan även lyfta fram en del av det utvecklingsarbete som sker inom musik- och kulturskolan. Under rubriken *Kulturskola 2030* inledde Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) ett samarbete 2012 för att sätta fokus på framtida behov och utmaningar i ett arbete som avslutas 2015. Ett av fokusområdena är barns och ungas fritid. Projektet har bland annat diskuterat

relationen till skolan, det professionella kulturlivet och pedagogiska frågor. Andra teman har varit *en kulturskola för alla och kulturskolan och samhällsbygget*. Särskilda projekt har arbetat för att öka möjligheterna för personer med olika typer av funktionsnedsättning (Sveriges Musik- och Kulturskoleråd 2011). Nya arbetsformer, ofta i socioekonomiskt utsatta stadsdelar, prövas i form av *El Sistema* inom ramen för musik- och kulturskolan i Göteborg, Eskilstuna, Malmö, Motala, Stockholm, Södertälje och Umeå (www.elsistema.se).

Kontinuitet och förnyelse i organisering och aktiviteter

En del av vårt uppdrag handlar om att *beskriva eventuella nya intresseområden och nya former av organisering, nätverk och samverkan bland unga och mellan ungdomsorganisationer*, vilket vi har undersökt på flera sätt.

Ser vi ungas föreningsaktiviteter speglade genom enkätundersökningar så är det endast inom dator-, roll- och konfliktspelsföreningar som vi ser en tydlig expansion sedan början av 2000-talet. Denna tillväxt ser vi också spår av i vår genomgång av statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer under de senaste 20 åren. Antalet bidragsgrundande medlemmar ökar tydligt bland hobbyorganisationer och elev- och studentorganisationer samt bland vissa övriga organisationer. Det går att se ett skifte där Scouterna var det förbund som samlade flest bidragsgrundande medlemmar fram till mitten av 2000-talet då Sverok övertog den positionen. De skiftningar vi ser kan också vara uttryck för att vissa organisationstyper i större utsträckning nås av stödet, snarare än att antalet organiserade inom en verksamhet faktiskt har tilltagit.

Exempelvis så har elev- och studentorganisationer i större utsträckning fått stöd via vårt organisationsbidrag på senare år, vilket bland annat kan kopplas samman med slopandet av kårobligatoriet (vilket nu gör att de uppfyller krav på att deltagande i organisationen ska vara frivilligt). I det material som används i *Segrar föreningslivet?* ser författarna inte några mer omfattande nya former av föreningar eller aktiviteter som växer fram bland unga.

Vår genomgång av organisationer som har fått bidrag för första gången de senaste tio åren visar att många av dem antingen är äldre organisationer som bildades före 2000-talet eller att de är avknoppningar av befintliga organisationer.

När vi frågar landets kommuner uppger drygt en fjärdedel att de har erfarenheter av nyare former av organisering bland unga. En del kommuner lyfter fram svårigheter att hitta lämpliga stödformer för dessa, medan andra lyfter fram att stipendier, eller stöd till individer och startbidrag, kan vara vägar att stödja detta såväl som genom lokaler, utrustning och kompetens.

Lisa Kings visar i sin studie också på nya sociala rörelser som har växt fram under de senaste åren, framför allt i ett antal förortsområden där platsens gemenskap tillsammans med social och ekonomisk segregation bildar viktiga utgångspunkter. I artikeln speglas detta dock utifrån hur rörelserna förhåller sig till det övriga civilsamhället och det offentliga. I dessa rörelser finns en kraft som vitaliserar och demokratiserar det offentliga samtalet som är viktig för omgivningen att bemöta med nyfikenhet och öppenhet. Vi ser också att det även här finns viss kontinuitet då dessa organisationer ofta återanvänder de metoder som har använts av traditionella sociala rörelser.

Aktiviteter på nätet tar också en allt större del av ungas liv, vilket Simon Lindgren visar exempel på i sin studie. Vi ser exempel på nya arenor för vänskapsrelationer och intressen. Den forskning som finns har tagit fasta på nya former av informellt och icke-formellt lärande, nya färdigheter och deltagarkulturer på nätet med lägre trösklar för engagemang. Det finns också olika inriktningar i forskningen när det gäller betoning av antingen positiva eller negativa sidor i denna utveckling. Dock konstateras att det finns ytterst lite forskning om hur traditionella ungdomsorganisationer påverkas eller möter dessa trender och även kring hur offentliga organisationer som staten, landstingen och kommunerna kan möta digitaliseringen.

Inom projektet *EU-kids Online* (www.eukidsonline.net) pågår arbete för kunskapsbaserad politik inom området, och inom ramen för det har bland annat konstaterats att forskningen hittills i hög grad har fokuserat mer på risker än på de möjligheter som finns med nätkิจกรรมer (Eu Kids Online 2014). Statens medieråd har i uppdrag att verka för barns och ungas medvetna medieanvändande. De har visat på tydliga könsskillnader bland barn som är 10 respektive 13 år när det gäller internetanvändning. Skillnaderna är som störst i användning av sociala medier och datorspel (Statens medieråd 2014). Det kan också nämnas att Sverok genom projekten NAB (*Normer, Attityder, Beteenden*) och *Code of Conduct & Meet up* arbetar för stärkt jämställdhets- och mångfaldsperspektiv och uppförandekoder inom spelvärlden (www.sverok.se).

I vår förslagsdel återkommer vi till åtgärder som skulle kunna stimulera förnyelse och nya sätt att möta ungas engagemang och intressen.

Kunskap och uppföljning

Avslutningsvis vill vi diskutera den del av vårt uppdrag som handlar om att *beskriva nationella och lokala initiativ för utvecklade analyser, uppföljningar och utvärderingar*. Indikator- och uppföljningssystem har vuxit fram inom en rad nationella politikområden under det senaste årtiondet. Inom flera av dem pågår ett arbete för ökade möjligheter att göra kommunala jämförelser. Det finns också flera andra nyckeltal och uppföljningsverktyg som möjliggör jämförelser mellan kommunerna. Vi själva har haft en roll att stödja och stimulera den lokala kunskapsutvecklingen inom ungdomspolitik, exempelvis genom Luppenkäten och genom dialog och nätverk med kommuner.

Behov av att följa upp politikens mål och genomförande

Utgångspunkten på nationell och kommunal nivå bör vara att det främst är politikens målsättningar och genomförande som ska följas och utvärderas. Detta inte minst för att skapa allt bättre underlag för politiska beslut och prioriteringar. Om det saknas mål så finns det inget att följa upp, även om det också finns ett värde i indikatorer som visar långsiktiga trender inom relevanta områden som inte är knutna till specifika satsningar och politiska prioriteringar.

I kapitel 2 ser vi hur de statliga målen som kan kopplas till ungas fritid och organisering följs upp inom flera nationella politikområden. Samtidigt ser vi att kunskapen är underutvecklad inom vissa områden, vilket vi återkommer till.

Kommunernas mål- och uppföljningsarbete

Vi ser flera intressanta mönster i kommunernas mål- och uppföljningsarbete som också kan ha betydelse för statens arbete. Verksamheter inom ungas fria tid saknar i stor utsträckning statlig reglering, med undantag för lagreglerad biblioteksverksamhet. Vid våra kommunbesök lyftes också hur avsaknaden av lokala mål kan göra att området riskerar att få låg status. Inom vilka områden finns mål och i vilken mån följs de upp? Detta kan ge vägledning för kommunernas fortsatta arbete, och för hur staten och andra nationella aktörer kan stödja detta.

Kommunenkäten visar att det är vanligast att ha *uppföljningsbara mål* för folkbiblioteken, fritidsgårdarna och ungdomens hus samt inom idrottens område. Många kommuner har det även för föreningsbidraget till ungdomsorganisationer samt till musik- och kulturskolor. Det är mindre vanligt att ha det för kulturinstitutioner och studieförbund. Flera svarade dock att de var osäkra på om de hade mål för de tre sistnämnda områdena. Många kommuner uppger också att de har ett politiskt beslutat syfte med bidraget till ungdomsorganisationer.

Vi ser här tecken på att kommunernas mål för fritidsgårdar och ungdomens hus har utvecklats under de senaste tio åren. Svenska kommunförbundet (2002) presenterade för drygt tio år sedan skriften *Verksamhet utan avsikt?* med uppskattningen att över hälften av landets kommuner då saknade mål för den öppna ungdomsverksamheten, och att andelen var ännu högre om kravet ställs att målen också ska vara uppföljningsbara. I vår enkät 2014 uppgav nästan åtta av tio kommuner att de hade uppföljningsbara mål för fritidsgårdar och ungdomens hus. Den utmaning som kommunförbundet lyfte fram i att konstruera bra och uppföljningsbara mål kvarstår, men vi ser här tydliga indikationer på att mål har utvecklats inom området. En möjlig förklaring kan vara den satsning som gjordes på

kvalitetsutveckling av förebyggande och främjande ungdomsverksamhet 2006–2008, som Ungdomsstyrelsen administrerade, tillsammans med initiativ för kommunala jämförelser och nyckeltal samt det arbete som har bedrivits av flera aktörer kopplat just till öppna mötesplatser.

Handlingsplaner och mål för ungas fritid och organisering

Politiska handlingsprogram och -planer behöver också följas upp. Omkring hälften av kommunerna uppgav att de har program eller planer för kulturpolitiken. Andelen som hade fritidspolitiska, idrottspolitiska, barn- och ungdomspolitiska respektive ungdomspolitiska handlingsplaner ligger på mellan 24 och 30 procent. Mål och initiativ inom områdena kan också finnas i det ordinarie budgetarbetet.

Ungdomsstyrelsen genomförde fram till slutet av 00-talet årliga enkätundersökningar om ungdomspolitiska mål och strategier i det metodstödande arbetet gentemot kommunerna (Ungdomsstyrelsen 2012b). Mellan 2000–2008 varierade andelen kommuner som uppgav sig ha en ungdomspolitisk handlingsplan mellan 21 och 37 procent (Ungdomsstyrelsen 2009, 2011b). Årets undersökning visar att 36 procent hade antingen ett barn- och ungdomspolitiskt eller ett ungdomspolitiskt handlingsprogram.

I den kommunenkät vi gjort för denna studie ställdes särskilda frågor som visar betydande variationer för i vilken mån kommunerna uppger sig ha särskilda mål som specifikt rör fritiden för olika delar av ungdomsgruppen (som också följs upp). Det är vanligast för unga i åldern 13–18 år, vilket nästan hälften av landets kommuner har och är mer än dubbelt så vanligt som mål för unga i åldern 19–25 år. Minst vanligt är att ha mål som följs upp för unga hbt-personer, för unga i socioekonomiskt utsatta områden samt för nyanlända.

Ett fortsatt och fördjupat arbete kring kommunernas målformulering, genomförande och uppföljning kan vara en del av vårt fortsatta arbete för att stödja utvecklingen av en kunskapsbaserat ungdomspolitik (jfr prop. 2013/14:1). Vi återkommer till detta i våra förslag.

Stora skillnader i hur utvecklad uppföljning och analys är inom olika områden

Om vi ser till återkommande uppföljning och analys inom olika verksamhetsområden så är den utspridd över flera olika typer av aktörer. Vi ser också stora skillnader i hur utvecklad uppföljningen är. I kapitel 2 lyfter vi fram ett särskilt utvecklingsbehov när det gäller att ge en *nationell helhetsbild av ungas fritid*. Det saknas en *nationell bild av ungas öppna mötesplatser* och delvis för *musik- och kulturskolor*. Det handlar dels om grundläggande uppgifter om budget och organisering av verksamheterna, dels om kvalitetsutveckling inom dem. Det görs heller ingen regelbunden uppföljning av *ungdomsorganisationernas villkor*.

Det finns flera möjliga sätt att prioritera mellan vad som bör följas upp och kvalitetsutvecklas. Ett sätt kan vara hur stor betydelse olika verksamheter bedöms ha för att uppnå de politiska målen (nationella och kommunala). Vi ser att många unga är aktiva inom föreningsidrotten, och något färre i andra delar av föreningslivet. Många barn och unga deltar också i verksamheter som musik- och kulturskola och fritidsgårdar/ungdomens hus, men inte alls i samma utsträckning som inom föreningsidrotten. Samtidigt ser vi att olika verksamheter har olika förmåga att nå ut till olika delar av ungdomsgruppen, exempelvis är bibliotek och öppna mötesplatser i högre grad populära i socioekonomiskt utsatta områden. Verksamheternas betydelse får inte heller reduceras till hur många de når, utan kvaliteten i den verksamhet som bedrivs är givetvis också av stor betydelse.

Det har legat utanför uppdraget att kartlägga den offentliga medelstilledningen inom området, men en sådan kartläggning kan vara vägledande för vad som bör följas upp och analyseras. För statens utgifter är det svårt att med säkerhet fastställa hur stor del som går till ungas kulturutövande respektive idrottsutövande, bland annat mot bakgrund av bristande statistik indelad utifrån ålder (Ungdomsstyrelsen 2011a). Statens stöd till idrotten omfattade drygt 1,8 miljarder kronor 2013, där en betydande andel går till barn- och ungdomsidrott. Bidraget till barn- och ungdomsorganisationer var 212 miljoner kronor 2014. Statens medelstilledning inom området sker också genom Arvsfondens bidrag till projekt för unga som omfattade omkring 256 miljoner kronor 2013. Betydande summor fördelas också bland annat genom folkbildningspolitikens stöd till studieförbund och genom kulturpolitiken (jfr Ungdomsstyrelsen 2011a).

Vi kan också ge några exempel på kommunala utgifter. Riksidrottsförbundets kommunundersökning (2014) innehåller en uppskattning av kommunernas sammanlagda stöd till idrotten om 5,4 miljarder kronor.¹⁷⁴ Ser vi till nettokostnad 2013 lade landets kommuner 4,1 miljarder kronor på biblioteksverksamhet.¹⁷⁵ Motsvarande för musik- och kulturskolor var samma år i storleksordningen 2,5 miljarder kronor,¹⁷⁶ och för fritidsgårdsverksamheter 2,2 miljarder kronor.¹⁷⁷ Uppgifterna bör tolkas med försiktighet och som en grov uppskattning, både när det gäller verksamheternas omfattning och betydelsen för just unga i åldern 13–25 år.¹⁷⁸ Det finns heller ingen nationell verksamhetsstatistik utifrån ålder på de som deltar i musik- och kulturskolor respektive fritidsgårdsverksamheter.

Ser vi till folkbildningens område så står staten för en allt större andel av finansieringen av studieförbundens verksamheter sedan 1990-talet. Det generella bidraget till studieförbunden från kommunerna var 332 miljoner kronor 2012, medan

statens stöd låg på över 1,6 miljarder kronor. Det finns inte några säkra uppgifter för den regionala och lokala bidragsgivningen till ungdomsorganisationer förutom vissa uppskattningar, och det finns flera olika former av stöd, vilket gör det svårt att göra en enhetlig sammanställning (se Sveriges ungdomsorganisationer 2013). Utifrån detta kan vi konstatera att landets kommuner står för en större del av finansieringen än staten om vi slår samman de områden som vi har studerat i denna rapport.

Framtida kunskapsutveckling

Vi vill avslutningsvis diskutera den befintliga och framtida kunskapsutvecklingen inom de studerade områdena. Vi ser i flera fall behov av förstärkt kunskapsuppbyggnad för att kunna följa upp nationella och lokala mål, och för att skapa bättre underlag för kvalitetsutveckling och beslut om de omfattande offentligt finansierade verksamheter som riktar sig till barn och unga inom den fria tidens område.

Vi kan konstatera att det inom *föreningsidrottens område* finns ett relativt väl utbyggt system för uppföljning och analys. Inom *ungdomspolitik* har tidigare konstaterats att uppföljningen inom kultur- och fritidsområdet kan förstärkas. Bland annat har Myndigheten för kulturanalys påbörjat ett arbete med en *nationell kulturvaneundersökning* och vi återkommer i förslagen till hur vi ser på ett fortsatt arbete inom dessa områden. Inom *biblioteksområdet* har regeringen föreslagit att en nationell biblioteksstrategi tas fram för att främja kvalitetsutveckling inom biblioteksväsendet (prop. 2014/15:1). Vidare har regeringen påpekat att arbetet med lagens mål som gäller barn och unga behöver utvecklas framöver, bland annat genom erfarenhetsutbyte (prop. 2014/15:1, jfr Ungdomsstyrelsen 2012c).

Omfattning och inriktning för landets *musik- och kulturskolor* följs upp av Sveriges Musik- och

Kulturskoleråd (SMoK) sedan slutet av 1990-talet och genom kommunernas inrapportering till nationalräkenskaperna. Rådet har lyft fram behov av en nationell strategi för att möjliggöra en likvärdig musik- och kulturskola i hela landet och regeringen har aviserat en utredning med uppdrag att ta fram en sådan strategi (prop. 2014/15:1).

Vidare avser regeringen att avsätta 400 miljoner kronor 2015–2018 för att stärka den kommunala musik- och kulturskolan, bland annat för att sänka deltagaravgifterna. Vi vill lyfta fram att denna satsning bör innehålla analyser för att öka vår kunskap om vilka konsekvenser detta får för förmågan att nå ut till olika delar av ungdomsgruppen. Inte minst då vi ser tydliga tecken på att unga med små ekonomiska resurser och i socioekonomiskt utsatta bostadsområden i betydligt mindre utsträckning än andra deltar i denna verksamhet (se fördjupningsstudie C om hög- och lågstatusområden i kapitel 4).

Flera olika aktörer arbetar för att stärka kunskapsutvecklingen kring *öppna mötesplatser* för unga. Den kunskap som tas fram har olika kvalitet och inriktning. Det saknas en god nationell bild av verksamheternas omfattning och kvalitet. Det finns också begränsat med forskning om denna verksamhet. Detta har bland annat blivit tydligt då vi har deltagit i arbetet med att stimulera erfarenhetsutbyte inom fältet och att stärka kopplingarna mellan forskning och praktik i projektet *Kunskapsutveckling i dialog (Kid)*.

De grova uppskattningar som finns kring de kommunala utgifterna för öppna mötesplatser och det uppsplittrade kunskapsfältet pekar mot ett betydande behov av fortsatt kunskapsutveckling såväl kring öppna mötesplatser som kring landets musik- och kulturskolor. Grundläggande uppgifter om verksamhetens omfattning och inriktning kan skapa en tydligare bas för kvalitetsutveckling och forskning inom området utöver att det synliggör det arbete som redan sker i dessa verksamheter.

Inom ramen för Kid har också initiativ tagits för att skapa dialog mellan regionala kunskapsnoder för att stärka kunskaps- och erfarenhetsutbytet kring öppna mötesplatser. Det finns också pågående processer på EU-nivå för kvalitetsutveckling för ungdomsarbete där erfarenhetsutbyte mellan medlemsländer och verksamheternas betydelse för icke-formellt lärande är viktiga delar.

Det finns inte en regelbunden uppföljning av kommunernas *föreningsbidrag till ungdomsorganisationer* som kan ge en helhetsbild för riket. Sveriges ungdomsorganisationer (2012) har gjort en uppföljning om bidragens syfte och inriktning, och vi har i vår kommunenkät återanvänt och vidareutvecklat några av dessa frågor. En heltäckande uppföljning, exempelvis genom nyckeltal i Kommun- och landstingsdatabasen (Kolada), skulle möjligen kunna stimulera den kommunala utvecklingen inom detta område och även ge perspektiv på den statliga bidragsgivningen. Vår undersökning visar dock på vissa svårigheter för kommunerna att avgränsa vad som bör ses som ett föreningsbidrag specifikt till ungdomsorganisationer.

Vid sidan av att stärka uppföljningen och nationella initiativ för att stimulera lokal kunskapsutveckling så ser vi också behov av mer forskning. Idrottens område är relativt väl studerat i jämförelse med andra delar av ungas fritid. Våren 2015 presenteras också en utredning om hinder och möjligheter för unga inom idrottens område (Kulturdepartementet 2013).

Vi har genomfört en inventering om i vilken grad landets större forskningsfinansiärer har fördelat medel till forskning som rör det aktuella området under de senaste fem till tio åren.¹⁷⁹ Forskningen är starkt begränsad inom flera av de områden som beskrivs i denna rapport. Forte har i uppdrag att samordna forskning som gäller

barn och unga exemplifierat med barns och ungas hälsa (SFS 2007:1431). Vår dialog med dem och andra forskningsfinansiärer visar att just aktiviteter på ungas fria tid och ungas organisering inte är ett prioriterat område, och den forskningsfinansiär som i störst utsträckning finansierar denna typ av forskning är Vetenskapsrådet. Mer praktisknära forskning skulle kunna vara ett viktigt bidrag för att stärka utvecklingsarbetet inom olika områden. Inom flera områden behövs också mer grundläggande data om ungas villkor och aktiviteter att bedriva forskning utifrån.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har i uppdrag att verka för ungdomspolitikens genomförande utifrån ett tvärsektorielt perspektiv. Samtidigt har vi också sektorsspecifikt arbete när det gäller ungas inflytande och delaktighet, organisering och fritidsverksamhet (samt sexuella och reproduktiva rättigheter) (prop. 2013/14:191). Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har också enligt instruktionen i uppdrag att verka för förnyelse och utveckling inom fritidens område (SFS 2014:73).

Dessa sektorsspecifika uppgifter tar sig bland annat uttryck i att vi fördelar organisationsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer och projektbidrag som syftar till att stödja barns och ungas självständiga organisering och inflytande i samhället. Genom det ungdomspolitiska uppföljningssystemet (indikatoruppföljning, attityd- och värderingsstudier och årliga tematiska studier) berör vi också området med regelbundenhet. Det är dock tydligt att en kunskapsbaserad utveckling av villkoren för ungas fritid och organisering kan stärkas på flera sätt.

foto: Colourbox.com

Förslag

Vi lägger följande förslag inom de områden som vi anser behöver förstärkas. Staten bör

- genomföra återkommande studier av villkoren för ungas fritids- och föreningsvanor.
- stödja utvecklingen av lokala policyer för att förbättra ungas villkor på fritiden.
- höja ungas kunskap och stärka deras ingångar till föreningslivet genom metodmaterial för skolan.
- stärka arbetet för unga homo- och bisexuellas samt unga transpersoners fritid genom utbildning, stimulansmedel och uppföljning.
- stärka arbetet för en god fritid för unga med funktionsnedsättning genom utbildning och utredning.
- utveckla föreningslivets och fritidsaktiviteternas roll i nyanländas samhällsetablering.
- stimulera ungas egen organisering genom pilotsatsning på kommunalt nätverk och statligt småskaligt stipendiestöd.

Förslagen syftar till att säkra och stärka goda levnadsvillkor för unga inom de områden som vi har studerat. I linje med var som skrivs fram i den nya ungdomspolitiska propositionen har vi också gjort konsekvensbedömningar utifrån kön och ålder (prop. 2013/14:191).

Genomföra återkommande studier av villkoren för ungas fritids- och föreningsvanor

Vi föreslår att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor får i uppdrag att

- *genomföra en återkommande studie av ungas fritids- och föreningsvanor för att få en helhetsbild. Studien bör göras med ett intervall på tre år och innehålla ett urval vuxna som referensgrupp.*
- *erbjuda landets kommuner att delta i en återkommande enkät som syftar till att stödja och stimulera deras ungdomspolitiska arbete, särskilt inom den fria tidens område.*

En särskild och återkommande enkätundersökning för att spegla både ungas och vuxnas villkor på fritiden skulle möjliggöra en bättre förståelse för relationen mellan olika aktiviteter och verksamheter. Det gäller såväl offentligt stödda aktiviteter som aktiviteter i det civila samhället, hos privata aktörer och ungas egen organisering. Vår kunskap om prioriteringar mellan olika aktiviteter, hinder på fritiden, deltagande och inflytande i föreningslivet samt nya former av aktiviteter och organisering skulle stärkas. Vi skulle även få kunskap om i vilken mån offentligt stödda verksamheter svarar mot ungas intressen och behov. Med en äldre jämförelsegrupp kan ungas villkor ställas i relation till äldre åldersgrupper.

En sådan undersökning skulle också stärka uppföljningen och indikatorsystemet inom ungdomspolitiken. Vi har vid flera tillfällen påpekat bristen av tillfredsställande indikatorer inom områdena kultur och fritid (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014c, Ung-

domsstyrelsen 2013). Dagens indikatorer inom de områdena bygger huvudsakligen på Statistiska centralbyråns Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF). Fördjupande frågor om fritid och föreningsliv ställs med ett intervall på åtta år och antalet frågor i den kommande fördjupningen 2014/2015 kommer att minska avsevärt (se Ungdomsstyrelsen 2013).

Myndigheten för kulturanalys har påbörjat arbetet med en ny nationell kulturvaneundersökning som täcker några av kunskapsluckorna i uppföljningen av ungdomspolitiken (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014c). Regeringen har aviserat en avveckling av Myndigheten för kulturanalys, och vi vill mot den bakgrunden betona vikten av att arbetet med denna undersökning fortskrider. Myndigheten för kulturanalys enkät handlar främst om kulturvanor. Då fritidsområdet omfattar fler områden än kultur anser vi att en mer heltäckande enkätundersökning bör genomföras som belyser även föreningslivet och andra fritidsaktiviteter. Undersökningen bör tas fram i samråd med andra relevanta aktörer som har kunskapsuppdrag inom området.

En återkommande enkät till landets kommuner skulle stärka den nationella kunskapen om arbetet inom ungdomspolitiken och särskilt på den fria tidens område. Den kan anpassas och användas i kommunernas arbete med barn- och ungdomsfrågor. Enkäten bör beröra frågor om kommunernas kvalitetsarbete i form av mål, planer, verksamheter och uppföljningar, fördjupa kunskapen inom fritidsområden som inte följs av andra aktörer (till exempel öppen fritidsverksamhet och stöd till ungas organisering och föreningsdeltagande) samt beskriva mål och verksamheter för särskilda grupper av unga. Enkäten genomförs förslagsvis vartannat eller vart tredje år. I arbetet bör samråd ske mellan

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Sveriges Kommuner och Landsting samt med andra berörda parter, till exempel Sveriges ungdomsorganisationer (LSU).

Båda förslagen går i linje med vårt instruktionsuppdrag att verka för förnyelse och utveckling av ungas fritids- och föreningsverksamheter. Enkäterna kan bidra med kunskap kring orsaker till könskodade val och hinder inom fritiden. Vi får också mer kunskap om fritiden för unga i åldern 19–25 år och kan tydligare följa kommunernas arbete för att stärka gruppen unga vuxna och hur de arbetar med jämställdhet inom fritidens område.

Stödja utvecklingen av lokala policyer för att förbättra ungas villkor på fritiden

Vi föreslår att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ges i uppdrag att anordna och erbjuda en utbildning för att utveckla offentlig uppdragsformulering och uppföljning inom ungas fritid och organisering. Utbildningen bör främst vända sig till chefer med ansvar för ungas fritidsverksamheter.

Utbildningen bör tydligt utgå från de behov och utmaningar kommunerna själva har identifierat och arbetar med. För att stödja kommunernas arbete vore det strategiskt att erbjuda utbildningstillfällen för tjänstemän med ansvar för kommunernas utbud kopplat till ungas fritid och organisering. Syftet är att stärka kommunernas förmåga att svara mot ungas behov och intressen, säkra goda levnadsvillkor för olika delar av ungdomsgruppen samt stärka vår dialog med kommunerna i dessa frågor. Det är också viktigt att utgå från olika kommuners olika förutsättningar för arbetet. Vi ser bland annat skillnader i vilken mån det finns uppföljningsbara mål för olika typer av verksamheter och för olika delar

av ungdomsgruppen. Arbetet kan exempelvis ske genom redan etablerade nätverk för chefer inom kulturens och fritidens område samt i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting.

Några möjliga teman för en sådan satsning är

- *att arbeta med en kunskapsbaserad ungdomspolitik* (bästa tillgängliga kunskap i kombination med ungas och professionens kunskap) där chefstjänstemän har en nyckelroll i konkretisering av politiska uppdrag och i relation till enskilda verksamheter.
- *ett tvärsektoriellt ungdomspolitiskt perspektiv* där den fria tidens aktiviteter kopplas samman med andra livs- och politikområden.
- *att arbeta med ungdomsperspektivet* genom att säkra goda levnadsvillkor på fritiden för olika delar av ungdomsgruppen, stödja unga att bli självständiga och att arbeta för ungas delaktighet och inflytande.
- *användning av lokala och nationella system för uppföljning och utvärdering.*
- *att bli effektivare på att använda offentliga resurser för att uppnå önskade effekter* genom samverkan mellan kommuner och gemensamt utvecklingsarbete kopplat till regional nivå.
- *arbete för att undanröja hinder på fritiden*, exempelvis genom normkritiskt arbete kring unga hbt-personer och unga med funktionsnedsättning.
- *kommunalt stöd till ungdomsorganisationer, övrigt föreningsliv och alternativa stödformer sett ur ett ungdomsperspektiv* och i relation till det statliga stödet.

Utbildningen går i linje med förslaget om att stödja kommunernas arbete genom en regelbunden enkätundersökning och de förslag vi tecknar för insatser riktade mot olika delar av ungdomsgruppen. En sådan satsning skulle stärka vår egen förmåga att verka för förnyelse och utveckling inom fritidens område. Myndigheten har sedan tidigare erfarenheter av att ordna seminarier, konferenser och även högskoleutbildningar för att stärka kompetensen inom olika områden. Förslaget kan väntas öka medvetenheten om lokala utmaningar och möjligheter både för olika åldersgrupper och utifrån kön bland andra bakgrundsfaktorer.

Höja ungas kunskap och stärka deras ingångar till föreningslivet genom metodmaterial för skolan

Vi föreslår att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, eller annan lämplig aktör, får i uppdrag att ta fram metodmaterial för hur skolan kan arbeta för att öka ungas kunskap om föreningslivet generellt och för att ge ingångar till det lokala föreningslivet.

Vår studie visar hur barns och ungas föreningsaktivitet har minskat under de senaste årtiondena, och att andelen som tar förtroendeuppdrag i föreningar minskar i ännu snabbare takt. Andelen unga som är med i föreningar är också lägre exempelvis bland de med begränsade ekonomiska resurser och bland de utrikes födda. Undersökningen visar också att unga, framförallt i gymnasiet, sedan mitten av 1980-talet har fått allt svårare att skilja på föreningar och annan verksamhet.

Syftet är att stärka kontakterna mellan unga och det lokala föreningslivet och att stärka ungas kunskaper om föreningslivet. Materialet

bör vara inriktat på hur skolor och det lokala föreningslivet kan samarbeta i olika aktiviteter och hur ungas ingångar till det lokala föreningslivet kan stärkas. Materialet bör också vara inriktat på att stärka ungas kunskaper om föreningslivets betydelse i samhället och om hur föreningar arbetar.

Det genomfördes en internationell studie i 38 länder 2009 om 14-åringars demokratiska kompetens (Skolverket 2010). Den visade att särskilt svenska elevers deltagande i aktiviteter som anordnas av organisationer, föreningar och andra aktörer utanför skolan var lågt. Ser vi till regleringen för skolan så finns det relativt lite preciserat kring föreningslivet och föreningskunskap.

Enligt skollagen har landets skolor ett allmänt uppdrag att förmedla och förankra grundläggande demokratiska värderingar (SFS 2010:800). I kursplanen för årskurs 4–6 framgår att undervisningen ska innehålla *"Vad demokrati är och hur demokratiska beslut fattas. Det lokala beslutsfattandet, till exempel i elevråd och föreningar. Hur individer och grupper kan påverka beslut."* (Skolverket 2014, s. 5). För årskurs 7–9 finns en punkt om aktuella samhällsfrågor och möjligheter att påverka beslut och samhällsutveckling.

Myndigheten har sedan tidigare tagit fram metodmaterial om hur man kan arbeta med politisk information och bjuda in politiska partier för de som arbetar i högstadiet eller gymnasiet (Ungdomsstyrelsen 2014a). Materialet kompletterar den juridiska vägledning som Skolverket (2012) har tagit fram. I den ungdomspolitiska propositionen nämns också att Skolverket bör ges i uppdrag att ta fram informationsmaterial i syfte att informera om förutsättningarna för att öppna skolans lokaler för föreningar (prop. 2013/14:191).

Stärka arbetet för unga homo- och bisexuellas samt unga transpersoners fritid genom utbildning, stimulansmedel och uppföljning

Vi föreslår att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor får i uppdrag och tilldelas resurser för att

- *genomföra utbildningsinsatser och erfarenhetsutbyte för att stärka arbetet med unga hbtq-personers fritid.*
- *fördela bidrag till kommuner, landsting, regioner och ideella aktörer som vill utveckla sitt arbete med öppna mötesplatser för unga hbtq-personer.*
- *följa upp utvecklingen av unga hbtq-personers fritid i egenskap av hbt-strategisk myndighet. Arbetet bör innefatta att både inhämta ungas erfarenheter och att kontinuerligt stimulera och följa upp kommunernas arbete inom området.*

Denna och flera andra studier visar att unga homo- och bisexuella samt unga transpersoner i större utsträckning än andra unga är utsatta för hot, våld och kränkningar och har en sämre hälsosituation än andra unga (jfr Ungdomsstyrelsen 2010). En meningsfull och trygg fritid är viktig för en bra hälsosituation. Tidigare undersökningar (Ungdomsstyrelsen 2012a) och erfarenheter från organisationer som RFSL Ungdom visar att unga hbtq-personer själva känner ett behov av fler trygga fritidsaktiviteter.

Vår enkät till landets kommuner visar att arbetet inom fritidsområdet är minst utvecklat för unga hbt-personer. Få kommuner gör bedömningen att det lokala fritidsutbudet svarar mot gruppens efterfrågan och det är också ovanligt

med mål som relaterar till gruppens villkor. RFSL (2014) har konstaterat att många kommuner inte har påbörjat något kompetenshöjande arbete alls för att förbättra service och bemötande kopplat till hbtq-personer, samtidigt som jämförelser med 2006 pekar på ett utvecklat arbete genom plan- och styrdokument.

Våra förslag syftar till att stimulera och stärka det lokala och nationella arbetet för att säkra goda levnadsvillkor för unga hbtq-personer.

Vi ser ett fortsatt behov av utbildningar för olika yrkesgrupper som möter unga i sitt dagliga arbete. Det handlar om erfarenhetsutbyten och om att utveckla och säkra kompetens bland såväl fritidsledare och skolpersonal som personal inom socialtjänst, ungdomsmottagningar, barn- och ungdomspsykiatri samt arbetsförmedlingar (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor 2014b, Ungdomsstyrelsen 2014b). Vi ser även behov av att i ökad utsträckning nå chefer med ansvar för de aktuella frågorna. Utbildning och erfarenhetsutbyte bör utgå från kommunernas olika behov och förutsättningar och ske i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting samt med intresseorganisationer med kunskap på området.

Vår kommunenkät visar tillsammans med flera andra studier behov av att stimulera utvecklingen av öppna mötesplatser för unga hbtq-personer runtom i landet. Detta kan ske genom ett bidrag som fördelas till lokala aktörer. Ett sådant bidrag bör kunna sökas av både kommunala och ideella aktörer. Satsningen bör ske i samråd med Socialstyrelsens pågående uppdrag att som en av de andra hbt-strategiska myndigheterna fördela bidrag till kommuner och landsting för att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter i kontakten med kommuner och landsting (Arbetsmarknadsdepartementet 2014). Satsningen omfattade 1,2 miljoner kronor för 2014

och aviserade nivåer för 2015 och 2016 har varit 1,9 respektive 3,0 miljoner kronor. Den nuvarande regeringen har uttryckt att de avser att fullfölja detta arbete (prop. 2014/15:1).

Vi har under de senaste åren byggt upp kunskap om unga hbtq-personers levnadsvillkor. Kontinuitet och vidareutveckling av arbetet säkras genom vår roll att sedan 2014 tillsammans med fyra andra myndigheter vara en hbt-strategisk myndighet. Vi bör ges resurser att kontinuerligt, både kvantitativt och kvalitativt, inhämta kunskap från denna grupp unga om deras levnadsvillkor tillsammans med återkommande uppföljningar av kommunernas arbete. Arbetet kan bland annat följas upp genom den föreslagna enkäten riktad till landets kommuner. Syftet är att stimulera och vidareutveckla det kommunala och nationella arbetet inom detta angelägna område.

Förslagen bedöms stärka levnadsvillkoren för unga hbtq-personers levnadsvillkor vad gäller olika kön och könsidentiteter och även den långsiktiga kunskapsutvecklingen inom området. Kvalitativa undersökningar kan nå unga som varken identifierar sig som killar eller som tjejer och som det i dagsläget finns lite kunskap om. Ökad kunskap och ökade satsningar i landets kommuner och landsting leder till bättre möjligheter på fritiden för unga hbtq-personer oavsett könstillhörighet. Då mycket av kommunernas arbete på fritidsområdet riktar sig till yngre unga finns risk att äldre unga (19–25 år) inte gynnas i lika stor utsträckning. Förslagen bör dock även gälla äldre unga och vara ett led i ett stärkt arbete för dem.

Stärka arbetet för en god fritid för unga med funktionsnedsättning genom utbildning och utredning

Vi föreslår att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, eller annan lämplig aktör, får i uppdrag att genomföra utbildningar och arbeta med erfarenhetsutbyten som syftar till att skapa öppna mötesplatser och föreningsaktiviteter för unga med funktionsnedsättning.

Vi föreslår att en utredning genomförs med uppdrag att kartlägga situationen för unga med funktionsnedsättning och ge förslag på åtgärder för att undanröja hinder för att de ska kunna ha en aktiv fritid.

Aktivitetsnivån i olika fritidsaktiviteter är lägre bland unga med funktionsnedsättning. De uppger också i betydligt större utsträckning än andra unga att de har undvikit att besöka fritidsverksamheter av rädsla för att bli dåligt bemötta. Det är också mer än dubbelt så vanligt att de har blivit mobbade eller utfrysta i samband med idrottsutövande. Ett förstärkt arbete på detta område kan ske på flera sätt. En viktig utgångspunkt är att se olika dimensioner av tillgänglighet, då det kan innebära fysiska förutsättningar, förutsättningar för kommunikation och information samt social gemenskap.

Funktionshinderspolitiken är inriktad på hur samhällets utformning kan förändras för att förbättra levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Verksamheter som sker tillsammans med andra unga, så kallad inkludering, bör vara huvudspåret, men ibland krävs också särskilt riktade verksamheter, en så kallad särlösning (se Ungdomsstyrelsen 2012b). Vi ser i vår kommunenkät att det också är vanligt att kommunerna arbetar med både särskilt riktade

verksamheter och arbetssätt och inkluderande verksamheter för unga med funktionsnedsättning på fritiden. Av kommunerna uppger en fjärdedel att de har särskilda mål som följs upp när det gäller fritiden för unga med funktionsnedsättning.

Genom en utbildningsinsats som riktas till kommunala verksamheter och till andra som arbetar med ungas fritid kan medvetenheten om de utmaningar som unga med funktionsnedsättning står inför när det gäller att ha en god fritid tydliggöras och gruppens möjlighet till denna fritid kan förbättras. Utbildningsinsatserna ges förslagsvis på ett antal utvalda platser med geografisk spridning i landet och har våra utbildningar kring öppna mötesplatser för unga hbt-personer som förlaga. Dessa utbildningar arbetade bland annat med normkritisk pedagogik, vilket synliggör och skapar reflektion över olika normsystem. Denna metod kan med fördel användas även i utbildningarna för att förbättra möjligheterna till fritid för unga med funktionsnedsättning.

Utöver normkritik behövs också specifik kunskap om villkor och behov för personer med olika funktionsnedsättningar för att säkerställa ett inkluderande arbete där alla känner sig välkomna i olika fritidsaktiviteter. I detta arbete bör de erfarenheter som finns bland aktörer inom det civila samhället och i kommunala nätverk som *En fritid för alla och Nätverket för funktionshindringsfrågor i Storstockholm* tas tillvara. Dessutom får deltagarna möjlighet att ta del av de erfarenheter unga med funktionsnedsättning har av hinder och möjligheter för fritid, till exempel genom funktionshindringsorganisationer.

Vid våra dialoger med kommunföreträdare framkommer att även i de fall det finns ett bra lokalt fritidsutbud för unga med funktionsnedsättning finns flera hinder som ligger utanför

själva fritidsaktiviteten. Hinder som lyfts fram är begränsad tillgång till ledsagning och assistans, att utbudet främst riktar sig till unga upp till 20-årsåldern och brist på samarbete mellan olika förvaltningar. Det finns tidigare rapporter som pekar på utvecklingsmöjligheter (jfr Barnombudsmannen 2006, Handikappförbundens samarbetsorgan 2007). Sveriges Kommuner och Landsting (2014) har också lyft behovet av utvecklad uppföljning av kommunernas arbete för personer med funktionsnedsättning genom statistik över anpassning och ekonomisk redovisning inom områdena kultur, fritid och idrott.

I vårt arbete har det också blivit tydligt att många som är verksamma inom dessa områden också har erfarenhet av och kunskap om olika typer av hinder. Men vi ser behov av en mer systematisk genomgång av hindrens omfattning och konsekvenser för att kunna ge tydliga förslag för hur staten, men även landets kommuner, kan arbeta för att förbättra möjligheterna för unga med funktionsnedsättning att delta i olika fritidsaktiviteter. Detta både utifrån ungas och offentliga aktörers perspektiv.

Myndigheten för delaktighet följer kommunernas arbete inom det funktionshinderspolitiska området och Socialstyrelsen följer delar av kommunernas arbete när det gäller insatser inom ramen för lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (SFS 1993:387). Ett utredningsuppdrag kan ges till dem eller till annan lämplig aktör. Utredningen bör innehålla dialog med organisationer som företräder personer med olika funktionsnedsättningar och fokusera på hinder och möjligheter även för unga vuxna.

Satsningarna bidrar till att öka möjligheterna att åstadkomma goda levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning. Förslagen kan bidra till att öka möjligheten till en god fritid även i den äldre delen av ungdomsgruppen. När det

gäller kön så kan förslaget fördjupa kunskapen om skillnader i villkor mellan tjejer och killar med funktionsnedsättning.

Utveckla föreningslivets och fritidsaktiviteternas roll i nyanländas samhällsetablering

Vi föreslår att föreningslivets och fritidsaktiviteternas roll stärks i arbetet med samhällsetablering för nyanlända och ensamkommande unga. En utredning bör tillsättas i syfte att identifiera och föreslå statliga åtgärder för att stärka nyanländas och ensamkommandes ingångar till föreningslivet och fritidsaktiviteter.

I arbetet med nyanländas etablering har frågor om boende, utbildning och arbete legat i centrum för den statliga politiken (se Arbetsförmedlingen 2014). Detta är grundläggande områden i både ungas och vuxnas liv. Samtidigt ser vi flera skäl och möjligheter att stärka föreningslivets och fritidsaktiviteternas roll i detta sammanhang.

Att erbjuda en meningsfull fritid med möjlighet till olika aktiviteter har ett egenvärde för individen men också samhällsvärden som delaktighet och skapande av nätverk som kan leda till ökad etablering i samhället och i arbetslivet. Genom aktiviteterna ges plattformar för möten mellan nyanlända och majoritetssamhället. Vår utredning gäller unga i åldern 13–25 år. Villkoren och ansvaret mellan olika aktörer ser olika ut beroende på i vilken ålder barn och unga kommer till Sverige, och om de kommer med eller utan någon familj (jfr Arbetsförmedlingen 2014). Vi har inte haft möjlighet att göra en fördjupad undersökning i dessa skillnader, utan detta bör göras av den föreslagna utredningen. Vi ser dock flera tecken på att mer kan göras för att öka möjligheterna inom fritidens område för unga nyanlända.

Den enkät som har genomförts i 39 kommuner visar att det är betydligt vanligare att inte vara med i någon förening alls bland unga som har bott i landet kortare än tre år jämfört med andra unga, och de uppger själva i stor utsträckning att det finns lite att göra på fritiden. Individuell Människohjälp (2014) har lyft fram ekonomiska hinder och barriärer för att komma in i föreningslivet, även om det också finns flera goda exempel.

Regeringen har slutit en överenskommelse med idéburna organisationer inom integrationsområdet och Sveriges Kommuner och Lands-ting (Integrations- och jämställdhetsdepartementet 2010). Riksrevisionen (2014) har i sin uppföljning av denna konstaterat att de ambitioner som tecknas i överenskommelsen när det gäller att involvera det civila samhället i mottagande, etablering och integration av nyanlända inte har gett tillräckligt avtryck i statens arbete. Det civila samhället beskrivs ha fått en begränsad roll för att skapa en bättre etablerings- och integrationsprocess. Bland slutsatserna lyfts civilsamhället fram som en viktig mötesplats för personer med olika bakgrund. Ökat samarbete mellan myndigheter beskrivs som ett utvecklingsområde. Regeringen instämde delvis i granskningens övergripande bedömning, men tillade att granskningen hade avgränsats till riktade integrationsverksamheter och att integrationsfrågorna i största möjliga utsträckning ska lösas genom de generella system som finns för befolkningen som helhet (skr. 2013/14:244).

En utredning bör också beakta olika initiativ som har tagits för att förbättra ungas situation och samverkan mellan olika aktörer. Bland annat har regeringens nationella samordnare för kommunalt flyktingmottagande lyft fram några intressanta exempel på samarbete med det civila samhället (Hedberg & Stjernkvist 2014). I Skå-

ne pågår projektet *Nätverk-Aktivitet-Delaktighet (NAD)* med syftet att utveckla nya metoder för samverkan mellan offentlig och idéburen sektor (Ramböll 2014). Länsstyrelserna (2014a) har också fördelat medel till landets kommuner och regionförbund för att stärka verksamheter som underlättar etablering i samhället där det också finns flera intressanta exempel. De erfarenheter som har dragits ur satsningen på engagemangsguider kan också vara värdefulla för det fortsatta arbetet.

Vi har i utredningen även haft dialog med föreningar för ensamkommande och nyanlända unga. De har exempelvis lyft fram att det finns stora variationer i vilken utsträckning fritidsaktiviteter erbjuds i boenden för ensamkommande. I socialtjänstens arbete för ensamkommande barn och unga bör erbjudande om en stimulerande fritid vara en del av frågorna kring boende och närmiljö, och i dialogen med barn och unga själva enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (Socialstyrelsen 2013, SOSFS 2012:11). I vår dialog med föreningarna framgår även att unga nyanlända i åldern 16–19 år inte heller får någon samhällsorientering där information om fritid och ingångar till fritidsaktiviteter skulle kunna ges (jfr Arbetsförmedlingen 2014).

En utredning bör även fokusera på villkoren för unga som kommer till Sverige med sina familjer och inte minst gruppen 18–25 år. Ensamkommande kan ofta ha tydligare kontakter mot samhället genom närmare kontakter med socialtjänsten. Hälften av landets kommuner uppgav att de 2013 hade organiserad introduktion till föreningsliv/fritidsverksamhet för ensamkommande barn, medan en fjärdedel uppgav sig ha det för nyanlända yngre än 20 år (Länsstyrelserna 2014b).

Sammantaget pekar detta behov mot att utveckla ett tydligare nationellt initiativ som gör att fritidsaktiviteter och föreningslivet får en given roll i unga nyanländas etablering. En utredning bör ha ett jämställdhets- och normkritiskt perspektiv och beakta att nyanlända och ensamkommande unga är en heterogen grupp i olika åldrar. Genom att integrera sådana perspektiv fördjupas kunskapen om särskilda behov och möjligheter för tjejer respektive killar med syfte att föreslå insatser som ser till olika intressen och förutsättningar. Detta bör ge goda konsekvenser för såväl unga som unga vuxna.

Stimulera ungas egen organisering genom pilotsatsning på kommunalt nätverk och statligt småskaligt stipendiestöd

Vi föreslår att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor får i uppdrag att genomföra en tvåårig pilotsatsning för att stärka ungas egen organisering i socioekonomiskt utsatta områden. Detta genom att inrätta, administrera och stödja ett nätverk av tio kommuner eller stadsdelar med sådana områden för att stimulera ungas egen organisering.

I ungdomspolitikerna framhålls flera värden med ungas egen organisering, bland annat för ungas möjligheter att forma sina liv och ha inflytande i samhället. Vår rapport visar att ungas medlemskap i föreningar minskar och att benägenheten att ta förtroendeuppdrag sjunker. Vi ser också att vissa grupper av unga är föreningsaktiva i lägre grad, till exempel unga boende i socioekonomiskt utsatta områden.

I rapporten framkommer det även att vissa kommuner och unga föreningsdeltagare upplever att de offentliga bidragen är krångliga och har brister i flexibilitet. Bland annat gäller det

för de nya organisationsformer som kan ha problem att uppfylla nuvarande krav för att få bidrag. Vi ser också en relativt stor kontinuitet bland de barn- och ungdomsorganisationer som får statliga organisationsbidrag. Kraven på två år av verksamhet, vilket även gäller projektbidraget, kan vara en tröskel som gör att mer spontana och mindre formaliserade aktiviteter och initiativ inte stöds.

Mot denna bakgrund ser vi behov av att stärka ungas egna initiativ till organisering och att underlätta för unga att träda in i föreningslivet. Satsningen ger en ökad möjlighet att nå ut till grupper av unga som generellt kan vara svåra att nå. Som utgångspunkt i pilotsatsningen finns de erfarenheter vi har genom stödet till engagemangsguider som upphörde 2013, men där liknande projekt kan stödjas inom befintliga bidragsformer.

I nätverket ges kommunerna möjlighet att utbyta erfarenheter och öka sin kunskap om metoder för att stimulera ungas egen organisering. Satsningen innefattar även ett samarbete mellan staten, genom oss, och de utvalda kommunerna kring ett småskaligt stipendiestöd för att stimulera ungas egen organisering.

För att vara aktuell för nätverket ska kommunen eller stadsdelen dela ut någon form av småskaligt stipendiestöd till unga. Under den senaste mandatperioden har två tredjedelar av landets kommuner haft ett småskaligt stipendiestöd. Stipendierna överstiger sällan 10 000 kronor. Denna typ av stöd har funnits under de senaste 10–15 åren men stödet och kunskapen kring det skulle kunna utvecklas.

Vi föreslår ett statligt påbyggnadsstöd, där tre projekt per kommun i nätverket föreslås få vardera 20 000 kronor per år. Stödet kan sökas av unga som tidigare har genomfört en verksamhet med det kommunala stödet, och för initiativ som

avser ungas egen organisering. Påbyggnaden blir en möjlighet för unga att vidareutveckla eller pröva nya initiativ som kan vara ett steg mot mer etablerade former av organisering. Påbyggnadsstödet som ska fördelas omfattar totalt 1,2 miljoner kronor och myndigheten handlägger stödet med hjälp av de aktuella kommunerna.

Pilotsatsningen ska dokumenteras och utvärderas för att ta ställning till eventuellt fortsatt arbete och för att kunna sprida erfarenheter till aktörer som inte deltar i nätverket. Arbetet bör ske i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting och Sveriges ungdomsorganisationer. Förslaget kan väntas ge ökade möjligheter för bland annat tjejer som i socioekonomiskt utsatta områden har en lägre grad av föreningsdeltagande än killar. Det kan även leda till att unga i gymnasiet, som är mindre delaktiga i föreningslivet jämfört med unga i grundskolan, får bättre möjligheter att organisera sig.

BILAGOR

Tematisk analys om ungas fritid och organisering

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska under 2014 genomföra en tematisk analys om unga kvinnors och mäns fritid och organisering och inom detta område särskilt fokusera på unga kvinnors och mäns möjligheter till organiserade fritidsaktiviteter och egen organisering på lokal nivå.

I den mån det finns nya intresseområden och nya former av organisering, nätverk och samverkan bland unga och mellan olika ungdomsorganisationer ska detta också beskrivas. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska även beskriva nationella och lokala initiativ som vidtagits för att utveckla analyser, uppföljningar och utvärderingar när det gäller ungas fritid och organisering.

I genomförandet ska Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor beakta arbete och metoder som rör jämställdhetsintegrering och antidiskriminering inom andra områden, t.ex. i skolan samt det arbete som sker inom EU kring lokalt ungdomsarbete och om möjligt inhämta information om goda exempel på detta område från andra länder.

Analysen och kartläggningen ska belysa situationen för unga kvinnor och män, unga hbt-personer, unga med funktionsnedsättning, unga nyanlända och ungdomar som bor i socioekonomiskt utsatta områden samt genomgående ha ett jämställdhetsperspektiv. Utifrån analysen och kartläggningen ska Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor lämna förslag som berör de områden som behöver förbättras.

I genomförandet av uppdraget ska Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor samverka med Arvsfondsdelegationens kansli, Statens Medieråd, Sveriges Kommuner och Landsting och Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer, samt med relevanta aktörer som arbetar med ungas fritid och organisering.

Kunskap ska också inhämtas från aktörer med kompetens inom de olika områden som ska belysas inom uppdraget. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) den 28 november 2014.

BILAGA: Kommunenkät

Ungas fritid och organisering i landets kommuner

Tack för att du tar dig tid att besvara denna enkät från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Sveriges Kommuner och Landsting! Enkäten består av frågor som kan vara svårt för en enskild person att besvara. Därför finns det möjlighet att skicka vidare enkäten till andra personer i kommunen med kunskap om frågorna. Det är också möjligt att göra paus i besvarandet och fortsätta vid ett senare tillfälle. Dina svar kommer då att sparas. Det senaste svaret som ges från din kommun är det som kommer att analyseras. Enkäten handlar om ungas fritid och organisering. Med unga avses personer i åldrarna 13–25 år om inget annat anges i frågan. Lycka till!

Politisk organisering och förvaltningsorganisering

1. Hur ser den politiska organiseringen ut i er kommun inom följande verksamheter/områden?

Ange den nämnd som har det huvudsakliga ansvaret för respektive verksamhet.									
Verksamheter/ områden	Kultur- nämnd	Fritids- nämnd	Kultur- och fritids- nämnd	Utbild- nings- nämnd	Barn- och utbild- nings- nämnd	Kom- mun- styrelse	Stads-/ kom- mun- dels- nämnd	Verk- samhe- ten finns inte i vår kommun	Annan nämnd Vilken?
Idrott (anläggningar och bidrag)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Musik- och kulturskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Studieförbund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Fritidsgårdar och ungdomens hus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Folkbibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Kulturinstitutioner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Föreningsbidrag till ungdomsorganisationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

2. Hur ser förvaltningsorganiseringen ut i er kommun inom följande verksamheter/områden?

Ange den förvaltning som har det huvudsakliga ansvaret för respektive verksamhet.								
Verksamheter/ områden	Kultur- förvaltning	Fritids- förvaltning	Kultur- och fritids- förvaltning	Utbildnings- förvaltning	Barn- och utbildningsför- valtning	Kommun- ledning	Stads-/kommun- delsför- valtning	Annan förvaltning Vilken?
Idrott (anläggningar och bidrag)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Musik- och kulturskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Studieförbund	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Fritidsgårdar och ungdomens hus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Folkbibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Kulturinstitutioner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	
Föreningsbidrag till ungdomsorganisationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	

Mål och uppföljning

3. Finns det i kommunen uppföljningsbara mål direkt kopplade till följande verksamheter/områden?

Verksamheter/områden	Ja	Nej	Vet ej
Idrott (anläggningar och bidrag)	☐	☐	☐
Musik- och kulturskola	☐	☐	☐
Studieförbund	☐	☐	☐
Fritidsgårdar och ungdomens hus	☐	☐	☐
Folkbibliotek	☐	☐	☐
Kulturinstitutioner	☐	☐	☐
Föreningsbidrag till ungdomsorganisationer	☐	☐	☐

4. Om JA. Följs dessa kommunala mål upp?

Flera alternativ kan anges.					
Verksamheter/områden	Ja, av kommunen centralt	Ja, av den berörda verksamheten	Ja, av extern aktör	Nej	Vet ej
Idrott (anläggningar och bidrag)	☐	☐	☐	☐	☐
Musik- och kulturskola	☐	☐	☐	☐	☐
Studieförbund	☐	☐	☐	☐	☐
Fritidsgårdar och ungdomens hus	☐	☐	☐	☐	☐
Folkbibliotek	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturinstitutioner	☐	☐	☐	☐	☐
Föreningsbidrag till ungdomsorganisationer	☐	☐	☐	☐	☐

5. Finns följande typer av handlingsprogram/planer i er kommun?

Handlingsprogram/plan	Ja	Nej	Vet ej
Fritidspolitiskt handlingsprogram/plan	☐	☐	☐
Idrottspolitiskt handlingsprogram/plan	☐	☐	☐
Kulturpolitiskt handlingsprogram/plan	☐	☐	☐
Barn- och ungdomspolitiskt handlingsprogram/plan	☐	☐	☐
Ungdomspolitiskt handlingsprogram/plan	☐	☐	☐
Om det finns ett annat program som rör ungas fritid eller organisering kan du ange vilket här:			

6. Finns det formaliserade strategiska samarbeten mellan er kommun och andra kommuner eller på regional nivå för att öka ungas möjligheter till en god fritid?

Ja	Nej
☐	☐
Beskriv gärna kortfattat viktigare strategiska samarbeten här:	

Särskilda mål, uppföljning och verksamheter för vissa unga

7. Har er kommun särskilda mål som specifikt rör följande grupper fritid?

Grupper	Ja, och målen följs upp	Ja, men målen följs inte upp	Nej	Vet ej
Unga 13–18 år	☐	☐	☐	☐
Unga 19–25 år	☐	☐	☐	☐
Tjejer (13–25 år)	☐	☐	☐	☐
Killar (13–25 år)	☐	☐	☐	☐
Unga nyanlända (varit bosatt i Sverige under kortare tid än 5 år)	☐	☐	☐	☐
Unga hbt-personer	☐	☐	☐	☐
Unga med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐
Unga boende i socialt utsatta bostadsområden	☐	☐	☐	☐

8. Hur bra bedömer ni att det lokala fritidsutbudet svarar mot efterfrågan på fritidsaktiviteter från följande grupper i er kommun?

Frågan gäller både kommunal verksamhet och verksamhet som drivs i privat eller ideell regi.						
Grupper	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Vet ej
Unga 13–18 år	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Unga 19–25 år	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tjejer (13–25 år)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Killar (13–25 år)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Unga nyanlända (varit bosatt i Sverige under kortare tid än 5 år)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Unga hbt-personer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Unga med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Unga boende i socialt utsatta bostadsområden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Om ni vill utveckla ert svar får ni gärna göra det här:						

9. Arbetar er kommun med någon av följande metoder för att uppnå en bättre fritid för följande grupper?

Flera alternativ kan anges.							
Grupper	Särskilt riktade verksamheter eller arbetssätt	Inkluderande verksamheter	Information direkt till målgruppen	Samråd med företrädare för gruppen	Kompetensutveckling för personal	Annat nämligen:	Nej
Unga nyanlända (varit bosatt i Sverige under kortare tid än 5 år)	☐	☐	☐	☐	☐		☐
Unga hbt-personer	☐	☐	☐	☐	☐		☐
Unga med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐	☐		☐
Unga boende i socialt utsatta bostadsområden	☐	☐	☐	☐	☐		☐

Den öppna fritidsverksamheten

10. Hur stort antal finns det av följande verksamheter i er kommun/stadsdel?

Ange både de som drivs i egen och privat regi men räkna inte med dem som inte har ett kommunalt uppdrag eller stöd.	
Fritidsgårdar eller liknande	Ungdomens hus eller liknande
Antal:	Antal:

11. Hur fördelar sig verksamheterna mellan följande olika aktörer?

Ange i procent. Räkna inte med dem som inte har ett kommunalt uppdrag eller stöd.		
	Fritidsgårdar eller liknande (%)	Ungdomens hus eller liknande (%)
Egen regi		
Ideell aktör genom avtal med kommunen		
Ideell aktör med ekonomiskt stöd från kommunen utan avtal		
Kommersiell aktör (företag) genom avtal med kommunen		
Kommersiell aktör (företag) med ekonomiskt stöd från kommunen utan avtal		

12. Används följande arbetssätt för att stärka arbetet med *fritidsgårdar* eller liknande i er kommun/stadsdel?

Svara enbart utifrån verksamhet som drivs i kommunens egen regi. Om det endast finns en gård, kryssa alternativet "i en majoritet av gårdarna" om ni använder arbetssättet.				
Arbetssätt	Ja, i en majoritet av gårdarna	Ja, i en minoritet av gårdarna	Nej	Vet ej
Unga ges inflytande över politiska beslut rörande verksamheten	☐	☐	☐	☐
Unga ges inflytande över verksamhetens genomförande	☐	☐	☐	☐
Ungas erfarenheter av verksamheten kartläggs	☐	☐	☐	☐
Det ställs tydliga krav på kompetensprofil för pedagogisk personal	☐	☐	☐	☐
Personal ges kompetensutveckling/vidareutbildning	☐	☐	☐	☐
Tjänstemän i förvaltningen ges kompetensutveckling/ vidareutbildning	☐	☐	☐	☐
Politiker ges kompetensutveckling/vidareutbildning	☐	☐	☐	☐
Verksamheten följs upp/utvärderas	☐	☐	☐	☐
Forskningsresultat används i planering eller genomförande av verksamheten	☐	☐	☐	☐
Erfarenhetsutbyte sker genom nätverk/organisationer som Fritidsforum, KEKS, KID, Kunskapscentrum för fritidsledarskap (KC) osv.	☐	☐	☐	☐
Vi använder jämställdhetsintegrering	☐	☐	☐	☐
Vi använder normkritisk metod	☐	☐	☐	☐
Vi validerar ungas icke-formella lärande	☐	☐	☐	☐
Vi genomför åtgärder för ökad fysisk tillgänglighet för unga med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐
Vi genomför åtgärder för ökad tillgänglighet i aktiviteter och arbetssätt för unga med funktionsnedsättning (ej fysisk tillgänglighet)	☐	☐	☐	☐
Om ni vill utveckla ert svar, får ni gärna göra det här:				

13. Används följande arbetsätt för att stärka arbetet med ungdomens hus eller liknande i er kommun/stadsdel?

Svara enbart utifrån verksamhet som drivs i kommunens egen regi. Om det endast finns ett ungdomens hus, kryssa alternativet "i en majoritet av husen" om ni använder arbetsättet.				
Arbetsätt	Ja, i en majoritet av husen	Ja, i en minoritet av husen	Nej	Vet ej
Unga ges inflytande över politiska beslut rörande verksamheten	☐	☐	☐	☐
Unga ges inflytande över verksamhetens genomförande	☐	☐	☐	☐
Ungas erfarenheter av verksamheten kartläggs	☐	☐	☐	☐
Det ställs tydliga krav på kompetensprofil för pedagogisk personal	☐	☐	☐	☐
Personal ges kompetensutveckling/vidareutbildning	☐	☐	☐	☐
Tjänstemän i förvaltningen ges kompetensutveckling/ vidareutbildning	☐	☐	☐	☐
Politiker ges kompetensutveckling/vidareutbildning	☐	☐	☐	☐
Verksamheten följs upp/utvärderas	☐	☐	☐	☐
Forskningsresultat används i planering eller genomförande av verksamheten	☐	☐	☐	☐
Erfarenhetsutbyte sker genom nätverk/organisationer som Fritidsforum, KEKS, KID, Kunskapscentrum för fritidsledarskap (KC) osv.	☐	☐	☐	☐
Vi använder jämställdhetsintegering	☐	☐	☐	☐
Vi använder normkritisk metod	☐	☐	☐	☐
Vi validerar ungas icke-formella lärande	☐	☐	☐	☐
Vi genomför åtgärder för ökad fysisk tillgänglighet för unga med funktionsnedsättning	☐	☐	☐	☐
Vi genomför åtgärder för ökad tillgänglighet i aktiviteter och arbetsätt för unga med funktionsnedsättning (ej fysisk tillgänglighet)	☐	☐	☐	☐
Om ni vill utveckla ert svar, får ni gärna göra det här:				

14. Har det skett någon förändring i det totala antalet verksamhetsställen under den senaste mandatperioden i er kommun/stadsdel för följande verksamheter?

Svara utifrån de verksamheter som drivs i kommunal regi samt de som drivs på uppdrag eller med ekonomiskt stöd från kommunen.			
Verksamhetsställen	Ökat	Oförändrat	Minskat
Fritidsgårdar eller liknande	☐	☐	☐
Ungdomens hus eller liknande	☐	☐	☐

15. Om antalet verksamheter har ÖKAT. Vilka skäl har funnits för det?

Fritidsgårdar eller liknande:	
Ungdomens hus eller liknande:	

16. Om antalet verksamheter har MINSKAT. Vilka skäl har funnits för det?

Fritidsgårdar eller liknande:	
Ungdomens hus eller liknande:	

Kommunens stöd till ungdomsorganisationer

17. Har kommunen politiskt beslutade syften för bidragen till ungdomsorganisationerna, och i så fall vilka?

Flera alternativ kan anges.			
Nej	☐	Ja, att stärka ungas kunskap om demokratiska processer	☐
Ja, att stärka föreningslivet	☐	Ja, att stärka ungas inflytande och delaktighet	☐
Ja, att stärka ungdomsverksamhet	☐	Ja, att verka för jämlikhet, jämställdhet, antidiskriminering, mångfald och/eller antirasism	☐
Ja, att ge förutsättningar för en meningsfull fritid för unga	☐	Ja, att förebygga social utslagning	☐
Ja, att skapa ett varierat utbud av aktiviteter för unga i kommunen	☐	Ja, att stärka hälsan hos kommunens invånare	☐
Ja, annat, nämligen:			

18. Vilka av följande former av stöd till ungdomsorganisationer hade ni under år 2013 i er kommun?

Föreningsbidrag (för drift eller verksamhet)	☐	Administrativt stöd/material/ tryck/kopiering/ utskick/annonsering	☐
Projektstöd (för särskilda projekt)	☐	Bidrag till ledarutbildning	☐
Stöd till lokaler/anläggningar (nolltaxa, bidrag eller driftsstöd)	☐	Ett särskilt bidrag för nystartade föreningar	☐
Annat, nämligen:	☐	Ej relevant	☐

19. Ställer ni något av följande krav på ungdomsorganisationers inre verksamhet för att de ska vara berättigade till kommunalt föreningsbidrag?

Krav	Ja	Nej	Vet ej
En viss andel av medlemmarna ska bo i kommunen	☐	☐	☐
En viss andel av organisationens medlemmar ska vara ungdomar	☐	☐	☐
En viss andel i organisationens styrelse ska vara ungdomar	☐	☐	☐
Ett visst antal år av dokumenterad verksamhet före det att man söker stöd	☐	☐	☐
Medlemmarna ska betala medlemsavgift	☐	☐	☐
Organisationen ska tillhöra en statsbidragsberättigad riksorganisation	☐	☐	☐
Organisationen ska vara demokratisk uppbyggd	☐	☐	☐
Organisationen ska vara med i kommunens föreningsregister	☐	☐	☐
Organisationen ska inneha post- eller bankkonto	☐	☐	☐
Organisationen ska inte erhålla annat kommunalt stöd	☐	☐	☐
Organisationen ska ha en jämställdhetsplan/-policy	☐	☐	☐
Organisationen ska ha en tillgänglighetsplan/-policy	☐	☐	☐
Organisationen ska ha en alkohol- eller drogpolicy	☐	☐	☐
Annat, nämligen:			

20. Finns det några undantag från kraven får ni gärna beskriva dessa här:

Ni har i föregående fråga angett att ni ställer krav på att en viss andel av medlemmarna ska bo i kommunen och/eller att en viss andel av organisationens medlemmar och/eller styrelse ska vara ungdomar för att vara berättigade till kommunalt föreningsbidrag.

21. För att vara berättigade till kommunalt föreningsbidrag, hur stor andel (procent) av ...

Ange i heltal samt ett värde mellan 1–100	
...medlemmarna skall bo i kommunen?	
...organisationens medlemmar ska vara ungdomar?	
...organisationens styrelse ska vara ungdomar?	

Ni har i föregående fråga angett att ni ställer krav på att ett visst antal år av dokumenterad verksamhet för att få föreningsbidrag.

22. Hur många år av dokumenterad verksamhet kräver ni före det att man söker föreningsbidrag?

Antal år:

23. Ungefär hur många ungdomsorganisationer fick föreningsbidrag av er kommun 2013?

Antal ungdomsorganisationer:	Inga	Vet ej
	☐	☐

24. Mellan vilka åldrar räknas man som bidragsberättigad ungdomsmedlem?

	Lägsta ålder:	Högsta ålder:	Vi ställer inga sådana krav
Ange ålder:			☐

25. Hur är det kommunala föreningsbidraget till ungdomsorganisationer utformat?

Flera alternativ kan anges.	
Genom ett specifikt stöd som riktar sig enbart till ungdomsorganisationer	☐
Ungdomsorganisationer omfattas av det föreningsbidrag som ges till övriga organisationer	☐
Genom ett stöd utformat som Riksidrottsförbundets LOK-stöd	☐

26. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har i uppdrag att beskriva nya former av organisering, nätverk och samverkan bland unga. Har er kommun erfarenhet av sådana nya former?

Ja	Nej
☐	☐

27. Om JA. Vad är era intryck av dessa organisationers möjligheter att få kommunalt stöd?

28. Hur bedömer ni kommunens förmåga att ge unga möjligheter att organisera sig som motsvarar deras efterfrågan?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
☐	☐	☐	☐	☐
Om ni vill utveckla ert svar kan ni göra det här:				

Ytterligare kommunalt stöd för ungas fritidsaktiviteter

Nedan anges olika former av stöd som kommunen kan ge ut för att stimulera ungas aktiviteter på fritiden.

29. Har ni haft följande stöd under den senaste mandatperioden?

Stödformer	Ja, vi har haft stödet under hela mandatperioden	Ja, stödet har införts under mandatperioden	Ja, men stödet har tagits bort under mandatperioden	Nej, vi har inte haft stödet under mandatperioden
Snabb slant/småskaliga arrangörstipendier/lösa potter eller liknande	☐	☐	☐	☐
Fritidscheck*	☐	☐	☐	☐
En särskild tjänst i kommunen med uppdrag att stötta ungas egen organisering**	☐	☐	☐	☐
Förlustgarantier för arrangemang riktade till unga (som anordnas av föreningar eller företag)	☐	☐	☐	☐
Annat stöd	☐	☐	☐	☐
Om du har svarat ANNAT STÖD, ange vilket här:				
<p>* Med fritidscheck menas en summa pengar som unga själva kan disponera för att finansiera sina fritidsaktiviteter (kommunala medel, ej den statliga satsningen 2014).</p> <p>** En särskild tjänst kan exempelvis ge stöd genom kunskap om föreningsbildande och vilka stöd som finns att söka.</p>				

30. Om stöd har INFÖRTS, vilka skäl har funnits för det?

Stödformer	Skäl
Snabb slant/småskaliga arrangörsstipendier/lösa potter eller liknande	
Fritidscheck	
En särskild tjänst i kommunen med uppdrag att stötta ungas egen organisering	
Förlustgarantier för arrangemang riktade till unga (som anordnas av föreningar eller företag)	
Annat stöd	

31. Om stöd har TAGITS BORT, vilka skäl har funnits för det?

Stödformer	Skäl
Snabb slant/småskaliga arrangörsstipendier/lösa potter eller liknande	
Fritidscheck	
En särskild tjänst i kommunen med uppdrag att stötta ungas egen organisering	
Förlustgarantier för arrangemang riktade till unga (som anordnas av föreningar eller företag)	
Annat stöd	

Övergripande bedömning av arbetet med ungas fritid

32. Hur bedömer ni kommunens förmåga att ge alla unga 13–25 år en fritid som motsvarar deras efterfrågan?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
☐	☐	☐	☐	☐

Om ni vill utveckla ert svar kan ni göra det här:

33. Har ni några tankar eller förslag på utvecklingsområden för er kommun och/eller staten (regeringen och dess myndigheter) när det gäller ungas fritid, får ni gärna berätta om dessa här:

Utvecklingsområden för kommunen:

Utvecklingsområden för staten:

Om enkätens frågor

34. Tycker du att du genom att besvara denna enkät fått ge en rättvisande bild av er verksamheten?

Ja	Nej
☐	☐
Här kan du gärna kommentera ditt svar.	

35. Hur skulle du, sammantaget, gradera enkätens frågor?

Mycket enkla	Ganska enkla	Varken enkla eller svåra	Ganska svåra	Mycket svåra
☐	☐	☐	☐	☐

Tack för att du tog dig tid
att besvara enkäten!

REFERENSER

Kapitel 1

Bunar, N. (2010). *Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Ds 2008:23 *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Stockholm: Fritzes.

LSU – Sveriges ungdomsorganisationer (2012). *Med vilket syfte? En kartläggning av lokalt stöd till ungas organisering*. LSU – Sveriges ungdomsorganisationer: Stockholm.

Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Olsson, H.-E. (2008). Om socialpolitik, fritidspolitik och gatans löshästar. I *Ungdomsstyrelsen Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Regeringens proposition 1993/94:135 *Ungdomspolitik*.

Regeringens proposition 1998/99:115 *På ungdomars villkor – ungdomspolitik för demokrati, rättvisa och framtidstro*.

Regeringens proposition 1999/2000:79 *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken*.

Regeringens proposition 2004/05:2 *Makt att bestämma – rätt till välfärd*.

Regeringens proposition 2005/06:155 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

Regeringens proposition 2008/09:1 *Budgetpropositionen för 2009*.

Regeringens proposition 2008/09:126 *Statens stöd till idrotten*.

Regeringens proposition 2008/09:3 *Tid för kultur*.

Regeringens proposition 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*.

Regeringens proposition 2009/10:55 *En politik för det civila samhället*.

Regeringens proposition 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*.

Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.

Regeringens skrivelse 2009/10:53 *En strategi för ungdomspolitik*.

Regeringens skrivelse 2011/12:166 *En folkhälsopolitik med människan i centrum*.

SFS 2000:257 *Förordning om ändring i förordningen (1994:1389) med instruktion för Ungdomsstyrelsen*.

SFS 2005:569 *Förordning om ändring i förordningen (1994:1389) med instruktion för Ungdomsstyrelsen*.

SFS 2014:73. *Förordning om ändring i förordningen (2007:1140) med instruktion för Ungdomsstyrelsen*.

Sveriges Kommuner och Landsting (2010). *Nyanlända elevers utbildning – goda exempel från 10 kommuner*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012a). *Fokus12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012b). *Om unga hbtq-personer – Fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013a). *Fokus13 – Unga och jämställdhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013b). *Unga med attityd – Ungdomsstyrelsens attityd och värderingsstudie 2013*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Utrikesdepartementet (2006). *Mänskliga rättigheter – Konventionen om barnets rättigheter. Ny reviderad upplaga*. Stockholm: Utrikesdepartementet.

Elektroniska källor

www.mucl.se/lupp

Kapitel 2

Andersson, J., Lindberg, H., Agdur, J. & Forkby, T. (2012). *Inordnande eller utvidgande – om delaktighetens villkor på fyra fritidsgårdar*. Göteborg: KEKS & FoU i Väst/GR.

Barnombudsmannen (2011). *Barnombudsmannens underlag till regeringen inför Sveriges femte FN-rapportering*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Bibliotekslag (2013:801).

Blomdahl, E. & Claesson, Å. (1989). *Fritidsgården – dess besökare och framtid*. Stockholm: Fritid Stockholm, forskningsnheten.

Blomdahl, E. & Elofsson, S. (2011). *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan*. Stockholm: Stockholms stad och Stockholms universitet.

Centrum för idrottsforskning (2013a). *Årsredovisning 2012*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Centrum för idrottsforskning (2013b). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Ds 2013:37 *Ett uppföljningssystem för jämställdhetspolitiken*. Stockholm: Fritzes.

Elofsson, S., Blomdahl, U., Åkesson, M. & Lengheden, L. (2014). *Dricker ungdomar i idrottsförening mindre alkohol än de som inte är med i en idrottsförening?* Stockholm: Stockholms stad och Stockholms universitet.

Folkbildningsrådet (2013a). *Implementering av nya bidragsmodeller. Delrapport 2 i utvärderingen av bidragsmodeller till studieförbund och folkhögskolor*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet (2013b). *Kommunernas och landstingens/regionernas bidrag till studieförbund*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet (2014a). *Samlad bedömning av folkbildningens samhälls betydelse*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Folkbildningsrådet (2014b). *Fakta om folkbildning*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Forkby, T. (2010). *Kunskap om gården – bidrag till inventering av forskning och kunskapsbehov om ungas träffpunkter*. Stockholm: Fritidsledarskolorna.

Gunnarsson, M., Prentell, R., Sjöström, J. & König, F. Fokus kommunranking ger skev bild av ungdomar. *Göteborgsposten*. 2013-06-03.

Gårdare, S. & Sandh, H. (2011). *Funktionsnedsättning, funktionsuppställning: boken om hur vi får en kulturskola för alla*. Hallstavik: Sveriges musik- och kulturskoleråd.

Karlsson, O. (1999). *Utvärdering mer än metod. Tankar och synsätt i utvärderingsforskning*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Kassman, A. (2008). *Mot en kunskapsbaserad ungdomspolitik? Processutvärdering av Ungdomsstyrelsens satsning på förebyggande och främjande ungdomsverksamhet*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

KFUK-KFUM (2013). *KFUMs #UKR13*. Stockholm: KFUM.

Klerby, A. & Ortiz, R. (2013). *Värmdö kommuns stöd till ungdomars kultur- och fritidsaktiviteter ur ett intersektionellt perspektiv*.

Kulturdepartementet (2013a). *Uppdrag till Gymnastik- och idrottshögskolan, Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten*. KU2013/2451/MFI.

Kulturdepartementet (2013b). *Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende Myndigheten för kulturanalys*. Stockholm: Kulturdepartementet.

Kungliga biblioteket (2012a). *Folkbibliotek Referensår 2011*. Beskrivning av statistiken. Produktkod KU 0101. 2012-10-02. Stockholm: Kungliga biblioteket.

Kungliga biblioteket (2012b). *Barnen i planerna 2012*. Stockholm: Kungliga biblioteket.

Kunskapsutveckling i dialog (2014). *Plattform 2014*. Stockholm: Fritidsforum.

Kvalitetsnätverk Bergslagen (2009). *Kvalitets- och kostnadsjämförelse kring kommunernas arbete och samarbete med kultur-, fritids- och föreningsliv*. Borlänge, Fagersta, Falun, Heby, Hofors, Gagnef, Norberg, Skinnskatteberg, Säter och Vansbro kommun.

Kvalitetsnätverket gränslös (2007). *Fritid på medborgarens villkor? En analys av kommunens fritidsverksamhet ur medborgarperspektiv*. Gislaved, Gnosjö, Svensljunga, Tranemo och Värnamo kommun.

Lagergren, L. & Persson, T. R. (2011). *Svensk ungdomspolitik i kommunal praktik – en förstudie kring förhållandet mellan övergripande kommunal policy och öppen fritidsverksamhet*. Malmö: Malmö högskola, institutionen för idrottsvetenskap.

Lindström, L. (2010). *Chilla, softa och samtala – ungas utveckling av aktivt medborgarskap i tio svenska kommuner*. Luleå: Luleå tekniska universitet.

- Lindström, L. (2011). *Ungas entreprenöriella förmågor – en studie genomförd vid fritidsgårdar och liknande mötesplatser i 23 svenska kommuner*. Luleå tekniska universitet.
- LSU (2012). *Med vilket syfte? En kartläggning av lokalt stöd till ungas organisering*. Stockholm: LSU.
- Lundqvist, M., Klerby, A. & Ortiz, R. (2014). *Intersektionell analys av kultur- och fritidsförvaltningens verksamhet för barn och unga*.
- Lunds kommun (2013). *Uppdrag intersektionell analys*. Lund: Lunds kommun, kultur och fritidsförvaltningen.
- Lycksele kommun (2013). *Fritidsenhetens resursfördelning 2013*. PowerPoint-presentation.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2010). *Lathund för Stockholmsenkäten 2010*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län.
- Läraryrket (2014). *Bästa musik- och kulturskolekoment 2013*. Stockholm: Läraryrket.
- Myndigheten för delaktighet (2014a). *Hur är läget 2014?* Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.
- Myndigheten för delaktighet (2014b). *Så tillgänglig är staten 2014. Uppföljning av statsförvaltningens tillgänglighetsarbete*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.
- Myndigheten för kulturanalys (2012). *Att utveckla indikatorer för utvärdering av kulturpolitik*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Resultat och effekter. Återrapportering av statsbidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Norrköpings kommun (2013a). *Jämställd resursfördelning inom kultur- och fritidsområdet*. Norrköping: Norrköpings kommun.
- Norrköpings kommun (2013b). *Jämlik resursfördelning inom kultur- och fritidsområdet*. Norrköping: Norrköpings kommun.
- Nätverket framgångsrik tillväxt (2008). *En jämförelse av kommunen ur perspektivet – barns och ungdomars fritid*. Kungsbacka, Lerum, Lomma, Mölndal, Sollentuna, Solna, Svedala och Täby kommun.
- Nätverket Ystad-Österlen (2009). *Kultur- och fritidsverksamhet. En jämförelse av kommuners kultur- och fritidsverksamhet ur ett medborgarperspektiv*. Simrishamn, Sjöbo och Tomelilla kommun.
- Nätverket väl mätt (2009). *Kultur- och fritidsverksamhet. En jämförelse av kommuners kultur- och fritidsverksamhet ur ett medborgarperspektiv*. Eskilstuna, Gotlands, Gävle, Jönköpings, Linköpings, Norrköpings, Västerås och Örebro kommun.
- Oddner, F. (2013). *Ungas mötesplatser och fria tid – en redogörelse av projektet KiD, kunskapsutveckling i dialog om ungas mötesplatser; åren 2008–2013*. Malmö: Oddner Research.
- Persson, H.T.R. (2014). *Dokumentation av KiD – kunskapsutveckling i dialog 2010–2013*.
- Regeringens proposition 2008/09:126 *Statens stöd till idrotten*.
- Regeringens proposition 2013/14:1 *Budgetpropositionen för 2014. Förslag till statens budget för 2014, finansplan och skattefrågor*.
- Regeringens proposition 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*.
- Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Riksidrottsförbundet (2012). *Kommunundersökning. Genomförd av CMA Research AB*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2013). *Idrotten i siffror*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksrevisionen (2004). *Offentlig förvaltning i privat regi – statsbidrag till idrottsrörelsen och folkbildningen*. Stockholm: Riksrevisionen.
- Riksrevisionen (2011). *Statens stöd till studieförbunden*. Stockholm: Riksrevisionen.
- Sass, T. (2008). *Nackanätverket. Om planering, uppföljning och kvalitetsarbete inom fritidsgårdsverksamhet*. Nacka kommun, Tyresö kommun, Haninge kommun, Mjölby kommun, Jönköping samt Gotlands kommun: Nackanätverket.
- SFS1991:997 *Förordning (1991:997) om statsbidrag till folkbildningen*.
- Socialdepartementet (2012). *Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2012*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 1996:159 *Folkbildningen – en utvärdering*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1998:76 *Idrott & Motion för livet. Statens stöd till idrottsrörelsen och friluftslivets organisationer*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2004:30 *Folkbildning i brytningstid. En utvärdering av studieförbund och folkhögskolor*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:59 *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2009:29 *Fritid på egna villkor*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2012:72 *Folkbildningens samhällsvärden. En ny modell för statlig utvärdering*. Stockholm: Fritzes.
- Statistiska centralbyrån (2012a). *Det civila samhället 2010 – ett regeringsuppdrag med undersökningar från Statistiska centralbyrån*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån (2012b). *Teknisk rapport. En beskrivning av genomförande och metoder "Hälsa på lika villkor" Nationellt urval 2012-09-28*. Stockholm och Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Statskontoret (2010). *Ett effektivare uppföljningssystem för den nationella ungdomspolitik*. Stockholm: Statskontoret.
- Statskontoret (2013). *Utvärdering av uppföljningssystemet för den nationella folkhälsopolitiken*. Stockholm: Statskontoret.

- Statskontoret (2014). *Utvärdering på olika områden. En analys av sektorsspecifika utvärderingsmyndigheter*. Stockholm: Statskontoret.
- Svensk biblioteksförning (2013). *Folkbiblioteken i Stockholms län 2012*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.
- Sverok (2012). *Det hemliga föreningslivet*. Linköping: Sverok.
- Sverok och Vi unga (2013). *Hej kommunen! Rapport om relationen mellan Sveroks och Vi ungas föreningar och deras kommuner*. Linköping: Sverok & Stockholm: Vi unga.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2010). *Kultur och fritid i Botkyrka – en gender budget-analys*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2011). *Anläggningar för kultur, idrott och fritid 2010*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2013). *Barn och unga, här, nu och framåt. Ledning och styrning av barn- och ungdomsfrågor*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2014a). *Kultur- och fritidsstatistik – en kartläggning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2014b). *Resultatrapport Kommunens Kvalitet i Korthet*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting & Rådet för främjande av kommunala analyser (2010). *Inga resultat – ingen kunskap*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting & Rådet för främjande av kommunala analyser.
- Sveriges musik- och kulturskoleråd (2013). *Sverige behöver en nationell strategi för barns och ungas kulturutövande!* Stockholm: Sveriges musik- och kulturskoleråd.
- Sveriges musik- och kulturskoleråd (2014). *Resultat av musik- och kulturskolerapporten 2013*. Stockholm: Sveriges musik- och kulturskoleråd.
- Törnvall, P. & Norrlied, A. (2007). *Nyckeltal och mått i styrprocessen*. Stockholm: Rådet för främjande av kommunala analyser.
- Umeå kommun (2007). *Smartare offentlig service genom IT "aktivitetskort på nätet". Tävlingsbidrag Götapriset 2007*. Umeå kommun.
- Umeå kommun (2012). *Fritid efter kön. Version till Fritidsnämnden*. Umeå: Umeå kommun, utvecklingsavdelningen.
- Ungdomens nykterhetsförbund (2013). *Ungas uteliv 2013 – UNF rankar kommunerna*. Stockholm: Ungdomens nykterhetsförbund.
- Ungdomsstyrelsen (2006). *Fokus 06 – en analys av ungas kultur och fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2007a). *Systematiskt kvalitetsarbete i öppen verksamhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2007b). *Framgångens hemlighet – att utvärdera måluppfyllelse, effekter, effektivitet och genomförande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2007c). *Unga och social exkludering – en kartläggning av forskning om effekter av ungdomsinsatser*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2008a). *Insatser för unga i riskmiljöer: förebyggande och främjande ungdomsverksamhet – Ungdomsstyrelsens slutrapport*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2008b). *Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2010). *Fokus10 – en analys av ungas inflytande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2011). *När, var, hur – om ungas kultur*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012). *Fokus12 – levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2013a). *Ung idag 2013. En beskrivning av ungdomars villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2013b). *Fokus13 – unga och jämställdhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2013c). *Dialog, självständighet och långsiktiga förutsättningar. En uppföljning med ideella föreningar i fokus*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2014). *Indikatorer för uppföljning av ungdomars levnadsvillkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Utbildningsdepartementet (2013). *En ny ungdomspolitik*. Stockholm: Regeringskansliet.

Elektroniska källor

www.barnombudsman.se
 www.folkhalsoinstitutet.se
 www.fritidsledarskap.se
 www.jamstall.nu/praktiska-exempel/
 kultur-och-fritid
 www.keks.se
 www.kolada.se
 www.kollalaget.mfd.se
 www.pedag.umu.se
 www.rf.se
 www.scb.se
 www.skl.se
 www.smok.se
 www.stockholm.se/idrott/forskning
 www.svenskidrott.se
 www.sverok.se/forening/bidrag
 www.umea.se
 www.utvarderingsringen.se

Övriga referenser

Mejlkorrespondens med Kvalitet och kompetens i samverkan 2014-10-01.

Mejlkorrespondens med Kunskapscentrum för fritidsledarskap, 2014-05-20.

Mejlkorrespondens med Nackanätverket 2014-05-12.

Kapitel 3

Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2011). *Idrott och motion bland ungdomar i särskolan. Ung Livsstil*, nr 10 januari 2011.

Riksidrottsförbundet (2009). *Valuta för pengarna – om föräldrars kostnader för barnens deltagande i tävlingsidrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2010). *Idrott och integration – en statistisk undersökning 2010*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2014). *Finns barnrättsperspektivet i dagens stadsplanering?* www.rf.se.

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (2010). *Kommungruppsindelning 2011. Revidering av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Skolkverket (2013). *Attityder till skolan 2012*. Stockholm: Skolverket.

Statistiska centralbyrån, SCB (2009). *Barns fritid. Levnadsförhållanden rapport 116*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Svedberg, L., von Essen, J. & Jegermalm, M. (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin. Insatser i och utanför föreningslivet*. Ersta Sköndal Högskola: Rapport till regeringskansliet 2010.

Ungdomsstyrelsen (2005). *Arenor för alla – en studie om ungas kultur- och fritidsvanor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2006). *Fokus 06 – en analys av ungas kultur och fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010a). *Fokus 10 – en analys av ungas inflytande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010b). *Hon hen han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011). *När, var, hur – om ungas kultur*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012a). *Fokus 12 – levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012b). *Om unga hbtq-personer – fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013a). *Fokus 13 – Unga och jämställdhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013b). *Unga med attityd – Ungdomsstyrelsens attityd och värderingsstudie 2013*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013c). *Ung idag 2013*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elektroniska källor

Myndigheten för delaktighet www.mfd.se.
Statistiska centralbyrån www.scb.se.

Kapitel 4

Fördjupning A:

Segrar föreningslivet? – en studie av svenskt föreningsliv under 30 år bland barn och unga

Andersson, Å., Fürth, T. & Holmberg, I. (1993). *70-talister; Om värderingar förr, nu och i framtiden*. Stockholm: Natur och Kultur.

Arnstberg, K.-O. (1989). *Svenskhet, den kulturförnekande kulturen*. Stockholm: Carlssons.

Arnstberg, K.-O. (1991). *Invandrare och fritid*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Aron, R. (1977). *Sociologiskt tänkande 2, Durkheim, Pareto, Weber*. Lund: Argos.

Bjurström, E. (2011). *Fritidens rum. Typografiska perspektiv på ungdomars fritidssocialisation och ungdomspolitiken*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Blomdahl, U. (1990). *Folkbrörelserna och folket*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier och Carlsons bokförlag.

Blomdahl, U. (1998). *Från industrisamhälle till informationssamhälle. Vilka krav och preferenser möter fritidssektorn efter år 2000?* I O. Zetterberg (Red.), *Fritid i Ny Tid*. Stockholm: Sober.

Blomdahl, U. & Elofsson, S. (1985). *Fritidsmönster med avseende på kön och socialgrupp*. Stockholms universitet: Sociologiska institutionen och Fritid Stockholm: forskningsenheten.

Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2007). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*. Stockholms stad: Forskningsenheten vid idrottsförvaltningen och Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Blomdahl, U., Elofsson, S. & Eriksson, J. (2009). *PUNKTmedis. En utvärdering av en ungdomssatsning på Medborgarplatsens bibliotek i Stockholm*. Stockholms stad: Kulturförvaltningen och Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Centrum för idrottsforskning (2013). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2012*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

- Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Claeson, Å. (1998). *Tenstaungdomars fritidsvanor*. Forskningsenheten vid fritidsförvaltningen i Stockholm.
- Claeson, Å. (1999). *Farstaungdomars fritidsvanor*. Forskningsenheten vid fritidsförvaltningen i Stockholm.
- Claeson, Å. (1990). *Fritidsvanor i Göteborg – en studie av årskurserna 1–9*. Fritid Göteborg och forskningsenheten vid fritidsförvaltningen i Stockholm.
- Claeson Nordin, Å. (2006). *Deltar Stockholms barn och ungdomar i föreningslivet? forskningsenheten* Forskningsenheten vid idrottsförvaltningen och kulturförvaltningen i Stockholms stad.
- Damberg, B. (1979). *Farstaprojektet – för samverkan i närsamhället*. Stockholms skolor: Pedagogiskt utvecklingsarbete nr 72.
- Elofsson, S. (2000). *Vilka ungdomar är med i förening? En studie av barn och ungdomar på mellan- och högstadiet samt gymnasiet i Helsingborg, 2000*. Skol- och fritidsnämnden i Helsingborg och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet.
- Elofsson, S. (2001). *Kultur åt flickor – idrott åt pojkar. En studie av socialisering i relation till kön och social bakgrund*. Stockholms stad: Forskningsenheten vid idrotts- och kulturförvaltningarna och Stockholms universitet: institutionen för socialt arbete.
- Elofsson, S. (2004). *Ungdomars föreningsdeltagande – Vad har hänt sedan 2000?* Skol- och fritidsnämnden i Helsingborg och institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet.
- Elofsson, S. (2012). *Vilka nyttjar inte det offentligt subventionerade fritidsutbudet och hur är deras hälsa och livskvalitet?* Stockholms stad: Forskningsenheten vid idrottsförvaltningen och Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. (2015). *Idrottsrörelsens sociala struktur*. Stockholms stad: Forskningsenheten vid idrottsförvaltningen och Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete (kommande, publiceras i december 2014).
- Engström, L.-M. (1999). *Idrott som social markör*. Stockholm: HLS Förslag.
- Herlitz, G. (1991). *Svenskar. Hur vi är och varför vi är som vi är*. Uppsala: Konsultförlaget.
- Kairos Future (2011). *Framtidens förening 2020*. Stockholm: Kairos Future.
- Larsson, B. (2008). *Ungdomar och idrotten: Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.
- Lundmark, L. (1989). *Tidens gång & Tidens värde*. Stockholm: Författarförlaget.
- Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Regeringens proposition 2013/14:1 *Kultur, medier, trossamfund och fritid*.
- Riksidrottsförbundet (2013). *Framtidens idrottsförening*. Slutrapport. 2013. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (1997) *Idrotten vill – svensk idrotts idé, mål och innehåll i sammandrag*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2009) *Idrotten vill – idrottsrörelsens idéprogram*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- SCB (1993). *Fritid 1976–1991*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- SOU 2008:59 *Föreningsfostran och tävlingsfostran – en utvärdering av statens stöd till idrotten*. Stockholm: Fritzes.
- Stockholms idrottsförvaltning (2006). *Idrottspolitiskt handlingsprogram*.
- Stockholms stad (2013). *Idrottspolitiskt program 2013–2017*.
- Trondman, M. (2011). *Ett idrottspolitiskt dilemma. Unga, föreningsidrotten och delaktigheten*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Ungdomsstyrelsen (2011). *När, Var, Hur. Om ungas kultur. En analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Weber, M., (1983). *Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins Förståendesociologins grunder*. Lund: Argos.
- Werner, Y. M. (2012). *Kvinnlig domän eller andlig maktbas? Genus, kyrka och religion under 1800- och 1900-talet*. Lunds universitet: Historiska institutionen.
- Wijkström, F. (Red.). (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.

Fördjupning B:

Statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer

Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Danielson, A., Zetterberg, P. & Amnå, E. (2009). Bidrag till vad? En kunskapsöversikt över effekter och metoder rörande statliga bidrag till ideella organisationer. I *Konsekvenser, resultat och effekter av Ungdomsstyrelsens bidragsgivning till ideella organisationer. Återredovisning av sju statsbidrag enligt krav i förordningar år 2009*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ekbäck, A. (2014). *Uppföljning av kulturinstitutionernas barn- och ungdomsstrategier 2012–2014*. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/sb/d/13164/a/184600>

Harding, T. (2012). *Framtidens civilsamhälle*. Stockholm: Statsrådsberedningen.

Kulturdepartementet (2014). *Forenkling av statliga tillskudsordningar för barne- og ungdomsorganisasjoner*. Oslo: Kulturdepartementet.

Kulturrådet (2014). *Årsredovisning 2013*. Stockholm: Kulturrådet.

Myndigheten för kulturanalys (2013). *Skapande skola – en första utvärdering*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Resultat och effekter. Åtterapportering av statsbidrag till ideella organisationer*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Nordiska ministerrådet (2010). *Bidrag till barn- och ungdomsorganisationer*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Regeringens proposition 1993/94:135 *Ungdomspolitik*.

Regeringens proposition 2005/06:192 *Lära, växa, förändra. Regeringens folkbildningsproposition*.

Regeringens proposition 2008/09:126 *Statens stöd till idrotten*.

Regeringens proposition 2009/10:1 *Budgetpropositionen för 2010*.

Regeringens proposition 2009/10:3 *Tid för kultur*.

Regeringens proposition 2009/10:55 *En politik för det civila samhället*.

Regeringens proposition 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*.

SFS 1994:641 *Förordning (1994:641) om statsbidrag till ungdomsorganisationer*.

SFS 1999:1177 *Förordning (1999:1177) om statsbidrag till idrottsverksamhet*.

SFS 2001:1060 *Förordning (2001:1060) om statsbidrag till ungdomsorganisationer*.

SFS 2007:1436 *Förordning (2007:1436) om statsbidrag till kulturell verksamhet i skolan*.

SFS 2011:65 *Förordning (2011:65) om statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer*.

SFS 2014:73 *Förordning om ändring i förordningen (2007:1140) med instruktion för Ungdomsstyrelsen*.

SOU 2008:59 *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2009:16 *Betänkande av Kulturutredningen*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2009:29 *Fritid på egna villkor*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2010:11 *Spela samman – en ny modell för statens stöd till regional kulturverksamhet*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2012:72 *Folkbildningens samhällsvärden – en ny modell för statlig utvärdering*. Stockholm: Fritzes.

Sveriges ungdomsorganisationer, LSU (2012). *Med vilket syfte? En kartläggning av lokalt stöd till ungas organisering*. Stockholm: LSU.

Sveriges ungdomsorganisationer, LSU (2013). *Fritidens prislapp. Hur ungas engagemang värderas*. Stockholm: LSU.

Tolstrup, A., Hansen, A. & Risum Scheibel, J. (Red.) (2014). *Foreninger for fremtiden. Forskere og foreningsaktive om ungdomsorganisationernes betydning for unges liv og det danske samfund*. København: Dansk Ungdoms Fællesråd.

Ungdomsstyrelsen (1999). *Förslag till förändrade bidragsregler*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2003). *Synpunkter på SCB:s rapport Föreningslivet i Sverige*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2009). *Yttrande, Fritid på egna villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010). *Fokus 10 – en analys av ungas inflytande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011). *När, var, hur om ungas kultur – en analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2014). *Ungdomsstyrelsens årsredovisning 2013*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Wijkström, F., Einarsson, S. & Larsson, O. (2004). *Staten och det civila samhället. Idétraditioner och tankemodeller i den statliga bidragsgivningen till ideella organisationer*. Stockholm: Socialstyrelsen och Handelshögskolan i Stockholm.

Elektroniska källor

www.fritidsforum.se/om-oss/

Övriga referenser

Morten Edvardsen. E-post 2014-10-16.
Emma Kuusi. E-post 2014-10-18.
Jens Nygaard Nielsen. E-post 2014-10-18.

Fördjupning C:

Ungas livsstil i låg- och högstatusområden – en studie i åldersgruppen 13–16 år

Arbetsmarknadsdepartementet (2013). *Urbana utvecklingsområden 2013. Statistisk uppföljning utifrån 7 indikatorer*. www.regeringen.se/publikationer.

Blomdahl, U. (1990). *Folkrorelserna och folket*. Stockholm: Carlssons.

Blomdahl, U. & Elofsson, S. (1985). *Fritidsaktiviteternas kumulativitet*. Stockholms stad: Idrottsförvaltningen. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2006). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? – en studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*. Stockholms stad: Idrottsförvaltningen. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Blomdahl, U. & Elofsson S. (2012). *Utomstående i fritids- och kulturutbudet i Huddinge – en studie av barn och ungdomar i åldersgruppen 10–19 år*. Huddinge kommun, Stockholms universitet: institutionen för socialt arbete.

Elofsson S (1998). *Röker och dricker ungdomar i idrottsförening mindre?* Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Elofsson, S. (2012). *Vilka nyttjar inte det offentligt finansierade fritidsutbudet och hur är deras hälsa och livskvalitet?* Stockholm: Idrottsförvaltningen och Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Elofsson, S. & Karlsson, P. (2011). *Föräldrars och andra vuxnas betydelse för alkoholkonsumtionen. En studie av högstadie- och gymnasieelever*. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten: Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. Doktorsavhandling, Stockholm: Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.

Nägelkerke, N.J.D. (1991). A note on a general definition of the coefficient of determination. *Biometrika* 78, 3 691-2.

Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Statistiska Centralbyrån (2007). *Barns hälsa, Levnadsförhållanden rapport 115*.

Statistiska Centralbyrån (2009a). *Tema: Barn. Barn i dag – En beskrivning av barns villkor med Barnkonventionen som utgångspunkt*. Temarapport 2009:2.

Statistiska Centralbyrån (2009b). *Barns fritid, Levnadsförhållanden rapport 116*.

Ungdomsstyrelsen (2008). *Fokus 08 – en analys av ungdomars utanförskap*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Weber, M. (1983). *Ekonomi och samhälle: förståtelsesociologins gränser*. Lund: Argos.

Elektroniska källor

Stockholm Stad:
www.statistikomstockholm.se/index.php/oversiktlig-statistik
www.stockholm.se/idrott/forskning

Fördjupning D: Förortens organisationer och kampen för förnyelse

Ahrne, G. & Papakostas, A. (2014). *Organisationer, samhälle och globalisering. Tröghetens mekanismer och förnyelsens förutsättningar*. Lund: Studentlitteratur.

Amnå, E. (2007). Associational life, youth, and political capital formation in Sweden. Historical legacies and contemporary trends. I L. Trägårdh (Ed.), *State and civil society in Northern Europe. The Swedish model reconsidered*. New York, Oxford: Berghahn books.

Andersen, H. S. (2003). *Urban sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighborhoods*. Aldershot: Ashgate.

Dahlstedt, M. (2005). *Reserverad demokrati. Representation i ett mångetniskt Sverige*. Umeå: Boréa.

Friedmann, J. (2002). *The Prospect of Cities*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Heckscher, G. (1946). *Staten och organisationerna*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag.

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty. Responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hort, S E O. (2014). *Social policy, welfare state, and civil society in Sweden. Vol. 2, The lost world of democracy 1988–2015*. Lund: Arkiv.

Kings, L. (2011). *Till det lokala försvar. Civilsamhället i den urbana periferin*. Lund: Arkiv.

Massey, D. B. (2005). *For Space*. London: Sage Publications.

Megafonen (2010). *Att vara ung i Husby*. [Tillgänglig: <http://www.jarvadiologen.se/sites/default/files/documents/Megafonen-rapport-21sep-110.pdf>], hämtat 25 september 2014.

Micheletti, M. (1995). *Civil Society and State Relations in Sweden*. Aldershot: Avebury.

Nordström Skans, O. & Åslund, O. (2009). *Segregationen i storstäderna*. Stockholm: SNS förlag.

Olofsson, G. (1995). *Klass, rörelse, socialdemokrati. Essäer om arbetarrörelsens sociologi*. Lund: Arkiv.

Papakostas, A. (2011). The Rationalization of Civil Society. I *Current Sociology*. Nr. 59:5–23.

Rothstein, B. (1992). *Den korporativa staten. Intresseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*. Stockholm: Norstedts juridik/Allmänna förlaget.

Salonen, T. (2008). *Barnfattigdomen i Sverige. Årsrapport 2008*. Stockholm: Rädda Barnen.

Sassen, S. (1991). *The Global City*. New York, London, Tokyo. Princeton: Princeton University Press.

Schierup, C-U., Ålund, A. & Kings, L. (2014). Reading the Stockholm riots – a moment for social justice? I *Race & Class*. Nr. 3: 1–21.

Sernhede, O. (2006). Los Angered. Stadsdelsnationalism och global stamgemenskap. I O. Sernhede & T. Johansson (Red.), *Storstadens omvandlingar. Postindustrialism, globalisering och migration. Göteborg och Malmö*. Göteborg: Daidalos/Centrum för kulturstudier, Göteborgs universitet.

Sernhede, O. (2014). Youth rebellion and social mobilisation in Sweden. I *Soundings: A journal of politics and culture*. Nr. 56:81–91.

Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Stockholm kommunfullmäktige (2007). Utlåtande 2007:96 RV (Dnr 314-1325/2007) *Inriktning för Järvälyftet*.

Tranvik, T. & Selle, P. (2007). More centralization, Less democracy. The decline of the democratic infrastructure in Norway. I L. Trägårdh (Ed.), *State and civil society in Northern Europe. The Swedish model reconsidered*. New York, Oxford: Berghahn books.

Trägårdh, L. (2007). The "Civil society" debate in Sweden. The welfare state challenged. I L. Trägårdh (Ed.), *State and civil society in Northern Europe. The Swedish model reconsidered*. Trägårdh, New York, Oxford: Berghahn books.

Wennerhag, M. (2008). *Global rörelse. Den globala rättviserörelsen och modernitetens omvandlingar*. Stockholm: Atlas.

Wijkström, F. & Lundström, T. (2002). *Den ideella sektorn – organisationerna i det civila samhället*. Stockholm: Sober.

Wijkström, F. (2011). "Charity speak and business talk". The ongoing (re) hybridization of civil society. I F. Wijkström, & A. Zimmer (Eds.), *Nordic civil society at cross-roads. Transforming the popular movement tradition*. Baden-Baden: Nomos.

Wijkström, F. (Red.). (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European civil society press.

Ålund, A. & Reichel, I. (2005). *Medborgerlig agens för social inkludering. SOU 2005:112. Demokrati på svenska? Om strukturell diskriminering och politiskt deltagande*. Utredningen om makt integration och strukturell diskriminering. Stockholm: Fritze.

Ålund, A., Dahlstedt, M. & Ålund, A. (2008). Unequal Partnership? 'Immigrant Associations' and Adult Education in Sweden. I *International Journal of Social Theory*. Nr. 38: 18–31.

Elektroniska källor

Hassela solidaritet 2014.
www.hasselasolidaritet.se,
hämtat 10 september 2014.

Megafonen 2014.
www.megafonen.com,
hämtat 20 september 2014.

Intervjuer

Hassela ungdomsrörelse, IP 1. Gruppintervju.
Hassela ungdomsrörelse, IP 2. Gruppintervju.
Hassela Movement, IP 1. Gruppintervju.
Megafonen, IP 1. Individuell intervju.
Megafonen, IP 2. Individuell intervju.
Megafonen, IP 3. Individuell intervju.

Fördjupning E:

Aktiviteter och organisering bland unga på internet

Aidman, A. (1999). Children's Online Privacy. *Educational Leadership*, 58(2), 46–47. Retrieved from <http://eric.ed.gov/?id=EJ616297>

Banaji, S. & Buckingham, D. (2009). The Civic Sell. *Information, Communication & Society*, 12(8), 1197–1223. doi:10.1080/13691180802687621

Baron, N. S. (2005). The future of written culture: Envisioning language in the New Millennium. *Ibérica*, 9, 7–31.

Baym, N. K. (2010). *Personal connections in the digital age*. Cambridge: Polity.

Benkler, Y. (2006). *The wealth of networks: How social production transforms markets and freedom*. New Haven: Yale University Press.

Bennett, L. (2008). Changing Citizenship in the Digital Age. In L. Bennett (Ed.), *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth* (pp. 1–24). Cambridge, Mass.: MIT Press.

Berson, I. R. & Berson, M. J. (2006). Children and Their Digital Dossiers: Lessons in Privacy Rights in the Digital Age. *International Journal of Social Education*, 21(1), 135–147. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ782348&site=ehost-live&scope=site>

Bond, R. (1999). Links, frames, meta-tags and trolls. *International review of law, computers & technology*, 13(3), 317–323.

Boyd, D. (2007). Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life. *Identity D Buckingham*, 1–26. doi:10.1162/dmal.9780262524834.119

Boyd, D. (2014). It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens. Retrieved from <http://dl.acm.org/citation.cfm?id=2584525>

Bruns, A. (2007). Prodisusage: Towards a broader framework for user-led content creation (Vol. 6).

Burgess, J. & Green, J. (2009). *YouTube: Online video and participatory culture*. Cambridge: Polity.

Bynner, J. & Ashford, S. (1994). Politics and participation: Some antecedents of young people's attitudes to the political system and political activity. *European Journal of Social Psychology*, 24(2), 223–236. doi:10.1002/ejsp.2420240202

Campbell, M. A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15(1), 68–76.

Carr, N. (2011). *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains* (p. 280). W. W. Norton. Retrieved from <http://books.google.com/books?id=1KayoV130TMC&pgis=1>

Dahlgren, P. (2007). *Young citizens and new media: Learning for democratic participation*. New York: Routledge.

Donath, J. (1999). Identity and deception in the virtual community. In M. A. Smith & P. Kollock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 29–59). New York: Routledge.

Ekstrom, M. & Ostman, J. (2013). Family talk, peer talk and young people's civic orientation. *European Journal of Communication*, 28(3), 294–308. doi:10.1177/0267323113475410

Findahl, O. & Zimic, S. (2008). *Unga svenskar och Internet 2008*. Hudiksvall: World Internet Institute.

Forsman, M. (2014). *Duckface/Stoneface. Sociala medier, onlinespel och bildkommunikation bland killar och tjejer i årskurs 4 och 7*. Stockholm: Statens Medieråd.

Fuchs, C. (2008). *Internet and society: Social theory in the information age*. New York: Routledge.

Gasser, U. & Palfrey, J. (2008). Born Digital: Connecting with a Global Generation of Digital Natives. *CITY, Perseus Publishing*. Retrieved from http://scholar.google.com/scholar?q=Born+Digital-Connecting+with+a+Global+Generation+of+Digital+Native&btnG=&hl=sv&as_sdt=0,5#0

- Gauntlett, D. (2011). *Making is Connecting: The Social Meaning of Creativity, from DIY and Knitting to YouTube and Web 2.0*. Cambridge: Polity Press. Retrieved from <http://www.amazon.co.uk/dp/0745650023>
- Gee, J. P. (2005). Semiotic Social Spaces and Affinity Spaces: From the Age of Mythology to Today's Schools. In D. Barton & K. Tusting (Eds.), *Beyond Communities of Practice: Language, Power and Social Context* (pp. 214–232). New York: Cambridge University Press.
- Gibson, R. K., Nixon, P. & Ward, S. (2003). *Political Parties and the Internet: Net Gain?* (p. 250). Psychology Press. Retrieved from <http://books.google.com/books?id=QQj7WjAPMC4C&pgis=1>
- Giffen, M. (2008). Online Privacy. *Current Health*, 34(7).
- Gordon, H. R. (2009). *We Fight To Win: Inequality and the Politics of Youth Activism*. Retrieved from http://books.google.com/books?hl=sv&lr=&id=HMT_9nN6k14C&pgis=1
- Haggren, K., Larsson, E., Nordwall, L. & Widing, G. (2008). *Deltaarkultur*. Göteborg: Korpen.
- Harris, C. & Alexander, A. (1998). *Theorizing fandom: Fans, subculture, and identity. The Hampton Press communication series, 99-1654176-0*. Cresskill, N.J.: Hampton Press.
- Harris, A., Wyn, J. & Younes, S. (2010). Beyond apathetic or activist youth. *Young*, Vol.18.
- Hasebrink, U. & Görzig, A. (2011). *Patterns of risk and safety online. ... the EU Kids Online* Retrieved from http://personal.lse.ac.uk/goerzig/publications/D5_final.pdf
- Herring, S. (2008). Questioning the Generational Divide: Technological Exoticism and Adult Construction of Online Youth Identity. *Youth Identity and Digital Media*, 71 – 94.
- Herring, S., Job-Sluder, K., Scheckler, R., & Barab, S. (2002). Searching for safety online: Managing“ trolling” in a feminist forum. *The Information Society*, 18(5), 371–384.
- Highfield, T., Harrington, S. & Bruns, A. (2012). Twitter as a technology for audiencing and fandom: the# Eurovision phenomenon. *Information, Communication & Society*, 1–25.
- Hillier, L. & Harrison, L. (2007). Building realities less limited than their own: Young people practising same-sex attraction on the Internet. *Sexualities*. Retrieved from <http://sex.sagepub.com/content/10/1/82.short>
- Ito, M. (2012). Contributors versus Leechers: Fansubbing Ethics and a Hybrid Public Culture. In M. Ito, D. Okabe, & I. Tsuji (Eds.), *Fandom Unbound: Otaku Culture in a Connected World* (pp. 179–207). Yale University Press.
- Ito, M., Baumer, S., Bittanti, M., Boyd, D. & Cody, R. (2010). *Hanging out, messing around, and geeking out: Kids living and learning with new media*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Ito, M., Horst, H., Bittanti, M., Boyd, D., Herr-Stephenson, B., Lange, P. G., Pascoe, C.J. & Robinson, L. (2008). Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project. *John D. and Catherine T. MacArthur Foundation*. Retrieved from <http://eric.ed.gov/?id=ED536072>
- Jenkins, H. (2006a). *Convergence Culture: Where old and new media collide*. New York: New York University Press.
- Jenkins, H. (2006b). *Fans, bloggers, and gamers: exploring participatory culture*. New York: New York University Press.
- Jenkins, H. (2008). *Konvergenskulturen: där gamla och nya medier kolliderar*. Göteborg: Daidalos.
- Jenkins, H., Purushotma, R., Katherine, C., Weigel, M. & Robinson, A. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media education for the 21st century*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jones, G. M. & Schieffelin, B. B. (2009). Talking Text and Talking Back: “My BFF Jill” from Boob Tube to YouTube. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 1050–1079.
- Katz, J. (1997). Birth of a digital nation. *Wired Magazine*. Retrieved from http://scholar.google.com/scholar?q=birth+of+a+digital+nation&btnG=&hl=sv&as_sdt=0,5#0
- Keen, A. (2007). *The Cult of the Amateur: How blogs, MySpace, YouTube, and the rest of today's user-generated media are destroying our economy, our culture, and our values*. New York: Doubleday.
- Kerr, M., Stattin, H. & Burk, W. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1532-7795.2009.00623.x/full>
- Kornblum, J. (2007). The Net is a circuit of safety concerns – ABC News. *USA Today*. Retrieved September 16, 2014, from <http://abcnews.go.com/Technology/story?id=3835694>
- Kowalski, R. M., Limber, S. & Agatston, P. W. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Malden, Mass. : Blackwell.
- Lange, P. (2008). Publicly private and privately public: Social networking on YouTube. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 361–380.
- Law, D. M., Shapka, J. D. & Olson, B. F. (2010). To control or not to control? Parenting behaviours and adolescent online aggression. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1651–1656.
- Lenhart, A. & Madden, M. (2007). *Social networking websites and teens: An overview*. Retrieved from [http://htlab.psy.unipd.it/uploads/Pdf/lectures/technology_for_young/Social Networking Websites and Teens text.pdf](http://htlab.psy.unipd.it/uploads/Pdf/lectures/technology_for_young/Social%20Networking%20Websites%20and%20Teens%20text.pdf)
- Levy, F. (2008). *15 Minutes of Fame: Becoming a Star in the YouTube Revolution*. New York: Alpha.
- Livingstone, S. & Helsper, E. (2008). Parental mediation of children's Internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08838150802437396>
- Melitski, J. (2003). Capacity and e-government performance: An analysis based on early adopters of Internet technologies in New Jersey. *Public Performance & Management Review*, 376–390.

- Montgomery, K. & Pasnik, S. (1999). Responsible Advertising to Children and Youth Online. *Media Development*, 46(1).
- Moscardelli, D. & Liston-Heyes, C. (2005). Consumer Socialization In A Wired World: The Effects Of Internet Use And Parental Communication On The Development Of Skepticism To Advertising. *Journal of Marketing Theory & Practice*, 13(3).
- Nussbaum, E. (2007). Say everything. *New York Magazine*. Retrieved from <http://www.mjfdesign.net/terri/12asayeverything.pdf>
- Paolillo, J. C. (2008). *Structure and network in the YouTube core*. Hawaii International Conference on System Sciences.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1–6.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone : the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rotman, D. & Preece, J. (2010). The “WeTube” in YouTube – creating an online community through video sharing. *International Journal of Web Based Communities*, 6(3), 317–333.
- Sherrod, L. L. (2006). *Youth Activism: An International Encyclopedia*. Greenwood Publishing Group. Retrieved from <http://books.google.com/books?id=D8m-zChpw9IC&pgis=1>
- Shirky, C. (2009). *Here Comes Everybody: How Change Happens when People Come Together* (p. 344). Penguin UK. Retrieved from <http://books.google.com/books?id=4ksOuilid5EC&pgis=1>
- Snickars, P. & Vonderau, P. (2009). *The YouTube reader*. Stockholm: National Library of Sweden.
- Sloam, J. (2013). ‘Voice and Equality’: Young People’s Politics in the European Union. *West European Politics*, 36(3).
- Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326. Retrieved from <http://www.liebertonline.com/doi/abs/10.1089/1094931041291295>
- Székely, L. & Nagy, Á. (2011). Online youth work and eYouth — A guide to the world of the digital natives. *Children and Youth Services Review*, 33(11), 2186–2197. doi:10.1016/j.chilyouth.2011.07.002
- Söderström, S. Offline social ties and online use of computers: A study of disabled youth and their use of ICT advances. *New media & society* 11.5 (2009): 709–727.
- Tapscott, D. (1999). *Growing up digital : the rise of the Net generation*. New York ; London: McGraw-Hill.
- Vadeboncoeur, J. A. (2006). Engaging Young People: Learning in Informal Contexts. *Review of Research in Education*, 30(1), 239–278.
- Vamelis, K. (2008). *Networked publics*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Waara, P., Rüdiger, J. & Svensson, L. (2010). Ungas organisering över tid : unga för sig själva eller tillsammans med vuxna? Astrid Lindgrens hembygd. Retrieved from <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:388418>
- Ward, J. (2011). Reaching Citizens Online. *Information, Communication & Society*, 14(6), 917–936. doi:10.1080/1369118X.2011.572982
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity: Learning in doing, 99-1331144-6*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, M. (2010). Clicktivism is ruining leftist activism. *The Guardian*.
- Whiteley, P. (2009). Where Have All the Members Gone? The Dynamics of Party Membership in Britain. *Parliamentary Affairs*, 62(2), 242–257. doi:10.1093/pa/gsn054
- Youn, S. (2009). Determinants of Online Privacy Concern and Its Influence on Privacy Protection Behaviors Among Young Adolescents. *Journal of Consumer Affairs*, 43(3), 389–418. doi:10.1111/j.1745-6606.2009.01146.x
- ## Kapitel 5
- Bivald, K. & Cardell A. (Red.) (2013). *Lokal samverkan – ett relationsdrama. Om lokal samverkan mellan föreningar och kommuner kring barn och ungas fritid*. Stockholm: Sektor 3.
- Blomdahl, U., Elofsson, S. & Öhman, J. (2002). *Hur mycket satsat på fritidsgårdar (öppen verksamhet) år 2002 jämfört med 1980 och 1990?* Stockholm: Stockholms universitet.
- Blomdahl, U., Elofsson, S. & Åkesson, M. (2012). *Spontanidrott för vilka? En studie av kön och nyttjande av planlagda utomhusytor för spontanidrott under sommarhalvåret*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Centrum för idrottsforskning (2007). *Näridrottsplatser och spontanidrott*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Elofsson, S. (2006). *Vill gymnasieungdomar att Stockholms stad ska satsa på träffpunkter?* Stockholm: Stockholms universitet.
- Folkbildningsrådet (2012). *Kommunernas och landstingens/regionernas bidrag till studieförbund och folkhögskolor*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Folkbildningsrådet (2014). *Årsredovisning med verksamhetsberättelse 2013*. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Gunnarsson, F. (2002). *Verksamhet utan avsikt? En debattskrift om öppen ungdomsverksamhet och kommunala prioriteringar*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Kungliga biblioteket (2012). *Barnen i planerna 2012*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Kungliga biblioteket (2014a). *Hinder för biblioteksplaner*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Kungliga biblioteket (2014b). *Bibliotek 2013*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

- Lagergren, L. & Persson, T. R. (2011). *Svensk ungdomspolitik i kommunal praktik. En förstudie kring förhållandet mellan övergripande kommunal policy och öppen fritidsverksamhet*. Malmö: Malmö högskola, institutionen för idrottsvetenskap.
- Myndigheten för delaktighet (MFD) (2014). *Hur är läget 2014?* Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.
- Regeringens proposition 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*.
- Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Regeringens proposition 2014/15:1 *Budgetpropositionen för 2015*.
- Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter (RFSL) (2014). *RFSL:s kommunundersökning 2014*. Stockholm: RFSL.
- Riksidrottsförbundet (RF) (2014a). *Kommunundersökning 2014. Kommunundersökning. Genomförd av CMA Research AB*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (RF) (2014b). *Idrottslyftet 2013 – ett år med skattnings och analys*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksrevisionen (2011). *Statens stöd till studieförbunden*. Stockholm: Riksrevisionen.
- SFS 2013:801 *Bibliotekslag*.
- SFS 2011:65 *Förordning (2011:65) om statsbidrag till barn- och ungdomsorganisationer*.
- SFS 2014:1081 *Förordning (2014:1071) om statsbidrag för att stärka ungas inflytande i den lokala demokratin*.
- Stockholms stad (2013). *Uppföljning av öppen fritidsverksamhet i Stockholm stad 2013*. Stockholm: Stockholms stad, stadsledningskontoret.
- Sveriges musik- och kulturskoleråd (SMoK) (2014). *Resultat av musik- och kulturskolerapporten 2013*. Stockholm: Sveriges musik- och kulturskoleråd.
- Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) (2012). *Med vilket syfte? En kartläggning av lokalt stöd till ungas organisering*. Stockholm: LSU.
- Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) (2013). *Fritidens prislapp. Hur ungas engagemang värderas*. Stockholm: LSU.
- Statens kulturråd (2014). *Årsredovisning 2013*. Stockholm: Statens kulturråd.
- Svedberg, L., von Essen, J. & Jegermalm, M. (2009). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin*. Rapport till Regeringskansliet. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2008). *Idrottens anläggningar*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2011a). *Kommungruppsindelning 2011. Revidering av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2011b). *Anläggningar för kultur, idrott och fritid*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2012a). *SKL och folkbildningspolitiken*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2012b). *Under konstruktion. Effekter av kultursamverkansmodellen 2010–2012*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2014a). *Kulturpolitiskt positionspapper*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2014b). *Elitidrottens anläggningar. Finansiering, kostnader och dialog med idrotten*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sverok (2012). *Det hemliga föreningslivet*. Linköping: Sverok.
- Waara, P., Rüdiger J. & Svensson L. (2010). *Ungas organisering över tid*. Vimmerby: Astrid Lindgrens hembygd.
- Vi unga & Sverok (2013). *Hej kommunen! En rapport om relationen mellan Sveroks och Vi ungas föreningar och deras kommuner*. Linköping: Sverok, Stockholm: Vi unga.
- Ungdomsstyrelsen (2006). *Fokus 06 – En analys av ungas kultur och fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2008). *Mötesplatser för unga – aktörerna, vägvalen och politiken*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2011). *När var hur? Om ungas kultur*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012a). *Fokus12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012b). *Om unga hbtq-personer – Fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2013). *Ung idag 2013. En beskrivning av ungdomars villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elektroniska källor

www.bolla.se
www.kolada.se
www.scb.se/OE0107

Övriga referenser

Jakob Larsson, Nätverket unga för tillgänglighet (NUFT), samrådsmöte 2014-03-19.

Linda Lengheden, Ung livsstil, Föreläsning, Jönköping 2014-09-30.

Kapitel 6

Blomdahl, U. & Elofsson, S. (2005). *Vilka idrottsanläggningar vill ungdomar i Stockholms stad att det ska satsas på?* Stockholm: Stockholms universitet.

Claesson Nordin, Å. (2006). *Deltar Stockholms barn och ungdomar i föreningslivet?* Stockholm: Stockholms universitet.

Elofsson, S. (2005). *Vilken typ av aktiviteter inom fritidsfältet önskar ungdomar i Stockholms stad att det ska satsas på?* Stockholm: Stockholms universitet.

Individuell människohjälp (2014). *Hjärtligt ovälkommen till föreningslivet!* Stockholm: Individuell människohjälp.

Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Landskrona stad (2009). *Fritidsplan 2009–2013*. Landskrona: Landskrona stad.

Landskrona stad (2013). *Kulturplan Landskrona. Kulturplan för Landskrona med sikte på år 2020. Strategi med vision, organisation, övriga planer, styrning samt verksamhetsplan 2013–2015*. Landskrona: Landskrona stad.

Lenefors, L., Svensson, A. och Svensson, M. (2013). *Översyn och utredning av Kulturskolan Stockholm*. Stockholm: Kulturförvaltningen.

Lycksele kommun (2011). *Dialog Unga Lycksele 2010/2011*. Lycksele: Lycksele kommun.

Lycksele kommun (2012). *Kulturplan för Lycksele kommun*. Lycksele: Lycksele kommun.

Lycksele kommun (2014). *Fritidspolitiskt program för Lycksele kommun 2014–2022*. Lycksele: Lycksele kommun.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *Fyra år med Engagemangsguider: Insatser, erfarenheter och resultat*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Riksidrottsförbundet (2009). *Riksidrottsförbundets kostnadsundersökning*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Stockholms stad (2009). *Kultur i ögonhöjd – för, med och av barn och unga. Strategisk plan för barn- och ungdomskultur i Stockholm 2009–2012*. Stockholm: Stockholms stad.

Stockholms stad (2013a). *Idrottspolitiskt program 2013–2017*. Stockholm: Stockholms stad.

Stockholms stad (2013b). *Verksamhetsplan och budget 2014*. Antagen den 12 december 2013. Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning. Stockholm: Stockholms stad.

Ungdomsstyrelsen (2006). *Fokus 06 – en analys av ungas kultur och fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011). *När var hur – om ungas kultur: En analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elektroniska källor

www.egaliaung.se.

www.fritidsnatet.se.

www.sisuidrottsutbildarna.se.

Hjelmberg och Wahlström (2014). Frågor och svar, ekonomi, kostnader för idrott. I www.sisuidrottsutbildarna.se/ImageVault-Files/id_49321/cf_394/B_Fr-gor_och_svar_kostnader_idrott.pdf

Kapitel 7

Arvsfondsdelegationen (2014). *Arvsfondsdelegationens verksamhetsberättelse för 2013*. Stockholm: Arvsfondsdelegationen.

Blomdahl, U., Elofsson, S. & Åkesson, M. (2012). *Spontanidrott för vilka? En studie av kön och nyttjande av planlagda utomhusytor för spontanidrott under sommarhalvåret*. Stockholm: Stockholms stad.

Bromseth, J. (2012). *Från homo till HBTQ. Förändringsstrategier i en brytningstid. Uppföljning av projekt med hbt-perspektiv*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.

Centrum för idrottsforskning (2012). *Svensk idrottsforskning*. Nr 1, 2012. Tema: Idrottslyftet.

Ds 2013:70. *Förslag till fritidspeng till barn i hushåll med försörjningsstöd*. Stockholm: Fritzes.

Ekbäck, A. (2014). *Uppföljning av kulturinstitutionernas barn- och ungdomsstrategier 2012–2014*. Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/sb/d/13164/a/184600>

Fennes, H., Gadinger, S. & Hagleitner, W. (2012). *Research-based Analysis of Youth in Action. Results from the surveys with project participants and project leaders in November 2010 and May 2011. Transnational Analysis. Executive Summary*. Tillgänglig på: <http://www.mucf.se/sites/default/files/RAY2011executive-summary.pdf>

Folkbildningsrådet (2011). *Statsbidrag till studieförbund 2012*. Kriterier och fördelningsprinciper. Fastställda av styrelsen 2011-12-14. Tillgänglig på: <http://www.folkbildning.se/globalassets/statsbidrag-studieforbund/2011/statsbidr-stfb2012-krit-14dec2011.pdf?epieditmode=true>

Förordning (1996:1593) om bidrag till allmänna samlingslokaler.

Förordning (2002:989) om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering.

- Harding, T., Tannå, S. & Lejhall, J. (2013). *Kulturprogrammets betydelse för lokalsamhället. Utvärdering 1 av studieförbundens kulturprogram*. Folkbildningsrådet utvärderar No 2 2013. Stockholm: Folkbildningsrådet
- Karp, S., Eliasson, I., Fahlén, J., Wickman, K. & Löfgren, K. (2012). Det stora lyftet uteblev. I *Svensk idrottsforskning*, Nr 1, 2012. Tema: Idrottslyftet.
- Kempe-Bergman, M., Larsson, H., & Redelius, K. (2012). Idrottslyftet lyfter vad då? I *Svensk idrottsforskning*, Nr 1, 2012. Tema: Idrottslyftet.
- Kulturrådet (2014). *Handlingsprogram för läsförbättring. Delrapport 2014*. Stockholm: Kulturrådet.
- Kuusela, K. (2012). *Att ge barn och unga i utsatta situationer makt och inflytande – en utmaning för hela samhället. Utvärdering av Arvsfondens satsning Fördel Barn! 2009–2012*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.
- Lag (1994:260) om offentlig anställning.
- Lag (2010:197) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare.
- Lindgren, S., Åberg, I., Lundström, R. & Johansson, A. (2012). *Vi Deltar! Utvärdering av Arvsfondens satsningar på ungdomar och demokrati 2009–2012*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.
- Lövgren, V. & Sauer, J. (2014). *Kultur med och för personer med intellektuell funktionsnedsättning – en utvärdering av projekt som erhållit ekonomiskt stöd inom området kultur och intellektuella funktionshinder 1994–2011*. Stockholm: Allmänna arvsfonden.
- Myndigheten för kulturanalys (2014). *Bland förebilder och föreställningar. Jämställhetsarbete på kulturområdet*. Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2014a). *Även i den bästa av föreningar. Om förebyggande arbete mot sexuella kränkningar och övergrepp*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2014b). *Breddat engagemang. Verksamheter med engagemangsguider 2013*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2014c). *Fyra år med Engagemangsguider. Insatser, erfarenheter och resultat*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Naturvårdsverket (2014). *Återrapportering av anslag 13:4 kap 10, stöd till friluftsförbund*.
- Nätverket Framgångsrik Tillväxt (2008). *En jämförelse av kommunen ur perspektivet – barns och ungdomars fritid*.
- Regeringens skrivelse 2011/12:3 *Jämställhetspolitikens inriktning 2011–2014*.
- Regeringens skrivelse 2013/14:240 *Redovisning av fördelning av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 2013*.
- Regeringens proposition 2013/14:168 *Fritidspeng för barn i hushåll med försörjningsstöd*.
- Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Regeringens proposition 2014/15:1 *Budgetpropositionen för 2015. Förslag till statens budget för 2015, finansplan och skattefrågor*.
- Riksidrottsförbundet (2009). *Valuta för pengarna – om föräldrars kostnader för barnens deltagande i tävlingsidrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2012). *Idrottslyftets externa utvärdering. Sammanfattande analys och slutsatser*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsstyrelsen (2012). *Idrottslyftet 2013–2015*. Finns tillgänglig på: http://www.svenskidrott.se/ImageVaultFiles/id_29139/cf_394/Idrottslyftets_utformning__2013-2015.PDF
- Riksrevisionen (2014). *Staten och det civila samhället i integrationsarbetet*. RIR 2014:3. Stockholm: Riksrevisionen.
- Röda korset (2014). *Axess-metoden – Ett sätt att inkludera nyanlända tjejer i fritidsaktiviteter*. Umeå: Röda korset.
- SFS 2008:567 Diskrimineringslag.
- Skolverket (2007). *Skolverkets antidiskrimineringsstrategi*.
- Skolverket (2012). *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Skolverket.
- Socialdepartementet (2012). *Sveriges femte periodiska rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter om barnkonventionens genomförande under 2007–2012*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 2003:118. *Betänkande av utredningen om allmänna samlingslokaler*.
- Statens medieråd (2014). *Duckface/Stoneface. Sociala medier, onlinespel och bildkommunikation bland killar och tjejer i årskurs 4 och 7*. Stockholm: Statens medieråd.
- Statistiska centralbyrån (2009). *Barns fritid. Levnadsförhållanden rapport 116*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Svenskt friluftsliv (2014). *Återredovisning av statsbidrag till friluftsförbund 2014*. Stockholm: Svenskt friluftsliv.
- Svensson, L., Sjöberg, K., Callerstig, A-C. & Lindholm, K. (2014). *Program för Hållbar Jämställdhet: Resultat och effekter av ett utvecklingsprogram. Slutrapport från följeforskningen 2008–2013*. Örebro: Apel.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2011). *Kommuner, landsting och idébarn sektorn. Samverkan vid mottagande av nyanlända invandrare*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2014). *Program för hållbar jämställdhet. Resultatrapport för perioden 2011–2013*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Ungdomsstyrelsen (2008). *Ungdomsstyrelsens slutrapport. Insatser för unga i riskmiljöer – förebyggande och främjande ungdomsverksamhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010a). *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010b). *Fokus 10 – En analys av ungas inflytande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011a). *När var hur – om ungas kultur. En analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011b). *Öppna verksamheten! Om hbt, normer och inkludering i öppen fritidsverksamhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012a). *Om unga hbtq-personer – fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012b). *Jag har lärt mig mycket om allt, inklusive om mig själv – Effekter av internationella ungdomsprojekt inom Ung och Aktiv i Europa*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012c). *Fokus 12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012d). *Temporära organisationer för permanenta problem. Om implementering av samverkansprojekt för unga som står långt från arbetsmarknaden*. Skrifter från Temagruppen Unga i arbetslivet 2012:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013). *Fokus 13 – unga och jämställdhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2014). *Uppdrag hbtq. Ungdomsstyrelsens slutrapport om mötesplatser för unga hbtq-personer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Utbildningsdepartementet (2012). *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Ungdomsstyrelsen*. U2012/7090/UC, U2012/6997/SAM(delvis), U2012/6046/UC m.fl.

Utbildningsdepartementet (2013). *Uppdrag i fråga om föreningslivet*, U2013/106/UC.

Wirén Åkesson, J. & Norberg, J. R. (2012). *Var hamnade idrottslyftspengarna? Svensk idrottsforskning*. Nr 1, 2012. Tema: Idrottslyftet.

Elektroniska källor

Allmänna arvsfonden, www.arvsfonden.se och <http://www.arvsfonden.se/projekt/demo-demokrati-engagemang-medmansklig-heter-organisering>

Boverket, www.boverket.se

Diskrimineringsombudsmannen, www.do.se

Folkbildningsrådet, <http://www.folkbildning.se/om-folkbildningsradet/verksamhet/Lasframjande-verksamhet/> och <http://www.folkbildning.se/globalassets/statsbidrag-studieforbund/2014/studieforbund-fordelning-statsbidrag-2014.pdf?epiditmode=true>

Huddinge IF, <http://www5.idrottonline.se/HuddingeIF-Fotboll/CSRProjekt/KomSamman/>

Karlstad kommun, <http://karlstad.se/uppleva-och-gora/motesplatser/fritidsgardar/caffe-bfree/>

Kulturrådet, <http://www.kulturradet.se/sv/Lasframjande/Uppdrag/>

Kungsbacka kommun, <http://www.kungsbacka.se/Upplava-och-gora/Ung-i-Kungsbacka1/Ungdomsgrupper-och-projekt/Neutronen/>

Lidingö stad, <http://www.lidingo.se/toppmeny/kulturfritid/nyheterkulturochfritid/motesplatsforungahbtqpersoner.5.503c0e4f13dfa93eb5b349.html>

Liquid, <http://www.liquid-linkoping.se/>

Länsstyrelsen Gotland, "Ny lag om etableringsinsatser – myndighetsgemensamt informationsblad", tillgänglig på: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/Manniska-och-samhalle/Integration/infoblad-ny%20lag%20om%20etableringsinsatser.pdf>

Sveriges antidiskrimineringsbyråer, <http://www.adbsverige.se/>

Migrationsverket, <http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Projektstod/EU-fonder/Flyktingfonden/Pagaende-och-genomforda-projekt.html>

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, www.granser.nu

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, www.mucf.se
Regeringen, <http://www.regeringen.se/sb/d/18237/a/246524>

RFSL Stockholm, <http://www.egaliamodellen-820345>

RFSL Ungdom, <http://www.rfslungdom.se/projekt/mer-queer>

RFSL Ungdom Malmö, <http://www.habitatq.se/habitatq.php>

Riksdagen, <https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottensdokument/Betankanden/Arenden/201314/SoU26/>

Svenska ESF-rådet, <http://www.esf.se/sv/Resultat/Projektartiklar/Integrationsfonden/>

Sveriges musik- och kulturskoleråd, <http://www.smok.se/om-smok/statistik>

Sveriges ungdomsorganisationer, <http://lsu.se/demo/>

Sveriges television, <http://www.svt.se/kultur/kulturskolan-lista>

Övriga referenser

Anna Rosenqvist, föreståndare Active Omsorg HVB för ensamkommande barn, Linköping. Föredrag i Sveriges Kommuner och Landstings regi vid Nordiskt Forum i Malmö, 13 juni 2014.

Axxess. E-post, 10 juni och 15 augusti 2014.

Boverket. E-post, 1 september 2014.

Kulturrådet. E-post, 20 maj 2014.

Petra Molin. Telefonintervju med projektledaren för Axxess, 10 juni 2014.

Tone Ahlin. Intervju med projektledaren för Mer än queer, 21 maj 2014.

Kapitel 8

Council of the European Union (2010). *Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the member states, meeting within the Council, on youth work*. 3046th Education, Youth, Culture and Sport Council meeting. Brussels, 18 and 19 November 2010.

Council of the European Union (2013). *Council conclusions on the contribution of quality youth work to the development, well-being and social inclusion of young people*. 3239th Education, Youth, Culture and Sport Council meeting. Brussels, 16-17 May 2013.

European Commission (2011). *Commission staff working document. On the EU indicators in the field of youth*. SEX (2011) 401 final. Brussels 25.03.2011.

European Commission (2012). *Youth Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2013). *European Youth: Participation in democratic life. Flash Eurobarometer 375*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2014). *Working with young people: the value of youth work in the European Union*.

Europeiska rådet (2009). *Rådets resolution om förnyade ramar för det europeiska samarbetet på ungdomsområdet 2010–2018*. (2009/C 311/01).

Government of Ireland (2001). *Youth Work Act 2001*.

Regeringens proposition 2013/14:191. *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.

Taru, M., Coussée, F. & Williamsson, H. (2014). Youth work in connection to policies and politics. In M. Taru, F. Coussée & H. Williamsson (Eds.), *The history of youth work in Europe. Relevans for today's youth work policy*. Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing.

Ungdomsstyrelsen (2009a). *Vägarna in. Arbetet med unga i kommuner med lokala utvecklingsavtal*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2009b). *Fokus 09 – metoder för att bryta ungas utanförskap. Exempel från Europa*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2009c). *Lika olika som lika – olika former för lokalt ungdomsinflytande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Kapitel 9

Arbetsförmedlingen (2014). *Utgångspunkter för lokala överenskommelser om nyanländas etablering. Framtagen i samarbete mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, länsstyrelserna, Migrationsverket samt Sveriges Kommuner och Landsting. Revidering 1 2014-05-05*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.

Arbetsmarknadsdepartementet (2014). *Uppdrag att främja hbt-personers lika rättigheter och möjligheter*. Stockholm: Regeringskansliet.

Barnombudsmannen (2006). *Fritid för barn och unga med funktionshinder. En inventering av kultur- och fritidsaktiviteter*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Darj, F., Piehl, M. & Hjelt, F. (2013). *Hbtq och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Dartsch, C. & Pihlblad, J. (Red.) (2013). *Spela vidare. En antologi om vad som får unga att fortsätta idrotta*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Elofsson, S. (2009). *Kulturskolan 1998. Kön och social bakgrund*. Stockholms stad: Forskningsenheten vid idrottsförvaltningen och Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

EU Kids Online (2014). *EU Kids Online – Findings, Methods, Recommendations*. London: The London School of Economics and Political Science.

Folkbildningsrådet (2013). *Folkbildningens vägval och vilja – om förbundens och folkhögskolornas roll och uppgifter i dagens och morgondagens samhälle. Ett samarbete mellan Folkbildningsförbundet, Rörelsefolkhighögskolornas intresseorganisation, Sveriges Kommuner och Landsting och Folkbildningsrådet*. Stockholm: Folkbildningsrådet.

Fundberg, J. (2012). En etnisk tackling mot ett kompakt försvar? I C. Dartsch & J. Pihlblad (Red.), *Vem platsar i laget – en antologi om idrott och etnisk mångfald*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Handikappförbundens samarbetsorgan (2007). *Mer än bara lite kul. En skrift om hur vi kan utveckla fritiden för barn och unga med funktionsnedsättning*. Sundbyberg: Handikappförbundens samarbetsorgan.

Handisam (2013). *Hur är läget 2013? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*. Stockholm: Handisam.

Hedberg, G. & Stjernkvist, L. (2014). *Slutrapport – Regeringens samordnare för kommunalt flyktingmottagande*. Stockholm: Regeringskansliet.

Håkansson, P. (2011). *Ungdomsarbetslösheten – om övergångsregimer, institutionell förändring och socialt kapital*. Lund: Lunds universitet.

Individuell människohjälp (2014). *Hjärtligt ovälkomen till föreningslivet! Rapport om nyanlända ungdomars möte med föreningslivet i Stockholm*. Stockholm: Individuell Människohjälp.

Integrations- och jämställdhetsdepartementet (2010). *Bemyndigande att underteckna en överenskommelse mellan regeringen, idéburna organisationer inom integrationsområdet och Sveriges Kommuner och Landsting*. Stockholm: Regeringskansliet. IJ2009/2235/UF.

Kulturdepartementet (2013). *Uppdrag till Gymnastik- och idrottshögskolan, Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten*. KU2013/2451/MFI.

Kulturdepartementet (2014). *Regeringen stärker kultur- och demokratiområdet*. Pressmeddelande 2014-10-23.

- Loland, S. (2014). *Idrott och etik – en introduktion*. I C. Dartsch, J. Norberg & J. Pihlblad (Red.), *I gräzonen. En antologi om idrottens etiska utmaningar*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Lunds kommun (2014). *Bidragsutredning. Kultur- och fritidsförvaltningen*. Lunds kommun. PowerPoint-presentation 2014-11-04.
- Länsstyrelserna (2014a). *Stort intresse för att stärka och utveckla verksamhet med flyktingguider och familjekontakter*. <http://projektwebbar.lansstyrelsen.se/integration/Sv/nyheter/2014/Pages/stort-intresse-for-att-starka-och-utveckla-verksamhet-med-flyktingguider-och-familjekontakter.aspx>. 2014-11-19.
- Länsstyrelserna (2014b). *Mottagande och etablering av nyanlända 2013*. Sverige: Länsstyrelserna.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014a). *"Även i den bästa av föreningar". Om förebyggande arbete mot sexuella kränkningar och övergrepp*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor som hbt-strategisk myndighet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014c). *Indikatorer för uppföljning av ungdomars levnadsvillkor – förslag till utvecklat uppföljningssystem*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Ramböll (2014). *Utvärdering av NAD – villkor och förutsättningar för nätverk, aktivitet och delaktighet*. Stockholm: Ramböll.
- Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Regeringens proposition 2014/15:1 *Budgetpropositionen för 2015. Förslag till statens budget för 2015, finansplan och skattefrågor*.
- Regeringens skrivelse 2013/14:244 *Riksrevisionens rapport om staten och det civila samhället i integrationsarbetet*.
- Region Gotland (2014). *BÖS – bidragsöversyn*. Region Gotland. PowerPoint-presentation 2014-11-04.
- RFSL (2014). *RFSL:s kommunundersökning 2014*. Stockholm: RFSL.
- Riksidrottsförbundet (2010). *Idrott och integration – en statistisk undersökning*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2014). *Riksidrottsförbundet – Kommunundersökning genomförd av CMA Research AB*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksrevisionen (2014). *Staten och det civila samhället i integrationsarbetet*. Stockholm: Riksrevisionen.
- Sandvikens kommun (2014). *Sandvikenmodellen 1992–2014*. Sandvikens kommun. PowerPoint-presentation 2014-11-04.
- SFS 1993:387 *Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*.
- SFS 2007:1431 *Förordning (2007:1431) med instruktion för Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd*.
- SFS 2010:800 *Skollag (2010:800)*.
- SFS 2014:73 *Förordning om ändring i förordningen (2007:1140) med instruktion för Ungdomsstyrelsen*.
- Skolverket (2010). *Morgondagens medborgare. ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2012). *Politisk information i skolan*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2014). *Samhällskunskap*. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen (2013). *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar – en vägledning*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOSFS 2012:11. *Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*.
- SOU 2008:59 *Föreningsfostran och tävlingsfostran – en utvärdering av statens stöd till idrotten*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2012:72 *Folkbildningens samhällsvården – En ny modell för statlig utvärdering*. Stockholm: Fritzes.
- Statens medieråd (2014). *Duckface/ Stoneface. Sociala medier, onlinespel och bildkommunikation bland killar och tjejer i årskurs 4 och 7*. Stockholm: Statens medieråd.
- Statistiska centralbyrån (2009). *Barns fritid. Levnadsförhållanden rapport 116*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Svedberg, L., von Essen, J. & Jegermalm, M. (2010). *Svenskarnas engagemang större än någonsin. Insatser i och utanför föreningslivet*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Svenska kommunförbundet (2002). *Verksamhet utan avsikt? En debattskrift om öppen ungdomsverksamhet och kommunala prioriteringar*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2014). *Kultur- och fritidsstatistik. En kartläggning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Sveriges musik- och kulturskoleråd (2011). *Funktionsnedsättning, funktionsuppsättning, boken om hur vi får en kulturskola för alla!* Hallstavik: Sveriges Musik- och Kulturskoleråd.
- Sveriges ungdomsorganisationer, LSU (2012). *Med vilket syfte? En kartläggning av lokalt stöd till ungas organisering*. Stockholm: LSU.
- Sveriges ungdomsorganisationer, LSU (2013). *Fritidens prislapp. Hur ungas engagemang värderas*. Stockholm: LSU.
- Ungdomsstyrelsen (2006). *Fokus06 – om ungas kultur och fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2009). *Ung idag 2009. En beskrivning av ungdomars villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon hen han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011a). *När, var, hur om ungas kultur – en analys av ungas kulturutövande på fritiden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2011b). *Från stat till kommun. En kartläggning av Ungdomsstyrelsens stöd till den kommunala ungdomspolitikerna 1997–2011 och en strategi för framtida insatser*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012a). *Om unga hbtq-personer – Fritid*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012b). *Fokus12 – levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2012c). *Ny bibliotekslag (Ds 2012:13). Remissyttrande*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2013). *Fokus 13 – unga och jämställdhet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2014a). *Prata politik – ett metodmaterial om demokratiska samtal i skolan*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2014b). *Uppdrag hbtq – Ungdomsstyrelsens slutrapport om mötesplatser för unga hbtq-personer*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Elektroniska källor

www.elsistema.se
www.eukidsonline.net
www.sverok.se

Övriga referenser

Möte med Nätverket för funktionshindersfrågor, en undergrupp till Storstockholms kultur- och fritidschefer (FSKF). 2014-05-07.

NOTER

¹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor tillhandahåller enkäter och levererar resultaten efter insamling. Kommunen genomför och ansvarar för insamlingen och är även de som genomför analysarbetet utifrån de lokala svaren. För mer information se www.mucf.se/lupp.

² Mejlkorrespondens med Kvalitet och kompetens i samverkan 2014-10-01.

³ Mejlkorrespondens med Kunskapscentrum för Fritidsledarskap 2014-05-20.

⁴ Mejlkorrespondens med Nackanätverket 2014-05-12.

⁵ Definierat som inte vara född i Sverige och ha bott i Sverige 0–3 år.

⁶ Dessa kommungrupper är: förortskommuner till större städer, pendlingskommuner, turism- och besöksnäringkommuner och kommuner i tätbefolkad region. SKL:s klassificering av kommungrupper bygger på tätortsgrad, andel av nattbefolkningen som arbetspendlar till en annan kommun och för varuproducerande kommuner även andel av nattbefolkningen som är anställd inom varutillverkning och industriell verksamhet (Sveriges Kommuner och Landsting 2010).

⁷ Medelåldern i varuproducerande kommuner (44 år), glesbygdskommuner (46 år) och glesbefolkade kommuner (44 år) är högre i förhållande till riket i stort (41 år). Andelen av befolkningen som är 0–17 år är högre i förortskommuner till storstäder (24 procent) och lägre i varuproducerande kommuner (19 procent), glesbygdskommuner (18 procent) och glesbefolkade kommuner (18 procent) jämfört med riket i stort (20 procent). Andelen i åldern 13–25 år är högre i de större städerna (18 procent) jämfört med i övriga kommungrupper (15 procent utom i förortskommuner till storstäder 16 procent). Slutligen är andelen utrikes födda högre i förortskommuner till storstäder (18 procent) och lägre i varuproducerande kommuner (13 procent),

glesbygdskommuner (10 procent) och glesbefolkade kommuner (9 procent) i förhållande till riket i stort (16 procent). Uppgifterna gäller 31 december 2013 (www.scb.se).

⁸ En liten andel individer har svarat att de gör alla aktiviteter varje dag. Detta har inte bedömts vara rimligt och de utesluts därför från analyserna. Likaså utesluts individer som uppger att de både går på konserter etcetera och besöker sportevenemang varje dag. Inte heller detta har bedömts vara rimligt. Dessa exkluderingar gäller samtliga analyser som bygger på Luppenkäten oavsett vilka frågor som analyseras.

⁹ Större städer: Växjö, Kalmar, Halmstad, Uddevalla, Borås, Gävle, Sundsvall och Örnsköldsvik. Förortskommuner till storstäder: Österåker, Värmdö, Botkyrka, Kungsbacka, Härryda, Ale och Kungälv. Varuproducerande kommuner: Finspång, Vaggeryd, Torsås, Hultsfred, Emmaboda, Nybro, Oskarshamn, Vimmerby, Avesta, Ludvika, Ovanåker och Sandviken. Glesbefolkade kommuner och glesbygdskommuner: Mora, Ljusdal, Bollnäs, Hudiksvall, Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Bräcke, Strömsund, Lycksele, Arvidsjaur och Kiruna.

¹⁰ Detta är en sammanslagning av två kommungrupper. Orsaken till detta är att antalet svarande i Luppenkätorna i dessa kommungrupper var och en för sig inte innehåller tillräckligt många individer för att analyser ska bli möjliga.

¹¹ I svarsalternativet ges också följande exempel: målar, tecknar, foto, film.

¹² Frågan är formulerad: Är du medlem i någon/några av följande föreningar? och svarsalternativen är ja eller nej. Frågan gäller: idrottsförening/klubb, skolförening, religiös förening/församling, kulturförening, etnisk förening (till exempel en italiensk, somalisk eller kurdisk förening), hobbyförening, politiskt parti/ungdomsförbund, förening/organisation för samhällsfrågor, datorförening/spelförening, annan förening.

¹³ Sjunger/spelar instrument/skapar musik/dansar/ spelar teater/gör bild (till exempel målar, tecknar, foto, film).

¹⁴ De som inte utför någon av dessa aktiviteter varje dag eller varje vecka får värdet 1 och övriga får värdet 0.

¹⁵ Analysen av kommungrupper är begränsad till följande fyra grupper: större städer, förorter till storstäder, varuproducerande kommuner och glesbygdskommuner samt glesbefolkade kommuner (de två sistnämnda är sammanslagna till en grupp). Dessa kommungrupper har valts ut eftersom antalet svaranden var tillräckligt stort för en statistisk analys.

¹⁶ Bott i Sverige tre år eller kortare tid alternativt längre tid än tre år.

¹⁷ Frågan om funktionsnedsättning lyder: Har du någon funktionsnedsättning? Med funktionsnedsättning menar vi en eller flera fysiska, psykiska eller medicinska nedsättningar/sjukdomar som innebär att du har svårigheter att delta i dagliga aktiviteter inom skola, arbete eller fritid. Svårigheterna ska inte bero på en tillfällig skada eller sjukdom. Svarsalternativen är nej och ja.

¹⁸ Högst grundskola, gymnasium, högskola eller universitet samt vet ej föräldrarnas högsta utbildning.

¹⁹ Som analysmetod används logistisk regression. Denna analysmetod innebär att man kan studera sambanden mellan en oberoende variabel och en beroende variabel. Analysmetoden kan kontrollera för ett antal andra faktorer. Att en variabel är beroendev variabel betyder att man antar att denna variabel påverkas av andra variabler. Ett exempel är att badtemperaturen i sjöar (beroende variabel) påverkas av temperaturen i luften (oberoende variabel) och inte tvärtom. I en logistisk regression är beroendev variabeln alltid binär. Det innebär att den alltid antar antingen värdet 0 eller 1. Alla individer som är inkluderade i analysen har alltså ett av dessa två värden på beroendev variabeln.

Resultaten presenteras ofta i form av oddskvoter för de oberoende variablerna. Dessa oddskvoter kan vara signifikanta (statistiskt säkerställda) eller inte. Oddskvoten för referenskategori antas alltid värdet 1. Referenskategori är den kategori man jämför med.

Följande fiktiva exempel illustrerar metoden och hur man ska tolka resultaten. Beroendev variabel är att spela onlinespel (värdet 1) eller inte (värdet 0). De oberoende variabler som är inkluderade i analysen är kön, ålder, vilken ort man bor på och om man har vänner som spelar onlinespel. Oddskvoten 2,27 för kön tolkas som att killar har 2,27 gånger så stor oddskvot som tjejer (referenskategori) att spela onlinespel. Detta resultat kan inte bero på ålder, vilken ort man bor på eller om man har vänner som spelar onlinespel eftersom vi har kontrollerat för dessa faktorer.

²⁰ Se Stig Elofssons genomgång i Elofsson, S. 2012, Vilka nyttjar inte det offentligt subventionerade fritidsutbudet och hur är deras hälsa och livskvalitet?

²¹ Se exempelvis SOU 2008:59, Föreningsfost- ran och tävlingsfostran – en utvärdering av statens stöd till idrotten, s. 147 och 191.

²² Se exempelvis SOU 2008:59, Föreningsfost- ran och tävlingsfostran – en utvärdering av statens stöd till idrotten, s. 349.

²³ Riksidrottsförbundet 1996 Idrotten vill och Riksidrottsförbundet 2009 Idrotten vill.

²⁴ Stockholms stad 2013, Idrottspolitiskt program 2013–2017, exempelvis sid. 4.

²⁵ Ungdomsstyrelsen 2011, När, Var, Hur. Om ungas kultur. En analys av ungas kultur- utövande på fritiden, s. 113 & 123, Kairos Future 2011, Framtidens förening 2020, s. 2.

²⁶ En utvidgad version av den här texten kommer att redovisas som rapport nr 15 inom ramen för forskningsprojektet Ung livsstil. Rapporten kommer att publiceras i december 2014. Se www.stockholm.se/idrott/forskning. Urval, svarsfrekvens, undersökningsgrupp med mera i varje kommun redovisas i den utvidgade versionen av den här artikeln.

²⁷ Kairos Future 2011, Framtidens förening, sid. 4.

²⁸ För en närmare diskussion se Blomdahl & Elofsson 2007, Hur många motionerar/ idrottar för lite och vilka är dom?, s. 125–126.

²⁹ Bland vuxna är sambandet mellan medlemskap och aktivitet svagt eller mycket svagt.

³⁰ Aron, R. 1977, Sociologiskt tänkande 2, Durkheim, Pareto, Weber.

³¹ Lundmark, L. 1989, Tidens gång & Tidens värde, s. 116.

³² Några undersökningar som visar detta har vi inte sett. Däremot säger alla vi har frågat (ej slumpmässigt urval) att det är så.

³³ För en närmare presentation och diskussion se Blomdahl, U. 1998, Från industrisamhälle till informationssamhälle. Vilka krav och preferenser möter fritidssektorn efter år 2000?, s. 27.

³⁴ Farsta FOC inbjuder nu till ishockeyskola för 3-åringar och Sjöstadens knattelopp i Stockholm till en löptävling för 2-åringar.

³⁵ Ungdomarnas svar på varför de slutade i förening är likartad i de olika kommunerna och bland killar och tjejer. I högstadiet i till exempel Täby var den främsta orsaken till att de slutade ”jag tröttnade”. Det svarade 47 procent. Som andra orsak angav ungdomarna ”andra intressen”, 31 procent.

³⁶ Se Blomdahl, U. 1998, Från industrisam- hälle till informationssamhälle. Vilka krav och preferenser möter fritidssektorn efter år 2000?, s. 28.

³⁷ Andersson, Å., Fürth, T. & Holmberg, I. 1993, 70-talister, Om värderingar förr, nu och i framtiden.

³⁸ Kairos Future 2011, Framtidens förening 2020, s. 5, se även Riksidrottsförbundet 2013.

³⁹ Se också exempelvis Wijkström, F. 2012, Civilsamhället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel, s. 95–122.

⁴⁰ Det är viktigt att notera att ungdomarna kan göra några av nätaktiviteterna samtidigt. Det innebär att de sysslar med nätaktiviteter mindre än 28 timmar i veckan.

⁴¹ Den här uppgiften och en del andra resultat i den här forskningsartikeln är hämtade från vår databank. Det innebär att vi inte kan hänvisa till någon forskningsrap- port. Den intresserade läsare kan dock kontakta oss om mer information.

⁴² Se Bjurström, E. 2011, Fritidens rum. Typografiska perspektiv på ungdomars fritidssocialisation och ungdomspolitiken för en diskussion, särskilt s. 44–46.

⁴³ År 1985 var det i omkring 15 procent av eleverna i högstadiet i Stockholm som hade föräldrar som båda var födda utomlands. Nu är det omkring 30 procent. Bland alla Stockholmare har andelen första och andra generationens invandrare ökat från 25 procent 2002 till 30 procent 2012.

⁴⁴ Se exempelvis Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö, s. 103–107.

⁴⁵ Se Arnstberg, K.-O. 1989, Svenskhet, s. 281–287 och 1991, Invandrare och fritid, s. 40–47 samt Herlitz 1991, Svenskar. Hur vi är och varför vi är som vi är, s. 8–10.

⁴⁶ Barn och unga kan självklart vara med i både i en idrottsförening och i någon förening som förs till övriga föreningar. Därför kan andelen unga i idrottsförening plus andelen unga i övriga föreningar blir mer än 100 procent.

⁴⁷ Centrum för idrottsforskning 2014, Statens stöd till idrotten, uppföljning 2013, s. 61–67.

⁴⁸ Se exempelvis Blomdahl, U. 1990, Folkrelserna och folket, Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö, Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. 2015, Idrottsrörelsens sociala struktur samt Larsson, B. 2008, Ungdomar och idrotten: Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer.

⁴⁹ Till socioekonomisk grupp ett förs de unga som bor i villa eller radhus och i familjen har tillgång till bil, sommarstuga eller båt man kan sova i. Till socioekonomisk grupp fem förs de unga som i bor hyreslägenhet och där föräldrarna varken har tillgång till bil, sommarstuga eller båt man kan sova i. För en detaljerad presentation av indelningen i de fem socioekonomiska grupperna se Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö, s. 29. Se även Weber, M. 1983, Ekonomi och samhälle. Förståelsesociologins Förståendesociologins grunder.

⁵⁰ Resultaten redovisas mer detaljerat i Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. 2015, Idrottsrörelsens sociala struktur.

⁵¹ Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. 2015, Idrottsrörelsens sociala struktur.

⁵² Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. 2015, Idrottsrörelsens sociala struktur.

⁵³ Vissa av dessa resultat är tidigare redovisade i Claesson, Å 1990, 1998, 1999 och 2006.

⁵⁴ Anledningen till att inte alla kommuner genomför studierna vart tredje år är i första hand resursbrist.

⁵⁵ I studierna i Stockholm 1985 och under 1990-talet undersöktes av resursskäl inte andelen ungdomar i gymnasiet som var med i en förening.

⁵⁶ Stadsdelen Gubbängen undersöktes 1984. Se Blomdahl, U. & Elofsson, S. 1985, Fritidsmönster med avseende på kön och socialgrupp, s. 5. I studien ingår 138 mellanstadieelever och 221 högstadieelever. Bortfallet i studien är 8 procent. I studien 2013 ingår 121 mellanstadieelever och 230 elever i högstadiet. Bortfallet i studien 2013 är 14 respektive 15 procent. Delar av resultaten i Helsingborg hämtas från Elofsson, S. 2000, Vilka ungdomar är med i förening? och 2004 Ungdomars föreningsdeltagande – Vad har hänt sedan 2000?.

⁵⁷ I högstadiet i Kalmar var antalet medlemskap per person 1,12 år 1992 och 0,75 år 2013. I Jönköping 1994 var antalet medlemskap per elev i mellanstadiet 1,49, i högstadiet 1,17 och i gymnasiet 1,12. Motsvarande siffror 2012 var 1,24 i mellanstadiet, 0,86 i högstadiet och 0,57 i gymnasiet.

⁵⁸ Se också Centrum för idrottsforskning 2014, Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2013, s. 61–66.

⁵⁹ Fråga är ställd på följande sätt: Har du uppdrag i någon förening? Om eleverna har svarat ja har vi frågat om de sitter i en styrelse, ingår i en arbetsgrupp/kommitté och/eller är ledare/tränare. Eleverna har också tillfrågats i vilken typ av förening de har uppdragen i. Om det inte var i en förening som de hade uppdrag så strök vi elevernas svar.

⁶⁰ I Norrköping bland ungdomar i högstadiet är motsvarande minskning när det gäller styrelseuppdrag från 6 procent 1985 till 1 procent 2008/2009. I Linköping är minskningen bland högstadieelever från 5 procent 1992 till mindre än 1 procent 2009. I Kalmar har andelen yngre tonåringar med styrelseuppdrag minskat från 6 procent 1992 till 1 procent 2013. Vi ser också att andelen som har styrelseuppdrag, är med i en arbetsgrupp/kommitté och är ledare/tränare har minskat i de övriga kommunerna. Även i gymnasiet har andelen som är med i en styrelse eller i en arbetsgrupp/kommitté minskat. År 1998 hade till exempel 6 procent av samtliga killar och 4 procent av samtliga tjejer i Haninge styrelseuppdrag. År 2012 var motsvarande siffror 0,9 procent bland killar och 0,4 procent bland tjejer.

⁶¹ Det har varit betydligt fler kommuner som vid något tillfälle har deltagit i våra studier, speciellt under 1990-talet. Dessa kommuner har dock inte haft resurser att följa upp sina studier under perioden 2000–2014.

⁶² En del av de resultat vi presenterar här i slutdiskussionen är inte tidigare publicerade inom ramen för Ung livsstil. Det innebär att vi inte kan hänvisa till någon forskningsrapport. Den intresserade läsaren kan kontakta oss för att få mer information.

⁶³ Trondman, M 2011, Ett idrottspolitiskt dilemma, s. 7. Se också Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottare för lite och vilka är dom? och Engström, L.-M. 1999, Idrott som social markör exempelvis s. 21–25 och 38–41.

⁶⁴ Exempel på investeringsvärden är långsiktiga satsningar, många tränningar, tävla, vinna och rangordna samt prestation och resultatinkniktning.

⁶⁵ Se en mer detaljerad analys i Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? s. 90–96. I alla kommuner och stadier tycker killar i högre grad än tjejer att det är viktigare att tävla, vinna, spela med bästa laget, bli bäst och elitsatsa.

⁶⁶ För en närmare diskussion om tjejer och kultur se Blomdahl, U., Elofsson, S. & Eriksson, J. 2009, PUNKTmedis. En utvärdering av en ungdomssatsning på Medborgarplatsens bibliotek i Stockholm, s. 199–122. Se också Elofsson, S. 2001, Kultur åt flickor – idrott åt pojkar. En studie av socialisering i relation till kön och social bakgrund.

⁶⁷ Werner, Y.M. 2012. Kvinnlig domän eller andlig maktbas? Genus, kyrka och religion under 1800- och 1900-talet.

⁶⁸ Se Elofsson, S., Blomdahl, U., Lengheden, L. & Åkesson, M. 2015, Idrottsrörelsens sociala struktur och Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö, s. 93–106 samt Larsson, B. 2008, Ungdomar och idrotten: Tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer.

⁶⁹ Några studier med små bortfall som visar att det blir dyrare att vara med i framför allt en idrottsförening har vi inte sett. Vi har dock frågat alla tränare och ledare vi känner om det blivit dyrare. Det entydiga svar vi får är att det blivit betydligt dyrare även om man tar hänsyn till inflationen. Det stämmer också med våra egna erfarenheter som tränare.

⁷⁰ Se en mer detaljerad analys i Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö, s. 103–107.

⁷¹ Se en mer detaljerad analys i Blomdahl, U. & Elofsson, S. 2007, Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö, kapitel 7.

⁷² I till exempel Helsingborg är det bland unga i högstadiet 39 procent som i första hand önskar att kommunen ska satsa på idrottsföreningar och idrottsanläggningar mot 3 procent som i första hand önskar satsningar på övrigt föreningsliv.

⁷³ I till exempel studien i Kalmar bland högstadielever säger 58 procent (stämmer precis och stämmer ganska bra) att föräldrarna tycker att det är viktigt att de är med i en idrottsförening. Motsvarande siffra för övrigt föreningsliv är 20 procent.

⁷⁴ Skalan är: mycket intresserad, ganska intresserad, inte speciellt intresserad och inte intresserad alls.

⁷⁵ Andelen ungdomar som två gånger i veckan deltar i dessa motionsaktiviteter har minskat från 50 procent 2004 till 43 procent 2013.

⁷⁶ Andelen ungdomar i högstadiet som inte kontinuerligt deltar i dessa aktiviteter har ökat från 28 procent 2004 till 44 procent 2013. Även i de övriga kommunerna har andelen tonåringar som inte deltar kontinuerligt ökat.

⁷⁷ Se Bjurström, E, 2011, Fritidens rum. Typografiska perspektiv på ungdomars fritidssocialisation och ungdomspolitik, speciellt s. 44–46.

⁷⁸ Även antalet medlemmar i Sverok varierar extremt. Enligt Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor redovisade Sverok 71 739 medlemmar 2009, 86 847 år 2010, 117 614 år 2011, 174 657 år 2012, 123 167 år 2013 och 93 379 år 2014.

⁷⁹ Om vi utgår från antalet medlemmar som Sverok redovisat till Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor så skulle andelen i övrig förening öka med omkring en procentenhet.

⁸⁰ Det är alltså troligtvis inte något oegentligt som ligger bakom att Sverok redovisar så höga medlemstal.

⁸¹ Det är åtminstone 4 procentenheter fler som säger sig vara med i Kulturskolan om vi jämför registerdata från Kulturskolan med svaren i våra enkäter.

⁸² Paraplyorganisationen Sveriges ungdomsorganisationer (LSU) får ett årligt bidrag direkt från Utbildningsdepartementet och finns därför inte med i sammanställningen.

⁸³ Det är exempelvis inte alltid siffror som organisationerna själva uppgett som underlaget bygger på. Under en period mellan 2004 och 2012 skrevs antalet bidragsgrundande medlemmar ned procentuellt om revisorn rapporterade en avvikelse större än 5 och mindre än 25 procent i sitt stickprov. Om en revisor inte kunde styrka 25 procent av medlemmarna eller mer så kunde organisationen beviljas ett lägre, så kallat särskilt, bidrag. Då skrevs dock inte medlemssiffrorna ned eftersom det särskilda bidraget inte beräknades utifrån antal medlemmar, utan gavs i form av ett fast belopp.

⁸⁴ För organisationer som företrädde personer med funktionsnedsättning eller personer med utländsk bakgrund krävdes 500 respektive 1 500 medlemmar och lokalavdelningar eller sektioner i minst sex landsting.

⁸⁵ Dessförinnan hade organisationerna kunnat räkna hur många medlemmar i åldern 7–25 år som fanns inom en församling eller rörelse, om de tillhörde en sådan. Ett fåtal religiösa organisationer beviljades dispens från det kravet ända fram till nästa förordning började tillämpas och två år ytterligare. De sista undantagen gällde fram till bidragsåret 2006. Medlemsstatistiken togs in men de organisationer som beviljades dispens fick dock inget bidrag för sina medlemmar.

⁸⁶ För att nå upp till den lägsta nivån krävdes lokalavdelningar i tre län och 1 000 bidragsgrundande medlemmar. För de två högre nivåerna krävdes lokalavdelningar i minst tio län och minst 2 000 respektive 3 000 bidragsgrundande medlemmar. Kravet på antal bidragsgrundande medlemmar sänktes också till 400 för organisationer som företrädde funktionsnedsatta, medan organisationer som företrädde personer med utländsk bakgrund nu inte längre särbehandlades.

⁸⁷ Undantag gäller för organisationer som företräder nationella minoriteter i Sverige eller personer med funktionsnedsättning.

⁸⁸ Mellan 1994/95 och 2012 kunde myndigheten också fördela ett så kallat särskilt bidrag till ungdomsorganisationer som uppfyllde målen för statsbidraget men inte kraven. Det fördelades som ett mindre, fast belopp. Det särskilda bidraget kunde ges flera år i följd och för organisationers ordinarie verksamhet, vilket gjorde det likt ett organisationsbidrag. Organisationerna som fick det särskilda bidraget var inte tvungna att rapportera in antalet medlemmar i och med att bidraget inte beräknades utifrån det. De finns inte med i statistiken i denna artikel. Det särskilda bidraget togs bort i och med att den senaste förordningen trädde i kraft 2013.

⁸⁹ Mer än två tredjedelar av medlemmarna bland dem finns inom organisationerna Ung företagsamhet i Sverige, Förbundet aktiv ungdom, Reacta, Sveriges unga aktiesparares riksförbund samt Ung media i Sverige.

⁹⁰ <http://www.fritidsforum.se/om-oss/>

⁹¹ Mejlkorrespondens med Jens Nygaard Nielsen. 2014-10-18.

⁹² Mejlkorrespondens med Kuusi Emma 2014-10-18.

⁹³ Mejlkorrespondens med Morten Edvardsen 2014-10-16.

⁹⁴ Med utomstående avses de som inte är deltagare i förening respektive kulturskola samt inte nyttjat fritidsgård, bibliotek eller simhall.

⁹⁵ En utvidgad version av den här texten kommer att presenteras som rapport 16 inom forskningsprojektet Ung livsstil. Rapporten kommer att publiceras i slutet av november. Se www.stockholm.se/idrott/forskning. Urval, svarsfrekvenser och undersökningsgrupp i varje kommun redovisas mer i detalj i den utvidgade versionen av den här artikeln.

⁹⁶ Svartalternativ: Mamma och pappa; Ibland mamma och ibland pappa; Bara mamma; Bara pappa; Mamma och en vuxen till; Pappa och en vuxen till; Någon annan vuxen.

⁹⁷ En detaljerad diskussion presenteras i Blomdal och Elofsson (1985), Fritidsaktiviteternas kumulativitet.

⁹⁸ I fördjupningsartikel A Segrar föreningslivet? diskuteras problematiken mera utförligt.

⁹⁹ I frågan *Hur viktigt är följande för dig?* får ungdomarna ta ställning till vilken betydelse de lägger vid en rad saker, till exempel att vara bra i skolan, att vara frisk, att vara bra i någon idrott, att vara bra på något instrument, att föräldrar har tid att prata med mig, att ha många kompisar, att ha kläder och skor som är inne. Svartalternativ: Mycket viktigt; Ganska viktigt; Inte särskilt viktigt; Inte alls viktigt.

¹⁰⁰ Frågan innebär att eleverna får ta ställning till ett antal, positiva och negativa, påståenden om hur de tycker det är i klassen med svartalternativen: Stämmer precis; Stämmer ganska bra; Stämmer mindre bra; Stämmer inte alls.

¹⁰¹ Faktoranalys används för att undersöka om svaren från ett antal frågor eller påståenden inom ett specifikt område kan sammanfattas i ett mer begränsat antal dimensioner. Analyserna har gjorts i SPSS, version 21, med oblique rotation av typ Promax.

¹⁰² Innefattar påståendena: Det är oftast arbetsro och lugnt; Det är bra och positiv stämning; Det är god sammanhållning.

¹⁰³ Innefattar påståendena: Det förekommer mobbning; Det används grova ord/svordomar/könsord; Det förekommer våld; Det är stressigt.

¹⁰⁴ Innefattar påståendena: Jag får det stöd jag behöver för att lyckas i skolan; Jag får den stimulans jag behöver för att lyckas i skolan; Det är bra lärare; Det känns som att jag lär mig något viktigt.

¹⁰⁵ Denna skala används endast i Kalmar och Stockholm. Medelvärden har beräknats utifrån följande kodning av betygen: A=6, B=5, C=4, D=3, E=2, F=1. De ämnen som ingår är engelska, estetiska ämnen, matematik, samhällskunskap och svenska. I Kalmar ingår även NO-ämnena och slöjd.

¹⁰⁶ Frågan lyder: *Vad tycker du om att gå i skolan?* med svartalternativen: Mycket bra; Bra; Det är OK; Dåligt; Mycket dåligt.

¹⁰⁷ Frågan lyder: *Hur många gånger har du läst någon bok under de senaste fyra veckorna?* (räkna även e-böcker och ljudböcker, dock ej de gånger du läst läxor eller skolböcker). Svartalternativen är: Ingen gång; 1–2 gånger; 3–4 gånger; 5–10 gånger; 11–20 gånger; mer än 20 gånger.

¹⁰⁸ Uppgifterna har hämtats från <http://www.statistikomstockholm.se/index.php/oversiktlig-statistik>.

¹⁰⁹ Frågan lyder: *Vad ger ditt liv mest mening?* med svartalternativen: Det är mest skolan som ger mening åt livet; Både skolan och fritiden ger mening åt livet, men skolan betyder mest; Skolan och fritiden betyder lika mycket för att ge livet mening; Både skolan och fritiden ger mening åt livet, men fritiden betyder mest; Det är främst fritiden som ger mening åt livet.

¹¹⁰ Frågan lyder: *Hur tycker du att du har det på din fritid?* med svartalternativen: Bra; Ganska bra; Varken bra eller dåligt; Ganska dåligt; Dåligt.

¹¹¹ Frågan lyder *Är du rädd när du är ute på fredags-, lördags- och söndagskvällarna (efter kl. 19.00)?* med alternativen: I ditt bostadsområde; I Stockholms city; På tunnelbanan/bussar/tåg; När du går till eller hem från dina fritidsaktiviteter. Svartalternativen är: Ja, alltid; Ja, ganska ofta; Ja, någon enstaka gång; Aldrig.

¹¹² Uppgifterna bygger på ungdomarnas svar på frågan *Hur ofta tränar/motionerar du på din fritid så att du blir andfädd eller svettas?* med svartalternativen: Aldrig; Mindre än 1 gång per vecka; 1 gång per vecka; 2–3 gånger per vecka; 4–5 gånger per vecka; Mer än 5 gånger per vecka.

¹¹³ För en närmare beskrivning/diskussion av måttet/måtten se Blomdahl och Elofsson (2006).

¹¹⁴ Vid bedömningen av hur mycket tid ungdomarna lägger ned är det givetvis viktigt att komma ihåg att ungdomarna kan göra fler saker samtidigt. Frågan lyder: Hur många timmar ägnade du åt följande förra veckan? med följande alternativ: Tittade på film; Tittade på teve; Spelade på dator; Teve-spel eller mobil; Lyssnade på musik; Hjälpste till hemma; Idrottade eller motionerade; Gjorde läxor; Spelade instrument ensam; Deltog i olika communityer; Surfade; Använde mobil; Bloggade; Shoppade; Arbetade mot betalning. Svartalternativen är följande: Mindre än 1 timme; 1–2 timmar; 3–5 timmar; 6–10 timmar; 11–20 timmar; Mer än 20 timmar.

¹¹⁵ En närmare diskussion av detta val presenteras i Blomdahl och Elofsson (2006).

¹¹⁶ En fördjupad analys (resultaten redovisas ej) pekar mot att fritidsgård har störst betydelse för detta bland killar medan fritidsgård och bibliotek har ungefär likartad betydelse bland tjejer.

¹¹⁷ Ungdomarna har i en speciell fråga fått ange hur många gånger i veckan de skulle vilja delta i olika aktiviteter. Frågan är en parallell till frågan kring hur ofta man varit på/gjort olika aktiviteter med svartalternativen: ingen gång, 1 gång, 2 gånger, 3 gånger, 4–5 gånger, 6 gånger eller flera.

¹¹⁸ Frågan lyder: *Vad tycker du att ... kommun i första hand skall satsa på inom kultur och fritid?* (rangordna 1–5). Skriv 1 på det du tycker är viktigast, 2 på det näst viktigaste och så vidare). Ibland har ungdomarna inte rangordnat samtliga fem alternativ, vilket motiverar att vi studerar andelen som placerat respektive högst. Det finns också tecken som pekar mot att ”fullständigheten” i rangordningen är kopplad till social bakgrund. Ungdomar som kommer från socioekonomiskt starkare grupper har i större utsträckning gjort en mer fullständig rangordning från 1–5. I vissa fall har ungdomarna placerat två områden på första plats, vilket innebär att de summerade värdena kan överstiga 100 procent.

¹¹⁹ I två frågor – en för kultur, en för idrottsanläggningar – har ungdomarna fått markera (maximalt fyra alternativ) vilka kulturverksamheter respektive idrottsanläggningar man vill att kommunen i första hand ska satsa på. I de fall man angett fler än fyra alternativ, vilket dock endast gäller för ett mycket begränsat antal fall, har alla alternativ behandlats som bortfall. När det gäller kulturaktiviteter har ungdomarna i Stockholm totalt fått välja mellan 21 alternativ, när det gäller idrottsanläggningar mellan 34 alternativ. I båda fallen ingår här ”annat” som ett alternativ.

¹²⁰ Frågan lyder: *Vilka är dina viktigaste fritidsintressen?* där ungdomarna i öppen text fått ange vad dessa är. Svaren har därefter kodats i olika kategorier.

¹²¹ Här är det svårt att avgöra om det möjligen kan handla om tillgänglighet. En förklaring skulle kunna vara att man har sämre möjligheter att träffa dem.

¹²² Alternativet $p < 0.10$ har även tagits med för att markera tendenser till skillnader, något som kan vara av betydelse för att se mer övergripande mönster (speciellt i de fall då jämförelsegrupperna innefattar relativt få observationer).

¹²³ Som ett mer konkret exempel kan man se till resultaten av den analys av andel utomstående instrumentellt som presenteras i tabell B.1 i bilagan. Ser man till resultaten för killar framträder här ett signifikant samband med familjesituation (* motsvarande $p < 0.05$). Vid jämförelser mellan olika värden på variabeln, det vill säga olika familjekonstellationer har gruppen som bor med bägge föräldrar valts som bas (och har därmed oddskvoten 1.00). Ser man till övriga värden finner man att det framträder signifikanta samband i två fall, nämligen för ”ibland mamma, ibland pappa” samt ”mamma och annan vuxen”. I bägge dessa fall är oddskvoterna större än ett vilket innebär att det är större risk än bland de som bor med bägge föräldrar att vara utomstående instrumentellt. För variabeln förtroende för föräldrar anges inom parentes att värdet i raden handlar om de som inte angett att de har förtroende för föräldrar. Basen är i detta fall gruppen som har markerat att de har förtroende för

föräldrar. Stjärnan som angetts vid värdet anger här att det finns en signifikant skillnad ($p < 0.05$) mellan de som har och de som inte förtroende för föräldrar. Värdet 1.38 anger sedan i sin tur att det är troligare att killar som saknar förtroende för föräldrar är utomstående instrumentellt.

¹²⁴ Detta kan ses som parallell till förklaringsgrad (R2) som i linjär regression anger hur stor del av variationen i den beroende variabeln som kan förklaras av de variabler som ingår i regressionsmodellen. Själva modellens karaktär gör dock att Pseudo R2 i den logistiska regressionen kan tolkas på samma sätt. Forskare är mer osäkra på hur det ska tolkas, men Nagelkirke, som utvecklat ett av de mått som brukar användas menar att måttet kan användas för att ge en relativ bild av vilken betydelse de oberoende variablerna har (Nagelkirke, 1991).

¹²⁵ Denna text är skriven på uppdrag av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och bygger på det pågående forskningsprojektet *Urbana rättviserörelser*, finansierat av Formas. Inom detta område pågår dessutom, med hjälp av finansiering från Vetenskapsrådet, projektet *Förorten och folkbildningens renässans* samt *Samverkan, utbildning och inkludering i mångkulturella förortsmiljöer*, ledda av Ove Semhede vid Göteborgs universitet respektive Magnus Dahlstedt vid Linköpings universitet. Nazem Tahvilzadeh, vid Mångkulturellt centrum, leder också projektet *Fördjupad demokrati genom inbjudet deltagande?* med finansiering från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

¹²⁶ De fasta svartalternativen var: kultur nämnd; fritidsnämnd; kultur- och fritidsnämnd; utbildningsnämnd; barn- och utbildningsnämnd; kommunstyrelse; stads-/kommundelsnämnd. När kommunerna preciserar annan nämnd är det i hög grad sådana som på olika sätt tangerar de redan angivna svartalternativen, men i en något annan kombination eller formulering. Av de angivna nämnder som inte är varianter av de fasta svartalternativen märks bland annat samhällsbyggnadsnämnder och olika former av tekniska nämnder.

- ¹²⁷ De fasta svarsalternativen var: kulturförvaltning; fritidsförvaltning; kultur- och fritidsförvaltning; utbildningsförvaltning; barn- och utbildningsförvaltning; kommunledning; stads-/kommundelsförvaltning.
- ¹²⁸ Inspel från samråd med Nätverket unga för tillgänglighet (NUFT).
- ¹²⁹ Föreläsning, Linda Lengheden, Ung livsstil, 2014-09-30.
- ¹³⁰ Svarsfrekvensen bland kommunerna i LSU:s studie var 80 procent.
- ¹³¹ Med kostnader avsågs avgifter, resor, utrustning och övriga kostnader.
- ¹³² <http://www.smok.se/om-smok/statistik>
- ¹³³ www.do.se
- ¹³⁴ <http://www.adbsverige.se/>
- ¹³⁵ <https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/Arenden/201314/SoU26/>
- ¹³⁶ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/23/41/11/87c25f20.pdf>
- ¹³⁷ Idrotten vill är idrottsrörelsens idéprogram som antagits av Riksidrottsförbundet.
- ¹³⁸ Gymnastik- och idrottshögskolan, Göteborgs universitet, Högskolan i Halmstad, Linnéuniversitetet, Malmö högskola, Umeå universitet och Ramböll Management.
- ¹³⁹ Budo & Kampsportsförbundet, Gymnastikförbundet, Handikappidrottsförbundet och den Paralympiska kommittén samt Innebandyförbundet och Skidförbundet.
- ¹⁴⁰ www.arvsfonden.se
- ¹⁴¹ www.arvsfonden.se
- ¹⁴² www.boverket.se
- ¹⁴³ Mejlkorrespondens med jurist på Boverket, 2014-09-01.
- ¹⁴⁴ E-post med handläggare på Kulturrådet, 2014-05-20.
- ¹⁴⁵ <http://www.kulturradet.se/sv/Lasframjande/Uppdrag/>
- ¹⁴⁶ <http://www.regeringen.se/sb/d/18237/a/246524>
- ¹⁴⁷ <http://www.folkbildning.se/om-folkbildningsradet/verksamhet/Lasframjande-verksamhet/>
- ¹⁴⁸ www.mucf.se
- ¹⁴⁹ ”Ny lag om etableringsinsatser – myndighetsgemensamt informationsblad”, tillgänglig på: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/SiteCollectionDocuments/Sv/Manniska-och-samhalle/Integration/infoblad-ny%20lag%20om%20etableringsinsatser.pdf>
- ¹⁵⁰ <http://www5.idrottonline.se/HuddingeIF-Fotboll/CSRProjekt/KomSamman/>
- ¹⁵¹ <http://www.esf.se/sv/Resultat/Projektartiklar/Integrationsfonden/> och <http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Projektstod/EU-fonder/Flyktingfonden/Pagaende-och-genomforda-projekt.html>
- ¹⁵² www.mucf.se
- ¹⁵³ <http://lsu.se/demo/>
- ¹⁵⁴ <http://www.smok.se/om-smok/statistik>
- ¹⁵⁵ Avsnittet bygger på en telefonintervju med projektledaren 2014-06-10 samt mejlkorrespondens med projektledaren 2014-06-10 och 2014-08-15.
- ¹⁵⁶ Anna Rosenqvist, föreståndare Active Omsorg HVB för ensamkommande barn, Linköping. Föredrag i Sveriges Kommuner och Landstings regi vid Nordiskt Forum i Malmö, 2014-06-13.
- ¹⁵⁷ <http://www.lidingo.se/toppmeny/kulturfritid/nyheterkulturochfritid/motesplatsforungabtpersoner.5.503c0e4f13dfa93eb5b349.html>
- ¹⁵⁸ <http://www.kungsbacka.se/Uppleva-och-gora/Ung-i-Kungsbacka1/Ungdomsgrupper-och-projekt/Neutronen/>
- ¹⁵⁹ <http://www.liquid-linkoping.se/> och <http://karlstad.se/uppleva-och-gora/motesplatser/fritidsgardar/caffe-bfree/>
- ¹⁶⁰ Mer om Egalia på RFSL Stockholms webbplats: <http://www.egaliaung.se/om-egalia/egaliamodellen-820345>
- ¹⁶¹ <http://www.habitatq.se/habitatq.php>
- ¹⁶² <http://www.rfslungdom.se/projekt/mer-queer-och-mote-med-projektledaren-2014-05-21>.
- ¹⁶³ Enligt skriftligt underlag från Jonas Agdur ordförande i expertgruppen.
- ¹⁶⁴ Council of European Union (2013).
- ¹⁶⁵ Youth Work Act, par. 4, <http://www.legaltext.ee/et/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=XXXXXX07&keel=en>, accessed 27 October 2013.
- ¹⁶⁶ Country sheet on youth policy in Estonia, 2013, Youth Partnership, European Commission & the Council of Europe.
- ¹⁶⁷ Eryica, Quality management in youth information and counselling, s. 36.
- ¹⁶⁸ Eryica, Quality management in youth information and counselling, s. 36.
- ¹⁶⁹ Country sheet on youth policy, 18/12/2009.
- ¹⁷⁰ Eryica, Quality management in youth information and counselling.
- ¹⁷¹ Möte med Nätverket för funktionshindrarsfrågor, en undergrupp till Storstockholms kultur- och fritidschefer (FSKF). 2014-05-07.
- ¹⁷² Möte med Nätverket för funktionshindrarsfrågor, en undergrupp till Storstockholms kultur- och fritidschefer (FSKF). 2014-05-07.
- ¹⁷³ Möte med Nätverket för funktionshindrarsfrågor, en undergrupp till Storstockholms kultur- och fritidschefer (FSKF).
- ¹⁷⁴ Beräknat på medelvärden i rapporten och för Sveriges samtliga 290 kommuner.

¹⁷⁵ Nettokostnad bibliotek, kr/inv (N09026). Nettokostnad för bibliotek, dividerat med antal invånare totalt 31/12. Med nettokostnad avses bruttokostnad minus bruttointäkt. Avser kostnader/intäkter för tillhandahållande och förmedling av information samt utlåning av medier till allmänheten. Allmänskulturell verksamhet som sker i bibliotekets regi såsom utställningar, teater etcetera har förts in på Allmän kulturverksamhet. Avser samtlig regi. Källa: SCB:s Räkenskapssammandrag.

¹⁷⁶ Indikator från Kolada. K09013
Bruttokostnad minus interna intäkter och försäljning till andra kommuner och landsting för musik- och kulturskola, tkr. Källa: SCB.

Nettokostnad musik- och kulturskola, kr/inv (N09023).

Nettokostnad för musik- och kulturskola, dividerat med antal invånare totalt 31/12. Med nettokostnad avses bruttokostnad minus bruttointäkt. Avser kommunal kultur- och musikskoleundervisning, till exempel kommunala musikskolan. Förskoleverksamhet och grundskoleverksamhet som har en musikprofil eller annan specialisering, till exempel musikkundervisning har inte räknats hit utan har förts in på aktuell pedagogisk verksamhet. Avser samtlig regi. Källa: SCB:s Räkenskapssammandrag.

¹⁷⁷ K09011 Bruttokostnad minus interna intäkter och försäljning till andra kommuner och landsting för fritidsgårdar, tkr. Källa: SCB.

Nettokostnad fritidsgårdar, kr/inv (N09020).

Nettokostnad för fritidsgårdar, dividerat med antal invånare totalt 31/12. Med nettokostnad avses bruttokostnad minus bruttointäkt. Avser samtlig regi. Avser fritidsverksamhet som bedrivs för barn och unga vid fritidsgårdar eller motsvarande, inte fritidshem inom skolbarnsomsorgen. Avser samtlig regi. Källa: SCB:s Räkenskapssammandrag.

¹⁷⁸ Inom musik- och kulturskolan vet vi sedan tidigare att det ofta är personer yngre än 13 år (se Ungdomsstyrelsen 2011). När det gäller fritidsgårdsverksamheter kan det vara så att den öppna verksamhet som bedrivs på eftermiddagar för barn i mellanstadieåldern står för en stor del av verksamheten. Det är osäkert om kommuner i denna uppgift har inkluderat verksamheter vid ungdomens hus och kommunernas stöd till de föreningar som driver fritidsgårdar och ungdomens hus på uppdrag. Här saknas grundläggande data för att kunna identifiera ungdomsgruppen och följa verksamhetens betydelse för personer i olika åldrar.

¹⁷⁹ Förfrågan skickades till Vetenskapsrådet, Formas, Vinnova, Allmänna barnhuset samt till ett par privata stiftelser.

FOKUS14

Ungas fritid och organisering

Vilka möjligheter och hinder finns för unga att ha en bra fritid och kunna organisera sig? I FOKUS14 analyserar Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ungas fritid och organisering. Vi beskriver särskilt situationen för tjejer och killar, unga med funktionsnedsättning, unga hbt-personer, unga nyanlända och unga som bor i socioekonomiskt utsatta områden. I rapporten ges exempel på särskilda insatser som har gjorts för att öka ungas möjligheter på fritiden och initiativ för att följa upp och utvärdera fritidsaktiviteter. Fördjupande forskningsstudier belyser ungas föreningsliv över tid och nya former av organisering bland unga. Utifrån resultaten ger vi förslag på hur arbetet kan utvecklas ytterligare framöver. FOKUS14 är den tionde tematiska analysen inom ungdomspolitik.

mucf | Myndigheten för ungdoms-
.se | och civilsamhällesfrågor

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-598 191 90 Fax 08-598 191 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-85933-83-9 ISSN 1651-2855